שו״ת · אחרונים

באר חיים מרדכי חלק ג

רבי חיים מרדכי רולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

באר חיים מרדכי חלק ג

רבי חיים מרדכי רולר

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/באר-חיים-מרדכי-חלק-ג/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
הקדמה 26
באר חיים מרדכי 26
מפתחות בספר 26
בעזהשי״ת שו״ת באר חיים מרדכי 31
חלק אורח חיים 31
סימן א 31
סימן ב 41
סימן ג 57
סימן ד 67
סימן ה 74
סימן ו 76
סימן ז 78
סימן ח 79
סימן ט 80
סימן י 81
סימן יא 81
סימן יב 83
סימן יג 90
סימן יד 103
סימן טו 107
סימן טז 109
סימן יז 109
סימן יח 115
סימן יט 118
סימן כ 121
חלק יורה דעה 128
סימן כא 128
סימן כב 131
סימן כג 136
סימן כד 138
סימן כה 143
סימן כו 144
סימן כז 144
סימן כח 145
סימן כט 153
סימן ל 154
סימן לא 160
סימן לב 162
סימן לג 166
סימן לד 167
סימן לה 170
סימן לו 174
סימן לז 180
סימן לח 180
סימן לט 183
סימן מ 189
סימן מא 192
סימן מב 195
סימן מג 196
סימן מד 198
סימן מה 200
חלק אבן העזר 204
סימן מו 204
סימן מז 210
סימן מח 214
סימן מט 218
סימן נ 220
סימן נא 221
סימן נב 225
סימן נג 230
סימן נד 234

סימן נה 237
סימן נו 241
סימן נז 243
סימן נח 247
סימן נט 248
חלק חושן משפט 254
סימן ס 254
סימן סא 255
סימן סב 262
סימן סג 262
סימן סד 265
סימן סה 266
סימן סו 267
סימן סז 269
סימן סח 269
סימן סט 274
סימן ע 277
סימן עא 290
סימן עב חסד 295

הקדמה

בספר תורת האלהים חיים, **הנתונה לנו משמים**, פיה פתחה, בחכמה בראשית ברא א' את השמים ואת הארץ (בחוכמא ברא ה', ת"י), אשר ראשית חכמה יראת ה' כי בראשית שהיא המחשבה, עלה לפני הבורא יתברך שמו, לבראתו במדת הדין – שהיא יראה – וראה שאין העולם מתקיים והקדים (במשפט קדומה, שיהיה חסד גובר) מדת רחמים ושתפה למדה"ד, והיינו דכתיב ביום עשות ה' א' ארץ ושמים (פי' אא"ז רש"י ז"ל בשם חז"ל) וזה היה אחר שנאמר, אלה תולדות השמים וארץ בהבראם, ואחז"ל (ב"ר שם ובזוה"ק) א"ת בהבראם אלא באברהם, אשר אז ותורת חסד על לשונה, כי נתבסם העולם במדת חסד לאברהם, וזה נעשה בעקידת יצחק, אשר אז עולם חסד יבנה, כידוע מזוה"ק וכתבי האר"י ז"ל, סוד המתקה הנעשית בעת עקידה הקדושה התכללית גבורת יצחק בחסד לאברהם, ויש בפרשת עקידה, שבעים ושנים דיוקים כמספר חסד, אשר רובם ככולם מבוארים בב"ר (נ"ה, נ"ו) זוה"ק ופירש"י, עקידה, בארבאנאל, אלשיך ועוד מפרשים ז"ל ואלו המה.

א.) **ויהי אחר הדברים האלה**, מה המה הדברים (פי' אא"ז רש"י ז"ל בשם חז"ל) ב.) נסה את אברהם, ולא נאמר גם את יצחק (זוה"ק). ג.) ויאמר אליו אברהם, אליו הלא סובב על אברהם הנאמר, ולמה בא שם אברהם בכפילא. ד.) למה לא נאמר ויקרא (יעיון בארבאנאל). ה.) ויאמר הנני ביאור מלת הנני. ו.) חז"ל בב"ר פ"י הנני לכהונה הנני למלכות, מה ענינו לכאן. ז.) איך בקש אברהם אבינו גדולה לאחר שאמר ואנכי עפר ואפר. ח.) ויאמר קח נא, שהיא לשון בקשה, ועמדו המפרשים על לשון זה של נא. ט.) את בנך, את יחידך, אשר אהבת, את יצחק, פירש"י ז"ל הלא ידוע, מ"מ מספר ד' מדרגות הנאמרים בוודאי לכוונה מיוחדת נרמזים. י.) ולך לך, הלא היה די לאמור אך ולך. ומלת לך צריך ביאור יא.) אל ארץ המוריה אשר חכמים יגידו (ב"ר שם) למקום שהוראה יוצא לעולם. מה נ"מ בזה יב.) באמרם ז"ל עוד שם. להמקום שהקטורת קריבין. המד"א, אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה. מה ענין קטורת לכאן. יג.) אשר אומר אליך. ולא מצינו שאמר לו אח"כ ההר. א"כ אשר אומר אליך פירושא צריך. יד.) וישכם אברהם בבקר, בא ללמד כי זריזין מקדימין למצות (פסחים ד') אולם יש מהדיוק למה בא לימוד זה לך בכאן. ולא בתשעה נסיונות הקדומים. ט"ו.) ויחבוש את חמורו ואחז"ל זה של משה רבינו כו'. זה של מלך המשיח צריך הסבר. ט"ז) ויקח את שני נעריו אתו. הלא אך מויקח את שני נעריו, נדע כי אתו היו. ולאיזה כוונה בא עוד מלת אתו. טו"ב. ואת יצחק בנו. מן ואת יצחק בלבד, נדע כי על בנו המדובר נאמר. ח"י) ויבקע עצי עולה ואחז"ל ויבקע אתוון

דיעקב. מה מקום לרמז זה כאן. י"ט ויקם וילך. ויקם למה לי. יעיון במד"ר ובמתנות כהונה). כ'.) וילך אל המקום אשר אמר לו אלקים, אשר היה מקום לקצר ולאמור, אך אל הר המוריה. כ"א ביום השלישי שנאמר על זה (בזוה"ק) מט ביום השלישי כו', אלא בגין דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע, ודא הוא יעקב דנפיק מיניה והאי הוא ביום השלישי. כ"ב.) וכן על, וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק. נאמר שם דא הוא יעקב, דכתיב ויקח מאבני המקום, מסתכל אברהם ביום השלישי דהוא דרגא תליתאה, וחמא ליה ליעקב דזמין למיפק מיניה מרחוק כמה דאמרן מרחוק לא לזמן קריב, הרמיזות כאן על יעקב בכפלים השאלה על שניהם, אל מה ירמזון. כ"ג.) ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור, ואחז"ל (יבמות ס"ב) עם הדומה לחמור. מה ענין דרשה זאת לכאן. כ"ד ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה, אמר ר' יצחק (ב"ר נ"ו) הכל בזכות השחחויה כו' כו', עד אשר מנו שבע מעלות בהשתחוואה. והגדילו מאד חז"ל בכחה השתחוואה, להבין דברי חכמים ורמיזתם. כ"ה.) סיום המאמר חותם, כי המתים אינן חיין אלא בזכות השתחוואה, כנראה כי הרמז של תחה"מ, יש לו התקשרות עם העקידה. כ"ו ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה ונשובה אליכם, אשר הדיוק מבואר שלא נאמר ואשובה אליכם, ובמדרש ורש"י ז"ל פירשו לתקן זה, כי נתנבא שישובו שניהם. כ"ז.) ויקח אברהם את עצי העולה נשמות הצדיקים (כתבי האר"י ז"ל) מה ענין זה לעקידת יצחק. כ"ח.) וישם על יצחק בנו, טעמא בעי מה ששם על יצחק בנו (באר מים חיים). כ"ט.) ויקח בידו את האש בידו הימנית (כתבי האר"י ז"ל) הכוונה בזה. ל'. את המאכלת הטעם שנקרא כאן מאכלת, (יעיון פירש"י בשם חז"ל). לא.) וילכו שניהם יחדיו, ביאור עלת יחדיו, (יעיון ב"ר ופירש"י ז"ל). ל"ב.) ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי. למה אבי אבי ב' פעמים (ב"ר). ל"ג.) ויאמר הנני בני, בכ"מ מות הנני בא לדייק מה. ל"ד.) ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה לאחר שנאמר וילכו שניהם יחדיו, נשאלה שאלה זו. כנראה כי הליכתם יחדיו סבב זאת השאלה. ל"ה.) ויאמר אברהם א' יראה לו השה לעולה בני, למה בזה אך א' יראה השה. ל"ו.) וילכו שניהם יחדיו עוד הפעם נאמר יחדיו. (יעיון ב"ר ופירש"י ז"ל). ל"ז. ויבואו אל המקום אשר אמר לו אלקים, הלא ה' הידועה של המקום מורה על מקום הנאמר למעלה. ולמה נאמר עוד אשר אמר לו אלקים. ל"ח.) ויבן שם אברהם את המזבח ויצחק היכן היה. (ב"ר) ל"ט.) ויערוך את העצים, נשמות הצדיקים (כתבי האר"י ז"ל) ביאורו בנגלה. מ.)" ויעקוד את יצחק בנו, דיוק מלת בנו. מ"א.) וישם אותו על המזבח ממעל לעצים ביאור מלת ממעל (יעיון ב"ר). מ"ב.) וישלח אברהם את ידו, למה הוא בא, הלא בויקח את המאכלת היה די. מ"ג.) למה כתיב ויקח

ולא נאמר ויכין (תוס' חולין ט"ז ד"ה מנין). מ"ד.) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים למה לא נאמר אך ויקרא אליו מלאך ה'. מ"ה.) ויאמר אברהם הטעם בכפילת שם אברהם (יעיון ב"ר). מ"ו) אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, שבא בכפילא אל תשלח ואל תעש. ס"ז.) ישוב חז"ל (ב"ר ופירש"י ז"ל) א"ל אוציא ממנו טפת אדם. א"ל אל תעש לו מאומה. אל תעש לו מומה. כוונתו של אברהם אבינו אב הרחמן בזה. מ"ח כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה. עתה ידעתי צריך ביאור (יעיון פירש"י בשם חז"ל). מ"ט ולא חשכת את בנך את יחידך ממני על מלת ממני עמדו המפרשים. נ.) וישא אברהם אח עיניו נשיאת עיניו הקדושים שבאובנתא דלבא תליין. להבין כאן (יעיון כתבי האר"י ז"ל). נ"א.) וירא והנה איל אחר. מאי אחר (ב"ר) ג"ב.) בסבך בקרניו ואמר ר' יודן (ב"ר. ובירושלמי תענית פ"ב) אחר כל המעשים כו'. אמר ר' יהודה ב"ר סימן אחר כל הדורות כו', אר"ח ב"ר יצחק כל ימות השנה, ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות, ובר"ה הן נוטלין שופר ותוקעין בו ונזכרים לפני הקב"ה והוא מוחל להם, וסופן ליגאל בקרנו של איל שנאמר וה' א' בשופר יתקע וגו' (זכריה ט'), אשר דברי חז"ל המזוקקים שבעתים צריכין ביאור. נ"ג.) וילך אברהם ויקח את האיל, וילך ויקח ל"ל, כי העיקר הוא אך ויקח אברהם את האיל. נ"ד ויעלהו לעולה תחת בנו. מהו תחת בנו (יעיון ב"ר ופירש"י ז"ל). נ"ה.) אשר יאמר היום בהר ה' יראה, מאי היום (יעיון פירש"י בשם חז"ל). נ"ו. ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית, גם אם לא נאמר שנית הלא נדע כי הוא שנית. נ"ז מן השמים עוד הפעם. נ"ח ויאמר בי נשבעתי, מה צורך לשבועה זו (ב"ר), ג"ט.) כי יען אשר עשית את הדבר הזה (ב"ר) אמר ר' חנן כו' נסיון עשירי הוא ואתה אומר כי יען אשר עשית את הדבר הזה, אלא זה נסיון האחרון שהוא שקול כנגד הכל, שאילולי לא קבלו אבד את הכל (נ"א כל מה שעשה) להבין דברי חכמים הקדושים. מ.) ולא חשכת את בנך את יחודך. למה לא נאמר בכאן ממני כבראשונה. ס"א.) כי ברך אברכך הטעם של ברכה כפולה, ובפירש"י בשם חז"ל אחת לאב ואחת לבן. ס"ב.) והרבה ארבה את זרעך, הברכה לריבוי ג"כ בא בכפילא. ס"ג.) ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים להסביר הדמיון לכוכבים וחול, גם שניהם. ס"ד.) ויש בזה עוד מהדיוק בתפלת יעקב אבינו (בראשית ל"ב) ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים, ופירש"י ז"ל והיכן אמר לו כן כו' אלא שאמר לו כי לא אעזבך וגו' ולאברהם אמר והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים, למה נאמר שמה אך כחול היה. ס"ה.) וירש זרעך את שער אויביו, מלת שער לפרש. ס"ו.) והתברכו בזרעך כל גויי הארץ, היה די בוהתברכו בזרעך כל הגוים. מאי ארץ דייקא. ס"ז עקב אשר שמעת בקולי, הלא אברהם אבינו הלך

ובנה מזבח ועקד את יצחק בנו ועשה כמה עשיות בזה למה לא נאמר עקב אשר הלכת ושמעת בקולי בנעשה ונשמע כאחד. ס"ח וישב אל נעריו מאי קמ"ל בזה. ס"ט.) וישב אל נעריו, (ביר) ויצחק היכן היה ר' ברכיה בשם רבנן דתמן שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה כו', כך אמר אברהם כל שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצוות לפיכך איני רוצה שתזוז מזרעי לעולם, הטעם שעשה ואמר זה אחר העקידה. ע'. ויקימו קימה זו לבאר. ע"א.) וילכו יחדיו, מלת יחדיו שבכאן לפרש. ע"ב חסד' לאברהם.) וישב אברהם בבאר שבע, הלא ישיבה ממש לא היה כפירש"י ז"ל, וצריכין לבאר אלו אמרי קודש של וישב אברהם בבאר שבע.

ואשר נתן השי"ת בלבי לבאר כל אלו מקראי קודש. ולהמתיק את כל בחסד א' עליון הוא, דהנה חכמינו זכרונם לברכה, פי' וה"א נסה את אברהם מלשון כנשוא נס הרים תראו, אשר א' עליון קונה שמים וארץ גדל את אברהם בעולם, כנס הזה של ספינה, (ב"ר נ"ה), וגדול נסיון העושר יותר מנסיון העוני (כאמרם ז"ל), ובעשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו רבים מהם היו בימי עוני, ולא הגיע עדיין להיות שלם בכל לטוב עד מתה וזה ויהי אחר הדברים האלה, אשר "והא' נסה את אברהם", לשון התרוממת ע"י כל דברים האלה, שיצא משכונת סדום לשלום, ועם המלכים נלחם ונפלו בידו, ונפקדה אשתו לזקוניו, וכל הגדולים ומלכים השכימו לפתחו, ואמרו לו א' עמך בכל אשר אתה עושה (כפירש"י ז"ל) ונתרומם כנס בכל העולם בכל שבע מדות שמנו חכמים [אבות פ"ו] שנאה לצדיקים ונאה לעולם, ויאמר אליו אברהם בתור שאלה, האם אתה גם עתה זה ה "אברהם" כאשר היית מאז בימי ענייך [כאמרם ז"ל ב"ר מ"א, בחזרתו פרע הקפותיו] אשר מצאתי את לבבך נאמן לפני באור כשדים, בעבודה של מסירת נפש אשר זה העיקר, וכאמרם ז"ל (ברכות כ' ע"א) א"ל רב פפא לאביי מ"ש קמאי דמתרחיש להו ניסא כו', ואלו רב יהודה כי שליף חד מסאנא אתא מיטרא כו', א"ל קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, וזה נלמד גם מסמוכין שבתורה (בפ' והיה אם שמוע) לאהבה את ה' א' ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, בזכות זה של ובכל נפשכם במסירת נפש אקדושת השם ונתתי מטר ארצכם בעתו סמוך ונראה לתפלתכם. ועל זה השיב אברהם באהבה. "ויאמר הנני" עבדך כמאז ועוד ביתר עוז, כדרך זקני תורה כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם (שלהי קנים) בעבודה, ולעשות את כל אשר תצוה אותי במסירת נפש – ונאמר פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל, ואחז"ל (סנהדרין פ"ב) לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתים בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. אשר הדיוק מבואר

אדרבה זה שבחו [וכפירש"י ז"ל על רבקה בת בתואל וגו' להגיד שבחה כו'] אם כי אבי אמו פיטם עגלים לע"ז מכל זאת הוא מסר את נפשו אקדושת השם, ופירשתי (בספרי שער נפתלי להפטרת שבת תשובה) לשיטת הרמב"ם ז"ל (בפ"ה מה' יסוה"ת) דבמקום שאינו מחויב למסור את נפשו ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו [ולדעת חכמי הצרפתים ז"ל גם בזה המחמיר לעצמו קדוש יאמר לו כמבואר במל"מ שם וביו"ד סי' קנ"ז יעו"ש], וא"כ איך פינחס מסר את נפשו בקנאתו כאמרם ז"ל (סנהדרין שם) כי ששה נסים נעשו לו (ובתרגום יונתן בן עוזיאל תריסרי ניסין אתעבדו לפינחס) במקום שלא נתחייב, אמנם בכ"מ שם בשם הנ"י ז"ל, דאדם גדול חסיד וירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, ראוי לקדש את השם, ולמסור א"ע אפילו על מצוה קלה, וזה שהיו השבטים מבזים אותו הראיתים כו', ואיני אדם גדול, ואיך מסר נפשו. להרוג נשיא שבט מישראל ולסמוך על הנס שלא כדין, אשר לשיטת הרמב"ם ז"ל הרי זה מתחייב בנפשו. בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. שהיה באמת גדול בישראל בקדושת עצמו, ותפארת אבותיו, ולו היה נאה ויאה, לקנאות קנאת ה' צבאות, ולמסור את נפשו, גם במה שלא נתחייב, ולעמוד בפרץ ולגדור גדר קדושה בישראל זרע קודש, והוא הנרצה, בכוונת התשובה של אברהם אבינו, הנני לכהונה ולמלכות כלומר במסירת נפשי עבור קידוש שמך ית"ש. אחשוב את עצמי בתור כהן ומלך העומד בראש הדור, אשר אנשי הדור למדין ממנו, ובכן יבם במה שלא אתחייב, הנני במסירת נפש, עבור רצונך, למען לתקן את כל העולם כולו במלכות (מספר אברהם בכפלים) שמים וכמש"כ התוס' (ברכות מ' ע"ב) כי א' אברהם. הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם. ונתיישב דיוקי א. ב. ג. ד. ה. ו. ז.

והנה ר' עקיבא אומר (ב"ר) נסה אותו בוודאי שלא יהיו אומרין. הממו ערבבו ולא היה יודע מה לעשות, ופי' אא"ז רש"י ז"ל, כלומר בפתע פתאום, ובערבוב בא עליו, ואמר לו קח לא, ומה היה לו להשיב אלא הנני, לכך נאמר נסה, שנתן לו זמן. כדי לנסותו אם יתקיים אם לאו, ותדע שלא מטירוף דעת השיבו, וכ"ה בתנחומא הטעם לאיחור עד יום השלישי יעו"ש. וכל נסיון העקידה, היה להעלות מעלתו ממדרגת פילוסף למעלת תורני, כאשר האריכו בזה העקידה ומפרשים, להאמין גם במה שהוא נגד שכלו, הובאו דבריהם, בלשון פי' מלבי"ם, כי מצוה זו, היה נגד שכלו שעד הנה דרש ויוכה נגד ע"ז, שהיו מקריבין זבחי אדם, ויוכח אותם כי לא ירצה ה' בתועבות כאלה, וכי אין תועבה גדולה בעיני ה' כשפיכת דם, כמ"ש כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלקיהם. כי גם את בניהם וגו' ישרפו באש לאלהיהם, וזה היה היסוד ועיקר הגדול בזה הנסיון, אשר

עלה מעלה. על כל נסיונות הקדומים, לעשות מצות ה' בדבר שהוא נגד שכלו, ונגד היושר והצדק ודרכי ה' הטובים. ומבלי להרהר כלל אחרי מצות הבורא ית"ש. ובסגנון זה בא הציווי מהשי"ת אליו לאמור. אברהם אוהבי. הלא עמך מקור החסד והחנינה על כל מעשי ידי, עד אשר גם על אנשי סדום אשר עד קצה האחרון היו אכזרים. נגד מדת חסד לאברהם, לכל עוברים ושבים, כעדות תוה"ק עליהם, ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד, מכל זאת בלבך הטוב המלא חסד ורחמים, הרבית בתפלה עליהם. עד אשר מלת נא לשון בקשה ותחנונים, בא לפני ארבע פעמים (פסוק כ"ז. ל'. ל"א. ל"ב.) וזה ויאמר אליו אברהם" תן דעתך לשמך שהוא במספר רחם כמדתך חסד לאברהם. וגם "קח נא" כל המלות ובקשות של נא, אשר אמרת עבור אנשי סדום במספר ארבעה, על אחת כמה וכמה, אשר לפניך עתה, "את בנך" את יחידך. "אשר אהבת" "את יצחק" ארבעה מעלות זה למעלה מזה, (נ"א עם התיבה במספר בן, אשר ד' פעמים במספר יצחק) בוודאי הדעת נותנת לבקש ולחנן לפני אביו שבשמים, עבור בנו יחידו כי ישאר בחיים, לו, ולאור כל העולם, ונגד הסברא לאמור לשוחטו עבור להעביר הזוהמא של תרח הלא נאמר אתה הוא ה' ה"א, אשר בחרת באברם. והוצאתו מאור כשדים, ושמת שמו אברהם, אשר חכמים יגידו כי אז נתלבן ונעשה בריה חדשה, ואחז"ל (נדה ל"א) שלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו, וזכות קריאת השם להאבות מפאת חלקם, אמנם לאחר ההוצאה מאור כשדים, אשר אז אפס כח הגוף מפאת האבות, וה' אמר אליו אך בני אתה, אני היום ילדתיך. לזאת ושמת שמו אברהם, בשינוי שם, וזה קח נא את בנך אם כי בני בנים נחשבים כבנים, לא כן אצלך שנפסק לגמרי כח תרח. וכנאמר (יהושע כ"ד) ואקח את אביכם את אברהם וגו', אחד הוא אברהם אבינו הראשון, ויצחק יקרא אך בנך, "את יחידך", כי אין לו כלל התקשרות עם ישמעאל שבא מזוהמת תרח כאמרם ז"ל. הלא נאמר (תהלים צ"ז) אוהבי ה' שנאו רע, ואתה אברהם אוהבי (ישעיה מ"א) מזה אשר אהבתי אותו, הוא לאות נאמן. שאין בו חלילה שום תערובות רע אך כולו טוב וקדוש לכ', ואם מפחד יצחק מדת הגבורה אשר בו, הלא "את יצחק" הוא שמו המורה על שמחה, שהוא שורש קדושת הגבורות בהמתקתם למעלה ולמטה, כנאמר (תהלים כ"ב) נשירה ונזמרה גבורתך וכידוע מזוה"ק בשירת הלוים – ועוד זאת, "ולך לך" כלומר שתלך לך לשרשך ומדתך שהיא חסד לאברהם, וגם "אל ארץ המוריה" שמשם תצא הוראה לישראל, כי בדיני נפשות פותחין ומצדדין אך לזכות (סנהדרין ל"ב), ועוד יש בזה, לתן אל לבך. כי עבודתך, תהיה להוראה יוצאת לכל העולם, וכנאמר (בראשית י"ד וב"ר שם) עמק שוה הוא עמק המלך, שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברהם

לנשיא א' ולקצין והוא היה אור הראשון אשר האיר את העולם, למשוך ידיהם מזבחי אדם כי תועבה בעיני ה' שפיכת דם, ועתה תצא ממנו חלילה הוראה להיפוך לעולם, לחזור לקלקולם, ע"י פעולת נשיא אלקים ומלכם – ועוד רמזו חז"ל בפנימיות דבריהם, בארץ המוריה, למור שבקטרת, אשר בכלל בכח הקטרת, להפוך גם את החלבנה לריח טוב, וביחוד המור שהוא המוסק, שהיא דם וחיה שנעשה לעפר, ואיסור נהפך להיתר (מג"א רט"ז סק"ג, ובספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"ב סי' ל"א כ' בזה יעו"ש). אשר גם לאמרם ז"ל (שבת קמ"ו) עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, הלא נתהפך ונתבטל ברובו ככולו של הטוב, וראיה לדבר, כי אני אומר לך "והעלהו שם לעולה" שעולה כולו לגבוה, כי כל גופו קדוש וטהור – ואחז"ל (ב"ר ס"ח ובזוה"ק בכמ"ד) אשא עיני אל ההרים אלו האבות, וא"כ יעקב אבינו בחיר שבאבות הלא נקרא אחד המיוחד (כבמגלה: כ"ח) שבהרים, וזה שיתן (ר"ת של ע"ל) עין ולב על אחד ההרים זה יעקב שצריך לצאת מיצחק ולמען שלא להממו כאמרם ז"ל וכנ"ל. צוה לו ה' באריכת דברים של חבה, בכל זה הלשון לעוררו על כל אלו הדברים, המנגדים לזה, ואין כאן שום טעם בזאת המצוה, אדרבה, ואדרבה... אך מה יש בזה. אשר אומר אליך כי אני אני האומר ומצוה, שאין להרהר אחר גזרותי, גם במה שהוא נגד שכל אנושי, כי מה לאדם לבוא אחר המלך מלכי המלכים הקב"ה – ונתיישב דיוקי. ח'. ט'. י'. י"א. י"ב. י"ג.

וישכם אברהם בבוקר, אם כי יחוד הדבור של עקידת יצחק, היה בזמן תפלת מנחה (כמש"כ מהרח"ו ז"ל בעץ הדעת על התורה), סמוך למערב ואין דנין דיני נפשות בלילה, (סנהדרין שם) מ"מ וישכם אברהם בבוקר, כי האמין ואמר כיון שכן צוה ה', אין זה דינין לנפש, אך רחמי וחיי נפשו, ונפש בנו, באור חיים הנצחיים – ויחבוש את חמורו שהוא אתוון של חומר (וכמש"כ בעקידה והאריך באמרי נועם יעו"ש). כי בטל כל כחות החומר, ושכל אנושי לחשוב כלל מה מצוה זו, ומה טעם יש בה, וגם להעלות בנו יחידו אהוב יותר מנפשו על עקידה, הוא מעלה מעלה מכח טבע ושכל אנושי:

אשר כן היה בגאולת מצרים, שהוציא ה' את עמו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, בנסים ונפלאות למעלה מהטבע ע"י גואל הראשון משה רבינו, ומי שהיה הוא שיהיה (כאמרם ז"ל בזוה"ק בכמ"ד) משיח צדקינו במהרה בימינו, ביתר עוז, ויציאת מצרים טפל לו (ברכות י"ב), כי ביציאת מצרים, אך לישראל נאמר (דברים ד') אתה הראת לדעת כי ה' היא ה"א אין עוד מלבדו, בגאולה העתידה ב"ב יקיום מה שנאמר (מלכים א' ח'):

למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא ה"א אין עוד. אשר ידוע כי אלקים מספר הטבע, על הנהגה הטבעיות והחומריות, תגלה ותראה על כל העולם כולו, הנהגה השגחיות,

המרומזת בשם ה' למעלה מהטבע, וכאמרם ז"ל אין בן דוד בא אלא בהיסח הדעת, כלומר למעלה מהטבע והדעת, וכנאמר (דברים ל"ב), ראו עתה כי אני אני הוא, ואין אלקים עמדי – ומגודל אמונת אברהם אבינו. ושמחתו ותשוקתו במס"נ לעשות בזריזות רצון אבינו שבשמים יתברך שמו. לא זו כי לא התייעץ עם אנשי בריתו. אף זו עשה. לקח עמו אלו הנערים אליעזר וישמעאל, אשר חז"ל אמרו (פדר"א פ' ל"א) היה אומר ישמעאל לאליעזר, עכשיו אברהם מקריב את יצחק כו', ואני הוא בכורו, ואני יורש את אברהם, היה משיב אליעזר לישמעאל ואומר לו, כבר גרשך כי', אבל אני עבדו כו', ואני הוא היורש לאברהם, ורוח הקודש משיבה כו', ויהיו לו אלו הנערים למס יעים בזה. וזה ויקח שני נעריו אתו, כלומר שיהיו אתו בזה, להעלות יצחק על העקידה, ואת יצחק "בנו" דייקא אשר היה בטוח בצדקת. בנו, כי בן יכבד אביו גם במס"נ, לעשות רצון אביו בקיום מצוות אבינו שבשמים ית"ש – ויבקע עצי עולה אתוון דיעקב וראה ברוח קדשו כי יעקב עתיד לצאת מיצחק, ולזאת מקודם וישב נעשה חדא, אשר בישיבה יכולין יותר לכוון את הדעת (כמבואר בטש"ע או"ח סי' קפ"ג משלהי פ"ג שאכלו דהלכתא יושב ומברך בהמ"ז וכ' בזה בספרי חידושי בן יאיר על ש"ס בחי' לברכות י"א יעו"ש) להתחשב בכ"ז אשר בשכלו ורוח קדשו. ראה את כל לעומת זה העשיה, לאחר כל זה "ויקם" גבור כארי "וילך" רץ כצבי אל המקום אשר אמר לו ה"א, כלומר לאחר שלא הבין כלל מה זה, ואדרבה מכל עבר ופנה, התנגדות לזה, השיב אל לבו לב מאמין כי הוא הולך אל המקום אשר אמר לו האלקים, יען כי כן צוה ה', ובמכוסה ממך אל תחקור, וצדיק אך באמונתו יחיה. ונתיישבו דיוקי י"ד. ט"ו. ט"ז. טו"ב. ח"י. י"ט. כ'.

ביום השלישי, שהוכפל בו כי טוב, נגד יעקב (כבתוס' לזוה"ק בראשית ו' ע"ב) ומדתו אשר תתן אמת למקב, תוכו כברו, טיב פנימי וחיצון, טוב למעלה וטוב למטה, מדה המכרעת לטוב, ועליו נאמר טוב עין הוא יבורך (טוב עין במספר קמ"ז כמספר שנותיו) בטובה כפולה ומכופנת למקום (דא מדת יעקב כנאמר ויכנע במקום) עלינו, המאיר עינינו וזה וישא אברהם את עיניו, כי נתגנה הגוונים (כתבי האר"י ז"ל (ויעיון בברית כהנת עולם במאמר סכת שלם פרק ז' ושרק י"ב בנועם אמרי קודש) מאבות הקדושים, הכלולים ביעקב חבל נחלתו. המשולש בשלש זכיות מאבות שלשה (פירש"י ז"ל דברים ל"ב) והמה עיני חכמה בינה ודעת מדות האבות אשר בהם חקר וחשב בכל מחזה אברהם שלפניו, כי הוא מצווה ועושה להעלות את בנו יצחק עולה לה', ובעין קדשו ריאה את יעקב שעתיד לצאת מיצחק, אשר המה כשני דברים המכחישים זה את זה, עד שעלתה בידו, לבוא להכרעה שלישית, כי אלו ואלו דברי א' חיים (וגער בהשטן שעמד

לימינו לשטנו ולהסיתו בטענות באנו כאמרם ז"ל במדרש) ולאמור היפלא מה' דבר, כי לאחר העקידה בזמן קרוב, יאמר ה' יהי אור. אורו של משיח ותחיית המתים, ואז יוליד יצחק את יעקב, ויהיה כל אמת וקיים – ובסנהדרין (צ"א) רמי עולא כתיב בלע המות לנצח ומחה ה' א' דמעה מעל כל פנים, וכתיב כי הנער בן מאה שנים ימות, ל"ק כאן בישראל כאן בעכו"ם, כי גם לאחר התחיה, אך ישראל עם קודש, יזדככו הגופים וילבשו מלאכות כלבושי חנוך ואליהו (וכמש"כ המ"ע בפ"ח מה' תשובה יעו"ש בר"ם וראב"ד ז"ל ובשער הגמול לרמב"ן ז"ל) לחיות חיי נצחיים, לא כן האומות שישארו אך בחיים ארוכים. אולם גופיהם יהיו גם אז מורכבים מן ד' יסודות בחומריות אתוון דחמור (וכאשר ביאר העקידה יעו"ש). והוא הנרצה, במקראי קודש, "ויהי ביום השלישי" דא יעקב, "וישא אברהם את עיניו" "וירא את המקום" דא יעקב "מרחוק" כמה דאמרן מרחוק לא לזמן קריב (כבזוה"ק), כי יתמהמה עד קץ הגאולה והתחיה, "ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור" כי המה גם לאחר עולם התחיה, שיקיום בנו בלע המות לנצח, יהיו המה עם הדומה לחמור בחומריות, אשר הנער בן מאה שנים ימות, ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה אשר חז"ל הפליגו מאוד בשכר ההשתחוואה, והוא כנאמר, והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים (ישעיה כ"ז) "והיה לשון שמחה ביום ההוא גם בעוה"ז (כאמרם ז"ל בפ"ק דע"ז, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם) "יתקע" מאליו, כלומר אך בישועה מאבינו שבשמים ית"ש למעלה מהטבע והדעת "בשופר גדול" בזכות צדקה וחסד שבישראל (כאמרם ז"ל בפ"ק דב"ב גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה) שהמה בת נדיב בתו של אברהם (כדרשתם ז"ל בפ"ק דחגיגה) שנקרא אדם הגדול בענקים (וגם ידוע כי גדול מציין מדת החסד) אשר חסד לאברהם וראש למאמינים. כנאמר (בראשית ל"ב) והאמין בה' וגו', והמליכו הקב"ה גם על אברים שאינם ברשותו של אדם (נדרים ל"ב), אשר הוא אבינו הראשון, שהנחיל יסוד האמונה והקדושה לכל בית ישראל, ובכחו יבואו ימים שיהיה בהם חפץ אשר "ובאו האובדים בארץ אשור" (מלשון אשורנו) ע"י שור והבטת לבם לרע אלו ספרי מינות שיאבדו רח"ל במינות כנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' זה אפיקרסות ומינות (ברכות י"ג), והנדחים בארץ מצרים' אלו שנלכדו ברשת התאוה, כטומאת ארץ מצרים ערות הארץ. והתקנה בראשית הצעד לבוא לאמונה התמימה והטהורה, שהיא זאת חקת התורה, שישפיל האדם את עצמו כאזוב ושני תולעת, מבלי לעלות במעלות, כי מה האדם קרוץ מחומר:

להבין ולהשכיל עד תכלית שדי במצוות התורה, ואך במה שהורשית התבונן, ובמופלא ממך אל תדרוש, ואך זאת היא תקנת התועים והאובדים אשר, והשתחוו לה'' בהכנעה והשתחוואה, לפני נותן התורה ית"ש, בנעשה ונשמע לכל התורה הכתובה והמסורה לנו משמים, והמה עם הנדחים יתוקנו בהר הקודש בירושלים. כי כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה. אתה מוצא קדושה (פירש"י ז"ל קדושים בשם חז"ל), ומערות מצרים יטהרו בקדושת ירושלים, ואז מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכהן הגדול בקדושתו מכל בית ישראל, במקום המקודש מכל העולם, וביום הקדוש מכל השנה, כך היה מונה אחת, אחת ואחת כו' עד אחת ושבע (יומא נ"ה, הזאה ראשונה שצרכה מנין עם כל אחת ואחת) כי לשאוב מים חיים מבאר שבע, בראשית לאחד כל ז' המדות עם אחת, אשר בא חבקוק והעמידן על אחת (שלהי מכות) צדיק באמונתו יחיה, וע"י השתחוואה והכנעה, לפני נותן התורה ית"ש, אז ה' עמו לבוא לאמונה התמימה והטהורה, בשבעת ימי הבנין יסוד התורה, אשר חצבה עמודיה שבעה, וסיום, מאמרם ז"ל (ב"ר שם) במעלה השביעית, המתים אינם חיים אלא ע"י השתחוואה (כנאמר בב"ק ט"ו דמאן דכרע במודים שדרתו קיים, יעו"ש בתוס') והוא שנתנבא אברהם, ונשתחווה ואחר תחה"מ אז ונשובה אליכם, וכמבואר בפדר"א ז"ל (שם ל"א) ר' יהודה אומר כיון שהגיע החרב על צוארו, פרחה ויצאה נשמתו של יצחק, כיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים, ואמר אל תשלח ידך אל הנער חזרה הנפש לגופו, והתירו ועמד על רגליו, וידע יצחק תחיית המתים מן התורה, שכל המתים עתידין להחיות, באותה השעה פתח ואמר בא"י מחיה המתים, וזה ונשתחווה וע"י תחה"מ ונשובה שנינו אליכם ונתיישבו דיוקי כ"א. כ"ב. כ"ג. כ"ד. כ"ה. כ"ו.

ויקח אברהם וגו', בש"ס ר"ה (י"ז ע"א) תניא ב"ש אומרים ג' כתות הן ליום הדין כו' צדיקים גמורים כו', בינונים יוברדין לגיהנם ומצפצפין ועולים כו' ועליהם אמרה חנה ה' וגו' מוריד שאול ויעל, וב"ה אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד, ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' את קולי, ועליהם נאמרה כל הפרשה כולה, דלותי ולי יהושיע, אשר נתבאר כי צדיקים זוכין גם ליום הדין להפוך מדה"ד למדה"ר, וברעיא מהימנא פ' פנחס (ד' רמ"ה) אמר ר"מ הלל ושמאי, דאתון חד מסטרי דרחמי וחד מסטרי דדינא דאינון חסד וגבורה דרגין דאברהם ויצחק כו' אשר ברקיע המה תרי מלאכי מיכאל וגבריאל יעו"ש, ולזאת ב"ש לשורשם ולשיטתם (יעיון בספרי שירת דבורה להפטרת שבת חנוכה אשר בס"ד ביארתי כמה וכמה פלוגתא דב"ש וב"ה דאזדי לשיטתם ושורשם מלמעלה) מדת הגבורה של פחד יצחק, אך צדיקים הזוכין בדין ונא הבינונים, ולב"ה משורש דמדת

החסד של אברהם, שהוא ורב חסד מטה כלפי חסד גם לבינונים, ועוד אחז"ל (הובא בפירש"י וירא) שגדול כת מתנת עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים, וזה, ויקח אברהם את עצי העולה, הרומז לנשמות הצדיקים שכולם לגבוה, "וישם על יצחק בנו' כי המה בזרוע יבואו, גבורי כח לזכות גם בדין וגבורת יצחק, "ויקח בידו" הימנית כידוע כי ימין רומז לחסד את האש ואת המאכלת, דאר"ח למה נקראת סכין מאכלת לפי שמכשרת האוכלים (ב"ר שם), אשר זה כלל כל בית ישראל המה רחמנים וגומלי חסדים. כמדת אברהם של ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, להכשיר את האוכלים ולתקנם לעניים, הנרמז בשם מאכלת דמקרבא הנייתה לעני (כבמו"ק כ"ג), ובשלש אלה העמודים אשר העולם עומד עליהם, תורה ועבודה של נשמות הצדיקים, העומדים על משמרתם כל ימיהם, אשר צדיק גוזר והקב"ה מקיים, והקב"ה גוזר וצדיק מבטל, כי רב כחם, להפוך גם מדה"ד למדת הרחמים, וכן המאכלת הרומז לעמוד החסד והצדקה, אשר ממתיק (יעיון בבב"ע ז"ל במאמר סוכת שלם פ' י"ב, כי האש במספר ש"ו מן שופר הממתיק את פר דינים שנמתק ע"י המאכלת שהיא במספר מלכות שני פעמים אברהם, והאריך בדברים העומדים ברומו של עולם, והמשכיל יבין) ומכבה את האש דין הקשה, וזה כל בית ישראל עושין, וגדול כח מתנת עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים, ובכן, "וילכו שניהם יחדיו" במדת ורב (כחושבנא של "יצחק') חסד, ונתמזגו המדות אשר גם דינא קשיא של יצחק נהפך, ובא לעמק השוה עם חסד לאברהם. ונתיישב דיוקי, כ"ז. כ"ח. כ"ט.

ויאמר יצחק אל אברהם אביו וגו'. בהלכה שנאמרה מר' יוחנן (ברכות מ"ז) דאין מכבדין אלא בפתח הראוי למזוזה, הלא נתבאר בתוס' בשם ר"ת ז"ל שם, (ובשבת נ"א ע"ב) דזה דווקא כשכל אחד הולך לצורך עצמו, אבל כשיצאו לדרך כאחד, מכבדין גם בדרכים. והיא הלכה פסוקה (יו"ד סי' רמ"ב סעי' י"ז) ברמ"א ז"ל. ולפ"ז כאן אשר אב ובן הלכו לדרך כאחד, היה מחיוב יצחק עפ"י התורה (אשר האבות קיימו כל התורה כולה יעיון משנה שלהי קידושין, יומא כ"ח ובמהרש"א ז"ל בח"א שם) לכבד את אביו ורבו אברהם לילך אחריו, ולא יחדיו המורה שהלכו שוה בשוה, אמנם אם יצחק הקרבן הלא אב ובן העוקד והנעקד, הלכו לעשות רצון קונם, אשר גם שניהם חייבין בכבודו ית"ש, ומכח המצוה דזריזין מקדימין למצוות (שהיא מן התורה, וכמש"כ בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' מ"ד יעו"ש). היה מחיוב יצחק להיות בזה זריז, כזריזותא דאברהם (חולין ט"ז) לילך עמו יחדיו בשוה, וכיון שיצחק נסתפק. בזה, מי יהיה הקרבן, השה או הוא בעצמו, בא בשאלת בן חכם, לאחר שהלכו שניהם יחדיו ואברהם משך את בנו יחידו בעבותות אהבה, לילך עמו שוה בשוה, אז, ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי' הלא אתה

אבי שאני חייב במצוה דכיבוד אב, ויאמר הנני בני' כן הדבר כי בתור בני (וידוע מה שהאריך בדרוש זה, הפרשת דרכים, כי האבות שקיימו התורה, יצאו מכלל ב"נ לדין בן ישראל, וגם בזה של למשפחותם לבית אבותם הנאמר לישראל) אתה חייב בכבודי, ובכן, ויאמר, "הנה האש והעצים ואיה השה לעולה" ושאל בשתים לידע, אם השה לעולה, ואך אביו הוא שליח מצוה, הלא עליו לילך אחורי אביו, ואם הוא בעצמו הקרבן לה', ילך עם אביו בשוה ויאמר אברהם א' יראה לו השה' כי קרבן טעון ביקור ד' ימים (ערכין י"ג ואיפסקא ברמב"ם ז"ל פ"א. מה' תמידין ה' ט') מן מום, ובידי אדם לבקר מומי שה, אמנם אם אדם לקרבן, אשר דרש ב"ק (מגלה כ"ט) מ"ד (תהלים ס"ח) למה תרצדון הרים גבנונים, יצתה בת קול כו', כלכם בעלי מומין אתם, אצל סיני, כתיב הכא גבנונים וכתיב התם (ויקרא כ"א) או גבן או דק. אר"א ש"מ האי מאן:

דיהיר בעל מום הוא, כי תועבת ה' כל גבה לב ובזה הלא אדם יראה לעינים, ואך ה' יראה ללבב, והוא, "ויאמר אברהם א' יראה לו השה" כי ביקור של שה זה, אך אלקים יראה, כי "לעולה בני" ואך ה' יראה אותך בני כנאמר עליך ובר לבב (ובר במספר יצחק, וחז"ל דרשו בילקוט זה על יצחק) וכלך יפה ומום אין בך, וכיון ששמע יצחק, שהוא בעצמו יהיה קרבן לה', לזאת וילכו שניהם יחדיו כי שש ושמח וזירז את עצמו למצוה, לילך עם אביו שוה בשוה. ונתיישב דיוקי, ל"ב. ל"ג. ל"ד. ל"ה. ל"ו.

במנחות (מ' ע"א) סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין, ופירש"י ז"ל שם ובשבת (כ"ה ע"ב) דב"ש לא דרשי סמוכים יעו"ש ובתוס', אם כי המהר"ם מלובלין ז"ל בשבת שם. הקשה על שיטת רש"י ז"ל, לפירושו דב"ש לא דרשי סמוכין להתיר כלאים בציצית, א"כ מנא ידעי' דעשה דוחה ל"ת, הלא בפ"ק דיבמות. ובכמה דוכתי מוכח דעיקר ילפותא הוא מכלאים בציצית, לענ"ד י"ל להמבואר שם בסוגיא דיבמות (ה' ע"ב) דאיכא למילף דעשה דוחה ל"ת, מתמיד שדוחה שבת, אך דהש"ס דחי, דשאני תמיד דחמיר דהוי עשה שלפני הדבור, למ"ד עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי יעו"ש. ובה המה דס"ל בחגיגה ו' עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי לשיטתם הלא דרשי סמוכין, וב"ש דלא דרשי סמוכין הלא המה ס"ל שם דעולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראיה הואי, שפיר ילפי מתמיד, (אם כי התוס' וריטב"א ז"ל כ' שם דבלא"ה א"א למילף מתמיד, רש"י ז"ל איני מוכרח לשיטתם ולכל קושיא יש פירוקא, ויעיון בהגהות הגר"א ז"ל) דעשה דוחה ל"ת, ואזדי ב"ש וב"ה כאו"א לשיטתם וא"ש פירש"י ז"ל – ובשל"ה הק' ביאר כי ב"ש לשורשם במדת הגבורה של שמאי רבם שדחף שלש אלה שבאו לפניו (שבת ל"א) לא דרשו סמוכין המורה על התקרבות והאחדות, אמנם ב"ה במדת החסד של

הלל רבם, מתלמידיו של אהרן הכהן, גאוהב את הבריות ומקרבן לתורה, דרשי סמוכין, לקרב ולהסמיך ולאחד את כל, תחת כנפי שכינה ם שלא לשמה (כבשבת שם) כחסד של אברהם, אשר עשה את הנפש, שהכניסן תחת כנפי השכינה (סנהדרין צ"ט) והוא הנרמז, כי עתה לאחר שנודע גם ליצחק, שהוא יהיה השה לעולה, כאשר באברהם היה כל זה נגד שכלו ונגד היושר והצדק, מכל זה עשה את כל, יען כי כן צוה ה', כך עתה ביצחק בנו, "ויבואו אל המקום" גם שניהם, אם כי לא ידעו שום טעם בזה, ואדרבה... אך טעם מצוה היה בפיהם, "אשר אמר לו אלקים" כי הוא ית"ש הגוזר ומצוה וכנ"ל. ובכל מעשה העקידה, עשה את כל אברהם אבינו כפשוטו למטה ולבו לכוון למעלה, אשר "ויבן אברהם" במדתו מדת החסד "את המזבח" הבנוי מאבנים רבים, (כנאמר ואם מזבח אבנים וכאמרם ז"ל) שהוא לזכרון טוב מאבני כללות בית ישראל ובכח זה ויערוך את העצים, נשמות הצדיקים, כי בזמן אשר המה לאחדים. נאמר עליהם ועמך כולם. כלומר בהתאסף יחד שבטי ישראל כולם צדיקים, ובכח זה של אחדות בית ישראל, "ויעקוד את יצחק בנו" להמתיק הגבורות ושיהיה יצחק "בנו" כאב כבן כן יהיו שניהם בחסד כי אין מדה"ד יכול לשלוט במקום ובזמן שיש אחדות ושלום בישראל (כאמרם ז"ל על חבור וגו') וכל זה עשה אברהם במדתו של ורב חסד, ואת יצחק,וישם אותו על המזבח ממעל לעצום" כנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים, שורש נשמות ישראל שבשמים ואצילתם למעלה ממקור הקדושה והטהרה, בכח זה, "על המזבח" אשר מזבח בנוי למעלה, ומיכאל כהן גדול עומד ומקריב נשמותיהן של צדיקים, (מנחות ק"י ותוס' שם) ממעל לעצים, שורש הגבוה מנשמות ישראל שהמה בכסא הכבוד למעלה כולם קדושים וצדיקים, "וישלח אברהם את ידו" כח ידו הפשוטה פתוחה והרחבה בנתינת ממון לחסד וצדקה, ועוד, "ויקח את המאכלת" כי לקח הזכות והכח מנתינת פת לחם לעניים דמקרב הנייתם (כבמו"ק כ"ג) המהפך מדה"ד למדה"ר, בכח כל זה, של מעשה הצדקה. והשלום של אחדות וכלל כל ישראל "לשחוט את בנו" להעביר כל הגבורות. הנכללים בפחד יצחק. ולהמתיקם לחסד ולרחמים, ונתיישבו דיוקי, ל"ז. ל"ח. ל"ט. מ'. מ"א. מ"ב. מ"ג.

ויקרא אליו מלאך ה' מן **השמים** וגו' בקשתינו, והסר שטן מלפנינו ומאחרינו כי זה דרך השטן שהוא יצה"ר (ב"ב ט"ז) בראשית ומלפנים לעמוד לאדם עלי דרך הטוב, בתחבולותיו הרבים, למנוע את האדם מעשיית הטוב ולאחר אשר השי"ת בעזרו של הצדיק, ומתגבר עליו (כבסוכה נ"ב) ועושה את הטוב לפני ה' ואדם. זה דרכו של אותו זקן וכסיל יצה"ר, להזחיח את דפת, אדם, באמרו אליו ראה את דבר הגדול שעשית,

במסירת נפש לקיים את רצון הבורא ב"ה וב"ש, נמען להביאו לגאוה השנואה מאוד לפניו ית"ש, והוא שנבקש והסר שטן מלפנינו ומאחרינו וכמובן – ובנסיון זה הגדול מכל עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו, עמד לו השטן עלי דרך, מלפנים למנעו מלעשותו, ובטענות ותחבולות רבות עשה עמו מלחמה, כאשר ספרו לנו רז"ל, והפליגו בזה בדבריהם הקדושים, עיין עליהם, ולאחר שדחה את השטן ודחפו באמת הבנין שבידו שבנה את המזבח, ועקד את יצחק בנו להעלהו עולה לה' בכל לבו ונפשו, בא השטן בתחבולותיו לאמור לו, תן אל לבך לדבר הגדול אשר עשית, למען יזוח דעתו עליו חלילה, וגם אז געד בו ודחאו באמרו כי אני לא עשיתי מאומה, אך בכח הקב"ה אשר בעזרתי היה, וזה, ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם, כלומר האם אתה זה האברהם, כמו שהיית קודם קיום נסיון זה הגדול, ויאמר הנני כמאז ומקדם, שאמרתי ואנכי עפר ואפר, והרימותי ידי בכל מה שעשיתי אל א' עליון, כי הוא ית"ש עזרני בכל עד כה, וכן מצא הקב"ה את לבבו נאמן לפניו. בתשובתו ע"י המלאך, לאמור לו "כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה" כלומר כי גם עתה, לאחר שעשית את כל זה, אך אני ידעתי כי ירא א' אתה, אבל אתה בלבך כאלו לא עשית מאומה, "ולא חשכת את בנך" את יחידך. אתה אומר כי כל זה היה "ממני" שהנני לך למגן ועזר בכל אשר תעשה, וכנאמר וה' לא יעזבנו בידו – והנה ממקרא זה ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו', נתגלה ההמתקה שנעשית בעת העקידה, בהתכללות גבורה בחסד (כמבואר בזוה"ק כתבי האר"י ובכ"ע במאמר אילו של יצחק ז"ל פ' ז' יעו"ש בנועם אמרי קודש) וזה, "ויקרא" קריאה של חבה, (וכן יש במלת ויקרא אתוון רי"ו מספר גבורה, וכל התיבה עם הכולל במספר שיח של ויצא יצחק לשיח בשדה כידוע) וחסד, "אליו" במספר "כי טוב" (הויה אהיה) מלאך ה' (מלאך מספר הויה אדני) ה' שם העצם מקור החסד והרחמים (וכן מלאך ה' במספר ה' האלקים) מן השמים אשר שם אש ומים דהשתא אתכלל מיא באשא ואשא במיא (חגיגה י"ב) אש גבורת יצחק ומים חסד של אברהם, שנכללו זה בזה (וגם שניהם נכללו ביעקב שנקרא שמים כידוע מזוה"ק) ויאמר אליו אברהם אברהם כאמרם ז"ל (ב"ר פ' ס"ג) אברהם נקרא אברהם, יצחק נקרא אברהם דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם, וזה אברהם עתה שמך בכפלים. אברהם זה שמך. וגם יצחק שנעשה עתה חסד נקרא אברהם, וכן אברהם במספר רחם ונאמר רחם ארחמנו נאום ה' רחמים בכפלים. בשמים, ובארץ. בנחלת שני עולמים, ומה אברהם אברהם, טוב וחסד, למעלה ולמטה גם יחד. ועל זה השיב "הנני" כי לזה ובך לזה, הנני לטובה כפולה חסד ורחמים בארץ ושמים – ובש"ע יו"ד (סי' כ' סעי' ד') טוב ליזהר למשמש בסימנים ולתפסם קודם

שחיטה כדי שיזדמנו כו', דבזה יש נפרש כפשוטו בכפילא שנאמר, אל תשלח ידך אל הנער, למשמש בסימנים ולתפסם, ואל תעש לו מאומה לשחטו. ודברי חז"ל המאירים כספירים, באמרם, דא"ל אוציא ממנו טפת דם, א"ל אל תעש לו מאומה, אל תעש לו מומה י"ל להידוע, כי ריבוי דמים עפ"י הטבע מביאים את האדם לגאוה, אשר מאן דיהיר בעל מום הוא (מגילה כ"ט) ולמען שלא יהיה לו מום פנימי לנשמה, רצה להוציא ממנו מעט דם, אשר המום אך לגוף יהיה, על זה אמר לו הקב"ה אל תעש לו מאומה, אל תעש לו מומה, כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה, ע"י גבורת יצחק, שבאו להחסדים שזהו אתה אברהם, ופי' האר"י ז"ל, כי אתה לעולם חסד וכמבואר בדברי סבא קדישא במשפטים), וכיון שבאת מאדמימות שהיא גבורת יצחק ליראה. אשר ענוה מביא לידי יראת חטא (ע"ז כ') דכתיב עקב ענוה יראת ה', דמזה אתה רואה קדושת יצחק בנך גם במדת ענוה ובכן אל תעש לו מאומה אל תעש לו מומה. ולא חשכת את בנך את יחידך ממני אם כי הוא בנך וגם יחידך, וגם מערך גדלות עצמותו, שיש לו במה להתגאות מ"מ אין בו גם שמיני שבשמינית מגאוה ולא נחשך ממני כי אני שוכן את דכא. ובמקום שיש ענוה שם השראת שכינה הקדושה. ונתיישבו דיוקי. מ"ד. מ"ה. מו. מ"ז. מ"ח. מ"ט.

וישא אברהם את עיניו. וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וגו'. הנה האר"י הקדוש ז"ל ביאר כי ע"י האיל בא המתקה לחיצונות העולמות שהיא זה העולם המעשה. (ודו"ז הברכ"ע במאמר אילו של יצחק פ' כ"ח כ"ט. ביאר כי היה שני עקידות, ליצחק במחשבה. כאשר עלה רק אך במחשבה להבראות אך במדה"ד. ולאיל במעשה. כאשר ביום עשות הא ארץ ושמים נשתתף מדה"ד למדה"ר ונתהפך למדה"ר. כי עולם המעשה אך חסד יבנה. וביאר שם בארוכה. איך ע"י העלאת האיל נמתק כל גם למטה. ולהמעיין בדבריו הקדושים יראה איך ממש נפתחו לו שערי שמים. לדברי א' חיים). ומספר איל היא אם. והאריך בזה בדברים פנימים העומדים ברומו של עולם. ולדרכיהם בקודש יש לפרש ולהלביש בלבושים. לאמרם ז"ל בילקוט ישעיה (נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם. ארשב"נ דרכו של אב לרחם. כרחם אב על בנים ודרכה של אם לנחם. כאיש אשר אמו תנחמנו. אמר הקב"ה אנא עבדית דאבא ודאמא. אנכי אנכי הוא מנחמכם ופירשתי להנאמר. כרחם אב על בנים רחם ה' על יראיו (תהלים ק"ג) ולא אמר כרחם אם (יעיון בליקוטי מהרי"ל ז"ל). כי הרחמנות של האב הוא ממקור הדעת. לזאת עיקר הבטת עין הרחמים שלו היא על הנפש. אבל רחמי האם שהיא מן הטבע היא על הגוף. וזה אנכי אנכי הוא מנחמכם. בלשון רבים על הגוף והנפש. לנחמם נם יחד. וביארו חז"ל כי אמר הקב"ה אנא עבדית דאבא ודאמא לנחם ולרחם את הגוף ונשמה בישועה שלימה. וישא

אברהם את עיניו (בברכ"ע במאמר סכת שלם (פ' ז') כ' וז"ל ונשא אז את עיניו וירא והנה איל וגו'. בבחי' עינים המשגיחים ממדת חסד. להכניע תוקפא דאיל ההוא, שהיא לבוש גבורות של פחד יצחק כמ"ש האר"י ז"ל כו' כו' יעו"ש באריכת הדבור של חבה בחבת הקודש), חסד עם הכולל במספר ע"ג, ושני פעמים במספר עיניו ולאחר שגם יצחק נעשה חסד. נשא אברהם את עיניו. חסדים טובים בכפלים, וגם כאן יש מקום לביאורי על וישא עיניו שלמעלה. ועוד בזה לאמרם ז"ל (יבמות ק"ה) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה. שפי' המפרשים לתן עיניו למטה. צרכי הגוף שלמטה. ולבו למעלה, עבור שלימות הנשמה שלמעלה. ובכאן לאחר עקידה הראשונה, של יצחק שבמחשבה. ונמתק כל לטוב למעלה. וישא אברהם את עיניו גם על הטוב שלמטה. (ונרמז בשני פעמים חסד שבמספר עיניו חסד למעלה וחסד למטה) "וירא והנה איל" במספר אם כמש"כ האר"י ז"ל. אשר רחמי האם היא גם על הגוף וכנ"ל. כי באמת היא סולם מוצב ארצה, אם האדם מוצב ארצה להיות שלם בגוף ממון ובנים לטוב, אז וראשו מגיע השמימה, להיות גם שלם בתורה, וכל טוב עוה"ז לישראל עבור מכשירי מצוה, והוא הנרמז "איל" המורה על המתקה לכל טוב בזה העולם עבור "אחר" לזכות לעוה"ב הבא אחרי עוה"ז (יעיון בברכ"ע שם בביאור מלת אחר בפנימיות הדברים). נאחז בסבך בקרניו" ואר"ח ב"ר יצחק כל ימות השנה, ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות, כלומר שהם מסתבכין בצרות, ועי"ז נאחזים בעבירות אשר יצה"ר מחטיאן בע"כ (פירש"י ז"ל יומא י"ט) ואחז"ל (עירובין מ"א) עניות מעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו וזה נאחז בסבך סבך הצרות ועול הגלות מביאם להיות נאחזים בעבירות דבר"ה כו' ונזכרים לפני הקב"ה, הבוחן כליות ויודע מחשבות של כל בית ישראל אשר רצונינו לעשות רצון אבינו שבשמים ית"ש, אך מי מעכב שאור שבעיסה. הרומז ללחם שהיא הפרנסה, ולזאת הוא מוחל להם, ומרחיב את גבולם, בכח המתקח האיל גם בזה העולם, וסופן ליגאל כו', שנאמר וה' אלקים בשופר יתקע וגו', בכח השופר אילו של יצחק ואברהם, המהפך מדה"ד למדה"ר כנאמר ביום עשות ה' אלקים וגו' וכנ"ל, ואז מלאה כל הארץ דעה, כי ה' הוא אלקים אין עוד. בקרניו כמספר סימני הקטרת שס"ח (כמש"כ הברכ"ע, העיון במאמר סכת שלם פ"ז. ופרק י' מש"כ בזה בפנימיות הדברים) אשר קטרת מעשרת כאמרם ז"ל, (יומא כ"ו) ובעת אשר הקב"ה משפיע עושר וכל טוב לבית ישראל, אז גם חלבנה מעלה ריח טוב, ונתהפך כל לטוב, וילך אברהם במדתו מדת החסד הלוך וגדל, ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו' להידוע כי כח ההמתקה, ולהפוך את כל לחסד ורחמים בוא יבוא מכתר עליון אשר אתוון של מילוי יצחק, יוד'

צדיק, חית, קוף, המה במספר כתר (תרי"ג מצוות עם ז' דרבנן בזה המספר) וזה "ויעלהו לעולה" אשר בשורש למעלה, הגבורות המה שירה ושמחה. שהיא "תחת בנו" בשמו הקדוש יצחק שמחה לעולם, וכן האותיות שהמה תחת שם בנו. במספר כתר, מקור הטוב החסד והחיים, ובעת שנזכה במהרה בימינו וה' א' בשופר יתקע וגו' אז יבואו גם רחוקים ויתנו לך (שאומרים זה קודם ונתנה תוקף להמתיק תוקף הדין ולהפכו לחסד ולרחמים) כתר מלוכה – ונתיישבו דיוקי נ'. נ"א. נ"ב. נ"ג. נ"ד.

ויקרא אברהם שם המקום וגו', כי ברך אברכך, והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וגו' – בכאן המקום לייחד הדבור של חבה וברכה עמכם בניי היקרים והאהובים, הנה ברוך ד' נותן התורה, המרומם על כל ברכה ותהלה אשר בטובו וחסדו הגדול עזרני עד כה. להוציא לאור עולם הספרים, אשר בשער ספרי זה נזכרים, ובכל לבי ונפשי, הנני בהודאה על העבד. ובקשה על להבא. מלפני אבינו שבשמים ית"ש מקור הטוב חסד והחיים, כי יהיה בעזרתי, לעת זקנתי לחיי מנוחה. ואורך ימים ושנות חיים טובים, ועוד בארצות החיים, ואזכה עוד להוציא לאורה, חידושי תורה, אשר השי"ת בחסדו האיר עיני, ונתן בלבי, לחדש בתורתינו הקדושה, בהלכה ואגדה ברכה והודאה להגומל חסדים טובים, על הספרים וגם על הבנים, אשר אך אתם בניי היקרים ידעתם, את גודל יגיעתי עבורכם, וממש במסירת נפש (דזה העיקר בעבודה, לעשות רצון הבורא בקיום התורה, בכל לב ונפש שיהיו בניי טובים וישרים לפני ה' ואדם, באמונה הטהורה בנצחיות אור התורה, וב"ה כי יגעתי ומצאתי, בזכות אבותיי הקדושים וגאוני עולם מדור דור ז"ל (ככתוב בהקדמה עלי ספרי חידושי כן יאיר ושו"ת באר חיים מרדכי ח"א), אשר בחסדו הגדול ית"ש עזרני לבנים, מוכתרים, בתורה חסידות ויראה תורנים ונכונים גם בלימוד גמרא הקדושה. אשר כלכם בספרי זה לטובה נזכרים, גם בזה ספר הנני לתולדות אדם, לאמור ולצוות לכם בניי היקרים והאהובים בלבי, שמרו דרך ה', ללמוד ולקיים ככל הכתוב ונאמר בתושב"כ ושכע"פ דברי א' חיים. אשר אחד המה לנו מפי אבינו שבשמים. אל תפנו הלילה לרוח העת. כי הכל יעבור, ושפת אמת שהיא אור תורת אלקים חיים תכון לעד ולנצח נצחים, ללמוד בכל יום לפחות דה אחד של גמרא ש"ע או"ח וספרי מוסר, ולהזהר מאיר בתפלת הצבור ולעשות צדקה והסר כל היום, ואל שדי יותן לכם רחמים להצליח אתכם בכל מעשה ידיכם וזכות אבותינו הקדושים יגן עליכם לטוב לכם ולבניכם כל הימים, באורך ימים ושנות חיים, של תורה עושר ויראת שמים ולעשות הטוב והישר לפני ה' ואדם. אשר שם שמים באמרם ז"ל ביומא פ"ו) יהיה מתאהב על ידכם, ותזכו לנחלת שני עולמים אשר על זה התפלל אבינו הראשון חסד

לאברהם, עבור בניו כל בית ישראל לטול פי שנים, וזה ויקרא אברהם שם המקום ה' יראה" (רבינו הברכ"ע במאמר סכת שלם מן פרק ד' עד פ' ז' ועד בכלל, האריך בזה בפנימיות הדברים בפנינים יקרים יעו"ש) זה שם העצם מקור החסד והרחמים, יראה למעלה כולו לטוב, אשר שם עין לא ראתה א' זולתך (ישעיה ס"ד), ואך ה' יראה, אמנם מעולם ועד עולם, לרבות גם זה העולם, בכל טוב למטה שנקרא היום (כאמרם ז"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם) אשר יאמר היום בהר ה' יראה אשר הר במספר גבר תוקף הגבורה (כמש"כ בברכ"ע) נתהפך למדה"ר בכח שם ה', וזה גם היום יראה לעינינו (והוא הנאמר גם בברכת ישראל סבא קדישא ויברכם ביום ההוא לאמור וגו' כלומר כי גם ביום ההוא יהיה הברכה) כבקשתינו הראינו ה' חסדך, ויאמר ויראה גם לעולם הזה חסדו, וכבקשת אותו צדיק זה אברהם, כן היתה התשובה בקריאה של חבה ויקרא אליו מלאך ה' שנית מן השמים כקריאה הראשונה מן השמים עם הבשורה כי בעקידת יצחק, שבמחשבה, הראשונה, נמתק כל לטוב למעלה, כן עתה בכח שחיטת האיל עקידה השניה במעשה, נעשה כולו לרחמים גם למטה, ונרמז בנאמר שנית מן השמים, כלומר בכח עקידה השניה, מן השמים יענו את הארץ, אשר שמים וארץ יעמדו יחדיו מלא ברכת ה', ויאמר בי נשבעתי נאום ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך לא כמו שאתה אברהם אוהבי בענוותנותך תחשוב בלבך כי לא עשית מאומה, אך כל זה היה ממנו, שהייתי לך לעזר בכל זה, כי באמת אתה עשית את הדבר הזה, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (נדה ט"ז). ואתה העיקר בזאת העשיה של נסיון האחרון השקול כנגד הכל ואך כמסייע אני הייתי לך, ולזאת בי נשבעתי נאום ה', כאמרם ז"ל (נדרים ח' ובטוש"ע יו"ד סי' ר"ג) דשבועה או נדר הוא לזרוזי נפשיה כך כביכול בי נשבעתי, לזרוזי את עצמי מבלי לאחר לשלם. עד מחר שהיא עוה"ב. אך כי "ברך אברכך" בברכה כפולה גם בזה העולם. וכנאמר (ישעיה) רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה. אשר ר' אלעזר שאל כיון דאמר רפאני ה' מהו וארפא, כיון דאמר הושיעני מהו ואושעה (תוס' זוה"ק לדברים ש"ה ע"א יעו"ש באמרי קודש), די"ל עוד כי הכפילות מורה על הזריזות, וכנאמר (בראשית מ"א) ועל השנות החלום וגו' פעמים וגו' וממהר האלקים לעשותו, והוא שנבקש, רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה, בכפילת הלשון, כי הוא ית"ש ימהר לנו הרפואה והישועה, והוא המכוון גם בכאן כי ברך אברכך, בברכה כפולה המורה על הזריזות, לברכת ה' בעוה"ז לזכות לשתי שלחנות, וגם כאמרם ז"ל ברכת האבות ובנים (כן נזכה להתברך אני ואתם בניי היקרים והאהובים ביחד, ויהי נועם ה' א' עלינו לטוב לנו ולבנינו כל הימים) גם יחד, וכד אתברכאן בנוי איהו מתברך,

דברכתיה דבנוי דבר נשי ברכתיה הוא, (זוה"ק ויחי רכ"ז ע"ב). "והרבה ארבה את זרעך בכמות ואיכות לגוף ונשמה, "ככוכבי השמים" נשמות בית ישראל לעוה"ב הצרורות בצרור החיים בשמים, וכחול אשר על שפת הים. בכל טוב לגופי בית יעקב בזה העולם (ר"ת של ועל שפת הים. היא שעה אשר עוה"ז נקרא חיי שעה (כבשבת י') וכשהתפלל יעקב אבינו, ואתה אמרת הטיב איטיב עמך, השעה היה צריכה לישועה בזה העולם, לכן אמר אך ושמתי את זרעך כחול הים) ועוה"ז הלא הוא כפרוזדור בית שער בפני עולם הבא (אבות פ"ג). וזה, "וירש זרעך את שער ויבין' כלומר גם עוה"ז של עשו ואויבי ישראל שנקרא שער, גם זה ירש זרעך, והתברכו בזרעך כל גוי הארץ' כי גם בארציות וגופניות של זה העולם יעלה ישראל מעלה מעלה, "עקב אשר שמעת בקולי" שלא היה לך שום טעם בזאת המצוה, אדרבה ואדרבה.... וכנ"ל ואך בקולי שמעתי בתור חוק שאין להרהר יען כי אני אני הוא המצוה כן חוק לישראל הוא משפט לא' יעקב, כלומר, כי חוק לישנא דמזוני (ביצה ט"ז) ואך כל טוב לישראל, זה הוא משפט לא' יעקב. גם בעת שאין זוכין ואין טעם בדבר, לתן להם בתור חוק, כאשר אחד היה אברהם ראש המאמינים. וזה הנחיל לבניו אחריו כל בית ישראל, לקיים כל תורת א' חיים, בתור חוקת התורה באמונה תמימה וטהורה, וצדיק באמונתו יחיה ועמך כולם צדיקים, ולהלכה הלא קיי"ל כרבא (הוריות י') דצדיקי יאכלו תרי עולמי ואשרי לצדיקים בזה כי נאה להם ונאה לעולם, ואז על כל העולם כולו מתאהב ומתקדש שם שמים. ונתיישבו דיוקי נ"ה. נ"ו. נ"ז. נ"ח. נ"ט. ס'. ס"א. ס"ב. ס"ג. ס"ד. ס"ה. ס"ו. ס"ז.

וישב אברהם אל נעריו. ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע וזאת אשר יאמר באר חיים מרדכי. הרי אני אתה כבן ששים ושמנה לזקנה ובענייי מה קניתי. יודע אני בעצמי שפל ערכי, ומה אני. והנני בתפלה לעני, ובלב נשבר ונדכא אשר א. לא תבזה. לפני אבי שבשמים ית"ש כאשר בחסדו הגדול הגיעני עד כה לשנות חיים (עם האותיות במספר חסד) כן יחנו במחנה חנם מאוצר החיים. להגיעני לכן שמנים דגבורות כאשר בכה עקידה הקדושה נתכללו הגבורות בחסדים. ושאזכה לעשות עוד מה. שתיקון נפש רוח ונשמה. לפניו ית"ש נותן תורתינו הקדושה. חז"ל הזהרו לנו (פ"ו דאבות) אל תחמוד כבוד יותר מלימודך. ועוד יותר אמרו. כי מי שחולקין לו כבוד. עבור שלמד שני מסכתות ואין בידו אלא אחת, דצריך להודיע את זאת. כן אני בענייי. מצאתי את עצמי מחיוב בדבר להודיע זאת לעולם. שטועין בו, ומתאדים אותי בשם גאון. ועוד... ועוד... מה שאין בי. כי נולדתי בעיר קטנה כבהקדמת לספרי באר חיים מרדכי על ברכי נפשי יעו"ש אשר לא אוכל לאמור כי גדלתי בין החכמים. והספרים ממני בעצמם,

המה עדים נאמנים על מיעוט בקיאתי בש"ס ופוסקים, ואך החיפוש והיגיעה היה לי בעזהש"י למציאה, וזמן זמני זמנים טובא במשמע הייתי עריך לכל זה, ובזה אבוא אל המלך מאן מלכי רבנן אשר רבים ורבים מעולם. ובהם גם נאונים וחכמים מפורסמים, אשר בענוותנותם וגם אינם יודעים שפל ערכי באו אלי העני בשאלותיהם וחידושיהם, והחיוב דמשיבין מפני הכבוד לא זכיתי לקיים. כי טרדותיי המרובים, ודאי מנוחתי אשר לא יאומן כי יסופר להשי"ת בחסד הגדול, יהיה בעזרתי לעת זקנתי לחיי אריכא ומנוחה, ושאוכל להשיב לפחות בקצרה, דבר ה' זו הלכה ברורה), ומיעוט בקיאתי גם שניהם עמדו לי עלי דרך התשובה, ולכל השואלים. אשר כבודם כבוד התורה. רב הוא ויקר מאוד בעיני שלא זכיתי להשיב עד כה אבקש מהם סליחה

והנה אחז"ל כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב, שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות, כי הליכות עולם להנשמות אשר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בעיון (תהלים פ"ד ושלהי ברכות הוא בכח שערים המצוינים בהלכה (בברכות ה') וזה השער לד' צדיקים יביאו בו בכח בירור הלכה, וכ"ה כי בזכות אבותי הקדושים עזרני באלו הספרים, להוציא לאור עולם, אשר בהם בירורי הלכה. וביאור דברים הנוגעים להלכה, בספרי חידושי בן יאיר על ש"ס במפתחות מספר קי"ט. בקונט' באר חיים מרדכי להיתר עגונות, ארבעה, בשו"ת באר חיים מרדכי ד"א ה"ב בכאו"א ע"ב (במספר חיים עם האותיות שהיא חסדא סימנים, ובספרי זה ע"ב אשר המה ע"ה, כי בהרבה תשובות נאמר בהם כמה הלכות) ס"ה רי"ט בצירוף כולם המה שלשה מאות וארבעים ושתים בדברים הנוגעים להלכה ובידורי הלכה במספר השוה של שמי חיים מרדכי, אשר נפש חיה הוא שמו, ויהי האדם לנפש חיה ויפח באפיו נשמת חיים, וכאשר ידוע מפי סופרים וספרים קדושים איך הזכרת השם טובה ועליה גדולה להנשמה ואני בעניי שמי בעולם הרב מניאמץ. אשר באמת אינני רב אך זעיר, נפשי בשאלתי, וזאת בקשתי, מן העולם, לעשות עמדי חסד זה, כי שמי אשר יקראו אותי, על שש ספרי יהיה בשם "באר חיים מדדכיי", אשר זה יהיה זכרי ושמי לעולם ובחסדם אשר יעשו עמדי, יתברכו ממקור החסד והרחמים עם בני חיי מזוני, אשר שלש אלה המה במספר באר.

בשירת הבאר נאמר (פ' חקת) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה וגו' ושם משה רבינו לא נזכר בזאת השירה, אשר נאמר על זה כמה טעמים מחז"ל ומפרשים, ולדעתי העניה י"ל עוד לאמרם ז"ל, כי הבאר שהיתה בזכות מרים, חזרה עתה בזכות משה, ולערך גדולתו של משה רבינו ממרים הצדיקת, כן נתעלה גם הבאר, והוא אשר אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר עתה ביתר עוז, אשר זה משה רבינו בגודל

ענוותנתו, לא היה יכול לאמור וכמובן – בנועם אלימלך ז"ל שם כ' וז"ל באר הזאת שהוא חיי ומזוני ובני שהבאר הוא רמז להשלש אלה ע"כ. ואולי ג"כ מטעם הנ"ל שבאר הוא במספר שלש אלה וזה אז ישיר וגו' "עלי באר" אלו שלשה המרומזים בבאר ענו לה' על דרך שאחז"ל (כתובות ע"ב) לה לעצמה כן הכא לה להבאר עצמה הרומזת לתוה"ק באר מים חיים צריכין שלש אלה, להיות שלם בגוף ממון ובנים למען להיות שלם בתוה"ק, באר חפרוה שרים, האבות זה לברכת הבנים, כי כל ישראל המה בני אברהם יצחק ויעקב כרוה נדיבי העם זה משה ואהרן, (כפי' יב"ע ומדרש) אשר על ידם נתנה תוה"ק שהיא עץ חיים לחיי, במחוקק במשענותם משענת לחם. ולכל שבט ושבט משך הנשיא שפע הפרנסה במשענתו – ולהאמור בזוה"ק ורמב"ן ז"ל (פ' תולדות) דהבארות רומזים לבתי מקדשים (יעיון בהקדמתי לקונט' בח"מ לה"ע מש"כ בזה) יש לרמז, באר חפרוה שרים זה בית ראשון שנבנה ע"י דוד ושלמה שרי מלכי ישראל, כרוה נדיבי עם זה בית שני שנאמר (עזרא ב') התנדבו לבית הא' להעמידו על מכונו (ועוד שם הרבה נאמר בלשון נדבה) במחוקק במשענותם זה משה רבינו שנקרא מחוקק (כאמרם ז"ל על כי שם חלקת מחוקק ספון), אשר מי שהיה הוא שיהיה (כבזוה"ק בכמ"ד) משיח צדקינו לבוא עם בנין בית מקדשינו משמים בית שלישי אשר לעד יהיה קיים

ובילקוט שם באר חפרוה כו' וכי חפירה היה שם. אלא שנתנה בזכות שנקראו שרים, שנאמר פתח צור ויזובו מים, כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו. דיל"פ כי אברהם במדתו חסד וצדקה הפך מדה"ד למדה"ר. וצור אם כי היא מדה"ד פירש בזה"ק הצור שהיא מדה"ד תמים זה אברהם שנאמר התהלך לפני והיה תמים פעלו לחסד ורחמים. וזה פתח צור מדה"ד ויזובו מים (מלא ידינו מברכותיך) הרומז לחסד. כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו בכחו הגדול להמתיק מדה"ד ולעשותו רחמים וזכרון לטובה.

רשב"י משום ר' שמעון בן יוחאי אומר, הנוי, והכח, והעושר, והכבוד והחכמה והזקנה, והשיבה והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם כו' רשב"מ אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקיימו ברבי ובבניו, ואר"ל (שבת ל"א) והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת ה' היא אוצרו, אי איכא יראת הי, הן, ולזאת לאחר העקידה שנאמר לאברהם עתה ידעתי כי ירא א' אתה, וזה בא ממדת הגבורה של יצחק וכנ"ל ונשלמה הכלי של יראת ה', אז שלח את יצחק בנו אצל שם ללמוד ממנו תורה, וע"י מסירת נפש של פנחס (במספר יצחק) זכה שנאמר לו והיפה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם, כן עתה לאחר העקידה שמסר יצחק נפשו, אמר אברהם איני רוצה שתזוז מזרעי לעולם, כי אז היה בטוח כי כן יהיה לעולם וגודל מעלת אברהם אבינו בהתפשטות

החסד שלו מלמעלה למטה, כי לאחר עקידה הקדושה, אשר מדרגתו היה גבוה מעל גבוה, מכל זאת וישב אל נעריו למדרגתם, למען ויקימו, כידוע בדרך העבודה בירידה לצורך עליה. וילכו יחדיו אל באר שבע. דבר הלמד מענינו של יחדיו הקדומים, הסובב והולך על אברהם ויצחק כן גם עתה (וכן פי' האר"י הקדוש ז"ל ועוד מפרשים), אשר בזה שהיה ביחד אברהם עם יצחק

הקדמה

והיה לו עם ברכת הבנים (כי אך ביצחק יקרא לך זרע), אז כל שבע המדות שמנו חכמים, נתקיימו באברהם ויצחק בנו, וזה וילכו יחדיו אל באר שבע, אלו שבע מדות הנאה לצדיקים ונאה לעולם וישב אברהם בבאר שבע להמשיך חסדים טובים מבאר העליון (ונתיישבו דיוקי ס"ח. ס"ט. ע'. ע"א פ"ב. ונמתק כל בחסד אל ית"ש ויתהלל) בישיבה ועכבה לכל בית ישראל, שיזכו לאלו שבע הדברים ולתקן את כל עולם במלכות שדי (ר"ת שבע), במלכות שמים שלימה, אשר תגלה ותראה על כל העולם כולו, ויקיום בנו מה שנאמר, ואני זאת בריתי אותם אמר ה', רוחי אשר עליך, ודברי אשר שמתי בפיך, לא ימושו מפיך ומפי זרעך. ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, ימלוך ה' לעולם ועד, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

כו"ח יום ועש"ק לסדר עלי באר ענו לה בשנת המלך יעננו ביום קראנו לפ"ק.

באר חיים מרדכי

בהרה"ג זירא ה' כו' מו"ה יצחק יהודה אייזיק ליב זללה"ה

מפתחות בספר

סימנים:

א) לאאמ"ו הרה"ג וירא ה' כו' זללה"ה. בענין בירור הלכה, לברכת הזימון שהיא מדרבנן. וביאור הסוגיא דברכות מ"ח בדרך פרדס בעזהש"י.

ב.) ביאור הסוגיא דברכת כהנים בסוטה ל"ז, ל"ח. באריכות באר היטב בעזהש"י, ולהלכה דבכל מה דאפשר צריכין להדר שיעלו לדוכן שני כהנים:

ג.) א.) ביאור הלכה, במצוה דמשלוח מנות. ב.) עוד דאין יוצאין בשליחת דברי תורה, אך במידי דאכילה ושתיה.

ד. א.) בירור להלכה ברורה כי מציצה מעיקרי המצוה. ואך בשלש אלה מילה פריעה ומציצה. אז ואך אז עבודתו כשרה. ב.) ועוד דמצות מציצה היא בפה. כי חיים הם למוצאיהם בפה.

ה.) בענין חיובא דהזכרת יצי"מ בלילות וביאור המשנה.

ו.) בגמ' דכיצד מרקדין לפני הכלה ולהלכה דגם במלתא דעבידא לגלויי מותר לשנות מפני השלום ז.) א.) בענין ראיית הקריאה, בס"ת הקדושה. ב) ובשיעור הריווח לסתימה.

ג.) מקור מנהגינו לאמירת ברכו בליל שבת קודש.

ח.) בענין הלכה כדברי המיקל בעירוב

ט.) ביאור פיוט במוסף א' דשבועות. וסוד השסועה.

י.) ישוב קושיא בתוס' מנחות ס"ה ע"ב ד"ה ר"י אומר.

י"א.) בגמ' יומא ג' ע"ב וישוב לפסקי תוס' בתענית ח'.

י"ב.) בדברי הרמב"ם ז"ל פ"י מ"ה ק"פ ופי"ט מ"ה פה"מ, וסוגיא דפסחים פ"ג, ועוד ברמב"ם ז"ל פ"י מ"ה ק"פ וסוגיא דפסחים ע"ח.

י"ג.) ביאורים ופלפולים בגמרא ברכות, וסדר מועד ושם להלכה א.) ברכות ד' ע"ב גם לת"ה שבמג"א רל"ה סק"ד דבק"ש של ערבית שהיא מה"ת ואיכא אונם שינה, אסור גם טעימה, זה דווקא באוכל שיעור שיש לאחריו חיוב ברכה. ב.) שם ל' ע"ב דמעיקר הלכה אם לא כוון בפעם שניה צריך לחזור גם בפעם שלישית. ג.) עירובין י"א ע"ב. להיות מודה על האמת בלא הכרח אך ברצון. ד.) פסחים ב' ע"ב, לענין הלכה דנודר מן האורה, ה.) שם ה' ע"ב מפי' הר"ח סעד לשיטת הרמב"ם ז"ל, ונ"מ למש"כ בט"ז או"ח ת"מ סק"א ובאחרונים שם להלכה ו.) ר"ה כ"ז ע"ב. בשופר שהרחיב את הקצר לחוד או קיצר הרחב לחוד דפסול כפסק הי"ת ופמ"ג דזה מפורש יוצא מפי ר"ח ז"ל שכל דבריו דברי קבלה

י"ד.) ביאור הגמ' בר"ה י"ד ע"א. לענין ראש השנה דחמשה עשר בשבט.

ט"ו.) ישוב לכמה הערות בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ת"ב.

סימנים:

ט"ז.) זקן נכבד שנשאר בחלישת כח ע"י כאב רגלים. דאסור לו לילך עם מקל לביהמ"ד בשבת קודש.

טו"ב) מאמ"ו זללה"ה בש"ע או"ח ולהלכה א.) בנשרה נ"פ בע"ש במים מחולפים אי שרי שקרותו בחמין בשבת, ב.) בדינא דאסור לאמור לעכו"ם דבר שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה ג.) בהלכה דאסור להגעיל כלי ביו"ט.

י"ח.) בש"ע או"ח ולהלכה. א) בסי' ס"ו בין הפרקים דק"ש לענות אמן גם על שאר ברכות. ב.) קמ"ג בס"ת שנמצא חסר תיבה אחת בפ' פנחס, בקריאה לש"ק בשביעי

לאחר שקרא ג"פ ויש עוד בכדי לעשות ז' קרואים. ג.) תנ"ה לענין בישול חמי האור חד בתרי ד.) תצ"ח. דאין להקל בדאורייתא גם בדאיכא תרתי לישנא דמקילין. ה.) תרס"ח לאמור את יום השמיני חג העצרת הזה.

י"ט.) ביאור דברי הרמב"ם ז"ל בפ"י מה' שגגות ה' א'. ובווידוי דיוה"כ וע"ה שא"ח עליהם קרבן עולה ויורד, לאמור עולה בנקודת קמץ.

כ.) ישוב למספר התיבות שבזמר הנרות הללו לחנוכה ושם ביאור הסוגיא דשמיני ס' שביעי בסוכה מ"ז, ובירור הלכה שאין לנו אלא דברי א' היום המזוקקים שבעתים ולהלכה פסוקה נאמרים. בגמ' טוש"ע וכל הפוסקים. כי בחו"ל בשמיני עצרת מחויבים לאכול ולישב – מלבד שינה בסוכה לילה ויום. ואשרי הזוכה לשומרה כהלכותיה גם ביום הזה שיזכה לברכת סיכת שלם.

כ"א.) דרשאין לקבל שו"ב בן חכם העיר האב"ד.

כ"ב) ישוב לכמה הערות על ספרי שו"ת בח"מ ח"ב, וחיזוק עוד למש"כ שם בסי' כ"א ל"א. כי המה הוראות ברורות. וחלילה לזוז מהם גם זוז כ"ש. וביאור גודל איסור של חלב עכו"ם ואין ישראל רואה, ולגדור גדר בחיזוק דברי חז"ל:

אשר דבריהם המה דברי א' חיים:

כ"ג.) א) למחות בכל עוז לקצבים שלא ינקרו טלאים, שלא נבדקו הריאות שלהם, כי המה מעיקר הדין כטרפה ואסור לאכלם. ב) לקרות בספרי מינים רח"ל:

גם באקראי אסור.

כד) בדבר תנורי ברזל הנקראים שפאהרהערד'

והבו אטרעחרין, דרך הבישול בהם להנצל מחששא דאיסור בב"ח, ואיך להתנהג בזה לכתחלה:

כה.) בשן תותבת או פלאקעס או סתימת נקבי השינים. לענין חציצה בטבילה:

כו.) מעות שנאסף לכרוך ספרי קודש, אסור לשנות דקדושת ספרים גדולה, וגם הנדפסים בכלל זה כז.) בענין שמירה ליין כשר ועוד בין הגפנים ישנם שאין נושאים עוד פירות. ומזיקים איך לעשות בזה הלכה למעשה.

מפתחות בספר **וסימנים**:

כ"ח.) תשובה לכמה פרטים בענין מקוה

כ"ט.) באחד שנולד לו בן בכור, והוא לא ידע את עצמו אם הוא כהן או לוי. לא מצדו ולא מצד אשתו איך יתנהג בפה"ב.

ל.) בדרכים ושבילים של בית החיים. אשר בהם ילכו גם הכהנים איך לתקן שלא יכשלו הכהנים באיסורא דתפיסת ד' אמות מהקברים:

לא.) גודל איסור בנין בתים על בית החיים.
ל"ב.) הפושעים בגופם בשריפתם לעפר, אסור לקבור אפדם בבית הקברות. אך אצל גדר בית החיים מבחוץ ולגדור מקום הקבורה בגדר מיוחדת. שיהיו לחרפה והדראון עולם.
ב) ובאחד שיצא מכלל ישראל מבלי למול את בניו, וכאב כבן ברשעתו לאחר שנתגדל מבלי למול א"ע, אין להניחו לאמוד קדיש ולעלות לתורה, עד שיתן אל לבו למול א"ע, ולהכנס בבריתו של אברהם אבינו.
לג.) בקברים משנות המלחמה, שלא נודע מי המה איך להתנהג בהעמדת מצבה.
לד.) בהזכרת נשמות בשנה הראשונה איך להתנהג בזה:
ל"ה.) ביאורים בגמ', נדרים הוריות חולין. השייך לחלק יו"ד:
לו.) **ערך** פרשת גדולת החבורה של לינת צדק וחבורה של הכנסת ומלון אורחים. אשר שניהם כאחד טובים וגדולים מאוד לפני ה' ואדם:
לז.) בענין לבישת בגדי צבעונים. להצילה מכתמים **לח**.) במאבד א"ע לדעת רח"ל, להוציאו מזה, ולהכריעו לזכות בכל מה דאפשר.
לט.) בש"ע יו"ד ולהלכה א.) קכ"א, קדרות של ברזל המצופים בהיתוך לבן ושוע, אם מועיל בהם ליבון. ב.) ר"א. דלכתחלה חלילה ואסור לעשות מקוה ע"י פלומפף גם לנקותה אין היתר אך כשיעשה כעצת חכם חושו"מ
מ.) באיש אשר אשתו דרשה מאתו קודם מיתתה שיתן לה ת"כ שלא ישא בת דודו אלמנה, ובהתרת זה. יהיה טוב משולש לו, ולאלמנה, ועבור יתומים קטנים שתהיה להם כאם הבנים, דדשאין ועוד מצוה:
לאתיר הת"כ ע"י בי"ד של שלשה.
מא.) גם בנולד בן לישראל מערבית, נאמרה זאת ההלכה בדודה, שבספרי שו"ת ח"א סי' מ':
ה"ב סי' כ' דאסור למולו מעיקר הדין, כאשר ביארתי בעזהש"י אמת לאמתו.
מב) בענין שתיית שמן דגים (פיש עהל) לרפואה בחול ובשבת וברמב"ם ז"ל פ"ז מהמ"א ה' ט"ו.
מג.) בנדון העמדת החופות בביהמ"ד, וגם לעשות הסעודה של נשואין אחר החופה גודל האיסור והפרצה בזה. נתבאר בארוכה בספרי שו"ת ח"א סי' ז', וכאן. וכל מי שיראת ה' בלבו מחיוב להשתדל בכל עוז לבטל זה:
מד. המקור למנהג ישראל רחמנים, לפרנס האלמנה והיתומים של הכלי קודש. אחד מותם כל ימי חייהם. ובירור כי מנהג זה הוא להלכה ברורה בדעת תורה:
מה.) פלפול בסוגיא דר"ה ו' ע"א בדברי הגאון צבי ז"ל.

סימנים:

מו.) בהיתר נשתטית.

מז.) בכהן שעזב את אשתו זה שנים אחדים ופעמים רבות אשר רצה לגרשה והיא לא נתרצית, ונסע לאיזה דב, והביא גט פטורין, וזרק לתוך חיקה הגט אם היא מותרת להנשא לאיש אחר וגם אם הוא מותר לישא אשה אחרת:

מח.) בהיתר עגונה מדראגמורפשט ובענין מסל"ת.

מט. בבית מושב זקנים וזקנות. אסור להם לאכול ביחד. אך נשים לבד ואנשים לבד. בחדר מיוחד. והיא הלכה פשוטה וברורה בקדושת דעת תורה

נ.) בענין שמות מחותנים:

נא.) ישובים בפירש"י ז"ל בסנהדרין מ"ד ע"ב. נ"א ע"א ובגמ' שם.

נב.) ביטול גמור לדברי שודש פורה ראש ולענה, של אפיקורסות ומינות, בהלכה פסוקה ונאמרת בשפה ברורה, בש"ס וכל הפוסקים. כי פריעת ראש באשה, אסור מן התורה. ושם בתשובה עוד דברים לחיזוק דת תורתינו הקדושה.

נג.) באשה ששמה מעריסה במקום מולדתה פעסיא רחל ובמקום הנתינה לא נקראת בשם זה אך בשם פאליא.

נד.) בגט אשר בתיבת יתיכי הראשון. מעה הסופר ולא כ' רגל השמאלי של הת' ונמצא נכתב ידיכי'

נה.) גרגרים אחדים בש"ס סדר נשים.

נו.) ישוב, לפ"מ בירושלמי שלהי פי"א דיבמות ועוד ברמב"ם ז"ל פ"ד מה' יבום, ובקידושין מ"ט בגמ'.

נז.) בדינא דמסרבת לענין היתר חדד"ג. והצנועין מושכין ידיהן מזה.

נח.) בגט ע"י שליח ושעת הדחק, אשר שם אבי האשה היה אליהו, ולא נודע שם עלייתו לתורה.

נט.) ביאור הסוגיא דראש ב"ד אומד מקודש. בראש השנת (כ"ד ע"א) במשנה וגמ'– וסעד לפסק הטורי אבן. דבאמירת מקודש שאמר ראב"ד נגמר הדין. מלשון הרמב"ם ז"ל, פ"ב מה' קה"ח ה' ח'.

ס.) ישוב להערות בספרי שו"ת בח"מ ח"ב סי' י"ד. ס"ג:

סא.) להוציא לאור אמת זכות משפט יתומה כי חזקת אביה עומדת במקומה להורישה להמילה"ת הממלא מקומו במלאכת השו"ב. וגם בתורה ויראה:

סב.) ישוב בתוס' סנהדרין פ"ד ע"ב:

סג.) בענין צוואת שכ"מ

סד. ישוב לקושיא על הרדב"ז ז"ל ח"א סי' י"ח ובענין בחירה שבקהלה:
סה.) בדינא דבר מצרא גם לבת במקום בן ובספרים אשר אומדנא דמוכח ברצון האב שישארו לזרעו אחריו.
סו.) ישוב לפירש"י ז"ל בפ' מטות ובגיטין מ"ה ע"א **סז**.) בענין שעבודא דר' נתן:
סימנים:
סח.) לדון עפ"י פונקס השותפים ובצירוף עוד אומדנא דמוכחא לפטור את הנתבע משבועה. ועוד בפלוגתא דרמב"ם וטור ז"ל בסי' פ"ז בטענת ברי דלא ביישתיך, לכ"ע אין מחרימין ובפרט היכי דהנתבע תלמוד חכם.
סט.) גרגרים אחדים במס' סנהדרין.
ע.) ביאור המשנה והסוגיא (שלהי תענית וב"ב קכ"א) דלא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים באר היטב בעזהש"י.
עא.) בגמרא ב"ק ב"מ, סנהדרין. תמורה. שבועות השייך לחושן המשפט,
סימנים:
עב.) בעזהש"י חתימה מעין הפתיחה לטובה, במספר "חסד" ובסימנים אחדים יש כמה הלכות אשר בצירוף יש עוד יותר מן ע"ה) לבאר המשנה דמעשר שני, פרק ה'. במשנה ב' והסוגיא דר"ה ל"א ע"ב, ביצה ה' ע"א, בדרך פרד"ס, ולחבר את האוהל להיות אחד. אשר נתבאר באר הישב. אמת לאמתו בעזהש"י, כי דברי הירושלמי המה לאחדים עם כל דברי חז"ל הנאמרים בבבלי, מדרשים זוהר ות"ז הקדושים, כי בית המקדש שלעתיד יבוא לנו משמים, ובכח זה לעד יהיה קיים, ויקיום בנו במהרה בימינו, ה' ימלוך לעולם ועד, בהתגלות על כל העולם כולו מלכות שמים, באור פני מלך חיים.

בעזהשי"ת שו"ת באר חיים מרדכי

חלק אורח חיים

סימן א

כבוד אאמ"ו הרב הגאון המפורסם ביראת ה' כו' כש"ת מו"ה יצחק יהודה אייזיק ליב (שליט"א זללה"ה אבד"ק פאנזעשט יצ"ו.
באהבה כבוד ויראה כמצוות התורה הנני לקיים פקודתו הטהורה, לשום עין ולב לדברי אא"ז רבן של כל ישראל רש"י ז"ל. אשר כהד"ג כ' בזה"ל לא זכיתי להבין דלכאורה נראה כסותרים זא"ז דבברכות מ"ה ע"א פירש"י ז"ל מד כמה מזמנים כמה יאכל עמהם ויתחייב בזימון ונ"מ להוציאם לידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך ע"כ, וביומא ע"ט

ע"א, מפרש ג"כ על מחלוקת של ר"מ ור"י, עד כמה מזמנין מברכין על המזון לאחריו, ולא זכיתי להבין מדוע שינה טעמו, ולא מפרש כמו בברכות, או בברכות יפרש כמו ביומא, אולם בדברי רש"י ז"ל יש ברעיוניי דרך לתרץ, אמנם זאת לא אוכל אבין מש"כ רבינו הפ"י ז"ל, בחי' מ"ט ע"ב בתוס' ד"ה אי בעי אכיל, באמצע הפיסקא וז"ל לפי שיטת רש"י ומשנתינו א"א לפרש כן מד"כ דנ"מ בפלוגתא דר"מ ור"י לענין אם המזמן יכול להוציא אחרים ידי חובתן כוי, וא"כ משמע להדיא דלענין ברכת המזון עצמו לא נ"מ מידי בהך פלוגתא דלכ"ע בכזית צריך לברך, והיינו משום דלשון עד כמה מזמנין משמע ליה הכי, דלא פליגי אלא בזימון אבל בברכת המזון לכ"ע בכזית, כדקתני רישא והשמש שאכל כזית ע"כ. אשר מפורש יוצא מפי גאון גדול דלענין ברכת המזון אין שום מחלוקת בין ר"מ ור"י, וכ"ע סוברים דבכזית צריך לברך. לשיטת רש"י, והלא רש"י ז"ל בעצמו כ' להיפוך ביומא שם, לפרש פלוגתתם לענין ברכת המזון, דר"מ ס"ל דבכזית חייב לברך, ולר"י דוקא בכביצה, וצ"ע. בני רחומאי דנפשאי תן לבך להצדיק צדיק דמעיקרא דו"ז הפ"י ז"ל, בני יקירי אור עיני, שפתותיך ברור **והנה** מללו בהכרעתך, דברכת הזימון אינו מן התורה אלא מדרבנן, אמנם תדע, כי דעת הפ"י ז"ל הוא דברכת הזימון הוא דאורייתא, ממש"כ על המשנה בד' מ"ה, שלשה שאכלו כאחד באמצע הפיסקא וז"ל שאין סברא לומר שיפטרו מברכות הזימון שהוא מדאורייתא הרי דפשיטא ליה דברכת הזימון הוא דאורייתא, וכן בד' מ"ח בגמ' ת"ר מנין לברכת המזון כו', כ' הוצרכתי להאריך בכל זה למידק מינה דלת"ק הוי עיקר ברכת הזימון מן התורה, ולא אסמכתא, והא דאמרי' לעיל אין זימון למפרע, ולא אמרי' שצריך לחזור ולברך כל ברכת המזון ע"י זימון כו' וק' מה הקשה הפ"י, דלמא מרימר דאמר לעיל אין זימון למפרע, פליג את"ק, וסובר דברכת הזימון אינו מן התורה אע"כ דפשיטא ליה להפ"י ד"ה כת"ק דברכת המזון הוא מן התורה, והא דפסק הפ"י כת"ק נגד רבי, הלא קיי"ל דה' כרבי מחבירו מלבד מה דסתימת דעת הת"ק נחשב כרבים, (יעיון בהגהות יפה עינים במס' ב"ב פ"ד) הלא בתוספתא פי"ו הביא רק הדרשה של הת"ק דברכת הזימון מה"ת שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון (יעיון תוס' שם מ"ט ע"ב ד"ה ר"מ סבר, ד"ה כר"מ נגד ר"י יען דר' יוחנן קים לי' בשיטתו) אשר נראה כי קים ליה להתוספתא, דבזה אין ה' כרבי לזאת לא הביאה דעת רבינו הקדוש, כי קיי"ל ה' כרבי מחבירו ולא מחבירו.

וזאת תדע בני יקירי דחביבי. מה דפשיטא לך דהלבוש סובר דברכת הזימון הוא מה"ת. והבאת כן בשם הא"ר, וכן הפמ"ג במ"ז סי' קצ"ב סק"א כ' אבל בלבוש סי' קצ"ט בהג"ה, אנדרוגינוס חייב לזמן במינו דספק תורה לחומרא, לענ"ד אין מזה הכרעה בדעת הלבוש,

כי י"ל דגם הלבוש ס"ל דהלימוד משם ה' אקרא הבו גודל אינו אלא אסמכתא, וכמש"כ הפר"ח בסי' מ"ז אך דסובב והולך לשיטתו דמי שאכל כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה משום דאסמכיה אקרא, הובא בפמ"ג במ"ז סי' קפ"ו סק"א, וביאר דעתו דהלבוש סובר דהיכא דאסמכיה הקרא הוי דין תורה ממש, ולזאת לשיטתו אם אכל רק כזית וספק אם בירך בהמ"ז מחויב לברך ברכת המזון לאחריו, וכמש"כ הפמ"ג בא"א סי' קפ"ד ס"ק י"א בשמו ודלא כמג"א שם, וכן בפתיחה כוללת חלק ראשון אות כ' מסכים גם הפמ"ג דאסמכתא הוי כדין תורה ממש, ולא מקילינין בספיקו, וגזרו גזירה לגזירה, אך דמחלק שם בין אסמכתא חשובה לאינו חשובה, והלבוש אינו מחלק בין חשובה לאינו חשובה יעו"ש ולפ"ז יש מקום מרווח לאמור דגם הלבוש סובר דברכת הזימון אינו מה"ת, ומש"כ אנדרוגינוס חייב לזמן במינו דספק תורה לחומרא כוונתו כיון דנלמד מקרא דכי שם ה' אקרא, אם כי אינו אלא בדרך אסמכתא, מכל זאת נדון כספק תורה לשיטתו, אבל י"ל דגם הלבוש ס"ל כדעת רוב הפוסקים דברכת הזימון אינו מה"ת אלא מדרבנן, וקמה וגם נצבה זאת ההלכה, גם לדעת הלבוש וכאשר העלית בני אהוב נפשי, להלכה פסוקה בשפה ברורה, עכ"ל של כהד"ג מר אבא זללה"ה.

ועוד פקד עלי כהד"ג, להאריך הדיבור של חבה בחבת תוה"ק, ולעשות לו מטעמים כאשר אהב, בדרך פרד"ס, לזאת בראשית הנני להביא על שלחנו הטהור פרפרת אחת, בהאי ענינא לענג את נפשו הטהורה, אשר בזה ישמח לבי גם אני, והוא – בסוגיא דברכות מ"ח ע"ב, אמר רב נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, כו', עד ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף, אשר יש בסוגיא זו ח"י דיוקים א.) משה תקן לישראל, וברי"ף ז"ל הגירסא תיקן להם לישראל, וברא"ש ז"ל משה תיקן להם, רעיון מעיו"ט כהאי לישנא נאמר גם בשלהי מגלה, משה תיקן להם לישראל כו', אמנם התם תנא אקרא קאי, וידבר משה וגו' אל בני ישראל, ובגמ' ב"ק פ"ב עשרה תקנות תקן עזרא, לא נאמר לישראל, כי זה מובן מאליו, לזאת יש מקום דיוק על לישראל הנאמר פה. ב.) בשעה שירד "להם" המן מלת "להם" נראה כמיותר, כי באמרו אך בשעה שירד המן די, ומלת "להם" כנראה לדייק מה בא. ג.) משה תקן כו' יהושע תקן כו' דוד ושלמה תקנו כו' למה לא נאמר ברכת הזן משה תקן, ברכת הארץ יהושע תקן בונה ירושלים דוד ושלמה תקנו שהיא העיקר לאשמעו"י סדר ברכת המזון. ד) דוד תקן על ישראל עמך כו' שלמה תקן כו' בשלמא ביהמ"ק שלמה בנה, אמנם ישראל עמך וירושלים עירך אנה נקראו על שם דוד. ה.) הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, מה נשתנה זאת הברכה, בהקדמתה להמקום, ולא נאמר ביבנה תקנוה הטוב והמטיב, כסגנון הלשון בברכות הראשונות. ו.) ת"ר סדר

ברכת המזון כו' ת"ר מנין לברכת המזון מה"ת כו' אשר משפט הקדומה היה לת"ר מנין לבהמ"ז מה"ת. עיקר החיוב, ואח"כ ת"ר לסדר הברכות, ולאחריהם מימרא דרב נחמן שהיה אמורא. ז.) ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב מנינא למה לי. (כדדייקי' בריש קידושין ובכ"מ מנינא למעוטי מאי) ועוד דדרך התנא לקצר ובאמרו אך סדר ברכת המזון, ברכת הזן, ברכת הארץ, בונה ירושלים. הטוב והמטיב, ממילא ידעי' איזה ראשונה ואיזה שניה שלישית, ורביעית. ח.) ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה אשר שיטת הרי"ף ועוד מראשונים ז"ל בשבת לאמר נחמנו, וחתרו לתן טעם לזה. ט.) לפירש"י ושיטת הפוסקים ז"ל וכדקיי"ל לאמור גם בשבת רחם, כי רחם היינו נחם, התאחדות הלשונות של רחם נחם צריכין להבין, וביאור לשון חכמים ובשבת מתחיל בנחמה. י.) ואומר קדושת היום באמצע, ר' אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה, בברכת הארץ אומרה כו' וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד, חכמים היינו ת"ק א"ב דיעבד, טעמי מחלוקתם ושיטתם צריך ביאור. יא.) קושית הפ"י ז"ל למה בברכת הזן גם לר' אליעזר אין לאומרה. יב.) ת"ר מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן, את ה' א' זו ברכת הזימון כו' לגירסא שלפנינו, וכן בבה"ג כן הוא הגירסא, למה קדום ברכת הזן לזימון הלא ברכת הזימון אומרים בראשית. יג.) להגירסא שבתוספתא ס"ו ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון. את ה' א' זו ברכת הזן, וכ"ה בירושלמי ובתוס' שם מ"ו ד"ה עד היכן ובתוס' הרא"ש, והגר"א ז"ל הגי' בש"ס כגירסא זו, הקשה המהרש"א ז"ל דאיך נלמד מקרא דואכלת ושבעת וברכת ברכת הזימון, ואא"ז עטרת ראשנו כהן הגדול רבינו מהר"נ ז"ל בסמיכות חכמים והפ"י וצל"ח כ' בזה ליישב יעו"ש בדבריהם הקדושים. יד.) אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת ק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן, רי עקיבא או רבי אומר אינו צריך כו' רי"א א"צ כו' רנ"א א"צ כו' שלש אלה איני צריך להטעימם. טו.) אשר נתן לך משנתן לך, רי"א כו' וברך את לחמך כו רנ"א כו' כבואכם וגו' כי הוא יברך הזבח כו' טעמי הילפותות מכל אלו המקראות לכל אחד ואחד. טז.) תניא ר"א אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ כו' לא יצא ידי חובתו. הטעם של אלו השלשה יעיון בתהר"י וב"י ז"ל בסי' קפ"ז. טו"ב.) צריך שיזכור בה ברית כו', צריך שיזכור בה תורה כו'. צריך שיקדים ברית לתורה כו', ההסבר של התאחדותם, ולברית משפט קדומה. ח"י.) ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף טעם חיוב ההודאה בכפלים.

כל חי לתקן ולהשביע רצון קדשו, בדרך פרד"ס נלע"ד בס"ד, דהנה ידוע כי תיקון אלו הארבעה ברכות נתייסדו בפנימיותם, לתקן מוח חכמה, בינה. דעת, שלשה שהן ארבעה כי דעת כולל חסד. גבורה, אשר אבות הקדושים הן הן המרכבה לזה, כי אברהם זקן זה קנה חכמה, קו הימיני יצחק בן ארבעים לבינה, קו השמאלי, ובריח התיכון זה יעקב איש תם, בהכרעה שלישית היא הדעת הכולל חסד וגבורה, כנאמר בני בכורי ישראל, אשר הבכור נוטל פי שנים, (כאשר מבואר כ"ז בכתבי האר"י ז"ל) והיעב"ץ ז"ל בסידורו כ' כי מספר תיבות ברכה ראשונה כמנין זין, והוא גי' א' הוי"ה וגי' החמה, מנין זן עם התיבה, כפני משה שתקנה וגם ישראל סבא קדישא נקרא שמש, כנאמר ויזרח לו השמש, ונאמר ויקרא לו א' א' ישראל הקב"ה קראו ליעקב א' (מגילה י"ח) ונאמר וארא אל אברהם וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם, ולא הודעתי להם כי שמי ה' כשם שאמרתי לך (ש"ר פ"ו) וזה א' ה' ויאר לנו אור תורה, כי תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, משה מלגיו ויעקב מלבר (כבזוה"ק) אשר שניהם כאחד המה שורש הדעת תפארת יסוד התורה, וכה היתה תפלתו של יעקב אבינו ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, כלומר לי בדיוק הוא המן כנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (ובזוה"ק כי שמים רומז ליעקב אשר היה בלול מאש ומים) לכם ולא לנכרים ובני ישראל דייקא אכלו את המן (כבזוה"ק) לחם לאכול תיכף בלא תיקון כקודם החטא, שהוא לחם אבירים לחם מן השמים, טל מלמעלה טל מלמטה (יומא ע"כ) טל בכפלים במספר מזלא לחם, ודומה כמונח בקופסא בלבוש, שהוא ובגד ללבוש, את המן והוא הנרמז בלשון חכמים. משה תקן לישראל בכח שניהם שם משה וישראל, ברכת הזן מספר החמה, כזריחת אור פני שניהם בשעה שירד להם מן, להם דייקא אשר אך ובני ישראל אכלו את המן. בזכות אבינו ישראל סבא כבזוה"ק (בראשית כ"ד) ובגין יעקב דאיהו ישראל, אתמר כו' בני חיי ומזוני כו' דאיהו בני בכורי ישראל ואיהו עץ החיים, ואיהו אילנא דמזון לכלא, ובזכות משה רבינו אשר ירד להם המן (קידושין ל"ח) וזה משה בבחינתו תיקן ברכת הזן, וכן יהושע, דוד ושלמה. כבחינתם תקנו ברכת הארץ. ובונה ירושלים, כאשר האריך להסביר היעב"ץ שם באריכות, יעו"ש אמרי נועם – בזוה"ק (ויקהל) אמר ר"א כתיב מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל וגו' לא בחרתי בעיר וגו', ואבחר בדוד עבדי (מלכים א' ח' יעיון בפי' המלבי"ם שם) האי קרא כו', ואבחר בדוד כו', מאי האי עם האי, ואבחר בירושלים מיבעיא כו' אלא כד כו' אלא כד כו' הה"ד לא בחרתי בעיר, עד דאסתכלנא בדוד למהוי רעיא על ישראל כו' כלהו קיימין כו', הרי מבואר דישראל, ירושלים ודוד המה לאחדים, ושפיר דוד בבחינתו תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך – ויען כי ג' ברכות הראשונות המה מה"ת, והטוב

והמטיב קיי"ל שהיא מדרבנן לזאת שינה בזה ר"נ להקדים ולאמור הטוב והמטיב כלומר שאינו מה"ת כברכות הראשונות, אך מדרבנן ביבנה תקנוה, ונתיישבו דיוקי, א. ב. ג. ד. ה.

והנה רוב פעמים מקדימין מצוות דרבנן לדאורייתא כמו בתקי"ש תקיעות דמיושב דרבנן קודמין למעומד דאורייתא, ברכת התורה גם למאי דקיי"ל שהוא מה"ת, הלא ברכה שלישית המעולה שבברכות (ברכות י"א) היא העיקרת (יעיון פר"ח או"ח סי' מ"ז, שאג"א סי' כ"ה) מכל זאת היא השלישית. בליל פסח לכל המצוות דאורייתא של סיפור יצי"מ, פסח, מצה, ומרור, כוס ראשון מארבע כוסות שהוא דרבנן קדום, וזה הנרמז בקרא כי טובים דודיך מיין אמרה כנ"י לפני הקב"ה רבש"ע עריבים עלי דברי דודיך (דברי סופרים) יותר מיינה של תורה (עיקר תורה שבכתב. ע"ז ל"ה ופירש"י ז"ל) כלומר מיין של ארבע כוסות בליל פסח הקודמת לכל מצוות דאורייתא, נלמד עריבות דברי סופרים, ועוד נתנו טעם לקדימת מצוות דרבנן לדאורייתא יען כי מעלין בקודש, והוי אמינא גם הכא להקדים ברכת הטוב והמטיב דרבנן לזאת אחר דמוכח מן דברי ר"נ כי הטוב והמטיב הוא אך מדרבנן, הביא תלמודא ת"ר סדר ברכת המזון כך הוא:

ברכה ראשונה ברכת הזן כו', לאשמעי' כי הכא סדר ברכות דאורייתא קדומים, כסדר זמני תקנתם והתנא מונה והולך ראשונה, שניה, שלישית, רביעית לרמז לנו דיוק מספר ארבעה בשרשם סדר המוחין חכמה בינה, חסד וגבורה, ונתיישב דיוק ו. ז.

ותניא (ר"ה י"א) ר' אליעזר אומר כו' בניסן נגאלו ובתשרי עתידין ליגאל ר' יהושע אומר כו' בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, אשר ידוע הנאמר בזה כי לר"י בניסן חודש החסד נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, במדה זו כנאמר (ישעי' נ"ד) ובחסד עולם רחמתיך אמר גואלך ה', ולר' אליעזר מתלמידי שמאי כבירושלמי הובא ברש"י ז"ל שבת ק"ל ובתוס' נדה ז' שרשם בגבורה כנאמר בזוה"ק (רע"מ פנחס ד' רמ"ח) נגד גבריאל יעו"ש ובסנהדרין צ"ג פלוגתא דר"י ור"א בגאולה העתידה לבוא) בתשרי במדת הגבורה, ונאמר יהי נא חסדך לנחמני (תהלים קי"ט) כי נחמה מחסד יבוא, וזה ובשבת הרומז לגאולה העתידה יום שכולו שבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, מראשית ועד אחרית, כי כימי צאתך מארץ מצרים, בניסן במדת החסד, כן אראנו נפלאות. באחרית כבראשית ליגאל בניסן בחסד וברחמים. ואומר קדושת היום דוקא באמצע ברכה שלישית נגד מוח החסד, ור' אליעזר לשיטתו, כי גאולה העתידה תהיה גם במדת הגבורה משורש הבינה (אשר מינה דינין מתערין) לזאת רצה לאומרה גם בברכת הארץ אומרה, אם כי הוא מוח הבינה, רצה לאומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה. מוח הגבורה אומרה,

ובברכת הזן מוח החכמה, אשר אין כלל שורש הדינים שמה, לר"א אין לאומרה, ועוד טעם פשוט בזה, כי בשעה שירד להם המן נתקנה ברכת הזן, ובשבת לא ירד המן. לזאת אין לאמור שם קדושת היום (משא"כ יבול הארץ הצומח גם בשבת, מטעמים הנאמרים וידועים) ומה דלת"ק אך לכתחלה, לחכמים – סתם בר פלוגתיה דר"א שהוא ר"י – אשר חכמה מקור החסד והרחמים. גם בדעבד הוא לעיכובא לאומרה אך בנחמה, ברכה שלישית תיקון מוח החסד, כי עולם אך בחסד יבנה – ובילקוט (ישעי' נ"א) על הקרא אנכי אנכי הוא מנחמכם, ארשב"נ דרכו של אב לרחם, כרחם אב על בנים. ודרכה של אם לנחם, כאיש אשר אמו תנחמנו, אמר הקב"ה אנא עבדית דאבא ודאמא אנכי אנכי הוא מנחמכם, אשר ביאור כוונתם ז"ל הוא להנאמר, כרחם אב על בנים רחם ה' על יראיו (תהלים ק"ג) ולא אמר כרחם אם (יעיון ליקוטי מהרי"ל ז"ל) כי הרחמנות של האב היא ממקור הדעת, לזאת עיקר הבטת עין הרחמים הוא על הנפש, אבל רחמי האם שהיא מן הטבע הוא על הגוף, והוא שנאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם בלשון רבים על הגוף והנפש לנחמם גם יחד, וביאר רשב"נ כי אמר הקב"ה אנא עבדית דאבא ודאמא לנחם ולרחם, את הגוף והנשמה, כי מה טוב ומה נעים שבת אחים אלו גם יחד בישועה שלימה, ובשבת קודש וקראת לשבת עונג גם בדברים גופנים, לזאת אומרים נחם במקום רחם כי נחם הוא גם על הגוף, ולפירש"י ז"ל כי נחם היינו גם רחם, כי אושר הגופני והרוחני המה כאחד משולבים ושלם בגוף, ממון, ובנים. המוצב ארצה הוא הסולם אשר ראשו בשמים להיות שלם גם בתורת א' חיים ור"ת של רחם נא היא נר ר"ת של נחמה רחמים (בספר קהלת יעקב ערך נר כ' כי נחמה רחמים סוד אבא ואמא יעו"ש הטעם, ומה מתוק לרמז זה באמרם ז"ל אנא עבדית דאבא ודאמא, לנחם ולרחם וכמובן) נר שבת לקבלת קדושת היום ומונה והולך כל אלו הדברים. אשר שם נר ה' מרחף עליהם, על ישראל עמך שנאמר (שמאול כ"א) ולא תכבה את נר ישראל, ועל ירושלים עירך כמה שנאמר (צפניה א') אחפש את ירושלים בנרות, ועל ציון משכן כבודך כמ"ש בשוב ה' את שיבת ציון וגו' ולשונינו רנה כבקשתנו והביאנו לציון עירך ברנה תמן רנה, תמן הנר. באור חדש על ציון להאיר ובמדרש (הובא בקהלת יעקב שם) אמר הקב"ה אם שמרתם נרות של שבת אני מראה לכם נרות של ציון, ועל מלכות בית דוד משיחך כמ"ש (תהלים קל"ב) שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, כאמרם ז"ל (ב"ב ד') הוא כו' שנאמר כי נר מצוה וגו' יעסוק באורו של עולם כו' יעו"ש. ומיושב דיוקי ח. ט. י. יא.

והנה תמן (מ"ז ע"א) עד היכן ברכת הזימון ר"נ אומר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן ואנו נוהגין כפסק הרמ"א זיל (סי' קצ"ט) להפסיק עד שיאמר הזן את הכל, ולזאת בא ברכת הדמון לגירסתנו לאחר ברכת הזן לרמז לנו זאת ההלכה כי צריך להמתין בברכת הזימון עד גמר ברכת הזן (דליכא מידי דאחז"ל דלא רמיזא באורייתא ולפ"ז יש מקום לאמור דפלוגתא דר"נ ור"ש תלוי באלו שני הגירסאות) ולהגירסא ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון, איך נלמד מוברכת ברכת הזימון מלבד מש"כ בזה המפרשים, ורבינו הגדול מהר"נ ז"ל שם בסמיכות חכמים כ' ליישב זה, בזה"ל וי"ל דלפי' התוס' דלא יליף זה אלא ממלת וברכת דהוי בלא שם ומלכות ע"כ יעו"ש, נלע"ד די"ל עוד כי הילפותא הוא משינוי הנקודות, דואכלת ושבעת מנוקד בקמץ, וברכת מנוקד בצירי, כי נקוד החיריק מורה על פועל יוצא (יעיון בראשון לציון בשיר השירים על הפסוק בצלו חמדתי וישבתי) ומבואר בפירש"י ז"ל פ' בלק בפסוק וברך ולא אשיבנה, דאין הבדל בין נקודת חיריק לצירי יעו"ש, וא"כ וברכת שבא בנקודת צירי מורה יותר על פועל יוצא, ולזאת למדי' ממנו ברכת הזימון, דעיקר הזימון הוא שהמזמן יוציא את המסובין, ולכך הר"ם ז"ל לא היה מברך כלל גם בלחש, כמבואר בב"י סי' קפ"ג והב"ח בסי' קצ"ג האריך בזה יעו"ש ושפיר ילפי' ממנו ברכת הזימון, וזה אני אומר אך בדרך אפשר יען כי מעולם לא למדתי חכמת הדקדוק ואין אתי יודע עד מה, ומיושב דיוק יב. יג.

ביאור הק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כש"כ, הוא לאמרם ז"ל גדול נסיון העושר יותר מנסיון העוני, ונאמר ואכל ושבע וגו' ופן תשבע וגו', וזה אם כשהוא שבע איני מגיס דעתו ומאמין ויודע כי השי"ת נתן לו כח לעשות חיל ומברך על זה ק"ו כשהוא רעב שמבקש ומברך להשי"ת שיתן לו, ולהאי ק"ו הלא יאה עניותא ליהודאי (חגיגה ט') אמנם רבינו הקדוש אשר היה אצלו תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נ"ט) אמר אינו צריך לק"ו זה כי ביתר שאת ויתר עוז יכולין להגדיל תורה ולהאדירה מתוך עושר והרחבה, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפי' המשנה שהיה לו מן העושר וההון ורחב היכולת, מה שנאמר בו אהורייריה דרבי הוה עתיר משבור מלכא (ב"מ פ"ה) לזאת היה ביכלתו לקבץ כל חכמי ישראל ולסדר סדר המשנה, תורה שבעל פה, הורה שא"צ לק"ו זה כי טוב יותר לישראל וכבוד שמים, לברך מתוך עושר ושבע (ולדבריו הסכימו גם ר"י ור"נ אשר כן תקום הלכה למעשה) וידוע כי הברכה לאבינו שבשמים ית"ש, מביא השפעת כל טוב לכל העולמות ועולם הזה בכללם, ובראשית שנות האדם אשר הוא בבית אבותיו נאמר עליו הקרא אשר נתן לך משנתן לך כי לאחר הברכה הארץ נתן לבני אדם (ברכות ל"ה) ואז משנתן לך יחשב, ולך כי לך בעוד שהוא יחידי בבית אביו – ר' יצחק אמר

וברך את לחמך א"ת וברך אלא וברך, בזמן אשר הוא איש וביתו זה אשתו שנקראת לחם (פירש"י ז"ל וישב בשם חז"ל) פתח הקרא בלשון רבים וסיים בלשון יחיד וברך, על הבע"ב שהוא בוצע, ומברך להוציא כל ביתו ומביא בזה ברכת כל הבית, וצדיק ראש הדור מביא ברכה לכל העולם רע"ד כל העולם ניזון בשביל חנינא בני – לזה מביא ר' נתן מקרא כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים. זה שמואל הנביא ראש כל ישראל בברכתו הביא ברכה לכל בית ישראל ולפ"ז רבי, ר"י, ור"נ כ"א מדבר בבחי' אחרת והכל הולך למקום אחד, ומיושב דיוק יד. ט"ו.

והנה שורש ויסוד שלשה שהן ארבעה. ברכות של בהמ"ז הלא המה האבות הכוללים חכמה ובינה חסד וגבורה כנ"ל, ולזאת נוהגין לסיים הרחמן הוא יברך אותנו כלנו יחד כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב (ובביאורי בעזהש"י לבהמ"ז הראיתי כי בכל ברכה וברכה המה נרמזים כי כלולים המה זה בזה) וחז"ל בשמו"ר פ' ל"ב סי' ב' ובמדבר רבה פ' כ"ג סי' ז' כ' כמה טעמים על קריאת שם חמדה יעי"ש, ואחד מהם למה נקראת חמדה שביהמ"ק נתון בתוכה שנאמר ההר חמד אי' לשבתו (תהלים ס"ח) ואברהם הוא שקרא לביהמ"ק הר (פסחים פ"ח) ובזוה"ק לך לך (ד' ע"ח) כיון דחמא קב"ה איתערותא דיליה ותיאובתא (לשון חמדה) דיליה כו' להאי ארעא יעו"ש, ויצחק קרא אותו שדה והוא שאמר כריח שדה אשר ברכו ה' שנתן בו ריח טוב. ובזוה"ק תרומה ועל הארץ הטובה, האי טובה שבעא כמה דאת אמר ונשבע לחם ונהיה טובים בג"כ איצטרך חדוה ושבעא, אשר יצחק כשמו שורש השמחה של מצוה וכידוע שהיא שדה תפוחים שדה טובה, וליעקב נאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' שהיא נחלת יעקב בלי מצרים (שבת קי"ח) וזה על ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו אשר אברהם קראו חמדה ויצחק טובה ויעקב רחבה, ולזאת כל שלא אמר שלש אלה לא יצא ידי חובתו, כי האבות תקנום אשר המה המרכבה לברכת המזון כנ"ל ומיושב דיוק ט"ז

וה' ברך את אברהם בכל אחז"ל (ב"ב ט:) בת היתה לו לאברהם ובכל שמה, ונאמר בזה כמה פשטים ורמזים, ויש לרמז עוד כי שני אלפים תורה התחלתם בזמן שהיה אברהם אבינו נ"ב שנים (ע"ז ט') וברכתינו להכניסו בברית של אברהם אבינו כי הוא היה הראשון שנכנס בברית והוא הנרמז בנוטריקון של בת' ברית. תורה. ובכל שמה במספר נ"ב עת זריחת ב' אלפים תורה וגם ב-כל, ב' פעמים כל מספר מאה כי בשנה הסמוך ונראה למאה שנים מספר של בימים, בא בברית וכ"ה בזוה"ק (בא ד' ל"ו) וה' ברך את אברהם בכל דאתבסם בחסד מדאתגליי יוד, אר"א והוא יושב פתח האהל כמה דכתיב וה' ברך את אברהם בכל כו' יעו"ש, וידוע כי ענוה היא המביא לקדושת ושמירת

הברית (כאשר האריך בזה הנועם מגדים) ובשר רומז לענוה כאמרם ז"ל (סוטה ה' יעו"ש במהרש"א ז"ל בח"א) ונקרא חותם קודש כי צריך להיות חותם בתוך חותם בקדושה, ואך למצוות עונה, פ"ו, וכדומה אשר בש"ע מבוארים, והרמב"ם ז"ל (בסוף הא"ב) כ' יתירה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב הפנוי מן החכמה ובחכמה הוא אומר אילת אהבים וגו' באהבתה תשגה תמיד, ועל זה תקנו חז"ל בבהמ"ז על בריתך שחתמת. "בבשרינו" ועל תורתך שלמדתנו כי לימוד הוא המביא לשמירת קדושת הברית ולא קבל ישראל התורה עד שנכנסו לברית (כאמרם ז"ל) והוא אשר ברית תורה בדבור אחד נאמר בלשון חכמים כי המה כאחד משולבים – ונאמר טוב אחרית דבר מראשיתו כי יש יתרון האור מן החשך **אשר** מתחילין בעבדים היינו ומסיימין בכוס ישועות של גאל ישראל, אמנם מה טוב ומה נעים כי מראשית עד אחרית אך טוב וחסד, ששון ושמחה אשר ע"ז נאמר אברכה את ה' בכל עת, הודו לה' כי טוב עתה וגם כי לעולם חסדו, וזה צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף. כלומר כי צנור הברכה יהיה לישועה ולטוב מראשית ועד אחרית תחלה וסוף בהלל והודאה על החסדים טובים אשר יעשה אבינו שבשמים ית"ש לנו ולבנינו מעולם ועד עולם, ומיושב דיוקי טו"ב. ח"י. וא"ש כל ח"י בעזהש"י.

ועתה זו תשובה מאהבה ויראה, לדברי כהד"ג הנה את אשר כתב בלשונו הזך " אולם בדברי רש"י ז"ל יש ברעיוני דרך לתרץ" בוודאי כוונתו הטהורה לדרך הישר העולה לאמרם ז"ל בירושלמי פ"ג דר"ה הובא בתוס' כריתות י"ד) על הקרא היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה, דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר, ונאמר כי גם שיטת רש"י ז"ל כדעת התוס' ושאר ראשונים המפרשים פלוגתא דר"מ ור"י לענין ברכת הזימון, וברכת המזון דבשניהם לר"מ בכזית ולר"י בכביצה ולזאת שינה רש"י ז"ל את טעמו בברכות לפרש על ברכת הזימון כענינא דמשנה בחיובא דשלשה שאכלו כאחת דחייבין לזמן. וביומא ע"ט על ברכת המזון אשר משינוי פירושו שנים שמענו בפלוגתא דר"מ ור"י בברכת הזימון וברכת המזון גם שניהם למר בכזית ולמר בכביצה, כאשר באמת כן הוא פי' ושיטת רובם ככולם מראשונים ז"ל ולייישב דברי דו"ז הפ"י ז"ל שלא נחשוד מאורן של ישראל בהעלמה גם לשעה ליעיון שו"ת חות יאיר ז"ל סי' קצ"ב) פירש"י ז"ל דיומא נאמר כיון דעיקר הזימון הוא שהמזמן יוציא את המסובין וכנ"ל, בשם הב"י סי' קפ"ג והב"ח בסי' קצ"ג יעו"ש, יש מקום לפרש לשון רש"י ז"ל עד כמה מזמנין מברכין על המזון לאחריו דסובב והולך על המזמן כי הוא עיקר המברך להוציא את כל המסובין, ולפ"ז כוונתו גם שם כפירושו בברכות דפלוגתא דר"מ ור"י נאמר אך לענין אם

המזמן יכול להוציא אחרים ידי חובתן. אולם זה אך ליישב דברי הפ"י ז"ל, אמנם המחוור כנ"ל בכוונת שינוי פירושו ולאחד גם פירש"י כשיטת ופ"י הראשונים ופוסקים ז"ל.

ומה שהלביש כהד"ג בדעת הלבוש לאמור בטעמו דהחמיר בספיקו יען דהולך בשיטתו להחמיר בספק אסמכתא כס' תורה, הנה בטורי אבן ריש פ"ק דמגלה ד"ה חזקיה כ' דמסתבר ליה דדברי קבלה כשל תורה וספיקא להחמיר יעו"ש ובראש יוסף והפרמ"ג באו"ח סי' תרפ"ח במ"ז סק"ד ובפתיחה כוללת לאו"ח ח"א אות ח"י שכ' לרז"ה ז"ל דד"ק הוי כד"ת שא"צ חיזוק הוי כד"ת גם לענין ספיקא להחמיר, אם כי להלכה קיי"ל כדעת הראשונים הרמב"ן, רשב"א ור"ן אלפסי שם במגלה הביאם גם הב"י ז"ל באו"ח שם דבספק מגלה אם כי הוא ד"ק אמרי' להקל יעו"ש, ובשו"ת נו"ב מהד"ת חיו"ד סי' קמ"ו ובאה"ע סי' ח' ובספר דרכי תשובה ליו"ד סי' ק"י ס"ק ר"ו ציין לכמה ספרים ושו"ת מקמאי ובתראי שדברו בזה, ובשם רובם ככולם הביא שהסכימו להלכה דגם בדברי קבלה ותקנת נביאים אזלי' בספיקן להקל יעו"ש, מ"מ כיון דגם רבים המה הסוברים להחמיר בספק ד"ק ותקנת נביאים אשר לשיטתם י"ל הכי גם בספק אסמכתא, ודעת הלבוש הראה כהד"ג כי הוא כמבואר להחמיר בוודאי יפה גם נעים להעמיס הכוונה במש"כ חייב לזמן במינו דספק תורה לחומרא כלומר כיון דנלמד מקרא דכי שם ה' אקרא, אם דאינו אלא בדרך אסמכתא מכל זאת נדון כספק תורה לחומרא לשיטתו, ומה נעמו בזה אמרותיו הטהורים להזמין גם את רבינו הלבוש לדעת כל הפוסקים דברכת הזימון היא דרבנן, ונתחזק הפסק אשר העליתי בספרי חידושי בן יאיר בחי' לברכות מ"ה בזה"ל א"כ קאים הלכתא על מכונה מכון האמת כדעת הרש"ל מג"א ע"ת ופרמ"ג שאגת אריה והרב בעל התניא ועוד פוסקים קמאי ובתראי ז"ל, דברכת הזימון גם בעשרה אינו אלא מדרבנן (ולקטן בן יג"ש ויום אחד גם שלא ידעי' בוודאי אם הביא ב' שערות אך מכח חזקה דרבא בנדה מ"ח דבדרבנן סמכי' בזה כבאו"ח סי' נ"ה ברמ"א ז"ל הרשות נתונה וגם מצוה לזמן אם כל אחד מברך לעצמו כבמג"א ז"ל בסי' קצ"ט סק"ז יעו"ש) מקרא דגדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו והכי נקטינין להלכה ולמעשה בס"ד.

ובזה אברך על המוגמר בנו ותלמידו היוצא בהכנעה בקידה והשתחוואה וחותם ברגשי כבוד ואהבה רבה, בכל חותמי ברכות שבתורתינו הקדושה והטהורה. חיים מדרכי

סימן ב

לבני אהובי בלבי הרה"ג בהלכה, וגאון באגדה, מוכתר בתורה חכמה ויראה, מפורסם לתהלה כו' מו"ה מנחם מענדל ראללער שליט"א, רב בעיר אקערמאנן בסרביא.

בני יקירי, חידושי תורה בברכת כהנים האמורה מפי, בפנים מאירות אליך נתנו גם לכתוב להיות לך לזכרון וברכת עולם, והוא:

בסוגיא דברכת כהנים (סוטה לז' לח') יש מהדיוק יג' דיוקים. א) בלשון חכמים ששנו במשנה ברכת כהנים כיצד, במדינה אומר אותה שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת, במקדש כו' ובמדינה כו', במדינה כו' ובמקדש כו'. מה זה אשר ברישא מדינה מוקדם. במציעתא מקדש ובסיפא מדינה. ב) חוץ מכה"ג שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ, ר' יהודה אומר כו' שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. והקשו המפרשים, דרבנן מאי עבדי בהאי קרא דר' יהודה. ג) הסבר טעם פלוגתתם. ד) הראב"ד ז"ל בפירושו שלהי תמיד כ' וז"ל, מכל כהן הדיוט שהיה מגביה ע"ג ראשו דהיינו למעלה מתפילין לא חששו דזהו תימא לומר שמגביה למעלה מראשו ולעולם למטה מתפילין של ראש. ואם יש לפרש כך י"ל שהיה צריך לעשות תפלה של ראש גבוה כדי שיהיו הידים למטה. גם יש לתמוה איך אדם נושא תפילין של יד הלא הראש הוא למעלה ושמא י"ל דכיון דאיכא תפילין של ראש שהן למעלה מינכרא מלתא עכ"ל. ובספר מנחת קנאות (להגאון מהר"מ אריק ז"ל בחי' כאן) כ' ע"ז וז"ל ומ"ש הראב"ד ז"ל דמה"ט נושא אדם תפילין של יד כיון דאיכא ת' של ראש שהן למעלה. תמוה לי דהא מקודם הוא לובש תש"י ואח"כ של ראש ועוד דהא אמר"י בגמרא מנחות ל' והכי קיי"ל בש"ע או"ח סי' כ"ו דאם אין לו רק תפלה אחת של יד או של ראש מניחה ואיך מותר להניח תפלה של יד לחודא הא הראש למעלה. ול"ש תירוצו של הראב"ד דהא אין מניח תפלה של ראש ע"כ. וצריכין ליישב דברי הראב"ד ז"ל. ה) היראים ב"ה נ"כ והבא"ש הובאו בספר מנחה חריבה ג"כ העירו בזה כקושית הראב"ד ז"ל (אינם תח"י לראות דבריהם מש"כ בזה) ליישב זאת הקושיא. ו) בגמ' ת"ר כה תברכו בלה"ק כו' נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלא יעמדו לברך את העם כו' וכ' התוס' תימה אדרבה אימא ונאמר להלן ואכלת ושבעת וברכת מה להלן בכל לשון כו' יעו"ש ז) קשיא ליה לר"י אי מה להלן כ"ג ור"ח ועבודת צבור אף כאן כו'. רנ"א א"צ הרי הוא אומר כו' וכתיב כל הימים כו' והקשו התוס' וז"ל תימא אכתי עבודת יחיד מהיכא לן דאיתרבי דאיכא נ"כ והא בכל הימים איכא נמי עבודת צבור כגון תמיד. ונ' דוודאי לד"ה אימעיט עבודת יחיד מנ"כ. ור"י נמי אגב שיטפיה נקט ליה כו' יעו"ש. אמנם רש"י ז"ל שפירש וכתיב כל הימים ולא תיקשי לך תו ר"ח וע"צ נראה כמבואר דלא אזיל בשיטת ופי' התוס' צריכין ליישב קושית התוס'. ח) כה תברכו בעמידה, אתה אומר בעמידה או אינו אלא אפילו בישיבה כו'. ולעיל כה תברכו בלה"ק. או אינו אלא בכל לשון. ולא נאמר מלת אפילו ט) ותניא אידך כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש

כו' ת"ל ושמו את שמי, שמי המיוחד לי. והקשה בהגהות הרש"ש ז"ל ק"ל דבפ' קדושים בפסוק ולא תשבעו בשמי לשקר, פירש"י לפי שנאמר כו' מניין לרבות כל הכנויין, ת"ל ל"ת בשמי לשקר, כל שם שיש לי והוא מת"כ עכ"ל. י) עוד יש מהדיוק. כי בכל תניא תניא שבגמ' לא נאמר עם ו' המוסיף, אך בכאן נאמר ותניא. יא) הרמב"ם ז"ל בפי"ד מה' תפלה הי"א כל אלו הלכות סדרם בזה"ל:

אין ברכת כהנים נאמרת בכ"מ אלא בלה"ק שנאמר כה תברכו אב"י, כך למדו מפי השמועה ממשה רבינו ע"ה. כ"ת בעמידה, כ"ת בנ"כ, כ"ת בלה"ק, כ"ת פנים כנגד פנים, כ"ת בקול רם, כ"ת בשם המפורש והוא שיהיה במקדש כמו שאמרנו עכ"ל. הלא ידוע דקדוק לשון הרמב"ם ז"ל בכ"מ כלשון התלמוד ומה זה אשר פה שינה מסדר השנוי בגמ'. יב) אמר אביי נקטי' לשנים קורא כהנים ולא' אינו קורא כהן שנאמר א' ל' לשנים. ואמר ר"ח נקטי' כהן קורא כהן ואין ישראל קורא כ' שנאמר אמר להם אמירה משלהם תהא. וה' כוותיה דאביי ולית ה' כדרב חסדא. יש מהדיוק בהוספת הואו של ואמר ר"ח אשר יבוא כשאמר מקודם מימרא וכאן הלא אביי הוא בעל מאמר הראשון. ועוד למה הקדים תלמודא נקטי' דאביי לנקטי' דר"ח הלא ר"ח קדום לדאביי. יג) הרמב"ם ז"ל בפ' יד' מה' תפלה ה' יד' כ' בכ"מ משתדלין שיהא המקרא אותן ישראל שנאמר אמר להם מכלל שאין המקרא מהם והוא כר"ח שבירושלמי הובא בתוס' (יעיון קרבן עדה בפ"ה דגיטין ה' ט' שהקשה דר"ח סותר דבריו שבבבלי. ובגה"ש בפ' א"ע הביא בשם כמה שעמדו בזה. והכה"ג כתב דתרי ר"ח הוו, והגה"ש שם חזק זה יעו"ש) וכתב הכ"מ דזה רק לכתחלה ולא לעיכובא וכך פר במראה הפנים בירושלמי גיטין שם דאך לכתחלה צריך שיהא המקרא ישראל. וכן דעת הלבו"ש והמג"א בסי' קכ"ח אולם הט"ז שם בסק"ז והק"ע בירושלמי גיטין שם ס"ל שהוא דרשה גמורה גם לעיכובא, ואם כי אין דרך הרמב"ם ז"ל לכתוב דרשה מעצמה גם בדרך אסמכתא, הט"ז שם כ' ליישב זה יעו"ש. אמנם אכתי צ"ע כיון דבירושלמי לא הביא רב חסדא קרא לזה, ודרכו של הרמב"ם ז"ל להביא אך המבואר בדברי חז"ל איה מקור מקומו של הדרשה מקרא שהוסיף להביא בזה.

והנלע"ד בישוב כל זה בס"ד כאשר התנא לפרקים מההוא דסליק מיניה מפרש ברישא (כבריש נדרים) כן הכא במיצעתא, ממה דסליק ברישא שהוא מקדש, פתח בזה, ובסיפא פתח במדינה דסליק מיניה במיצעתא. ויש להסביר עוד כי ברישא וסיפא קדום מדינה יען כי תדיר ומצוי קודם שהוא בכל העולם וגם בזה"ז עד שיבא לנו מקדשינו משמים בב"א. אך במיצעתא למש"כ התוס' לקמן מ' ע"ב ד"ה וכ"כ למה ושמא היה עונין בשכ"מ לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היה ממתינין עד סוף הפסוק כו' חשוב

להו כפסוק אחת והוא ששנו חכמים בלשון המשנה להסמיך ובמקדש ברכה אחת, במקדש אומר את השם ככתבו. לרמז הטעם דלזאת נחשב במקדש לברכה אחת יען כי אומר את השם ככתבו ועונין בשכמל"ו (וכמש"כ המהרש"א ז"ל בח"א מ' ע"ב דבכתבו אין מקום לעניית אמן יעו"ש) בעת שמיעת שם הנכבד והנורא ית"ש, והיינו טעמא דנחשב לברכה אחת וכמש"כ התוס' ומיושב דיוק א'.

והנה אם דקדושת השם שנכתב על הציץ וגם ע"י בצלאל קדושתו מעצמותו ומן ערך הכותב עלה למעלה ראש. אולם לאחר כל גדולות ופרשת בצלאל אשר גדלו השי"ת בחכמה בינה ודעת, מכל זאת אהרן שני למשה רבינו היה גדול ממנו ועל קדושת ידו של אהרן היה להשראת השכינה הקדושה שלמעלה מקשרי אצבעותיו ערך גדול עד מאוד אשר הוא ואך הוא היה רשאי להגביה את ידיו גם למעלה מהציץ ולא כן כהנים הגדולים שלאחריו. שם הקדוש שבציץ שנכתב עליו קדושתו יותר מערך השראת השכינה שלמעלה מקשרי אצבעותיהם, זה הוא טעמא דרבנן שכה"ג אינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ. – ובמקואות (פ"ז מ"ו) מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות כו', רי"א אם היה רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור דרבנן לא ס"ל גוד אחית ור' יהודה ס"ל גוד אחית (ואולי גם גוד אסיק) כמבואר בחגיגה יט' יעו"ש, י"ל בטעם פלוגתתם בציץ דאזדי לשיטתם דר"י ס"ל כיון דעיקר חיבר היד הוא למטה מהציץ לא איכפת לן בהגבהת היד דשדיא נופו שאר היד בתר עיקרו המחובר בגוף בכח גוד אחית והוה כל היד כלמטה מן הציץ ורבנן לטעמייהו דלא ס"ל גוד אחית לזאת ס"ל דכה"ג לא יגביה את ידיו למעלה מן הציץ וכמובן.

ובישוב דברי הראב"ד ז"ל י"ל לאמרם ז"ל (שבת קט"ז) מצילין תיק הספר עם הספר והמחובר לטהור טהור (כלים פי"ב ב"ק צב') כיון דשם ה' נקרא על האדם בתפילין שבראש (ברכות ה' ומוחין דקדושה שבתפילין המה בראש כידוע מכתבי האר"י ז"ל) לזאת נרים ראש במעלה וקדושה עד שאין קפידא גם בזמן שאין התפלה עליו בזה אשר הראש למעלה מתפלה של יד (ואין להאריך בהסבר הדבר כי מובן מעצמו לחכם ומשכיל על דבר). וזה ליישב דברי רבינו הראב"ד ז"ל. אמנם לולי דבריהם ז"ל הייתי אומר בעניי, למש"כ בספרי חידושי בן יאיר בחי' ליומא ז' דק"ו להס"ה שבתפילין מציץ גם להסוברים דהוא ק"ו גמור והוא מה"ת אינו אלא מסייג וגזירה שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש, כי מצינו דגם התורה עשתה סייג לדבריה. (וכמבואר ממש"כ הט"ז ביו"ד סי' קי"ז סק"א, ונראה דהרשב"א כו' ובפרמ"ג או"ח בפתיחה כוללות ח"א אות ס"ז יעו"ש) יעו"ש באריכות. גם הכא באיסורא שלא יגביה הכה"ג ידיו למעלה מן הציץ אם הוא

מן התורה או יותר נראה שאינו אלא רק מדרבנן (וראיית ר' יהודא מהקרא הוא דכיון דמבואר ההיתר בקרא אין כח ביד חכמים לאסרו כשיטת הט"ז באו"ח ויו"ד שם. ורבנן ס"ל דמ"מ יש כח ביד חז"ל לגזור ולאסור כאשר רבים חולקים בזה על הט"ז, ולפ"ז כללא של הט"ז בפלוגתא דר"י ורבנן שנויה) הוא בתור גזירה וסייג להזהר בקדושת הציץ אשר שם הקדוש והנכבד נכתב עליו, וכאשר אמרו חז"ל אין גוזרין גזירה על הצבור אלא א"כ יכולין לעמוד בה ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. לזאת אך בציץ שהוא רק לכה"ג ולפרקים. (יעיון ירושלמי יומא פ"א ה' ב' ופ"ב דחגיגה ה' ד') הוא באפשרת להזהר שלא יגביה ידיו למעלה מן הציץ, משא"כ בתפילין המסורה לכל אדם. וחיוב מצוות עשה בכל יום ועוד מצוה בכל היום. (כעין זה בתר"י ז"ל בפ"ג דברכות בד"ה ויש לשאול במש"כ אבל כשעומד ביראה כו' ואין דעתו עליהם ממש לא נקרא זה הס"ה. דאלת"ה האיך יוכל האדם להניח תפילין כל היום כו' יעו"ש) אין זה באפשרות חק האנושי להזהר בזה. בהגבהת היד למעלה מהראש. ובכגון דא אמרינן כי לא נתנה התורה למלאכי השרת, ומיושב דיוקי ב' ג' ד' ה'.

השתוות הלשון הלא מצינו כמה פעמים כי יש לו משפט קדומה ולזאת כה תברכו שנאמר לרבים ילפי' מן ואלה יעמדו לברך את העם ג"כ לרבים ולא מן ואכלת ושבעת וברכת שנאמרה בלשון יחיד ולכל יחיד וי"ל עוד לאמרם ז"ל בירושלמי פ"ק דתרומה, אבא בר אבין אמר חד חסיד שאיל לאליהו הנביא שכור מהו שיברך, א"ל ואכלת ושבעת אפי' מדומדם כו'. ובזוה"ק תרומה (קנב ע"ב) פתח ר' חזקיה וגו' ואכלת ושבעת מהכא דשכור שרי ליה לברכא ברכתא דמזונא. מה דלית הכי בצלותא כו. בב"מ שכור שרי ליה לברכא ברכת מזונא משמע מהאי קרא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת כו' ושבעת זה שתיה דהא שבעא בחמרא הוא רוי כו' וברכת את כו' דברכת מזונא איצטרך חדוה ושבעא כו' והובא להלכה בטוש"ע או"ח סי' קפ"ה יעו"ש. ובנשיאת כפים הלא גם שתוי לא ישא את כפיו (תענית כ"ו טוש"ע קכ"ח) לזאת לא נלמד מן וברכת דבהמ"ז אשר לא דמי ליה אך מן לברך את התם בלה"ק. ויען כי בכאן יש גם סברא לאמור דעדיף בכל לשון למען יבינו גם העם אשר אינם יודעים בלה"ק. אך דגז"ש לרבנן או כה לר"י בא ללמד דווקא בלה"ק לזאת לא בא כאן מלת אפילו משא"כ עמידה דבוודאי יש לו מעלה על ישיבה, אך דהוי אמינא דגם בישיבה שרי יש מקום למלת אפילו בזה, ומיושב דיוקי ו' ח'.

ובישוב קושית התוס' לשיטת רשי' ז"ל י"ל למאי דאמר"י במגלה ג' ע"א אר"י בו' מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה כו', ל"ק הא דרבים הא

דיחיד, ופירש"י ז"ל דהתם כל ישראל הוו וכן בפיר"ח ז"ל ת"ת דכל ישראל ולפיכך חמור מעבודה, הרי דכל ישראל ביחד עדיף מרבים דצבור, ולזאת גבי וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם שהיה כל ישראל ביחד במחנה, ואצל המשכן, נגד עבודת צבור דתמיד בכל הימים שלא היה כל ישראל, כרבים נגד יחיד יחשב ושלא לאמור כי אגב שיטפיה נקט ניחא יותר לפרש בלישנא דר"י. באמרו עבודת צבור הכוונה על כלל כל צבור של ישראל וא"ש פירש"י ז"ל ומיושב קושית התוס' שהוא דיוק ז'.

קושית הרש"ש לדידי לק"מ, כי בת"כ אך מכפילת האזהרה שנאמר ל"ת את שם וגו' והוכפל עוד ולא תשבעו בשמי, מזה בא הלימוד דאתי לרבות כל הכנויין, אבל כל עוד דליכא הוכחה ושמו את שמי בסתמא מורה על שם המיוחד ית"ש. ויש בזה עוד הסבר טעמא דסבא קדישא, זוה"ק משפטים צ"ו) באמרו שם על הקרא של מלך א' על גוים, בזה"ל:

ת"ח כל שמהן וכל כנויין דשמהן דאית ליה לקוב"ה, כלהון מתפשטן לאורחייהו וכלהו מתלבשין אלין באלין וכלהו מתפלגין לאורחין ושבילין ידיען בר שמא יחידאה, בריר מכל שאר שמהן דאחסין (לעלמא) לעמא יחידאה בריר מכל שאר עמין, והוא י' וגו' דכתיב כי חלק ה' עמו וכתיב ואתם הדבקים בה' בשמא דא ממש, יתיר מכל שאר שמהן כו' עכ"ל יעו"ש והוא הנאמר שמע ישראל י' א' י' אחד כי שם הוי"ה ב"ה וב"ש שהוא שמא יחידאה. הוא ית"ש י' אלקינו כי חלק ה' עמו, וזה ושמו את שמי המיוחד אך על בני ישראל שהוא שם המפורש הנכבד והנורא ית"ש. ועי"ז אשר במקדש מברכין בשם המפורש יביא ההבדל בין מדינה למקדש כי במדינה נגד כתפיהן ובמקדש על גבי ראשיהן, לזאת דווקא אחר תניא לנשיאת כפים נאמר ותניא אידך בשם המפורש בואו הנוסף ומחובר כי משולבין המה בפרט זה של שיעור הגבהת הידים אשר במקדש למעלה מראשיהם מפני שמברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרו אצבעותיהם. ומיושב דיוקי ט' י'.

והנה התוס' בד"ה לשנים קורא כהנים כ' בירושלמי פ' א"ע אר"ח צריך שיהי' החזן ישראל. רנב"י אומר אם היה כהן אחד אומר כהן. שנים אומר כהנים. אר"ח אפי' כהן קורא כהנים שאין קורא כהנים אלא לאותו השבט ע"כ. ורש"י ז"ל בד"ה קורא ובד"ה משלהם תהא פי' על קריאה זו לכהנים לשון אזהרה. אשר לישנא דאזהרה יבוא ברוב פעמים לגדול העומד בראש ומזהיר את העם (כביחזקאל ל"ג ועוד בכמ"ד) ולפ"ז נאמר כי אביי ס"ל דכהנים לא קאי על השבט, אך להכהנים העומדים בביה"מ על הדוכן אשר רוב פעמים החזן שהוא ש"ץ עומד במעלה יותר מהכהנים כי כמה דברים נאמרו בש"ס

וש"ע ליורד לפני התיבה, ולאו לכל אדם מסורה, משא"כ בכהן אם אינו רק מהפסולים לדוכן הלא כהן הוא לברך ב"כ, לזאת החזן גם כשהוא ישראל יכול להזהירם לברך. ולשיטתו שאין אומר כהנים להשבט אלא להעולים על הדוכן, סובב והולך לאמור כי דווקא לשנים קורא כהנים שנאמר אמור להם לשנים. ורב חסדא בזה לשיטתו בירושלמי שאין קורא כהנים אלא לאותו שבט אמר דנקטי' דאין ישראל קורא כהן כי להזהיר את השבט אמורה אך משלהם תהא להזהיר אחיו הכהנים. (ולפ"ז הני תרי מימרות דר"ח דבירושלמי ג"כ מתרי ר"ח נאמרו וכנ"ל בשם הכה"ג) ולישנא דתלמודא הכי מתפרש אמר אביי נקטי' כו' ולאחד אינו קורא כהן כו' יען כי האמורה אך לכהנים שבבה"מד, ואמר ר"ח נקטי' כו', ואין ישראל קורא כהן כו' דס"ל דהקרי' להשבט כלומר דלא כאביי. ולשיטתו גם לאחד קורא כהן והני תרי נקטינן סתרי הדדי. (ולכך נאמר, ואמר ר"ח עם ו' המוסיף ומחלקת כלומר דמדר"ח נשמע דלא כאביי) הלכתא כוותיה דאביי. (לפיכך מאמרו קדום) ומזה הוכרח לאמור ולית הלכתא כוותיה דר"ח וכמובן ומיושב דיוק י"ב.

ועתה למסקנא דלית ה' כר"ח י"ל כי דרשת הרמב"ם ז"ל כמבוארת בסוגיא, כי מלישנא דר"ח שאמר נקטי כו' ואין ישראל קורא כהנים, שנאמר אמור להם, אמירה משלהם תהא, אז ואך אז אמרי' דכהן דווקא הוא הקורא, כשמוציאין הקרא מפשוטו. ודרשי' את אמור להם אמורה משלהם תהא אמנם לפשוטו יתפרש אמור להם, מכלל שאין המקרא מהם, אך ישראל יהא המקרא. וכיון דלית ה' כר"ח ממילא יתפרש הקרא כפשוטו. ומפשטות לשון הסוגיא הוציא הרמב"ם ז"ל את דרשתו כדרכו וכיון שאין כאן דרשה מיוחדת לזה אך מפשטות הקרא אמר"י דזה רק לכתחילה, ולא לעיכובא וכמש"כ הכ"מ ז"ל ובדרך רמז י"ל כה תברכו את בני ישראל אמור להם, לדרוש סמוכין לכתחילה "ישראל אמור" ובדיעבד אמור להם, גם כהן שהוא במספר "להם" משלהם תהא, וישראל מבואר בקרא כי לו משפט קדומה להשתדל לכתחילה) ויש להסביר הדבר שהוא כעין דאמרי' בברכות (מ"ט נ) אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל ותניא בין שאומר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו בכך, והנקדנין תופסין אותו על כך על שהוציא א"ע מן הכלל כפירש"י ז"ל שם כן נאמר גם הכא כהן המקרא כהנים או שאו ידיכם קודש או אמרו נראה כמוציא א"ע מן כלל כהנים, אך לאחרים אומר לברך לזאת יהיה לכתחילה המקרא ישראל ובדיעבד גם כהן יוכל להקרות כאשר גם בברכו שפיר דמי, אך נברך עדיף ומשתדלין לכתחלה שיהא המקרא ישראל ומיושב דיוק י"ג וא"ש בס"ד.

ולהלכה הלא בש"ע או"ח קכ"ח סעיף י"ז דאם הוא אחד אינו קורא לו אלא הוא בעצמו מחזיר פניו. ולתוס' מנחות הובא במג"א ז"ל שם סקט"ז ולפר"ח כ"ה גם דעת ר"פ ז"ל

שהובא בטור שם ריש הסימן דאינו עולה אך מדרבנן. והאריך בזה הב"ח וט"ז שם בסק"ג. ולב"ח אם קורא לכהן אחד עובר, והט"ז חולק וס"ל כדעת הטור, דגם אם אין קוראין אותו מחיוב לעלות מה"ת ועובר כשאינו עולה, גם בלא נקרא כיון שאין עליו חיוב הקריאה. וכ"כ הפר"ח שם סק"ט ודעתו דחייב לעלות מדאורייתא וחולק על הכנה"ג שכ' בשם י"א דאחד אינו מברך וגם אדרבנן מברכי', ובכ"ז האריכו הפוסקים קמאי ובתראי יעו"ש בפמ"ג. ובעט"ז שם כ' דהמנהג לקרוא גם ביחיד. ובספר ארחות חיים שם בשם פיסקי הלכות מהריקאנטי סי' לח' ושו"ת מהרי"א אסאד סי' מב' דבכהן אחד נמי קורין אותו בשם כהנים יעו"ש. אמנם מכל זה נתבאר כי טוב ונכון להדר בכל מה דאפשר שיעלו לדוכן שני כהנים כדי שיהיה הקריאה – להסוברים שהוא מה"ת או בדרך אסמכתא מדרבנן – של כהנים וקיום המ"ע בוודאי מה"ת לכל הדיעות. וכל הנזהר הרי זה משובח בברכות.

והנה ז"ל הרמב"ם ז"ל בפי"ד מה' תפלה ה' יא' אין ברכת כהנים נאמרת בכ"מ אלא בלה"ק שנאמר כה תברכו אב"י כך למדו מפי השמועה, ממשה רבינו ע"ה, כ"ת בעמידה, כ"ת בנ"כ, כ"ת בלה"ק, כ"ת פנים כנגד פנים, כ"ת בקול רם, כ"ת בשם המפורש, והוא שיהא במקדש כמו שאמרנו עכ"ל. ויש מהדיוק להידוע כי דרכו בכ"מ לשמור ולדבר כלשון וסדר התלמוד, וכאן שינה מסדר השנוי בגמרא, וכנ"ל ונראה כי מה שהקדים פכ"פ וקול רם, לכ"ת בשם המפורש אם כי בגמרא כ"ת בשם המפ' קדום יען כי רצה לסיים והוא שיהא במקדש אשר זה נאמר אך על דסמך ליה בשם המפורש (וכמש"כ בנו"ב מהד"ק סי' ה' יעו"ש) ונתן משפט קדומה, לכל אלו שהם בכל מקום, ושמר את הסדר, כאשר יבא הכהן על הדוכן, אשר בראשית יעמוד, שהוא כ"ת בעמידה, ולאחריו ישא כפיו, אשר הוא כ"ת בנ"כ, ואח"כ אומר הברכה, שצריכין לזאת ההלכה, כ"ת בלה"ק וטעמא בעי מה דבגמ' הקדים הלימוד דכ"ת בלה"ק ונראה יען דתלמודא מפרש בראשית מה ששנוי במשנה, דברכת כהנים נאמרת אך בלה"ק, לזאת בא הלימוד דכ"ת בלה"ק בראשונה, ומיושב דיוק י"א בסדר הגמ' ולשון הרמב"ם ז"ל.

ובדרך אגדה נראה בסדר זה, הנאמר בגמ' בדיוק, לרמז לשבעה ימי הבנין אשר המה ז' רועי עולם, אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן יוסף, דוד. כי מקור החיים לברכת כהנים המה י"ג תיקוני דיקנא קדישא, כמבואר בכתבי האר"י ז"ל, הנרמז בזקן אהרן כהן גדול הראשין וזה שאח"ל (חולין כ"ד) נתמלא זקנו ראוי לנשיאת כפים ונאמר אתה בהן לעולם על דברתי מלכי צדק ואחז"ל (נדרים ל"ב) כי הקב"ה עשאו לאברהם אבינו כהן שנאמר לו כה יהיה זרעך, שירש הברכה לכה תברכו, כאשר האיר בזה עינינו דודינו ז' הברית

כהנת עולם ז"ל במאמר כה תברכו יעיון שם דברי א' חיים העומדים ברומו של עולם, ונאמר והיה ברכה הברכות מסורות לך (ב"ר ל"ט) וביום הראשון שנאמר יהיה אור זה אורו של אברהם כאמרם ז"ל (ב"ר פ"ב) אשר יומם יצוה ה' חסדו. חסד לאברהם, יומם דכליל כל יומין (זוה"ק בלק קצ"א) וז"ש ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל, ר"ת לברך ברכת כהנים, ובימים הראשונים ימי הבריאה אשר עם שבת קודש חצבה עמודיה שבעה, הוא היה זקן הראשון אשר בא בהם וזה כה תברכו בלה"ק הרומז לאברהם כנאמר בספר יצירה וכיון שבא אברהם אבינו והביט וראה כו' והאמין בה' וגו' וכרת לו ברית וגו' ובין עשר אצבעות ידיו, והוא הלשון' קשר עשרים ושתים אותיות שבלשונו' והקב"ה גלה לו הסוד כו' שהוא לשון הקודש, כ"ת בעמידה, מדתו של יצחק עבודה שהוא בעמידה, ונאמר רומה ה' בעוזך נשירה ונזמרה גבורתך, כי פחד יצחק והגבורות בעמידתם בקומתן לשרשן המה שורש הרחמים והשמחה אשר ע"י גבורתך נשירה ונזמרה. כ"ת בנשיאת כפים להידוע כי אברהם ויצחק המה שני זרועות עולם, יד הגדולה ויד החזקה. ויעקב המכריע במדת התפארת ברית התיכון הוא יד הרמה, וכנאמר ובני ישראל דייקא יוצאים ביד רמה שהוא נשיאת כפים. כ"ת בשם המפורש, בביהמ"ק מקום המיוחד להשראת שכינה הקדושה. מדתו של משה רבינו אשר שכינה מדברת מתוך גרונו ונאמר לו ואתה פה עמוד עמדי וכאמרם ז"ל וכבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו וגו' אליו דייקא ונאמר וארא אל אברהם וגו' כי שם המפורש שהוא שם המיוחד אליו נודע בראשונה כ"ת גם לנשים גרים ועבדים משוחררים אמור לכולהו מדתו של אהרן הכהן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה לכל המדרגות, וכדאיתא באבות דר"נ פי"ב יעו"ש. כ"ת פנים נגר פנים מדתו של יוסף הצדיק שנאמר ויכלכל יוסף את אביו וגו' לחם לפי הטף אשר חז"ל דייקו מלת הטף. ויל"פ עוד לאמרם ז"ל (ירושלמי פ"ק דערלה ה' ג') דאכיל מן תבריה בהית מסתכלת ביה. לזאת בראשית נאמר כי נבהלו מפניו לאחר שראו אשר עתה יהיה הוא המשביר להם, ויוסף הצדיק במדת טובו אמר להם גשו נא חלי וגו' כי למחיה שלחני א' לפניכם ומידכם היתה לי כל זה וכלכל אותם בדרך כאלו הוא המקבל מהם. (כאמרם ז"ל יותר וכו') וזה לחם לפי הטף כאשר בטף לא שייך בושת כן באופן זה כלכל חותם, אשר היה יכול היות פנים נגד פנים וזה בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, כי עין בעין יראו בשוב ה' את שיבת ציון, חושבנא דיוסף, פנים נגד פנים. כ"ת בקול רם, זה קולו של מלכות ב"ת דוד שנאמר וכסאו כשמש נגדי שיהיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה כאור שבעתים. כסא רם ונשא. ומשיח בן דוד שיבוא במהרה

בימינו ימחה ויכרות כל זרעו של עמלק שהוא במספר רם. ואליהו הנביא זה פינחס מזרעו של יוסף, שטנו של עשו יבוא (שלום במספר עשי לבטלו) לעשות שלים בעולם בכח של וקול רם שהוא במספר שלום שמו של הקב"ה (שבת י') וזה הנרמז באמרם ז"ל בירושלמי כחן הביאו הטור בסי' קכ"ח שיהיה קולו של הקב"ה משתמע בקולו, וזה קול השביעית משבעה הקולות מדת מלכות של יום שבת קודש מלכתא. כלי המחזיק ברכה מכל השבעה קולות ז' ימי הבנין וחיתם בשלום מספר של קול רם. והוא הנאמר (ישעיה מ') על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים, בקול רם למבשר טוב ומשמיע שלים. לנחמת ציון וירושלים באור פני מלך חיים. והמשכיל יבין אור הגנוז בלשון חול אשר המה דברי א' חיים.

שם **אמר** ר' יהושע בן לוי (צ"ח ע"ב) מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים כו' כו' באלו ח' מימרות דריב"ל יש מהדיוק ט"ו דיוקים. א.) מנין כו' שנאמר ושמו את שמי על בנ"י ואני אבויכם, איך מוכח מקרא זה כי הקב"ה מתאוה לב"כ יעיון פירש"י מהרש"א ובעיון יעקב ז"ל מש"כ בישוב זה. ב.) ואריב"ל כל כהן שמברך מתברך ושאינו מברך אין מתברך שנאמר ואברכה מברכיך, הלא לר"מ (בקידושין ס"א וכמ"ד) לא אמרי' מכלל לאו אתה שומע הן או להיפוך וכ"ת דריב"ל לא ס"ל כר"מ זה דוחק לאמור לדעת הבה"ג שאלתות ורבינו משה גאון ר"ש בר א' רמב"ם תוס' ורא"ש ריא"ז כי חנם וגו' בעל כנף עיטור ומאור ז"ל ועוד פוסקים דפסקו כר"מ (יעיון טוש"ע אה"ע ל"ח חו"מ סי' רמ"א כי לספיקא דדינא יחשב) כי ריב"ל מבתראי דקיי"ל כוותיה גם נגד ר' יוחנן יחלוק על זה והוי כעין קשיא הלכתא אהלכתא. ג.) ואריב"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כו' וברמב"ם ז"ל וש"ע שם סעי' ב' אע"פ שביטל מצוה עשה אחת הרי זה כעובר בג' עשה, להבין זה כיון דריב"ל אמר עובר בשלשה מאין יצא להם לאמור שהיא אחת כשלשה. ד.) בתוס' ד"ה כל כהן כו' כ' ירושלמי במס' נזיר פכ"ג מהו שיטמא אדם לנ"כ, אחוי כו' בשם ר' אחא מטמא כהן לנ"כ שמע ר"א ואמר אנא לא אמרי לי כלום חזר כו' דאר"י בר פזי בשם ר"א כל כהן שעומד בביהכ"נ כו' עובר בעשה וסבר למימר שמצות עשה דוחה למצות ל"ת כו' והקשה המה"פ שם בפ"ז דנזיר היא דאמאי לא קפשיט מהא דת"ר (ב"מ ל') והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כו' היה כהן והוא בבית הקברות כו' דעשה דהשבת אבידה לא דחי עשה ול"ת דטומאה יעו"ש. ה.) אמר אנא לא אמרית ליה אייתונה ואנא מלקי ליה ופי' המהרש"ל ז"ל בח"ש פי' הביאו לידי מי שמטמא לנ"כ ואלקה אותו, ובהגהות הרש"ש ציין להק"ע מה שפי' ודלא כרש"ל יעו"ש, אבל הפירושים גם שניהם. ו.) לגי' הירושלמי שבתוס' ר' אבהו הוה יתיב כו' והוי תמן מיתנא ואתא עוניתא דנ"כ

ולא שאלין ליה אתא עונתא דמיצליא ושאלין ליה (צ"ע וגו' זו הלא עונתא דמיצליא קדים לעונתא דנ"כ) אמר להון כו' הוה כל חד וחד מנהון משמט גרמיה וערק, לידע טעם השואלים שלא שאלו על נ"כ אך על מיצליא וגם השמטתם חד חד ולא כולם כאחד נראה דנעשה בכוונה לרמז מה – גי' הירושלמי שהובא בח"ש אתא עינתא דמיכליא ושאלין ליה כו' בוודאי דצריך ביאור. ז.) ואריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וגו' ופירש"י ז"ל קודם שיסיים ש"ך רצה צריך לעלות על הדוכן, ובטוש"ע שם סעי' ח' הלשון כשמתחיל ש"ץ רצה כו' ואם לא עקר רגליו ה אשר לכתחלה צריך לעקור ברצה וכמש"כ שם הפרה ופמ"ג בא"א סק"י למה לא נאמר גם בלשון ריב"ל רצה אך תפס לישנא דעבודה וזה טעמא בעי. ח.) ארבעה המה המאמרים דריב"ל לענין נ"כ הסמוכים לדרשם שיהיו גם משולבים. ט.) דאריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר כי טוב עין הוא יבורך וגו' לבאר, וסמיכתו להמאמר דעקירת הרגלים בעבודה. י.)

ואריב"ל מנין שאפי' עופות מכירין בצרי עין שנאמר ועיון פירש"י מהרש"א ועיון יעקב ז"ל שעמדו בזה ופירושם. יא) ואריב"ל כל הנהנה מצ"ע עובר בלאו שנאמר אל תלחם את את לחם רע עין וגו' רנב"י עובר בשני לאוין אל תלחם ואל תתאו. לבאר טעם פלוגתתם רעיון בעיון יעקב ז"ל. י"ב.) ואריב"ל אין ע"ע באה אלא בשביל צרי עין שנאמר וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה כו' והקשה המהרש"א זיל בח"א מאי מייתי מהכא הא אדרבה אנו זקני בי"ד אמרו שלא בא לידם כו' ולא היו צ"ע לגביה כו' יעו"ש. י"ג.) בסוף הסוגיא (מ' ע"ב) ובמקדש ברכה אחת כו' וכל כך למה כו' להסביר אמרי קודש של וכל כך ולא נאמר טעמא מאי כלשון הרגיל בש"ס. י"ד.) לפי שאין כו' תיר כו' מנין שאין כו' שנאמר קומו וברכו וגו' מן העולם ועד העולם, איך מוכח מכאן שאין עונין אמן במקדש בשלמא בתענית (ט"ז) מביא הגמ' כל הקרא ויברכו וגו' אשר משם מוכח שפיר דעונין בשכמל"ו משא"כ הכא. ט"ו.) בפירש"י ז"ל ד"ה קומו כו' למגן אברהם וכן למחיה המתים ובברכות פי' להתחיל מחונן הדעת וכן כולם, (יעיון בהגהות רש"ש שעמד בזה) ובתענית פי' ברוך גואל ישראל.

וליישב ולבאר כל זה נלע"ד בס"ד. דהנה אם כי הוא הלכה ברורה באו"ח שם סעי' ג' אם עלה פעם אחת ביום זה שוב אינו עובר אפילו אמרו לו עלה מכל זאת אם עולה פעם שנית מברך כבמג"א שם סק"ג יעו"ש בפר"ח ופמ"ג דמ"מ מצוה קעביד וזה אות לאהבה כפי' ר"ח ורש"י ז"ל (ר"ה ט"ז ע"ב) כדי לערבב כו' כשישמע ישראל מחבבין את המצות כו' פי' מיושב ומעומד בכפלים יעו"ש, ואומרים פעמים (ק"ש דקרבנות ודיוצר

ביום ק"ש דערבית ושעל המטה בלילה ולכתבי האר"י ז"ל כולם צריכין זה לזה) יען כי הוא באהבה ועיקר המ"ע דנ"כ הלא הוא יוצא מן כה תברכו וכמש"כ הב"י ז"ל שם ד"ה כל כהן. וז"ל הרמב"ם כו' ה"ז כעובר על ג' עשה ונ' שטעמו משום דליכא בלשון ציווי אלא כה תברכו בלבד, איכא למימר דכי קאמר ריב"ל ה"ז עובר לאו דוקא אלא הרי זה כעובר ואין כאן חידוש אם הקב"ה רוצה בזה כי זה נחת רוח לפניו ית"ש אשר אמר ונעשה רצונו פ"י ישראל סגולתו לקיים כל התורה אשר אך היא למטה ולמעלה לאורה, אמנם לאחר כה תברכו עיקר המ"ע וכל ברכת כהנים של יברכך וגו' נאמר עוד הפעם ושמו את שמי וגו' הרומז כי גם לאחר שקיים המ"ע ועלה פ"א מ"מ ושמו את שמי וגו' כי עוד הפעם יעלה ויחשב למצוה ורצונו ית"ש לזה, מוכח מזה כי הקב"ה מתאוה לברכת כהנים כי הכפילות מורה על התשוקה והאהבה וכאמור ועל זה סובב והולך מאמר השני של ריב"ל כל כהן שמברך מתברך כו' כאשר פי' הענף יוסף בשם השבו"י ז"ל וז"ל. ק' איך ס"ד שאינו מברך כו' וי"ל הכוונה דק"ל דנקט מברכיך בלשון רבים ומקללך לשון יחיד אלא לומר שלא יאמר הכהן כבר נתברכו ישראל מפי כהנים אחרים וא"צ לברכתי או אם כבר ברכו בקהל אחד יאמר א"צ עוד לברכן פ"ב יום זה, ואשמעו"י שאם אינן מברכין כל פעמים שעולין לדוכן לא יתברך ומש"ה אמר מברכיך לשון רבים לומר שאין כהן נפטר בברכת חבירו או בברכת פ"א ביום כי כולם חייבים לברכם וכמה פעמים ביום עכ"ל. אשר לדבריי סמיכת המאמרים כאחד משולבים וכמובן ומיושב דיוק א.

שלשה שיטות המה בהא דאמרי' בשלהי שבועות העדות דבאיסורא גרידא גם לר"מ אמרי' מכלל לאו אתה שומע הן אשר ביארתי אותם באר היטב בעזהש"י בספרי חידושי בן יאיר בחי' לקידושין ס"א מן אות כ"ו עד אות ל' יעו"ש ובתוכם שיטת רבינו יום טוב ז"ל שהובא בתוס' שבועות שם דדווקא באיסור חמור כגון שתויי יין ופרועי ראש דהוא במיתה בידי שמים ושבועה אשר כל העולם נזדעזע כו' וכדומה בזה גם ר"מ אומר דאמרי' מכלל לאו הן או להיפוך יעו"ש, וידוע סברת הר"ן ז"ל בשלהי יומא בטעמא דשוחטין לחולה בשבת ואין מאכילין אותו נבלה כי הרבה איסורי קלים חמור מאיסור חמור. ולפ"ז חוט המשולש מן שלשה עשה יש להחשיבו ג"כ לאיסור חמור, ולזאת לאחר מימרא דריב"ל כל כהן שמברך מתברך ושאינו מברך אין מתברך שנאמר ואברכה מברכיך, ליישב הקושיא – לדעת הסוברים כן להלכה – הלא מכלל הן לאו לא אמרי' בא מאמר השני דריב"ל דכל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה (ופי' השבו"י הוא רק להכניס גם אם עלה פ"א בכלל זה, אולם פשטות המאמר הלא נאמר על כהן שאינו מברך כלל וכמובן) אשר עי"ז נחשב כאיסור חמור דגם לר"מ אמרי' מכלל הן לאו ושפיר

ילפי' דכהן שאינו מברך אין מתברך אדרבה... ודוקא כל כהן שמברך מתברך ומיושב דיוק ב.

והנה זה כלל גדול דבעי' בעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה וכאן הלא בעת התחלה שמטמא הכהן עדיין לא קיים המ"ע עד אח"כ אשר הש"ץ קורא והכהן מברך ואומר ברכת כהנים ומאי הקשה הירושלמי (יעיון פ"ז י"ג אמנם נראה כי הירושלמי מיירי גם בטומאה דאורייתא וכמש"כ בשי"ק שם יעו"ש) אולם בעשה דגדול השלום. רבים. וחמור. ל"ב בעידנא כמבואר בתוס' ומפרשים בכמ"ד וגם כאן כיון דאיכא ג' עשה יחשב לעשה החמור דל"ב בעידנא ובזה מדיוק היטב אריכת לשון ציון התוס' כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה ולא בא בקצרה כל כהן שאינו עולה לדוכן כו' כדרכם בזה פעמים רבות, ולהאמור הלא זה אשר עובר בשלשה עשה היא עיקר והקדמה לאיבעיא וקושית הירושלמי שהביאו כי בזה יש ליישב גם קושית המה"פ דאמאי לא פשיט מכהן והוא בבית הקברות (ומה שתירץ שם דאפשר דאיבעיא היא רק היכי שהוא בביהכ"נ שהיא בשוא"ת יעו"ש שפיר כ' בדרך אפשר כי הלשון מורה דבכל ענין נשאל האיבעיא ועוד דעל גוף החילוק דבין קום ועשה לשוא"ת בזה יש לפקפק וכמובן) כי ס"ד דאיבעיא הוה דשאני בהשבת אבידה דאין שם אך עשה אחת משא"כ בנ"כ דאיכא שלשה עשה י"ל דדחי עול"ת דט' וכמש"כ זאת הסברא הפמ"ג שם במ"ז סק"ג יעו"ש – ולמסקנת הירושלמי דמ"מ לא דחי יען דט' עול"ת הלא ידוע פלוגתת הראשונים בזה באיכא עול"ת אשר אין עשה דוחה אותם כי י"א דגם הלאו אלים ואינו נדחה ולוקה (יעיון תוס' שלהי חולין ובמפרשים והדברים עתיקים וידועים) ולשיטתם פי' המהרש"ל ז"ל ואלקה אותו מלקות ממש על שעבר על הלאו, ולהסוברים דמ"מ הלאו נדחה ואין כאן מקום מלקות דאורייתא צריכין לפרש כפי' הק"ע והכוונה על מלקות מרדות וכעין זה בירושלמי פ"ב דיבמות ופ"ג דקידושין שמת ר' חגי אמר ייתי אייתוניה דילקי אשר כוון על מכת מרדות, וכאשר ביארתי בספרי שו"ת ח"ב סי' ל"ט וציינתי שם לב"י ב"ח ז"ל בחו"מ סס"א פירושם במרדכי פ' הזהב ולגיטין י"ט ולב"ר פ' ז' מש"כ שם המתנת כהונה, ולש"ך חו"מ מ"ה סק"ז, ולתומים ונתיבות שהחזיקו בגי' הסמ"ע ולטור אה"ע סי' ק"ל יעו"ש – והשואלין לא שאלו על נ"כ אך על צלותא, י"ל בדעתם דסברו דנ"כ דחי את הט' יפן דהיא דאורייתא ועשה דרבים כי א"א לנ"כ בלא פשרה (יעיון שיירי קרבן שם ד"ה וסבר מימר) משא"כ בצלותא אם כי מצוה רבה להתפלל בציבור אולם כל זה אך מדרבנן ואפשר להתפלל גם ביחיד (ובגיטין ל"ח דאמרי' עשה דרבים שאני הלא הרא"ש ועוד ראשונים ז"ל פי' לענין פ' זכור דאורייתא וא"א בלא עשרה) לזאת כדשמעון

כן כו' הוה כל חד וחד מנהון שמט גרמיה כו' כלומר לרמז לרבם דעתם דס"ל דשאני צלותא דנדון כחד חד ולא כמ"ע דרבים ידעתי כי קשה להעמיס פי' זה בפשטות לשון הירושלמי וגם כל המפרשים לא פי' בסגנון זה מ"מ לא נמנעתי מלכתבו בדרך אפשר ולגירסת הירושלמי עונתא דמיכלא אתא ושאלון ליה, יש לרמז בזה דברי רבותינו הב"י וד"מ ז"ל בסי' קכ"ח ס"ק כ"א הטעם שאין נושאין כפים באלו המדינות בכל יום מפני שטרודין במחייתן כו' כ"א הלחם כו' דבר יום ביומו והם טרודין למחייתן כו' לזאת מברכין אך ביו"ט בשמחה כו' יעו"ש וברמ"א ז"ל שם סעי' מ"ד נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאין כפים אלא ביו"ט משום שאז שרויים בשמחת יו"ט וטוב לב הוא יברך (וזה טוב עין הוא יבורך, יברך מי שהוא נותן מלחמו לדל ולא שהוא טרוד במחייתו ורומז למנהגינו ביו"ט אשר אז חיובא יותר לשמח לב עניים משבת קודש כבזוה"ק יתרו פ"ח) משא"כ בשאר ימים אפילו בשבתות השנה שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. ואפי' ביו"ט אין נושאין כפים אלא בתפלת מוסף שיוצאים אז מביהכ"נ וישמחו בשמחת יו"ט עכ"ל. והוא כששמעו כי ר"א כעס עליהם דבמצוות נ"כ היה פשוט להם שאינו דוחה את הטומאה ועל האכילה שאלו רמזו לו להניח דעתו בהשמטתם חד חד למחייתם ורכילתם כי זאת הסבה של טרדת מחייתם כי רב הוא מחפשין עילה להפטר מנ"כ אשר צריכין לברך בשמחת הלב וכל זה בדרך רמז, אשר ליכא מידי דלא רמיזי בדברי חכמינו זכרונם לברכה והטעם דלא דחי העשה משולשת דנ"כ העול"ת דט' נלמד מסמיכת המאמר דריב"ל דכל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה והוי כה דאמרי' בכתובות מ' אי אמרה לא בעינא מי איכא לעשה ולזאת אין בכח העשה לדחות הל"ת יעו"ש בתוס' ומפרשים. ה"נ כיון שאינו עוקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה – וגם יכול לצאת מביהכ"נ – ואז עדיין לא עקר העשה ולאח"כ הלא אנוס הוא עפ"י חז"ל שאמרו (דנראה דזה אך מדרבנן אשר בכחם לעקור דבר מה"ת בשוא"ת יעיון א"ר סי' קכ"ח ס"ק ט"ז ובמג"א ז"ל שם וצ"ע) שוב לא יעלה אם כי בזאת העשה דנ"כ בה שלישיה מ"מ אין בכחה לדחות העול"ת ולהשוות הירושלמי עם בבלי אשר ריב"ל אמר כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה ובירושלמי נאמר אך שעובר בעשה יצא לו להרמב"ם ז"ל לאמור בכף הדמיון כעובר בג' עשה ומיושב דיוקי ג. ד. ה. ו. וכמובן.

העיקר בקיום המ"ע של נ"כ ושיהיה בכחה לברך ולהתברך הוא כי הכהן יאמין באמת ולידע כי היא עבודה לאבינו שבשמים ית"ש אשר אז בעוקר רגליו בכוונה לעבודה לה' בכח זה על כפים. ברכת שמים, לברך ולהתברך בכפלים. ובא בסמוכין המאמר דריב"ל דאין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו

לדל א"ת יבורך אלא יברך, אשר יל"פ לאמרם ז"ל בריש ב"ב המפייסו בי"א ברכות ויען כי לא יחשוב האדם אם לא יתן לעני אז החיוב לפחות לפייסו בדברים אולם כשיתן הלא יצא י"ח בנתינה אמנם האמת הוא כי טובים השנים מן האחד בנתינה וגם בפיוס דברים וזה טוב עין הוא יבורך כי - יתפרש בלשון אם כלומר אם כי נתן מלחמו לדל מ"מ טוב עין יברך עוד בדברים וידוע כי טוב עין רומז ליעקב אבינו לשנותיו קמ"ז במספר טוב עין אשר אחז"ל כל מי שסוף ימיו בטובה כאלו כל ימיו בטובה ולזאת י"ז שנים במספר טוב האחרונים חיים של שלוה עשו גם את ק"ל שנים במספר עין שהיו מעט ורעים לטובים ולהיות כולם של חיים (אוה"ח פ' ויחי) ונאמר וישא יעקב את רגליו ואחז"ל כי נשא לבו את רגליו הרומז לעקירת הרגלים בעבודה ולברך בעינא ולבא טבא את ישראל באהבה (מספר אחד הרומז לישראל ובניו שהוא כה תברכו את בני ישראל ובך יבורך ישראל כ"ב עם תנ"ך המה כה כמבואר בכתבי האר"י ז"ל) ונתיישב דיוקי ז' ח' ט'

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין של צרי עין לבטלם וכאמרם ז"ל (ברכות כ') אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בן פורת יוסף וגו' ועוף יעופף על הארץ פי' בזוה"ק דעוף זה יוסף אשר המה במספר השוה, וזה ועוף השמים יוליך את הקול כי יעקב נקרא שמים כמש"כ בזוה"ק אשר שם אש ומים כבפ"ק דחגיגה של יצחק ואברהם הנכללים במדת יעקב ואלה תולדות יעקב יוסף בדיוקנא וקולו אשר עוף השמים יוליך את הקול קול יעקב שנקרא טוב עין ונאמר אמרו לצדיק כי טיב זה יוסף הצדיק אשר במדת טובו גדול כחו לבטל את הכעס שהו במספר השוה עם הכנף כמש"כ בכתבי האר"י ז"ל לכוון בפ' ויאמר באמרו הכנף לתקן כעס יעו"ש וזה נרמז בקרא כי חנם מזורה הרשת בעיני כל הרומז ליוסף שנאמר בו עלי עין ונקרא כל כידוע, והיה בעל כנף לבטל כעס במדת טובו ומכיר בצרי עין לבטלם עם עינא טבא שפירא וקדישא דיליה וכח זה גם באלו המיוחסים לזרעא דיוסף כלומר אשר קדושתו מרחף עליהם והנה שיטת הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' גזילה וכ"ה בחו"מ סי' שנ"ט דלא תחמוד ולא תתאוה נמנה לשני לאוין, אך לא תתאוה עובר גם בלב ולא תחמוד דווקא בעשה מעשה יעו"ש, והסמ"ג חולק וס"ל דגם לא תתאוה בקו המשוה עם לא תחמוד ואינו עובר רק כשעושה מעשה וגם שניהם ללאו אחד נמנו (יעיון נתיבות באות קנ"ח על הסמ"ק שחתר לצדד גם לרמב"ם ז"ל לכוללם כאחד) והוא הנאמר גם כאן אשר אל תלחם את לחם רע עין שהוא במעשה לכ"ע נמנה ללאו אך ואל תתאו שהוא גם במחשבה ריב"ל דאמר דעובר אך בלאו אחד הוא כשיטת הסמ"ג ורנב"י (ויל"פ דרנב"י אומר כי ריב"ל אמר דעובר

בשני לאוין) דמונה לשני לאוין הוא כשיטת הרמב"ם וטוש"ע וכדקיי"ל (יעיון בחינוך מ' ל"ח באריכות מזה) ויהיה גם מכאן סעד לשיטתם וכדאמרן.

חז"ל דייקו במזונות לאמור לא בא לידינו, כי החיוב דמזונות הוא רק בעת בוא העני לידיו, וכנאמר והשענו תחת העץ אצלי ואז ואקחה פת לחם וגו', ובלויה לאמור לא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה. אולי אם רואה רק אורחים הולכים בדרך ג"כ חל עליו חובת המצוה של לויה, ובסמ"ע סי' תכ"ד סקי"א כ' בשם הרמב"ם ז"ל דגדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה ולווייתן יותר מהכנסתם יעו"ש וידוע אמרם ז"ל כי יוסף נפטר מאביו בזאת הפרשה של עגלה ערופה אולם מעגלה ערופה ממש שמר השי"ת אותם וישראל זכה לאמור עוד יוסף בני חי על זה רמזו חז"ל לאמור הטעם כי אין ע"ע בא אלא על צרי עין. וישראל סבא קדישא עם יוסף הצדיק בטלו את הצרי עין בכחם של טובי עין וכמובן, ונתיישב דיוקי י. יא. יב.

והנה בפירש"י ז"ל ויקרא בשם חז"ל כי הפסקות משמשות לתן ריווח להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, ולפ"ז מהראוי היה לאמור שלשה ברכות ולהפסיק בין ברכה לברכה שיהיה זמן מה להתבונן בכוונות הברכות אשר רבים וגדולים המה, וזה דקמקשה תלמודא וכל כך לאמור כולם כאחד למה – והמהרש"א ז"ל בח"א כ' וז"ל לפי דעת המקובלים מלת אמן כו' הוא מחבר ומצרף שם הקרי והכתיב, דהיינו שם אדני ושם הוי"ה במספר צ"א כמנין אמן והיינו בגבולין שאינו נקרא רק בשם אדני צריך לכוין גם לשם הכתיב בצירוף במלת אמן כו' אבל במקדש שהקרי והכתיבה בשם הוי"ה אין כאן צירוף אמן, אבל אומר שם על כל ברכה תהלה דהיינו ברכה ברכו את ה' מן העולם וגו' ותהלה דהיינו בשכמל"ו להורות על כוונה זו דשם הכבוד הזה שהוא שם הוי"ה, הוא במקדש מן עוה"ז ועד עוה"ב כו' ונוסח בשכמל"ו ע"ש ויברכו את שם כבודך היינו בש"כ ומרומם היינו מלכותו עכ"ל. ולפירושו הלא הוכחת הגמ' כאן (ואולי לזה כוון המהרש"א ז"ל שלא ביאר זה בתענית דקדום למען ללמדנו הוכחת הגמ' שבכאן איך הוא) הוא, מקומו וברכו וגו' מן העולם ועד העולם אשר מן העולם ועד העולם מורה על קריאת שם הכבוד שהוא שם הוי"ה ב"ה וב"ש, אין כאן מקום לעניית אמן מטעם האמור וי"ל ברוך ה' א' ישראל דייקא במקדש אשר שם עלו לשם ישראל היה הקריאה בשם הכבוד מן הע' ועד הע' שנאמר עליו זה שמי לעולם, ויאמרו כל העם כללות העם שלא במקדש, אמן והלל לה' אשר אמן במספר הלל וה' מספר שם הקריאה והכתיבה וכמש"כ המהרש"א ז"ל.

אא"ז רש"י ז"ל בברכות פי' על חונן הדעת ראשונה שבאמצעית – ומן העולם ועד העולם רומז גם לזמן אשר יקיום הנאמר ומלאה הארץ דעה את ה' – ובגמ' תענית נאמר על כל ברכה בלבד קאי על האמצעית, דכ"א מהברכות לענין חזרה נחשבה לברכה בפני עצמה, והוספה דברכת התענית מתחלת מן גואל ישראל, משא"כ הכא בגמ' הוסיף לאמור ומנין שעל כל ברכה וברכה בברכה כפולה, לזאת פירש"י ז"ל על שני ברכות הראשונות מגן אברהם ומחי' מתים ודלא נימא כיון דג' ברכות הראשונות נחשבים כאחת אין עונין אך בסיום כל השלשה ברכות קמ"ל דגם בראשונות על כל ברכה וברכה היו עונין בשכמל"ו ובישוב קושית התוס' ד"ה וכל כך למה (גם בתענית שם נאמר כהאי לישנא וכל כך למה אשר שם אין מקום לישוב הנ"ל לזאת נראה יותר לפרש וכל כך למה להאריך באמירת בשכמל"ו במקום שיכולין לקצר בעניית אמן בלבד) דהלא במקדש מפסיקין יותר עם עניית בשכמל"ו, י"ל למש"כ הב"י ז"ל בסי' ס"ו, ונ"ל דה"ה לבשכמל"ו שגם הוא מכלל היחוד, ומטעם זה אין להפסיק בין פ' שמע ישראל לבשכמל"ו יעו"ש כמו דשם נחשב לאחד עם היחוד דשמע ישראל לזאת גם כאן לא נחשב להפסקה כי בשכמל"ו הוא כאחד עם שם הכבוד המפורש שהיו אומרים במקדש, ב"ה וב"ש לעד ולעולמי עולמים, ונתיישב דיוקי י"ג. י"ד. ט"ו. וא"ש כל בעזהש"י.

ואת אשר הראיתיך עוד לדעת כי ז' דברים הנלמדים מכה תברכו ושמנה המאמרים מריב"ל שבאו בזאת הסוגיא המה עם חמש עשרה תיבות של ברכת כהנים משולבים. בדרך רמז ופנימיות הדברים כשיעזריני השי"ת להוציא לאור עולם ספרים שבדרוש ואגדה משם תדרשם כי שם מקומם, ועתה הנני בזה אביך ורבך החותם לך בני יקירי באהבה רבה בכל ברכת כהנים הכתובה בתוה"ק, ונדרשת בהרבה פנים בדברי חז"ל דברי א' חיים. חיים מרדכי

סימן ג

לחתני אהובי בלבי הרה"ג בהלכה, וגאון באגדה, מוכתר בתורה חכמה ויראה, יקר רוח ואיש תכונה מפורסם בעולם לתהלה. כו' כש"ת מו"ה לוי שליט"א שטרנבורג אבד"ק דומכרבני. בסרביא

הנה המשלוח מנות שלך חוליא וחירפא גם יחד (כבמגלה ז') נתקבל במועדו ביום הפורים לעונג נפש ושמחת לב, כי אם חכם בני ישמח לבי גם אני בלשונך הזך הנותן אמרי שפר בחקירתך חקירת חכם עם התשובה גם יחד בזה"ל, אם יוצאים ידי משלוח מנות בחידושי תורה, הנה התה"ד וספר מנות הלוי מובאים בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' קצ"ו, הביאו שני טעמים לשליחת המנות א.) אולי לא יספיק סעודתו להיות שמח וטוב

לב והרי חבירו מסייע לו. ב.) בכדי להרבות השלום והריעות, היפוך הלישנא בישא של הצורר המן ימ"ש, שאמר מפוזר ומפורד ע"ש, וא"כ לא מבעי לטעם השני שהוא משום ריעות והתחברות בוודאי יוצאים בת"ת כי אין לך התחברות יותר מתורה כמו שפי' הנתיבות עולם פי' מאמר חז"ל (שבת ס"ג) שני ת"ח המקשיבים זל"ז בהלכה דכשהם מקשיבים זה לזה בהלכה הם נעשים אחד ע"י התורה שהיא אחת, אלא אפי' לטעם הא' י"ל דיוצאין בת"ת כי עיקר הטעם של ריבוי הסעודה בפורים הוא משום שמחה ואין לך שמחה גדולה יותר מתורה כדמצינו בש"ס עירובין נ"ד ע"א, דדרש ר' זירא על מאמר שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב אימתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו, וגם חזינין כי רשב"י היה עוסק בתורה במקום שלש סעודות כמובא בש"ע או"ח הל"פ סי' תמ"ד במ"א סק"ב בשם השל"ה אמנם יש לשדות נרגא בזה, דלפ"ז אפשר לומר דגם ידי חובת סעודת פורים יוצאים בד"ת ובאמת חזינין בש"ס מגלה ז' ע"ב היפוך זה דרב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן א"ל מ"ט לא אתו רבנן דלמא טרידי בסעודת פורים הרי מבואר דאין יוצאין בתורה ידי סעודת פורים, הגם דיש לתרץ בדוחק שאלה כזו עכ"פ די לנו לצאת משלוח מנות כפי טעם השני.

ויש מקום לאמור דגם הפוסקים פליגי בשני טעמים האלה דהנה הרמ"א ז"ל בסי' תרצ"ה פוסק דאם שלח מנות לרעהו וחבירו אינו רוצה לקבלם או מוחל לו דיצא, והפר"ח חולק על הרמ"א בדין זה, וי"ל דהרמ"א סובר כטעם השני וא"כ כיון שהראה לו כבר חובתו כבר יצא ידי מ"מ. והפר"ח סובר כטעם הראשון דהוא משום ריבוי סעודה וא"כ אם אינו רוצה לקבלם לא שייך ריבוי סעודה ולפע"ד יש סעד לפסק הרמ"א ז"ל מהא דחזינן בש"ס מגלה ז' ע"ב דאביי בר אבין ור"ח בר אבין הוו מחלפי סעודתייהו להדדי, והן לפי' רש"י והן לפי' הר"ן שם לא היה ריבוי סעודה לחבירו מהמ"מ שלהם אלא ע"כ הטעם של מ"מ הוא בכדי להראות התבה והריעות – ולייישב דעת הפר"ח י"ל כי שעת הדחק כבשם שאני – זה לזה כפי הטעם השני וכפסקו של הרמ"א ז"ל.

והנה זו נחשב למנה ראשונה, ועכשיו עלי לשלוח עוד מנה שניה כדינא, והוא בגמ' מגילה הנ"ל פירש"י ז"ל בד"ה מחלפי סעודתייהו זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד עם חבירו, אשר פירושו צריך ביאור כיון דפשטות הלשון דהוו מחלפי סעודתייהו סובל יותר הפירוש הפשוט דזה נתן לזה סעודתו כמשמעות חליפין בכ"מ אשר באמת כן פי' הר"ן ז"ל, הוו מחלפי סעודתייהו להדדי לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו היו שולחין כאו"א סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות מש"מ, וטעמא בעי אשר רש"י ז"ל נאיד מפירושא דא ולפרש

דהחילוף היה בשתי שנים, והנלע"ד בהסבר פירושיהם, גם שניהם – דהנה האחרונים הביאו פלוגתת הפוסקים אם משלוח דווקא או לאו דווקא, ורש"י הוא מהסוברים דמשלוח לאו דווקא כפי פירושו של הלח"מ בפ"ב מה' מגילה בדברי רש"י, והר"ן נאמר דהוא סובר דמשלוח דווקא, וכן ידועה פלוגתת הפוסקים אם יכולין להקנות דשלב"ל היכא דגם הוא רוצה לקנות יעיון בש"ע חו"מ קע"ו סעי' ג' ובסי' ר"ט סעי' ח'. והר"ן הוא מהסוברים דיכולין להקנות דשלב"ל היכי דגם הוא רוצה לקנות כמצויין שם בסי' קע"ו משמו, ונאמר דרש"י חולק וסובר כיש חולקין שמה וגם ידועה היא פלוגתת הפוסקים אם יכולין להקנות דבר שאינו מסוים, יעיון בש"ע חו"מ סי' ס' וסי' ר"ג ר"ט ורמ"א דדעת רש"י כשיטת הסוברים דיכולין להקנות דבר שאינו מסוים, ונאמר דהר"ן אזיל בשיטת הסוברים דאין יכולין להקנות דבר שאינו מסוים ובאופן זה יבוא הכל על נכון דהוקשה לו לרש"י פי' הר"ן דאם איתא דהתנו זה לזה להחליף סעודתם זל"ז א"כ הוה רק כמו קנין חליפין ומנות כתיב יעיון בט"ז או"ח סי' תרצ"ה, וחוץ לזה תינח דמשלח הראשון יצא שפיר ידי חובת מש"מ בסעודתו אבל השני איך יצא במה שמשלחו לו בחזרה את סעודתו דהא אנן קיי"ל המחליף פרה בחמור כיון שמשך בעל הפרה את החמור נקנית פרתו לבעל החמור בכל מקום שהוא, א"כ גם כאן כשמושך הראשון סעודתו של חבירו שוב נקנית סעודתו לחבירו בכל מקום שהוא, ואם אח"כ שולח לו סעודתו הלא שלו הוא שולח לו לזאת הוכרח לפרש וכפי פירושו של הלח"מ בדבריו דהיה בדרך זה דאחד שלח לחבירו סעודתו בשנה זו ואחר שהיתה שלו נתן לחבירו מאותה הסעודה להיות סועד עמו נמצא שגם הוא נותן לו כיון שכבר היתה קנויה לו במתנה, והרי נותן לו מהניתן לו, ורש"י אזיל לשיטתו דמשלוח לאו דווקא. והר"ן לא רצה לפרש כפי' רש"י עפ"י פירושו של הלח"מ כי הוקשה לו על פירש"י בשתים א.) לפי סברתו דמשלוח דווקא וא"כ לא יצא השני ידי חובת מש"מ. ב.) הוקשה לו כשנאמר דעיקר ההכרח של רש"י בפירושו הוא משום דלא יהיה כקנין חליפין שמנות' כתיב. וגם כששולח לחבירו סעודתו בחזרה שלו הוא שולח לו כנ"ל, א"כ מה יענה בשנה השניה הלא אז ג"כ הוה קנין חליפין וכששולח השני סעודתו לא קיים בזה ידי מש"מ כי שלו הוא שולח לו כיון שהתנו כן בשנה הראשונה, לזאת יפרש פירושו, ונאמר דהיה בדרך זה דהיו מתנין זל"ז להחליף סעודתו קודם שנודע להם מה שהכינו בביתם הסעודה והוה כדבר שאינו מסוים שאין יכולין להקנות לשיטת הר"ן, ולא הוה קנין חליפין כלל, אבל רש"י לשיטתו דדבר שאינו מסוים יכולין להקנות א"כ לא הועיל הר"ן בפירושו לשיטתו, ולקושית הר"ן על פירושו של רש"י דמה יענה בשנה השניה דהוה ג"כ קנין חליפין כנ"ל ל"ק כלל כי

אזיל לשיטתו דסובר דאין יכולין להקנות דשלב"ל או דגם הוא רוצה לקנות, ומשלוח לאו דווקא לשיטתו וכנ"ל וא"ש פירש"י, ופי' הר"ן ז"ל.

יקבל נא את המנות העניות שלי כמו שהן ותהיינה נחשבות לכהד"ג כחתיכות הראויות להתכבד ונזכה בשנה הבע"ל להתראות בארץ ישראל, ולשמוח במפלה הרוחניות של כל ההמונים שבעולם, ולראות בהרמת קרן התורה, קרן העם, וקרן הארץ. כל הרשעה כעשן תכלה, ומרן די בשמיא יעבור ממשלת זדון מן הארץ. ויתגדל ויתקדש שמיה בעולם, עכ"ל דבריך הנעימים וחריפים.

והנני לך חתני יקירי בתשובה מאהבה רבה בהקדם אמרם ז"ל פסחים ס"ח אר"א הכל מודים בעצרת דבעי' נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא, אמר רבה הכל מודים בשבת דבעי' נמי לכם כו' אר"י הכל מודים בפורים דבעי' נמי לכם מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב ביה אשר כל אלו הזמנים היו מיוחדים באור קבלת התורה, עצרת יום שנתנה בו תורה. והכל מודים דבשבת נתנה תורה (שבת פ"ו) ובפורים, הלא אמר ר' אבדימי בר"ח (שם פ"ח) ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"ר אחא ב"ר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קימו מה שקבלו כבר אשר בפורים נתקיים הקבלה שמאז לתורת א' חיים ולהבין דברי חכמים וגם ליישב הקושיות אשר במאמר זה נאמרים ביארתי כי הרשב"א ז"ל הקשה דלפ"ז דקודם הקבלה שבפורים היה להם מודעה רבה, מדוע נענשו מקודם בארץ ישראל יעו"ש במהרש"א ז"ל בח"א. עוד הקשו המפרשים דהלא כמה נסים עשה להם השי"ת בעת היותם בא"י ולמה לא קבלוה אז עד הנס דמרדכי ואסתר. ועוד בה שלישיה קושית התוס' שם במגלה ז' בהא דאמר שמואל אסתר ברוה"ק נאמרה שנאמר קימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה, ואמר רבא לכלהו אית להו פירכא לבר מדשמואל והלא גם לזה איכא פירכא דבעי' קרא להדר קבלוה יעו"ש. וליישב כל זה נראה להידוע מש"כ הפרשת דרכים בזה להקשות דמה מקום למודעה גם אם היה באונס הלא קיי"ל דינא דמלכותא דינא (נדרים כ"ח וכמ"ד) ק"ו דינו של ממ"ה הקב"ה, ותי' למש"כ הרא"ש ור"ן ז"ל שם ואיפסקא בחו"מ סי' שס"ט סעי' ח' דאם אין שוה לכל עם שבמדינה לא הוי דינא דמלכותא, ולזאת יש מקום למודעה, אולם אם אנו בני ישראל נחשבים לבנים למקום ושאר האומות כעבדים, א"כ על כל בני מלכותו השוה גזירתו ושוב הוי דינא דמלכותא, ובפר"ד כדרכו בקודש וכידו הגדולה הרחיב בזה הדבור יעו"ש דבריו הנעימים, ונודע ההבדל בין בחי' בן לעבד

כי בחי' עבד הוא שנמסר תחת מערכות ומשטרי השמים כאשר כל האומות המה תחת הטבע והמזל, אבל על ישראל נאמר (דברים ל"ב) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יציב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, אשר אין מזל לישראל (שבת קנ"ו) כי הנהגתם הוא רק בהשגחתו ית"ש כדרך האב המנהיג לבנו. ואחז"ל במדרש דמזה הטעם נתן השי"ת להם ארץ ישראל יען שגם עליה נאמר (דברים י"א) ארץ אשר א' דורש אותה תמיד עיני ה' א' בה וגו'. בהשגחה פרטיות ולא נמסר תחת שום שר ומזל ולזאת בא"י לא היה כלל מקום למודעה יען כי ידעו בבירור דשמה נחשבים כבנים למקום ומונהגים רק בהשגחתו ית"ש וא"כ על כל בני מלכותו הש"ה גזירתו ודינא דמלכותא דינא. ומיושב קושית הרשב"א ומפרשים ז"ל. אמנם לאחר שגלו מארץ ישראל לשאר ארצות טעו כי נחשבו כיתר העמים תחת ממשלת משטרי השמים, וא"כ יש מקום לטענת מודעה, וזה שהלשין המן הרשע ימ"ש ברשעתו (אסתר ג') ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך בחוץ לארצם ובין העמים ונחשבו ככל הגוים ודתיהם שונות מכל עם כי לכל העמים לא ניתן אך ז' מצוות, ולהם תרי"ג מצוות והוא הטעם אשר עי"ז "ואת דתי המלך" מלכו של עולם "אינם עושים" כי אין כאן דינא דמלכותא ולזאת "ולמלך" מלכו של עולם "אין שוה להניחם" לעשות להם נס למעלה מהטבע, אשר קיום אומה הישראלית בזה העולם הוא רק בלמעלה מן המזל וכמש"כ המפרשים הטעם יען כי עפ"י המזל לא היה אברהם מוליד עד שנאמר לו הבט נא השמימה וגו', אשר אמר לו ה' (שבת שם) צא מאצטגנינות שלך שאין מזל לישראל, מאי דעתך דקאי צדק במערב מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח והינו דכתיב (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו, וגם בגלות חיינו וקיומינו אך בהשגחתו ית"ש למעלה מן המזל וכאשר עוד בגלות בבל אמר הנביא יחזקאל (כ) מפי ה' והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות וגו' וידעתם כי אני ה' וגו'. המשגיח עליכם ביחוד גם בגלות והן הן נוראותיו, אומה אחת המתקיימת בין שבעים אומות (יומא ס"ט) ואנו נחשבים כבנים למקום, אשר נתברר להם זאת בראותם גודל הנס שעשה עמנו ה' כי ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם, ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם (אסתר ט') ועין בעין ראתה כי אך יד ה' פעל כל זאת לשדד מערכות השמים והטבע כדרך האב העושה את כל עבור בנו, לזאת היתה אז עת דודים לקיים את הקבלה שקבלו בנעשה ונשמע בסיני עליהם ועל זרעם בכל מקום ובכל זמן כי על כל בני מלכותו השוה גזירתו ויען שאנו כבנים אהובים לאבינו שבשמים לזאת נמסר לנו הכח אשר מה שהיהודים מקבלים למטה מסכימים גם למעלה (וכאמרם

ז"ל בירושלמי פ' הנודר על הקרא ל"א גומר עלי הובא גם בש"ך יו"ד סי' קפ"ט יעו"ש) וקימו למעלה מה שקבלו למטה. ומיושב קושית התוס' כי מקימו למעלה עה שקבלו למטה, דמזה מוכח דאנו כבנים למקום בכל מקום ובכל זמן, ממילא גם בגלות אין כאן טענת מודעה וקיימו בכל תוקף ועוז מה שקבלו מכבר עליהם ועל זרעם עד עולם, ושני הדרשות המה לאחדים וא"ש.

והנה בעצרת פי' רש"י ז"ל הטעם דבעי' נמי לכם שישמח במאכל ומשתה להראות שנוח ומקובל יום זה שנתנה בו תורה, ולדבריי בזה נתינת טעם לשבח גם לשבת ופורים שגם המה נחשבים כיום קבלת התורה, ויש להסביר הטעם כי מצוות פרטיות אפשר לקיים גם כלא ממון ע"י שאלה וכדומה, גם ד' מינים שבלולב שנאמר בהם לכם משלכם, במתנה ע"מ להחזיר יש עצה משא"כ לקיות כללות התורה שיש בהם מצוות והחזקת בו, נתון תתן וכדומה. ללמוד וללמד לתלמידים בהחזקת התורה לכל זה צריכין לכם ממון המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וע"י קבלת אור תורת א' חיים זכינו להקרא בשם בני בכורי ישראל הנוטל פי שנים בנחלת שני עולמים, לגוף ונפש גם יחד בשמחה כל הימים והכל מודים דבעי' נמי לכם. ובפורים מייתי ליה מיום משתה ושמחה וכ' המהרש"א ז"ל בח"א מיום משתה יליף ליה דבעי לכם ולא מלשון שמחה, דהא ביו"ט נמי כתיב ושמחת בחגך, והיינו דאפשר דכולו לה' בשמחת לימוד התורה המשמח הלב וכאשר גם אתה הראית פנים לאמור האי טעמא דיוכל היות שמחה גם במש"מ של דברי תורה יעו"ש, אמנם לשמחה זו הנסמכת למשתה נלמד מענינו על השמחה כפשוטו מהמשתה, וכדרשתם ז"ל (שם ט"ז) ליהודים היתה אורה זו תורה, ושמחה זה יום טוב יש מקום לפרש כדתני רב יוסף שם (ה' ע"ב) ויו"ט מלמד שאסור בעשיית מלאכה, ובזה יש לתן טעם להסמוכין של וששון זה מילה ויקר זה תפילין אשר עמדו בזה המפרשים למה נפרטו דוקא אלו שני מצוות יעיון בתרגום שם ובענף יוסף מש"כ בשם הגר"א ז"ל כי בשבת ויו"ט קיי"ל דלאו זמן תפילין המה משום דת"ל והיו לך לאות על ידך כו'. יצא אלו שהן גופן אות ומה"ט לדעת הזוה"ק וכמה פוסקים גם בחוה"מ אין להניחם כבטוש"ע או"ח סי' ל"א שנקרא אות יען דאסור בעשיית מלאכה יעיון בדברי חמודות בה' תפילין ס"ק ע"ד וא"ר סי' ל"א סק"ב ופמ"ג מ"ז סק"א, ובמש"כ בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' י"ד ח"ב סי' כ' והפמ"ג הביא שם בשם הלבוש שיצא עוד מהסמ"ג ואבודרהם דאיש הישראלי עפ"י שני עדים ילך בכל עת בחול אות דתפילין ומילה. ובשויו"ט אות דקדושת הזמן במקום אות דתפילין יעו"ש. אמנם בפורים גם למ"ד דהוי יו"ט לענין דאסור בעשיית מלאכה מ"מ חייבין בתפילין, כי אין לו ערך כזה להיות כאות במקום תפילין כאשר רבי נטע נטיעה

של שמחה בפורים ופירש"י ז"ל דכיון דפורים יום שמחה הוא מותר לנטוע נטיעה של שמחה, דחזי' אשר יסוד ועצומו של היום טוב הוא להיות ימי משתה ושמחה ובהלל והודאה, אשר קרייתא זו הלילא (שם י"ד) ומש"מ ומתנות לאביונים וזה ליהודים היתה אורה זו תורה ושמחה זה יום טוב דאסור בעשיית מלאכה. וששין זה מילה אשר יש אות דמילה לא תחשוב כיון דהוא יום טוב באיסור עשיית מלאכה להחשיבו לאות כיו"ט, אך ויקר זה תפילין להיות לך לאות גם ביום הפורים.

אמנם למסקנא דתלמודא שם דמלאכה לא קבילו עלייהו (אשר מעיקר הדין הכי קיי"ל כבטוש"ע או"ח תרצ"ו) פירוש הקרא כפשוטו ליהודים היתה אורה זו תורה אשר הדר קבלוה ונחשב כיום קבלת התורה דלכ"ע בעי' נמי לכם, שישמח במאכל ומשתה שהיא ושמחה זה יום טוב (בקרא זה לא נאמר משתה. ושמחה זה יום טוב במקומו) וכן הנאמר (אסתר ט'. פ' י"ט כ"ב) ימי משתה ושמחה – השמחה היא מהמשתה. ובאותו קרא בדבור אחד נאמר גם ומשלוח מנות איש לרעהו שהיא דווקא כפשוטו במידי דאכילה ושתיה אבל מילי של דברי תורה לא מימסרי לשליח לקיים בזה מצוות משלוח מנות איש לרעהו.

ואם כי הסברתך חתני יקירי נכונה היא כי להטעמים גם שניהם המובאים בחת"ס להמצוה דמש"מ גם בדברי תורה יש להם מקום להיות נאמרים אולם גם אם אלו הטעמים במקרא היו מפורשים, הלא ידוע כי האי דינא אם דרשי' טעמא דקרא בפלוגתא דתנאי ואמוראי היא שנויה וגם בפוסקים ואין בזה החלטה גמורה להלכה ברורה, בפרט היכי דלא נאמר הטעם בקרא בשביל טעמים הנאמרים לא ישתנה גם זוז כל שהו ממצוה הכתובה בפשטות הקרא – רק היכי דהיתה בזה קבלת חז"ל, אשר כולם נתנו מרועה אחד וכל דבריהם דברי א' חיים – הלא רחבה מצותך מאוד ומלבד שני טעמים הללו שהביא החת"ס בשם תה"ד (החת"ס שהביא מאלו הטעמים לפלוגתא דרמ"א ופר"ח וכ"כ בברכי יוסף שם ז"ל – מש"כ החת"ס שם, כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אינו במחילתו כלום כו' לכאורה יש מהדיוק קצת דמנ"ל הא לפשיטא הלא יש גם מקום לאמור כיון דהוא עשיר השמח בחלקו וטוב מעט לצדיק ושמח ביותר במה שהוא משלו הן מעט הן רב. למה לא יוכל למחול, ונראה כיון דמש"מ מצוה היא מדברי קבלה יצא מהכלל של שונא מתנות יחיה, אדרבה אוהב מצוה יאריך ימים – הלא שמה נתקיים המצוה ככתובה בשליחת המנות אך רעהו מחל בכגון יש מקום ע"י טעמים להכריע מפשטות הקרא שנאמר אך משלוח מנות ולא קבלת מנות נראה כי העיקר אך לקיים מצוות שילוח. וכדעת הרמ"א ז"ל וגם דבריך לתלות פלוגתתם באלו שני הטעמים ולעשות

מזה סעד לשיטת הרמ"א ז"ל נכונים המה. ובספר ארחות חיים בש"ע שם הביא בשם כמה ספרים אשר כולם אינם עמדי שהאריכו בזה והחזיקו בפסק הרמ"א ז"ל) רבים המה טעמים פנימים וגלוים הנאמרים בזה כבכל מצוות תוה"ק – ובדרך הצחות בלישנא דקרא שנאמר משלוח מנות איש לרעהו אשר הדיוק במלת איש מבואר לאחר דקיי"ל גם בזה כפסק הרמ"א ז"ל דגם אשה חייבת במש"מ כי גם הן היו באותו נס ובקו המשוה המה אשה ואיש לכל מצות פורים ודברו בזה בשו"ת שבו"י הובא בשע"ת וברכי יוסף והחת"ס שם י"ל דלרמז בא איש ולא מלאך לא באכילה ושתיה שנמשלה בהם דברי תורה אשר בזה נאמר (מלאכי ב') ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וכן אמר אמימר (נדרים כ') מאן מלאכי השרת רבנן וכן (בקידושין ע"ב) הראינו ת"ח שבבל א"ל דומים למלאכי השרת אך המשלוח מנות יהיה באישיות בדברים גופנים ולזאת הוכרחו להחליף סעודתייהו – מידי דמיכל ומשתי דווקא והפוסקים הוסיפו שיהיו מבושלים הראוי לאכילה מיד (שם במג"א ס"ק י"א ופמ"ג) והטורי אבן באבני שהם בחי' למגלה ז' ביאר כי זה יוצא מפורש מתיבת מנות באמרו שם בזה"ל. דמצוות משלוח מנות ליתא אלא במידי דמיכל ומשתי דווקא וכמ"ש המ"פ. וכמו ושלחו מנות לאין נכון לו בס' עזרא דדרשי' ברפ"ב דביצה (כ"א) דמי שלא הניח ע"ת וקא"ל דישלחו לו מידי דמיכל שיהי' לו מה למיכל ביו"ט וכמו בש"א א"מ ביו"ט אלא מנות והיינו דברים המוכנים ועומדים לאכילה ביו"ט עכ"ל יעו"ש ואת אשר הבאת מהא דרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית בשבת שחל בע"פ מלבד מה שיש לחלק בין סעודה שלישית למש"מ בפנימיותם אשר לא אוכל לבאר בכתובים, כי הן הן מהדברים אשר אך מפה לאוזן נאמרים והנגלות לנו ולבנינו ממקום שבאת בני יקירי, הלא גם שמה בעלי הש"ע בסי' תמ"ד והפוסקים אחריהם לא סמכו על זה אך בדרכים אחרים נתנו עצות איך לצאת סעודה שלישית בע"פ שחל להיות בשבת כמבואר שם. ויעיון עוד בספר ארחות חיים ובהגהות מחו' הגאון מהרש"ם ז"ל שם. ואך המג"א הביא זה בשם השל"ה, וגם על זה כ' המטה אפרים בסי' תקצ"ז דאין לו לסמוך שיצא סעודה שלישית בעסק התורה כי מי הוא שידמה בעסק התורה לרשב"י ז"ל – ובכן נתבאר דאין יוצאין כלל מצוות משלוח מנות בדברי תורה. אך כמבואר בש"ס ופוסקים בשתי מנות מאכילה ושתיה והיא הלכה פסוקה וברורה.

והמנה השניה בפלפול יפה אף נעים, תחת הפלפול יגיע לקח טוב בדבור אחד הנוגע להלכה, אשר בדרך אגב ראיתי בהגהות הרש"ש ז"ל על פירש"י ז"ל ד"ה מחלפי סעודתייהו שכ' עמש"כ בק"א להט"א בס"ד ועיינתי שם בד"ה קיימת בסופו וכ"ת כו'

פשיטא מאי קמ"ל כו' שכ' בזה"ל. ולענ"ד לולא דמסתפינא הייתי אומר דבר חדש (אף שהוא נגד משמעות גדולי האחרונים) והוא שכשולח אחד לחבירו קיימו שניהם הנותן והמקבל מצוות משלוח מנות כיון דע"י שניהם נעשתה המצוה והכי דייק לישנא דקרא ומשלוח ולא קאמר לשלוח ע' רש"י שם ובזה מדוקדק שפיר קיימת בנו ר"ל אני ואתה, וזה אשמעי' ומיושב קושית רבינו מאי קמ"ל. וגם יתיישב היטב דברי רש"י בד"ה מחלפי סעודתייהו אשר כבר צווחו עליו ולא העלו כלום, והכי משמע לי עוד דהא המג"א ורבינו כ' דמנות דווקא מבושלים וראוים לאכילה. וא"כ ק' טובא האיך. שדר בחזרה מרי ב"מ לרבה זנגבלא ופלפלא הא אמרי' ברכות (ד' ל"ו) כס פלפלא ביו"כ פטור וכן כס זנגבלא אמרי' שם דפטור אף שיש לדחוק קצת מ"מ לפי מש"כ א"ש טפי כיון דכבר קיים המצוה בקבלתו, ולכוונה זו שלח לו דברים הללו להורות דין זה עכ"ל. ואני אומר כי חדש זה איני מן התורה, בראשית מש"כ אף שהוא נגד משמעות גדולי האחרונים הלא המה רבותינו מגדולי הראשונים אשר מפיהן אנו חיין בעלי הש"ע הב"י ד"מ דו"פ ב"ח יעיון תומים בכלל תקפו כהן ס"ק כ"ו דח"ו לאמור קים לי נגד הכרעת המחבר והרמ"א ז"ל – וכן כל גאוני בתראי אשר כולם כאחד הלכו בדרכים אחרים בשיטת פירש"י ז"ל, אשר כמפורש יוצא מדבריהם דלא ס"ל הכי. וסברת הרש"ש דגם המקבל מקיים מצוות מש"מ כיון דע"י שניהם נעשתה המצוה, מלבד דמעצמותה אין לה מקום דמסייע אין בו ממש כבשבת צ"ג וביצה כ' (גם בממון קיי"ל דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי יעיון ש"ך חו"מ סי' שפ"ח סק"י) אם כי במס' מכות כ' ע"ב אמרי' דאחד המקיף ואחד הניקף לוקה וכ"ה להלכה בטוש"ע יו"ד סי' קפ"א, מטעמא דאמר רב אשי שם יען דהוא מסייע, וידועים המה דברי הט"ז ביו"ד סי' קצ"ח בזה מלבד מש"כ בנקודות הכסף שם כי דווקא בהקפה א' המקיף וא' הניקף במשמע וכדפירש"י כו' דשמעי' לקרא הכי, לא תקיפו לא תניח להקיף. א"נ מדאפקיה בלשון רבים משמע דאתרי אזהר רחמנא ניקף ומקיף עכ"ל כו' אבל בשאר אזהרות ל"ש לומר דחייב משום מסייע דמסייע אין בו ממש ע"כ יעו"ש ובחי' הריטב"א מכות שם מש"כ בשם הרמ"ה ז"ל אשר מדבריו סעד גדול לדברי הש"ך. ואם כי רבים החזיקו בשיטת הט"ז ומהם גם החכ"צ בסי' פ"ב ובדעת תורה על ה' שחיטה סי' א' ס"ק ס"ה הרחיב בזה הדבור והביא לזה מכמ"ק יעו"ש, גם לשיטתם אין מקום כלל לאמור דמסייע יהיה נחשב ממש כקיים המצוה בשלימות, ומלבד דהוא פשוט מעצמותו יש עוד ראיה לדבר מהא דאמרי' בגטין ז' דאפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה ממה שנתנו לו והיא הלכה פסוקה ברמב"ם ז"ל ובטוש"ע יו"ד סי' רמ"ח ועני אינו חייב רק פעם אחת בשנה לקיים מצוות צדקה כמש"כ הב"ח וט"ז שם בסי' תרצ"ד סק"א

יעו"ש ולא אמרי' כיון דמ"ע דצדקה נעשית אך בהצטרפות קבלת העני נחשב כאלו גם הוא קיים המצוה (ואשר בחכמתך כי רב הוא, פקפקת בהראיה וכתבת כי אינה חזקה, לכל דבריך יש תשובה, ולא אבוא בארוכה יען כי האמת הלא הוא כאשר כתבתי דזה פשוט וברור מעצמותו וא"צ כלל לראיה ונאמרה הראיה אך להוספה והעדפה) והן הן הדברים אשר גם במצוות משלוח מנות נאמרים.

ואשר כ' ובזה מדוקדק שפיר קיימת בנו כו' ישוב לדיוק זה הלא כבר נאמר במהרש"א ז"ל בח"א שם וז"ל. דבהנך ב' מנות גדולות טפי משיעור מנות קיימת ג"כ ומתנות לאביונים כשיעור נתינה לר' אושעיא ולבני ביתו, וזה שדקדק לומר וקיימת בנו ולא קאמר וקיימת בי דר"ל וקיימת בנו לשני אנשים שתי מתנות, ומלת לאביונים יש בו רמז אב ובני דיוצאים בשתי מתנות לאב ובנים עכ"ל, ונשמע מזה דין חדש כי מתנות לאביונים גם כששולח לאביון אחד ויש לו ב"ב בנים עניים בשליחת שיעור נתינה של שתי מתנות קיים בזה המצוה של מתנות לשני עניים – צע"ק מה שלא הובא דברי המהרש"א ז"ל להלכה בפוסקים והדיוק נתיישב היטב – אברא כי דברי המהרש"א ז"ל יש להם מקום אך להגי' דגרסי גם ומתנות לאביונים, יעיון ירושלמי ובגי' הגאון ר"ח ז"ל אמנם לגי' רש"י ועוד מפרשים ז"ל דגרסי אך משלוח מנות איש לרעהו דיוק זה צריך ישוב מלבד מה דבכמ"ד מצינו כלשון זה המדבר בעדו גם בלשון רבים י"ל עוד למש"כ בארחות חיים בשם שו"ת מור ואהלות דעיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא איש לרעהו שפירושו אוהבו להרבות השלום. ולפיכך לא. נתקן ע"ז ברכה דמי בוחן לבבות לידע אם חבירו אוהבו באמת, ולפ"ז לדינא בשלוח מנות לשונא ידוע לא קיים המצוה יעו"ש. ומלת בנו מציין על פנימיות הלב, וזה שרמז באמרו בנו אשר ע"י ברית אהבה שהיא בנו כלומר בין שנינו קיימת באמת מצוות ומשלוח מנות איש לרעהו. ובזה נתחזק סברת המור ואהלות דרמיזא בגמרא.

הדיוק שעשה מלישנא דקרא משלוח מנות ולא קאמר לשלוח, לאו כלום הוא מעצמותו. ובפרט לאחר אשר רש"י ז"ל תקן זה כאשר ציין בעצמו, וכשנאמר להוציא הלכה מדיוקים כאלו, אדרבה נאמר כי מלת איש – אשר עמדו בזה וכנ"ל בא להורות לחייב כל איש ואיש, ובמשלוח לא קיים המצוה אך איש אחד ולא שניהם ואשר כ' וגם יתיישב היטב דברי רש"י ז"ל, אשר כבר צווחו עליו ולא העלו כלום. חלילה מלאמור כן כי דברי רבותינו ז"ל אשר מפיהן אנו חיין המה מאירים כספירים ונהפוך הוא, כי הוא לא העלה כלום. כי במחכת"ה של הרש"ש בזה אין ממש כלל בסברתו וראיותיו – ראיתו האחרונה באמרו והכי משמע לי עוד כו' וא"כ ק' טובא כו' זנגבלא כו' הא אמרי' ברכות כס כו'

לא כלום הוא, וכמש"כ הריעב"ץ ז"ל בהגהותיו שם דוודאי זנגבלא רטיבא הוה דמעלי לכל גופא, כפסחים מ"ב וכ"כ במלא הרועים שם והאמת לאמתו הוא בפירושא דגמ' כפשוטו. כי שלח לו בחזרה לקיים גם הוא המצוה, ומצוות משלוח מנות איש לרעהו, אך בשליחת כל אחד ואחד לחבירו, אז ואך אז קיימו המצוה גם שניהם וכסתימת פסק הש"ע ודעת כל הפוסקים קמאי ובתראי והוא האמת הפשוט וברור להלכה.

והנה חתני יקירי דבריך בטעם לשבח בחילוקי פירש"י ור"ן ז"ל בשיטת ההלכה ובדרך הפלפול, המה מתוקים לחיך, ויש בזה לפלפל הרבה אמנם עתי בל אתי לפלפולים, ובפשיטות יש בזה מקום לאמור כי פירושיהם המה משולבים עם חילוקי הגרסאות כי גי' הר"ן ז"ל הוא הוו מחלפי סעודתייהו להדדי, אם כי במו"ק כ"ז ע"ב נאמר רכ כי האי לישנא להדדי ושם מתפרש לזמנים מחולפים. הלא שמה אי אפשר לפרש בדרך אחר. (פי זה דוחק לאמור דאירע אבילות לשניהם בזמן אחד. יעיון בהגהות מהר"צ חיות) אבל כאן שאין הכרח לפרש כן, מלת להדדי מציין יותר לפרש על זמן אחד וכפי' הר"ן ז"ל משא"כ רש"י ז"ל בגירסתו אך מיחלפי סעודתייהו בלבד, ונחסר תיבת להדדי. מתפרש יותר כפשוטו על זמנים מחולפים, לזאת פי' לשנה שניה וא"ש בפשיטות – ובהיותי בזה עלה על לבי לפרש להמבואר בבכורות ל"ו ע"ב דאחים בתפיסת הבית ירושת אביהן קיימת, וככיס אחד להם, ובזה אם אחד שולח לחבירו ממה שקנה מתפיסת הבית יש מקום לאמור כיון שלא הוברר למ"ד דגם בדרבנן אין ברירה, וגם יש דיעות דדברי קבלה דינם כדברי תורה ממש יעיון לעיל בסי' א' – אם מה ששלח הוא משלו או משל חבירו לחבירו ולא קיים המצוה, ולזאת הני אחים הקדושים השכילו לשלוח ממה שכ"א נטל לסעודתו לאכול, אשר זה הוה כחלקו, להמעיין בסוגיא דבכורות שם, וברמב"ם ז"ל פ"ו מה' בכורות ובלח"מ שם. ובכן אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין שהיו אז שבת אחים גם יחד המה דווקא הוו מחלפי סעודתייהו להדדי שכ"א שלח לחבירו סעודתו וכמו שפי' גם המהרש"א ז"ל, לקיים כ"א מצוות מש"מ עצהיו"ט. ידעתי גם ידעתי מה שיש לבנות ולסחור בזה, וגם העיקר לאמור שהיה זה מירושה ובזמן תפיסת הבית חסר מהספר, ועוד הלא כל רבותינו המפרשים לא פי' כן, מכל זאת לא נמנעתי מלכתוב לך בדרך פטפוטי דאורייתא אשר המה טבין כאמרם זכרונם לברכה בירושלמי שלהי ברכות. ואסיים בברכות חותנך המוקירך כערכך הנשא אוה"נ וחותם באה"ר בברכת תורתינו הקדושה. חיים מרדכי

סימן ד

להרה"ג כו' מו"ה שלום הכהן נ"י שיין אבד"ק רינא.

עתה זו תשובה לשאלתו שאלת חכם בזה"ל. הנה אנכי נתעוררתי להקשיב מאמר מאת כהד"ג על השמועה ששמעתי שיש מוהלים חותכים ופורעים ואינם מוצצים כלל, נגד הדין דכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו, ואם המניעה היא מפני חשש סכנה של העברת איזו מחלה הלא כבר יצא הדבר בהיתר כו', למצוץ ע"י קנה חלול כו' וציין לספר תו יהושע בהלכות שמירת הגוף והנפש סי' ט"ז סעי' ח' ולספר כורת הברית סי' רס"ד אשר לא ראיתים ולתפארת ישראל בשבת פ' ראד"מ עכת"ד.

הנה כבר דברו בזה גאוני בתראי בתשובותיהם וראיתי בספר חותם קודש סי' י"א שהביא בשם גדולי האחרונים, כי המציצה הוא מצוה גם מלבד הסכנה והוא הלל"מ, ואם אינם מניחים למצוץ מוטב שהמוהל לא יקבל עליו למול, וציין לתשו' מהרי"א ז"ל יו"ד סי' רנ"ח ומהר"מ שיק ז"ל סי' רמ"ד, ואינם עמדי לראות דבריהם, אך בספר מלבושי יו"ט על הלבוש או"ח ראיתי תשובה אחת מהגאון מו"ה יצחק הכהן פייגענבוים ז"ל מווארשא בענין זה דברים כנים וברורים לזאת הנני להעתיקה כלשונה וז"ל. רבים חושבים שכל ענין מציצה במילה הוא רק מטעם סכנה המאמר רב פפא שבת (ד' קל"ג ע"ב) האי אומנא דלא מייץ סכנה ועבריניץ ליה, אבל באמת אינו כן דהמציצה הוא בכלל מצות מילה ואינו מטעם סכנה לחוד, וכן משמע במהרי"ל הובא בד"מ דבמציצה איכא מצוה לבד מסכנתא. דכ' דיש נוהגים לזרוק מפיו דם המציצה בחול שמו הערלה, ויש נוהגין לזרוק מפיו דם המציצה לתוך היין. ורמ"א ז"ל בש"ע (סי' רס"ה סעי' י') הכריע כמנהג הראשון שכ' וכן רוקקין דם המציצה אל העפר ואי אמרי' דכל המציצה הוא רק מטעם סכנתא, האיך שייך מנהגים בהאי מלתא הא יכול נזרוק הדם לאשפה, וז"ל הרב הקדוש איש אלקים הגאון ר"מ קארדווארו זצוק"ל. לפי שאדם הראשון בחטא שלו חטא בשליחת הידים והפה, בידים לקח בפה אכל לכן גם זאת המצוה נימול ביד ומוצצין בפה לתקן חטא הזה, וכ"כ האר"י ז"ל בלקוטי תורה (פ' לך) דמילה בגי' פה, לרמז על המציצה בפה וכ' שם סוד ע"ז. והרה"ק ר"ח בן עטר ז"ל באור החיים פ' תזריע כ' שיש רמז על המילה והפריעה ומציצה מהפסוק ביום השמיני ימול בשר ערלתו עיי"ש. שוב ראיתי בתשובת בנין ציון סי' כ"ג נגד החדשים מקרוב באו באמרם שראוי לבטל המציצה, משום דנתברר להם דליכא סכנה בביטול המציצה שנשתנו הטבעים, כ' וז"ל. שהרי אנו רואין שבימי המשנה היתה כבר המציצה דבר ידוע ומי יכריע מאיזה טעם נתקנה, שהרי במשנה לא הוזכר טעם המציצה, וגם ר"פ שהזכיר טעם הסכנה לא אמר שזה לבדו טעם המציצה וגם לא ביאר לנו ענין הסכנה מה הוא, וכ' עו"ש שהוא חושב המציצה רק לתקנתא, מדחזי' דאינו מעכב ואפשר שתיקון נביאים הוא או משה רבינו תקנה עיי"ש – ולי נ'

יותר דהיא מצוה דאורייתא בכלל מצות מילה היינו שאנו מקובלים איש מפי איש עד משה רבינו דיש לעשות מציצה בכלל מצות מילה אלא דאינו מעכב בדיעבד, והיא בכלל שירי מצוה כמו תנופה בסוכה (ל"ח ע"א) שאינו מעכב בדיעבד מ"מ הוי בכלל מצוה ונקרא שירי מצוה, אך תנופה הוי מצוה מפורשת מה"ת, ומציצה הוי מצוה מקובלת וכן כו' כו' א"כ י"ל דה"ה מציצה אף שאינו מעכב בדיעבד מ"מ הוא מצוה מקובלת מדאורייתא, אלא שנקרא שיירי מצוה, אך מטעם שירי מצוה לא עברינין ליה לאומן כיון שאינו מעכב בדיעבד ולכך צריך רב פפא לומר דמלבד המצוה איכא נמי סכנה ולכך עברינין ליה – עוד אפשר לומר דמטעם שירי מצוה לחוד נמי עברינן ליה לאומן אלא רב פפא מיירי דליכא אומן אחר אלא הוא, ולכך אי לאו מטעם סכנתא לא עברינן ליה לאומן, דעי"ז יתבטל מצות מילה לגמרי בשמיני, אך מטעם סכנה מוטב שלא לימול מלימול ולא למצוץ כדי שלא יבוא לידי סכנה. שוב מצאתי בספר הקנה על המצות שכ' וז"ל. מילה ופריעה ומציצה שוין הן אלא שמציצה צריך ואינו מעכב והיינו דהיא מדאורייתא בכלל שירי מצוה. אך קשה לפי מה שכתבתי דמציצה היא מצוה מקובלת א"כ מאי מקשי הגמרא שם על רב פפא, פשיטא מדמחללי עליה שבתא סכנה היא, מאי פשיטותא דלמא מצות מציצה שהיא מצוה מקובלת דוחה שבת, הגם שמצות מציצה אינה מעכבת מ"מ כו' כו' (יעו"ש שהאריך באמרי נועם ובדרך חריף ליישב זאת הקושיא) ולפמש"כ לעיל דמציצה הוא בכלל שירי מצוה נ"ל ליישב דרב פפא אינו חולק על דברי הרופאים דזמנינו, שאמרו דליכא סכנה בביטול המציצה, ומה שאמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנתא הוא הכי פירושא, דאיתא במשנה (מגילה כ"ד ע"ב) העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה, ופי' שם בתוס' בשם ר"ת בשעת הגזירה יכול להסתכן בהן ולא תגין עליו המצוה ולא יעשה לו נס עיי"ש. ואיתא בגיטין (נ"ז ע"ב) על פסוק כי עליך הורגנו כל היום ריב"ל אמר זו מילה שנתנה בשמיני ופי' שם רש"א שהקטן רך ומסוכן למיתה, הרי מבואר שבכל מילה איכא סכנה אך שהתירה ציותה בכאן כל שהילד אינו חולי כדי שלא לבטל מצות שמיני לגמרי ואפי' עבר זמנו כדי שלא להניח ערל עד שיגדל, לסמוך על זכות המצוה שתגין עליו, ומבואר שם בסוכה (ד' ל"ח) דשירי מצוה מעכבין את הפרעניות, משמע דאם לא עשה שירי מצוה איני מעכב את הפרעניות ואינו מגין עליו זכות המצוה. וכן איתא ביומא (ה) שאם לא עשה לתנופה שהוא שירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו לא כפר ממילא איכא כנתא מחמת מילה, הגם שידוע שיטת הרמב"ם ז"ל דדוקא רפואה שע"פ הטבע דוחה שבת, א"כ קשה לפירוש זה איך דוחה מציצה את השבת הא אינה רפואה ע"פ הטבע רק דאמרינן שתגין עליו זכות המצוה, והמצות

מציצה מצ"ע אינה דוחה את השבת כנ"ל, אך די"ל כוון דהתורה הקדישה צותה למול שמביא הילד לידי סכנה ולסמוך על זכות המצוה שתגין עליו כנ"ל, הוי כמו שהיא רפואה ע"פ הטבע ובפרט אי אמרינן כנ"ל כתי' הב' דבלא מציצה אסור לימול מטעם סכנה, א"כ אם לא יתירו את המציצה יהא אסור לימול בשבת, א"כ הוי מציצה כמו מכשירי מילה שא"א לעשותן בערב שבת ודו"ק. א"כ לפ"ז אלה האנשים הרוצים לבטל המציצה בפה, רק ע"י תחבושת כיון דמבואר כדברי מהרי"ל והרמ"א והרמ"ק והאר"י וס' הקנה והאו"ח. דהמציצה צריך להיות בפה א"כ לא די שרוצים לבטל מצוה מקובלת מן התורה מישראל, אך גם מביאים הילד לידי סכנה, כי המצוה לא תגין עליו כנ"ל עכ"ל הנאמר באמת ובנוים על אדני האמונה והתבונה.

ולענ"ד נראה די"ל עוד בהא דאמר רב פפא דמעברינן לאומנא דלא מייץ אך מטעם סכנה ובישוב קושית הגאון מהרי"פ ז"ל דמאי מקשי הגמ' על ר"פ פשיטא וכנ"ל. בשנדייק עוד איזהו דיוקים בזה. א.) בציון הנרשם בגמ' מוצצין וכו' הלא עיקר הדבור בגמ' הוא אך בביאור דינא דמוצצין, האי וכו' למאי בא. ב.) למה נקיט ר"פ לישנא דאומנא ולא מוהל כדרך האמורא לאמור בלשון המשנה דאמרה מוהלין – ובטוש"ע יו"ד סי' רס"ד הלשון באמת וכל מוהל שאינו מוצץ – אם דמצינו בסנהדרין י"ז רופא ואומן – י"ג שם רופא אומן – ופירש"י ז"ל רופא למול תינוקת והוא כמש"כ רש"י ותוס' ז"ל בש"ס ע"ז כ"ו ע"ב ד"ה לאפוקי, דיש לפרקים במילה גם משום רפואה ואומן מקיז דם הלא אך מקיז דם ביד מוכרח להיות אומן יד. משא"כ מציצה בפה אשר כמעט לכל אדם מסורה. ועוד כיון דדברי ר"פ נאמרו למתני' דאמרה מוהלין ופורעין ומוצצין היה מקום לקצר ולאמור אך מאן דלא מייץ כו' וכ"ה סגנון לשון הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה"מ ה' ב' יעו"ש. ומה שהוסיף ודייק ר"פ מלת אומנא בוודאי לאשמעי' מה בזה. ג.) בראשית היה לו לר"פ לאמור טעמא דמוצצין שהוא משום סכנה, ולזאת מאן דלא מייץ מעברינין ליה. ד.) לשון הרמב"ם ז"ל שמר – וכן הוא בטוש"ע יו"ד שם – ואח"כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבוא לידי סכנה, וכל מי שאינו מוצץ מעבירין אותו, והלא סתימת לשון הרמב"ם ז"ל הוא בכ"מ כמבואר או נרמז בדברי חז"ל, מה שהוסיף במצוות המציצה תנאי עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כו'. מקור מקומו צריכין לידע, דאין לומר כי דבריו המה אך מחכמתו חכמת הרפואה הלא אז דרכו לכתוב בלשון יראה לי ולא בסתם. ה.) יש מהדיוק בלשון המשנה מוהלין ופורעין ומיצצין ונותנין עליו איספלנית וכמון, אשר כל אלו נאמרו בדבור אחד עם ו' המוסיף הלא מילה פריעה ומציצה המה עיקרי המצוה אשר אם שלש אלה – דייקא ובקו המשוה השוה אותם הקדמון בעל ספר

האשכול רבינו הראב"ד ז"ל בחרוזיו לברית מילה – לא יעשה עבודתו פסולה משא"כ נתינת איספלנית וכמון וא"כ היה צ"ל כן נותנין עליו כו' להבדיל בין עיקרי המצוה לזה שהוא אך משום רפואה. ו.) בפירש"י ז"ל בד"ה קמ"ל מדקתני במתני' גבי איספלנית וכמון, אשר לכאורה אינו מובן הלא הוא שנוי כסדר העשיה מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין איספלנית וכמון והיה מוכרח לבוא מציצה אצל איספלנית וכמון, אם כי כל אלו הדיוקים כ"א בפ"ע לקטן יחשב בהצטרפות כולם לגדול יחשב, וליישב כל זה נראה לאמור כי במציצה שני דברים נאמרו בה. מצוה המקובלת הללמ"מ, ומה"ת היא מצוה המשולשת מילה פריעה ומציצה, אולם גם במציצה קלה לאחר החיתוך ופריעה אשר הדם מכסה את העטרה כשמוצץ את הדם ומתגלה העטרה של ברית קודש בזה בלבד קיים את המצוה וכמבואר מטעמי המצוה הנאמרים בפנימיות הדברים בכתבי האר"י ז"ל, אשר המה דברי א' חיים, ולזה גם לאומנות א"צ, אמנם לצורך רפואה ושלא יבוא לידי סכנה צריכין למצוץ בחוזק והיטב עד שיוציא את הדם גם ממקומות רחוקים, ולזה צריך להיות אומן מומחה ורגיל בזה, ומציצה שנשנית במשנה גבי איספלנית וכמון בלשון ונותנין כו' עם ו' המוסיף המורה כי טעם אחד לשניהם, ולאחר מילה ופריעה נדרשת לפניה ולאחריה, המציצה היא כלפניה מילה ופריעה מחלקי עיקר המצוה, אך מילה ופריעה מפורשת ומציצה מקובלת, וחיוב המציצה יוצאין גם במציצה קלה. וכלאחריה בנתינת איספלנית וכמון לצורך רפואה ולזה צריכין לעשות מציצה חזקה להוציא את הדם גם ממקום רחוק והיא הנרמז ברשימת הציון מוצצין וכו' אשר וכו'. ללמד בא כי במציצה מלבד חיוב המצוה אשר בה יש בזה גם דבר הנלמד מענינו שבא אחריה ונותנין איספלנית וכמון עם ו' המוסיף המורה על צד השתוות שביניהם לצורך רפואה, ועל פרט חיוב זה שבמציצה החזקה לצורך רפואה אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ כלומר דלא מייץ היטב כאומן לאותו דבר עד שיבוא הדם גם ממקום רחוק סכנה ועברינן ליה, והוא המקור ללשון הרמב"ם ז"ל מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבוא לידי סכנה. וכל מי שאינו מוצץ – באופן כזה – מעבירין אותו אשר זה נשמע מלשון אומנא דתפיס ר"פ דלזאת המציצה בעי' אומן – וקפריך הגמ' פשיטא מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא פי' כיון דממתני' מצד השתוות לאיספנית מוכח דגם לרפואה אשר מוכרח למצוץ עוד עד שיבוא גם ממקום רחוק מחללי שבתא פשיטא דסכנה הוא, ומשני מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד וכדפירש"י ז"ל. וצד השתוות דמציצה עם איספלנית וכמון הוא רק בזה דשניהם לצורך רפואה קמ"ל חיבורי מיחבר, ודומיא דאיספלנית וכמון מה איספלנית וכמון כי לא עביד סכנה אף ה"נ כי לא עביד סכנה הוא כלומר

דשוה ממש לאיספ' וכמון גם לענין סכנה, ולזאת שרי גם איסור תורה מדקתני במתני' גבי איספלנית וכמון כלומר מדקתני ונותנין עם ו' המוסיף להורות כי מציצה הוא גבי איספלנית ושוה אליו גם לענין סכנה וכפירש"י ז"ל. ובזה נתיישבו כל הדיוקים וקושיות הנ"ל וכמובן להמעיין היטב ומבין וא"ש כל בס"ד.

והנה הר"ן ז"ל בחי' לשבת שם כ' וז"ל. אלא אמרי נהרדעי רבנן דפליגי עליה דר' יוסי הוא פי' דלרבנן כל דהו חשיב להו פרישה, וכיון דמתוקמא ברייתא כרבנן ראוי להחמיר שלא לחזור על ציצין שאין מעכבין בשפירש ומסתברא דכל זמן שהוא מתעסק בצרכי מילה כגון חתיכתה ופריעתה ומציצתה לא מקרי פירש דכולהו צורך מילה נינהו אבל אם סילק ידיו אחר מיכן היינו פירש אע"פ שעדיין יש לו ליתן איספלנית וכמון וחלוק דהני צרכי רפואה נינהו ואפי' במציצה עצמה יש לעיין דכל שפרע הרי סיים צרכי מילה ודילמא המציצה מיקריא רפואה ולא צורך מילה היא וצ"ע עכ"ל. מלבד מה שאין ספיקו של הר"ן ז"ל בסוף דבריו שהניח בצ"ע מוציא מידי וודאי ראשית דבריו דפשיטא ליה דבחתיכתה פריעתה ומציצתה לא מיקרי פירש דכולהו צרכי מילה נינהו ותפוס לשון ראשון כי כן מבואר מסתימת כל הפוסקים ומפרשים (ויש מקום לדחוק ולפרש גם סוף דברי הר"ן ז"ל דסובבים על מציצה החזקה שהוא אך לצורך רפואה וכנ"ל. אם כי הוא דחוק מ"מ ניחא להשוות גם סוף דבריו עם דעת כל הפוסקים ולא יסתרו לפשיטא דראשית דבריו) ומלשון הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' מילה ה' ו' וטוש"ע יו"ד סי' רס"ו סעי' ב' שלאחר גמר העשיה למילה פריעה ומציצה – קודם נתינת האיספלנית – כ' לחלק בין פירש ללא פירש אשר מבואר לעין כל מהלכה הנאמרת בשפה ברורה כי מציצה אינה אך לרפואה רק שהיא בכלל כל צרכי המילה יען שהיא מחלקי עיקר המצוה. ובזה מובן לשון הר"ח ופירש"י ז"ל שם בשבת ד"ה כולהו כל דברים העושין למילה מוהלין ופורעין ומוצצין כו' אשר יש מהדיוק הלא לא שיירי אלא ונותנין איספלנית שאין דרך לשייר חדא למה לא פרטו גם זה, ואם לקצר היה די לאמור מוהלין כו' אלא וודאי יען כי נתינת איספלנית היא רק לרפואה משא"כ הני שלשה המה יסודי ושרשי המצה ובכלל לא פירש הוא גם בזמן שעוסק במציצה שהיא מצוה מקובלת מה"ת הללמ"מ ונכללת במצוות מילה כהכרעת דברי הגאונים הנ"ל הנאמרים באמת וצדק.

ויש בזה להאריך אך יען כי שו"ת אשר בזה מדברים לא ראיתי לפלפל בדבריהם והמה האריכו למעניתם לזאת רק למסקנתם שהובא להלכה כי המציצה מלבד הסכנה יש בה מצוה מקובלת הללמ"מ באתי לענות אמן אחריהם בכל כחי ובקצרה ולהראות כי לא זו שאין מדברי ר"פ לזה סתירה אדרבה ביאור הסוגיא באר היטב תתבאר אך בבנין זה

היסוד כי עיקרה של המציצה היא מצוה מקובלת ועוד מהללמ"מ אך כמש"כ הגאון מהרי"פ ז"ל דהוי כשיירי מצוה שאינו מעכב בדיעבד. אולם מתי לא נאמר לעיכובא רק באונס גדול ואי אפשר (יעיון מג"א ז"ל סי' תרכ"ט סק כ"ב) אמנם לבטל המציצה בפה חלילה חולין הוא ואסור לעשות כן בבשר קודש, ואם בגזירה ופסול דרבנן קיי"ל דבעבר במזיד לא קיים גם המצוה מה"ת וכמש"כ התוס' ברכות י"א סוכה ג'. וכדמצינו כן בכמ"ד ק"ו למציצה שהיא מצוה מקובלת מהללמ"מ בתור שיירי מצוה מה"ת וכנ"ל שאין לזוז מפסק רבותינו הגאונים המפורסמים ביראתם הקודמת לחכמתם אשר מהם תצא תורה בהוראה ברורה, יען כי ה' עמם כי מוטב שהמוהל לא יקבל עליו למול מלבטל חלילה מצוות מציצה הצריכה להיות אך בפה וכמש"כ הג' מהרי"פ הנ"ל בשם מהרי"ל והרמ"א והרמ"ק והאר"י וס' הקנה ואו"ח וכנ"ל. ושהיא מסורה לנו מהללמ"מ ואך בשלש אלה מילה פריעה ומציצה בפה אז ואך אז עבודתו כשרה עפ"י התורה. והיא האמת לאמתו להלכה פסוקה וברורה לגוי אחד בית ישראל הדבקים באמת בה' א' חיים תוה"ק שבכ' ושבע"פ המסורה לנו משמים.

ובדבר למצוץ ע"י פכי המציצה ובפה בספר חותם קודש שם אות ז' כ' כי רבים מרבני גאליציען ירחקו הענין ההוא מטעם דהוי ח"ו כהתחלת ביטול מנהגם של ישראל אשר הנהיגו לנו זה אלפי שנים. אבל רבים מגדולי הדור התירו זה דמה לי ע"י הפה בעצמו ומה לי שמוצץ בפה ע"י הכלי אם עיקר המציצה נעשית כראוי ונכון. ובסי' י"א אות י"א ובהגה שם הראה פנים מסבירות להיתר זה יעו"ש. וכשאני לעצמי אם כי מה אני, מכל זאת אומר אני כי מאוד נאמנו דברי הגאון מהרי"פ ז"ל בחתימת תשובתו הנ"ל בזה"ל. ועל השאלה שנשאלנו אם יכול לעשות המציצה בפה ע"י כלי זכיכות נ"ל דאסור לשנות אפי' כקוצו של י' מקבלותינו באופן עשיית המצוה. וע"ז כ' הר"ן ז"ל בתשובה הובא בב"י ז"ל או"ח (סי' תר"צ) על מצות מגילה שרצו לשנות לקרוא בלשון לעז וז"ל. שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק עאכ"ו שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות שהם כבשונו של עולם, ואיך נניח הדרך אשר דרכו רבותינו הקדושים ונניח עצמנו במקום צר ובמשעול הכרמים, ובפרט לפי מה שנתברר כי דם המציצה אינו בא לתוך פיו ע"י כלי זכיכות ודאי הוא נגד דברי מהרי"ל ורמ"א ורמ"ק ז"ל עכ"ל. וכן אני מורה, וזה לי פה בעירי ארבעים שנים אשר למאות ואולי לאלף ילדים הייתי סנדק וגם לאחד מאלף לא נעשית המציצה אך בפה והיה לי בזה מלחמת מצוה ודידן נצח בכת תוה"ק שהיא

לעד ולנצח נצחים כקבלת אבותינו באופן עשיית המצוה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, אדרבה כי חיים הם למוצאיהם בפה.
ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן ה

להרה"ג חו"ב כו' מו"ה יעקב משלם נינצבערג נ"י אבד"ק נוראהומארא בוקאווינא

קונטרסו היקר בשם עין יעקב על אבודרהם קבלתי. וטוב עין הוא בחריפות ובקיאות, ולאות אהבה כי קבעתי לי פנאי מה לעיין בו הנני בתשובה קצרה לדברים אחדים והוא.

באות א' כ' כת"ה טעם שנקרא קריאת שמע, ולענין נוסח הברכה דמקרא מגילה ולקרוא את ההלל, ובתפא"י ברישׁ ברכות כ' דבמלת קרא יש ד' הוראות יעו"ש. ובתוס' אנשי שם. ולדעתי נ' עוד טעם לפירש"י ז"ל על ויקרא אל משה כי קריאה הוא לשון חבה ולזאת נקרא ק"ש להורות על החיוב בקיום המ"ע דק"ש בקריאה של חבה ומס"נ כסמוכין מה"ת, ואהבת את ה' א' בכל לבבך וגו', ועל הלל ומגילה גם שניהם אחז"ל בפ"ג דמגלה מ"ט כיון דחביבה, לזאת תקנו חז"ל בברכתם לשון קריאה של חבה.

באות ו' מש"כ הוא נחמד למראה בדרך הפלפול, ובנין יסודו שהוא על קושית התוס' דיבמות ד' ד"ה דכ' יעיון בספרי חידושי בן יאיר על ש"ס מש"כ שם בזה הנוגע לפלפוליו. ויש להעיר עוד למש"כ הפ"י ז"ל בחי' לקידושין ל"ד דפלוגתא דר"ש ורבנן תליא בהא דר"ש ס"ל ציצית חובת גברא ורבנן ס"ל חובת מנא ובספרי שם בקידושין הבאתי סמוכין לדבריו יעו"ש. וכיון דקיי"ל ציצית חובת גברא מטעמים המבוארים בראשונים הלא ממילא קאים גם בזה הלכתא כר"ש – אולם בעיקר קושיתו אשר כ' כ"ת, ובאמת נפלא הדבר דמאחר דרבנן פליגי עלי' דר"ש הא קיי"ל יחיד ורבים ה' כרבים אין כאן שום פליאה להכלל הידוע כי סתמא דגמ' והכרעת אמוראי בתראי תכריע בכ"מ גם בקביעת הלכה כדיעה יחידאה יעיון כ"מ פ"ו מה' ביאת המקדש דלטעמו בפסק הרמב"ם ז"ל, כר"י נגד ראב"י ור"י מכח דמסתבר טעמיה דחד, יש כח גם בפוסקים ע"י סברא זו לפסוק כחד נגד כללים הקבועים. אך ע"ז פקפקתי בעניי בספרי שם בחי' לבכורות ל"ט ד"ה ואם כנים אבל להגמ' פשיטא דיש כח להכריע נגד הכלל וכמש"כ שם בשם הרשב"א ריטב"א ור"ן ז"ל, והוא מבואר בכמ"ד בש"ס ופוסקים וכיון דהתוס' בברכות י"ד שבת כ"ה והרא"ש ז"ל בה' ציצית שהביא כ"ת, וכ"כ בתוס' ר"י החסיד והרא"ש ז"ל בברכות שם ובחי' הריטב"א ז"ל בשבת שם והאשכול בה' ציצית סי' ליד ועוד כמה ראשונים ז"ל שכ' להוכיח מכמה סתמי דגמ' כר"ש, וגם ריב"ק וסתמי דברייתות דאזדי אליביה דר"ש

אשר גם רבים עמו, אין כאן מקום כלל לקושיא שנצטרך בדרך הפלפול ליישב, ואין לנו אלא האמת הפשוט המבואר בדברי הראשונים ז"ל אשר מפיהם אנו חיין.

באות י' מש"כ כת"ה בביאור המשנה דספ"ק דברכות מזכירין יצי"מ בלילות כו' יש לפקפק מלבד מה דקרא זה דלמען תהיה תורת ד' בפיך הוציאו חז"ל בשבת כ"ח ק"ח להדרשה למן המותר בפיך הלא העולה מפלפול כת"ה הוא, דעיקר חיובא דהזכרת יצי"מ לראב"ע בז' וחכמיה יוצא מקרא דלמען תהיה תורת ה' בפיך א"כ העיקר חסר מהספר ולא רמיזא כלל במשנתינו ובגמ' מכל זאת דבריו בביאור המשנה וליישב בזה הרבה דיוקים המה מפולפלים ומחודדים ובהשכל ודעת נאמרים. ובקראי דבריו באמרו גם צ"ב לשון מזכירין דנקט בזה. דזה לא משמע לשון חיוב כמ"ש, הט"ז בסי' תר"ד סק"א על לשון מתענין דמשמע דמנהג העולם קאמר, עלה על לבי לפרש משנתינו בפשיטות וליישב קושית העולם בקביעת ה' כב"ז נגד דעת חכמים הרבים, אשר לישובים הרבים שנאמרו בזה נאמר עוד. להידוע דמנהג עוקר הלכה דיחיד ורבים ה' כרבים וכמש"כ המג"א ז"ל בסי' תר"ץ ס"ק כ"ב יעו"ש. כי בכח המנהג דוותיקין של הרבים נעשה דעת היחיד כרבים, והמנהג הזה כאשר אנו נוהגין באמירת פ' ויאמר בלילה להתחיל ולגמור למען להזכיר יצי"מ בלילות וכדאמרי' בברכות י"ד ע"ב נתפשט בימי ראב"ע בכח דרשת ב"ז ברבים וזה מזכירין יצי"מ בלילות אשר פתח דברי משנתינו להעיד על המנהג שנוהגין להזכיר יצי"מ גם בלילות. אראב"ע הרי אני כו' ולא זכיתי שתאמר – בפרשת ויאמר ולזאת לא אמר שתזכר כאמרם ז"ל לשון נופל על לשון אשר לשון שתאמר נופל על לשון ויאמר – יצי"מ עלילות כלומר שתוקבע המנהג כן עד שדרשה ב"ז ברבים וזכה שנתקבלו דבריו ונתפשט כן המנהג בעולם, שנ' למען תזכור את יום צאתך מאמ"צ כל ימי חייך, ימי חייך הימים אם כי ימי חייך בכל מקום כולל גם הלילות וכמש"כ כת"ה והביא לזה מכמ"ק. י"ל דהכא שאני כיון דבהאי קרא כתיב ברישא למען תזכור את יום צאתך מאמ"צ יום דייקא ולכ"ע גם לר"י גאולה מעלייתא לא הוי אלא מצפרא כדאיתא בברכות ד' גם ימי חייך בהאי קרא יהיה נדרש על יום שלפניו ותתפרש דווקא על הימים לזאת נאמר כל ימי חייך אשר האי כל גלויא מלתא על ימי חייך – ואלמלי דברי הפמ"ג בפת"ר לה' ק"ש סי' ד' והמנח"ח סי' כ"א שהביא גם כ"ת הייתי אומר כמש"כ הפמ"ג בפתיחתו לטרפות שכך נאמרה הללמ"מ דמה שנאמר בקרא כל טרפה לא תאכלו כולל גם שאר טרפות ולוקין עליהם. כן גם הכא מלת כל בא להורות ביאור הקרא דימי חייך מבלי להוציאו מפשוטו אשר גם לילות בכלל ימי חייך והוא אשר בלשון חכמים נאמר להביא לימות המשיח שעמד בזה בתוס' רע"ק ז"ל יעו"ש. כי דרשתם הוא אך מריבויא דכל להביא ימות

המשיח ולזאת אך חכמים יגידו לשון זה. אמנם ב"ז דייק לאמור אך כל ימי חייך הלילות ולא לשון להביא להורות כי לא אתיא מריבויא. אך מעצם הקרא דימי חייך ולפי"ז גם חיובא דיצי"מ שבלילות דינו כמבואר בקרא ולא כדבר דאתיא אך מריבויא דנ"מ לכמ"ד וכמש"כ הפמ"ג בפת"כ שם. ובספרי חב"י בחי' פסחים נ"ה יעו"ש דהכא. כי מתפרש כמו בכ"מ אשר גם הלילות בכלל רמי חייך. ואם כנים אנחנו בזה הלא תתיישב דיוקים רבים במשנה והטעם אשר כב"ז הוקבע ההלכה. ויען כי בביאור משנתינו כבר האריכו מפרשי הש"ס ומפרשי האגדה וגם בשו"ת ופוסקים והדברים ארוכים ועתיקים, לזאת קצרתי, וגם זה כ' הנלע"ד לפום רהיטא. חיים מרדכי

סימן ו

להרב המופלג בתו"י כו' מו"ה פסח ליב שווארץ נ"י שטעפאנעשט

פתח דברי כת"ה יאירו בשמחה של מצוה, בכיצד מרקדין לפני הכלה דפליגי בזה ב"ש וב"ה בכתובות י"ז וב"ה אומרים כלה נאה וחסירה כי לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות והאריך בדיוקים וגם הבדיל בין מלת יפה לנאה כי נאה מציין לנאה במעלות ומדות עכת"ד. יעיין כ"ת במהרש"א ז"ל בח"א ובהגהות יעב"ץ והרש"ש ז"ל שם ויראה ישוב לדיוקיו. גם בספר באר יצחק עם שירת דבורה בביאורי להפטרת שבת חנוכה ר"ה ויראיני את יהושע הכהן הגדול וגו' הארכתי בזה בעזהש"י. והראיתי כי הרבה דברים דפליגי ב"ש וב"ה סובבים והולכים למקום אחד לשיטתם בשורשם. כ"ת יעיין שם ובעין חכמתו יבין וישכיל את כל הדברים הנאמרים שם בפנימיות ונגלה כאחד משולבים וימצא גם ישוב לדיוקו – וביארו במלת נאה הלא כתוב הוא גם בפרישה אה"ע סי' ס"ב וז"ל. ולומר שהיא נאה וחסידה ואפי' אינה נאה ואע"ג דכתיב מדבר שקר תרחק נוכל לומר כוונתו שהיא נאה במעשיה ע"כ הובא גם בב"ש שם – אולם מה שרצה כ"ת להעמיס זאת הכוונה גם בדברי רע"ק בשלהי גיטין והוסיף עוד לבאר לשון ב"ש וב"ה בדרך מליצה הוא רק בדרך דרוש נאה. אבל באמת אין לו מקום כלל כי לדבריו כמעט שאין כאן פלוגתא בין ב"ש וב"ה ואך חילוק לשונות ביניהם אשר אתפלא על כ"ת גם בדרך דרוש איך יעלה על הדעת לאמור כן וגם בדעת רע"ק אין לזוז אפילו זוז כ"ש מפשטות הסוגיא דלרע"ק אפילו מצא אחרת נאה הימנה מותר לגרשה וכדאמרי' שם כי שנא שלח ר' יהודא אומר אם שנאתה ופירש"י ז"ל שהוא כרע"ק יעיון שו"ת מהר"ם מלובלין ז"ל סי' קכ"ג. ולב"ה אך בהקדיחה תבשילה וגם עשתה זאת בפשיעה להכעיס את בעלה אשר זה פשוט ומבואר בסוגיא, ובטוש"ע אה"ע סי' קי"ט סעי' ג ובמש"כ שם

הב"ח ט"ז ח"מ וב"ש סק"ד ובפר"ח שם יעו"ש ויעיון בפלפולי בספרי חידושי בן יאיר לגיטין שם והדברים פשוטים ומבוארים.

ומה שעמד כ"ת עמש"כ בספרי חידושי בן יאיר לברכות כ"ח ע"ב בזה"ל. אלמלא הוא חי ואני מת יכול החי להכחיש את המת בספרי שנכתב החי הוא טה"ד ונתקן בלוח התיקון שם ועכשיו שאני חי כו' ופירש"י ז"ל ע"כ צריך אני להודות שאמרתי לו רשות משמע דאם היה יכול להכחיש היה מכחיש וטעמא בעי שהתנא אלקי ר"י יאמר כן. וי"ל דיען גם לדידיה דת"ע רשות אין לבטלה בחנם והמתפלל מצוה בידו, וראה כי עי"ז יבוא לידי מחלוקת עם ר"ג כאשר היה בדין היה שרי לשנות דמותר לשנות מפני השלום. ויעיון פירש"י ז"ל בבכורות ל"ו שפי' בע"א יעו"ש ובתוס' עכ"ל שבספרי. וע"ז דייק כת"ה בזה"ל. ואני בער ולא אדע מי הכריח למעכ"ת להביא פירש"י הרי אמר בפירוש שהיה יכול להכחיש את המת כו'. ונוראות נפלאתי על מעכ"ת שהציג קושיתו על סוף המעשה ע"י דיוק שאם היה מת היה יכול להכחיש ולא הקשה על תחלת המעשה שאמר ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה, א"ל ר"י לאו הרי שכיחש בפה מלא. ועל קושיא זו לא הועיל בתירוצו הנ"ל כמו שאבאר כו' עכ"ל. ידע כת"ה כי הציון על פירש"י ז"ל היא בכוונה מיוחדת, כי היפ"ד בח"ש בסופו בדרשתו על זאת האגדה בד"ה אמר לו ר"י אלמלי אני חי כו' דייק ג"כ הכי וז"ל וצריך להבין, כי ח"ו לומר על ר"י שיכחיש בדבריו. ואם היה רוצה להכחישו גם עכשיו היה יכול להכחיש, כפי מה דקיי"ל עד מפי עד כו'. הרי שגם אותו גאון רשכבה"ג ז"ל לא העמיד דיוק זה אך הכא. וסובב והולך בזה לשיטתו שביאר שם דברי ר"י בתחלת המעשה באמרו לאו, כי נאמר באמת אם כוונת השואל היה להלכה ולמעשה יעו"ש בנעימת דבריו הקדושים והחריפים אשר בדרך זה יישב גם האי דיוקא. אולם ביאורו בדברי ר"י במה שאמר ועכשיו כו' וישובו יש לו מקום אך בלישנא דתלמודא. אולם בלשון רש"י ז"ל שכ' על כרחי אני צריך להודות שאמרתי לו רשות אין מקום לדבריו, כמבואר להמעיין בדבריו הנעימים. ולזאת בכוונה מיוחדת השכלתי את קולמסי ולמען שלא להאריך לא ביארתי שם טעמי שהעמדתי האי דיוקא אך על פירש"י ז"ל – וציינתי גם לבכורות ל"ו ולתוס' אשר גם שם פי' כפירש"י ז"ל כאן. ושם אין מקום לישוב היפ"ד וכמובן. וא"ש.

ואשר חידש כ"ת לאמור. דהא דמותר לשנות מפני השלום היינו דווקא בדבר דלא עבידא לגלויי כביבמות ס"ה ע"ב שאמרו אחי יוסף אביך צוה כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' ועל יסוד זה בנה פירושו אין לזה מקום כלל, וממקומו הוא מוכרע מיבמות שם דר"נ אמר כי מצוה שנאמר ויאמר שמואל איך אלך וגו' אשר שם היה עיקר הליכתו – כמש"כ

המהרש"א ומפרשים ז"ל למשוח את דוד, ומשיחת מלכות בית דוד הלא נתגלה ובשרה הלא היא ידעה שאמרה ואדוני זקן – והמג"א ז"ל בסי' קנ"ו בשם ס"ח סי' תכ"ו אך לחלק יצא בין עבר להבא, אבל לא בזה יעו"ש בפמ"ג ובמס' ב"מ כ"ג הני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במילייהו יש בהם גם דברים דעבידי לגלויי ובתוס' ושט"מ שם דהני ג"כ מפני דרכי שלום. וברי"ף ז"ל שם דלא חשיב גם דמותר לשנות כו' דמצוה הוא יעו"ש. וברמב"ם ז"ל פי"ד מה"ג ובחו"מ סי' רס"ב דבחדא מחתא מחתינהו. מזה כמבואר הוא להלכה דגם בדבר דעבידא לגלויי מותר לשנות מפני השלום ומראש צורים אראנו אהרן הכהן רבן של אוהבי שלום ורודפי שלום דרכו בקודש הלא ידוע ומבואר באבות דר"נ פי"ב אוהב שלום כו'. וכן שני ב"א שעשו מריבה זא"ז הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו ראה בני חברך מהו עושה מטרף את לבו כו' והולך אהרן ויושב אצל האחר כו' וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה אם כי לאחר שנתפייסו ידעו שניהם כי לא כן היה. הרי מבואר הלכה למעשה דגם במלתא דעבידא לגלויי מותר ומצוה לשנות מפני השלום. ואחתום בשלום. חיים מרדכי

סימן ז

להזקן ותורני כו' מו"ה שלמה בערקאוויטש נ"י פאלטשען

מכתבו הגיעני, והנה באמרם ז"ל נדה מ"ה וסימנך וזאת לפנים בישראל אשר פי' כ"ת בדרך רמז. וחשבון הוא נאה. ויעיון בהגהות הב"ח ובאמרי שפר למהראנ"ח ז"ל – הובא בסדרי טהרה בחי' לנדה ובפת"ש באה"ע סי' קכ"ח אות ח' יעו"ש – שפירשו בדרך עיניך ברכות בחשבון יע"ש ובתוספי הרא"ש ז"ל ובהגהות הרד"ל. אולם זאת ידע ויבין כי פירושי רבינו אביהן של ישראל רש"י ז"ל שניהם כאחד משולבים כנים וברורים בלשון חז"ל המזוקק שבעתים. ובלשונו הקדוש פנימיות דברי א' חיים נרמזים. אמנם לא נתנו לבאר בכתובים כי הן הן מהדברים אשר אך מפה לאוזן נאמרים. והמשכיל יבין.

בהלכה המבוארת בש"ע או"ח סי' ק"מ סעי' ג'. אם כי בספר מנחת פתים וארחות חיים הביאו בשם הגאון מהרש"ק ז"ל שפסק בה' קה"ת סי' כ"ז דגם אם הראו לו במקום שאינו לפניו ג"כ א"צ לחזור ולברך דבתורה דעתו אכולה ואף מה שאינו לפניו הוי כלפניו. אמנם כל רבותינו האחרונים השער אפרים ודרך החיים חיי אדם וקש"ע ועוד מאחרונים החזיקו בפסק הט"ז שם סק"ד דבכה"ג צריך לברך. וגם הפמ"ג אם דפקפק בזה שם במ"ז מ"מ העיד דהעולם נוהגין לפסוק שיברך יעו"ש.

בשאלותיו שאלת חכם אשר העיר עוד הפעם בתשובתי הראשונה בקצרה שהשבתי בזה"ל. אם כי דעת הטור ביו"ד סי' ער"ה כי בסתומה די בריווח ג' אותיות, ובפרישה

הביא פוסקים דס"ל גם בפתוחה כן הלא כ' הט"ז שם סק"ד דלהלכה אין לנו אלא כדברי הש"ע ט' אותיות שהוא מוסכם מרוב הפוסקים ואין לקרות בו עד שיתוקן. הלא פשוט תשובת שאלתו אשר אין הפסק אך כחמשה אותיות קטנות לסתומה כיון שאינו פוגע בשם יע"ש בש"ך סק"ד – יש תקנה ע"י מחיקת האותיות ולמעט הכתב עד שיהיה ריווח ט' אותיות. באלו דברים האחדים ימצא תשובה לכל פרטי שאלותיו גם עתה ומהטעם אשר עמדי לא אשיב עוד בזה.

פליאתו על מנהגנו באמירת ברכו בליל ש"ק פעמים מסי' קל"ג. ידע כ"ת כי מנהג זה נתייסד עפ"י האר"י הקדוש ז"ל אשר לטעמו בפע"ח ובסידור. הזמן לזה אך בליל שבת קודש בברכה כפולה ומכופלת למקום עלינו.

ובזה אחתום חיים מרדכי

סימן ח

להרה"ג כו' מו"ה דוד נ"י קאפליוואטסקי אבד"ק קיפרעשט בסרביא.

בדבר מה שהעיר בזה"ל. נפלא ממני מקור המקום שאמר שמואל ה' כדברי המיקל בעירוב שהזכיר רש"י בעירובין מ"ט ד"ה ה"ג ואם כי בד' פ"א ע"ב פסק שמואל כ"מ ששנה ר"י בעירובין כי' משמע דרק לגבי ר"י אמר כן ע"כ. הנה מד' פ"א נראה עוד סתירה לזה וכמש"כ הרא"ש ז"ל בפ"ג סי' ד' ד"ה כדברי המיקל בעירוב אמרה כו' ופליג אשמואל דאמר כ"מ שאמר ר"י בעירובין ה' כמותו, ומש"כ שם סי' ב' ואע"ג דאמר שמואל כו' ועוד אמר כו' עכצ"ל דמלת אמר אינו סובב והולך על שמואל, ובספר גאון יעקב שם חתר ליישב הסתירה יעו"ש – אמנם כדברי רש"י ז"ל מבואר בירושלמי ריש עירובין ה' א' דאר"י ב"א בשם ריב"ל ה' כדברי המיקל בעירובין כו' שמואל אמרה כדברי המיקל בעירובין כו' ופי' הפ"מ וכן נמי אמר שמואל ה' כדברי המיקל בעירב. וזה המקור לדברי אא"ז רש"י ז"ל.

ומה שדייק עוד בפירש"י ז"ל שם ס' ד"ה תורת מחיצה דכל בעירובין להקל ושם אליבא דשמואל ובמחיצה. ובירושלמי שם הלא משמע דרק לגבי עירובין אמר ה' כדברי המיקל ולא במחיצות. ידע כת"ה כי סולם זה אינה משולב עם ההלכה כדברי המיקל בעירוב. אשר זה לחלק יצא בין עירובין למחיצות ובין תנאי לאמוראי כידוע בזה שיטת הראשונים. ויוסף הוא המשביר לבארם בברכי יוסף ז"ל או"ח סי' חש"ן יעו"ש. ובספק הסותר יראה גם בעירובין להחמיר, וסולם זה נשנית להלכה לתורת פתח ומחיצה תרתי דסתרי אהדדי וביאר זאת רש"י ז"ל בצחות לשוני הזהב דכל בעירובין להקל, כלומר דקילי עירובין נשנו כאן וזה פשוט וברור בכוונת פירש"י ז"ל.

ועל השלישית אני בא לקושיתו שהקשה כיון דשמואל כללא כייל ר"ה כדברי המיקל בעירוב למה איצטרך לאמור שם ס"ב ה' כראב"י. ומזה נראה דבבלי מחולק עם הירושלמי יפה הקשה. אולם אין מזה הכרע דבבלי יחלוק על הירושלמי בשיטת שמואל כי בל"ז יש עוד לדייק דהלא קיי"ל משנת ראב"י קב ונקי. אולם יעיון בעיטור אות ח' מחכמה בדיני מלוה על פה ובחי' ריטב"א ז"ל בגטין נ"א שכ' והא דפסק לפעמים בהדיא כוותיה אע"ג דכבר ידוע הוא ד"ה כוותיה כו' הא ל"ק דזה הוא מפני שלפעמים מסתבר טעמא דאידך. א"נ משום דתלמוד ידע דאיכא אמורא דפ' דלא כוותיה ולאשמע"ו דלא כלום הוא פ' בהדיא כראב"י כו'. ובספרי חידושי בן יאיר בחי' לבכורות ל"ט שבארתי בס"ד אם האי כללא נאמר גם נגד רבים הובא לשונם יעו"ש באריכות. ובהגהות מצפה איתן שם בעירובין כוון בזה לדעת הראשונים ז"ל באמרו דר"י א"ש אתא לאפוקי מדרב הונא ור' יוחנן דל"ק אלא דמנהג או נהגו, ובזה נתיישב גם קושיתו אם דשמואל אמר ה' כדברי המיקל מכל זאת היה מוכרח כאן לקבוע ה' כראב"י לאפוק מדר"ה ור"י והבבלי וירושלמי המה לאחדים כי שמואל אמר שה' כדברי המיקל בעירוב וכפירש"י ז"ל. דברי חיים מרדכי

סימן ט

להתורני כו' מו"ה פנחס ישראלאוויטש נ"י באקוי

את אשר שאל להבינו דברי הפיוט במוסף א' דשבועות טומאת ארבע ספיקות, וסוד השסועה הנה ביאור וסוד השסועה כבר כתוב הוא במהר"מ שיף ז"ל בחולין ס' ע"ב ד"ה גמ' השסועה כו' בשם אא"ז המהר"ל מפראג ז"ל ובשמו יעו"ש ובראש יוסף ז"ל והביאור לטומאת ארבע ספיקות הא דמבואר בפ"ו דטהרות מ"ב ארבע ספיקות ר"י מטמא כו' אינו ענין לכאן וכמובן מעצמו. ולענ"ד נראה להא דאמרי' בחולין ס"א כי ארבע סימני טומאה נאמרים בנשר ושם ס"ב ע"ב אר"א שמנה ספיקות הן חובא וסוגה כן הגי' בפירש"י ז"ל סוגא והרנוגא. תושלמי ומרדא, כוחילנא ובר נפחא, מלשון הגמ' שבא ואו העיטוף בכל שנים ושנים ולא אך בסוף נראה דשנים שנים הם דומין זה לזה וכאחד חשבם הפייטן האלקי, אשר שמנה שהן ארבע ולזה כוון באמרו טומאת ארבע ספיקות. ולדעתי הוא האמת בכוונת אמרי קודש ובגוף הדבר של וסוד השסועה. וחז"ל שם בחולין ס' ע"ב לקחו מזה מופת חותך לתורה משמים יש בזה סוד כמוס אשר לא נתנו לכתובים כי הן הן מהדברים אשר אך מפה לאוזן נאמרים אור הגנוז בדברי חז"ל המזוקקים שבעתים בדברי א' חיים.

ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן י

להמשכיל מר ישעי' בערקאוויטש נ"י פאלטשען

בדבר קושיתך בהא דאמרי' במנחות ס"ה ע"ב ר"י אומר אמרה תורה הבא עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת מה להלן רגל תוחלת רגל אף כאן רגל ותחלת רגל הלא לשיטת ר"י בר"ה ט' דיליף מבחריש ובקציר תשבות מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה שמותר לקצור בשבת מוכח כי א"א לפרש ממחרת השבת משבת בראשית דא"כ תמיד קצירת העומר במוצש"ק ולמה ליה לר"י ילפותא אחריתי עכ"ק. אם כי לערך שנותיך יפה הרגשתך, אמנם באמת לק"מ וכמש"כ שם התוס' בד"ה מה חודש וז"ל. והר' משולם גרס מנה ימים וקדש יובל משום דמנה ימים וקדש חודש נ"ל בריש מס' מגלה מדכתיב עד חדש ימים כו' וזו הוא מדרש חכמים ול"ש למימר אמרה תורה אלא בדבר שהצדוקין מודים בו, כי האי דתני בתר הכי אמרה תורה הבא עומר כו' דבהדיא כתיב כו' ע"כ. וזה הוא גם לישוב קושיתך כי איך יבוא ר"י לסתום פי הצדוקין ימים. מהוכחה דדרשה דבחריש ובקציר תשבות הנלר"ד מהיקשא די"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אשר הצדוקין ימ"ש לא הודו כלל בזאת הדרשה וכמבואר גם בתוס' ר"ה ה' ד"ה אמרה תורה דגם לר"ת ז"ל דלישנא דאמרה תורה שייך גם בדרשת חז"ל שאין הצדוקין מודין בה, מ"מ יש סעד לגירסת ר' משולם ז"ל כי לאפוקי מדבריהם של בייתוסים היה ר"י מביא דרשה זו ואי לא מודי בה מה תשובה היא זו יע"ש. והן הן הדברים אשר גם לישוב קושיתך נאמרים, וגם למש"כ התוס' שם דאין למחוק הספרים בשביל כן וכגירסת ר"ת ז"ל. י"ל יען כי קים להו לחז"ל שבזאת הדרשה הצדוקין מודין בה מפני פשטותה כי גם באסמכתא דמלאכת חוה"מ כ' התוס' בחגיגה י"ח בד"ה חוש"מ והרא"ש ז"ל בריש מ"ק משום דאסמכתא פשוטה היא וצדוקין מודין בה יע"ש. אבל לסתום פי הבייתוסים ימ"ש בהוכחה מהיקשא דרך דרוש זה לא נתן כלל להאמר (יעיון פמ"ג או"ח של"א מ"ז סק"א דדרשה דבחריש וקציר אין מפורש כ"כ דאיצטרך לכמה ענינים יע"ש) ולזאת הביא ר"י דרשה פשוטה דבקרא אשר הוי ככתוב בהדיא וכמש"כ התוס' וזה פשוט וברור.

חיים מרדכי

סימן יא

לכבוד חמי התורני נבון וירא ה' כו' מו"ה אברהם חייס (נ"י) ז"ל

מה שדייק כת"ה בהא דאמרי' ביומא ג' ע"ב א"ל כו' אמר מסיני דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מכדי כתיב כו' ביום השביעי מאי ששת ימים זה בנה אב שכל הנכנס במחנה שכינה טעון פרישה ששה

ובתוס' שם בד"ה זה בנה אב הקשו בתרתי דמנא לן לדורות מסיני ועוד דהלשון בנה אב מורה על יתורא דקרא והכא מאי יתורא דקרא איכא ותי' וז"ל. ונ' דהכא נמי כו' ויקרא ה' למשה ביום השביעי מתוך הענן מאי איצטרך למיכתב ויכסהו הענן ששת ימים אלא איצטרך לדורות ע"כ. אשר לכאורה זה מבואר בגמ' בהא דאמרי' מכדי כתיב כו' ביום השביעי מאי ששת ימים אשר הפירוש הוא דהאי ששת ימים מיותר ומה הוסיפו התוס', ועוד יותר יש מקום לדיוק זה במש"כ הת"י שם בזה"ל. זה בנה אב שכל הנכנס דילפי' מהכא במה מצינו א"נ ששת ימים מיותר מדכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי ע"כ דלפי' קמא מהתי' דילפי' במה מצינו ולא מיתורא דקרא א"כ איך מתפרש הלשון מאי ששת ימים יפה דייק, וי"ל למאי דאמרי' שם בסוגי' ד' תניא כוותיה דר"ל משה עלה בענן כו' וזה הי' מעשה אחר עשרת הדברות כו' דברי ריה"ג כו' כו', ריה"ג סבר לה כת"ק דאמרו בששה בחודש נתנה תורה הלכך זה היה אחר עשרת הדברות כו' ויקרא אל משה ביום השביעי לקבולי עשרת הדברות הא קבילו להו בששה, והא אסתלק ענן משה כו' הרי עיקר הוכחת הלימוד דהני ששת ימים לפרישה דמשה היו מדביום השביעי והתורה הלא נתנה בששה דמזה מוכח דכ"ז היה אחר עשרת הדברות וכיסוי הענן ששת ימים היה למשה רבינו לפרישה. ולפ"ז יש לפרש דברי הגמ' כאן מכדי כתיב ויקרא אל משה ביום השביעי דמזה מוכח דהיה אחר עשרת הדברות וא"כ מאי ששת ימים כלומר הני ששת ימים מה היו משמשין ועכצ"ל לפרישה דמשה אשר זה בנה אב שכל הנכנס במחנה שכינה טעון פרישה ששה, ולפירושא דא לא מיתורא דקרא קיליף הש"ס אך במה מצינו וכדעת הת"י בפירושא קמא ולפירושא בתרא דהוא שיטת התוס' בנה אב ילפ"י אך מיתורא דקרא ומפרשין דהכא נמי איכא יתורא ודברי הגמ' מתפרשין לפ"ז כפשוטו מאי ששת ימים פי' דמיותרין הם אך דזה בנה אב שכל הנכנס במחנה שכינה טעון פרישה ששה וא"ש.

ולשאר דיוקיו בסוגיא שם ד' ו' יעיין כ"ת בירושלמי שם דר"י צריכה לב"ב, וב"ב צריכה לר"י הובא גם בתי' שם ד"ה מביתו, ובק"ע ומ"פ בירושלמי שם ושיטת רש"י ז"ל ובמה דפליגי עליו התוס' שם ד"ה מביתו ובתוס' רי"ד ז"ל שם אשר בעין חכמתו יראה כי הכל יבוא על נכון – ולהמעיין יכאה כי יש מקום לפרש דעיקר טעם הפרישה מביתו לר"י ולר"ל הוא מדריב"ב ואך הלימוד ממלואים או מסיני, לכל מר כדאית ליה אין העיקר על הזמן אך על המקום שיהיה במקום קדוש אשר בזה יהיה מיושב דיוק השבו"י בעיון יעקב ז"ל שם בעיון יעקב ד"ה תניא שהניח בצ"ע יעו"ש.

ואשר שאל לפרש לו דברי הפסקי תוס' בתענית ח' ת"ח כל אחד מודה לחבירו בין על האמת בין על השקר יעיון בשו"ת חת"ס בליקוטיו חלק ששי סי' ס"ו מש"כ בזה, ובפשיטות י"ל למאי דאמרי' בשבת קי"ט אמר מר בר ר"א פסילנא ליה לצורבא מרבנן לדינא מ"ט דחביב עלי כגופא וכן בתענית ט' ע"ב רב שימי בר"א הוה שכיח קמיה דר"פ כו' עד רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קבל עליה שתיקותא וזה כעין מודה לחבירו בין על האמת בין על השקר כי לפרקים מפני האהבה שאינו רואה חובה לדברי חבירו ומודה על השקר יען דקסבר שהוא אמת או דשתיק מפני כיסופא ושתיקה כהודאה דמיא יעיון ברכות מ"ג ע"ב וברמ"ע מפאנו ז"ל סי' ה' ובחולין קי"א ובשו"ת מהרלב"ח ז"ל סי' קכ"א ובעירובין י"א ובפי' הגאון ר"ח ז"ל.

חתנו המכבדו חיים מרדכי

סימן יב

לחתני אהובי בלבי, תורני ונבון, בר אכהן ובר אוריין, יאה ונאה בתורה חכמה ויראה כו' מוה"ר יעקב חיים שליט"א ראטטער קלויזענבורג.

הן היה למראה עיני ולבי דבריך חתני יקירי בשאלתך שאלת חכם לדייק ולהבין באר היטב לשון הרמב"ם ז"ל בפ"י מ"ה ק"פ ובפי"ט מ"ה פה"מ ובסוגיא דפסחים פ"ג והנני לך בתשובה קצרה ואהבה מרובה לסדר אותותיך בעזהש"י.

הנה הרמב"ם ז"ל בהק"פ שם ה' ב' כ' לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו כדי שלא יבוא בהן לידי תקלה, וכ' שם המל"מ ז"ל וז"ל ולא ידעתי במאי מיירי אי בעצמות שאין בהן מוח הא לית בהו משום ש"ע ואי ביש בהן מוח ת"ל דבעו שריפה משום המוח, ואינו יכול לשבור העצם ולהוציא המוח. ולא הול"ל כדי שלא יבואר בהם לידי תקלה ת"ל משום התקלה המזומנת כו' וסבור הייתי לומר דלעולם ביש בהן מוח מיירי וס"ד דיוציא המוח ע"י גומרתא דליכא משום שבירת עצם וקמ"ל דלא כו' דלמא פקע כו' אך אכתי ק' לישנא דלפיכך דכ' רבינו דמשמע דאם היה מן הדין דלאחר זמנו לא היה בו משום ש"ע לא הוי בעי העצמות שריפה כו' וא"ל בדוחק כו' דמד"ת בעי שריפה כדי שלא יבואו בהם לידי תקלה עכ"ל יעו"ש. ולענ"ד יש ליישב ונהסביר מלת לפיכך למש"כ במנחת חינוך מצוה קמ"ג ד"ה והנה שרפת נותר ונ' דמ"ע זו ג"כ השיעור בכזית כמ"ש כמ"פ אפילו במידי דלאו בר אכילה השיעור בכזית וה"נ וח"ש שנתותר כו' אין על פחות מכזית מ"ע רק אפשר קצת מצוה איכא כמ"ש בח"ז דקצת אחרונים סוברים דגם במ"ע איכא בח"ש קצת מצוה כו' וער"ם כאן ובפסחים ספא"ע דמי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש אם עבר צופים שורפו במקו מו ואם לאו יחזור

וישרוף בירושלים. עד כמה חוזרין' הוא פלוגתא. ופי' הר"ם בכזית חוזרין, ופחות אינו מבואר בר"ם וגם במשנה דשורפין במקומן כמו בדין דעבר צופים. אפשר דמה"ט דעל פחות מכזית אינו חוזר, א"צ לשרוף במקומו ג"כ, דפחות אין מצוה כלל, אך הלשון משמע דאינו חוזר רק שורפו במקומו ומפרשים במשנה שפי' על כביצה חוזר ופחות מכן שורפו במקומו, אין ראי' דפחות מכביצה מיירי דאיכא כזית, אך הלשון משמע כן, דבפחות מכזית שורפו במקומו, וצ"ל דמצוה קצת איכא משום ח"ש כמש"ל, או אפשר דחז"ל הצריכו לשרפן משום בזיון קדשים, אבל עשה ברור לי דליכא רק בכזית, ככל שיעורי תורה כנ"ל עכ"ל ונראה דיש לפשוט חקירת המנ"ח מהירושלמי שם בס"פ א"ע, על המשנה נאמר שם בירושלמי, תני פחות מכאן אין מטריחין עליו שיחזור, וכ' בשי"ק שם, וקשה מאי קמ"ל, פשיטא הא עיקר פלוגתתייהו במתנ"י אינה – אלא עד כמה מטריחין עליו לחזור. וממילא ידעי' דפחות מכאן אינו חוזר עכ"ל ולדברי המנ"ח י"ל יען דמתני' הוי אמינא. דבפחות מכשיעור גם במקומו אין צריכין לשרפו להוציא מזה קמ"ל הירושלמי באמרו תני פחות מכאן אין מטריחין עליו שיחזור אשר מהלשון כמבואר, כי אך אין מטריחין עליו שיחזור אבל במקומו צריך לשורפו ונתיישב קושית השי"ק. ואיפשטא חקירת המנ"ח. אולם זה פשוט וברור באשר העלה המנ"ח דזה אך מפני בזיון קדשים או דקצת מצוה איכא גם בח"ש (יעיון מג"א באו"ח סי' תמ"ד ס"ק י"ד ובפמ"ג שם ובסי' תמ"ב סעי' ז' ובסוגיא דפסחים מ"ה, ובספרי חידושי בן יאיר בחי' לפסחים צ"ה מש"כ בענין זה השייך לכאן יעו"ש) אמנם מצות עשה בודאי דאין כאן, ולפ"ז באם יש ספק אם יש במוח שבפנים כזית כי זה פשוט דגם במוח בעי' דווקא כזית כמבואר בפסחים פ"ה אחד עצם כו' ויש עליו כזית בשר מבפנים שהוא המוח וכמש"כ שם בפיר"ח ז"ל, ויש בו כזית מוח מבפנים אך דאשמעי' דגם מוח אכילה הוא וכפירש"י ז"ל אם היה להלכה כי לאחר זמנו אין בו משום שבירת עצם בכגון דא היינו אומרים כי מחויבים ע"י שבירתם לראות אם יש במוח כזית אז דווקא לשרפם ואם לא יהיה כזית אין כאן חיוב דמ"ע דשריפה ודברי הרמב"ם ז"ל הלא המה לעיקר הדין, ולזאת אחר שאמר, או ששבר אחר כמה ימים ה"ז לוקה, אשר לפ"ז בספק א"א לשברם, דאולי יש כזית ויעבור איסור לאו דאוריתא, דשבירת עצם, ואין תקנה גם בספק אך ע"י שרפה סובב והולך, דיוק לשונו הזהב. לאמור לפיכך, שורפין עצמית הפסח בכלל הנותר מבשרו, כלומר כל העצמות, גם אלו אשר אנו מסופקים אם יש כזית מוח בהם כדרך הרמב"ם בצחות לשונו, בדרך אגב לאשמעוי' הלכה גם במלה אחת (בהלכה שאינו מפורשת

בש"ס אך לרמזה) וכיון שהדין דין אמת הלא קרוב הוא ליישב בזה הלשון של "לפיכך" שכ' הרמב"ם ז"ל,

בכתמיהת המל"מ שם על התוס' חולין קכ"ה, יעיון בספר יד דוד בחי' לפסחים פ"ג מש"כ שם. ובשם ספר שמן המור חאו"ח סי' א' ובהגהות מהר"צ חיות בחולין שם בשם האור חדש אשר כולם כאחד כ' כי הם דברים תמוהים, עד שהביאם לאמור כי אלו הדברים אינם מתורתו של רבינו המל"מ אך מן החכם המגיה יעו"ש.

בציונך להרמב"ם ז"ל פי"ט מהפ"מ ה' ט' שכ' שם כל עצמות הקדשים שאין בהן מוח אינן טעונין שריפה חוץ מעצמות הפסח. ודייקת למה לא כ' שם הטעם משום תקלה הלא תדע חתני יקירי כי זה דרכו של הרמב"ם ז"ל לסמוך טל מה שביאר במק"א, וגם כאן סמך על מה שיכתוב בה' ק"פ אשר שם עיקר מקום ההלכה, דעצמות הפסח בעו שריפה ושם ביאר גם הטעם שום תקנה. ואם כי ה' ק"פ אחר ה' פ"מ, גם בזה דרכו לסמוך, – וכעין זה מצינו עוד יותר גם במשנה דתני רישא אגב סיפא, – על מה שיבאר במקור ההלכה.

ובדברי המל"מ אשר הבאת, הנה לקושית מהר"י אלפנדארי ז"ל דלפי הסוגיא דכיצד צולין (פ"ג ע"א) לא מצאו מקום לחלק בין עצמות קדשים לעצמות הפסח כ"א אליבא דר"ש דאית ליה דאפי' הוי"ל שעת הכושר ונפסל אין בו משום ש"ע. ולהר"ם ש"פ בפ"י מהק"פ דלא כר"ש לא הו"ל לחלק בין מוקדשין לפסח. כ' המל"מ ליישב בזה"ל:

ולדידי אין זה מן התימה דאף דרש"י ז"ל פי' בדברי רנב"י דטעמא דעצמות הפסח טעונים שריפה ומשום וכ"ו כר"ש, מ"מ נראה דאין זה מוכרח דאף לר' יעקב דאי"ל דכל שהי"ל שעת הכושר יש בו משום ש"ע, יש לחלק בין מוקדשין לפסח דבשלמא מוקדשין דלעולם אין בו משום ש"ע אמרי' סתמא דמלתא כו' ומצוה קעביד שמציל את המוח מידי נותר וא"כ לא שמשו נותר ומש"ה לא בעו שריפה אבל גבי פסח דמלבד דליכא מצוה איסורא נמי איכא אין כאן מקום לתלות ולומר דמקמי דנהוי נותר חלצינהו ומידי ספק לא נפיק ומש"ה בעו שריפה. ופי' זה יוצדק יותר לפי גירסת התוספת דגרסי אימר לבתר איסורא חלצונהו. ולפמש"כ טעמא דעצמות הפסח דטעונים שריפה לא משום דאיכא אומדנא לומר דבתר איסורא חלצינהו אלא כיון דליכא אומדנא כמו במוקדשין מספק שורפין אותם דאימר לבתר איסורא חלצינהו ואי הוה ס"ל לר"נ כר"ש הול"ל דעצמות הפסח וודאי לבתר איסורא חלצינהו דאחזיקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן אלא וודאי כדכתיבנא. ומ"ש בברייתא מפני התקלה, הכוונה דכיון דאיכא תקלה ליכא אומדנא

וכדכתיבנא עכ"ל ולאחר שהאריך שם בנועם אמרותיו בביאור הסוגיא להכריח פירוש זה מסיק לבסוף וז"ל:

ונראה דמה שהכריחם לדוחק זה לומר דר"נ אוקי לברייתא כר"ש הוא משום דס"ל דאליבא דכ"ע לא בעו עצמות חלוצים שריפה מספק כיון דאין שריפתם אלא מדרבנן – ע"י שימוש – ומש"ה כ' דר"נ מוקי לברייתא כר"ש דאיכא אומדנא. ולהר"ם לא נראה בעיניו הכרח זה ובפרט שכפי פירושו שמעתתא רווחא ואזלא עכ"ל. ונלע"ד בטעם פסק הרמב"ם ז"ל להמל"מ דשורפין עצמית חלוצים מספק שימוש נותר. אם דאינו אלא מדרבנן כי גם לר"י דס"ל דגם אחר שנעשו נותר אסור לשברן ובוודאי דעבד איסורא מ"מ מוקמי' ליה בחזקת כשרות דמעיקרא ואמרי' דהשתא איתרע ומקודם היה בחזקת כשרותו אך עתה שברן והמקור לזאת הסברא הלא הוא בפסק הרמ"א ז"ל ביו"ד ס' בשם האגודה, וגם הט"ז שחולק הלא מבואר שם בבה"ט ופת"ש בשם הפוסקים דבמזיד אפילו המיר אמרי' השתא הוא דאיתרע יעו"ש ובשו"ת עבוה"ג סי' ט"ו. ובתומים סי' ל"ד ססק"ח ובש"ש ש"ג פ"ד ומצאתי בדעת תורה שם ס"ק כ"א שהעיר ג"כ מסוגיא זו יעו"ש ולהאמור הלא הוא בפלוגתא דרש"י ורמב"ם ז"ל וכמובן. והדברים ארוכים ועתיקים ואכ"מ להאריך בזה.

אמנם ראה בני אור חדש בפי' הגאון ר"ח ז"ל שם בפסחים וז"ל עצמית קדשים דלית בהן משום שבירת עצם "אימר" קמי איסורייהו חלצינהו ולא שמשו נותר לפיכך לא בעו שריפה, עצמות פסח דאית ביה משום ש"ע חיישי' דלמא בתר איסורייהו חלצינהו, הלכך בעי שריפה עכ"ל משינוי לשון הגאון דבעצמות קדשים תפס לשון אימור' ובעצמות פסח לשון חיישי' מבואר דכיוון בזה כוונה מיוחדת. למש"כ בר"ן אלפסי ז"ל בפא"ט לפרש כל הני אימור דסוגיא שם נ"ג וז"ל וכל אימר דאתמר הכא וודאי חשבי' להו כיון דתלינן בהו לקולא דכוותה הא דאתמר בפ"ק י' אימר בעצם נפגמה, ובפ"ק דיו"ט נמי אמרי' אימר לא בדק יפה יפה וכולן לשון פשיטא הם עכ"ל (יבזה יש לפקפק בראיית המל"מ מגי' התוס'. אולם הרשב"א ז"ל שם בחי' לא קאים בשיטת הר"ן ז"ל ובפמ"ג יו"ד סי' נ"ז במ"ז ס"ק י"ד נתבאר זה יעו"ש) ולזאת הכוונה שכל הגאון ר"ח ז"ל את קולמסו לאמור בעצמות קדשים בלשון אימר המורה גם על לשון וודאי ופשיטא מכח אומדנא דמקמי איסורייהו חלצינהו כדי שלא יבוא לידי נותר, ובעצמות פסח דאית ביה משום ש"ע חיישי' דלמא בתר איסורייהו חלצינהו אשר במלת חיישי' בא ללמד שאין כאן אומדנא כפירש"י ז"ל אך דספיקא הוי. וגם הוא מפרש אליבא דר' יעקב. ומכל זה בעי שריפה

ולהידוע כי רוב פסקי הרמב"ם ז"ל סובבים והולכים לפי' וגי' הגאון ר"ח ז"ל מרבותיו הלא נתבאר כי האמת הוא כמש"כ המל"מ בשיטת הרמב"ם ז"ל

ובדבור של חבה בחבת תוה"ק אשר לי עמך חתני יקירי ברמב"ם ל בהק"פ אהריך עוד קצת. ובראשית מוכרח להעתיק דברים הנדפסים בספרי חידושי בן יאיר בחי' לפסחים ע"ח ע"ב בזה"ל תוס' ד"ה לימא תימה וכו' ועוד היכי תיסק אדעתין למימר השתא דיש מחשבת אוכלין בזריקה הא פשוט בכולא ג"מ דאין מחשבת אוכלין בזריקה כדמוכח בזבחים כ"ו. ונראה דלגי' רש"י ז"ל דנ' מדבריו בד"ה פסח עצמו (יעיון בהגהות רש"ש ז"ל) שגורס לזרוק כגי' הריב"א ז"ל לק"מ כי הא גופא קמ"ל דגם אם חישב בשעת שחיטה לזרוק דמיו שלא לאוכליו הוי בכלל אין מחשבת אוכלין בזריקה. (וכחילוק הריב"א ז"ל לעיל ס"א ע"א ד"ה שחטו או כחילוק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מ"ה ק"פ שמחלק בין ערלים לאינו אוכלין וכמש"כ הלח"מ שם) ומהא דאין מחשבת אוכלין בזריקה הוי אמינא דווקא אם חישב בשעת זריקה לא איכפת לן אבל אם חשב בשעת שחיטה לזרוק שלא לאוכליו הוי מחשבת פסול בשחיטה קמ"ל דגם זה נחשב למחשבת אוכלין בזריקה דכשר אבל הר"י ז"ל אזיל בכאן לשיטתו שם ב"ד ס"א לגרוס וזרקו ולזאת הוכרח לפרש פירוש אחר בפשט הסוגיא והוא פשוט.

ולכאורה טעמא בעי במאי דקס"ד דהש"ס דהברייתא אתיא כר"נ ואסור באכילה ומ"מ כשר לזרוק ואדם יוצא ביה ידי חובתו בפסח דממ"נ אם נחשב למחשבת פסול גם לזרוק יפסול, ואם לא גם באכילה ישתרי, וידי"נ הרב הגאון מו"ה שבתי ז"ל מבאהש, אמר לי כי י"ל לשיטת הריב"א ז"ל דכיון דלא חשב רק לזרוק ולהאכיל שלא לאוכליו ולא שיתכפרו שאינם אוכלים, ולכך שפסול המחשבה לא הוי רק באכילה שחשב שיאכיל אותו לאינו אוכלין ולזאת אסיר לאכול משא"כ לזרוק שבא לכפר ובכפרה לא היה שים מחשבת פסול ולזאת מותר לזרוק גם לכתחלה עכ"ד, והיא סברא ישרה. ולפ"ז א"ש כי רש"י ורמב"ם ז"ל י"ל דעומדים בשיטת הריב"א ז"ל ואם כי הרמב"ם ז"ל לא הביא הדין שיוצא מפ"י הריב"א ז"ל הלא נודע דרכו בקודש מבלי להעתיק רק דינא המבואר בש"ס וכפי' הריב"א בגמ' ע"מ שיתכפרו בו ערלים שהוי דוקא משא"כ להאכיל יש לפרש בלשון הרמב"ם ז"ל) ולק"מ לגרסתם דגרסי לזרוק. ולר"י דחולק על הריב"א ז"ל הלא הוא גרס וזרקו ולא ק' כלל כי י"ל דלכתחלה הוי מחשבת פסול גם לזריקה משא"כ בדעבד אבל לאכול אסור דהוי כלכתחלה. וא"ש.

אמנם הא תמוה לי דברי הרמב"ם ז"ל ב"ה ק"פ שם ה' ו' וז"ל שחטו לאוכליו לזרוק דמיו שלא לאוכליו הפסח כשר ואין אדם יוצא בו ידי חובתו לפי שאין מחשבת אוכלין

בזריקה עכ"ל. הלא בג"מ הגירסא דאדם יוצא בו ידי חובתו בפסח דגירסא זו מוכרחת בפירוש הסוגיא כמבואר להמעיין ואיך כ' הרמב"ם ז"ל דאין אדם יוצא ידי חובתו, היפך המבואר בגמ' ועוד תמוה דכיון דאינו יוצא בו למה שרי לזרוק ומה אנו צריכין להזריקה כיון דקיי"ל כרבנן דאכילת פסחים מעכבא וכיון שאינו יכול לאכול מה טובה של זריקה זו. (פי' בשלמא לס"ד דש"ס דהברייתא אתי לר"נ דאכילת פסחים לא מעכבא ואדם יוצא בו י"ח בפסח שפיר פירש"י ז"ל דכשר לזרוק דמו ולהקטיר חלבו, אולם לפסק הרמב"ם ז"ל כיון שאינו יוצא מסתברא דהוא גם בבל יאכל וכיון שאינו עומד לאכילה ואין יוצא בו י"ח מה מקום לזריקה זו אם כי זה יש לדחוק וליישב אמנם לפסק הרמב"ם ז"ל היפוך הסוגיא, אין מקום ליישב) ואין בידי לומר רק דט"ס הוא שנפל בספרי הרמב"ם ז"ל, וצ"ל ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אבל חפשתי בכמה ספרי הרמב"ם ז"ל ישנים וגם חדשים ואין אדם וכו' כתוב בכולם וקשה לשבש כל ספרי הרמב"ם ז"ל וכעת אנכי העני בדעת לא זכיתי ליישב פסק הרמב"ם ז"ל, השי"ת יזכני לכוון האמת, עכ"ל שבספרי שם. **ובעת** שנתקבל ספרי לרצון לפני רשכבה"ג יחיד בדורו כקש"ת ר' חיים סאלאווייצקי ז"ל אבד"ק בריסק בגודל ענוותנותו שלח אלי את מש"כ בחי' בישוב הרמב"ם ז"ל ויצא לדון בדבר חדש לחמור דאם דאין מחשבת אוכלין בזריקה מ"מ כיון דנשחט ע"מ לזרוק דמו שלא לאוכליו שאינם יכולים להתמנות על הפסח הוי שינוי בעלים אשר עיקר פסול דשינוי בעלים הוא בחישב בשחיטה לזרוק דמו שלא לשם בעלים וכדאיתא בזבחים י' אך די"ל כיון דשלא לאוכליו אינו ראוי לקרבן לא הוי חבירו דומיא דידיה וכמבואר בסוגיא לעיל ס"ב וזבחים שם דבעי' חבירו דומיא דידיה ודינו כשוחט על המת שאינו ראוי לכפרה אשר הקרבן כשר ולא עלה לבעלים לשם חובה וכמבואר ברמב"ם ז"ל בפט"ו מה' פסהמ"ק דחבירו דומיא דידיה. הוא רק שלא לפסול הקרבן אבל מ"מ אינו עולה לבעלים לשום חובה. וזה טעם פסק הרמב"ם ז"ל דהקרבן כשר ואין אדם יוצא י"ח בפסח. אולם יש סברא לאמור דיפקע המינוי עי שאינו ראוי לאכילה שלא יחשב כבעלים הוא רק עד שחיטה כמו דנמנין ומושכין את ידיהן עד שישחוט ולזאת הרמב"ם ז"ל דמירי בשחט ע"מ לזרוק דמיו שלא לאוכליו דבשעת שחיטה לא היה ראוי לאכילה. אם דאין מחשבת אוכלין בזריקה והפסח כשר מ"מ כיון שאינו ראוי לאכילה, נפקע שם בעלים ממנו והוי שינוי בעלים ולא עלה לבעלים לשם חובה. אמנם בגמ' דגרסי' וזרחו דמיו שלא לאוכליו וכיון דבשעת שחיטה היה ראוי שוב לא פקע המינוי ממנו ואין כאן שינוי בעלים אך מחשבת אוכלין שאין בזריקה לפיכך עלה גם לבעלים לחובתם אמנם ר"ח ז"ל דגורס בסוגיא לזרוק דמו שלא לאוכליו ס"ל דדווקא בלא נתמנה כלל הוא דלא

חשיבא בעלים אבל בנתמנה אלא דלא חל מיניו לא הוי שינוי בעלים כי מינוי הוא דין מסוים בפסח מאיש לפי אכלו תכוסו ולא לענין דין בעלים ומחולק עם הרמב"ם ז"ל כי להרמב"ם היכא דלא חל המינוי קודם שחיטה בשעה שיכול עוד למשוך עצמו מן הפסח אז נתבטל ממילא גם דין בעלים וחשיב שינוי בעלים. ולר"ח ז"ל גם קודם שחיטה מ"מ כיון שמנה עצמו על פסח זה אלא דלא מהני מינויו ע"כ לא פקע דין בעלים והוי רק שלל"מ ולא שינוי בעלים וע"כ יוצא בו יד"ח. והאריך בזה כידו הגדולה ודעתו הרחבה אבל זה תוכן דברי הגאון בישוב פסק הרמב"ם ז"ל.

הנה בגוף סברתו לדון בזה מכח שינוי בעלים יעיון בירושלמי תמיד נשחט ה' ג' ובפי' פ"מ שם. והגאון ז"ל בעצמו הרגיש את הדחק שיש בסברא הזאת לדון בזה מכח דין שינוי בעלים כאשר האריך בפלפולו. גם אם נדחק עצמינו ליישב את כל למען שלא להגיה ולמצוא טעם חדש בפסק הרמב"ם ז"ל לדעתי העניה לאחר המחילה מכת"ה של אותו גאון ז"ל כי לאור האמת הפשוט א"א כלל לאמור כן, מלבד מה אשר רבינו הכ"מ ז"ל כ' שם והוא הדין אם זרק דמו שלא לאוכליו כו' הרי שהביא בפסק הרמב"ם ז"ל לזרוק וזרק בקו המשוה הלא ידוע לכל באי שערי הרמב"ם ז"ל דרכו בקודש להביא ומבלי להשמיט הלכה המבוארת בגמ', ומה שחידש מדעתו הרחבה לכתוב בלשון יראה לי ואיך נאמר כי דין המבואר בגמ' דבשחט וזרק שלא לאוכליו דהפסח כשר. ואדם יוצא בו ידי חובתו השמיט וחידש הלכה מסברתו בלזרוק ולא בזרק ולכתבה בלא יראה לי אך בסתם המירה כי היא הלכה המבוארת בסוגיא ?? שנית בלשונו שכ' שחטו כו' הפסח כשר ואין אדם יוצא בו ידי חובתו לפי שאין מחשבת אוכלין בזריקה אשר מבואר כי זה נתינת טעם לדסמך ליה, ונהפוך הוא כי עי"ז הטעם היה צריך לצאת יד"ח ובלשונו הזהב היה צריך לכתוב הפסח כשר לפי שאין מחשבת אוכלין בזריקה ואין אדם. ועוד בה שלישיה מדעברו על זה בשתיקה רבותינו הכ"מ, לח"מ, מל"מ ז"ל ע"י שלש אלה ברור כי מלת "ואין" הוא "לאין" באמיתיות לשון הרמב"ם ז"ל. והוגד לי בשם גדולי אחרונים בהגהותיהם שהגיהו כן. ואשר כ' בספרי כי ט"ש הוא כוונתי ב"ה לדעת גדולים וצ"ל הפסח כשר ואדם יוצא בו ידי חובתו. והוא האמת הברור בלשון ופסק הרמב"ם ז"ל.

ואחתום בענינא דיומא דחה"פ הבע"ל בדבור אחד בהגדה. מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח. מעשה בר"א ור"י וראב"ע כו' עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית. דיש לפרש דסובב והילך על הזמן, דהנה אנן קיי"ל דמ"ע להזכיר יצי"מ בכל הלילות (יעיון לעיל סי' ה') אמנם ביתר שאת ועוז בזאת הלילה מ"ע מיוחדת להרבות בספור וכמש"כ בצל"ח ובמנחת חינוך מ'

כ"א סק"א דבליל ט"ו היא מ"ע מה"ת לכ"א מישראל להזכיר וגם להגיד לבניו או לאחר אם יש עמו וגם אפשר לסדר קצת באריכות נסים ונפלאות יעו"ש אולם מ"ע המיוחדת לזאת הלילה היא אך בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ולראב"ע בשלהי פסחים דמ"ע דפסח ומצה זמנה אך עד חצות, עד שם החיוב דמ"ע דספור יצי"מ המיוחדת לזאת הלילה וכ"כ במנ"ח שם דלאחר חצות הוי כמו כל השנה וכל הפסח דאין עליו חיוב מ"ע זו יעו"ש וזה מצוה עלינו לספר ביצי"מ. חיוב מ"ע מה"ת בזמנה המיוחדת בזאת הלילה, וכל הערבה לספר ביצי"מ גם לאחר שעה וזמן החיוב מ"מ הרי זה משובח כי ביתר עוז נח"ר לפני אבינו שבשמים ית"ש. הספור דיצי"מ בלילה זאת הברה כחמה גם לאחר עיקר זמן החיוב ומביא המגיד ראיה מוכרחת לזה כי מעשה בר"א ור"י וראב"ע וכו' אשר גם ראב"ע דס"ל אך עד חצות ספר עמהם ביצי"מ כל אותו הלילה וגם לר' עקיבא דהחיוב כל הלילה הלא פשוט כמש"כ המ"ח שם אם דלשיטתו י"מ בליל פסח ג"כ כל הלילה, אבל אך עד עמוד השחר ומשעלה עה"ש יממא הוא וודאי ואז אין מצוה כלל יעו"ש והמה ספרו כל הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית אשר זמנה לכתחילה מהנץ החמה. נמצא כי היו מספרים ביצי"מ גם לאחר עמוד השחר (יעיון ברכות ח' ע"ב ובספרי שו"ת ח"ב סי' ה') אשר מזה ראיה ברורה דכל המרבה לספר ביצי"מ גם לאחר זמן החיוב מ"מ הרי זה משובח לפני מלך מהולל בתשבחות ית"ש בלילה הזה אשר כיום מאירה ולכל בית ישראל אורה ושמחה. ובזה אחתום ואברכך חתני יקירי כי לעולם ישמע בביתך אך קול ששון ושמחה, ללמוד ולקיים תוה"ק מתוך שמחת הלב וכל טוב. חותנך המוקירך באהבה חיים מרדכי

סימן יג

לידיד לבי המצוין ומפורסם למוכתר בתורה חכמה ויראה כו' מו"ה יהושע נח, גלבר נ"י ניאמץ

הן יראת ה' היא חכמה. לגרוס באורייתא תדירא, כאשר כת"ה שוקד על דלתי התורה. וביחוד בלומור גמרא הקדושה, הרבה פלפלנו. ומה שחדשתי בעזהש"י, ושמתי באזני יהושע, לקונ"ט מיוחד על ש"ס היה, אם היה כתוב כל זאת בספר אמנם אך מיעוטא דמיעוטא שכתבתי, אלו גרגרים הקטנים, אמרתי עתה בזה ספר להיות נחקקים וגם במנחת עני נאמר ריח ניחוח:

וכאמרם זכרונם לברכה.

ברכות ב' ע"א, גמ' תנא היכא קאי דקתני כו', תנא אקרא קאי כו', ואב"א יליף מבריאתו של עולם כו', הראש יוסף ז"ל כ' וז"ל, ואב"א תירוץ לקושיא שניה לחוד, וא"י אמאי לא

סגיא בתי' א', דהיא תי' לקושיא א' ג"כ וצ"ע ע"כ, יעיון בספרי ח"י בן יאיר ישוב לזה, וי"ל עוד לאמרם ז"ל (סנהדרין ל"ח ע"ב) כי בשעה רביעית דיום הששי נזרקה בו נשמה לאדם הראשון, שהיא לאחר זמן ק"ש דשחרית, ומ"ע הראשונה בק"ש היה לו בערבית דשבת קודש, ולזאת תנא ערבית, וקתני מאימתי הסובב והולך על קיום מ"ע הראשונה דק"ש, שהיה לאדה"ר בערבית ונתיישב בתי' זה גם קושיא הראשונה וכאמור

שם ד' ע"ב, כדתניא חכמים כו', וקורא ק"ש ומתפלל, ואוכל פתו ומברך, יש מהדיוק במלת ומברך, הלא פשיטא דלאחר אכילה צריך לברך, וי"ל לדעת הת"ה שהובא במג"א רל"ה סק"ד דק"ש שהיא דאורייתא, וגם איכא אונס שינה, לזאת גם טעימה אסור, זה דווקא באוכל שיעור חיוב ברכה לאחריו, אבל בפחות משיעור זה גם הוא מודה דשרי, ולאשמעוי' זה נאמר ומברך.

שם י"ד ע"ב, אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כו', ארחב"א אר"י כאלו הקריב עולה בלא מנחה, וזבח בלא נסכים, ופי' רש"י ז"ל וה"ה דמצי למימר כאלו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים כ"ו, אלא לישנא דקרא נקיט, יעיון בתו"ס וצל"ח, וי"ל עוד למש"כ בתהר"י ז"ל, הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה כו', טעם הדבר מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד להבורא ית"ש, הנשמה שהיא במוח. ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו כו' יעו"ש, ומצוות תפילין המה לאחדים, וגם לשנים שאינם מעכבות זא"ז (מנחות ל"ח) נגד תפילין של ראש, שהיא הנשמה שבמוח, אומר כאלו הקריב עולה בלא מנחה דעולה כולה לגבוה בח"י נשמה, וזבח בלא נסכים, הכולל גם שלמים שים בו גם לכהן ולבעלים, בחי' גוף מגביל לתפילין של יד. שאדם משעבד גופו לעבודת השי"ת וכמש"כ תהר"י ז"ל

שם ט"ו ע"ב, תני רב עובדיה קמיה דרבא, ולמדתם שיהא לימודך תם, שיתן ריווח בין הדבקים, וכ' המעיו"ט אות תי, ותמיהני דלא דרש ושננתם שיהא שינונך תמה, שהיא ב"פ שמע דקדמה בתורה ובסדר הקריאה יעו"ש מש"כ בזה, וי"ל דושננתם איצטרך לדרשתם, בקדושין ל' אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, (ועוד שם ובספרי ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך, ויש לרמז בזה סדר לימוד שלשה פעמים כל דבר אשר אז בתלתא זימני הוי חזקה, שיהיו שגורים על שפתיו, וזה א"ת ושננתם שיהיו מחודדים בפיך. אלא ושלשתם כשתלמוד כל הלכה שלשה פעמים) לעולם ישליש אדם כו' וכיון דאפיק ליה לדרשה אחריתי, לזאת דרש הכא מולמדתם שיהא לימודך תם.

שם ל' ע"ב, רב הונא רב חסדא ח"א כדי שתתחונן דעתי עליו וח"א כדי שתתחולל כי', דכתיב ואתחנן כו', ומ"ד כדי שתתחולל כו' דכתיב ויחל משה, ופירש"י ז"ל והיא היא,

אלא בלישנא בעלמא פליגי, וכ"ה בשט"מ יעו"ש, וחולי ר"ה אמר כדי שתתחונן נפש חיה משורש שמו רב הונא, אשר לשון נופל על לשון כאמרם ז"ל, ורב חסדא אמר כדי שתתחולל דכתיב ויחל משה, שר שם בעיקר התפילה י"ג מדות של רחמים נאמר ורב חסד נוצר חסד.

שם גמ', אר"י אני ראיתי את ר"י דצלי והדר צלי, א"ל ר"י לר"ז ודלמא מעיקרא לא כוון דעתיה. ולבסוף כוון דעתיה, יש מהדיוק קצת, בהוספה של ולבסוף כוון דעתיה, ל"ל, ונראה דאגב קמ"ל דאם גם בפעם שניה לא כוון דעתיה מעיקר הדין צריך לחזור גם פעם שלישית. - ושלא נאמר דאם בשני פעמים לא כוון, גם בפעם שלישית לא יכון ויעיון באו"ח ק"א בזה"ז פסק הרמ"א ז"ל, - וכיון שראה את ר"י אך דצלי והדר צלי שני פעמים, מוכח דלבסוף כוין דעתיה,

שם מ' ע"ב ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים אר"ז כו', אין ה' כר"י, אם דבלא ה כללא, ד"ה כסתם מתנ"י שהיא כרבים, נגד ר"י מ"מ יען דבסוכה מ"ו פליג ג"כ ר"י עם חכמים, בהיו לפניו מצוות הרבה, אשר לר"י מברך על כל אחת ואחת בפ"ע, ואר"ז שם ד"ה כר"י וג"כ מהאי דרשה וטעמא דקרא דבכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו, וס"ד כיון דהיינו טעמא גם הכא, מסתבר טעמיה, דליהוי ה' כוותיה גם נגד רבים, לזאת איצטרך ר"ז לאשמעו"י, דבכאן אין ה' כר"י אך כסתם משנה,

שבת ו' גמ' אמר מר כו' בשוגג חייב חטאת פשיטא במזיד ענוש כרת ונסקל איצטרכא ליה הא נמי פשיטא כו' בפי' ר"ח ז"ל הג"י פשיטא על כל המימרא ומשני לא נצרכה כו' דתני בהדיא בשוגג חייב חטאת כו' דמבואר דעתו דגם על שוגג סובב והולך דברי איסי בן יהודא, וא"ש לגירסתו, ויעיון תו"ס ד"ה הא קמ"ל מש"כ לגירסתינו.

שם כ"א ע"ב, מאי שמן קיק אמר שמואל עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו. וכ' הרא"ש ז"ל ע"ז, ירושלמי תנא דבר"י ואת הקאת זו קיק ובק"נ סק"נ כ' ותמיהני הא תלמוד ערוך הוא בחולין פא"ט ד' ס"ג ונראה כי הרא"ש ז"ל גרס בחולין שם כגירסתינו אר"י קאת זו הקוק, בי"ו ולא ב"י ובגליון שם, גי' הערוך קיק - ב"י כדאיתא. שבת כ"א עוף אחד כו' יע"ש. הרי דאך גי' הערוך ביו"ד אבל גירסתינו בוא"ו והיא היתה גם גי' הרא"ש ז"ל לזאת הוכרח להביא מירושלמי דשם כתוב ביו"ד כבמשנתינו,

שם כ"ג ע"ב, ואי לאו בר הכי פירש"י זיל שאינו רגיל לעסוק בתורה, דאמרי' במגלה ו' אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין וא"א לומר ואי לאו בר הכי לכך פירש"י ז"ל שאינו רגיל ובדדחיל מרבנן כו' יעיון מהרש"א בח"א ובהגהות הגר"א ז"ל מש"כ בזה,

אמנם הר"ן ז"ל בח"י כ' שהיראה גדול מכבוד שהכבוד איני אלא בפניו והיראה בפניו ושלא בפניו יע"ש,

שם כ"ד ע"ב, ג"מ חכמים כו' א"ב דר"ב כו' ולא מסיימי, יעיון תו"ס ד"ה א"ב וח"י רמב"ן ורשב"א ז"ל אמנם מפיר"ח ז"ל נראה דלא גרס ולא מסיימי ותנא בתרא לטפויי אתי יע"ש. שם כ"ט ע"א ג"מ והא דרב מכללן איתמר כו' יעיון מהר"ם מלובלין ז"ל מה שפי' ובח"י פי' ז"ל שפי' בדרך אחר, להמעיין בפיר"ח ז"ל מבואר כפ"י הפ"י ז"ל יע"ש היטב,

שם ע"ז ע"א בתו"ס ד"ה ועוד, ויעיון בפיר"ח ז"ל וקאמר רב יוסף כו' והכין סבר ריב"י דרביעית דם לכשיקרוש יהיו בו כזית, וזה שלא כתו"ס, ויעיון במהרש"א ז"ל שהקשה דא"כ מנלי' נר"י, דר"נ וריב"י אמרו דבר אחד דאימא דר"נ ס"ל כת"ק דמתנ"י. ובפחות מרביעית נמי הוי יבש כזית. לפיר"ח ז"ל י"ל דדחיקא טובא לעשות פלוגתא כזה במציאות דלר"נ רובע רביעית או יותר קצת כשיקרוש יש בו כזית ולריב"י דוקא רביעית ולכך אמר ר"י שניהם אמרו דבר אחד, וצ"ע.

שם קכ"ט ע"א גמ' א"ל רבינא למרימר מר זוטרא מתני לקולא, ורב אשי מתני לחומרא הלכתא כמאן, א"ל ה' כמ"ז ספק נפשות להקל אם כי מימרא דר"א קדום, מכל זאת להלכה בשאלה. הקדים רבינא למר זוטרא דמתני לקולא, מלבד מה דלפרקים, במה דסליק פתח, י"ל עוד יען כי בדיני נפשות פותחין לזכות, והא דלא אמר רבינא בקצרה על פלוגתא דמ"ז ור"א הקדום הלכתא כמאן י"ל יען כל כללא דהלכתא כרב אשי נגד מר זוטרא וזה שהמתיק בלשון חכמים לאמור מ"ז מתני לקולא. כלומר אם כי הוא מ"ז נגד ר"א הלא הוא מתני לקולא בד"נ, ורב אשי אם כי הלכה כוותי' נגד מ"ז אבל הוא מתני לחומרא בד"נ. ושוב עומדים בקו המשוה אשר יש מקום שאלה הלכתא כמאן, וא"ל ה' כמ"ז יען כי ספק נפשות להקל, ולזאת הלכה בזה גם נגד הכלל.

עירובין ה' ע"ב, הוה לי' ספק דבריהן וספק דבריהן להקל, הי' מקום לקצר ולאמור הו"ל דבריהן ולהקל, ויש לרמז בזה מש"כ לשיטת הרמב"ם ז"ל, דכל דרבנן בכלל לאו דלא תסור, א"כ גם ספק דרבנן הוי ספיקא דאורייתא ולמה הני לקולא, ותירצו כי הם אמרו והם אמרו להקל בספיקם, וזה יש להעמיס הו"ל ספק דבריהן, וספק דבריהן להקל כלומר דבריהן היו בזה להקל.

שם י"א ע"ב אשכחי' ר"ש כו' א"ל אי משכחת להו לא תימא להו לבי ריש גלותא ולא מידי מהא מתניתא דכיפה, ולא פי' רש"י ז"ל על זה, ולקמן ל"ט ע"ב פי' אי משכחת להו לר"נ ור"ח לא תימא להו להאי מלתא דמיכספי לי על דלא חכלית מיניה. ובב"ק צ"ח ע"ב פי' אי משכחת להו לבני הישיבה, לא תימא להו ולא מידי משום דחדו דמשכחי

תיובתא למילתי, – בגה"ש בציונו כ' כעין זה לקמן וכו', וכ' עליו הרש"ש ז"ל כי שכח לציין עוד לשבועות מה' ע"ב, ואין כאן שכחה כי לא ציין אך להמקומות שנאמר גם שם כעין זה ולא תימא להו וכו'. ובשבועות לא נאמר זה יעוי"ש וזה טעמא בעי ונראה כי על תפילת רנב"ה, שלא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בד"ה ואשמח בהם. כ' אא"ז המהר"ל מפראג ז"ל בהקדמת ספר תפארת ישראל, וז"ל, הרי שאף בת"ח גדולים לבם נוטה לשמוח כאשר מצא בדברי זולתו חסרון כי טבע כל אדם שישמח בשלמות אשר לו על זולתו, לכך מתפלל שלא ילך אחר טבעו, וישמח כשחברו נכשל בהלכה, והוא אינו נכשל עכ"ל, (בהקדמת שו"ת החת"ס פי' שלא אכשל בדבר הלכה, ואצטרך שליח להחזירני, וישמחו בי חברי על שזכו להצילני, וכדמצינו ברב עיזא ורבא ב"ב קל"ג וכ וכעין זה בסגנון אחר כ' גם המהר"ל מפראג ז"ל שם יעו"ש). ולזאת על ר"נ ור"ח, לא פירש"י ז"ל דישמחו כי הם היה למעלה מטבע האדם בזה, אך דמיכספי לי, אמנם על בני הישיבה אם כי גם הם היו גדולים מאוד, מכל זאת מצינו הבדל בין הרב והתלמידים בכמ"ד בש"ס, שלא היו במדרגת רבם פי משים דחדו, ובכאן די"ל בטעמא דנא תימא להו, (כעין זה דמצינו בכ"ד בש"ס כבר הרחיב הדבור בשו"ת מהרלב"ח ז"ל בסי' קכ"א, ובקונ"ט הסמיכה בראשיתו ד"ה ובר מן דין יעו"ש ובשו"ת רמ"ע מפאני ז"ל סי' ה') בשני פנים או משום כסיפא, או שלא יחבשו דבי ריש גליתא עוד הפעם לרב גדא שמעי' לזאת לא פירש"י ז"ל כאן על זה, והגאון הר"ח ז"ל פי', א"ל ר"ש אי משכחת להו לאלו שחלקו עלי, לא תימא להו הא מתניתא, כלומר אני אחזיר בי מעצמי, אולי יש להעמיס בכוונת לשון הר"ח ז"ל, כאשר ספר לי אאמ"ו הרה"ג וירא ה' זללה"ה, כי להגאון ר' משולם מטיסמניץ ז"ל, פ"א בדרשתו לרבים, הקשה לו תלמיד אחד ממשנה, והשיב ע"ז יותר משלשים תירוצים, ואח"כ אמר הוא תדעו כי האמת היא כדברי התלמיד, ושאלו אותו, א"כ למה השיב רבינו כל אלו התירוצים, אמר הלא ומודה על האמת, לא יחשב בעת אשר מוכרח להודות לזאת הראיתי אשר"י בידי להשיב בזה, ומ"מ הנני מודה על האמת, וזה, לא תימא להו להא מתניתא, אשר אהיה כמוכרח לחזור, אלא אני אחזור בי מעצמו בלא הכרח, אך להיות מודה על האמת ברצון וא"ש.

שם י"ג ע"ב, ושונין דבריהן ודברי ב"ש סו' ופי' בספר גאון יעקב כי היו שונין גם דברי ב"ש משא"כ ב"ש, וי"ל דלכך זכו ב"ה אשר ב"ש במקום ב"ה לאו משנה היא, וי"פ עוד דווקא במקום ב"ה שהיא עוה"ז אשר אך חסד יבנה כמדתם לאו משנה היא משא"כ בשמים ולעתיד, וכמש"כ המפרשים, ה' כב"ש כי או"א דברי א' חיים.

שם ס"ה ע"א אר"א הבא מן הדרך אל יתפלל שלשה כו' אבוה דשמואל כי אתי באורחא כו', והרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' ט"ו לא כ' רק הבא מן הדרך תפלה ה' וכ' שם הכ"מ דבדבריו נכלל ג"כ דין זה דבא בדרך יע"ש אמנם הלא דרך הרמב"ם ז"ל להעתיק ההלכה כלשון הש"ס המבואר, ונראה דגירסתו היו כגירסת ר"ה ז"ל וז"ל, אר"א הבא מדרך כו' אבוה דשמואל כי הוי אתי מאורחא תלתא יומי לא הוי מתפלל, ע"כ אשר לא נזכר רק דינא דבא מן הדרך וכהעתקת הרמב"ם ז"ל.

שם ע"ט ע"א, אמר רבא ל"ש כו' חבל לארכו אפי' כ"ש כו', וז"ל הר"ח ז"ל בפירושו. אבל אם נתן הנסר לארכו של החריץ מצ"ח של חריץ אפי' פחות מ"ד מערבין אחד כו', אשר מתבאר מפירושו כפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' עירובין ה' י"ג דבכגון דא מערבין אחד ולא שנים יע"ש ובלחם משנה.

שם צ"ד ע"א, ולשמואל למה לו הא אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה והרש"ל ז"ל גורס והיכי עביד שמואל הכי והא אמר כו' וכן הוא הנ"י ברי"ף ז"ל, וחילוף הגרסאות טעמא בעי וביחוד הגירסא היכי עביד שמואל הכי, והר"ן ז"ל בשבת פ' כל הכלים ד"ה וכ' רש"י ז"ל פי' היכי עביד שמואל הכי כלומר למה הוצרך לכך כו' ואכתי איני מובן למה נאמר זה בלשון דהיכי עביד הכי, ונלע"ד די"ל למש"כ המ"מ בפכ"ה מה' שבת, וב"י ז"ל בסי' ש"ח, בשיטת הרמב"ם ורשב"א ור"ן ועוד פוסקים ז"ל, דגם כלי שמלאכתו להיתר אין לטלטל שלא לצורך כלל (יעיון תו"ס שבת קכ"ג, קכ"ד וא"ר שם באו"ח בשם הש"ג) ויש חולקין, ובזה יש לתלות חילוף הגירסאות דלגי' דלמה לי מבואר כדעת היש חולקין דגם שלא לצורך כלל שרי אך דלמה לי, ולגוי דהיכי עביד מבואר כדעת האוסרין שנא לצורך כלל, וזה שפי' הר"ן ז"ל היכי עביד שמואל, כלומר למה היצרך וכיון דל"צ כלל הלא אסור לטלטל והיכי עביד הכי וא"ש.

פסחים ב' ע"א בפי' הגאון ר"ח ז"ל, מיתבי וכאור בוקר יזרח שמש אלמא אור יממא הוא, ושנינן וכאור בוקר כתיב כלומר כאור בוקר כו', פירושו כפי' אא"ז רש"י ז"ל בד"ה וכאור בוקר כתיב ופי' ר"ת ז"ל, שהביא התוס' ציינו על וכאור בוקר בעוה"ז, שזה הביא לפרש בדרך אחר וכמש"כ המהרש"א ז"ל, וכוון להתו"ס רי"ד ז"ל שכ' פתרון המורה נ"ל דחוק לפי הגירסא ופ"י פי' שלישי יע"ש, אמנם מפי' הגאון ר"ת ז"ל שכ' כלומר כו' והאריך לבאר נראה דלא גרס בגמ' אך וכאור בוקר כתיב, והכי קאמר וכו' דבגירסתינו לא היו בגירסתו וכ"נ גי' רש"י ז"ל, ולגירסתם פירושם ברור כאור בוקר.

שם הללוהו כל כוכבי אור כו', נ"מ לנודר דאמר מר הנודר מן האורה כו', מה יפה אף נעים גירסתו דאמר מר אשר הגרי"ב מגי' במקום דתנן דתניא, והצל"ח מוחק גם דתניא

דאינה גם בתוספתא יע"ש, ובנו"ב מהד"ת חיו"ד סי' קמ"ד ועתה באור חדש של גי' הגאון ז"ל נלך דאמר מר, והיא מימרא דאמורא, ולפ"ז אין מקום לדברי הצל"ח ונו"ב, ושוב טעמא בעי במה דהשמיטו הפוסקים הלכתא דא, ויעיון בתו"ס יבמות ע"א ד"ה והני, ובע"ז כ"ז ד"ה אלמא ובספר יד דוד ז"ל בח"י כ' ליישב זה יע"ש.

שם ה' ע"ב ת"ר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם מה ת"ל, והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים וכו', גירסתינו בתלמודא, הקרא דולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך מ"פ בא, וכ"ה בילקוט שם סי' ר"ג יע"ש, ובמהר"מ מלובלין והגהות רש"ש ז"ל מש"כ בזה, אמנם מה טוב גי' הגאון ר"ח ז"ל מהקרא דפ' ראה ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים שהוא לגז"ש שוה ממש להקרא דשבעת ימים שאור וגו', אשר בשניהם נאמר אך שאור וגם שבעת ימים.

שם רבא אמר לא תיפוק ואורישא קאי, כלומר בתחלת הענין הדברים אמורים כו', באלו הדברים הקצרים המאירים כספירים. מסולק קושית הצל"ח שהקשה כאן בח"י וז"ל. הנה יפלא לרבא הוה ליה לברייתא למתני הא ברישא וכך ה"ל למתני שבעת וכ"ו לא ימצא למה נאמר, לפי שנאמר לא יראה כו' אבל אתה רואה כו' אין לי אלא שלא כיבשתו כו', יכול יטמין כו' ולמה המתין בהך א"ל עד שלא כיבשתו עד ששנה בנתים איסור קבלת פקדונות עכ"ל יע"ש שהאריך בישוב זאת הקושיא אשר ליישב זה כוון הגאון ז"ל בפירושו כלומר בתחילת הענין הדברים אמורים, שלך אי אתה רואה כו' כו' כלומר דזאת באמת שינויא דרבא כי אלו הדברים בברייתא נשנו קדומים.

שם אין לי כו' אלא בנכרי שלא כבשתו כו' שאין בך יכולת למנעו נכרי שכבשתו כו' מנין שאע"פ שיש בך יכולת למנעו שמותר שנאמר כו', בסברת הגאון ז"ל דכאן שהתורה אסרה בבל יראה כיון שבידו למנעו הוי אמינא כיון שלא מיחה והוא הגורם שנראה ברשותו אסור, לזאת איצטרך. כאן תרי קראי יש מקום בזה ליישב קושית ר"ת ז"ל כתו"ס ד"ה משום כמובן.

שם ופרק"י הייתה אומר אסור שנאמר לא ימצא מ"מ קמ"ל לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור לך לך תרי זימני כו' להבין היטב פירושו יעיון פירש"י ורז"ה והשגות הראב"ד ובמפרשים ז"ל מש"כ בביאור הסוגיא.

שם כדרבא דאמר לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כו' והיו נותנין להם קמח, ואומרים להם עשו לנו להם. ואפילו אם אבד אותו הלחם באונס, אין משגיחין אלא מענישין אותם. נמצא אותו לחם כ"ז שהוא אצלם כאלו שלהם, מבואר מפירושו כשיטת

הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' חו"מ יע"ש במ"מ ולח"מ ובאו"ח סי' ת"מ ובט"ז סק"א ובאחרונים להלכה, וכעת הלא מצינו חבר לשיטת הרמב"ם הגאון ר"ח ז"ל שכל דבריו דברי קבלה. **שם** ו' ע"א כדתניא שואלין ודורשין בה' הפסח קודם הפסח שלשים יום, ובשלהי מגילה משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום כו' יעיון ב"י וב"ח באו"ח בסי' תכ"ט מש"כ בישוב הקושיא על אלו שני המאמרים ואולי י"ל עוד דעל המנהיג ומורה לעם את הדרך אשר ילכו בה, החיוב לדרוש שלשים יום מקודם, שזה נלמד ממשה רבינו רבן של כל ישראל, שעמד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני, ומשה תקן להם לישראל כלומר לכל אחד ואחד שעכ"פ בכל חג וחג ישאול וידרוש מענינו של יום.

שם נ"ח ע"ב בפירש"י ז"ל ד"ה בשני בשבת יעיון בצל"ח במש"כ שכוון לדברי הלח"מ בפ"א מה' תמידין ה ז' בשיטת רש"י ז"ל דאך על לא בדיו פסח לא היו משגיחין בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה אבל על לא אד"ו ראש גם בזמן הראי' לא היה יע"ש, והוא האמת בשיטת רש"י כי כן מתבאר מפירש"י ז"ל, בסנהדרין י"ג ע"ב ד"ה וליעברה לאדר יע"ש, ויעיון בתו"ס ופיר"ח ז"ל כאן ובמאירי בח"י לשבת קנ"ד ע"ב ד"ה יוה"כ שחל להיות בערב שבת ש"כ וז"ל, ודברים אלו אין להם מקום בזה"ז, שאין יוה"כ חל כלל לא במוצ"ש ולא בע"ש גם כן עכ"ל אשר מבואר שיטתו כי בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה היו חל גם יוה"כ ושבת בהדי הדדי ויצא גם מהכלל דלא אד"ו ראש והוא גם שיטת הרמב"ם ז"ל שם ב"ה תמידין ובפ"ה מ"ה שבת ה' כ"א שפסקה לזמן שביהמ"ק יהי' קיים כדרכו להביא גם הלכתא למשיחא וכדברי המ"מ בה"ש שם ומיושב קושית הלח"מ מה שהניח בצ"ע ב"ה תמידין שם יע"ש.

שם קט"ו ע"ב ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה, ר"ה אומר כו' והלכתא כר"ה. יעיון לח"מ בפ"ח מ"ה חו"מ שכ' בטעם פסק הרמב"ם ז"ל דעוקרין השלחן מלפני קורא הגדה לבד, דלא היו בגרסתו והלכתא כר"ה והוא האמת כי גם בפיר"ח ז"ל לא גרס לה אשר כגי' הר"ח רוב פסקי הרמב"ם ז"ל.

ר"ה כ"ו ע"א. גמ' והא תנא מפני שהוא קרן קאמר, חדא ועוד קאמר חדא דאין קטיגור נעשה סניגור, ועוד מפני שהוא קרן. בתירוצא דא יש מקום להעמיס כוונה מיוחדת, כי בדם הפר קאמר הש"ס הואיל ואשתני אשתני, ולזאת אם היו נקרא שופר אחר חתיכת הקרן מהפרה דהוי שינוי השם גם לטעמא דאין קנ"ס לא היו מקום והוא דאמר תנא דמתני' עיקר הטעם מפני שהוא קרן מתחלתו ועד סופו אשר עי"ז יש מקום גם לטעם השני וכדאמרן.

שם מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדכרא הוא כו' יעיון פ"י ז"ל שכ' ויותר יש לתמוה בהא דאמר"י בסמוך ומאי משמע דהאי יובלא כו', ואהיכא קאי כיון דממתני משמע אדרבה לאו דווקא אלא ה"ה לכל המינין. והאריך בישוב זה יע"ש. אמנם ר"ח ז"ל פי' כתיב והיו במשוך בקרן היובל ופי' ר"י בקרן האיל לפיכך אמר מאי משמע דהאי יובל דכתיב בהאי קרא איל הוא כו' ולזה כוון גם רש"י ז"ל במתני' בקרן היובל ויובל דכרא הוא כדמפרש בגמ', הרי שפירשו דקאי הש"ס לר' יוסי וא"ש בפשיטות.

והנה בירושלמי אמרי' הוון בעי מימר ולא פליגין כלומר דר"י מכשר אך בדיעבד, תני ר' יוסי מכשיר כו' כלומר גם לכתחלה. ובזה יש לפרש הא דקאמר הש"ס שפיר קאמר ר' יוסי אשר דקדק היום תרועה ז"ל באמרו איכא למידק דלמה לי סמכא זו אטו לא ידעי' דשפיר קאמר ר"י יע"ש, ולהאמור בירושלמי י"ל שפיר קאמר ר"י להכשיר גם לכתחלה ולא אך בדעבד וכמסקנה הירושלמי.

שם מפני מה אין כה"ג נכנס לפני ולפנים כו' והקשה הטורי אבן ז"ל א"כ למה נשתנה אבנט של כה"ג דביוה"כ של בוץ וכל השנה של כלאים יע"ש. ולמש"כ הי"ת לפרש המ"מ יען דיש ב' טעמים או משום דביבין ישראל – וכמ"ש ביומא בפ' הוציאו חביבין כו' – או משום דאין קטיגור נ"ס דאיזהו טעם עיקר. מיושב קושית הט"א כי חין להקשות על שינוי חבנט למה כי כמה חוקי התורה יש בעבודת יוה"כ אך בכאן דיש שני טעמים קשאל הש"ס אך מ"מ כלומר איזהו טעם עיקר.

ויעיון בט"א ד"ה מאי שור פר שכ' וי"ל דס"ל לר"י דאי אשור של מ"ב לחוד קאי ל"ל דכתיב משור פר, במקרן מפריס לחוד סגי יע"ש. ואולי יש להעמיס זה בלשון פירש"י ז"ל ותיטב לה' תפלתי משופר ובשור קא משתעי קרא (יעיוץ י"ת מש"כ בזה) כלומר כיון דממקרן מפריס מוכח דבשור קא משתעי קרא והאי שור פר ל"ל ועכ"ל דלדרשה אתי משופר.

שם כז ע"ב גמ', צפהו זהב מבפנים פסול וכ' היום תרועה וז"ל והיינו וודאי אפילו לא נשתנה קולו וא"כ ק"ק מאי זה שאמרו התוס' דטעמא דפיסולא הוא לפי שאינו קול שופר אלא קול זהב. הלא אין כאן קול זהב אלא קול שופר, ולא העלה לזה ישוב יע"ש. יעיון בחי' ריטב"א ז"ל דמבפנים גם בכל שהו לעולם משתנה קולו בוודאי יע"ש א"ש פי' התוס'.

שם אלא שהרחיב את הקצר וקצר את הרחב, וחקר הי"ת אם הרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד אם מיפסל או לא, והעלה בבירור דאה"נ דצד א' ששינה פסול יע"ש וגם בפמ"ג בס' תקפ"ו במ"ז ס"ק ט"ז הביאו להלכה והיא הלכה ברורה. יצאה עוד

מגאון קדמון ר"ח ז"ל שכ' בפירושו וז"ל הפכו כגון שהרחיב את הקצר והוא ראש הקרן או קצר הרחב כו' ותקע בו לא יצא כדרב מתנה ע"כ במלת או שהוסיף מבואר יוצא מפי רבינו חננאל ז"ל שכל דבריו דברי קבלה כפסק הי"ת ופמ"ג ז"ל.

שם בתוס' ד"ה ושמע קו"ש כו' יעיון ביום תרועה ז"ל שהקשה וז"ל כ' עוד והא דאמרי' בשלהי כיצד צולין כו' א"כ הוי דלא כריב"ל כו' ק"ל מה הוא דלא כריב"ל, ודלמא הפי' דהצבור יושבים בבית והש"ץ תחת האגף א"נ ט' בבית ויחיד תחת האגף ובכה"ג הו"ל כצבור בגדולה וש"ץ בקטנה כוי ובכן יש לתמוה על מרן הב"י א"ח סי' ר"ה כו' עכ"ל יעו"ש באריכות אשר מכח קושיתו וישובו על התוס' תמה על הב"י ז"ל, אמנם לענ"ד נ' בפשיטות דמטעמא דאמר ר"י אפי' מחיצה של ברזל אינו מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, מוכח דלא מיירי בכה"ג רק בש"ץ ויחיד תחת האגף דאל"כ טעמא אחרינא בדבר דהוי כצבור בגדולה וכו' ומדאמר ריב"ל ט"א מוכח דא"א לאוקמי רק בכה"ג ול"ק על התוס' וא"ש דברי רבינו הב"י ז"ל.

סוכה ל"ה ע"ב בפירש"י ז"ל בד"ה הרי יש בה היתר אכילה לכהן וישראל נמי נפיק כו' ויכול להאכילה לב"ב כהן אבל פדיון אין לה להיות ניתרת לאכילת ישראל והאומר כן רשע הוא. יעיון כפות תמרים על מתנ"י בד"ה של מע"ש שכ' ואפשר כשנדקדק מ"ש רש"י והאומר כן רשע הוא וכי מי שטועה בדין ואומר דתרומה יש לה פדיון יקרא רשע לא יקרא אלא ע"ה יע"ש מה שתי' בדרך פלפול. ובפשיטות י"ל דכיון שהאומר בדעתו להוכיח מהסוגיא שיש בה היתר לאכילה היינו ע"י פדיון לאו בשם ע"ה יקרא אך לגס לבו בהוראה אשר כנו אותו חז"ל בפ"ד דאבות לרשע שהוא המגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ויש להעמיס עוד בכוונת לשון הזהב דרש"י ז"ל לאמרם ז"ל בעירובין דהעושה כקולי ב"ש וקילי ב"ה רשע, כחומרי ב"ה וכחומרי ב"ש עליו הכתוב אומר והכסיל בחושך הולך, ואולי מטעם זה קראו חז"ל לגס לבו בהוראה לשוטה רשע וגס רוח כי לאוקמי שמעתתא הוא אך סייעתא דשמיא וכדאיתא במגילה ו', וזה נתן העניו אשר וה' עמו (סנהדרין צ"ג) שהלכה כמותו וכמבואר מדחז"ל בכמה דוכתי, ולזאת הגס לבו בהוראה אשר ה' אומר עליו אותו לא אוכל ואין לו סייעתא דשמיא לכוון להלכה. ואם מחמיר בחנם לשוטה וכסיל יחשב, ואם מיקל שלא כדת הרי הוא רשע. והנה לשיטת רשיי ז"ל שהוא דלא כשיטת הר"ן ז"ל דאך כהן אם נטל יצא דבעי' שיהיה לאותו אדם היתר אכילה, אך גם ישראל יוצא יען שיכול להאכילה לב"ב כהן אשר מזה נצמח גם קולא דיוצא גם במקום שיכול אך להאכיל לאחרים וכמבואר בפוסקים וא"כ זה האומר הטעם יען דיש לו פדיון להיות ניתרת גם לישראל בעצמו שיוצא בזה, אינו נחשב אך

למחמיר שלא לצאת במקום שראוי להאכיל אך לאחרים אשר לשיטת רש"י ז"ל הוא מחמיר בחנם להקרא כסיל ויוכל להיות כי ספוקי מספקי לי' אשר גם משם זה יצא וכדאיתא בר"ה י"ד, לזאת שכל רש"י ז"ל בקולמסו לאמור כי עוד רשע הוא להקל שלא כדת התורה להתיר לישראל ע"י פדיון תרומה טהורה. כנלע"ד בכוונת לשון אא"ז מאור ע עינינו רש"י ז"ל.

ביצה ט"ז ע"א גמ' חק לישנא דמזוני הוא, דכתיב ואכלו את חקם וגו' מר זוטרא אמר מהכא הטריפני לחם חוקי. ודייק המהרש"א ז"ל בח"א דכיון דהביא מתחלה קרא מן התורה למה הביא עוד מדברי קבלה, ובספרי שער נפתלי בהפטרה כ' בזה יעו"ש. אולם בגי' הגאון ר"ח ז"ל כ' וז"ל והאי חק מזונות הן כדכתיב הטריפני לחם חוקי וכתוב ואכלו את חקם כדרך הסוגיות להביא מקודם מדברי קבלה, ולחזק להביא עוד מדברי תורה כי מעלין בקודש.

שם ט"ז ע"ב ערובי תבשילין צריכין כזית כו' תנן אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחלה שייר ממנו כל שהוא סומך עליו לשבת, מאי כל שהוא לאו אע"ג דליכא כזית, לא דאית ביה כזית. ופירש"י ז"ל לא דאית ביה כזית, ולגבי ככר שלם קרי ליה כל שהוא. לכאורה נראה הפירוש דלגבי כר שלם דמערב לכתחלה נקרא השיעור דכזית כל שהוא אמנם זה אינו כי מלבד דבע"ת לא בעי' ככר שלם גם במזכה לאחרים יעיון בהגהות רש"ש ז"ל הלא במתני' לא אידכר כלל עירובא דפת אשר הראשונים ז"ל הקשו מזה על שיטת ר"ת ז"ל דבעי עירובי דפת ותבשיל לאכי' ולבישול דלמה לא הוזכר במתני' וגם אם נדחוק ולומר כיון דבהג"מ בפ"ו מה' יו"ט כ' בשם רש"י ז"ל שרבו נוהג בתבשיל ופת (יעיון צל"ח על פירש"י ז"ל ד"ה ופת לא מלפתא דרש"י קאי בשיטת ר"ת ז"ל, אולם בחי' הרשב"א ז"ל בד"ה אמר רבא הלכתא כתנא דידן כ' ואף רש"י כן דעתו דבתבשיל אחד סגי בין לאפוי בין למבושל וזה סותר לדברי הגה"מ וצ"ל הא דידיה והא דרביה. ויותר נראה כי בחי' הרשב"א ז"ל צ"ל ואף ר"י ז"ל כמבואר בתוס' וראשונים ז"ל החולק על שיטת ר"ת ז"ל ולא חשש לדעתו רק להחמיר על עצמו יעיון בתוס' וחי' הרשב"א ז"ל שם) אשר מסתמא רש"י ז"ל תלמידו נהג וס"ל כדעת רבו וכדאמרי' בשבת קכ"ח וביצה מ' וכמה דוכתי ואיכא שיטתו עירובא דפת ואם כי אין חיובא גם לכתחלה בככר שלם מ"מ להידור מצוה לוקחין ככר שלם וגם לעשות בו מצוה אחריתי לבצוע עליו בסעודת שבת וכאשר נהג מהר"ם ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל כמבואר באו"ח סי' תקכ"ז יע"ש בב"ח ומג"א ז"ל וזה לרמז גם בפירש"י ז"ל מלבד דכ"ז דחוק מאוד וכמובן מעצמו גם אם נסבול זה הדוחק בפירש"י ז"ל מה נאמר באור זרוע שהוא ז"ל בה יו"ט סי' שמ"ג האריך לחלוק על שיטת ר"ת ז"ל

ובתבשיל לחודא סגי ובאות שד"ם כ' כפירש"י ז"ל אר"א אמר רב ע"ת צריך שיהיה בהן כזית בין לאחד בין למאה וכ"ש דקתני במתני' דאית ביה כזית ולגבי ככר שלם קרי ליה כ"ש, הלא לשטתו אין כאן עירובא דפת כלל, לזאת כברור נראה בכוונת דבריהם ז"ל דבעירובי חצירות הלא קיי"ל כר"י בעירובין פ' דבעי' ככר שלם והוא שאמרו ז"ל ולגבי ככר שלם כלומר דעירובי חצירות קרי ליה כל שהו, כנלע"ד בפי' דבריהם ז"ל.

והנה בצל"ח דקדק דכיון דנשתייר ממנו כזית, א"כ מאי קמ"ל דסומך עליו הרי גם בתחלה אין שעורו יותר מכזית יע"ש ובהגהות רש"ש ז"ל מה שתי' בזה ואולי י"ל עוד כי אמרי' לקמן י"ז ע"ב אם רצה לאכול את עירובו הרשות בידו, אכלו עד שלא אפה כו' אשר גם בזה עמד הצל"ח דמה הוצרך לאשמעוי' דבר זה שהוא לכאורה מלתא דפשיטא יע"ש תירוצו. ונלע"ד כי נודע מנהג רבותינו הראשונים ז"ל להניח העירוב עד ש"ק לצרפו ללחם משנה ולאכלו בסעודה שלישית כמבואר שם באו"ח אשר יסודתם בהררי קודש כאמרם ז"ל בברכות ר"א ור"א כי הוה מתרמי להו ריפתא דעירובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ומיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי, ואם כן יש ס"ד מטעם זה לאמור דאין רשאין לאכול העירוב עד ש"ק, לזאת קמ"ל דאם רצה לאכול את עירובו הרשות בידו כי זה להניח לסעודות ש"ק דליתעביד בי' עוד מצוה היא רק מהידור מצוה ומנהג וותיקין אבל לא מעיקר הדין (ולמנהגינו וכשיטת ר"ת ז"ל יש לפרש כי הוי מיתרמא להו ריפתא דערובא גם על עירובא דתבשילין, ורש"י ז"ל שפי' שם על עירובי חצירות יען כי בע"ת מעיקר הדין אין אנו צריכין אך כזית גם בתחלה ולא ככר שלם אולם למנהג רבותינו הראשונים ז"ל אשר מסתמא גם ר"א ור"א נהגו הכי לקח ככר שלם להידור מצוה יש לפרש ריפתא דערובא גם על ע"ת אך כי הוי מיתרמא להו דמעיקר הדין אם רצה לאכלו הרשות בידו, אך כי הוי מיתרמא להו דנשאר לש"ק אמנם לאכול את כל העירוב קודם שאפה ובישל גם איסורא איכא כי יהיו למפרע ברכת העירוב ח"ו ברכה לבטלה ולזאת הדעת נותנת כי קודם שאפה ובשל אין רשאי לאכול מעירוב מאומה שמא יבוא לאכול עד פחות מכזית ויגרום ברכה שאיני צריכה קמ"ל במתני' דאם דעשה שלא כהוגן ואכלו מכל זאת לא קנסו אותו ואם שייר (ובזה מדוקדק היטב לישנא דמתני' ואם שייר ולא נאמר ונשתייר שיהי' סובב והולך גם על ואבד דנקיט ברישא כי לישנא דואם שייר שהוא בכוונה לא יאמר אך על ואכלו בכוונה ולהאמור א"ש כי אך על ואכלו בכוונה שעשה שלא כהוגן איצטרך לאשמעוי' דמכל זאת סומך עליו בשבת אם שייר כ"ש) ממנו כ"ש שהוא כזית סומך עליו בשבת וק"ל.

יומא ל"ז ע"א אר"י המהלך לימין רבו הרי זה בור. תנן הסגן בימינו ורב"א בשמאלו, ועוד תניא שלשה שהיו מהלכין בדרך כו' וכן מצינו כו' מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו, כו', אם כי ידוע כי מיכאל מימין וגבריאל בשמאל ואוריאל או רפאל באמצע, כי מאן אינון ג' אנשים אברהם יצחק ויעקב (זוה"ק וירא) אשר הם נגד המלאכים, ולזאת יעקב אבינו אשר אחז"ל כי הוא בחיר שבאבות, בריח התיכון, לזאת לעומתו אוריאל או רפאל בבחי' גדול באמצע גם למעלה. אמנם זה היה לאחר לידת כל האבות הקדושים אשר ע"י עבודת ישראל סבא קדישא למטה נתעלה עוד מעלה מעלה, שורשו גם למעלה, אולם בזמן שהיה שלשה אנשים נצבים עליו אשר אחד היה אברהם אבינו אור העולם ובו נכלל כל, אז היו מיכאל שורשו למעלה באמצע וכמובן. ולכאורה יש לדייק דלאחר הקושיא ממשנה למה איצטרך עוד מתניא, ויפה אמר בזה כת"ה ידי"נ כיון שפירש"י ז"ל הרי זה בור אפי' בדרך ארץ אינו בקי לזאת קמקשה תלמודא גם מברייתא זאת שהיא בפ"ד במס' דרך ארץ והוא נכון, וי"ל עוד כי ממתני' י"ל הטעם יען שהיה בשעת עבודה בבית ה' אשר אין גבהות לפני המקום וגדול כקטן יחשב, ועוד דהלא הסגן היו משמש לכהן גדול כבירושלמי הובא בפיר"ח ז"ל חמשה דברים היו הסגן משמש כו' אשר היה נראה לעין כל כי האמצעי הוא כה"ג, לזאת מקשה עוד מברייתא שלשה שהיו מהלכין בדרך כו' אשר אין מקום לזה ולשינויי דמצדד אצדודי א"צ לזה ומיושב גם ממתני' ויעיון ברכי יוסף ז"ל יו"ד סי' רמ"ב.

שם ס"א ע"א בפירש"י ז"ל ד"ה זה לפני ולפנים כו' אם נכנס אדם שם בטומאה כו' נראה דלא על כה"ג ביוה"כ קאי אך על האומנין כדתנן בפ"ד דתמיד ולולין היו פתוחין בגלוי לבית קה"ק. שבהן היו משלשלין את האומנין בתיבות כו' ובזה מיושב קושית המהרש"א ז"ל דהלא כבר נתחייב בנכנס לעזרה יעו"ש כי עליות לא נתקדשו כדאמרי בפסחים פ"ה, ויעיון בתוס' פסחים פ"ב ע"ב, ובהגהות רש"ש ומצפה איתן כאן.

שם ס"ג ע"ב גמ', טעמא דרבי רחמנא כו' הו"א שעיר המשתלח קדוש במח"ז והא אין הגורל קובע אלא בראוי לשם כו' רבינא אמר כגון שהומם וחיללו על אחר כו', רבא אמר כגון שהיה לו חולה בתוך ביתו ושחט אמו ביוה"כ וכה"ג מי אסור כו', דחייתו לצוק זו היא שחיטתו. בתשובת מלחמות ארי הביא קושיא בשם אמרי צרופה לריא"ף ז"ל הלא רבא ס"ל בב"מ כר' יונתן ולר"י חוששין לזרע האב עיי"ש במס' ר"ה דף ה' ועיין תוס' חולין ד' ע"ט ובבכורות כ' ע"ב דגדיה יולדת תוך שנתה א"כ שפיר צריך קרא למעט, אם הביא השעירים אב ובנו דכל אחד היו ראוי לשם ואחר הקרבה נעשה חבירו מח"ז משום או"ב עכ"ד יע"ש תירוצו בדרך הפלפול, והנה בפי' ר"ח ז"ל הגירסא רבא בת"י

קמא ותי' בתרא בשם רבינא אשר לפ"ז אין מקום להתחלת הקושיא גם לגירסתינו. ראה זה אור חדש מש"כ ר"ח ז"ל:

רבינא אומר פחות מבן ח' ימים לא איצטרך קרא דהא פשיטא הוא דלא קדוש כי איצטרך קרא כגון שהיה לו חולה מסוכן ושחט לו שעירה ביוה"כ, ויש לו בן ראוי לקרבן לאותה השעירה והיה מזומן עם שעיר אחד והגריל עליהן מקודם שתשחט אמו ועלה עליו הגורל לעזאזל כו' סד"א כבר נקדש וישתלח קמ"ל דלא כו' ע"כ הרי דבתי, בתרא בא להוסיף על תי' קמא דס"ד אך דליקדוש דקמ"ל דלא קדוש. ובתירוצא בתרא אתי לאשמעוי' אם דכבר נתקדש דהוי ס"ד כיון שנתקדש כבר ישתלח מ"מ קמ"ל דלא אשר זה לא היה נשמע בתירוצא ובדרך רחוקה של האמרי צרופה וא"ש בפשיטות וכמובן להמעיין ומבין.

שם ע"ו ע"א. תניא כו' מן שירד להם לישראל כו' שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי וגו' כוסי רוי', אמר אביי ש"מ כסא דדוד לעלמא דאתי כו' שנאמר כוסי רוי בגימטריא הכי הוי כו' יעיון מהרש"א ז"ל בח"א שכ' מלת ש"מ הוא מגומגם דמשמע דש"מ מדלעיל יע"ש אולם אור חדש על כסא דדוד תאיר בפיר"ח ז"ל שכ' וז"ל ודייק אביי מהא דאיסי דאמר המן היו מתגבר ועולה בחשבון ערוך כדי שיראו אותו הכל כסא דדוד לעלמא דאתי שיעורו כחשבון שרו"' רכ"א לוג עכ"ל אשר לביאורו וגירסתו מלת ש"מ איש בפשיטות. ואחתום באהבה. בברכת תורתינו הקדושה חיים מרדכי

סימן יד

לחתני אהובי בלבי הרה"ג בהלכה ונאין באגדה המפורסם בעולם לשם ולתהלה למצויין בתורה חכמה ויראה כו' כש"ת מו"ה לוי שליט"א שטרנבורג אפד"ק דומברבני בסרביא

אשר היה למראה עין חכמתך דבור אחד מחידושיי בזה"ל. במשנה באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש בה"א בחמשה עשר בו, ובגמ' שם בר"ה י"ד. באחד בשבט ר"ה לאילן, מ"ט אר"א הואיל ויצאו רוב גשמי שנה כו' יעיון פירש"י ז"ל ובתוס' שם, ב"א בשבט מ"ט מפרש נמי לב"ה כמו לב"ש אלא קמא נקט דלמר כו' ב"א בשבט ולמר בט"ו בשבט כו' יעו"ש ובפי' טורי אבן ז"ל מש"כ בזה. אמנם ראה בני אור חדש שהוא עתיק גי' ופי' הגאון ר"ח ז"ל (בש"ס דפוס ווילנא) בא' בשבט ר"ה לאילן דברי ב"ש, בה"א ב ט"ו כו' ואוקימנא מ"ט דאע"ג שרוב תקופה מבחוץ הואיל ויצאו רוב גשמי שנה מתעשרין לשעבר, פי' מצאנו זמן הגשמים המועילין ומתענין בהם שירדו מי"ז במרחשוון עד סוף ניסן כמפורש בפרק מאימתי מזכירין גבורות גשמים. הנה אליבא דב"ה דאמרי בט"ו בשבט יצאו מימות הגשמים י"ז במרחשוון וכסליו וטבת וט"ו משבט הרי ג' חדשים

פחות ג' ימים ונשארו מימות הגשמים חצי שבט ואדר וניסן הרי ב' חדשים וחצי, הנה יצאו רוב גשמי שנה כו' עכ"ל. אשר לפי' הגאון וגרסתו מפרש הגמ' טעמא דב"ה שהיא להלכה אולם לפירושא דא ב"ש דאמרו אחד בשבט טעמא בעי. וי"ל דאזדי לטעמייהו דאמרי' ביבמות י"ד ומ"ד עשו כי אזלי' בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, הכא ב"ש מחדדי טפי (יעיון בשירת דבורה ד' מ"ט ע"ב מש"כ בזה באריכות) הרי דלב"ש איכות הדבר גדול מרוב ולב"ה כמות עדיף. וזה ידוע כי הגשמים שבמרחשוון, כסליו. טבת אשר אז עיקר זמן ירידתן הם גדולים יותר באיכותם מהגשמים שבג' חדשים האחרונים שבט אדר ניסן. ובכן שפיר ב"ש אמרו לשיטתם בא' בשבט כי אלו שני חדשים וחצי מן י"ז מרחשוון עד שבט המה גדולים באיכותם מכמות השלשה חדשים, וב"ה לשיטתם דכמות עדיף לזאת ר"ה בחמשה עשר דיצאו רוב גשמי שנים גם בכמותם ובזה יש ליישב גם מה שדייקו בלישנא דמתני' בא' בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש בכף (יעיון בספר בני יששכר במאמר לט"ו בשבט) ולהאמור הפי' כדברי ב"ש בשיטתם להעדיף כח האיכות על הרוב לזאת ר"ה באחד בשבט עכ"ל.

ואתה חתני יקירי בחכמתך כי רב הוא דקדקת בזה הרבה, הנני בתשובה מאהבה ויעברו לפנינו אחת לאחת:

א) כ' בזה"ל בכלל קשה להבין דברי ר"ח ז"ל, הנא בגמ' מוצגים דברי ב"ש שבמשנה ועליהן שואלת הגמ' מ"ט, ולפי פי' הר"ח מבארת הגמ' דברי ב"ה שאינם מוצגים כלל בגמ' ומשייר דברי ב"ש בלתי מפורשים עד שאנו זקוקים לסברות משלנו, ע"כ. לדיוק זה הביאך יען כי אין ש"ס דפוס ווילנא אתך עם פי' הר"ח ז"ל אשר באמת גירסתו בציון הגמ' כאשר העתקתי. בא' בשבט ר"ה. לאילן דברי ב"ש בה"א בט"ו כו' אשר לגירסתו מוצגים גם דברי ב"ה. ובמה דסליק סובב והולך מ"ט דגמ' לפרש טעמא דב"ה הלא ידוע כי חילוקי הפירושים שבין הר"ח לרש"י ותוס' ז"ל, רובם תלוי בחילוף הגרסאות וגם זה אחת מהם, כי לגי' הגמ' שלפנינו גי' רש"י ותוס' אשר מצוינים אך דברי ב"ש מ"ט נאמר לפרש שיטתם אך דבזה נכלל הפירוש גם לב"ה כמש"כ התוס', ולגי' הר"ח שהיא גי' הגאונים. אך ראשית הציון בדברי ב"ש כאשר נאמרו במשנה בראשונה, ועיקר הציון הולך אחר החתום בה"א בט"ו כו' ומפרש תלמודא טעמא דב"ה שהיא להלכה.

ב) **אם** ב"ה הקפידו על רוב הימים, די היה להם לאמור שבעשרה בשבט ר"ה להקטין את ההבדל שביניהם – הלא גם בי' בשבט יש רוב ימים, יפה דייקת וגם אני הרגשתי בזה והוא שציינתי לעיין בטורי אבן אשר כוונתי למש"כ שם בחי' לסוגיא זו. בד"ה הואיל וז"ל ולהאי פירושא צ"ל דאע"ג דראש השנה למעשרות תשרי כדפי' לעיל כו'

מ"מ עקרו חכמים ר"ה של אילן מתשרי וקבען בשבט כו' יעו"ש באריכות. וכיון שהיא תקנת חכמים לזאת לב"ה קבעוהו בחמשה עשר ולא בעשרה, יען כי רבנן תקנוה כעין דאורייתא, דר"ה לרגלים שהוא בחמשה עשר בניסן אשר בכמה מקומות מצינו כעין זה במדות חכמים.

ג' ד') **אפשר** לומר שגם עד א' בשבט עברו רוב ימות הגשמים ועפ"י הרוב כן. וגם לדברי ב"ש אשר לסברת כהד"ג דהולכים אחר הגשמים המרובים (כב"ש דמחדדי טפי) למה להן לחכות עד יום א' בשבט הלא בט"ו בטבת ירדו כבר הגשמים הגדולים דמחדדי טפי. הנה ר"ח ז"ל דייק בפירושו לאמור הואיל ויצאו רוב גשמי השנה כו' פי' מצאנו זמן הגשמים המועילין ומתענין בהן שירדו מי"ז במרחשון עד סוף ניסן כו' כשתדייק היטב באלו הדברים הלא בין תבין בחכמתך כי אין מקום כלל לדיוק ג'. וכן לב"ש כיון דלר"ח ז"ל התחלת הזמן לענין זה מתחיל מן י"ז מרחשון עד לאחר ניסן מי הגיד זאת כי מן י"ז מרחשון עד ט"ו בטבת ג"כ ירדו כבר גשמים הגדולים, ושפיר יש מקום לאמיר דקים להו לב"ש דזה רק עד אחד בשבט.

ה') לפי סברת כהד"ג א"א לאמור כי מוחלפת השיטה כו' ואיך נהג ר' עקיבא שני עישורין כו' התשובה הלא מבוארת ממסקנת הסוגיא דמנהג ר"ג ור"א נהג בה, ויש מקום לדבריי שנאמרו בדרך פלפול וסברא למסקנא דגמ' והס"ד דסוגיא י"ל דאזדי להטעמים המבוארים בירושלמי שם על קביעת ר"ה בא' או בט"ו בשבט יעו"ש.

ז') כי משבת י"ג ע"א משמע קצת דגם ב"ש הי זקוקין לרוב כי נאצו חרב בביהמ"ד ואמרי כו' למען לעמוד למנין. הנה לחד לישנא ביבמות שם גם ב"ש לא עשו כדבריהם יען כי ב"ה היו הרוב וגם למ"ד דעשו הוא אך לעצמן יען דשקולין הם וכאן כיון דשקולין המה א' דשבט דקדום הקביעות לר"ה באותו יום לו משפט קדומה, וכמש"כ הריטב"א ז"ל בחי' שם. אבל לקבוע כן לעולם לא היו בכחם אך ע"י רוב אשר עבור זה עמדו למנין והוקבע כן להלכה לעולם ולדורות ובאותו יום כו' כמבואר שם בסוגיא. הלא גלוי וידוע לך חתני יקירי כי המהרשד"ם ז"ל בחאו"ח סי' ל"ז הכריע דרוב בנין עיקר ומכריע רוב מנין מהא דעשו ב"ש כדבריהם אע"ג דב"ה רובא הואיל ומיחדדי טפי, הובא בדעת תורה יו"ד סי' א' ס"ק ס"ב והוסיף הדע"ת עוד לאמור, ושוב מצאתי בר"ן יומא בפ"ק יוה"כ שהביא ג"כ מש"ס דיבמות הנ"ל לענין רופאים ומוכח דס"ל רוב בנין עיקר יעו"ש, וזה מבואר גם בטש"ע או"ח סי' תרי"ח והב"י הביא בשם הרמב"ן וגם הר"ן ז"ל מיבמות והרמ"א ז"ל שם פסק כדעת הטור כבמג"א שם סק"ה, ואנו חוששין לדעת הרמב"ן ור"ן אך לחומרא דספק נפשות להקל וכמש"כ שם הפמ"ג במ"ז סק"ה וא"א סק"ד יעו"ש. ויעיון בש"ע חו"מ

סי' קס"ג בסמ"ע ס"ק י"ג מש"כ בביאור תשובת הרא"ש ז"ל, ובפת"ש שם מש"כ בשם הצ"צ סי' ב' ובהג"ה שם בצ"צ דחה ראיית המהרשד"ם. וכן בספר מנחת פתים לחו"מ שם תמה על ראיית המהרשד"ם מיבמות, דהלא הא דמיחדדי טובא מועיל אך שיהיו שקולים. וכמש"כ הריטב"א וכ"מ מדברי הרמב"ן דחושש אך להחמיר אבל לא להקל ולכך עשו ב"ש כדבריהם ולא היו מחויבין לכוף ראשם נגד ב"ה המרובין אבל לא שהרוב בנין עדיף ויכריע רוב המנין יעו"ש. ואני בעניי אוסיף עוד לתמוה על גוף הראיה מב"ש הלא אנן קיי"ל כב"ה ובזה משגיחין בב"ק מטעמא שכ' התוס' ביבמות שם י"ד ד"ה ר' יהושע היא, דכבת קול דב"ה קי"ל משום דהוו ב"ה רובא, אלא דב"ש מחדדי טפי הרי דלהלכה רוב מנין עיקר גם נגד רוב בנין. ואולי י"ל להא דאמרי' בעירובין י"ג ע"ב שלש שנים וכו' הללו חומרים הלכה כמותינו כו' (ופי' הת"ח דב"ה רובא הוי וב"ש חריפי טפי לכך הללו אומרים כו' הובא בעץ יוסף בע"י שם) יצאה ב"ק ואמרה או"א דברי א' חיים, מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן פי' כיון שאו"א דא"ח היה מקום לאמור דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד ולמה ונקבע הלכה דווקא כב"ה, מפני שנוחין ועלובין היו שונין דבריהן ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן כו' אשר יש מהדיוק קצת דהלא עיקר הטעם שנקבע הלכה כמותן היא דרובא הוו וכמש"כ התוס', והגמ' נקיט הטעם מפני שהיו שונין כו' ולא עוד כו', וי"ל למש"כ התוס' רי"ד ז"ל לפרש ושונין דבריהן כו' פי' היו שונין הטענות והתשובות שהיו אומר להן ב"ש ומדקדקין בהן ומתוך שמדקדקין בראיותיהן ובראיות של ב"ש עומדין על בורין של דבר ומכוונין אליבא דהלכתא כו' יעו"ש כי בירור אמתת הדעת לא יוכל לבא אך מתוך הוויכוח של הניגוד וכמש"כ הגאון רי"ש ז"ל שם בהגהותיו בשם הרמב"ם ז"ל בטעמא דכולו זכאי חייב יעו"ש והוא הנרצה לדעתי באמרם ז"ל ב"ק צ"ב ועזר מצריו תהיה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, כלומר כי עזר זה בא מסבת צריו אשר מתווכח עמהם וע"י הוויכוח בוא יבוא לנקודת האמת ועי"ז אשר בי"ה היו שונין ומתבונין גם בדברי ב"ש בטעמי חריפתם והיו מתונים בעיונם באו לקו המשוה לכח הב"ש דמחדדי טפי וכדאמרי' בשלהי הוריות חריף ומקשה מתון ומסיק ופירש"י ז"ל לא הוה חריף כל כך אלא מתוך שהוא שוהה ומעיין יפה יפה מסיק אליבא דהלכתא הי מינייהו עדיף וסלקא בתיקו. וכיון שבכח כל זה אשר ב"ה היו מתבוננים היטב גם בדעת הניגוד והיו מתונים ונוחין להקדים עוד דברי ב"ש, היו שווים לכח הב"ש דמחדדי טפי. שוב הדרינן לכללא דאחרי רבים להטות וזכו לקבוע הלכה כמותן. אמנם אלמלי זאת היה מקום לאמור דמחדדי טפי שהיא רוב בנין מכריע את רוב מנין ונתיישב תמיהתי על גוף הראיה, ודיוק הנ"ל וכמובן וא"ש.

והנה ט"ו שבאב ובשבט המה בגזירה שוה עם התחדשות בריאת העולם שבמחשבה ומעשה דניסן ותשרי כאשר ביאר בארוכה הבני יששכר ז"ל במאמרי לחמשה עשר באב יעו"ש ובמעשה שבניסן עולם חסד יבנה שהוא שורש ודרך שיטת ב"ה (כאשר ביארתי באריכות בס"ד בשירת דבורה שם לקשר כמה וכמה פלוגתא דב"ש וב"ה דאזדי לשיטתם ושורשם) לזאת ר"ה בחמשה עשר בשבט אשר מהיום מאיר ובא זריחת הבריאה מניסן, ביסוד הטוב וחסד אשר הבורא ית"ש הגומל חסדים טובים יאמר יהי אור, ותחיל שנה וברכותיה לכל בית ישראל ולנו ולזרעינו בכללם, ברכת האילן עם הפירות לטוב לנו ולבנינו כל הימים.

ובזה אחתום חותנך המוקירך באהבה

רבה ואהבת עולם חיים מרדכי

סימן טו

להרב המופלא בתורה ויראה כו' מו"ה משולם פייש ני' מו"צ בקלוזענבערג

בדבר מה שהעיר על ספרי שו"ת בח"מ ח"ב על סי' א' כ' וז"ל כהד"ג כ' דגם לר"א מוכרח גז"ש מט"ו לזאת אין תשלומין ללילה הראשונה גם לר"א. ק' הלא בפירוש נאמר מי שלא אכל לילי יו"ט הראשון ישלים ע"כ. אתפלא על כ"ת שלא ראה מש"כ המהרש"א ז"ל שם במקומו על התוס' ד"ה אי בעי שכ', ולדבריהם גרסי' במתני' מי שלא אכל ביו"ט הראשון ישלים. וכ"ה בכל נסחאות המשנה הישנים. אבל חדשים מקרוב באו שהגיהו מי שלא אכל בליל יו"ט הראשון כו' ואין זה נכון לדברי התוס' דלא מהני השלמה לסעודת יו"ט הראשון. ודברייי הלא סובבים והולכים לשיטת התוס' וכמש"כ המהרש"א ז"ל. ומה שהקשה דלדבריי כי לר"א החיוב מהיקש דתשבו יומם ולילה. וזמן הסעודות התחלתם מיום לא היה לו לחייב אך י"ג סעודות, הלא כ' שם דסעודה ג' דשבת משלים המנין. וגם רמזתי להגהות חשק שלמה שכ' בשם אחיו הגאון וספר מכתב לחזקיה שהביא בשם שושנים לדוד דכולם כאחד כ' די"ד סעודות דחשי המה לבד לילה הראשונה יעו"ש, ולהאמור אין מקום לדיוקיו ג' ד'. וכאשר יראה כ"ת בעצמו דיוקו החמישי דא"כ דלר"א ט"ו סעודות חיוב, ליל יו"ט הראשון מצד הגז"ש דט"ו ט"ו ועוד י"ד למה אר"א י"ד סעודות, לזה התשובה פשוטה ומבוארת בדברייי שם כי הי"ד סעודות יש להם תשלומין ואך בזה נחלק עם החכמים משא"כ בלילה הראשונה החיוב גם לחכמים וכל דברייי שמה המה בעזה"י ישרים.

בסי' כ"ג מש"כ על טעם הרי"ם ז"ל כ' כת"ה דהרי"ם לא נתן טעם זה אלא לשיטת הראב"ד ז"ל דס"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא מה"ת הלא הבאתי שמה דברי הפרי תואר

סי' צ"ט סק"א דלהפוסקים דאין מבטלין מה"ת הוא הללמ"מ וכן בא ההלכה דלכתחלה אסור ובדיעבד שרי יעו"ש והוא האמת דבדבר תורה א"צ לטעמא. ואם דרש"י טעמי דקרא ידוע כי פליגי בזה תנאי ואמוראי וגם בפוסקים בפלוגתא שנויה, וכפי שהביא השואל דברי הרי"מ שפיר דחיתיו כמבואר להמעיין בדבריי, אולם גוף הספר אינו תח"י וצריכין לעיין בדבריו אולי נאמר שם בפנים אחרת כיד הגדולה של אותו גאון ז"ל.

ובדברי המראה פנים שהבאתי שם עמש"כ הירושלמי פ"א דשבת ה' ד' חמש חטאות מיתות רצו בי"ד לבטל מבטלין כו' וכ' המ"פ וז"ל האי אתיא כהאי דר"י נפחא בתמורה ט"ז אר"י א' שמואל כו' ארי"נ אף חטאת שמתו בעליה כו', ולר"י הואיל ונשתכחה ולא ידע"י אם מתה אם רועה כדפירש"י ז"ל וא"כ ב"ד הוא שגזרו וכו' ע"ד דייק לא ידעתי מה הואיל בזה הלא זה אינו מספיק רק על חטאת שמתו בעליה, ובירושלמי אמר כל חמשה חטאות המתות עכ"ל. לא עיין כ"ת שם בתמורה ט"ז ע"ב דר"ל אמר ארבעה נתנו להן והעמידום על חמש כי' ר"נ אומר אחת נתנה להם והעמידוה על חמש וכו' ומבואר בפירש"י תוס' ומפרשים ז"ל דהשכחה איזהו מתה ואיזהו רועה היא בכל החמשה יעו"ש והא דנקט הגמ' חטאת שמתו בעליה, י"ל למש"כ התוה"מ בויקרא חובה פ"ז אות רס"ט דבקרא אין מבואר רק שלשה שהן ולד חטאת ותמורת חטאת ושכפרו בעליה ואין מבואר מה יעשו בהן, בא הלמ"מ ולמדה שחמש חטאות הן ושהן מתות והוסיף בהלכה שמתו בעליה ושעברה שנתה שלא תרעה אלא תמות יעו"ש לזאת נקטי חז"ל הראשון שבא בהוספה בהלכה וא"ש.

בסי' כ"ח שכתבתי שיש להתיר מכח ס"ס שמא לקח האב"י ואת"ל הב"י שמא מה"ת בטל דייק באמרו שאינו מובן דכשנאמר דלקח הב"י ל"ל שוב דבטל דהלא הביטול הוא רק יען שאינו יודע איזה ב"י כמובן. לדיוקו יש מקום אך לשיטת הרשב"א ז"ל דההיתר הוא אך מטעם שאינו יודע איזהו הוא וכ"א אמר"י זה ההיתר. אמנם לשיטת הרא"ש ז"ל הלא האיסור נהפך להיתר וקיי"ל כוותיה ביו"ד ק"ט סעי' ב' במקום הפסד להתיר יעו"ש בסי' ל"א שכתבתי בד"ה ועוד בה שלישיה ואלו הדברים, גם בייי"ש נאמרים כיון דשם יין עליו בשם הקודש, על זה כתב לכאורה הוה לן למיסר אז אם נגע בייי"ש אחר שנעשה יי"ש ולא שמעתי מי שיחוש לזה עכ"ל. אתפלא על כ"ת הלא בתחלת תשובתי שם ביארתי, אם כי בייי"ש שנעשה מיין כשר ובגע בו עכו"ם לאחר שהוא יי"ש הלא מבואר בברכי יוסף שם בשם רדב"ז מהר"מ חגיז שבו"י ועוד פוסקים ז"ל להקל והעידו שכן המנהג ודלא כהלק"ט שהחמיר גם בזה יעו"ש, והטעם הוא פשוט דלא גרע מיין מבושל דאינו נאסר במגע כביו"ד קכ"ג סעי' ג'. אמנם יין נסך שנתבשל באיסורו עומד אשר בזה דנתי

שמה ביי"ש שנעשה מיי"נ כי באיסורו עומד יען כי עדיין שם יין עליו והיא להלכה ברורה כאשר ביארתי שם באריכות האמת לאמתו בעזה"י. דברי חיים מרדכי

סימן טז

להזקן אשר קנה תורה ויראה כו' מו"ה אברהם דוב פיינזילבער נ"י פאנזעשט.

בדבר שאלתו, כי ע"י כאב הרגלים נשאר בחלישת כח עליהם ובצירוף ימי הזקנה יש לו צורך לילך עם מקל, ובימות הקיץ בשבת קודש הולך לביהמ"ד בלא מקל אך בימות הגשמים שקשה עליו מאוד לילך לביהמ"ד בלא מקל, אם יכול לסמוך בזה על דברי הט"ז בסי' ש"א ס"ק י"ב שמיקל או אסור כמבואר ממג"א שם בס"ק כ"ז עכ"ד. חלילה חולין הוא לכ"ת לילך בשבת עם מקל גם לביהמ"ד מכמה טעמים:

חדא, ממש"כ הנו"ב הובא בשע"ת שם דברחוב שיש קצת אייז אם אין המקום משופע גם בט"ז חין מבואר להתיר, ולהידוע לי כי ביתו קרוב לביהמ"ד בכגון דא גם להט"ז אסור, חדא ועוד דלא קיי"ל בזה כט"ז הא"ר כ' שאין דבריו מוכרחים וכן בש"ע התניא שם בק"א סק"ו פקפק על פסק הט"ז ופ' דלא כוותיה. ובשו"ת גא"י חאו"ח סי' ס' הובא בספר ארחות חיים שם, השיג ג"כ על הט"ז והחיי אדם וקש"ע ועוד מאחרונים כולם הכריעו כפסק המג"א כי זקן או חולה ההולך בביתו בלא מקל וכשיוצא לחוץ נשען על מקלו מחמת תשות כחו אסור לצאת בו בשבת אפילו אם הוא זקן כ"כ שמנענע גופו ומתיירא פן יפול והיא הלכה פשוטה וברורה, ועוד בה שלישיה אשר אני מוסיף לאמור אצל כ"ת כי אדם חשוב שאני, וכדאמרינן בש"ס ע"ז ח' וב"מ ע"ג ובכמ"ד כאשר ציינם בברכי יוסף ז"ל בחו"מ סי' י"ז יעו"ש ובמאירי בחי' לשבת נ"א כ' ומ"מ אדם חשוב ראוי לו שיחמיר אף במותר לו בכל מה שהבריות סבורות עליו שהוא קולא שכל שרואים אותו מיקל למידין הימנו דבר מתוך דבר ונמצא גורם תקלה. ובספרי חידושי בן יאיר בחי' לשבת שם כ' בזה יעו"ש ועתה בעו"ה אשר איסור הוצאה בשבת נעשה למלאתה גרועה וקילי בעיני העולם לזלזל בזה, כשיראו עוד זקן מצוין בתורה ויראה שכמותו הולך במקל לביהמ"ד בש"ק, מקלו יגיד להם להקל באיסורי שבת. וזה אני אומר אך להוספה גם אם היה מותר, אמנם באמת לכל אדם אסור מעיקר הדין כפסק המג"א א"ר, ש"ע, הרב חיי אדם, קש"ע ועוד מגדולי האחרונים ז"ל שהכריעו כן להלכה פסוקה וברורה. דברי חיים מרדכי

סימן יז

מאאמ"ו הרה"ג וירא ה' וכו' מהרי"א זללה"ה.

ש"ע או"ח בסי' שי"ח במג"א ס"ק י"ד, מותר לשרות אפי' בכ"ר וכו' ומשמע מלשון הש"ע דאם לא נתבשל מע"ש רק נשרה בחמין אסור לשרותו בחמין בשבת וטוב להחמיר אם היד סולדות בחמין עכ"ל ובהגהות לבושי שרד שם בזה"ל אסור לשרותו אע"ג דאין כאן תוספת בישול מ"מ כל זמן שלא נתבשל ממש אלא היה בכלי ראשון ניתוסף בו קצת בישול כשמניחו פעם ב' בכ"ר וכן לעולם ע"כ מסיומו וכן לעולם, נראה דאפי' אם שרה בע"ש בחמין כמה פעמים ובכל שריה ושריה הרתיח מים מחולפין מ"מ אסור לשרות אותו מאכל בש"ק בחמין. ולענ"ד נראה די"ל דאם נשרה שלשה פעמים בע"ש אשר בכל פעם הורתחו מים אחרים להתיר לשרותו בחמין בשב"ק, ומלתא בטעמא קאמינא לפסק הש"ע ביו"ד סי' קי"ג סעי' ט"ז דכלי של בשולי עכו"ם אפילו אם הוא כלי חרס מגעיל' ג' פעמים ודיו וכ' בגליון מהרש"א ז"ל שם וז"ל והטעם של הגעלת ג' פעמים נראה לי די"ל למש"כ הר"ן ז"ל סוף ע"ז והב"י לקמן סי' קכ"א הביאו בד"ה הגעיל כלי הצריך ליבון, יש שמקילין לומר דכלי שתשמישו ע"י האור אם בא להשתמש בו חמין בהגעלה סגי ליה, שכל מה שיפלוט בחמין כבר פלט בהגעלה ראשונה ואין הדבר נראה שכיון שיש לו בלע של איסור עד שאתה אוסרו להשתמש ע"י האור חיישי' שמא יפלוט יותר בחמין שניים ע"כ. (עיין בטור שם כ' בלשון אחר ז"ל וכ"ז שישתמש בו ע"י חמין פולט מעט) ומשמעות דברי הר"ן ז"ל דהטעם משום דאין כל החמין שוים ואפשר שחמין אלו שהגעיל בהן לא היו כל כך חמין כמי חמין שניים שמשתמש בו, וא"כ י"ל דבהגעלה שלשה פעמים החזיק לכל מיני חמין וכעין מש"כ לקמן סי' קפ"ז ס"א דאם גם עם השלישי ראתה דם לא תנשא לאחר שכבר הוחזקה לכל הכחות ולכל אצבעות עכ"ל הגליון המהרש"א ז"ל, ולפ"ז נוכל לאמור הטעם גם כאן דאם רק נשרה בחמין בע"ש דאסיר לשרותו בשבת בחמין כסברת הר"ן ז"ל דיש לחוש שמא החמין שישרה בו המאכל בשבת יהיו חם יותר מהחמין ששרה בו בע"ש ומוסיף בישול בשבת. אבל אם נשרה המאכל שלשה פעמים בע"ש במים חמין מחולפין שנרתח קודם כל שרייה וכבר הוחזק לכל מיני חמין וכמש"כ הגליון מהרש"א אשר בין השלשה פעמים שנשרה בע"ש בוודאי היה פעם אחת כמו החמין שישרה בשבת ואינו מוסיף שום בישול בשבת לזאת יהיה שרי לשרותו בשבת, והיא סברא נכונה וברורה.

אם דהרשב"א והטור בסי' קכ"א טעם אחר עמהם, בהא דכלי שתשמישו ע"י האור לא מהני בו הגעלה להשתמש בו חמין משום דכל זמן שישתמש בו ע"י חמין פולט מעט ולא כסברת הר"ן ז"ל, ולזאת הדרישה בסי' קכ"א סק"ו על שיטת העיטור והרשב"א ז"ל דאפי' בכלי חרס מהני הגעלה ג"פ באיסור דרבנן וכ' הרשב"א הביאו הב"י ז"ל שם וז"ל אלא

שאני מסתפק בזה עדיין לפי דלכאורה נשמע בפ' הקומץ דף כ"א דדם שמלחו אינו אסור אלא מדרבנן אפ"ה אמרי' בפ' כ"ה בפינכא דאימלח בה בישרא בי ר' אמי ותברה, ואמאי ליעביד בה הגעלה שלשה פעמים, ואפשר כיון דבעו הגעלה שלשה פעמים במים רותחין זה אחר זה לא ישהו לה דלמא פשע בנתיים ע"כ, וע"ז כ' הדרישה וצ"ע מה פשיעה שייך בזה יטבלנו ג"פ במים רותחין זה אחר זה ולא ישהו הכלי כלל, ותי' וז"ל ובזה י"ל דהאי ג' פעמים דקאמר ר"ל שיחמם לכל פעם מים בפני עצמו כדי שיעשה זכר שכלי חרס דינו חמור שגם בקדירה שאינו ב"י צריכין ג' פעמים להגעלתן עכ"ל. אך לשיטת וטעם הרשב"א ז"ל הוכרח הדרישה לחפש טעם ולאמור דלהכי צריכי לחמם בכל פעם מים בפני עצמו כדי שיהי זכור שכלי חמור, אמנם לטעם הר"ן ז"ל ולמש"כ הגליון מהרש"א בהסבר דבריו הלא מוכרח לחמם לכל הגעלה והגעלה מים בפני עצמו משום דאם ירתיח רק פעם אחת ויטבול הכלי שלשה פעמים בהמים החמין איך יהיה מותר להשתמש בהכלי חרס רותחין ניחוש דלמא חמין השניים שישתמש בו יהיו חמין יותר מהראשונים שהגעיל בהם ושוב יפלוט וכמש"כ הר"ן ז"ל לזאת מוכרח להגעיל בשלשה מיני חמין מחולפים למען שיוחזק בתלתא זימני לכל מיני חמין שבעולם וכסברת הגליון מהרש"א ז"ל.

ולפ"ז לכאורה האי סברא בפלוגתא דרשב"א ור' ז"ל שנויה, ואיך נכריע להקל כסברת הר"ן ז"ל בזה שהיא איסור שבת החמורה, ועוד יותר יש לפקפק על דבריי להמבואר בטור יו"ד שם ובש"ע קי"ג דאין סומכין בכלי חרס על הגעלה ג"פ רק באיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה. וי"ל דגם התולדה היוצאת מפסק זה דבשלשה פעמים הוחזק לכל מיני חמין לא נאמר לסמוך על זה רק באיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, משא"כ בנד"ד הנוגע לענין בישול בשבת דהיא מן אבות מלאכות. אמנם באמת התשובה לזה הלא מבוארת בלשון המג"א שכ' ומשמע מלשון הש"ע דאם לא נתבשל מע"ש רק נשרה בחמין אסור לשרותו בחמין בשבת וטוב להחמיר אם היד סולדת בחמין (ופמ"ג בא"א שם כ' דוודאי דבר שאין דרכו וכו' רק דבר שדרכו וטבעו קל להגמר בישולו בכ"ר אז שרי ליתן אח"כ דאין בישול אחר בישול. ומש"כ ומשמע מש"ע כו' וט"ב להחמיר, אפשר כה"ג כדכתיבנא דאל"כ חיובא מחייב וכדכתיבנא יעו"ש ואנו דנין בכה"ג שהוא אך בטיב להחמיר) הרי דמעיקר הדין שרי רק וטוב להחמיר וכאשר ביאר שם מחה"ש וז"ל, אע"ג שכ' הרב ב"י ז"ל בספרו הארוך דנראה מלשון הרמב"ם ז"ל דס"ל כיון שנשרה בע"ש ברותחין אע"ג שלא נתבשל מע"ש מ"מ חשוב כמבושל מע"ש לענין זה דמותר לשרותו בשבת בחמין. ודייק לה מדקתני במתני' כל שבא בחמין בע"ש שורין אותו בחמין בשבת

ולא קתני כל שנתבשל מע"ש וכו' משמע דדי כשנשרה בחמין מע"ש וע"ז כ' המג"א דמלשון הש"ע לא משמע כן אלא בעינן דוקא שנתבשל מע"ש לכן כ' המג"א שטוב להחמיר כמשמעות הש"ע דלא כרמב"ם ז"ל עכ"ל. ולזאת מה שאנו מתירין באיסור דרבנן ממש שאין לו עיקר מה"ת יש להתיר בזה אם שיש לו עיקר מה"ת כיון שאין כאן גם איסורא דרבנן אך מצד כי טוב להחמיר ולסמוך בזה על סברת ושיטת הר"ן ז"ל וכנ"ל ובכן נתבאר כי בכגון דא דהאיסור אך מצד וטוב להחמיר ובכה"ג שכ' הפמ"ג וכנ"ל – היכי שנשרה פעמים בע"ש ברותחין ולכל שרייה ושרייה הורתח מחדש דבתלתא זימני הוחזק לכל חמין גם מצד החומרא אין להחמיר כי בוודאי לא יהיה עוד שום הוספת בישול בשבת דבין השלשה פעמים שנשרה בע"ש בוודאי היה פעם אחת כמו החמין שישרה בשבת ושרי לשרותו גם לכתחלה כנלע"ד להלכה וצ"ע עוד למעשה.

בסי' ש"ז במג"א ס"ק ל"א וה"ה שאסור לומר לו דבר שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה וא"כ אסור לומר לעכו"ם שיקנח חוטמן כדי שיבין שיסור הפחם שבראש הנר ודלא כהב"ח וכו', וכ' הבאה"ט בס"ק כ"ד, והיד אהרן פסק כהב"ח וכו' א"כ מותר לרמוז לגוי שיסור הפחם כגון וכו' וכ"כ הכה"ג שרבו מהרי"ט לפעמים היה צריך איזה דבר בספר והנר לא היה מאיר יפה, היה אומר הנר אינו מאיר והיתה השפחה מבינה וחותכת ראש הפתילה ע"כ. ולענ"ד אין ראיה מהמהרי"ט לפסק הב"ח, וכן מתבאר מהפמ"ג דבא"א סק"כ פסק דאסור לומר לגוי שיקנח חוטמו וכו' ובס"ק ל"א פ' דמותר לומר אינו יכול לקרות הנר שיש בו פחם ושפחה מבינה ומסירה ראש הפתילה, וההבדל בין כשיאמר לגוי לקנח חוטמו ובין כשאומר איני יכול לקרות (א"ל עיקר הטעם דלאו הנאה כל כך משום דמ"מ יוכל קצת לקרות. וכמש"כ הפמ"ג שם משום דכשיאמר קנח חוטמו ג"כ היה יכול קצת לקרות וכמובן) עיקר הטעם השני שכ' שם הפמ"ג משום דכשאומר אינו יכול לקרית והשפחה מבינה, אינו אומר שום דבר להשפחה רק שהיא מבינה מעצמה לכך שרי אבל כשיאמר להגוי שיקנח חוטמו, האי רמיזא נחשב כאומר להגוי בפירוש (בספר ארחות חיים ציין לחו"מ סי' רל"ה סעי' י"ז ולבאה"ט שם ס"ק כ"ב דמשמע דרמיזה באצבעותיו הוא יותר נחשב כדיבור מקפיצות פיו יעו"ש) שיסיר ראש הפתילה ולכך אסור, וחילוק זה נרמז במג"א עצמו שם סס"ק ל"א במש"כ, ועיין מ"ש בסי"ד בשם רמ"מ דהתם אינו אומר שום ציווי לעכו"ם רק שאינו יכול לקרותו יעו"ש, ולפי"ז אין כאן פלוגתא כי המהרי"ט יודה לדינו של המג"א דאסור והמג"א יודה לדינו של המהרי"ט ז"ל דשרי וכאמור.

בסי' תק"ט סעי' ה' פ' הרמ"א ז"ל וה"ה דאסור להגעיל כלי ביו"ט, וכ' הרדב"ז ז"ל בתשו' ח"ג סי' ת"ב הובא בפמ"ג בא"א סי' שכ"ג ס"ק י"ד ונרמז בשע"ת כאן וז"ל. שאלת ממני אם מותר להגעיל כלים ביו"ט, מי דמיא לטבילת כלים שנטמאו בעיו"ט שאסור להטבילם ובשנטמאו ביו"ט שרי, ה"נ כלים שנאסרו מעיו"ט יהיה אסור ובשנאסרו ביו"ט שרי להגעיל או דלמא בכל גוונא אסור, תשובה, אך אשר יאכל לכל נפש כתוב ודרשינן הוא ולא מכשירי אוכל נפש, והגעלת כלים מכשירי או"נ ואסור ביו"ט, ולא דמי לטבילה שאין שם מלאכה עליה אבל הגעלת כלים יש מלאכה ואסור, וכ"כ המרדכי בסוף מס' ע"ז בשם יסודו של רבינו פרץ ז"ל. א"כ כיון דטעמא משום מכשירי או"נ, אם היה צריך למים רותחין מותר להגעיל אם יש במים ששים כדי לבטל האיסור, וא"ת נהי דליכא טעמא דמכשירי או"נ, מיהו תאסר משום מתקן מנא, וכדאמר רבא במס' ביצה ד' י"ח. א"נ שמא ישהה כטעמא דרב ביבי, ז"א דכלים הצריכים טבילה לא חזי למידי, מש"ה מחזי כמתקן למר, ושמא ישהה למר, אבל כלים הבלועים מאיסור הא חזיא להשתמש בהו ביבש ובצונן. וליכא הני טעמא דטבילת כלים וכו' עכ"ל. וראיתי בספר שו"ת חיים של שלום סי' פ"ד שכ' דמסתימת פסק הרמ"א ז"ל שאסור להגעיל כלים ביו"ט משמע דבכל אופן אסור להגעיל, והקשה על הרדב"ז דאמאי מותר להגעיל כלים ביו"ט היכי דליכא משים איסור מלאכה כגון שצריך למים רותחין ויש ס' נהי דמשום מתקן ליכא אכתי יאסר שמא ישהה, ומכ"ש דטבילת כלים, השתא כלים טמאים דבטומאתן לא חזיא למידי חיישי' שמא ישהה אותן בטומאה ויבא לידי תקלה, כלי איסור דבעוד שם איסור עליהם ראוים להשתמש בדברים יבשים צוננים, כ"ש שיש לחוש לשמא ישהה ויבוא לידי תקלה עכ"ד. ויש תשובה לכל דבריו, בראש מש"כ דמסתימת לשון הרמ"א ז"ל משמע דבכל אופן אסור להגעיל כלים ביו"ט, אתפלא איך העלים עין ממש"כ המג"א שם בסקי"א בשם הדרכי משה ז"ל דאם לא היה להגעיל בעיו"ט דהיינו שנאסרו ביו"ט. מותר להגעיל ביו"ט, רק שאון מורין כן לרבים, הרי מפורש יוצא מפי רבינו הרמ"א ז"ל בד"מ דיש אופן שמותר להגעיל כלים ביו"ט. ומה שסתם, הוא שסמך עצמו עמש"כ בסעי' א' שאם א"א לעשותו מעיו"ט מותר לתקנו ביו"ט רק שאין מורין לרבים.

והנה השט"מ בביצה שם – הובא גם בתשו' אבני מלואים סי' י"א כ' וז"ל:

ורוב הפוסקים פ' כרב ביבי דגזירה שמא ישהה, דהא תניא כוותיה, וכ' הריטב"א ז"ל דאפי' לדבריו כלים שנאסרו ביין נסך אפי' מעיו"ט מותר להטבילן ביו"ט ולא גזרינן שמא ישהה דזו הדחה הוא ולא גזרו אלא בטבילה כו' אבל בהדחת כלים אינו נראה אלא כמדיח כליו הנותרים ואף הצריכין הגעלה יש להתיר מהאי טעמא לפי שדרך להגעיל

כליו ברותחין כדי לנקות, אבל לרבא הגעלה אסורה מפני שנראה כמתקן עכ"ל, וסיים האבני מלואים שם דמבואר מדבריו דלא גזרי' שמא ישהה אלא במקום טבילה יעו"ש, הרי סעד לדעת הרדב"ז שיטת הריטב"א ז"ל דאפי' לרב ביבי דגזר שמא ישהה מ"מ אפי' כלים שנאסרו מעיו"ט מותר להגעיל ביו"ט דהגזירה דשמא ישהה רק במקום טבילה נאמרה, ובזה באו לעמק השוה. אולם בזה מחולקים לטעמא דרבא משום שנראה כמתקן הריטב"א אוסר ולרדב"ז שרי מטעמיה שמחלק דדווקא כלים טמאים דלא חזי למידי מחזי כמתקן בטבילתם משא"כ כלים הבלועים מאיסור דחזיא להשתמש בהו ביבש ובצונן אינו נראה כמתקן וכנ"ל. והפמ"ג בא"א בסי' שכ"ג שם הקשה על זה בזה"ל:

ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים, דהרי כלי טמא נמי חזי בימי טומאתו לחולין כמש"כ המג"א שם בס"ק י"א, ואעפ"כ נראה כמתקן, א"כ אפילו בכלים הבלועים מאיסור אף שראוי ליבש ולצונן מ"מ נראה ג"כ כמתקן דמה חילוק יש בין כלים טמאים הצריכים טבילה לכלים הבלועים מאיסור וצריכים הגעלה יעו"ש, ואולי זה טעם הריטב"א שכ' דלטעמא דרבא אסור להגעיל משום מתקן, ונתחזקו דברי הפמ"ג משיטת הריטב"א ז"ל. ובישוב קושית תשו' החש"ש דלטעמא דשמא ישהה, אם בטבילת כלים טמאים דבטומאתן לא חזיא למידי חיישי' לשמא ישהה ויבוא לתקלה, כש"כ בכלי איסור שראוים להשתמש בדברים יבשים וצוננים כ"ש שיש לחוש שמא ישהה ויבוא לידי תקלה וכנ"ל, י"ל למש"כ הקרבן נתנאל שם פ"ב דביצה על הרא"ש ז"ל סי' י"ב ס"ק ל' וז"ל:

והנראה ליישב דברי הרי"ף ז"ל דס"ל דהך טעמא שמא ישהה לא שייך כי אם בכלים הראוים להשתמש בהם לח ויבש (היינו תרומת דגן ותרומת לח, היינו תירוש ויצהר) אבל בכלי סחיטה דאינן ראוים להשתמש בהם תרומת תירוש ויצהר כ"א תרומת דגן, משום האי חששא רחוקה אינו מן הסברא לגזור שמא ישהה, עכ"ל הצריך לעניינו יעו"ש, והן הן הדברים אשר גם בסברת הרדב"ז ז"ל נאמרים דאדרבה היא הנותנת, דבכלים טמאים דלא חזיא למידי מחמת טומאתן וכל דבר שישתמש בהם יבוא לידי תקלה, לזאת גזרינן שמא ישהה ויבוא לידי תקלה אבל בכלי איסור שמותר להשתמש בהם דברים יבשים וצוננים ורק דבר רותח אסור להשתמש בהם, משום האי חששא רחוקה אינו מן הסברא לגזור שמא ישהה, וכמש"כ הק"נ בישוב דברי הרי"ף ז"ל כן נאמר בישוב סברת הרדב"ז ז"ל וא"ש.

ודע אם דקיי"ל דגם בדרבנן חיישי' לתקלה כמבואר באו"ח תרע"ז סעי' ד' וביו"ד סי' ס"ט סעי' י"ב וכמש"כ בחת"ס יו"ד סי' נ"ג יעו"ש. מכל זאת לשמא ישהה לא חיישי' בדרבנן

כמפורש יוצא מהלכה המבוארת שם בביצה, דכלי שנטמא בוולד הטומאה מותר לטבול ביו"ט ול"ח לשמא ישהה מטעמא שהוא טהור מה"ת, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' יו"ט ה' ח"י והמ"מ שם ובשו"ת מהרלב"ח ז"ל סי' ט"ז יעו"ש, ושלא כמש"כ בשו"ת חש"ש שם כי המה משולבים, ובזה יש תשובה לכמה דברים שהאריך שם, והטעם פשוט כי להשהות זמן מרובה אשר קרוב לוודאי שיבוא לידי תקלה, וכמש"כ המנחת יעקב בכנל ד' סק"ו ובכלל ע"ג סק"ו ז' יעו"ש (בספרי חידושי בן יאיר בחי' ליומא ס"ה בענין חששא דתקלה הארכתי הדבור בזה יעו"ש ובספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' י') לזאת חיישינן לתקלה גם בדרבנן אבל שניחוש לשמא ישהה באיסור דרבנן לא חיישי' משום דניהו דאם ישהה אותו זמן מרובה בוודאי יבוא לידי תקלה, אבל זה גופא הוי ספק דלמא לא ישהה דרב ביבי לא אמר רק שמא ישהה, וא"כ הוי ספיקא דרבנן ולקולא, וכפסק הרמב"ם ופי' המ"מ ומהרלב"ח ז"ל דבדרבנן ל"ח לשמא ישהה, וזה פשוט וברור. ע"כ מאאמו"ר זללה"ה.

סימן יח

בסי' ס"ו יעיון בש"ע הרב סעי' ה' דאחר שאר ברכות אין עונין אמן בק"ש אפי' בין הפרקים, ויעיון בא"ר כאן סק"ו ובשע"ת לעיל סי' כ"ה ס"ק י"א מש"כ בשם הפמ"א ובה"ט שם, אמנם הפמ"ג בסי' נ"ג בא"א סק"ג הוכיח מלשון הטור סי' ס"א דגם על שאר ברכות עונין אמן בין הפרקים, וכ"נ מבה"ט כאן סק"ט, וכ"פ האחרונים ומצאתי גם בתשו' הרשב"א ז"ל ח"ה סי' ט' שפ' דמותר לענות אמן לכל הח"י ברכות יע"ש.

בסי' צ"ט בטור. אבל כו' ופי' בה"ג ה"מ במהלך ברגליו אבל רכוב וודאי דרך מפיגה היין ע"כ והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל לא חלקו כלל וסתמו דבריהם דברביעית מהני הילוך מיל וביותר לא מהני והאריכו בזה הב"ח וט"ז ושאר פוסקים. יעיון בעירובין ס"ד בפי' ר"ח ז"ל שם וז"ל אמר רחב"א דרך מיל ושינה כ"ש מפיגין את היין ל"ש אלא ששתה כדי רביעית אבל יותר מרביעית כש"כ שדרך משכרתו ושינה טרדתו. ואקשי' כו' קתני מיהא ויטייל אחריהן שלשה מילין ודחינין שאני יין האיטלקי דמשכר טפי כו' ע"כ, מדהשמיט הגאון שינויי אחריני מבואר דלא ס"ל רק החילוק בין יין איטלקי לשאר יינים וכיון שיין האיטלקי אינו בזמנינו לזאת לא חילקו רי"ף ורמב"ם ורא"ש וכשיטת הר"ח ז"ל.

בסי' קמ"ג בס"ת שנמצא חסר תיבה אחת בפ' פנחס בקריאה לש"ק בשביעי לאחר שקרא ג"פ. ויש עוד בכדי לעשות ז' קרואים. הנה הלא נודע פסק רבינו הט"ז ביו"ד רע"ט סק"ב והמג"א כאן סק"ה מבלי להוציא אחרת מטעמא דלמה לנו להכניס עצמינו במחלוקת על חנם משום הוספה יע"ש. ורבינו הפמ"ג ועוד אחרונים החזיקו בפסקם. אמנם לעומת

זה הביא הברכי יוסף באו"ח סי' רפ"ב סק"י בשם התורת חסד ופרח מטה אהרן והג'וו והרמ"ע ומנ"י ופרח שושן ומהר"י פראגי ומהר"ם זכות ז"ל שחלקו על פסק זה ושכן המנהג בעה"ק ירושלים יע"ש. ובקש"ע סי' כ"ד פסק כן להלכה למעשה ורמז להבר"י ז"ל. ונלע"ד דכיון דאם אפשר לקרות בס"ת השני שבעה קרואים הלא מהראוי לעשות כן לצאת דעת רובם ככולם מראשונים הרמ"ה וראב"ד ורמב"ן ורא"ש ורשב"א והטור ז"ל ביו"ד שם. דמה שקראו בס"ת פסול אינו עולה להם וכמבואר שם וכאן בב"י ז"ל, וכן פסק להלכה הרב בקש"ע שם סעי' ז' ח' יע"ש, ולזאת כבנידון דידן אשר נמצא הטעות בקריאה של וביום השני אשר יש עוד מקום מביום השלישי עד גמר הפרשה לקרות שבעה קרואים שאין כאן אך הוספה אשר לא נאמר רק כשנקרא אחד או שנים שמוכרח לצרף גם הראשונים דהוי רק כהוספה אשר היא יסוד טעם המג"א ז"ל מבלי להכניס במחלוקת בחנם, משא"כ בשנקרא עוד ז' אשר יצאנו בזה ידי דעת רובם מראשונים ז"ל, אולי גם המג"א וט"ז ז"ל מודים כי כדאי טרחא דצבורא. (ומפני כבוד הצבור יסוד הטעם של הט"ז הלא פירש"י ז"ל ביומא ע' שיהיו מצפין ודוממין לכך. אם כי הט"ז שם הביא בשם הב"י ז"ל דאין לחלק בין זמן לזמן, מ"מ בזה"ז אשר בעו"ה אין הצבור דוממין כ"כ ל"ש טעם זה וכמובן) עבור לקרות עוד הפעם ז' קרואים בס"ת כשר לצאת דעת כל הראשונים ז"ל, אם שאין חוזרין לראש כדעתם לפחות לקרות ז' בס"ת כשר, וכיון שבלא"ה רובם ככולם מגדולי האחרונים חלקו על פסק זה של הט"ז ומג"א ז"ל, ובצירוף זאת הסברא דאם יש עוד לעשות ז' קרואים גם הם מודים, לזאת יש להורות כן להלכה למעשה.

בס' ר"ח בב"ח כ' וז"ל:

ובדברי הרמב"ם ז"ל ספ"ח צ"ע דתחלה כ' אכל בשר ושתה יין מברך בסיף ע"ז בפני עצמו וע"ז בפ"ע ומשמע דדייקי דווקא בשר ויין אבל תפוחים ויין א"צ לברך בנ"ר על התפוחים, ואח"כ כ' דתאנים וענבים ותפוחים ואגסים מברך בסוף ברכה אחת מעין ג' ומשמע דדייקי אבל תפוחים ויין צריך לברך בנ"ר על התפוחים, וקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא, וחדא לאו דווקא ע"כ, ואולי י"ל יען דטעם הרשב"א ז"ל דברכה אחרונה דיין פוטר גם את התפוחים הוא מפני דחותם על הארץ ועל הפירות וא"כ נהי דהרמב"ם ז"ל פוסק לחתום על הארץ ועל הפירות מ"מ מודה מאן דחתם על הגפן שפיר עבד יעיון ט"ז ס"ק י"ד, וא"כ אז איני פוטר ברכת בנ"ר דתפוחים, ולזה רמז הרמב"ם ז"ל בסתירת הדיוקים דלפעמים איני פוטר בחותם על הגפן ובחותם על הפירות אז פוטר, וכדאמרן.

בסי' של"ה במג"א סק"ד ובפמ"ג משב"כ בכוונתו, ולצדד לאמור דבדשיל"מ ל"א חוזר וניעור יעו"ש. ובזה יש ליישב תמיהת הנו"ב במהד"ת חיו"ד סי' נ"ד שם על המרדכי יעו"ש אולם גם הפמ"ג לא כ' זה רק בדרך אפשר ומחה"ש פי' טעם אחר יעו"ש, ויש בזה להאריך.

בסי' שנ"ה בפמ"ג מ"ז סק"א. ובאמת צ"ע במצרף ידו למה הוה חיוב מה"ת דאין עוקר המים רק זוחל לידו כו' יע"ש. יעיון עירובין צ"ט בפי' הגאון הר"ח ז"ל וז"ל. אבל מצרף לא, כלומר לערב המים היורדין מלמעלה עם המים שכבר נחו בקרקע מ"ט כו', ואלו המים שקלט מן הגג קלטם שהוא רה"י. ולפיכך איני רשאי לצרפם עם התחתונים שהם ברה"ר ע"כ. ונ' הטעם דבשעה שעוקר ידו מהגג הוי כעוקר מרה"י ואח"כ כשמערבם עם מים התחתונים הוי הנחה ברה"ר, וצ"ע.

בסי' תכ"ט בב"י ז"ל תקנה לא זזה ממקומה. יעיון פר"ח יו"ד סי' ט"ז שהאריך בזה בישוב סתירת המקומות שנראה כי בבטל הטעם נתבטלה התקנה, והעיר גם מכאן יע"ש. ואולי י"ל דבכאן הטעם משום דבמהרה יבנה המקדש ויוחזר הטעם, לזאת התקנה קיימת וכדמצינו בש"ס בכמה דוכתי טעם זה דבמהרה יבנה המקדש.

בסי' תל"א בט"ז סק"ד. וי"א שצריך להפסיק יע"ש. מה שתי' לפ"ז לישנא דאביי דאמר לא ליפתח אינש, וי"ל עוד דלפעמים קובע אדם לימודו לסיים הלכה או פלפול מיוחד, ולפרקים רק להתחיל ללמוד, וזה דקאמר אביי לא ליפתח, אפי' ע"מ רק לפתוח בלימוד ולפסוק תומ"י מ"מ אסור קודם הבדיקה.

בסי' תנ"ה בפמ"ג בא"א ס"ק ט"ו, עיין ע"ש וח"י וא"ר נראה דמותר לבטל חמי האור חד בתרי אף לרמ"א ז"ל בתשו' סי' ל"ה וצ"ע רי"ל מים שלא לנו דעבד שרי לכתחלה מותר הא חמי האור לכתחלה אסור, ואף דעבד י"ל דאסור עכ"ל, וי"ל דבמים שלא לנו דבכל עת צריך להמתין י"ב שעות לדידן שייך יותר לגזור שמא ישתמש בעיניו אבל בחמי האור דלא שכיח שלא יהיה לו מים צוננין אך פושרין ובדבר דלא שכיח לא גזרו, עכ"פ בדעבד בוודאי שרי, וכהכרעת האחרונים.

בסי' תצ"ח בב"י ז"ל ד"ה ומ"ש אבל בה"ג כו' בסופו כ' וז"ל. ואפשר עוד דה"ק בה"ג כ' דשרי לר"ש מתרי טעמא, חדא דמוקצה דרבנן ועוד אפילו הוה דאורייתא, כיון דאיכא תרי לישנא דסברי דל"ל לר"ש מוקצה במדבריות אע"ג דלל"ק אמר"י דאית לי' מוקצה במדבריות, אין דבריו של אחד במקום שנים, הלכך אזלי' בה לקולא ע"כ צ"ע טובא בזה להקל בדאורייתא בדאיכא תרתי לישנא להקל, כי הוי כ"ס אחד אם כלישנא דמחמיר או כתרתי לישנא דמקילין (ולעשות ס"ס הוי ס"ס משם אחד, ואולי נאמר כי הבה"ג יסבור

כשיטת הרמב"ם ז"ל דס"ס משא"א הוי ס"ס, ויש עוד לחלק ולאמור דגרע עוד מס"ס בש"א וכמובן) יעיון תו"ס בפ"ק דע"ז ד' ע"א ובאמת נ' כי גם רבינו הב"י ז"ל כ' זה אך בדרך אפשר, ובראשית פי' באופן אחר. והב"ח פי' ג"כ כפירושא קמא יע"ש.

בסי' תרנ"א מג"א סק"ח לענין נטילת האתרוג בתחלה, הלא האחרונים חלקו עליו, ובעיקר הטעם שכ' השל"ה להקדים נטילת אתרוג יען דקדים בקרא פרי עץ הדר, יעיון מהרי"ל ז"ל בה' לולב בשם רבו המהר"ם ז"ל להקשות דאמאי מברכין על נטילת לולב והלא כל המוקדם בקרא מוקדם לברכה, כדאיתא בז' מינין שנשתבח בהן א"י א"כ ה"נ נברך על האתרוג דהוא מוקדם בקרא, דכתיב פרי עץ הדר וגו', ותי' משום דבלולב אית בי' ג' מינין לפיכך מזומן הוא לברכה יע"ש באריכות פי' הסוגיא דסוכה ל"ז. הרי דמעלת הג' מינין וגם שהוא גבוה בכולן, כדאיתא שם בסוגיא עדיף ממעלה דאתרוג קדום בקרא לענין ברכה, כן לו משפט קדימה גם ללקוחה, וכמנהגינו להלכה.

בסי' תרס"ח בש"ע אומר ותתן לנו את יום השמיני חג העצרת הזה. ובט"ז מג"א ז"ל בשם מהרש"ל ז"ל לאמור שמיני העצרת חג הזה מבלי להפסיק בין שמיני לעצרת כלישנא דקרא. ואולי י"ל יען כי מדאורייתא אך יום אחד הוא, אשר הוא שמיני, אמנם לתקנת חז"ל לעשות יו"ט שני מספיקא דיומא (יעיון תב"ש בחי' ריש קידושין דלישנא דחז"ל נתקן על דינם, ובספרי חידושי בן יאיר בחי' ליומא כ"ה עשיתי סמוכין לזה מתוס' שם יע"ש) ואיך לאמור ביום התשיעי שמיני העצרת שהוא באמת תשיעי – ובשאר חגים בסוכות גם יום השני חייב בסוכה, ובחג המצות הלא גם ביום השמיני אוכלין מצות, וכן בשבועות גם יום השני הוא ג"כ לאחר ספירת השבעה שבועות, – לזאת הופסק בחג בין שמיני לעצרת אשר ביום התשיעי יתפרש כי נתן לנו ה' יום השמיני וגם חג העצרת הזה (ע"ד שפירש"י ז"ל אנכי עשו בכורך שאמר יעקב אבינו במדתו מדת האמת) והוא תשיעי מדחז"ל, ומיושב דקדוק המהרש"ל ז"ל שכן הכריע גדול המדקדקים הריעב"ץ ז"ל, ובברכי יוסף ז"ל שם הביא מכל גדולי הראשונים ז"ל לאמור את יום השמיני חג העצרת הזה, יע"ש.

סימן יט

להתורני ונבון כו' מו"ה צבי שטערן נ"י קלויזענבורג.

בדבר אשר העיר, בלשון הוידוי דיוה"כ, וע"ח שא"ח עליהם קרבן עולה ויורד. אשר ראה באיזהו מחזורים עולה נקוד בסגול, ולדעתו הנוסחא עולה בנקודת בקמץ היא מדויקת, יפה כוון, וכנקודת עולה שבתורה, ופי' עולה ויורד, הו מבואר בפיה"מ להרמב"ם ז"ל בכריתות י' ע"ב, וכן פי' כל המפרשים.

הנה ז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"י מה' שגגות ה' א' ששה מצותן שיקריבו קרבן עולה ויורד ואלו הן, המצורע והיולדת, והנשבע שבועת העדות כו'. והנשבע שבועת ביטוי, כו' והטמא שאכל קודש בשגגה, והטמא שנכנס למקדש בשגגה, ויש מהדיוק כי במשנה כריתות שם שנינו. אלו מביאין קרבן עו"ף, על שמיעת קול ועל טמו"ק, והיולדת והמצורע, אשר יולדת ומצורע באו לבסוף, והרמב"ם ז"ל הקדימם. ולזה נאמר כי כתב כסדר שבת"ר הנאמר שם בגמ' והטעם דשבק סדר המשנה ותפס סדר הנשנה בברייתא, יען כי הרמב"ם ז"ל שם, בה' ב' ג' ד', הולך ומבאר בפרטיות, דיולדת ומצורע, מביאים בעשירות ודלות, ותלתא אחריני מביאים גם בדלי דלות. אשר מקורם מהברייתא דשם, לזאת גם במנין באו כסדר שבברייתא, אולם על הברייתא גופא יש מקום להאי דיוקא מדוע שינתה מסדר השנוי במשנה, ועוד יש מהדיוק כי המשנה והברייתא גם שניהם הקדימו יולדת למצורע, וכ"ה גם ברמב"ם בה' ב' ג' ובמנין הששה הקדים מצורע ליולדת, ועוד בה שלישיה, דבמשנה תנן חמשה, והרמב"ם ז"ל מנאם לששה, וכ' שם הכ"מ ז"ל, דהמשנה מני מקדש וקדשיו בחדא. ורבינו מני להו בתרתי, וגם זה טעמא בעי להידוע, כי לשון צדיק הרמב"ם ז"ל תמיד ככסף נבחר לאמור בלשון חכמים שבמשנה וגמ' ומה נשתנה בזה.

הנלע"ד בפשיטות. בישוב שלש אלה הדיוקים תנא דמשנה אקרא קאי, לשנות כסדר שבתורה, אשר בפ' ויקרא נאמר בראשית, קול, וטמו"ק וביטוי וקדימת ביטוי, שבמשנה, יעוין תוי"ט פ"ב דהוריות, וי"ל עוד יען דקול וביטוי שניהם בשבועה, לזאת סמוכים המה במשנה – ויולדת בפ' תזריע, ואחריו מצורע בפ' מצורע, תנא דברייתא יען שמבאר ההלכה בפרטות, אשר הדרך להיות מוסיף והולך. ולאמור בסגנון, זה מביא בעשירות ודלות וזה מוסיף עליו להביא גם בדלי דלות, לזאת שינה הסדר והקדים יולדת למצורע, המביאים בעשירות ודלות, ולאחריהם שלש אלה, המביאים גם בדלי דלות – והנה בכמות הלא יולדת תדיר ומצוי, ומצורע אך לפרקים. ולזאת במשנה שנשנית בלשון אלו מביאים קרבן עולה ויורד, נאמר כסדר שבתורה, יולדת קודם מצורע, כי המה הרבים ותדירים המביאים, אולם באיכות המצוה, יש במצורע מעלה שהוא גם באנשים, נגד יולדת שהיא אך בנשים, כידוע דגם במצוות שנשים חייבות, מכל זאת עשיית האיש גדולה באיכותה כערך מעלת האיש על האשה, ועוד זאת כי ביולדת בעלה מביא על ידיה, כבמשנה סוף נגעים וברמב"ם ז"ל שם ה' ו' יעו"ש, דהוי כעין שנים שעשאוה, לפיכך הרמב"ם ז"ל, אשר פתח דבריו יאירו בלשון ששה "מצותן" שיקריבו כו', אשר בערך מצוה. גדול קרבן של האיש מצורע מקרבן היולדת של האשה עם בעלה, לזאת

נתן למצורע משפט קדומה בסדר המורה על חשיבתו, מהשני הסמוך לו כברכות מ"א כל המוקדם כו' ובכמ"ד בדברי חז"ל.

ועתה נסביר דברי רבינו הכ"מ ז"ל, כי בטמא שאכל קודש או שנכנס למקדש יש סברא, למנותן לחדא, כי שם טומאה אחת היא, כבשבועות י"ד ע"ב, ולאמור כי מקדש וקדשיו קדושה אחת ימרחף עליהם, ויש סברא למנותן לתרתי כי קודש ומקדש שנים המה לזאת במשנה דכריתות ט' ע"א אשר נאמר שם ברישא, חמשה חייבין קרבן אחד לזאת שנו חכמים בדרך אגבה – כדמצינו בכ"ד דתני סיפא אגב רישא – גם בזה מספר חמשה ומני מקדש וקדשיו בחדא, משא"כ ברמב"ם ז"ל דאין כאן אגב, כי הלכה זו בלבד נשנית, מני להו בתרתי ובמספר ששה וי"ל עוד למש"כ התוס' שם בכריתות ד"ה טמו"ק וז"ל הכא מני להו בחדא. ובפ"ק מני להו בתרתי' דהתם בכרת הווי תרי, דכתיב כרת בכל חד וחד, אבל הכא בקרבן דכתיב תרווייהו בקרבן אחד, ע"כ. וכ"כ בפי' רגמ"ה ז"ל יעו"ש. אמנם הרמב"ם ז"ל, הלא ביאר שם בה' ה' ו' בזה"ל, כל הקרבנות האלו מפורשין בתורה כו' חוץ מיט כו', שכך כ' שם ונפש כו', מפי השמועה למדו, שזה שחייב כאן קרבן ל"ט כשנטמא ונכנס למקדש או אכל קודש, והוא לא ידע, אע"פ שהדבר מפי הקבלה, הרי הוא כמפורש (כלומר, כי לשיטתו בפ"א מא"א. ובמנין המצוות, כל הדברים הנלמדים מי"ג מדות אם כי דינם דין תורה ממש, מ"מ נקראים דברי סופרים. לזאת דייק לאמור כאן, כי הרי הוא כמפורש) שהרי בפירוש חייבה תורה כרת כו', באוכל נאמר. והנפש אשר תאכל בשר כו' ונכרתה, ובנכנס למקדש, נאמר ונכרתה, וגו', כי את מקדש ה' וגו'. וכיון שחייבה תורה כרת על טמו"ק, פירש הקרבן, שמביאין על שגגתן עכ"ל. אשר מפורש יוצא מביאורו, כי חיוב הקרבנות שבמקרא זה כאחד הוא, עם המקראות שבחיוב כרת ובכן יראה לנו לאמר, כי המשנה אשר סתמה רבי הולך לשיטתו, דהראי' דהקרא איירי בטומו"ק, אתי' מגז"ש דבהמה, ומגז"ש דטומאתו. כמבואר בשבועות ז' ע"א וזאת אך בכרת מני להו בתרתי, דכתיב כרת בכל חד וחד, משא"כ הכא בקרבן דכתיב תרווייהו בקרבן אחד וכמש"כ התוס' ורגמ"ה ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל דנקט לימוד ולשון הברייתא דשבועות שם. הואיל וענש הכתוב, והזהיר על הטומאה במקום אחד, דהיינו מקדש וקדשיו, ה"נ הוי מקדש וקדשיו וכמש"כ הלח"מ שם יעו"ש, וביאר בארוכה בלשונו הזך כי הוא כמפורש (בדברים האלו יש מקום ליישב קושית התוס' שם בשבועות ד"ה אתיא, כמבואר להמעיין שם, ויש להאריך, אונם עתי אין אתי לפלפולים, וגם זה המעט אני כותב לפום רהיטא). יען שהכתובים שבחיוב כרת, עם מקרא זה שבחיוב קרבן המה לאחדים. ולפ"ז נחשב גם הכא כמו בכרת, וכנכתב קרבן בכל חד וחד, לזאת מני להו

לתרתי, כי מקדש וקדשיו לקדושה מנופלת יחשב, ונתיישב היטב כל הדיוקים בלשון הרמב"ם ז"ל בעזהשי"ת – והנלע"ד פשוט ואמת כתבתי. חיים מרדכי

סימן כ

לחתני אהובי בלבי התורני ונכון מוכתר חסידות תורה ויראה כו' מו"ה ניסן שליט"א גאלדשטיין, קלוזענבערג.

מכתבך היקר הגיעני, ובדבר דיוקך, למש"כ הט"ז ומג"א ז"ל בסי' תרפ"ו בשם מהרש"ל ז"ל כי בזמר הנרות הללו כו' אשר מקורו יוד ממ"ס סופרים. יהי' אך ל"ו תיבות במספר כוון נגד ל"ו הנרות, וביאר הנוסח במחה"ש שם בסידורים, ושאנו אומרים יש הרבה יותר. בני יקירי יפה שאלת יעיון פמ"ג שם בא"א סק"ג, ובשער כולל לסידור התניא עמד ג"כ בזה, וישובו עולה יפה אך לנוסח הרב ז"ל יעו"ש, ובסידור מהריעב"ן ז,ל וכן בהרבה סידורים יש מ"ח תיבות, ולאחר דיסולק מהם הנרות הללו פעמים, וכמש"כ במחה"ש ישאר מ"ד תיבות הרומז למספר ל"ו נרות עם השמשים שמנה, ויש להסביר כי להמבואר בטוש"ע סי' תרע"ג סעי' ב' דנוהגין להדליק נר נוסף, למען שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף בוודאי דאין מקום צירוף כלל אותו נר וכמובן. אמנם למנהג ישראל היוצאים ביד הרמ"א ז"ל, כי השמש למעלה ועמו מדליקין כל הנרות אשר בקדושת לוי ז"ל כ' וז"ל בחנוכה אנו מדליקין ל"ו נרות כו' כנגדו נדלק למעלה ל"ו נרות כו' הוא ע"ב כנגד שם ע"ב ברוך הוא, ועם השמש שבכל לילה, נרות חנוכה הם מ"ד ונגדה למעלה מ"ד הרי כ"ו, פ"ח. הרמז בזה הפח נשבר ואנחנו נמלטנו, ע"י הפח שנשבר מלכות אנטיוכס, אנו גורמים להדליק למטה ולמעלה פ"ח נרות. ולכן כ' האר"י ז"ל שר"ת נפשינו חכתה לה' הוא פ"ח, וכן להדליק נר חנוכה ר"ת פ"ח עיי"ש. מש"ה ר"ת דברכת להדליק נר חנוכה פ"ח רמז לפ"ח נרות כנ"ל עכ"ל. ולפ"ז יש מקום צירוף לשמנה שמשים המדליקין את הנרות עם הל"ו נרות למספר מ"ד, ובכן נוסחת המ"ס בנרות הללו אך ל"ו תיבות, הוא למנהגא דהדלקת נר הנוסף, ונסחתינו במספר מ"ד תיבות הוא למנהגינו עם שמנה שמשים, אשר חזי לאצטרופי, להנרות ל"ו להשלים מספר מ"ד וכמש"כ הקדושת לוי ז"ל. ומנהג ישראל תורה היא – ודע בני, כי בגוף הדבר דהוספה על המספר המכוון, הלא מבואר בראש"ש ור"ן ומרדכי ז"ל שלהי ר"ה דיכולין להוסיף גם על עשרה פסוקים דמלכות זכרונות שופרות, והמקור לזה, מפ"ג דמגילה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין – יעיון פ"ד דפרה משנה ב' משביעית שמינית, וחזר והזה שמינית כשרה כעין זה – אם כי אמרי' שם בגמ' דבר המכוון כנגד מי יעו"ש. וגם בנר שבת היא הלכה פסוקה ברמ"א ז"ל סי' רס"ג סעי' ב' כי יכולין להוסיף על דבר המכוון כנגד דבר אחר בלבד שלא יפחות

והן הן הדברים, אשר גם בישוב דיוקך נאמרים, כי בזמר הנרות הללו, כבנר חנוכה דמוסיף והולך.

ובדבר הלכה הברורה, בסוכה מ"ז ובאו"ח סי' תרס"ח. דבשמ"ע בחו"ל אוכלים בסוכה בלילה וביום, מפני שהוא ס' שביעי, ואין מברכין על ישיבתה, אתה חתני יקירי ואחיך ה' התורני ר' אברהם נ"י שואלים. לאחר שיש בזה מנהגים שונים, איך להתנהג בזה הלכה למעשה.

הנה בסוגיא דסוכה שם אמר רב יהודא ברי' דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, שמיני ס' שביעי שביעי לסוכה, ושמיני לברכה, ור' יוחנן אמר שמיני לזה ולזה. כו' כו' עד והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן. ויש מהדיוק בסוגיא ובפירש"י ר"ח ותוס' ז"ל י"א דיוקים. א) בפי' אא"ז רש"י ז"ל ושמיני לברכה שאומר בתפלה, וברכת המזון וקידוש. את יום השמיני חג העצרת הזה. הלא קידוש קדום לבהמ"ז, ולמה בא באחרונה. ב) בתוס' ד"ה מיתב כו' בלולב לא רצו לתקן כלל שיטלנו הלולב מספק לפי שהוא יו"ט ומוקצה לטלטול כו' למה לא תי' כסברת הר"ן ז"ל, יען דלולב דרבנן, והוי ספק דרבנן ולקולא. ג) במקום שהיה להם לקצר ולאמור אך בלולב לא תקנו. האריכו באמרם לא "רצו" לתקן (יעיון פ"י ז"ל ריש ברכות, דגם במלה אחת דרכם לקצר) כמורה כי אך ברצון תלוי הדבר, וגם מלת כלל שהוסיפו צריך הסבר. ד) בגמ' אר"י נקוט דר"י בידך דר"ה ב"ב וכל גדולי הדור כו', דמשמע דבלא זה גם ברוכי מברכי, הלא מלבד דקיי"ל כר"י נגד רב, גם אם נאמר להחשיבו לספיקא דדינא כלל גדול הוא ד"ס ברכות להקל. ה) להסביר טעמא דרב ור"י בפלגתתם. ו) לכאורה יפלא מאוד על ר"ה ב"ב וכל גדולי הדור דגמירי דמאפר קאתי, כפירש"י ותוס', ולא ישבו בסוכה כל ימי החג, איך לא ראו לישב בביתם, באלו ימים הקדושים ושמחים ולקיים מצוות עשה מן התורה בסוכת שלה. ז). הקשה הצל"ח על תי' התוס' ללולב בזה"ל ודבריהם תמוהים. דתינח למ"ד לא מברכי, אבל למ"ד ברוכי מברכי, א"כ גם סוכה מינכר שנוהג מנהג חיל והדק"ל כו' יעו"ש. ח' הקשה עוד על ר"י בריה דר"ש דבשמיני ס' שביעי לבר מסוכה יתיב, לל"ק דמיתב כ"ע לא פליגי דיתבין, הוא דלא כמאן. ט') ועוד הקשה דאיך יכריע הוא כל גדולי הדור יעו"ש בנועם פלפולו. י') קושית הראשונים ז"ל על מיתב יתב"י, הלא יש בזה משום בל תוסף. י"א). והלכתא מיתב יתב"י ברוכי לא מברכ"י. פיר"ח ז"ל ברוכי לא מברכי לישב בסוכה בשאר הימים, נראה כמיותר, דפשיטא דאינו כשאר הימים, ודברי רבותינו הראשונים ז"ל, הלא המה מזוקקים שבעתים.

והנלע"ד בישוב כל זה, דהנה הברכה שבתפלה היא משולשת, ערבית שחרית מנחה, ובהמ"ז שבסעודה, היא פעמים בלילה וביום, משא"כ בקידוש אמירת יום השמיני היא רק פעם אחת בלילה, ומדויק לשון צדיק רש"י ז"ל ככסף נבחר בסדר זה, להקדים מנין המרובה, ככללא דלתדיר דמצוי (זבחים צ"א) משפט קדומה, ומיושב דיוק א' הלא נודע דגם בספק דרבנן היכא דאיכא לברורי בטורח קל מברכינן וכנראה מפ"ק דפסחים יעיון בש"ך יו"ד בכללי ס"ס אות ל"ה בשם הרשב"א ז"ל ובפת"ש, ובספרי חידושי בן יאיר בחי' ברכות כ"א כ' בזה יעו"ש, – ובפמ"ג או"ח בסי' ס"ז בא"א סק"א כ' וז"ל:

ויש לראות ספק דרבנן כל היכא דאיכא לברורי בקל הוה לחומרא, כו' ואף הרב בהג"ה דמיקל בס"ס, אפשר ע"י נפיחה קצת טרחה, (והרי חזקה עדיף מס' דרבנן, למאן דמחמיר בחזקה בדרבנן. וכיון דחזקה צריך לברר בקל כדמוכח ר"פ נישייליה כו' כ"ש ספק דרבנן) ולמה לא יטול לולב ביו"ט שני ולמ"ש המ"א תרנ"א כ"ח דמוקצה הוה א"ש כו' עכ"ל, והן הן הדברים, אשר בשיטת התוס' נאמרים, שלא תי' שהוא ספק דרבנן, יען דאיכא לברורי בקל, ליטול הלולב, ובכה"ג גם בדרבנן לחומרא. ולפ"ז למ"ד דבסוכה גם ברוכי מברכי לק"מ כי בכה"ג בלולב לא נחשב לטורח קל, דיש כאן חששא ד"ס ברכה חומר דלא תשא. ואמרי' ס' דרבנן לקולא, וכתי' הר"ן ז"ל, וקושית התוס' סובב והולך. אך למ"ד דגם בסוכה ברוכי לא מברכי' דהיא שדייקו בצחות לשונם לאמור בלולב לא רצו לתקן יכלל. כלומר גם בלא ברכה, דאין כאן אך טורח קל, מכל זאת לא רצו לתקן (וכ"ה בלשון הרא"ש ז"ל אבל בלולב לא רצו לתקן שיטלוהו בלא ברכה מספק כו') לפי שהוא יו"ט ומוקצה לטלטול ומינכרא למילתיה שנוהג בו מנהג חול, אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו אוכל בה אפי' ביו"ט הקרבן נתנאל באות ד' כ' וז"ל אמנם אם באותו יום עת צינה, או רוחות או שום שינו אויר, אין מן הראוי לאכול בסוכה ביום שמיני ס' שביעי, לענ"ד נראה דלאחר שתקנו ואמרו כי מיתב יתב"י נדון כתקנת חז"ל, ולפרקים כעין דאורייתא תקנו וכ' בזה במק"א, ובכל עת וזמן מחויבין לישב בסוכה לקיים באהבה ושמחה מצוות חז"ל בישיבת סוכה גם בשמיני ס' שביעי) ומיושב דיוק ב'. ג'. ז'. וכמובן. **והנה** הרשב"א ז"ל בחי' הקשה, לל"ב בשיטת ר"י דגם מיתב לא יתב"י, הלא הוא ספיקא דאורייתא ולחומרא, ותי' דאה"נ דכי לא ידעי' בקביעא דירחא, לכ"ע מיתב יתבי' ופלוגתתם הוא אך לזמה"ז דבקיאין בקביעא דירחא, אם כר הצל"ח הקשה על זה הלא בזמן ר"י היו מקדשין עפ"י הראיה, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בה' קה"ח דעד אביי ורבא היו מקדשין עפ"י הראיה ואין כאן הזמן לאמור שהיו בקיעי ב"ק דירחא, בשו"ת שו"מ מהד"ת ח"ב סי' האריך בזה ושם גם ישוב לקושית הצל"ח יעו"ש, ושיטת הצל"ח בתירוצו, דר'

יוחנן ס"ל דאיכא לאידך גיסא ס' דאורייתא, דלמא עובר על בל תוסיף, ואין כאן סתירה לתירוצו מדברי הריטב"א ז"ל שכ' בחי' לר"ה ט"ז, דכל שעושה משום תקחז"ל ליכא משום ב"ת, וראייתו מכאן, דיתבי בשמיני בסוכה, אם דאנן בקיאין ב"ק דירחא, מה"ט דכל שעושה משום תקחז"ל אין כאן משום ב"ת יעו"ש, כי ראיית הרטב"א ז"ל, היח רק ממאן דס"ל מיתב יתב"י אמנם ר' יוחנן דס"ל דגם מיתב לא יתבי י"ל מה"ט דחולק על זה, וס"ל דגם בתקחז"ל איכא משום ב"ת, ותי' הצל"ח עילה יפה, אמנם לשיטת הסוברים דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, רק מדרבנן לחומרא, ובאיקבע חזקת חיוב. אז מה"ת לחומרא, לפ"ז בס' שביעי ס' שמיני, לענין סוכה איכא חזקת חיוב מכח ימים הראשונים, וכמש"כ המג"א בסי' שמ"ב, וריש סימן תקס"ב דגם בזמן איכא חזקת חיוב. אם כי בהגהות מהרש"ם ז"ל שם הביא בשם הרשב"א ור"ן ז"ל דלא כמג"א, ובספרי חב"י על ש"ס בחי' לנדרים ס' הבאתי כן גם מהני"י ז"ל שם והטעם כ' המהרש"ם בשם שו"ת בש"ר דהזמן אינו מחובר, ואין מחזיקין מזמן לזמן, הלא רבים המה שהחזיקו בפסק המג"א יעו"ש בפמ"ג ובכן ליתב בסוכה האי ספיקא מה"ת לחומרא והספק דבל תוסיף מה"ת לקולא דחינן זה מקמיה זה וסעד לזאת הסברא, מפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' ברכות, וכ"ה בטוש"ע או"ח סי' קפ"ד, דבאכל ואינו יודע, אם בירך ברכת המזון או לאו, צריך לברך מספק מפני שהוא מן התורה, ולכאורה קשה הלא ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו (ברכות ל"ג) כל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא חשא, בשלמא לשיטת התוס' ר"ן ורא"ש ועוד מראשונים ז"ל וקיי"ל הכי, שאיני אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, ניחא דס' ברכה שא"צ. הוא ס' דרבנן ולקולא, משא"ר ס' בהמ"ז ספיקא דאורייתא לחומרא לזאת יברך אמנם הרמב"ם ז"ל דס"ל דמדאורייתא עובר בברכו שא"צ וכמש"כ המג"א בסי' רט"ו איך פסק שיברן הלא לעומת ס' בהמ"ז דאורייתא. איכא ס' ברכו שא"צ ג"כ מדאורייתא, ושב ואל תברך עדיף, ולהאמור א"ש. כי הרמב"ם ז"ל לשיטתו דס' דאורייתא מה"נ לקולא, אולם הס' דבהמ"ז. כיון שאכל איקבע על החיוב דמ"ע של בהמ"ז (והוי כאינו יודע אם פרעתיך, דחייב לשלם. ויעיון ברכי יוסף ז"ל או"ח סי' קפ"ו) האי ספיקא גם לרמב"ם ז"ל מה"ת לחומרא:

אשר לא כן בס' ברכה שא"צ שהוא מה"ת לקולא, לזאת נדחה זה מפני ס' דבהמ"ז ויברך אברא רלזה יש תשובה, ולאמור דבס' בהמ"ז א"צ לזאת הסברא אך כיון דמכח ספיקא דאורייתק לחומרא צריך לברך, שוב אין כאן משום ל"ת כי כל הברכות – לבד בהמ"ז הוא חז"ל תקנו, והם אמרו ג"כ דבס' דאורייתא שמחיוב לברך אין כאן משים ל"ת, ונכלל בתקנתם, וכעין זה כ' הכ' בפ"ב מה' ק"ש ה' י"ג בשם תשו' הרשב"א ז"ל בטעם פסק

הרמב"ם ז"ל. דבס' קרא ק"ש חוזר וקורא עם ברכותיה, דכך היתה התקנה יעו"ש אמנם א"צ כלל לראיה, כי הסברא מעצמותה ברורה דבמקום שיש שני ספיקות הסותרין זה את זה, וספק אחד מה"ת לחומרא, והשני מה"ת לקולא, נדחה זה מקמי זה – וידוע הסוגיא דכריתות (י"ז ע"ב), איתמר ר"א אמר חתיכה א' שנינו ס' של חלב ס' של שומן, חייא בר רב אמר ח' משתי ח' שנינו כו' ר"א סבר יש אם למסורת מצות כתיב. וחייא בר רב אמר יש אם למקרא מצוות קרינן. וכ' המהרי"ט ומהרש"ם ז"ל דפליגי אי ס' דאורייתא מה"ת לחומרא, ולחייא בר רב דפ' הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה"ש כוותיה – ס' מה"ת לקולא ואיני חייב אגב תלוי מה"ת, אלא בח' א' משני ח' דאיתחזק וא יקבע איסורא, ומסתמא רב, אביו ורבו של חייא, ס"ל ג"כ הכי (כבשבת קכ"ח ביצה מ'). ולזאת, לל"ב אך רב לשיטתו ס"ל דמיתב יתבינן. כי ספיקא דב"ת שהוא מה"ת לקולא נדחה מפני ס' שביעי לסוכה, דאיכא חזקת חיוב מכח ימים הראשונים ומה"ת לחומרא אמנם ר"י לשיטתו, (יומא ע"ה ע"ב) דק מחוספס, אמר ר"ל דבר שנמוח על פיסת היד, ר' יוחנן אמר דבר שנבלע ברמ"ח אברים, מחוספס טובא הוי, ארנב"י מחספס כתיב, הרי דס"ל לר"י יש אם למסורת ויעיון כו"פ בבית הספק, דהוכיח כי ר"ל דס"ל דח"ש מותר מה"ת ס"ל כספיקא דאורייתא לקולא, י"ל דר"ל לשיטתו לא דרש מחוספס כר"י, כי הוא ס"ל כחייא ב"ר מצוות קרינן ויש אם למקרא ור"י דס"ל ח"ש אסור מה"ת, וספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא ויש אם למסורת דורש הכתיב של מחספס) וא"כ ס"ל כר"א מצוות כתיב וסד"א מה"ת לחומרא. לזאת ס"ל לל"ב (וללי"ק דגם לר"י מיתב יתבי"י צ"ל דס"ל כסברת הריטב"א ז"ל וכנ"ל) מיתב נמי לא יתב"י כי לעומת הס' דחיוב סוכה איכא לאידך גיסא ספק דבל תוסף אשר הוא ג"כ מה"ת לחומרא לשיטתו, ובכן שב ואל תעשה עדיף, ואזדי רב ור"י לשיטתם ומיושב דיוקי ה' - י' וכמובן.

ובזה אשר ר"ה בר ביזנא וכל גדולי הדור, היו באפר כל ימי החג, ואך בשמיני ס' שביעי איקלעו בסוכה, כמדומה לי שראיתי בספר, וגם אם לא נאמר ראוי להאמר. כמש"כ הב"י ז"ל באו"ח סי' תכ"ג וז"ל:

ולמה נהגו לומר פעמים ולהיות לכם לאלקים בקדושה. מצאתי בתשו' הגאונים, לפי שבימי רב גזר כו', שלא יקראו ק"ש, מה עשו חכמים שבאותו הדור תקנו להבליעו בין הקדושות, רישא שמע ישראל, וסיפא אני ה' א' כו' ובקשו רחמים מן השמים, ובטלה הגזירה, אמרו חכמים שבאותו דור כוי, כדי שיתפרסם הנס לדורות, אלא נקבע אותה בתפלת המוספין כו' ע"כ יעו"ש, כן בזמנם גזרו על מצוות סוכה, מה עשו גדולי הדור, הלכו לאפר כל ימי החג, וגם סכות רועים לא היו להם כמש"כ התוס', למען שיהיו

פטורים מסוכה. וכהא דאמרי' בר"ה (ל"ב ע"ב) אר"י בשעת גזרת המלכות שנו. ופירש"י ז"ל אויבים גזרו שלא יתקעו והיו אורבין להם כל שש שעות לקץ תפלת שחרית, כו' כן הכא היו אורבין להם אך שבעת ימי חג הסכות עיקר החיוב דסוכה, אבל בשמיני ס' שביעי איקלעו לסוכה, ומ"מ ברוכי לא ברוכי:

יש מזה סעד לשיטת ר"י, אמנם מהא דמיתב הוי יתבי אין להקשות על רב יהודא בריה דרב שמואל ב"ש, כי י"ל מפני חבוב מצוה, אשר ע"י הגזירה, לא קיימו מצות סוכה כל שבעה, יתבו לפחות בשמיני ס' שביעי, אבל מעיקר הדין אין כאן חיוב וגם רב יהודא חולק על ל"ק, אך ס"ל כל"ב דפליגי למיתב. והלכתא כר"י לגבי רב לזאת לבר מסוכה יתיב, וללישנא קמא דפליגי מברוכי, אם היינו קובעין הלכה כר' יוחנן מבלי לברך. מטעם ספק ברכות להקל, ביה"ש דשמיני היו צריכין לברך, מכח ס"ס שמא הוא שביעי ושמא גם בשמיני בזה ה' כרב לברך, אשר לדעת הלח"מ בפ"ב מה' ברכות ועוד מגדולי האחרונים, בס"ס צריכין לברך, להוציא מזה, אמר ר' יוסף נקוט דר"י בידך כו' בדבר ברור דכן הלכתא, אשר לפ"ז גם בביהמ"ש משביעי לשמיני מיתב יתב"יה לכ"ע אבל ברוכי לא מברכינן – ומיושב דיוקי ד"א ו', ח' ט' וכדאמרן.

והנה בתרגום יונתן בן עוזיאל בפ' פנחס עה"פ ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כ' ביומא תמינאה כנישין תהוון בחדוא, מן מטולכון לבתיכון כנישת חדוא, ויומא טבא ואיריע קדיש תהוי לכון, הובא בארחות חיים סי' תרס"ח, ופי' דקאי רק על בן ארץ ישראל, והוא האמת, ופשוט מעצמותו, שאין כאן שום מצוה או חיוב מדאורייתא או מדרבנן, לכנוס ביום השמיני דווקא לבית ולא יעלה כלל על לב אדם להעמיס זאת בכוונת תרגום יב"ע. והכוונה מבוארת לאמרם ז"ל (ספרי וסוכה נ"ה, ופירש"י ז"ל) עצרו מלצאת, והקב"ה אומר לנו בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה, כדי שאהנה מכם, אשר זה עיקר הטעם לגודל מעלת יום הק' הזה, אשר בית ישראל דכוקום בה"א חיים, שמוכין על שלחן אבינו שבשמים. שאין לך שמחה גדולה מזה, היום אשר נגילה ונשמחה בו, ואמרה לנו תוה"ק כי בשמחה הזאת (וגם עושין סעודה ושמחה לגמרה של מצוה כבשבת קי"ט ורשב"ם ז"ל ב"ב קט"ו ע"ב) תצאו מסוכת שלם לביתכם. ולזה כוון יב"ע (אבל לא לעשות חיוב או גם מצוה קלה, בהכניסה להבית ביום זה) באמרו, כנישין תהוון בחדוה מן מטלכון לבתיכון כנישת חדוא דייקא וגו' אשר היציאה מסוכת שלם יהיה עם קול ששון ושמחה לביתם. וזה פשוט ואמת.

הטור "שם" הבוא בשם יש נוהגין שאין יושבין בה בלילה, וביום יושבין (יעיון בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' א', שהבאתי קצת סמך לסברתם) ואינו מנהג, והמג"א שם סק"ב

כ' ול"נ טעמא דחיישי' לבל תוסיף לכן מפסיקים לילה א', ואח"כ ליכא חששא וכו' ומ"מ הדין עם הטור כמ"ש הרב"י, דהרי סתמא אמרו בגמ' והלכתא מיתב יתב"י וכו' ע"כ. והטעם שאין כאן משום בל"ת הוא יען דאיכא היכרא, מהא דאין מברכין, וכמש"כ המרדכי הובא במג"א ז"ל שם, והוא הנרמז ולפרש בזה לשון חז"ל מיתב יתבי, ואין כאן חששא דב"ת, יען כי ברוכי לא מברכינן ואיכא היכרא, וזה שדייק הגאון ר"ח ז"ל בלשונו הזהב:

מיתב יתובי כולא יומא בסוכה – בהוספת כולא יומא ילמדנו להביא גם הלילה – להוציא מדעת היש נוהגין שבטור ועיקר הטעם שאין כאן חששא דב"ת הוא יען כי ברוכי לא מברכינן לישב בסוכה כשאר הימים. ואיכא היכר גדול מזה שנשתנה יום זה, משאר הימים לענין ברכה, ומיושב דיוק י"א וא"ש כל בעזהש"י.

ובזה נתבאר כי גם הגאון ר"ח ז"ל, שאין לחלוק על גאון (חו"מ סי' כ"ה) וביחיד ר"ח אשר כל דבריו דברי קבלה, (יעיון ש"ך חו"מ סי' מ"ב סק"א וסי' מ"ג ס"ק מ"ז) ס"ל להלכה, דמחויבין לישב בסוכה כל היום וכל לרבות גם הלילה, וכמש"כ המג"א שם, וכן סתמו כל הפוסקים. משמע דאין חילוק בין יום ללילה, ומשמע בכל הפוסקים, דצריך לאכול כל אכילות של אותו היום בסוכה, אפילו איתרמי ליה סעודה ב"ה, צריך לאכול בה, דהא מהאי טעמא אסרינן נוי סוכה בט' וכו', דאם הוא שבת, צריך לאכול סעודה שלישית בסוכה וכ"כ הב"ח בשם המרדכי וכן מנהג הוותיקין עכ"ל. ואם כי בארחות חיים שם הביא בשם ספר אחד, נחלה לישראל, ללמד זכית על המקילין בשמיני בישיבת סוכה, דברים דחוים המה, ואין בהם ממש כלל, נגד דבר המבואר בגמ' וש"ע להלכה פסיקה, והלכה רווחת בישראל, דדברי תלמוד בבלי עיקר המה, נגד כל המדרשים ודבר אגדה ולאלו הבודים מלבם לאמור, שיש בזה טעם נסתר מבלי לישב בסוכה, יפה השיב על זה, בשו"ת מהרש"ג חאו"ח סי' ל"ה בזה"ל:

ואני אומר שלהד"ם, וח"ו לומר כן. שיהיה טעם עפ"י הסוד, נגד מה שמפורש בגמ' ובכל הפוסקים, שמחייבים לישב בסוכה בשמ"ע בחו"ל, והרי ספרי האר"י ז"ל לפנינו, ולא נמצא לא בשער הכוונות. ולא בפע"ח ולא במ"ח שום דבר מזה, ומלבד זה נאמן עלינו בעדותו הגה"ק בעל עטרת צבי זצ"ל ראש המקובלים, בספרו סיר מרע ועשה טוב, על מאמר נשאת ונתת באמונה, שכ' בתוך דבריו וז"ל:

ת"ל ית"ש בעלי גילוי אליהו האמיתים. כמו בעלי הזוהר והרמב"ן וחביריו, והאר"י והבעש"ט לא אמרו לנו דבר אחד נגד דברי הגמ' בתלמוד אפי' כל שהו, לכן אחי הזהר בזה וכו' עכ"ל. יעוי"ש שמאריך שם בדבר זה שח"ו לעלות על הדעת דברים כאלו,

והסכים לדבריו שם בהגהות הגה"ק מהרצ"א ז"ל עכ"ל אשר אלו הדברים המה כנים וברורים, והאריך שם בתשובה לבאר, דאך אם יש סבה שמצטער בישיבת הסוכה בשמ"ע ע"י גשם וכדומה (יעוין ארחות חיים שם מש"כ בשם הא"א ושו"ת מהר"מ מרוטונבורג סי' ט' ובהגהות מהרש"ם ז"ל שם) אשר בז' ימי החג, יראים ואנשי מעשה מחמירין יותר מן הדין, כי באכילתם בבית יהיו להם צער יותר גדול. אשר עי"ז גם מברכין (יעו"ש הסבר נכון ואמיתי בזה) ובזה בשמ"ע אין להחמיר והרבה אנשים טעו בזה שראו אדם גדול לפרקים שלא ישב בסיכה בשמ"ע, ובאמת היה בכגון דא של מצטער, שפטור מעיקר הדין (הביא בשם המהר"ם שיק ז"ל. שחרה לו על אנשים. שאין אוכלין בסוכה בשמ"ע, ותלמידי הגה"ק בעל ד"ח זל היו אוכלים בסוכה בלילה וביום) בזה ואך בזה בשמ"ע לא החמיר כבז' ימי החג, אמנם בלעדי זה מחויבין לאכול בסוכה כל היום יעו"ש שהאריך באמרי יושר נכונים ואמיתיים להלכה.

וזאת תורת העולה להלכה פשוטה וברורה, כי אין לנו אלא דברי א' חיים, המזוקקים שבעתיים, ולהלכה פסוקה נאמרים, בגמרא טוש"ע וכל הפוסקים, כי בחו"ל בשמיני עצרת מחויבים, לאכול ולישב בסוכה – מלבד שינה – לילה ויום ואל תהי מצות סוכה, מדברי סופרים שביום הזה, בעיניך קלה כי חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, ואשרי הזוכה לשומרה כהלכותיה, גם ביום הזה, לברכת סוכת שלם יזכה וכאמרם זכרונם לברכה שלם בממון בגוף, בבנים. ובתורה. ובזה אברכך עם ביתך חתני יקירי באהבה, חותנך אוה"כ ומוקירך המצפה ומקוה לראות במהרה. בקימת סוכת דוד ובנין ציון וירושלים, ויפרוס עלינו ועל כל בית ישראל אבינו שבשמים, סוכת רחמים שלום וחיים. ובזה אחתום את שמי: חיים מרדכי

סליק חלק או"ח

חלק יורה דעה

סימן כא

לגאון וצדיק מפורסם שליט"א במדינת הגר.

בדבר השאלה בזה"ל:

בעיר גדולה ל"א, שיש שם אב"ד ושלשה דיינים, וגם שלשה שוחטים, והתקנה שאין לשוחט רשות לשחוט, בלתי אם מראה סכינו לאחרים, ונצרנה הקהלה לשוחט, ושמו עיניהם על אחד מצאצאי האב"ד, שיש לו קבלות מגדולי ישראל, ונמצא חיש אחד

מערער, מטעם שהה"כ צריך להראות סכינו לחכם יופסל זה מלהיות שו"ב, נא בטובו להודיעני, אם יש מקום לערעור זה עכ"ל השאלה, שאלת חכם וצדיק.

הנה סברת המערער וטעמו לא הביא כהד"ג, וכנראה כי ראיית סכין לחכם בא נו לעמק השוה, עם סמיכה, מאב לבנו להוראה, או קבלה לשחיטה, דיש מחמירין בזה, אם זה טעמו גם לשיטתו י"ל להידוע דעת ההלכות קטנות בסי' ל' להכשיר גם לכתחלה, ואם כי השבו"י בח"א סי' מ"ד שדי נרגא בזה, מכתובות כ"ג, בספרי שו"ת ח"א סי' ח"י יישבתי ועוד כעין סעד הבאתי מהסוגיא דשם לפסק ההלק"ט יעו"ש. ובברכ"י ז"ל סי' א' סק"ה ציין בזה לכמה תשובות, וכי דכמה אחרונים מכשירים גם לכתחלה, והעיד שראה עושה מעשים לכתחלה, כי איש בבנו ובאחיו באלו אמרו לסמוך ואם כי סיים ומיהו ראוי ליזהר, ולחוש ליקח סמכא מאחר וכ"ה הסכמת אחרונים, וכמ"ש בספרי שם, ובשו"ת שלי ח"ב סי' מ"ד יעו"ש. הוא רק אזהרה על לכתחלה כי אפשר לו ליקח הסמיכה והתעודה מאחרים, משא"כ בזה שנתקבל השו"ב, או יוכל להתקבל. בזאת העיר אשר אביו האב"ד, הוא חכם הראשי שבעיר, ופרנסתו שם, הלא ידוע פסק הרמ"א ז"ל ביו"ד סי' ק"ח, וכן אם עכו"ם אפה פת עם איסור אסור לקנות אותו פת. אם יש פת אחר, דכ"ז מקרי לכתחלה, אבל אם אין לו פת אחר בריווח מותר בשניהם, דמקרי לענין זה דיעבד, והקניה נחשב כדיעבד כבט"ז שם בשם הת"ח. ובספרי חדושי בן יאיר בחי' לע"ז ל"ט כ' בזה יעו"ש על אחת כמה וכמה לענין פרנסה. שהוא חיי אדם וכבש"ס ב"ב כ"א קידושין כ"ח בוודאי דאין מקום לומר כיון שאולי אפשר שימצא עיר אחרת להתקבל שם להחשיב זה כעין לכתחלה ופשיטא דזה נחשב לדיעבד:

אשר גם בסמיכה וקבלה, סמכי' על תעודת אב לבנו בדיעבד, כמבואר בתשו' שציינם שם הברכ"י ז"ל.

חדא ועוד קאמינא, כי בתחלת קבלת השו"ב לעיר, הלא אין עומד שום דבר עלי דרך, ולאחר שנתקבל, ובא השעה של החיוב בראיית הסכין לחכם. הלא אז הוא דיעבד, ואם כי מראשית כזאת ידוע, שיוכרח אח"כ להראות הסכין לאביו האב"ד, הלא כעין זה מבואר בב"י ז"ל או"ח סי' רמ"ד, גבי יהודים הקונים המכס שהתיר הר"ם ז"ל לשכור עכו"ם לקבל המכס משום פסידא דהוא כמציל מידם, שכ' וז"ל:

ונ' שאין ד' הר"ם אלא במי שכבר קנה המכס כו'. ומיהו אפשר דבשעת קנויה שרי, דהא לח עביד איסורא ולכי מטי שבת כיון דכבר קנוי הוא, שרי להשכיר לעכו"ם בקבולת לקבל לו המכס משום פסידא עכ"ל יעו"ש. ומה"ט התיר הדעת תורה בסי' י"ז ס"ק ד' לקנות בהמה מסוכנת מעכו"ם, כי הקנויה שרי, ואח"כ שוב הוא ממון ישראל

דשרי בהפ"מ. והביא מב"י ועוד מכמ"ק סעד לזאת הסברא יעו"ש. (וכעין סעד יש עוד מת"כ, הובא בפירש"י ז"ל צו, דיותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס, ופי' המפרשים כיון שאין להכהנים. אלא עור העולה נקרא חסרון כים הרי דגם ריווח מיעוט, ומניעת ריווח שם חסרון כיס עליו בלשון חז"ל) ויש להביא עוד כעין זה, מרמב"ם ז"ל פ"ה מה' מלכים ה' ח' מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא כו', ואינו אסור אלא להשתקע שם, ואין לוקין על לאו זה, שבעת הכניסה מותר הוא, ואם יחשוב לישב ולהשתקע שם, אין בו מעשה יעו"ש. ויעיון ב"ב י"ז ע"ב, התם דבעידנא דקא נטע ליתנהו לשרשיו דמזקי להבור, אם כי בוודאי יבוא אח"כ, אנו דנין אך כאשר הוא עתה שהוא ג"כ, כעין סברא האמורה והוא הנאמר גם בנד"ד, וכמובן.

וכ"ז לרוותא דמלתא, גם לשיטת סברת המערער אם זאת היא סברתו אמנם באמת ראיית סכין לחכם לא בא כלל לעמק השוה, עם סמיכה להוראה וקבלה לשחיטה, כי ש"ס ערוך הוא בחולין י' י"ז. דלא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבדו של חכם, ולזאת האידנא נהגו למנות אנשים ידועים על השחיטה והבדיקה, ולהם מחלו חכמים כבודם, כבטוש"ע יו"ד סי' ח"י אם כי לטעם הרמב"ם ז"ל ב"פ מה"ש, דשמא יסמוך על שחיטתו פעם אחרת וימצא פגימה, כ' הש"ך שם בס"ק כ"ח, דאפשר דאין החכם יכול למחול כבודו, אין ספיקו שבדרך אפשר לשיטת הרמב"ם ז"ל, מוציא מפי וודאי של כל הפוסקים, וכדמסיק שם הש"ך, דמשמעות הסוגיא, דפ"ק דחולין י' הוא כרש"י ור"ן ז"ל, וכן משמעות הפוסקים, ואין לנו אך הלכה ברורה, של פסק הטוש"ע בזה, שאין בזה אך משום כבודו של חכם, ושלא יהיה כמורה הלכה בפני רבו, כמבואר בעירובין ס"ג, ועתה הלא מבואר מעצמו אם אביו הוא חכם העיר, עוד ביתר שאת מסתייע מלתא להעמיד הסכין היטב היטב – וזה מוסבר בדברי נועם של הכו"פ שם ביו"ד, מש"כ בישוב טעם הרמב"ם ז"ל יעו"ש – כשמראה סכינו לפני רבו. ואביו, אשר שתים עלתה בידו לקיים כיבוד אביו, ורבו, וטובים השנים מן האחד הן לענין המנהג ותקנת הקדמונים ז"ל, שיבדקו דווקא שני שוביי"ם את הסכין, ובבדיקת הריאה, דבזה יש מקום לחששא דשמא יחפה על קרובו, מ"מ העלה בשו"ת אוריין תליתאי סי' ל"א ל"ב להלכה. דגם אב ובנו מונין להם שנים בזה. והביא מש"ס סנהדרין ל"ו, הובא בדרכי תשובה סי' א' ס"ק רס"ו, והביא גם בשם הטוטו"ד תליתאי סי' מ"ד יעו"ש. ק"ו לענין ראיית סכין לחכם שאינו אלא מפני הכבוד וכדאמרן.

יש עוד למעליותא בזה, דאיכא ג' שוחטים, והתקנה, שאין לשוחט רשות לשחוט בלתי אם מראה סכינו לחכם, וידועים המה דברי התב"ש שכ' בשמ"ח שם סעי' כ' דבמקומות

החרדים לדבר ה'. ממנים שני שו"ב. וטובים השנים מן הא', ואיש את רעהו יעזורו ויזהירו, ובזה אפי' הוה דין ת"ק בזה"ז כבודו מחול, ובמשמ"הק בהשמטות להד"ק כ' מש"כ הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל פ"ק דחולין שאין לחכם למחול. מלהראות לו סכין י"ל דביש שני שו"ב משגיחין זע"ז קיל טפי יעו"ש, ואולי יש לרמז זה באמרם ז"ל דלא אמרו להראות סכין לחכם אלא. מפני כבודו של חכם, ולפרש דיוק מלת "אלא" דלאחר משפט קדומה מהחיוב להראות לחבירו השו"ב כי טובים השנים מן האחד, ולהראות עוד לחכם, גם לאחר שהראה אותו לחבירו, זה הוא אך מפני כבודו של חכם, ובכה"ג לכ"ע יכול החכם למחול על כבודו וכמש"כ השמ"ח ז"ל.

ועוד בה שלישיה בנ"ד. דיש שלשה דיינים בעיר הלא יכול השו"ב להראות עוד לדיין אחד ומיוחד שבהם, אשר גם הוא כיון שנמנה דינו כחכם העיר ובד"ת שם ס"ק קנ"ז הביא בשם תוס' ירושלים כשיש ב' רבנים ממונים בעיר צריך להראות סכינו לשניהם יעו"ש וא"כ יש כאן מקום לירא שמים לצאת ידי שניהם. להראות סכינו לאחד מהדיינים, לצאת בזה גם טעם הרמב"ם ז"ל דשמא ימצא פגימה כיון שהדיין לאו קרובו הוא אין כאן חששא דשמא יחפה, וגם להראות לאביו האב"ד, מפני כבודו של חכם הראשי שבעיר, אשר כולם חייבין בכבודה ובסגנון זה גם המערער יודה, והאמת אגיד כי לדעתי העניה כמעט שאין כאן מקום שאלה כלל והאריכות בזה למותר הוא. ומש"כ הוא לענ"ד פשוט ואמר, להלכה ולמעשה.

החותם ברגשי כבוד ואהבה חיים מרדכי

סימן כב

להרה"ג וכו' מו"ה שמואל מאיר האלענדער נ"י רב בטשערנאוויץ.

בדבר מה שהעיר, עמש"כ בספרי שו"ת באר חיים מרדכי חלק שני, בסי' כ"א. בענין הלעטה בשם השאילת שלום ומקדש מעט. כי בכל מדינת רוסיא ופולין רומעניען, מעולם נוהגין איסור בהלעטה, וקבלו זאת על נפשם ועל זרעם, והעובר הוא בכלל פורץ גדר כו' ובזה ציין לשו"ת מהר"ם שי"ק חאו"ח סי' רמ"ט שכ' כי מה שקיבל עליהם איסור שי שטאפשמאלץ. הוא רק עליהם ולא על זרעם אחריהם, עד שהבנים בעצמם קבלו עליהם וכעין זה בשו"ת ד"ח ח"ב סי' ל"ט – שו"ת מהר"מ שי"ק ז"ל לא ראיתי, אולם כאשר הביא כ"ת דבריו הלא דבר ממקומות שנוהגין היתר בהלעטה אך אנשים פרטים כמנהג הירחים בכל המקומות- קבלו עליהם איסור, בזה לדעתו אין הבנים נגררים אחר קבלת אבותיהם, יען כי המה יחידים, כאשר כבר הרחיב בזה הדבור, בשו"ת חו"י סי' קכ"ו חם הבן מחיוב לנהוג חסידות ופרישות שנהג בו אביו, הובא בבה"ט יו"ד סי' רי"ד

סק"ו יעו"ש ובפת"ש סק"ה, ובכעין זה מיירי הד"ח, אמנם רבים וכל המקום הלא הוא בפסחים נ' סוגיא ערוכה, וביו"ד שם פסק הלכה ברורה כי קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם, ואפי' בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה. אלא שנוהגין כן מעצמם, לעשות גדר וסייג לתורה, על אחת כמה וכמה בזה אשר רבים וגדולים במנין הפוסקים אוסרים הלעטה גם ע"י בדיקה, וכמש"כ בספרי שם. דהוי כעין דברים האסורים ואחרים נהגו בהם היתר, פשיטא דבכל אלו המדינות שנקבע המנהג כדעת פוסקים האוסרי הוא עליהם ועל זרעם אחריהם, ואין בכח להתיר וכאשר כבר הורה זקן גם הד"ח ז"ל, באמרו שם, וז"ל. ולענד"נ שלא מהני היתר לזה, ואנו שנהגו איסור לא עפ"י טעות, רק שאחזו כדברי האוסרים, בוודאי אסור להתיר להם, יעו"ש והוא האמת.

ולציוניו לכמה ספרים בענין להציל רבים ממכשול, דאמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. הלא בדברי העקידה שהבאתי, ובמש"כ שם בד"ה ומה שצדד. תשובה קדומה ומספקת לכל דבריו בזה יעו"ש, וישום אל לבו דברים הברורים שכ' שם בד"ה עוד זאת. כי המתיר אסורים לא יהיה כזה, גם כאותו זקן (שבפ"ב דחלה) שקלקל לעצמו ותיקן לאחרים. אך גם לאחרים קלקל ומכשול גדול לכללות המדינה, ונהניתי במש"כ כת"ה, כי גם בספר מיכלא דאסותא אות ק"ל הביא קול קורא מבעל שו"ת אבן יקרה, שבאלו המדינות אסור לפרוץ גדר אפי' ע"י בדיקה, ושכ"כ בשו"ת צור יעקב סי' י' כדבריי ואת אשר באתי שם למסקנא בזה"ל:

זה כ' אך להוספה כאשר הוא האמת לאמתו אמנם בלא זה מעיקרא דדינא חלילה ואסור לכת"ה להתיר זה בעירו מטעמים הנאמרים אשר המה כנים וברורים. ואך זה יעשה כ"ת בכח תורתו וביראת ה' אשר בלבו, לתן צו ופקודה חזקה בכח מרא דאתרא על השו"ב כי עופות המפוטמים וגם אלו אשר יש להסתפק בהם, כי נתפטמי מבלי לשחטם וכה עשיתי בעירי – וכ"ת יצוה להכריז בשמי ובשמו שאסור לקנות עופות הלעוטים ולשחטם, ולכל האוכל מהם הוי כנתפטם באיסור וכאלו אוכל ספק נבלות, ובזה את נפשינו הצלנו, וישראל קדושים הם לשמוע לקול אזהרת התירה, אשר אך היא לבית ישראל לאורה. עכ"ל שבספרי שם מפסק זה אין לזוז גם זוז כ"ש כי הוא פשוט ברור ואמת בס"ד.

ובעניין וי"ש שנעשה מסתם יינם שנתבאר שם בסי' ל"א להוראה ברורה כי דינו כיין בסך גמור הביא כ"ת דברי החת"ס חיו"ד סי' ק"ז לענין חגב עכו"ם ואין ישראל רואה שנאסר במנין כיי"נ ראשית דבר אודיעהו, אשר השבתי מאז לצורבא מרבנן בר אבהן ובר אוריין – בהעלם שמו מפני כבוד אבותיו וכבוד תורתו בזה"ל:

מכתבו בשאלתו הגעני והאמת אגיד כי בקראי אותו רעדה אחזתני, איך עלה כזאת על דעתו להתיר גזירת חז"ל, בחלב עכו"ם ואין ישראל רואה, בנוי על יסוד תהו וקו בהו יען כי בעירו אינו בנמצא חלב ישראל ועוד דברי הבאי אשר כבר עמד בזה גאון ישראל וקדושו רבינו החת"ס ז"ל בחיו"ד סי' ק"ז אם חלב נאסרה במנין גם במקום וזמן שאין בהמה טמאה ראויה לחלוב ומצוי ביניהם כבזמן ומקומות האלו, שהבהמות הטמאות המצוים, גם הגוים ממאסם חלבם ולאחר שהביא דעת הרדב"ז ופר"ח ז"ל בא למסקנא בזה"ל:

מעתה חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו אסורה עלינו אי דאורייתא ואי דרבנן כמבואר לעיל. ופורץ גדר ישכנו נחש כו' יעו"ש אשר הוא עמוד הוראה שכל בית ישראל רשען עליו ואם רבים מקילים בזה כבשאר איסורים בעו"ה, ובכגון דא אחז"ל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

אמנם לא נאמר יהיה מותרין חלילה להתיר איסורים וכבר כ' העקידה בשער כ' הביאו להלכה הגאון מהרש"ם ז"ל בהגהותיו בספר ארחות חיים סי' תקנ"א, כי חטא גדול שנעשה שלא ברשות ב"ד כל ישראל נקיים אבל חטא קטו הנעשה ברשות ב"ד היא חטאת כל הקהל, וזה היה עון סדום ופלגש בגבעה, וסיים כי מי שלא יקבל זה בדעתו אין לו חלק ונחלה בתורת השם יעו"ש. ודברי חז"ל המה דברי א' חיים, אשר לא ישתנו לרוח העת לעולם המה בנצחיותם. וזה יסוד הדת והדעת האמונה והתבונה ואם כי בעזהשי"ת דרכי להשיב להשואלים בד"ת פעמים בארוכה ופעמים בקצרה. ואולם על דבריו אין על מה להשיב כלל, כי כל מש"כ כ"ת מדמיון שאלות פרטיות לפרקים הוא דמיון שוא והבל ואינו ענין כלל וכלל לענין זה, ואך לאפרושי לכ"ת ממכשלה הזאת באתי ושלא ימנה בכלל מחטיא את הרבים ואלמלא ראיתי לא האמנתי כי כ"ת לעת זקנותו יעלה על לבו לחשוב כזאת ועוד לעשות קו"ט על זה להדפיס הלא יסודו הנבנה על שנא ושקר הוא יען כי בעירו.... וקשה למצוא חלב ישראל והוא הפ"מ ושעה"ד הלא סדנא דארעא חד הוא ובכל המדינה כן וחלב ישראל הוא ביוקר רב מחלב עכו"ם, ועתה למה יבוא במחתרת לדון אך על עיר... פרטי הלא יגלה דעתו הרעה בתוך קהל ועדה, לעקור איסורא דחלב עכו"ם, ולמחר – כאמרם ז"ל כך הוא דרכו של יצר כו' ועד שיאמר לו לך עבוד ע"ז – יאמר כזאת גם על סתם יינם. אשר בעו"ה בזאת המדינה... והרבה היה לדבר בזה, אם יהיה בידינו לעשות ולתקן – אם כי עתה בעו"ה ימים שאין בהם חפץ. אשר אין בכח לכפות הר כגיגת ולהכריח לשמירת דת תורתינו הקדושה, ואיש גם מה שאינו ישר בעיני ה' ואדם יעשה, אולם זה אך בפרט. אבל בכלל ישראל קדושים הם, לאמור נעשה ונשמע

גם לאיסורי דרבנן, מדחז"ל אם כי קשה לפרקים ויש הפסד ממון ושעת הדחק, ואמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עריבים עלי דברי דודיך (פירש"י ז"ל דברי סופרים) יותר מיינה של תורה (עיקר תורה שבכתב) כאמרם ז"ל בע"ז ל"ה יעו"ש. ובתשו' הרדב"ז ז"ל ח"א סי' קמ"ה כ' כי מי שהוא בין עכו"ם ואינו מוצא לאכול אלא דברים אסורים. דבאפשר למצוא דברים המותרים מחויב ליתן כל ממונו, ואפי' היכא דאיכא איסורי דרבנן כגון חלב שחלבו עכו"ם כו'. חייב ליתן כל ממונו עד שימצא דבר היתר, שהרי הוא עובר על בל תסור, וכ"כ בתשו' חות יאיר סי' קפ"ג הובאו בפת"ש יו"ד קנ"ז סק"ד יעו"ש, כי תושב"כ ושבע"פ כולם נתנו מרועה אחד כבחגיגה ג') דברי א' חיים. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה אחז"ל (ברכות ד') ואיך יעלה על לבו בדברי הבאי להפוך איסור להיתר, ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' זו. אחז"ל (ברכות י"ב). זאת לא תהי' בעזהש"י, והנני באזהרה כפולה ומכופלת בכח התורה לקיים מצות ביעור חמץ, את הקונט' הזה לבערו ולדונו בשריפה. ולא יראה אורו כי חושך הוא ולא אור, פגול הוא לא ירצה לפני ה' ובית ישראל אשר בכלל המה דבקים בתורת א' חיים, וזאת ישים אל לבו כי אני וידידי הגאונים המפורסמים כו' מהרי"ל צירילסאהן ומהר"ז שאפראן שליט"א. ורובם ככולם מרבני המדינה מפה וטראנסילוואני, ובסרביא, נצא נגדו במחאה חזקה ויהי' לו בעוה"ז כלימה, ובעוה"ב חרפה, ויענש ויבוש בעלמא דקשוט, אשר הכרוז יצא לפניו לאמור, זה האיש אשר אבותיו גאוני וקדושי עולם עמדו בפרץ לגדור גדר לדברי תורה וסופרים. והוא פירש מדרכי אבותיו, להמנות בין פורצי גדר, כל זה ישים אל לבו, וישוב מדרכו הרעה. ואז טוב לו, ואת כ"ת הסליחה, על אשר דברתי קשות נגדו, כי כל יודעי ומכיריי יעידון ויגידון, כי לא באלה דרכי, אך לדבר בנחת, אמנם גלוי וידוע לפניו ית"ש כי אש שלהבת דת תוה"ק הבוער בנקודה הפנימיות שבלבי מדבר מתוך קולמסי וזכות אבותיו הק' נ"ע יגין עליו להצילו מזה וב"ה כי שמע לקולי קול התורה, והחזיק לי טובה, ואהבה בסופה כאמרם זכרונם לברכה.

ויען כי כ"ת העיר מזאת התשו' של החת"ס, נזכרתי ואמרתי בדרך אגב להודיעהו את זאת שהוא לחיזוק דת תוה"ק. ועתה לבוח לעניינינו לאמור כיון דנשתנה משם יין לשם יי"ש נדון בזה שלא היה בכלל הגזירה, אתפלא עליו איך לא שת לבו להסוגיא דע"ז כ"ז שהבאתי שם. ומה שהארכתי לבאר ההבדל בין השמן שדן החת"ס ליי"ש שנעשה מיי"נ מן ר"ה אמנם ההבדל כו' כו' עד ד"ה ידעתי גם ידעתי שנתבא' שם כל באר היטב ולאח' עיונו היטב שם הלא יראה בעצמו שאין מקום כלל לכל מש"כ כ"ת בזה ומש"כ כי יש כעין חזרה מחת"ס חיו"ד סי' קי"ז לחאו"ח סי' קל"ה כי שם החזיק בדעת החולקים

על ר"י ז"ל, יפה כ' כת"ה. ובשו"ת מהרש"ם ז"ל ח"ג סי' רל"ד אשר רמזתי לשם בספרי הביא ג"כ מהמרדכי פ"ב דיו"ט ומסי' פ"א סיג דמוכח דלא כר"י ז"ל יעו"ש. ואני ביארתי האיסור גם לשיטת ר"י ז"ל – והבאתי גם דברי הצ"צ סי' ע"ד – למען שלא יהיה מקום כלל לפקפק הזה. והדין דין אמת כי יי"ש שנעשה מסתם יינם גם בזה"ז דינו כייי"נ גמור ואסור בשתיה כפסק הרמ"א ז"ל כאשר נתברר שם בספרי באריכות בדברים כנים וברורים להלכה פסוקה וברורה בעזהש"י.

בהערותיו לסי' ט' שלא הבאתי דברי הד"ח ז"ל בחי"וד סי' נ"ט ובח"ב חחו"מ סי' ל"ג הלא בציוני שם לארחות חיים בסי' מ' שהביא כמעט כל דברי גאוני בתראי בזה גם הד"ח שהובא שם בכללם ולסי' י"ג שהראתי פנים מסבירות למנהג וותיקין חסידים ולומדי תורה לטבול בשבת קודש שחרית גם במקוואות חמין, מה שהביא כ"ת מכה"ג ביוה"כ. ודברי האר"י ה"ק ז"ל הלא הובא שם בד"ה עוד אמרתי וערך גודל מעלת הטבילה במקוה גם להוספת קדושה וטהרה מלבד ציוניי שם שבספרי בביאורי על פ"ז דמקוואות יש אתי אריכות דברים בעזהש"י פ"ד הלכה, דרוש וסוד. השי"ת יהי' בעזרתי להוציא לאור עולם – ומה שהביא כת"ה מכמה תשובות – אשר רובם ככולם אינם עמדי, וגם אלו אשר יש לי עתי בל אתי לחפש ולעיין – סעד לדבריי שבשם וכן למש"כ בסי' מ"א – להטעם שכ' דכל שנהגו הוי כהותנה, ועוד מטעמים אשר עמדי. גם אם כהנים נקברים בשורה ראשונה, הרשות נתונה להוסיף על בית החיים – ולמש"כ בסי' י"ז לענין קציצת ענפי אילן עבור מקום עשיית סוכה של מצוה, את אשר השבתי לכת"ה שם בספרי סי' כ"ה אני כופל גם עתה לאמור כי דין הניין לו אשר בעזהש"י דעתי דעת תורה לכוון לדעת גדולים בהלכה ברורה בס"ד.

ומה שדייק בסנהדרין י"ט בעובדא דשמעון בן שטח שאמר לינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך, דאיך היה יכול לדונו הלא גיסו היה. כי המלך הי' בעל אחותו. כבר עמד בזה בעיון יעקב שם ותי' דצ"ל דאותו פעם לא היה נשוי לאחותו. וי"ל עוד דיהי' מכאן כעין סעד למש"כ הסמ"ע בסי' ה' ס"ק ז' דכשבא לדין כששולחין אחריו ה"ל כקבלוהו. וכיוצא בזה כ' הש"ך בסי' ז' בשם המהרש"ל ז"ל לענין קרוב יעו"ש דכיון שבא המלך הו"ל כקבלוהו. אולם בשו"ת חו"י סי' ב' ד' הובא בפת"ש שם חולק בזה יעו"ש ויעיון בתנחומא פ' שופטים סי' ז' דזה המעשה בא בשינוי בסגנון דאחד היה לו דין עם מלך ממלכי בית חשמונאי. א"כ לא היה קרובו. ושפיר נאמר שם כי אח"כ שמעון בן שטח בעצמו דן את הדין יעו"ש. ובגמ' בשם הרמ"ה ז"ל וז"ל חייביה ר"י. הא דחייביה ר"י נשמט זה כי לינאי גיסו לא היה יכול לדונו. וי"ל דעיקר המשפט היו דנים הסנהדרין

שלא היו קרובים אך שמעון בן שטח בתור ראש הסנהדרין נטל בזה. חלק בראש במשא ומתן. ולהורות איך לעשות. כעין דאמרי' ב"ק צ"ג ההוא ארנקי דצדקה דאתי לפומבדיתא אפקדה ר"י גבי ההוא גברא פשע בה. אתו גנבי גנבוה. חייביה ר"י כו'. וכ' בשט"מ שם להההוא גברא לאו למימרא דאיהו דייניה. חדא דהא אפקיד גביה ולח מצי דאין ליה. ועוד וכו' אלא דהאי חייביה דקאמר אודועי הוא דאודעי' דמחייב תשלומין וכמאן דמחייביה דמי ע"כ יעו"ש ובשו"ת חו"י סי' קצ"ט. כן יש לפרש גם כאן ולאמור דשמעון בן שטח אמר לחכמים תנו עיניכם בו. כי להם שאינם קרובים זה המשפט לדון ובאמרו ונדוננהו שכלל עצמו עמהם, הוא יען שמוכרח להורות להם את הדרך אשר ילכו בדבר גדול כזה במשפט הנוגע למלך. כמו דחייביה ר"י אשר פי' הרמ"ה ז"ל אך בתור הודעה וכמאן דמחייביה דמי. כן נפרש ונדוננהו בסגנון זה. וא"ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך. כי להעמיד המלך על רגליו לראש הסנהדרין הדבור בזה. ולא נעשה בזה דיין. אך להורות הלכה כי צריך לעמוד מטעמים המבוארים בתוס' וראשונים. וינאי השיב לו לא כשתאמר אתה. יען שאתה קרובי ולא לך המשפט. אך כמה שיאמרו חביריך אשר המה השופטים בזה וא"ש.

והנלע"ד כתבתי. חיים מרדכי

סימן כג

להרה"ג חו"ב וכו' מו"ה משה קאפל כ"ץ נ"י אבד"ק רומינענקא בסרביא.

מכתבו הגיעני. ובדבר שאלתו בזה"ל. הנה לדאבונינו בעוה"ר נפרץ הדבר שרבים מעם הארץ מבני עמנו מורים היתר לעצמם ליקח בשר מסלאים שלא נבדקו הריאות שלהם. שכמובן שוחטים אותם רק בשביל אינם יהודים. בכדי להציל הטבחים מאיסור נחירה ויש מהמון העם בכדי להפטר מתשלומי מכס הבשר כמובן בשר שנבדק עולה פי שנים המכס שלהם. הם קונים הבשר ההוא שלא נבדק וכו' ועי"ז הם נכשלים גם בבשר שאינו מנוקר וכו':

ושאלו השובי"ם אם יש לצוות להקצבים שעכ"פ ינקרו אותו בכדי להציל את העוברים עכ"פ מחוטים וקרומים האסורים של חלב ודם. עכ"ל שאלתו שאלת חכם עם התשובה יחד כי דעתו לאסור. והביא מתשו' הריב"ש ז"ל שהובא בבהי"ט ריש ה' נדה לענין טבילת בתולות. כן גם הכא כשיראו שמנקרים הבשר שלא נבדק יבואו להקל ביותר ויאמרו כבר התירו חלילה פרושין את הדבר. וא"צ לבדוק הריאות כלל. ואין לנו לתקן את הרמאים ולסייע ידי עוברי עבירה וכו' עכת"ד כת"ה.

הנה דעתו דעת תורה להלכה ברורה דקיי"ל כרשב"ג ב"ק ס"ט. דאמר בד"א בשביעית דהפקר נינהו אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו וכו' כמבואר ברמב"ם ז"ל פ"ט מה' מע"ש ה' ז'. ולהסתירה מהסוגיא דשבת ד' וכי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. להא דאמרי' בעירובין ל"ב דניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד ע"ה איסורא רבה. האריכו בזה התוס' בשבת שם ופסחים פ"ח גטין מ"א ושאר ראשונים בחידושיהם שם. ובב"י ז"ל באו"ח סי' ש"ו ד"ה כ' המרדכי רפ"ק דשבת. הביא פלוגתא דתוס' ורשב"א ז"ל ובש"ע שם סעי' י"ד איפסקא כשיטת התוס' יעו"ש בט"ז מג"א ופמ"ג ואחרונים. והעולה משם להלכה ה"א. דלכל השיטות וחילוקי דיעות שיש בזה. בפשיעה אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. והמלצתי על זה. כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם. ולא יטו מדרך התורה שהוא דרך ה' הטוב והישר לעבור אפילו איסרא קלילא. בעת אשר ופושעים יכשלו בם כי כשלונם אם שהוא כשלון הרבים. כשיבוא מפשיעתם אז אין אנו אחראין להם. ושפיר אמר כת"ה שאין לנו לתקן הרמאים. ועוד לסייע ידי עוברי עבירה שמקלקלין את מכס העיר. ובפרט זה מהאיסור דמסייע וע"ע הארכתי בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ל"ה יעו"ש. ולא זו אף זו כי יתרבה עוד עי"ז תקלה גדולה. כשיראו שמנקרים הבשר שלא נבדק יבואו להקל ביותר ויאמרו כבר התירו חכמים את הדבר, ולבטל חלילה תקנת חז"ל של בדיקת הריאה דטלאים. ישתקע הדבר ולא יאמר. והס מלהזכיר כזאת לצוות להקצבים לנקר. הלא ידועין המה דברי העקידה בשער כ' כי חטא גדול שנעשה שלא ברשות בי"ד כל ישראל נקיים. אבל חטא קטן הנעשה ברשות בי"ד הוא חטאת כל הקהל יעו"ש באריכות ובהסבר לשון צדיק ככסף נבחר. הובא להלכה בהגהות המהרש"ם ז"ל בספר ארחות חיים סי' תקנ"א לענין הצנעת הסכין של שחיטה מר"ח אב עד אחר ת"ב במקום דיש חששא דעי"ז יפרצו קלי הדעת והדת לאכול טרפות. והרחיב בזה הדבור. ואם כי הוא דן אך במנהגא שחין בזה סרך איסור בא למסקנא דאין לבטל מנהג קבוע בשבילם יעו"ש. על אחת כמה וכמה בנד"ד הנוגע לתקנת חז"ל של בדיקת הריאה אשר עי"ז שיראו כי הקצבים מנקרים בשר טלה שלא נבדק בוודאי תתרבה התקלה יעיון תב"ש סי' כ"ג ס"ק כ"ה שכ' דלא ישחטנו הישראל שלא יבא לידי תקלה והביא מגמ' עז י"ג ונשחטיה משחט אתו בהו לידי תקלה יעו"ש. והפרצה להקל ולזלזל חלילה באיסורא דרבנן באכילת בשר טלה בלא בדיקה – ובכן כת"ה בכח מרא דאתרא ימחה בזה בכל עוז מבלי לנקר. ולעשות. הכרזות ולהודיע ולהזהירם על זה שלא יטמטמו את לבם באכילת טלאים בלתי נבדקים. אשר המה מעיקר

הדין כטריפה ואסיר לאכ"ם ומאוד הפליגו חז"ל העונש של העובר על דברי חכמים וכל השומע דבריהם המה דבקים בעץ חיים וישראל קדושים המה לשמוע בקול תורה.

ומה שהעיר כת"ה לבאר לשון זוה"ק ויקרא מ"ז ע"ב: איוב על ב"נ דאוליף חכמתא למילף זעיר מן שטותא ולמנדע להו כו'. והיינו דר"ה סבא כד הוו כו' הוי מסדר קמייהו פרקא רשטותיה וכו' הנה לדעתי אין הכוונה כאשר כ' בשם אחד לפרש שהוא כהא דרבה שבת ל"ו מקמי כו'. אמר מלתא דבדיחותא וכו' דהאי מלתא דבדיחותא ג"כ בדברי תורה היה ואך לחדודי ולא להלכה. וכמש"כ הפ"י ז"ל בהקדמה ואין זה חלילה בכלל מילי ד"ש ואדרבה נכלל בתורה שנקראת טוב וכאמרם ז"ל בירושלמי בשלהי ברכות פיטמיא דאורייתא טבין וגם יסכר פי דובר שקר ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, לאמור כי זוה"ק התיר חלילה לעיין לפרקים בספרי מינים ימ"ש. ושפיר עביד כ"ת דמחי ליה במאה עוכלי ואין לנו אלא דברי א' חיים של פסק הרמ"א ז"ל ביו"ד סי' רמ"ו דמותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים אשר מבואר כי בספרי מינים גם באקראי אסור. ויעיון בהגהות רש"ש סנהדרין ק' ע"ב. אך פירוש האמיתי הוא דסובב והולך על חכמות הטבעיות וחיצוניות אשר כמילי דשטותא המה נחשבים נגד אור תורת א' חיים חכמת אמת אשר בהם מותר באקראי והמה פעמים רבות נצרכים ללימוד התורה, וע"ד שאמרו חז"ל על כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וכמבואר זה באריכות בספרים קדושים.

החידושי תורה בהלכה ואגדה אשר שלח כת"ה אלי לשום עיני עליהם ראיתי בהם דברים ישרים בהשכל ודעת נאמרים ובנוים על אדני הש"ס והפוסקים. השי"ת יהיה בעזרתו להוציאם לאור עולם.

דברי חיים מרדכי

סימן כד

להרה"ג כו' מו"ה יוסף חיים שעכטער נ"י רב בעיר קאנסטאנצא.

מכתבו הגיעני. ובדבר תנורי ברזל הנקראים שפאהרהערד והבראטרעהרין שבהם התשובה לכל הפרטים כבר כתובה היא עלי ספרי שו"ת אחרונים, הובאו בספר דרכי תשובה, יו"ד צ"ב ס"ק קס"ו, קע"א, קע"ב, ק"פ. קפ"ב. וכולם המובאים שמה אינם אתי. ובדבר אשר כבר האריכו בזה גאוני בתראי ז"ל למעניתם מה אני בעניי להכריע אך לזה באתי מה שראיתי בשו"ת אבן יקרה ח"ג סי' ח"י שנשאל ג"כ אודות הבראט רעהרין של מתכות שהאש מהלך תחתיו וסביביו שנותנין בתוכו תבשילי בשר או חלב בזה אחר זה, אשר השואל חשש מחמת הזיעה שעולה מתבשיל אחד ונופל לתבשיל

השני, ודעת האבן יקרה כי במתכות דקיי"ל חם מקצתו חם כולו, גם בהוסק אך מבחוץ כהוסק מבפנים יחשב. ומה"ט אין לחוש לזיעה, כי נשרפת טרם נבלעה בעליונו של תנור, ועשה סמוכין לסברתו בזה"ל. וראיה לזה מהא דאיפליגו רב ולוי בפסחים ע"ו ע"ב כו', ומותבינין אלוי מברייתא דאין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובות, מאי לאו תערובת טעמים כו', ולכאורה ק' הא מברייתא זו איכא תיובתא אתרווייהו, וגם אברייתא בפ"ע קשיא לפמש"כ רש"י בשבת ל"ח ע"ב במשנה שם דתנור היא רחב למטה וקצר למעלה, והא כ' הפוסקים דהזיעה היא ממשו של הדבר המזיע, וא"כ כו' יקשה אדתני בברייתא דאין צולין שני שסחים כאחד כו', ליתני רבותא טפי דאין צולין כו' אפי' בזאח"ז, דהא הזיעה עולה מפסח הראשון, ונבלע בעליונו של תנור במקום הקצר, שהוא ע"ג הפסח והפסח מונח תחתיו, וכשמשימין אח"כ פסח השני בתנור ומזיע למעלה נופל הזיעה עליו כו', וזה אפי' למאן דס"ל ריחא לאו מלתא הוא אסור דהא זיעה הוא ממשו כנ"ל כו', אע"כ כמ"ש, דבתנור שהוסק מבפנים לא שייך בו חשש זיעה ודו"ק היטב עכ"ל. ומסיק אך אם בכ"ז דעת השואל להחמיר במקומו יעשה כרצונו ותע"ב יעו"ש.

ואני אומר כי לראייתו יש כמה תשובות, ראשית, כי אך בתוספתא שם פ"ה נאמר בזה לשון תנור, אבל בגי' הגמרא שהיא עיקר, וכן ברמב"ם ז"ל פ"ח מהק"פ נשנית זאת ההלכה, בלשון אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובות, סתם ולא נאמר תנור, וי"ל דמיירי בכעין כירה וכדומה, אשר מטה ומעלה שוין המה – שנית אם דהלכה פסוקה היא דזיעת משקין כמשקין, כברמב"ם ז"ל בפ"ז מהט"א ובראש"ש בתשו' כלל כ"ו סי' כ"ו, ובריב"ש סי' רנ"ה. שהוכיחו זאת ממשניות דפ"ב ופ"ה דמכשירין דזיעה היוצא מן חום המשקה כמשקה דמי יעו"ש, ובד"מ יו"ד קכ"ג סק"ז, ובח"י או"ח תמ"ב סק"ד ופמ"ג או"ח תמ"ז במ"ז סק"ט, בהנהגות שו"מ בפתיחה ח"ב אות ל"ז, ומש"כ בזה בשו"ת פ"י ונכדו הפ"י בפסק דחדש בקו"א לקידושין ומה שהאריכו בזה גאוני קמאי ובתראי, הלא ידועים המה, ופירות הנושרים מכל דבריהם, הוא, דזיעה משקין כמשקין, אולם דוקא זיעת משקין, אבל באוכלין הלא כ' הפמ"ג שם, הובא גם בפת"ש שם סק"ו, דזיעת אוכלין אינו כמוהו, ורבינו הרמ"א ס"ל כ' בת"ח כלל ל"ה דין ו' די"ל דדבר יבש אינו מעלה זיעה, והזיעה הוי כמו ריחא בעלמא, שאין בו ממש יעו"ש, אברא דלהלכה קיי"ל דגם זיעת אוכלין כמוהו. וכמש"כ גם הפמ"ג בעצמו באו"ח תנ"א. וכ"כ הד"ת שם בס"ק קס"ד בשם שו"ת שו"מ ב"ש ועוד מגדולי האחרונים יעו"ש, אמנם למה שהרחיב בזה הדבור הגנזי יוסף בביאורו לפתיחה שם ח"ג אות ח"י ס"ק פ"ב, ומסיק בד"ה נקטי' סיומא דפסקא, דזיעה של כל מיני אוכלין אפי' של בשר לא הוי כמותן, וזה אך מדאורייתא,

אבל מדרבנן הכל אסור, אפי' זיעה של כל דבר וכ"ז לא שייך אלא ביוצא מאוכלין, אבל ממשקין גם זיעה היוצא מהן הוי כמותן מדאורייתא יעו"ש באריכות, וכיון שאינו אלא מדרבנן, בפסח לא גזרו דאין שבות במקדש, אם כי המהרש"א ז"ל בשבת מ"ב ע"א בתוס' ד"ה אפי' של עץ כ' דאך באיסורי שבת נאמר אין שבות במקדש, הלא רבים החולקים בזה, יעיון בקונט' באר יצחק לאאמ"ו הרה"ג וירא ה' זללה"ה בחי' שבת כ"א שהביא מתפארת שמואל בפ"ק דפסחים, ומיעיר אוזן בשם תוס' זבחים צ"ו ד"ה ואם טש, ומפרמ"ג או"ח תרכ"א סק"ד, ואני הבאתי בספרי חידושי בן יאיר בחי' לשבת מ"ב, ממרדכי פ"ב דשבועות סי' תש"נ שאין לחלק ובכל ענין נאמר האי כללא דאין שבות במקדש יעו"ש ועוד בה שלישיה בשנדייק שם בלשון הג"מ, דקאמרה, מאי לאו תערובות טעמים וקשיא ללוי. לא מפני תערובות גופין, הכי נמי מסתברא כו', אלא מאי ע"כ מפני תערובות גופין הוא דאסור כו', לימא תיהוי תיובתיה דרב כו', מה זה אשר ללוי נאמר בלשון קשיא, ולרב בלשון תיובתא, וזה טעמא] בפי, ונראה להודיע מש"כ הרא"ש ז"ל בפ' ת"ה סי' ב' בשם הגאונים, וכן פירש"י ז"ל בסנהדרין ע"ב ע"א ד"ה קשיא – אך הרשב"ם ב"ב נ"ב ע"ב ד"ה ופ' ר"ח דחולק בזה יעו"ש – דאיכא בין קושיא לתיובתא כי לקשיא יש יותר פירוקא ולזאת על לוי דהמקשן ידע מסיפא דברייתא, דאפי' גדי וטלה, ובספר יד דוד שם כ', דמפירש"י ז"ל בד"ה אין צולין, נראה גירסתו בגמ', כי המקשה הביא כל הברייתא יעו"ש, אשר מאפי' גדי וטלה מבואר, כי עיקר הברייתא נשנית להרחקה דתערובות גופין, וכדאמרי' שם ה"נ מסתברא כו', לזאת בדיוק נאמר אך בלשון וקשיא ללוי כי התירוץ סמוך ונראה, משא"כ לרב אשר הקושיא חזקה, כיון דע"כ הברייתא מפני תערובות גופין, וכנראה דפירוקא בדרך דוחק קצת להוסיף בלשון הברייתא, לזאת בא לשון תיובתא, וכיון דמבואר מהסוגיא דעיקר זאת ההלכה שבברייתא, נאמרה אך לחששא דתערובת גופין, הלא אין מקום כלל להאי דיוקא, דליתני אין צולין אפי' בזה אחר זה וכמובן. ע"י שלש אלה נסתרה הראיה ועוד הרבעה אשיבנו, כי גם התחלה לראיה אין כאן, יען היסוד שבנה על פירש"י ז"ל בשבת שם במשנה שפי' תנור מתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירה, לאמור בכ"מ שנאמר תנור כן הוא, ז"א, הלא הר"ן אלפסי שם לאחר שהביא פירש"י, הוסיף עוד לאמור, וכ' ר"ח ז"ל וקיי"ל מתני' בתנור של נחתומין. ותנור של נחתומין מפורש בפ' לא יחפור כ' ע"ב כו', אשר זה פשוט ומבואר, כי אך במשנה דשבת נאמר תנור של נחתומין בלשון תנור סתם. כן נאמר לפירש"י ז"ל דאך במשנה שמה, דנאמר להבדיל בין תנור לכירה, פי' הטעם יען כי התנור קצר למעלה ורחב למטה כלומר דמתני' מיירי בתנור כזה, כמו דלר"ח ז"ל

מיירי מתני' בתנור של נחתומין יעיון ב"י ז"ל בסי' רנ"ג ד"ה ומ"ש אפי' אם הוא גרוף כו' דהשוה הפירושים של ר"ח ורש"י ז"ל – אבל אין הכרח כלל מזה לפרש כן בכל מקום שנאמר תנור. ובשאר מקומות שנאמר תנור י"ל דשווין המה, ואין כאן לא קושיא ולא ראיה וכדאמרן.

אמנם אם כי ראיית האבן יקרה נסתרה, אבל סברתו כי הזיעה נשרפת טרם שנבלעה, ע"י היסק וחום התנור, היא נכונה מעצמותה, וכתובה היא עלי שו"ת שאילת יפב"ץ ח"א סי' צ"ג, הובא ביד אפרים בי"ד צ"ג יעו"ש וכבר הורה זקן ההוראה אשר בית ישראל נשען עליו. מחו' הגאון מהרש"ם ז"ל במהד"ג סי' ר"ח, ועַרבים עלי דברי דודים, להעתיק כל לשונו בתשובת זאת השאלה, יען כי לעולם נחוצה וז"ל – ע"ד שאלתו בתנורי ברזל שיש בראטרעהר רין של ברזל, שיש תקרה למעלה של ברזל, והעולם נוהגין לבשל ולאפות מאכלי חלב. והזיעה עולה למעלה, ואח"כ בתוך מעל"ע מבשלין תבשיל בשר, בוודאי אין להקל לכתחלה אבל בדיעבד יש לצדד עפמש"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' צ"ג. דהברזל הרותח ע"י האש תיכף מתלבן כרגע ע"י ההיסק, ואף שבנד"ד היסקו מבחוץ, מ"מ נשאר רק מעט, וכבר כ' באו"ה כלל ל"א דין י"א דמספיקא תולין שיש ס' נגד טיפות הזיעה הנופלת, ודווקא דידעי' דליכא ס' יש לאסור ע"ש, א"כ מכ"ש בנ"ד, שנגעל בשעת בליעת הזיעה, ע"י החום פ"י היסק מבחוץ עכ"פ, וע' בשו"ת מראה יחזקאל סי' כ"ד שצידד בתנורי ברזל להקל בהיסק מבחוץ, ורק הרעהרין. שיש כיפה גם למעלה. ושם אין האש שולט מבחוץ אין להקל, ולא אדע מהו דכבכ"פ, ובשאי"ע שם מוכח דמיקל בזה, גם בתנורי ברזל כפולים, והיינו ברייערין ואייבאליך ברזל, וס"ל דההיסק מועיל שלא יאסר כלל, דבשעת בליעתו מתלבן מידי ודוקא אם נאסר מקודם צריך אח"כ ליבון כדינו יעו"ש היטב שכ"נ כוונתו, והנה לפמש"ל דיש ס' יש לדון דברגילין בכך, הרי אין מבטלין לכתחלה (יש לצדד לענין דאין מבטלין לכתחלה, כיון דבכל עת יש ס' לדונו כאיסור מיעוט שנבלע בכלי גדולה שדרכו להשתמש בשפע הרבה, דשרי לדעת המחבר ביו"ד צ"ט קכ"ב, וגם לדעת החולקים שמה, היכי דבדעבד שרי גם המה מודים, וכמש"כ בספרי חידושי בן יאיר לחי' ע"ז ד' ע"ו ע"א יעו"ש) אבל י"ל דבכה"ג דהוי ספק, ובצירוף דברי השאי"ע יש להקל, ומ"מ לכתחלה בוודאי אין לסמוך ע"ז, וע' תשו' מיימוני להמ"א סי' ה' באמצע דבריו במ"ש, דאפי' נגע בכלי, כשחוזר ואופה תחתיו היה ראוי להתיר כיון שהוא מעט, וגם כח האור מייבש כו' יעו"ש היטב בדבריו וימצא סיוע להקל, ובנ"ד יש לצרף עוד ספיקו של הרא"ש ז"ל, דבעודו רותח אינו בולע הזיעה, כמ"ש בהגהת מהרל"ח בשמו, ובדאיכא ספיקות מבטלין לכתחלה כנודע – ועיין שו"ת טוטו"ד תליתאה סי'

קע"ו שנשאל בזה, ופסק להקל, מטעם אחר דכיון דבתחלה נאסר רק ע"י זיעה, איני חוזר ואוסר ע"י זיעה, ודבריו תמוהים במחכת"ה, אבל עכ"פ הסכים שם להקל, וטעמא דידי נראה יותר נכון. ואף דבשו"ת ב"ש סי' קס"ד מחמיר, נתאמצתי לחפש צד היתר, כיון שהעולם נוהגין כן, וע' שו"ת בית היוצר עכ"ל – ובמפתחות שם הוסיף עוד בזה לאמור, בזה"ל. בדבר תנורי ברזל שיש תקרה למעלה. ומבשלין מקודם מאכלי חלב, והזיעה עולה, ואח"כ מבשלין תבשיל בשר תוך מעל"ע ונתבאר דבדעבד כשר, שהברזל מתלבן מיד, ואף דאין ללבן כלי חלב לבשר, כמש"כ המג"א סי' תק"ט ובמש"ז סיס"י תנ"א, היינו לכתחלה, אבל אין מקום לאסור בדעבד, ובפרט דהא כל הטעם, דלא ליתי למיטעי, ומבואר בט"ז יו"ד סי' ס"ד סק"ב דמחשש דילמא אתי למיטעי חין לאסור בדעבד, ואף שמדברי הט"ז סי' צ"ד סק"ג מוכח להיפוך, ועמג"א סי' פ"ט סק"ג מ"ש לחלק בזה. מ"מ בנ"ד שמתלבן תמיד כמ"ש בפנים ליכא חשש ואף שבדבר שרגילים בכך, גם דעבד דינו כלכתחלה, כמ"ש מהרי"ק והובא בד"מ יו"ד סי' ע"ו. ותשו' הרא"ש שהובא בש"ע או"ח סי' תקי"ז. מ"מ הכא דהוי רק חומרא מצד מנהג ולא מדינא. יש להקל בדעבד עכ"ל דעת תורה של המהרש"ם ז"ל.

סיומא דהך פיסקא הלא נתבאר, כי גם המצדדים להקל היא רק לדעבד וללמד זכות על המנהג – ובדרכי תשובה שם ס"ק קפ"ב הביא בשם הכתב סופר חיו"ד סי' נ"ד על התנורים של ברזל שפארהערד שכ' כ"ז אני כותב ללמד זכות וקצת כו' אבל כל הירא דבר ה' מדקדק ונזהר שיהי' לו חתיכת ברזל לקדרה חולבת בפ"ע וכן נוהגין בפק"ק כל הירא וחרד לדבר ה' וכן ראוי להזהיר ולהנהיג עיי"ש – ובביתי הכלי של מים אשר בתוך הבראהטרער שיש בה תמיד מים חמין שלוקחין מהם להדחת כלי בשר ולהדחת כלי חלב היא כלי בפני עצמה בשולים ועומדת על התקרה של הבראטרעהר. ובזה הלא מפורש ההיתר גם לכתחלה מפסק הרמ"א ז"ל ביו"ד שם צ"ב דאין איסור בלוע יוצא מכלי לכלי בלא רוטב וגם בבלוע שמן קיי"ל הכי, וכמש"כ שם הד"ת בס"ק ק"פ דאין לזוז מפסק הרמ"א ז"ל גם זוז כ"ש יעו"ש. והזהרתי כי בתוך הבראטרעהרין מבלי לבשל או לאפות אך מניחין שם תבשילי בשר או תבשילי חלב לשמור חומם ולא ביחד אך זה אחר זה והזהרתי מאוד (יעוין תשו' הר"ן לריב"ש ז"ל שהובא בב"י ז"ל באו"ח סי' תר"צ) אשר בכל עת יהיו הכלים מכוסין. ובזה אנו יוצאין ביד הרמ"א ז"ל שכ' שם דאם המחבת מכוסה הכל שרי. וכן ראוי לנהוג לכתחלה שהיא מנהג וותיקין כדת התורה וביראת ה' טהורה. ואחתום בזה חיים מרדכי

סימן כה

להרב התורני כו' ר' יוסף לערניר נ"י מוי"ץ טעקוטש

בדבר שאלתו, אם שן תותבת או סתימת נקבי השינים הוי חציצה לטבילה. הנה כבר דברו בזה גאוני בתראי ז"ל, והאריכו למעניתם עד שכמעט לא הניחו מקום להוסיף על דבריהם לזאת הכני לכ"ת אך בציונים להלכה ולהביא הכרעת דעתם. בינת אדם ודעת קדושים אשר בכלל ק"כ אות י"ב יצא לחלק ולאמור, דשן תותבת אינו חוצץ וסתימת הנקבים חוצץ. והיד שאול בסי' קצ"ח סעי' כ"ד בהגהותיו חולק עליו, ובאמרו דבתשובה האריך והיא בשו"ת שו"מ מה"ד תנינא ח"ג סי' ק"ח. שם האריך והעלה שאינו חוצץ, ובשו"ת מהרש"ם ז"ל ח"א סי' ע"א, הביא בשם שו"ת אמרי אש סי' ע"ה ע"ו. בנין ציון החדשות סי' י"ז ומשיבת נפש סי' ל"ב שהעלו לדינא דאם זמן רב עובר שא"צ להוציאו לנקותו וא"א לה להוציאו בעצמה בלא רופא אומן אז הוי מיעוטו שאינו מקפיד ואינו חוצץ. וכתב המהרש"ם דמבואר מדברי כולם, דאם דרכה להוציאו בכל עת בוודאי חוצץ. ובשם תשו' גדולי טהרה סי' כ"ב ותשו' מהר"י אסור סי' רכ"ט שהוסיפו דאם א"י להוציאו בלא אומן אינו חוצץ. אפי' אם מוציאת בכל זמן קרוב ע"י האומן, אבל אם יכולה להוציאה בעצמה בלא צער וכאב אסור לה לטבול עד שתוציאו. ומסקנת המהרש"ם שם להחמיר וז"ל:

ובפרט כפי הנהוג בזה"ז שהם מוציאין אותם בכל עת לנקותם נראה דגם בדיעבד שטבלה הוי חציצה וצריכה לחזור ולטבול, ורק אם אינו דבוק בבשר שסביב. השינים בחוזק והוא רפוי עד שראוי לביאת מים בתוכו יש לצדד, אבל הוא כמעט מהנמנע להבחין ואין להקל יעו"ש. ובסי' ע"ט בענין סתימת נקבי השיניים שצדד להקל וכ"ה במי נדה סי' קצ"ח סעי' י"א. ובנח"א בה' מקואות סי' ס"ה סק"ו. ובשו"ת הרי בשמים מהד"ת סי' קכ"ח יע"ש. ואחר אחרון אני בא, המצוין בגאוני זמנו מהר"ם אריק ז"ל בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קי"ב ובסי' קצ"ג אות ב' באשה שיש לה שיניים תותבות וגם עשו קראנעס על השיניים ובצירוף הוא רוב השיניים דמסיק להלכה בזה"ל:

וכיון דעיקר לדינא דבשיניים תותבות וכן הקראלעס שאין דעתה להוציאם רק אם יתרחיש סיבה ברוב הימים שיקולקל הבשר דהוי דבר שאינו מקפיד ודאי ככל האחרונים החולקים על בינת אדם ואין להחמיר בזה לבטל ח"ו בנות ישראל מפו"ר ובפרט בזמנינו רוב הנשים יש להם שיניים תותבות וגם נראה כיון דכל הפה הוי ביהס"ת הוי מיעוטא לגבי הפה עכ"ל. אשר המה אמרי יושר וברורים להלכה.

מכל האמור הלא נתבאר כי כל הטעמים הנאמרים בזה להקל יש להם מקום אך לשיניים תותבות פרטיים גם לרובם אמנם לאלו אשר להם כל השיניים למעלה או למטה אחרים והמה – פלאקעס וזה דרכם להוציאם בעצמם בכל עת ובנקל ולפרקים גם בכל יום, דמעיקר הדין הוי חציצה, ואסורים לטבול עד שיוציאם, אז דאך אז תעלה להם הטבילה לטהרה. ואחתום בטהרה

דברי חיים מרדכי

סימן כו

להתורני כו' ר' יעקב מאיר נ"י לעספיץ

חשובה לשאלתי, כי הצדק עמו עפ"י התורה דקדושת ספרים גדולה עד מאוד וגם הנדפסים בכלל זה כמבואר במג"א ז"ל סי' ק נ"ד ס"ק י"ד. ויעיון בית לחם יהודא ביו"ד סי' רפ"ב. ובשו"ת תשובה מאהבה סי' ט' כ' דכל המיקל לענין קדושת ספרים הנדפסים. עתיד לתן את הדין. יעו"ש ויישר חיליה שהתעורר למצוה זו הגדולה לכרוך ספרי קודש שלא יהיו מונחים... והמעות שנאסף עבור זה אסור לשנות, כדקיי"ל דאין משנין מצדקה לצדקה והגבאי אסור לו לעכב מעות הנאסף לזה עבור חוב אחר שיש לו, כמבואר בהלכה ברורה, ביו"ד ה' צדקה ויעיון בספרי חידושי בן ואיר בחי' לב"מ קט"ז). ובוודאי כל הבע"ב מהביהמ"ד והגבאי בראשם כן יעשו עם מעות הנאסף ואשר יאסף לזה. אך לכרוך ספרי קודש, וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות דברי הכותב בכח התורה למען כבוד התורה. חיים מרדכי

סימן כז

להרה"ג וכו' מו"ה שלום צבי נ"י אדלר אבד"ק דיאסעג.

מכתבו הגיעני ובדבר שאלתו בזה"ל:

בעת הבציר העבר שכר בעל כרם אחד אשר הוא בעו"ה מחלל ש"ק בפרהסיא, אנשים יהודים לעסוק בהיין. אנשים האלו היו שלא ממקומינו דבעיו"כ הפל"ט אחר חצות היום חישו האנשים ליסע לביתם על יום הקדוש ומפתח של המרתף בא ליד בעל הכרם, ונשאר שם עד מחרת יוה"כ השכם בבקר. כאשר שאלתי את בעל הכרם, האם בידו היה המפתח. ע"ז השיב לי שנתנו ליד איש אחד אשר עבד אצלו שהי' פה גם ביוה"כ אבל האיש הזה אין לפנינו לשאול מה בפיו והיא הפסד מרובה. מה דין היין הזה עכ"ל שאלתו. הנה יש כאן ס"ס שמא כדברי בטל הכרם כי מסר המפתח לאיש יהודי נאמן אשר עבד אצלו. את"ל לא שמא לא נגע בעל הכרם בהיין והוי עוד ס"ס בדרבנן, גם חזי לאיצטרופי דאימת יוה"כ עליו, כבאו"ח ער"ה סטי' ח' באופן דמעיקרא דדינא היין כשר,

אמנם לענין סייג וגדר יעיון בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"ב סי' י"ד וסי' ל"א בסופו אשר יפה כח מדינתכם בזה ויישר חילכם לשמירת יין כשר בהוספת סייגים וגדרים ובזה הלא כת"ה מבפנים ובין יבין את אשר לפניו איך להורות בזה למעשה בדעת תורה – ומה ששאל עוד, כי בין הגפנים ישנם ג"כ אשר כבר אין נושאים פירות כי אם עשרה פירות ולא קבא, וכ"כ ישנם אשר צלם רב מאוד ועי"ז יש היזק להגפנים איך לעשות בזה תשובת שאלתו הלא היא כתובה עלי ספרי שו"ת שם סי' י"ז, אשר תח"י כת"ה, ובסיום התשובה שכ' להוסיף בכגון אלו הדברים:

וההיתר מבואר עפ"י ש"ע למכור עוד זאת האילן לעכו"ם בשט"מ ובקנין כנהוג במכירת חמץ ובכור, שיש בזה איסור אכילת קדשים בחוץ שהוא בכרת חמור מחששא דסכנה דספר חסידים. יש להביא לזה ממנחות מ'. אדיסקו ליקום ולסמוך. אמר רבא, השתא חמץ בפסח ויה"כ דכרת סמכינן אדיסקו, הכא דעשה בעלמא לא כל שכן. ולאחר שיתן כת"ה עינו בכל מה שציינתי שם בתשובתי ובמה שהוספתי הלא יראה תשובת שאלתו איך להורות בזה למעשה וטוב עוד כי לאחר המכירה לעכו"ם כדת תוה"ק, ביום זה אשר העכו"ם יקצץ ירבה בעל הכרם בצדקה לעניים שהוא עץ חיים. ובזה אחתום חיים מרדכי

סימן כח

לבני אהובי בלבי הרה"ג בהלכה, וגאון באגדה מוכתר בתורה ויראה יקר רוח ואיש תבונה כו', מו"ה מנחם מענדל ראללער שליט"א רב בעיר אקערמאנן בסרכיא.

יקרת מכתבך הגיעני, עם ח"ת, ובדבר שנשלח לך מעיר אחת לשאול את פי בהכשר מקוה בזה"ל. בעירנו קבוע בית המרחץ עם מקוה, זה יותר משלשים שנה, מקוה אשר כרוה נדיבי העם ביחד עם הרבנים, גדולים ויראי ה'. ובאשר המעינות בעירנו רחוקים המה, בערך שלשים מעטיר לכן קבעו מקוה של מי גשמים מהגג ע"י צנורות, והמקוה שטובלים בה מכשירים ע"י השקה, ע"י נקב כשפופרת הנוד. בציור כזה $$ציור בספר$ $ הכל כמבואר בש"ע יו"ד סי' ר"א, סעי' ל"ו, סעי' מ"ח, וסעי' נ"ב, דין הצנורות, ודין ההכשר בהשקה. וכך קבוע ועומדת המקוה הזאת כל אותם השנים. וכמה גדולי הרבנים, וצדיקים, טבלו באותה מקוה, ולא מצאו בו שום חסרון כש"כ שום פסול, וטהרו וטבלו כל הטמאות ע"י מקוה זו באין פוצה פה ומצפצף. ועכשיו לאחר פטירת הרבנים ז"ל, חפשו למצוא שאלות. ומצאו לפי דעתם, ושלש אלה המה, א.) הגג של רעפים, אומרים שזה אינו נקרא מחובר אל הבנין (נגד פסק המחבר שם סעי' ל"ז שמכשיר בפשיטות הרעפים) ב.) הצנורות ההולכים מהגג של ברזל, אינם מחוברים אל הבנין נקראים, שזהו שקבועים במסמרים אל הכותל אינו נקרא מחובר (ג"כ נגד דעת כל הפוסקים, כמבואר

בסי' ר"א סעי' מ"ח, ובפרט שבכאן הצנור של מתכת, יורד אל צנור ביודאי מן חמש אמות של חרס שהולך תחת הקרקע אל הבור) ג.) חשש היותר גדול, שבהמשך הימים ע"י ההשקה מקוה השאובה עם הבור, יתרבו השאובים על המי גשמים (חששא כזאת לא שמענו, ושום פוסק לא הזכיר מזה כלום) ועי"ז רוצים לעשות מקוה אחרת באופן כזה. לעשות מקוה חדשה, וצנור מהגג עד הטפחות של צעמענט וגם הגג לחבר את הרעפים בצעמענט. אשר על ידם יקוה מים גשמים, אל המקוה החדשה, ובמקוה של מי גשמים בעצמה. תהיה הטבילה, והחימום של המקוה תהיה ע"י סאמאוואר, ולא במים חמים שאובים, ואני אמרתי, שאני רואה שמזה התקנה, תצא ח"ו תקלה גדולה, ראשית הוצאת לעז על מקוה הישינה. לאמור שמקוה פסולה חלילה היתה מאז עד היום, והא ראיה כי נעשה חדשה, שנית כי מקוה החדשה של מי גשמים, אי אפשר בשום אופן שחהיה נקיה, ע"י אי נקיות של הגג, וגם של עמידתה ימים רבים (כי במקומינו אין שכיח כ"כ גשמים) תהיה סרוחה ובעתים הללו ובזמן הזה, אשר בעו"ה רבות בנות ישראל שאינם הולכים אפילו במקוה נקיה משוכללת בטובה, והדרה וצחצוחה, והמיעוט שהולכים. אם יראו את האי נקיות של מקוה החדשה יבעטו גם המה באותה המקוה, ואין לך תקלה גדולה מזה, ועוד במקום אשר מקוה הישינה כשרה עפ"י התורה, ע"כ לשון השואל מדעת.

הנה כפי הצעת השאלה. דברי השואל המה כהלכה, ובגדול החל, כלומר בחששא היותר גדולה, של המערערים. שבהמשך הימים ע"י השקה של מקוה השאובה עם הבור, יתרבו השאובים עג המי גשמים, הלא משנה שלימה שנינו בפ"ז דמקואות, מקוה שיש בה ארבעים סאים מכוונות נתן סאה ונטל סאה כשר, ובגמ' יבמות פ"ב אר"י ב"ר שילא, אר"א אר"י עד רובו, אשר ידוע שיטת רש"י תוס' ר"ש רמב"ן רשב"א ריטב"א ר"ן וטור ועוד רובם ככולם מהפוסקים ומפרשים ז"ל פירשו הסוגיא במי פירות אבל במים שאובין אפי' נתן סאה ונטל סאה עד עולם כשר, והכי איפסקא בטוש"ע יו"ד ס' ר"א סעי' כ"ד, אך הש"ך שם בס"ק ס"ג כ' וז"ל. ודעת הרמב"ם דבמים שאובים עד רובו דווקא כשר, וכן הביא הב"י הרשב"ץ ז"ל שכ"כ בשם הראב"ד ז"ל, וכ' אע"פ שהאחרונים הסכימו להכשיר, מ"מ אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת ע"כ, ובספרי חידושי בן יאיר על ש"ס, בחי' ליבמות שם, ביארתי שיטת הרמב"ם וראב"ד ז"ל באריכות באר היטב בעזהשי"ת יע"ש, ובספרי ש"ת באר חיים מרדכי ח"ב סי' ל"ב העתקתי דבור אחד משם הנוגע גם לתשובת זאת השאלה, וז"ל שם כי בספרי חב"י שם בררתי כי מה יפה אף נעים דברי פורת רבינו הב"י ז"ל, שנתן הטעם עלי עין שהוא עיקר הטעם בפסק הרמב"ם ז"ל, והיכא דלא ניטלו ביד ליכא למיחש למ"ע ולזאת ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירד

לתחתון מ"ס דתנינן בפ"ו דמקואות כיון דלא נטלו ביד. ומקור זאת הסברא נובע עוד מחי' רמב"ן ז"ל ב"ב ס"ו כמבואר בב"י שם בד"ה אבל הרמב"ם ז"ל יעו"ש. – והבאתי שם דברי החת"ס בסי' רי"ד דמחי' הרמב"ן ז"ל. נראה קצת דדווקא בנותן ונוטל אבל אם נפלו מאליהם. אע"פ שניטל בידים או להיפוך כל שלא שלטו בו ידי אדם פעמים לא גזרו יעו"ש, מה שפקפקתי בזה והנחתי בצ"ע. אמנם בנחסר מאליה ובאופן שאין בזה חששא דזוחלין – וודאי לדעת הרמב"ם ז"ל שרי, ולאחר שביארתי החילוק וההבדל בין שיטת הראב"ד לשיטת הרמב"ם ז"ל, כ' בד"ה המורם מן המדובר בזה"ל. ולראב"ד ז"ל פסול גם בנחסר מאליהן. אמנם דעת הרמב"ם ז"ל נ' דמכשיר במע"מ וכנ"ל, וגם אינו פוסל רק בנותן ונוטל ביד, משא"כ כשנחסר מאליהן וכנ"ל, ולפ"ז יש מקום דיוק דמה ראה הש"ך להביא דעת הרמב"ם וראב"ד ז"ל בחדא מחתא. דנראה דשווין המה. אשר לא כן, ונלע"ד די"ל כי שפתי כהן ישמרו דעת לכוון בזה כוונה מיוחדת, והוא. אם דחזי' להרשב"ץ ז"ל שסיים בסי' י"ז, וז"ל מ"מ מקום שאפשר לצאת ידי כל הספיקות, אין ראוי להכניס ראשינו במחלוקתן ע"כ, ובח"ג סי' י"ב. לאחר שהביא דעת החולקין על הראב"ד ז"ל סיים וז"ל. וזאת הסברא ראוי לסמוך עליו בשעת הדחק, דוודאי שאובה שהמשיכוה אינה פסול אלא מדרבנן, ואם אפשר לצאת ידי כל הסברות הוא הישר והנכון, ואם הוא שעת הדחק באיסורא דרבנן אפשר לסמוך על המיקל בכיוצא בזה, שהדעת מכרעת כן ע"כ. הרי שהחמיר עוד יותר שלא להקל רק בשעת הדחק ובא"א בענין אחר, נגד דעת הרמב"ם ז"ל בלחוד, (אם כי משו"ת חסד לאברהם סי' ס"ד נ' דס"ל כן להלכה, ולשיטתו הולך דגם הרמב"ם ז"ל ס"ל הכי, אבל אין לו מקום. למה שהוכחתי שם כי האמת הוא אך כדברי רבינו הב"י ז"ל) אמנם אנן בדידן דחזי' לרבותינו בעלי הש"ע הב"י ורמ"א ז"ל, לאחר שראו והביאו דברי התשב"ץ ז"ל מכל זאת קבעו להלכה פסוקה וברורה, כדעת רובא ככולא מן הפוסקים, להכשיר במים שאובים בנתן ונטל למקוה כשרה, אפי' עשה כן עד עולם, אין לנו אלא הכרעת הש"ע, לולי שהש"ך הביא דברי התשב"ץ ז"ל, דנראה הסכמת דעתו הטהורה לחוש לזה, אולם דייק בלשונו הזהב להביא דעת הרמב"ם וראב"ד ז"ל ביחד. להורות לנו דכיון דיש לפנינו שני גדולי הפוסקים, צריכין אנו לחוש לדעתם, כי בדינו של הרמב"ם גם הראב"ד ז"ל מודה, כי בכלל מאתים מנה, אמנם היכא דליכא חששא דמ"ע דלדעת הב"י גם לרמב"ם ז"ל כשר, יש לנו להורות אך כפסק הש"ע כנלע"ד בכוונת דברי הש"ך ז"ל.

וזאת פשוט וברור דלפסק הש"ע בסעי' נ"ב דמקוה שאובה שהוכשרה ע"י נקב כשפ"ה למקוה כשרה נשאר לעולם בהכשרו, אפי' נסתם הנקב, ק"ו הוא בנתן מים שאובים

למקוה כשרה ונזרעו בתוכה, ואח"כ נחסר המקוה, עד שלפי חשבון לא נשאר רק המי שאובים בוודאי דכשרה, ועתה דחזי' דאם שכ' הש"ך שם בס"ק מ"א קי"ב, דיש לחוש לדעת רי"ו ז"ל שהביא בשם י"מ לפסול. העיד החת"ס דלית מאן דחש בזה לרי"ו ז"ל, קיו דלא חיישי' בזה לדעת הראב"ד ז"ל דיחידאה הוא בזה, נגד כל הפוסקים הראשונים, וחזי מאן גברא רב קמסהיד החת"ס שם ובסי' ר"ג, אופן עשיית המקוה בקהלתו, שהוא כדעת כל הפוסקים נגד דעת הראב"ד ז"ל יעו"ש. ולזאת נלע"ד כי אין לנו לחוש רק לדעת הרמב"ם וראב"ד ז"ל בצירוף היכי דנטל ביד. דאיכא למיחש למ"ע, אמנם בנחסר מאליהן דגם לרמב"ם ז"ל כשר כשיש מ' סאה אם כי לערך החשבון לא נשארו רק המי שאובין, כיון שנזרעו מקודם במים כשרים, וחששא דמ"ע ליכא וכנ"ל יש לנו להורות כפסק הש"ע, גם לכתחלה שהיא שיטת רובם ככולם מקמאי ובתראי, לבד הראב"ד ז"ל, ובפרט שכבר הורה זקן הגאון החת"ס ז"ל, כנלע"ד להלכה בס"ד עכ"ל שבספרי חב"י המובא גם בשו"ת בח"מ שם.

וגם זה העליתי בספרי חב"י שם ובשו"ת בח"מ ח"א סי' כ"א, דגם לשיטת הראב"ד ז"ל, אינו אלא פסולא דרבנן. והבאתי שמה שכן דעת הנח"א בביאורו לאשכול מהראב"ד ז"ל בה' מקואות סי' נ"א אות ח'. ומהרש"ם ח"א סי' מ"ד ועוד הרבה מגדולי האחרונים יעו"ש, ומצאתי סעד לדבריי בשו"ת משיב כהלכה סי' ט"ז ובשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ע"ג ובנח"א שם שהורו כן להלכה למעשה דביוצא מאיליו ליכא למיחש מן נתן סאה ונטל סאה יעו"ש.

אשר מכל זה הלא נתבאר מאליו, כי בכאן אין מקום כלל להאי חששא, גם אם היתה נחסרת באופן שאין לחוש לפסולא דזוחלין – ל"ת לנ"ס ונט"ס כיון שאינו ע"י שליטת ידי אדם וכנ"ל – וגם לזה אין אנו צריכין לבוא, כי בשעה שהמקוה השאובה הוכשרה בהשקה ע"י נקב כשפ"ה, שהיא הללמ"מ וכמש"כ המרדכי בע"ז פ' השוכר סי' תתנ"ו בשם הראבי"ה ז"ל דחבורי כשפ"ה היא הללמ"מ יעו"ש, ובתוס' חגיגה כ"א ע"ב ד"ה כעובי בשם הר"י ז"ל דטומאה וטהרה והשקה, הלכתא גמירי לה ולא בסברא תליא מלתא. וכיון דע"י ההשקה גם מקוה השאובה נעשית מקוה כשרה מן התורה, ובמקוה כשרה שיש בה מ' סאה הלא יכול לשאוב ולתן בתוכה כל מה שירצה גם לכתחלה מלבד הרשב"ם ז"ל ב"ב ס"ו, דנראה מדבריו ששובר דמקוה שלם נמי נפסל במים שאובים, שהוא דיעה יחידאה נגד דעת כל הפוסקים, וכמש"כ הב"י שם ד"ה וכ' הרא"ש ז"ל בפ' התנוקת יעו"ש. ובש"ע סעי' ט"ו שהיא הלכה פסוקה, ופוק חזי דברי החת"ס שם וסי' רי"ב – הובא גם בפת"ש שם בזה"ל. הנה מקוה טהרה פה קהלתינו, שנעשה עפ"י חכמי

הדורות, כן מעשיה ב' מקואות סמוכים ונקובים זה לזה כשפ"ה בעליונו, וכשמנקים א' מהם. משליכים שאובים אל חברתה. עד שמתמלאת עד הנקב, ומשם משקה לחברתה עד שתתמלא ושוב מנקים חברתה וחוזרת ומתמלאת ע"י השניה כנ"ל עכ"ל יעו"ש. ומכל אלו דברים הנאמרים הלא מובן מאליו, כי דברי המערערים בנד"ד, לחוש כי בהמשך הימים ע"י ההשקה, מקוה השאובה עם הבור, יתרבו השאובים על ר"י גשמים, לא זו שאין כאן חששא גדולה אך גם לחששא קטנה אין כאן מקום, ודבריהם בטלים מעצמותם, ואין לפקפק בזה כלל וכלל וכאמור.

אמנם אם המערערים באים בטענה, לחוש אולי בשעת טבילת הנשים. יהיה הנקב. דשפ"ה סתום אשר לדעת י"מ שברי"ו ז"ל פסול. בזה יש מקום לדבריהם, אם כי החת"ס כ, דלית מאן דחש לרי"ו וכנ"ל, הלא לעומתו כ' בשו"ת דברי חיים ח"ב סי' צ"א, ומ"ש שא"צ לחיבור רק פ"א אפי' הפסיק אח"כ, לא כן כ' הש"ך ז"ל ס"ק קי"ב וכן נוהגים כדברי הש"ך ז"ל, הרי העיד דהמנהג לחוש לדעת הרי"ו ז"ל, ורב כחו של מנהג להחזיק ולהעמיד דעת יחיד נגד רבים וכמש"כ המג"א בסי' תר"צ ס"ק כ"ב יעו"ש – ועתה ראיתי בשו"ת מהרש"ם ז"ל סי' רמ"ט שכ' וז"ל. והרי גם בשאובים כ' הפוסקים – הוא דעת הי"מ שברי"ו ז"ל – להחמיר לכתחלה, ובתשו' ב"א יו"ד סי' נ"ג ביאר כו' וחוכך להחמיר אפי' בדעבד, ובגליון הבאתי מהר"ש פ"ו דמקואות מ"ח דמוכח כהאוסרים, וגם בר"ש פ"ח מ"א מוכח כן, ומצאתי בד"ח שהעיר מהא דפ"ח, ותמהני שלא הביא מהא דפ"ו הנ"ל כו' עכ"ל. תמיהתו על הד"ח יש ליישב בדברי עצמו שכ' בח"א סי' מ"ד ד"ה והנה בגוף דין ההשקה בזה"ל הנה מצאתי בר"ש פ"ח דמקואות מ"א בסופה וז"ל ומשיקה למקוה כשר להכשירה לטבילה אע"פ שזה נכנס אע"פ שעכו"ם נכנס ויוצא לא חיישינן שמא הפסיק ההשקה, דאימת ישראל עליו וטהורה ע"ש. ושם פ"ו מ"ח וז"ל:

ולכך נקט הרחוק מן הקרוב דל"ח שמא בא אדם והפסיק השקתו דלא עלתה לו טבילה כו' ע"ש הרי דבהפסיק ל"מ ההשקה כו'. ושוב ראיתי בשו"ת משיב כהלכה שהעיר בזה, ודחה דשמא מרחוק גם בשעת השקה א"י לראות אולי הפסיקוה אבל מהא דפ"ח לא הרגיש שם עכ"ל. הרי דמפ"ו יש לדחות כמש"כ המשיב כהלכה, משא"כ מפ"ח והוא ששכל הד"ח את קולמסו להביא אך מפ"ח וכמוכרח לאמור כדברי המשיב כהלכה, כי גם הרא"ש ז"ל בפירושו שם בפ"ו כ' ג"כ הרחוק מן הקרוב ולא חיישי' שמא בא אדם ופסוק ההשקה בשעה שהוא טובל עכ"ל. ובסי' ר"א על מש"כ הטור:

ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר אפי' רגע נשאר לעולם בהכשרו אפי' נסתם הנקב אח"כ. כ' הב"י דכ"כ הרא"ש ז"ל בתשובה יעו"ש. וא"כ יהיו דברי הרא"ש בתשובה

סותרין לפירושו. ועכצ"ל דמפ"ו אין ראיה אולם עוד צ"ע כי בלשון הרא"ש שדייק לאמור והפסק ההשקה בשעה שהוא טובל, מורה אם כי בשעת השקה לא הי' הפסקה אשר בלשונו אין מקום לדברי המשיב כהלכה ויש ליישב למש"כ התפארת ישראל ועוד יותר במשנה ברורה שם בביאור המשנה יעו"ש. - נחזור לדברי המהרש"ם שם בח"ג שמסיק, ואף דהחת"ס סי' רי"ב כ' דלית מאן דחש לה, ועיי' תשו' כ"ס סי' צ"ט במה שפקפק על דבריו, אבל שניהם לא ידעו מדברי הר"ש הנ"ל - פליאה קצת על המהרש"ם שלא הביא גם מפי' הרא"ש ז"ל - וע"י תש"ו ב"ש ח"ב יו"ד סי' ס"ג שהחמיר ג"כ כדעת הב"א. וגם בתשו' ד"ח ח"ב סוס"י צ"א כ' שמנהג להחמיר בזה עכ"ל ולזאת אם כה המה דברי המערערים בזה יש להצדיק את דבריהם.

אולם לזה הלא יש עצה ע"י השגחת חכם העיר ובאזהרה חזקה וגדולה להבלן מלהנשים המשגיחות על טבילת הנשים, כי הנקב דשפ"ה של השקה יהיה פתוח בשעת טבילה אשר בוודאי כן היה עד כה אם כי במקוה שהיא מצוה דרבים שאחז"ל כי שאני בברכות מ"ז ויעיון בתוס' שבת ד' פסחים פ"ח גיטין מ"א ובמג"א סי' ש"ו סס"ק כ"ט וגם באיסור כרת עשו חז"ל הרחקה ביותר יעיון יבמות פ"ב קי"ט ובפירש"י ז"ל שם ובהג"ה מל"מ פ"א מ"ה יו"ט יעו"ש. ובמש"כ בזה בספרי חב"י בחי' שבת מ"ד, ועוד נודע סברת הראשונים ז"ל דבמקום שעשו חז"ל תקנה חשו גם למיעוטא יען שהוא לעולם יעיון תוס' כתובות ב' ע"א ד"ה שאם בסוה"ד ובשו"ת מהרש"ם שם סי' פ"ח הביא עוד מתוס' כתובות כ"ח ע"ב ד"ה בית הפרס, ומריש פי"ח דאהלות. וציין עוד לכמ"ק דבדבר תמידי יש להחמיר יותר יעו"ש. ובמקוה דכולה איתנייהו בה טבילת נדה דאורייתא איסור כרת לעולם ולרבים:

ועומד ברומו של עולם היהדות לטהרת בית ישראל, האם יכולין למסור ההשגחה בזה לבלנים או לנשים שדעתן קלות ובפרט בימים האלו ובזמן הזה אשר בעו"ה.. והחכם עיניו בראשו להזהר מאוד בעשיית מקוה שלא יבוא תקלה בהמשך הזמן אבל הלא ידוע האי כללא מהרא"ש זיל בפ"ק דחולין הובא בטו"ז יו"ד סי' ב' סק"ד דהיכי דבדעבד שרי ל"ש לגזור, שמא ישכח אם כי בדעת תורה שם סק"ב ביאר דהאי כללא בפלוגתא שנויה וציין לתוס' שבת קמ"א ע"ב ד"ה במנעל מרופט ותוס' גיטין ג' ע"ב ולתשו' הרא"ש ז"ל כלל י"ט דין ו' דמבואר כן ולעומת זה מתוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר רב נראה דלא ס"ל הכי. ולישועת יעקב אה"ע סי' כ"ב נחלקו בזה רש"י ותוס' קדושין פ"א ע"א ד"ה בעלה בעיר, ובספרי שו"ת ח"א סי' ס"ב הראיתי פנים לאמור דבזה נחלקו ר"א ואמימר ביבמות ק"ג יעו"ש בד"ה והנה הלח"מ. אולם להלכה הלא קיי"ל דכל היכי דבדיעבד

שרי לא חיישי' לשמא ישכח, אשר זה נאמר גם בנד"ד, כיון דמעיקר הדין בדיעבד קיי"ל כפסק הש"ע ורוב הפוסקים דכל שהוכשרה פעם אחת בהשקה ע"י שפ"ה נשארת לעולם בהכשרה אפי' נסתם הנקב אך לכתחלה המנהג וכן יש להחמיר כדעת הי"מ שברי"ו ז"ל בכגון דא נוכל לסמוך על אזהרה גדולה לבלן ולנשים אשר הנקב דשפ"ה בכל עת הטבילה יהיה פתוח דעל הרב וחכם העיר חיוב ההשגחה ואזהרה על זה.

אברא דגם בזה יש לפקפק קצת מכח דברי המהרש"ם שם בסי' פ"ג דמיירי ג"כ בדבר דבדיעבד שרי ואפ"ה כ' וז"ל:

ומ"מ בדבר כזה המסור לנשים וקרוב לבוא לידי שכחה וטעות יש לתקן בכל מה דאפשר, דאפי' בדבר המותר מצינו דגזרו במקום שאינם בני תורה. ועיי' בב"י סוסי ר"א בשם הריב"ש דגבי מקוה נמסר לחכמים אבל היינו בהכשר מקוה משא"כ כאן כיון דתלוי בדעת נשים שדעתן קלה, ועיי' במנ"י כלל ע"ה סק"ל, ועיי' תשו' תשב"ץ ח"א סי' כ"ב שכ' ג"כ דבדבר המסור ביד נשים וע"ה יש להחמיר יותר גם בדאיכא ת"ח בעיר. לפי שאינם בני תורה ע"ש היטב עכ"ל, אם דיש לחלק ולאמור דבכאן לאחר האזהרה לא נחשב לקרוב לבוא לידי שכחה וטעות, מכל זאת אני אומר לעשות בדרך הבטוח מכל מכשול (יעיון ב"י ז"ל בסי' תר"צ לענין קריאת המגילה בלע"ז את לשון תשו' הר"ן לריב"ש ז"ל) כי בעת שמנקים המקוה שטובלים בה המים שאובים ישפכו להמקוה של מי גשמים. עד שתתמלא כ"כ, אשר ממנה תתמלא גם המקוה שטובלין בה, כי חומרת הרי"ו שבש"ך נאמרה דווקא במקוה שאובין שעומדת בפ"ע והושקה ע"י נקב כשפ"ה למקוה כשרה, אבל בנתערב בגוף המקוה, ונתטהרו בהשקה גמורה, בתערובות לכ"ע אף לכתחלה שרי לכל הפוסקים, וגם הי"מ שברי"ו בכללם. האשר מפורש יוצא חילוק זה מגאוני בתראי בתשובותיהם, ובכללם גם המהרש"ם שם בסי' מ"ד, ואמרי יושר ח"ב סי' ע"ג, וסיים שם ועכ"ז אם כת"ר רוצה לצאת מכל פקפוק, הלא יכול לעשות שני מקואות זה בצד זה, ובאחת כשרים ובאחת שאובים, והטבילה יהיו בשאובים, ע"י חיבור כשפהנ"ד, והחיבור יהיה פתוח בשעת טבילה, ובאופן כזה אין שום חשש ופיקפוק כלל וכלל, וכמש"כ בתשו' בית שלמה יו"ד סי' ס"ג הנ"ל עכ"ל. אשר המה באמת אמרי יושר, וכה אני אומר לעשות בזאת המקוה, או כי נתינת המים שאובים תהיו להמקוה של מי גשמים, עד אשר משם תתמלא המקוה שטובלין בה וכנ"ל – או להשגיח ולהזהיר כי החיבור דשפ"ה יהיה פתוח בשעת טבילה, וכן תמיד יהיה אשר באופנים אלו גם שניהם לכ"ע היא מקוה כשרה וכדאמרן.

ובקטן כלה, החששות אשר גם בעיני המערערים נחשבים לקטנים, על הרעפים מהגג, סתימת פסק הש"ע שם בסעי' ל"ז. ודברי הגאונים בתשובותיהם, די לביטול דבריהם וכן על הצנורות ההולכים מהגג של ברזל, מבלי להחשיבם מחוברים אל הבנין יען כי המה מחוברים אך ע"י מסמרים להכותל, הלא תשובת זה השאלה, כבר כתוב הוא עלי ספר שו"ת מהרש"ם ז"ל ח"א סי' ב' דמחובר לכותל המחובר לקרקע, הוי כמחובר לקרקע, והביא לזה מכמ"ק, כידו הגדולה בש"ס ופוסקים יעו"ש - ועל מה שחקר הכתב סופר בסי' צ"ח, אם קביעת במסמרים הוי חיבור, והביא מרמב"ם וכ"מ פכ"ו מה' כלים, כ' שם המהרש"ם וז"ל. תמהני שלא הביא מתוספתא שהובא בר"ש פ"ז דכלים מ"ב, ופי"ד מ"ג. ופי' הר"ם והרע"ב שם ובר"ש פ"כ מ"ה ותיו"ט ובפ' ל' מ"ב וראב"ד פכ"ה מטו"מ ה' ד', ור"ש פ"ו דאהלות מ"ז בשם תוספתא וכ"ה בתוספתא פ"ב דעדיות וכ"ה בריש פ"ג שם, וכן מצאתי בירושלמי פי"ב דשבת ה"א תקופים (במסמרות ק"ע שם) חיבור וכו' וע' ח"ס סי' קצ"ח אות י"ב מ"ש בזה, ולכן פשוט להקל עכ"ל. ועתה מלבד מה שבכאן הולך ע"י צנור של חרס לערך חמש אמות תחת הקרקע אל הבור כבש"ע סעי' מ"ח יעיון פת"ש שם ס"ק ל"ב מש"כ בשם החת"ס - הלא הא דקביעת ע"י מסמרים דהוי חיבור מפורש יוצא מדברי חז"ל והפוסקים. כאשר הראה והורה עמוד ההוראה המהרש"ם ז"ל בהוראה פשוטה וברורה.

ובכן אשר מקוה הישינה כשרה גם לכתחלה, מרחף על עשיית החדשה חששא דהוצאת לעז, וכמש"כ הש"ך בסי' קצ"ח ס"ק מ"ה בשם מהר"מ מלובלין דאין ראוי לשנות מפני הלעז, ומאוד חששו חז"ל לזה בגטין, יעיון בג"פ סי' תכ"ה ס"ק ל"א באריכות ובשו"ת ד"ח ח"ב סי' צ"ד החמיר מאוד בחששא דהוצאת לעז במקוה יעו"ש אך על שני המקואות לעשות הכרזות, ולהודיע לכל בני העיר כי גם שניהם כשרים המה.

וגם בזה צדקו מאוד דברי השואל, דצריכין לראות בכל האפשרות שתהיה המקוה נקיה וזכה לטבילת בנות ישראל, פוק חזי מש"כ החת"ס בסיום תשובתו בסי' רי"ד. אך בדור הזה אשר בעו"ה לא לבד ביטול פ"ו גורם וכמש"כ מהרי"ק שורש נ"ו אלא ישמעו לרופאים פרוצים כידוע, ויצא מזה מכשולים גדולים ח"ו, אלו הייתי נמנה כו' יעו"ש, ואם רבינו החת"ס אמר זאת בזמנו במדינתו על אחת כמה וכמה בזמן הזה, ובאלו המדינות, אשר בעו"ה.. בוודאי דצריכין ומחויבין לתן לב לזה ואעורר עוד את המערערים במש"כ הד"ח בח"ב סי' צ"ט דבעשיית מקוה צריכין ליזהר לעשותה לכתחלה שתהיה כשרה אליבא דכ"ע, כי היא קדושתן של ישראל, וכמבואר בת"ה ברשב"א ז"ל יעו"ש, ובחימום ע"י סאמעוואר הלא הגאון מהרש"ק ז"ל במ"נ מהד"ק סי' ע"ה. ובק"א אוסר מפני גזירת

מרחצאות, והביא גם מרדב"ז ז"ל יעו"ש הן אמת דהמנהג בכמ"ק להתיר, וגם המהרש"ם בח"ג סי' ק"מ הרחיב בזה הדבור, ומסיק שאין שום חשש להעמיד סאמאוואר במקוה להחם המים, וכן נהגו כל עמא דבר בפני גדולי ישראל, ויסוד טעם ההיתר בסאמאוואר, ובחימום המקואות בכלל, כאשר הארכתי בזה בספרי שו"ת בח"מ ח"ב סי' י"ג יעו"ש, הלא הוא מבואר להמעיין בדברי רבותינו יען כי ירדה חולשה לעולם, בגופניות ורוחניות גם יחד, ואם לא היו מקילין, היו רבים נמנעים מטבילה. חלילה, ומזה הטעם החכם עיניו בראשו, ויבין את אשר לפניו לתקן ולראות בכל האפשרות, שלא יהיה מים סרוחים, אך מים חיים חמים נקיים, זכים וברורים.

סוף דבר להלכה נשמע, כי אין מקום כלל וכלל לפקפוק המערערים, ואם טעמים אחרים עמהם, כשיבואו דבריהם, אשמע מה בפיהם אמנם עתה לפי הצעת השאלה, זאת המקוה כשיטילו המים למקוה של מי גשמים ועי"ז תתמלא המקוה השניה שטובלין בה, או שיהיה הנקב בכל עת וזמן פתוח בשעה הטבילה, גם לכתחלה היא כשרה וטהורה עפ"י התורה, והנלע"ד פשוט וברור להלכה ולמעשה בעזהש"י כתבתי ואחתום את שמי באהבה רבה, לך בני יקירי בכל חותמי ברכות שבתוה"ק. חיים מרדכי

סימן כט

להרה"ג כו' מו"ה אפרים לנדא נ"י רב בבאקארעשוט.

בדבר שאלתו שאלת חכם, באחד שנולד לו בן בכור, והוא לא ידע מה הוא אם כהן או לוי, לא מצדו ולא מצד אשתו, איך יתנהג עם פה"ב, וכת"ה הביא דברי הצ"צ המובא בברכ"י ופת"ש סס"י ש"ה, ולעומת זה הביא מספר שערי רצון מרב מברוקלין – אשר לא ראיתיו – בכגון דא לקיים המ"ע דאורייתא, במתנה ע"מ להחזיר ובלא ברכה – הנה בגוף סברת ודברי הצ"צ יש לפלפל טובא, עיי' ביו"ד שם ובהגהות יד שאול ובנ"צ, וביד אברהם סעי' י"ב, ובמש"כ בספרי חי' בן יאיר על ש"ס בחי' לערכין ז' באריכות הנוגע לזה ע"ש, ועיי' בכורות נ"ח ד"ה הרי זכה, וברא"ש ותוס', ולפי הגהת רש"ש גם התוס' לא יחלוקו בזה, והרי"ט אלגאזי ז"ל שם באות ס"ז הרחיב הדבור בזה הרבה, וכ"ה בש"ע שם סעי' י"ט. ה"ה בספק פה"ב צריך להפריש מכח ספיקא דאורייתא לחומרא, אך לעכבו לעצמו, והא דבסעי' י"ג לא ביאר זה הש"ע, יען דזה תלוי אם ירצה הכהן במתנה ע"מ להחזיר, משא"כ בסעי' י"ט ע"ש ובשו"ת יעב"ץ ז"ל ח"א סי' קנ"ה, הוסיף עוד לאמור דשפיר האידנא לפדות בע"מ להחזיר לכתחלה כו' ומה"ט נמי בן הכהנת ולויה יש לפדותו עכשיו מספק, דמ"ש מכל ספיקא דאורייתא, דכל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן, לצאת ידי ספק בכל טצדקי דאיכא למיעבד, אשר מזה מבואר כי דברי "שערי רצון" המה לרצון בכגון דא

לקיים המ"ע דאורייתא. מספק בלא ברכה, ובמתנה ע"מ להחזיר, וצ"ע בזה כי כתבתי לפום רהיטא הנלע"ד. חיים מרדכי

סימן ל

לידיד לבי הרה"ג המוכתר בתורה חכמה ויראה ומפורסם לתהלה כו' מו"ה רפאל פאקער שליט"א.

בדבר שאלתו שאלת חכם בדרכים ושבילים, של בית החיים. אשר בהם ילכו גם הכהנים. איך לתקן שלא יכשלו הכהנים, באיסורא דתפיסת ד' אמות מהקברים, ושאלתו כשאלת חכם עם התשובה גם יחד, לעשות מחיצה לאחר ארבעה טפחים מהקברים, בחבלים דראטען משולשים. אשר בין חבל לחבל יהיה פחות משלשה טפחים, ובין כולם יהיה המחיצה גבוה עשרה טפחים, הנה דעתו דעת תורה, כאשר אבאר בקצרה בבירור זאת הלכה בס"ד.

במשנה פט"ו דאהלות מ"ח תנינן חצר הקבר העומד בתוכה טהור עד שיהא בה ארבע אמות כדברי ב"ש, ב"ה אומרים ארבעה טפחים ויש מהדיוק בלשון "כדברי" ב"ש אם כי בגמ' סוטה מ"ד הגי' דברי ב"ש אמנם בהא דשנו חכמים בלשון משנה כדברי ב"ש טעמא בעי – וכן דייקו במשנה דריש ר"ה וחתרו ליישב – וי"ל למש"כ בפ"י הרא"ש ז"ל שם, וז"ל, מלמעלה למטה חשוב. ועד בכלל, ובמוסגר פ"י, שהמנין נמנה אותו בדרך אב"ג כו'. אלא נמנה למפרע מלמעלה כו'. מעשרה עד שיגיע לארבע, כגון י' ט' ח' ז' ו' ה' ד' עד ד' וד' בכלל. וזש"כ הרא"ש ז"ל ועד בכלל), פחות מד' אמות וב"ה מטהרין בד' טפחים. ע"כ. אשר הוא שיטת ב"ש, לילך בדרך ממעלה למטה (ובספרי שירת דבורה, להפטרת שבת חנוכה ביארתי בס"ד כמה וכמה פלוגתא דב"ש וב"ה, דאזדי לטעיימהו ולשיטתם משורשם, אשר משם יובן הדבר לאשורו גם לכאן.) כי זה דרכם במניה בדרך תשר"ק יעו"ש והדברים ארוכים ואכ"מ) והוא ששנו חכמים במשנה, חצר כו' טהור עד שיהא בה ארבע אמות "כדברי" ב"ש מלבד פי' הפשוט, נרמז עוד בלשונם המזוקק שבעתים, לחשוב מלמעלה למטה, כדברי ב"ש בשיטתם לשורשם, למנות ממעלה למטה, ועד בכלל טהור, וכפי' הרא"ש ז"ל.

והנה ז"ל הסוגיא בסוטה מ"ג, מ"ד, כי אתא ר"ד א"ר יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב, מת תופס ארבע אמות לק"ש כו' אר"י, אר"י משום ראב"י חורגתו כו', ואר"י אר"י כו' ואר"י אר"י משום ראב"י, ילדה הפחותה מטפח, אינה מקדשת את הזרעים כו', אבל כולי כרם מקדיש, ואר"י, אר"י, משום ראביי, מת טופס ארבע אמות לטומאה ותנא תונא חצר הקבר כו', בה"א ארבעה טפחים, בד"א כו', אלא בד"א שפתחה מן הצד' אבל

פתחה מלמעלה ארבע אמות. וה"מ חצר הקבר דמסיימא מחיצתא, אבל מת בעלמא תפיס ע"כ, ופירש"י ז"ל, ותנא תונא, וכן תני תנא דידן במשנה הנשנית בינינו בביהמ"ד בסדר טהרות, כוונת פירושו נראה כי בכמ"ד, הפי' של ותנא תונא הוא, לחזק דברי אמורא, בסיוע מתנא, אשר אין לו מקום הכא, בהלכה הנאמרת בשם ראב"י שהוא תנא לזאת שכל רש"י ז"ל את קולמסו להאריך ולבאר כי בכאן הפי' דזאת ההלכה נשנית במשנה בינינו, בביהמ"ד בסדר טהרות במקור ההלכות פסוקות דסדר טהרות דזה סעד דהלכה בזה כראב"י, אם כי בלא"ה קיי"ל משנת ראב"י קב ונקי, הלא ידוע, כי העטור בח"ב באות ח' מחכמה ובח"ה והרשב"א בתה"א בית שני ושער רביעי, והכ"מ בפ"ב מה' בחירה ה' חיי, ובפ"ה מה' מחוסרי כפרה ה' ס' כ' דלא נאמר האי כללא אך במשנה ולא בברייתא אם כי החכ"צ בסי' י' הקשה על זה. הלא נתיישב היטב בספרי חידושי בן יאיר בחי' לבכורות ל"ט יעו"ש באריכות:

וגם לרבים החולקים בזה לאמור דהאי כללא נאמר גם בברייתא, אולי במימרא דאמוראים כה"ג, דאמר ר' יוחנן בשם ראב"י, גם המה ס"ל דאינו נכנס תחת כלל זה דמשנת ראב"י קב ונקי, לזאת איצטרך לתנא תונא דקיי"ל הכי וכפירש"י ז"ל – וזאת מפורש מהסוגיא לכללא דדבר הלמד מענינו כיון שכל המימרות שנאמרו כאן מרי"י בשם ראב"י, המה רק מדרבנן, כן גם ה דמת תופס ד"א הוא רק גזירת חז"ל, וכפירש"י י"ל חכמים גזרו כו'. ויש לחוש שמא יפשוט ידו יאהיל, ולאו אדעתיה, וכן מבואר בפירש"י, תוס' שט"מ ב"ב י"ב, ובאו"ז ה' אבילות סי' תכ"ה ובפ"י הרא"ש ונ"י על הרי"ף ז"ל בה' ט מאה. דבמחיצה כיון דאיכא הינרא לא גזרו ביה רבנן יעו"ש. והרי"ף י"ל שם וכן הרא"ש ז"ל בה' ט' סי' ח' שכ'. ולא מיבעיא מיקרב למותא ומינגא ביה דאסור, אלא אפילו ליכנס תוך ארבע אמות שלו אסור דאר"י כו', אם כי סמוכים המה, מ"מ לא באו לקו המשוה. ופי' דבריהם הוא, לא מיבעיא מיקרב למותא ומינגא ביה דאסור, וזה מן התורה. אלא אפילו ליכנס תוך ארבע אמות שלו אסור וזה מגזירת חז"ל שלא יבוא ליגע או לאהיל דאר"י אר"י שום ראב"י מת תופס ד"א לטומאה וכן לק"ש, שר שניהם לטומאה ולק"ש בדבור אחד נאמרו, וכמו לק"ש, דנלמד מדברי קבלה לועג לרש חרף ושהו פשיטא דאינו אלא מדרבנן. כן לטומאה הוא מגזרת חז"ל ומתבאר מסוגיא ומכל רבותינו הראשונים דחפיסת ד"א לטומאה הוא רק מדרבנן וכאמור

וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה"א ה' י"ג מת תופס ארבע אמות שלו לטומאה וכל כהן שנכנס לתוך ארבע א'. מכין אותו מכות מרדות, וכן כו' אבל אם נכנס לבית הקברות לוקה מן התורה ע"כ וכ' שם הכ"מ ז"ל, אר"י כו' מ' תופס א' אמות לטומאה, וסובר רבינו שאין זה

אלא מדרבנן, ויפה דייק כת"ה בלשון של וסובר רבינו אשר המשמעות נראה לכאורה, דיש פוסקים אחרים החולקים בזה, אמנם באמת בגמ' וכל הראשונים מבואר דס"ל הכי וכנ"ל אשר עי"ז מוכרח לפרש בכוונת הדברים של וסובר רבינו. שלא בא לשלול בזה דעת אחרים אך כי גם רבינו ס"ל הכי – ובזה אשר הרמב"ם ז"ל השמיט האי דינא, דגם קבר תופס א' אמות. הלך בדרכו לאמור בלשון רבו הרי"ף ז"ל בה' טומאה שם, שגם הוא לא כ', אך דמת תופס א' אמות והנ"י ז"ל שם כ' ודווקא מת שלא נקבר הא אם נקבר לא תפיס ד"א, דהא בציון משהו לחודיה סגי כו' ונראה דהנ"י כ' זה דרך פי' ונתינת טעם לפסק הרי"ף ז"ל שלא הביא דינא דקבר טופס ד"א וכמש"כ המהרלב"ח ז"ל בסי' קמ"ב לאחר שהביא דברי הנ"י כ' וז"ל. והיה נראה לדון שדעת הרמב"ם ז"ל היא כדעתו. במה שחלק בין נקבר המת ללא נקבר שהרי לא כ' ז"ל שהקבר טופס ארבע אמות לטומאה אלא המת משמע דווקא היכא דלא נקבר עכ"ל. הן הן הדברים אשר נאמר בכוונת פי' הנ"י להרי"ף ז"ל, ואם כן הוא הלא יצא לנו מזה כי כדעת הנ"י שהם דברי רבינו יהונתן שהובא שם בראש"ש ז"ל בקצרה, ובשט"מ ב"ב י"ב ע"א באריכות יותר בזה"ל. ודווקא בקבר שאינו מצויין באבן גדולה או בסיד או בגדר או בחפירה. התם הוא דתפוס ד"א כו' אבל אי הוי מצויין באבן גדולה או בגדר או בחפירה סביבות הקבר, לא תפיס ד"א, כיון דמינכר כו' ע"כ יהיה כן גם שיטת הרי"ף ורמב"ם ז"ל.

אמנם המרלב"ח ז"ל שם לאחר שהביא הסוגיא ופירש"י ז"ל דנראה דאין לחלק בין מת לקבר, וטעם אחד לשניהם, כ' וז"ל וכיון דבקבר איכא חששא שמא יגע או שמא יאהיל כמו במת, אפשר לומר דגם לדעת הרמב"ם ז"ל כשנקבר המת תופס ד"א, ומה שלא כ' שהקבר תופס ד"א, אולי הטעם הוא דדווקא תופס המת ד"א ממקום שהוא בו לאו ממקום הקבר, או שלא כ' משום דהוי מלתא דלא פסיקא. דהיכא דמסיימי מחיצתא לא בעי ד"א לכולי עלמא עכ"ל. אשר זה מסקנתי, וכדבריו בדעת הרמב"ם ז"ל נאמר גם בשיטת הרי"ף ז"ל, וכן הרדב"ז ז"ל שם כ' על הרמב"ם ז"ל בדפוס ווארשא – וז"ל. איתא בפ' משוח מלחמה מת תופס ד"א לטומאה, וחכמים גזרו הכי שלא יבוא להאיל על המת ולאו אדעתיה, ומשמע נמי התם דקבר דלא מסיימי מחיצתיה, תופס נמי ארבע אמות ולא הוצרך רבינו לכתוב זה דחד טעמא הוא שמא יאהיל על המח או שמא יאהיל על הקבר, שהקבר מטמא מן התורה, דכתיב או בעצם אדם או בקבר יעו"ש. ובדבריו יש ליישב מה שיש מהדיוק כיון שהרמב"ם ז"ל שם בה' ב' פסק וכן אם נגע הכהן בקבר לוקה ופי' הרדב"ז אע"ג דלא נגע במת דכתיב או בעצם אדם או בקבר, ומה זה שנאמרה זאת ההלכה בכפילא כאן, אבל אם נכנס לביה"ק לוקה מה"ת. אשר דרך הרמב"ם ז"ל

בלשונו הזהב לקצר, וכמה הלכות לרמזם והלכה זו כפולה בפרק אחד בה' ב' ובה' י"ג, והכ"מ כ', ומש"כ אבל אם נכנס לבית הקברות לוקה מה"ת, ולא ציין וגם לא כ' ע"ז מאומה, ואולי אך לעורר בא רבינו הכ"מ, כי צ"ע בכפיית זאת ההלכה, ולדברי רדב"ז י"ל דלכוונה מיוחדת כפל כאן הרמב"ם דבנכנס לביה"ק לוקה מה"ת, כדרכו ברמיזת לשון צדיק ללמדינו, כי מזה נדע דגם קבר תופס ד"א, כיון שגם הקבר מטמא מה"ת, וגזירת חז"ל דשמא יאהיל על המת, נאמרת גם בקבר, כי טעם אחד לשניהם, ונסתייע דברי הרדב"ז ומיושב כפילת לשון הרמב"ם ז"ל וכמובן.

ויש להוסיף עוד בזה למש"כ הפרישה ביו"ד סי' שע"א הובא שם בש"ך סקמ"ח מכאן מוכח דאפי' תוך ד"א של מת המונח לפנינו אסור לקרב בהן, משום דתופס ד"א או משום גזירה שמא יגע במת עצמו (כנראה דמלת או, לאו בדיוק נאמר, וצריכין להגיהו, כי הא דהמת תופס ד"א, הוא רק משום גזירה דשמא יגע או יאהיל כמבואר בראשונים וכ"כ בחכ"א כלל קנ"ט. אות י"ד) אף שהוא מונח לפנינו והכל יודעים שאסור ליגע במת מ"מ לא מיחשב כמו מחיצה גבוה טפחים כו', ולא כמו ששמעתי מקילין לכהן הדורש לעמוד עליו, אפילו תוך ארבע א' של מת כיון שהמת מונח לפנינו וניכר עכ"ל. והש"ך חתר ליישב המנהג דדווקא מקום קבוע תופס ד"א, ולא המונח על המטה וכמש"כ הרוקח יעו"ש. ולכאורה י"ל עוד בישוב המנהג למאי דאמרי' בשבת קמ"ז ע"ב כיון דרבים נינהו מדכרי אהדדי ויעיון בט"ז יו"ד סי' ק"י ס"ק ה' ובעבוה"ג ונקה"כ, דמבואר שם דגם להאומרים, דבזה אחר זה יש לחוש גם ברבים אמנם כשעשרה בני אדם הם במעמד אחד אז לכ"ע אמרי' דמדכרי אהדדי יעו"ש. ולזאת כיון דהאיסור הוא רק מטעמא שמא ישכח ויגע או יאהיל בכהן הדורש את ההספד הלא בכל עת יש שם רבים עוד יותר מעשרה, מדכרי אהדדי ליכא למיחש לשכחת הכהן כי הרבים יזכירהו אולם נראה הטעם דלא ניחא להו לרבותינו ישוב זה, יען כי לפ"ז יוולד דין חדש, כי לעשרה כהנים ביחד לא נאמר איסור זה דמת תופס ד"א, אשר מסתימת הסוגיא והפוסקים, הוא כמבואר דגם בכה"ג אסור, יען כי לא חלקו חז"ל בגזירתם אברא דיש מקום לחלק ולאמור אם כי גם לרבים נאמר איסור זה, מ"מ בהספד שאני דדמי להא דאמרי' בשבת כ'. משלשלין את הפסח בתנור עם חשכה, משום דבני חבורה זריזין וחרדים, לזאת נזכרים ולא אתי לחתויי יעו"ש בגמ' ופירש"י ז"ל כן הכא חרדים מיום המות אשר המת לפניהם נזכרים ונשמרים מליגע או להאיל, וצ"ע בזאת הסברא ומדברי הדרישה באמרו אף שהוא לפנינו, אשר מתבאר כי יותר יש לחוש בקבר ממקום אשר המת בגלוי לפנינו, בזה על דברי הרדב"ז, שכ' כי לא הוצרך רבינו לכתוב זה, כי חד טעמא הוא, יש להוסיף עוד ולאמור, כי הרי"ף

ורמב"ם ז"ל כ' זה במת אם כי הוא לפנינו מ"מ חיישי' לשמא יגע או יאהיל בקבר, אם כי אין לדון בזה בתורת ק"ו, מדחזי' כי הסוגיא הביא תנא תונא מחצר הקבר למת, אמנם בתור פשיטא בוודאי הוא, וכנראה מלשון הדרישה, ולזאת לא איצטרכו הרי"ף ורמב"ם ז"ל לכתוב זה וכאמור.

והנה מפסק המחבר שם ביו"ד דאסור לכהן לקרב גם בד"א של קבר, אם איתא דס"ל בדעת הרי"ף ורמב"ם ז"ל כס"ד דמהרלב"ח, דס"ל כשיטת הנ"י ורבינו יהונתן ז"ל לשיטתו בכללא דכייל לן בהקדמתו דבשלש אלה עמודי הוראה לכל בית ישראל רי"ף רמב"ם וראי"ש ז"ל, במקום ששניהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם, הלא בדין הוא דתיקום הלכתא כנ"י ומדפסק כרא"ש ז"ל מבואר דס"ל כי רי"ף ורמב"ם אינם חולקים בזה, ונתבאר לנו דעת שלש אלה מרבותינו רדב"ז מהרלב"ח וב"י ז"ל, כי באו לעמק השוה, בשיטת הרי"ף ורמב"ם כדעת הרא"ש ז"ל דאסור לכהן לקרב גם בארבע אמות של קבר, ולזאת היא הלכה פסוקה בשפה ברורה בש"ע שם.

ועוד נתבאר מדברי המהרלב"ח ז"ל שם, בענין הרחקת ד' טפחים, אשר ברא"ש ז"ל שם בה"ט סי' ח' במפיו"ט ס"ק י' כ' ולא ידענא הרחקת ד' טפחים אלו מנא ליה דהא בחצר הקבר כשהוא ד"ט העומד בתוכו טהור, ופירש"י ז"ל כל מקים שהוא עומד טהור, וכן בביאור הגר"א ז"ל שם בש"ע ס"ק י"ז, אלא ד"ט צ"ע, דבגמ' לא אמרי' אלא דצריך שיהי' בחצר ד"ט יעו"ש. לשיטת המהרלב"ח הוא פלוגתא דרבוותאי, באמרו שם וז"ל:

ואפילו לדעת הרא"ש ז"ל שלמד משם וכ' דבעי הרחקה ד' טפחים אפי' היכא דהוי הקבר במחיצות מסוימות עשרה טפחים, זהו דווקא היכא דליכא מחיצות אלא מחיצות הקבר, אבל הכא דאיכא מחיצה מלמעלה למטה, כלומר כותל בית מפסיק וודאי לא בעי הרחקה כלל, וכ"ש לדעת רש"י ז"ל שכ' דאותם הארבע טפחים דבעי התם ב"ה, הוא מטעם שיהי' החצר מקום חשוב ולא יהיה נגרר אחר המערה, פחות מארבע טפחים לא חשוב בשום דוכתא, לא מטעם דבעי' שיהיה העומד בחצר רחוק מהמערה ארבע טפחים. וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ו מהלכותיו כו' עכ"ל. (ויעיון עוד בר"ש ותוי"ט ביאור התוספתא שהובא שם, ובהגהות הרש"ש ומשנה ברורה שם, וצ"ע בדבריהם) יעו"ש.

וזאת תורת העולה מכללן של דברים הנאמרים בירור השיטות בזאת ההלכה, לדעת ר"י נ"י, ושט"מ ז"ל בקבר דיש ציון עליו, אינו תופס ד"א, ולס"ד דמהרלו"ח גם הרי"ף ורמב"ם ז"ל מכללם, אמנם למסקנתו ולרדב"ז, ב"י ז"ל גם שיטת רי"ף ורמב"ם כדעת פירש"י, רא"ש ורובם מראשונים ז"ל, דאין לחלק בין מת לקבר וטעם אחד לשניהם, וביש מחיצה

של עשרה טפחים לדעת רש"י ורמב"ם ז"ל לא בעי' הרחקה דארבע טפחים, ולרא"ש ז"ל והעומדים בשיטתו גם בזה בעי' הרחקה ד' טפחים והכי קיי"ל כדאיפסקא בטוש"ע יו"ד שם שע"א סעי' ה' אסור לקרב בתוך ארבע אמות של מת או של קבר כו' אבל אם הוא מסויים במחיצות גבוהות עשרה טפחים, או בחריץ עמוק י' טפחים א"צ להרחיק ממנו אלא ד' טפחים. אמנם ד' טפחים בעי' והיא הלכה פסוקה לכל בית ישראל אשר מזה אין לזוז גם זוז כל שהוא וכ"ז הוא מדרבנן גזירת חז"ל וכדאמרן.

ועתה נבוא לתשובת שאלתו באופן עשיית המחיצה דלכאורה יש מקום לצדד בעשיית המחיצה כעין צוה"פ, בקנים ודראט על גביהם גבוהים עשרה טפחים כי בלחי דקיי"ל דהוא משום מחיצה כבעירובין י"ב ע"ב הוי מחיצה מדאורייתא, ובקורה למ"ד משום מחיצה. יעיון בתוס' שם ח' ע"ב פ"ו ע"א ובמפרשים, והוא מבואר במג"א ז"ל בריש סי' שמ"ה יעו"ש, אם כי בצוה"פ כ' הפמ"ג בסי' שס"ג במ"ז סק"א, ודע שאני מסופק בצוה"פ אי הוי מחיצה דבר תורה יעו"ש, גם אם נאמר דצוה"פ לא הוי מחיצה רק מדרבנן, הלא נתבאר דכל האיסור של תפיסת ד"א במת או בקבר הוא רק מדרבנן. ואתי מחיצה דרבנן. ומפיק מאיסור דרבנן. אמנם באמת צוה"פ הוי מחיצה מה"ת, ואין בזה שום ספיקא וכמש"כ האחרונים מתוס' עירובין כ"ב ע"א ד"ה והאר"י ומכמ"ק יעו"ש ובמג"א סי' שנ"ח סק"ה ושם בעירובין י"א ע"א מעשה באדם אחד כו', שנעץ ד' קונדסין בארבע פינות השדה, ומתח זמורה עליהם. ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים יעו"ש בסוגיא אשר מכל זה נראה לכאורה להחשיבו גם כאן למחיצה.

אולם עדיין יש לפקפק בזה כיון דבכאן בעי' שיהיו המחיצות מסוימות היכרא לכהנים שלא יגעו, או יאהילו, יש מקום לאמור כי בעשיית מחיצה בצוה"פ אך עם דראט אחד למעלה על גבי הקנים (יעיון שו"ת מהרש"ם ז"ל ח"א סי' ס"ו) לא מינכרא כ"כ לכהנים הרואים וחששת חז"ל במקומה עומדת, לזאת יפה השכיל כת"ה, וקלע אל המטרה בסברא ישרה לעשות בחוט המשולש אשר היתר זה בוודאי לא ינתק, כי משנה שלימה שנינו בעירובין מ"ז ע"ב מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה, ובלבד שלא יהיה בין חבל לחבירו, שלשה טפחים כו' וחכמים אומרים. אחד משני דברים. וקיי"ל כחכמים, כבטוש"פ או"ח סי' שס"ב סעי' ה' ומן התורה שם מחיצה עליה גם לסוכה, וכמש"כ המג"א ז"ל בריש סי' תר"ל, אם כי בספר בכורי יעקב שם סק"ד פקפק בזה. והמקור לזה היא מסוכה ז' מגו דהוי דופן לגבי סוכה, הוי דופן לגבי שבת כו' דופן סוכה כדופן שבת, ובלבד שלא יהיה בין קנה לחבירו שלשה טפחים כו' יעו"ש והדברים ארוכים ואכ"מ, הלא נתבאר כי בכאן כל חיוב המחיצה הוא רק מדרבנן. א"כ

פשיטא דבחבלים משולשים ואין בין חבל לחבל ג"ט, שם מחיצה וגם היכרא איכא בזה וכדאמרן.

וזאת העולה להלכה. באופן עשיית המחיצה, קנים גבוהים פשרה טפחים ויותר מה, ועל גביהם ממש דראט אחד אשר עי"ז בלבד שהוא בתור צוה"פ. שם מחיצה בזה אולם יען שהוא תיקון לעולם. ולרבים החיוב להוסיף עוד שני דראטען ושיהיו משולשים, ובין דראט לדראט פחות מג' טפחים, ולעשות באופן. אשר בין כולם יהיה יותר מעשרה טפחים ובזה יש כאן היכר מסיום להכהנים ומחיצה גבוה עשרה טפחים עפ"י התורה, וכת"ה ידבר בזה עם ידידינו הרה"ג כו' נ"י מיסי, ולאחר שיהיה דבריי למראה עיניהם, בוודאי יסכימו גם המה לזה ולהקהלה לא יעמוד להם עלי דרך בזה, הסוגיא דכסף מנלן ? כי אך יחיד ועני אני נאמר אבל רבים גמירי דציבור לא מיעני, ובפרט לקהלה גדולה ונכבדה, כביאסי, לעשות חסד עם המתים והחיים. וכמש"כ כעין זה בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קע"א בשם שו"ת מהר"מ שיק ז"ל. דבמקום שיש חשש, שיעברו הכהנים דרך שם, ויכשלו הוי זכות להמתים, שיפנו אותם כמו דמפנים מחו"ל לארץ ישראל משום דמביאים לכפרה. והביא מפ"ב דביצה, מהא דמלינין את המת. כדי שלא יחללו עליו יו"ט יעו"ש. וה"נ בעשיית המחיצה כנ"ל, רחוק ארבעה טפחים, ממקום קבורת המתים דייקא ולא מהציונים על הקברים וכמש"כ מהרלב"ח ז"ל וכנ"ל שנתבאר השיטות בענין ההרחקה של ד"ט – וכך צריכין לתן עין ולב שיהיה מקום להילוך גם בעגלות בדרך הרבים. של בית החיים, ולקיים אמור אל הכהנים בהכרזה בבתי מדרשות ובכתיבה עלי פתח שער בית החיים להזהירם מבלי לילך בתוך ההרחקה של הד' טפחים, אך בדרך הרבים, הרשות נתונה להם לילך עפ"י התורה ואז על דרכיהם יהל אורה שהיא קדושה וטהרה, ויצאו דברינו בטהרה. והנלע"ד פשוט וברור להלכה ולמעשה בס"ד כתבתי.

ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן לא

להתורנים יו"ש כו' השו"ב נ"י בעיר בארלאד.

מכתבם קבלתי, ובדבר שאלתם בזה"ל. באנו כשואל מפני היראה. בדבר מה שקרה במחנינו, אשר אחדים מהקאמיטעט, הרשו לאיזה אנשים עניים. אשר עברו עליהם. המים הזדונים ונשטפו ממי הבארלאד, לבנות להם בתים בתוך הבית הקברות הישנה, כשלש מאות שנה, העומדת בתוך העיר והנה כאשר נשמע בין החיים נעשה רעש גדול בעיר והלכנו גם אנחנו לראות, וזאת אשר מצאנו ראינו בית אחד נבנה על שני קברים, ובית אחד על קבר אחד ועוד אחרים והבתים כבר נגמרו כי נעשה במהירות היותר

אפשרי סמר מפחד בשרינו כו' ואנחנו לא נדע מה נדון בזה, כו'. ע"כ שמנו פנינו להוד כבוד ת"ה להורות לנו איך נתנהג בזה הקאמיטפט וכל בני העיר מצפים לקראת תשובת כת"ה, ובטחונינו אשר בוודאי ישיב לנו כת"ה במהרה כו' עכ"ל השאלה.

הנה רעדה אחזתני בקראי את מכתבם מפרצה הנוראה, אשר כמעט מעולם לא נשמע כמוה. ויש זה עשות חסד עם החיים והמתים, לזאת הנני בתשובה קצרה. על אתר. כי האיסור בזה הוא בחוט המשולש, ראשית מסוגיא דסנהדרין מ"ז, ואיפסקא בטוש"ע יו"ד סי' שס"ד סעי' א' קבר של בנין אסור בהנאה, אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר בהנאה, וי"א דהקרקע שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו דהוי תלוש ולבסוף חברו אסור בהנאה, אשר בכגון דא, דיעה א' במחבר. וי"א בהרב הוי ספיקא דדינא. לדעת הפמ"ג ביו"ד בכללים להוראות או"ה סי' ג', ובספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' נ"ב ובח"ב סי' ל"ג כ' בזה יעו"ש ולפ"ז לרובם ככולם הסוברים, דאיסור הנאה מקבר הוא מה"ת כמבואר בפירש"י ז"ל שם בסנהדרין מ"ז ע"ב, הובא בב"י ביו"ד ס"ס שס"ד, ובכ"מ בפ"ח מה' ט"מ ה' ה' דכ"מ דמספקין בביה"ק דינו כביה"ק יען דאסור מה"ת וכמש"כ בשו"ת מהרש"ם ז"ל ח"א סי' מ"ג יעו"ש. וא"כ יש כאן ספיקא דאוריתא להחמיר, כדעת הר"י שהובא ברמ"א ז"ל שם. בשם וי"א, ורבים המה החוששים לדעת הר"י ז"ל ויש בזה איסור הנאה.

שנית גם לדעת הטור והפוסקים החולקים על הר"י - יעיון בשו"ת אמרי יושר ח"ג סי' נ' מש"כ בשם החו"י ושו"ת ב"ש דעיקר לדינא כטור - הלא יש בזה עוד איסור נוסף, המבואר בש"ס מגילה כ"ט ואיפסקא בטוש"ע שם סי' שס"ח בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון לפנות שם או לאכול ולשתות שם כו' כו'. ואם כי לרעת והרמב"ם ז"ל בפי"ד מה' אבל, ה' י"ג גם זה משום איסור הנאה הלא אנן קיי"ל כאשר ביארו הב"י ורמ"א ז"ל שם דעיקר האיסור בזה משום כבוד המתים, גם במקום שאין כאן איסור הנאה יעו"ש, והוא איסור המבואר בש"ס ומוסכם מכל הפוסקים - ועוד בה שלישיה, משום גזל המצר שהוחזק לרבים וגם אין מוכשר לישראל מחמת הכהנים שאסורים לבוא הביתה, וכאשר ביאר בארוכה איסור זה הגאון הקדוש בעל באר מים חיים בשו"ת שבספרי סידורו של שבת יעו"ש ובשו"ת דבר משה מהד"ת סי' י"ט באריכות.

כלל גדול הוא. כי בדבר הפשוט לאיסור, אין לפלפל ולהאריך, ובזה הלא האיסור פשוט כפול ומשולש בש"ס ופוסקים, בהלכות פסוקות וברורות, ואך באזהרה בכח התורה, ובקריאה של חבה הנני לכל בני העיר ולהמנהלים אנא שימו אל לבכם, ובינו את אשר לפניכם, גודל פריצת גדר החומרי והמוסרי שיש בזה לחלל כבוד המתים אשר

בשמותיהם צרורות כבר בצרור החיים. הלא תדעו כי מלבד האיסור שיש בזה עפ"י דת תוה"ק, עוד סכנה מרחפת על אלו שישרו באלו הבתים, וגם חלילה על כל אנשי העיר, אשר בידם למחות, כי כל מי שיש בידו כו' וכאמרם ז"ל, חוסו נא על כבוד נפשות המתים, ונפשות החיים וזאת עשו וחיו לסתור במוקדם האפשרי כל אלו הבתים שנבנו על אלו הקברים, כי באמת אין כאן עשיית הטוב לעניים אדרבה לרע להם שלא יהיה חלילה בתיהם קבריהם, והחזקה ביד העניים לא יהיה באיסור ובחילול כבוד המתים שהיא סכנה לנפשותם, אך בהיתר ובכבוד במקומות אחרים לבנות להם בתים, ולהחזיקם בדרך הטוב והחיים ובוודאי תשמעו לקול התורה וכן תעשו, כי הוא חייכם. ובזה אחתום את שמי. חיים מרדכי

סימן לב

להרב המאוה"ג, זקן זה קנה תורה ויראה וכו' מו"ה אלטר שפירא נ"י ראב"ד בטשערנאוויץ.

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו, באחד שנסע למדינת איטליא ומת שמה רשע בחייו ובמותו, שצוה לשרוף גופו ולעשות ממנו אפר, והביאו את האפר לכאן והיורשים רוצים לקבור את אפרו בבית הקברות, ואיזהו רבנים אסרו, יען כי פעולתו יעיד עליו, שהוא אפיקורס גמור וכופר בתחיית המתים, וכת"ה צדד להתיר, דלא גרע ממאבד עצמו לדעת ומומר וציין לחת"ס חיו"ד סי' שמ"א.

אני רואה בה דברי חביריו הרבנים, דהנה בגודל חומר האיסור בזה, ביאר בארוכה בשו"ת בית יצחק ח"ב ביו"ד סי' קנ"ה. והעלה דהפושעים בגופם בשריפתם לעפר" ולטמון העפר בכלי שיהיה למזכרת עון לבניהם עוברים בעשה דקבור תקברנו, ובלאו דלא תלין כבסנהדרין מ"ו וברמב"ם ז"ל פט"ו מה' סנהדרין ה"א ומש"כ הבי"צ שם על הא דאמרי' בסנהדרין שם ע"ב מנין למלין את מתו שעובר בל"ת, שנאמר כי קבר תקברנו איך יליף מקרא דקבר תקברנו שהוא עשה ולא ל"ת, וציין ושו"ת חות יאיר סי' קל"ט. ראיתי בחו"י שם, שכ' ודוחק לומר דסמיכי יחד. לא תלין כי קבר תקברני ואמרי' כל שהוא בקבור ישנו בלא תלין. כמו שיליף בש"ס פסחים מ"ג ע"ב בכה"ג דנשים חייבות באכילת מצה, דדרך הש"ס לפרש זה ולא לסתום, ולאחר שהאריך בא לכלל ישוב, לאמור בזה"ל. ומה דפשוט כו', אע"ג דבמקומות אחרים גילו רז"ל, בפי' לשון כל שישנו כו', וה"נ הול"ל כל שישנו כו', מפני שנאמר לא תלין כי אם וגו' וודאי משמעתו חיבור יחד כשלילה וחיוב לא יפרדו, ועוד כו' עכ"ל יעו"ש. כל זה מפורש יוצא מפי גאון קדמון ר"ח ז"ל שם בפירושו בקצרה וז"ל. ולא המלין כו, אלא אפי' המלין מתו. כר"י דאמר מדכתב

כי קבור שאין ת"ל כי תקברנו ומה ת"ל תקברנו. לרבות שאר מתים, ומדסמיך לא תלין ש"מ ללאו הוא דאתא ע"כ, ואולי היה עוד גירסתו כן בגמ', יהיה איך שיהיה הלא כל דברי ר"ח ז"ל דברי קבלה המה והוא האמא.

וביאר שם הבי"צ דכיון דגם האפר צריך קבורה. עובר גם בזה על עשה ול"ת דאורייתא – ולשיטת התוס' כי האפר מטמא, עוד נוסף איסור מהמכשלה והתקלה שיהיה לכהנים והיה כי יבוא הכהן אל הבית ויטמא – וגם אם יקבר האפר. הלא האיסור מבואר ומפורש בהא דאמרי' בתמורה ל"ד, דכל הנקברים לא ישרופו. ומת הוא מן הנקברים, כמבואר שם בגמ' ופירש"י ז"ל – והפושע הזה אות הוא שכופר בתח"ה, וציין לתוס' ב"ק ט"ז ע"ב ד"ה והוא דלא כר"ע, ומי ששורף את מתו אות הוא שכופר בתח"ה ובכל העיקרים והרי הוא ככופר בעשרת הדברות ובכה"ת כולה, ואיסור גמור הוא לשרוף בשר המת מכל הני טעמי הנאמרים יעו"ש באריכות, בדברים כנים וברורים, והוא אמת לאמתו להלכה ברורה.

ווה רבות בשנים, לענין קבורת מומר בביה"ק של ישראל ביאסי וקרובי המומר היו גדולי ומנהלי העיר ונשאלה זאת השאלה. לפני ידי"נ הרב הגאון רב"ז שאפראן ז"ל מבאקוי, ולהבדיל לחיים אותי, וידי"נ הרב הגאון מהרי"ל צירלסאהן שליט"א, ובשו"ת הרב"ז סי' קליא נדפס תשובתו, ולאחר שהאריך בזה. בבקיאות כידו הגדולה, סיים סוף דבר הכל נשמע דאיכא פלוגתא דרבוותאי בפירושא דברייתא דמס' שמחות פ"ב הנ"ל דהרמב"ם לפי פי' הרדב"ז וכן הרשב"א והרא"ש בתשו' והטור והב"י ש"ך ולח"מ ז"ל פי' להא דתניא במס' שמחות דכל הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו בכל דבר לאו לענין קבורה אמרו דבר זה. אבל בעל ספר האו"ז הנ"ל ס"ל דאפילו לענין קבורה הן הן הדברים. דאין מתפסקין עמו כדבר האמור, אשר ככלל הוא בעצמו לא רצה לאמור בזה, לא איסור, ולא היתר אך לכאן ולכאן הראה פנים מסבירות ולהגאון צירילסאהן שליט"א שינו את השאלה לאמור, כי המומר בהיותו נוטה למות, התחרט ברגעיו האחרונים על המרתו, והתחנן שיקברוהו בקבר ישראל, ואין לך דבר העומד בפני התשובה, גם ברגע האחרונה הלואי כן היה, אמנם. התיר אך בתנאים שהתנה, כנדפס בספרו מערכי לב סי' ע' יעו"ש ואני אמרתי אז, כדאמרי' בסנהדרין שם ראב"י אומר שמעתי כו', כדי לעשות סייג לתורה ומעשה כו', לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך ואיפסקא הכי בטוש"ע חו"מ סי' ב', כן בזה"ז ובימים האלו שאין בהם חפץ, אשר בעו"ה הדור. מומר בחייו ולאחר מותו, אם יקבר בקבורת ביה"ק של ישראל, מובן מאליו המכשלה והפרצה, אשר, הכופרים והמומרים עוד ימלאו שחוק פיהם לאמור בחייהם נהיה ככל הגוים,

אפיקורסים ומומרים, ומכל זאת במותם, הלא יתחשבו בתוך קהל ישראל להקבר ביניהם השעה מאוד צריכה לכך לראות ולהודיע, כי הנפרש בחייו מתוך בני ישראל כן יהיה לאחר מותו. אשר גם לדעת רוב הפוסקים דחייבין ומתעסקין בקבורתי, לא יביא ולא יתחשב בתוך קהל עדת ישראל, אך מחוץ למחנה ישראל יקבר, כלומר סמוך לגדר בית החיים מבחוץ ולגדור המקום בגדר מיוחד. שלא יבוא מכשול לכהנים למען יהיו לחרפה לדראון עולם, וישמעו ויראו, כי השעה צריכה לכך לעשות סייג לתורה וגדר לכרם בית ישראל, וכדעתי מאז כן דעתי גם עתה בזה, דעת תורה.

והן הן הדברים:

אשר בנד"ד עוד יותר נאמרים לפגרי אלו האנשים הפושעים בגופם, לעשות כמעשה טיטוס הרשע ימ"ש, בגיטין נ"ז, דאמר ליקלוה, להאי גברא. ולבדרי לקיטמיה, אשר עליהם נאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, כי תולעתם לא תמות. כשנקברו בגופם, רמה האוכלת את בשרם כפירש"י ז"ל, ואם ישרפו את גופם להנצל מרמה בבשר המת. הלא כדאמרי' בגיטין שם, דיניה דהאי גברא במאי, א"ל במאי דפסיק לנפשיה, כל יומא מיכנשי ליה לקיטמיה, ודייני ליה וקלו ליה ומבדרו אשב ימי כן אשם של אלו הפושעים בגופם. ודנו א"ע בשרפה, לא תכבה לעולם, חלילה, חולין הוא לקבור את אפר טמא הזה בבית החיים. ובדרך הצחות יש לרמז ולפרש בזה הירושלמי דפי"א דכתובות ה' א' ר' יודן בעי, אמר שרפוני ועבדי בי עבודה, ותנו חצי שדה פלוני לפלוני, אם אין שורפין אין נותנין, המובא גם בבי"צ שם, ומפרשי הירושלמי, וכן הבי"צ פירשו, אם אמר שרפוני ותנו שדה פלונית לפלוני, או אם אמר עבדו בי עבודה. ותנו שדה פלונית לפלוני, כי ו' דועבדו בי עבודה, היא וא"ו המחלקת, ולפירושם הדיוק מבואר, דפתח בתרתי שרפוני או עבדי בי עבודה, וסיים רק בחדא. אם אין שורפין הלא היה צריך להיות החתימה מעין הפתיחה, אם אין שורפין או אין עובדין, אין נותנין. גם הא דשרפוני ותנו חצי שרה לפלוני הנאמרים בדבור אחד טעמא והסבר בעי, (מש"כ שם הבי"צ בפירושו וציין לביצה כ"ו גם בהגהות ציון וירושלים שם רמזו לזה יעו"ש) ולהאמור דהפושע בגופו בשריפה אין מתעסקין בו, ולא נתן להקבר בבית קברות ישרני יפורש הירושלמי ני לאחר שאמר שרפונו. אשר לא יעשה כן בישראל, ונדון ככופר בכל התורה, אשר אין מתעסקין בו, ואין קוברין אותו בבית הקברות זה שהביאו לצוות עוד ועבדו בי עבודה, לא אם ו' המחלקת, אך כפשוטו כלימר עבודת הקבור כי אחרים לא יתעסקו בו, ותנו חצי שדה פלוני לפלוני, אשר שמה יקבר, כי ע"י שרפתו הוציא א"ע מן הכלל, להקבר בבית קברות ישראל, וטל זה מסיק הירושלמי אם אין שורפין כי אין שומעין לו בזה

דאסור לשרוף גווית המת תה וכפי' הבי"צ שם מח שוב אין נותנין, דכיון דאין שורפין שוה יקבר בבית הקברות ואין צריך למקום קבורה בשדה פלוני ובכאן אומדנא דמוכח כי אך ע"י שרפונו אמר תנו השדה עבור מקום קבורה ופלוני עבור המתנה, ישמור את קברו שבאותה שדה וכעין שכ' התוס' בקידושין מ"ט ע"ב ד"ה דברים שבלב, ובזה יתיישב כל הדיוקים שבירושלמי ויופשט עוד מירושלמי כי בשריפת הגוף מוכרח למקום קבורה אחרת ולא בבית הקברות וכדאמרן.

ודעתי גם ידעתי מה שיש להשיב בזה, והוא אשר בראשית דברתי, כי אני אומר אך בדרך הצחות והרמז, אמנם הדבר א"ל לראיה, וסברא אשר למעלה אמורה, מעצמותה ברורה, כי לאחר שבעו"ה רבים המה הכופרים ופוקרים, אשר ידונו את עצמם בשריפה השעה צריכה לכר לסייג וגדר, כי אפר זה אסור לקשרו בבית הקברות אך יען כי גם האפר מחויבין לקברו עפ"י התורה, וכאשר ביאר שם הבית יצחק להלכה, לזאת לקברו אך אצל גדר בית החיים מבחוץ ולגדור מקום הקבורה בגדר מיוחדת מטעם האמור למעלה, כנלע"ד בזה להלכה ולמעשה עפ"י התורה.

ואשר שאל עוד. באחד שיצא מכלל ישראל מבלי למול את בניו, ובנו אשר הוא מחיוב למול א"ע, כבטוש"ע יו"ד סי' ר"ס כאב כבן ברשעתו מבלי למול את עצמו וכעת אביו מת והורה כת"ה מבלי להניח את בנו לאמור קדיש וגם לעלות לתורה וכ' אם דהמג"א בסי' קכ"ח ס"ק נ"ד ס"ל דגם מי שלא מל עצמו במזיד מותר לישא את כפיו, הלא הפר"ח כנה"ג וא"ר חולקים עליו וס"ל שאסור לישא את כפיו והחזיקו בפסקם, ערוך השלחן והמשנה ברורה, ובפרט בדור החדש הזה בוודאי דצריכין למיגדר מילתא מבלי להניחו לאמור קדיש ולעלות לתורה עד שימול א"ע מקודם עכת"ד כת"ה.

יפה הורה מטעמו, ואני מוסיף על דבריו די"ל דגם המג"א ז"ל, לא התיר אך בנ"כ יען שכל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשין משא"כ הכא ומהחולקים על המג"א דקיי"ל כוותם, נלמד מק"ו דמבטלין אותו מקיום כמה עשין ע"י שלא מל א"ע כש"כ לענין קדיש ועליה לתורה שאין כאן ביטול מ"ע, בוודאי מדינא דסייג וגדר לבטלו מזה, ושלא יאמר קדיש וגם לא יעלה לתורה עד שימול את עצמו – ולענין קדיש יש עוד טעם בדבר כי יסודו מדברי חז"ל, אשר באמירת הבן יתגדל ויתקדש שמיה רבא, פודה את אביו מדינה של גיהנם, וכמבואר בטוש"ע יו"ד סי' שע"ו, ואחז"ל כי אברהם אבינו יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה ואותן שחטאו יותר מדאי, מהו עושה להם, מעביר את הערלה מעל גבי תינוקת שמת עד שלא מלו, ונותנה עליהן ומורידין לגיהנם הובא בטור יוד סי' ר"ס ובהגהמי"י רמב"ם ז"ל ה' מילה פ"א יעו"ש

ובבן בן מומר לערלה כזה אשר אברהם אבינו מורידו לגיהנם, באמירת הקדיש לא זו שלא יציל את אביו מדינה של גיהנם, אדרבה יוריד אותו יותר לגיהנם. לא קבלו ישראל את התורה עד שנכנסו לברית יתגדל ויתקדש כו' שיהיה השם וכסא שלם ע"י גאולה שלימה משמים אשר פדות שלח לעמו יען כי צוה לעולם בריתו ולמגדר מילתא אשר השעה צריכה לכך וכנ"ל אשר יראה כי עי"ז נתרחק מכל דבר שבקדושה ויתן אל לבו למול א"ע ולהכנס בבריתו של אברהם אבינו ואז ואך אז טוב לו כשישוב אל ה' ותורתו תורת א' חיים. ובזו אחתום. חיים מרדכי

סימן לג

להרה"ג וכו' מו"ה יעקב הלוי גוטטעסמאן נ"י אבד"ק זסטוונא באקאווינא

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו בזה"ל הן פה"ק בביה"ק נמצאים ד' קברים שנקברו אנשים במשך שנות המלחמה ולא נודע מי הם, גם במקום אחד באותו ביה"ק ישנם ששה או שבעה קברים, שלא נודע מי הם הנקברים שם, ועתה באו בניו של א' מהנקברים ורוצים להעמיד מצבה על קבר אביהם, ואיני יודע על איזה מהד' קברים להעמיד המצבה או אולי על אחד מהששה או שבעה הנ"ל אך כפי הנראה מהפנקס יש לתלות, שהוא קבור באחד מהד' הנ"ל, אך לא נודע על איזה מהארבעה להעמיד המצבה, והוא דבר שא"א להתברר וכו' והרב הגאון מהרי"ל צירילסאהן שליט"א השיב, שלא להעמיד המצבה על אחד מהקברים באשר א"י בבירור את מקומו, רק שיעמידו את המצבה במקום פנוי סמוך לשער הכניסה ויכתבו כדברים האלה, פה בביה"ק נטמן פב"פ, אשר לסיבת המלחמה א"י מקום קבורתו ביחוד, והנני שואל ממעכהד"ג אם ג"כ יסכים לדבריו, או אולי יתן עצה אחרת עכ"ל כת"ה.

הנה לחקוק שמות כמה נפטרים על מצבה אחת כבר נתבאר בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' מ"ב דרשאין יעו"ש. ובכן כפי הנראה מהפנקס שהוא קבור באחד מהארבעה אם באפשרות לידע שמות שלשה האחרים לפחות באומדנא דמוכח מהפונקס, עצה הנכונה להעמיד שם מצבה אחת ולחקוק על זאת המצבה שמות כל ד' הנפטרים ונקברים שם, ואם אין באפשרות לידע שמות שאר הנקברים שם הנני מסכים לדברי ידי"נ הרב הגאון הנ"ל, אך בהוספה על דבריו, אם יש מקום פנוי אצל הד' קברים, להעמיד סמוך בתוך ד"א המצבה וסמך לדבר, כי קבר תופס ד"א כבסוטה מ"ד יו"ד שע"א, כי תועלת יש מציון מצבה להמתים, ולאנשים דעלמא, וכמש"כ המעבר יבק באמרי נועם סי' מ' מ"א יעו"ש, ואם אין שם מקום פנוי, להעמיד במקום פנוי סמוך לשער הכניסה. ולכתוב כדברי הגאון הנ"ל וכדבריי בזה"ל, פה בביה"ק נטמן פב"פ,

וכנראה הוא קבור באחד מהארבעה קברים שבמקום פלוני יען כי נייחא למתים אשר בניהם ואוהביהם ילכו על קבריהם להשתטח ולבקש רחמים, וכמש"כ בשפתי רננות שם סי' כ"ג יעו"ש, יעזור השי"ת שיבולע המות לנצח נצחים, ונעלה ברנה לציון וירושלים ארצות החיים, ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן לד

לחתני אהובי בלבי הרה"ג בהלכה וגאון באגדה החכם מפואר וסופר מהיר מפורסם לתהלה וכו' כש"ת מו"ה לוי שטרנבורג אבד"ק דומברכני בסרביא.

בדבר שאלתך שאלת חכם עם התשובה יחד, בזה"ל:

הנה נשאלתי שאלה קטנה ורוצה אני להציעה לפני הכ"ת אעפ"י שיודע אני שכ"ה טרוד בדברים יותר גדולים מזה. אבל אשתמש בזכות קורבתי להורידו ממעל על הארץ ולשום עיניו על דברי.

הנה בעירי מתנהגים מכבר, שהאבלים בתוך שנה ראשונה יוצאים החוצה בשעת הזכרת נשמות בחגים וזה לא כבר נשאלתי לטעם של המנהג.

הנה עיינתי בכל האחרונים אין שום טעם לזה רק מצאתי בקש"ע סי' קל"ג דכותב: גם נוהגים, שבתוך שנה הראשונה למיתת האב והאם יוצא ג"כ מביהכ"נ ובמוסגר כתב ועיין הטעם בס' כרם שלמה או"ח סי' תרס"ח ובס' שערי אפרים השערים שער ו' סי' ל"א, והנה ספר כרם שלמה אין אצלי ובס' שערי אפרים אין מזה כלום כי אם הטעמים של הזכרת נשמות כמבואר במרדכי וברוקח. בשבלי לקט ור' בנימין מובאים בב"י בטש"ע סי' תרכ"א וסי' רפ"ד והמחבר מוסיף:

ונהגו שמי שאביו ואמו בחיים יוצא מביהכ"נ אבל מאבלים בשנה ראשונה איך יתנהגו אין כלום. אדרבה שם כתוב שאין נוהגין לעשות אמ"ר בשבת רק למי שנפטר תוך השנה, גם מבואר במג"א סי' רפ"ד ס"ק ז' דרק למי שנקבו באותו השבוע מזכירין נשמות בשבת שמברכים החודש, מכל הלין מוכח שבשנה הראשונה אדרבה צריכים להזכיר נשמות וכן דעת הירושלמי מובא בראש מס' מ"ק דף ח': הדא דתימר בישן אבל בחדש מותר איזהו חדש תוך שלשים יום, ישן אחר שלשים כלומר אם מת לו מת בתוך שלשים אפי' ערב הרגל מותר לספד כדרכו מפני שהמרורות כבר הוא בלבו על מיתת המת ואין בו תוספת מפני ההספד.

בכל אופן חזינן דבשבת היו מזכירין נשמות דוקא לאלה שמתו בתוך שנה הראשונה, אמנם אפשר לומר שמשבת אין ראי' כל כך, כי חזינן בגמ' מ"ק דף ה' במשנה:

לא יעורר אדם על מתו ולא יספיורנו קודם לרגל שלשים יום ומסביר רש"י הטעם לדעת שמואל:

דאי מספידו פחות משלושים יום לפני הרגל אתי למיספד ברגל דעדיין לא שכחו. ותימה למה אמר הטעם דאתי למיספד ברגל הלא בשלושים יום ישנן כמה שבתות וגם לפני שלושים יום מדוע מותר לעורר על מתו הלא ישנן שבתות אלא בוודאי שעל שבת לא קפדינן כמו שמבואר באו"ח סי' רפ"ח סעיף ב' ברמ"א:

דמי, שיש לו עונג כשיבכה כדי שילך הצער מלבו מותר לבכות בשבת אבל שאני בחג שכתוב:

ושמחת בחגך יש קפידא ויעיין במג"א סי' תקמ"ו ס"ק ד' דבעיו"ט לא נהגו לישא כלל ובע"ש נהגו סמוך לחשכה ומסביר המחצית השקל הטעם דבשבת אינו שייך הטעם של עירוב שמחה בשמחה, בכל דעות הללו השאלה מתעוררת מאלי' אם הרי"ף והרא"ש פוסקים דהלכה כשמואל דמשום צער הוא מדוע באמת אנו מזכירים נשמות בחגים אמנם יש לומר דתפלת אמ"ר לא מקרי הספד כמבואר באו"ח סי' תקמ"ז סעיף ה' או כדברי התוס' דאף לשמואל לא אסירי אלא על ספדנא אבל הוא עצמי שרי יותר מתאפק מצערו ע"י צעקה וישמח יותר לאחר זמן מכל מקום הדרא קושיא לדוכתא אם מזכירין אנו את נשמות המתים שיש בזה משום בקשה ותפלה על המתים הלא הדין וההגיון נותן של המתים בשנה ראשונה משפט הבכורה בהזכרת נשמותיהם ובתפלה בעדם כמו אמירת קדיש ולמוד משניות והזכרת נשמת בשבת, שרק בשנה הראשונה אנו עושים ומנין להמנהג שיצאו האבלים בתוך שנה ראשונה?

אמנם כך נדייק שפיר בגמרא, ברש"י ובתוס' במס' מו"ק דף ח' נראה דעיקר החשש הוא לא שבעצמו יספד למת אלא שלא ישכר ספדן לחזר על קרוביו לומר:

בכו עמי כל מרי נפש וכן איתא בגמרא:

מאי לא יערער על מתו אמר רב:

כד הדד ספדנא במערבא אמרי ובכון עמי' כל מרורי לבא ורושם של הספד כללי כזה עושה רושם עמוק בלב המחזיק שלושים יום, א"כ בחגים שכל הקהל מזכיר נשמות ובא זה שאבלותו בתוך שנה ראשונה גדולה ועמוקה, מכתו לא נרפאה מתו לא נשתכח ומעורר בצעקתו ובכיתו את כל מרירי לבא שהוריהם מתו כבר יבכון עמו הרי חוזר הדין, שיש בזה משום הספד דאסיר בחג כיון דגורם לידי השבתת שמחת החג. וכן באמת אפשר לדייק מכסף משנה בהלכות אבל פי"ד ה"ו (דהוא מקור ההיתר של הזכרת נשמות בחג דלא מיקרי הספד) וז"ל ונ"ל דלא מתסר במת ישן אלא לפי מנהגם שהיו נוהגים

להספיד כרי לעורר בכי ויללה אבל מה שאנו נוהגים בתשלום השנה מספידין ומזכירין נשמתו לשמואל נמי שרי. שאין זה עירור שלא ישכח מן הלב עד שלושים אדרבא דעתם להפסיק את אבילותם ע"י כך. משמע דבתוך השנה יש גם בהזכרת נשמות משום עירור ויש חשש שגם כל הקהל דמרירי לבא אז יבכון עמי'.

ואם כי בשנה ראשונה אמנם יש להוסיף ולהתפלל בעד המתים יותר משאר השנים כמבואר באמת בכל מקום אבל בחג אסור מטעם עירור הספד והשבתת שמחת החג. כן נ"ל להטעים את טעם המנהג וכן מסתבר והרי אני מניח אותם להתנהג כמנהגם מעונינו לדעת חות דעתו הגדולה בזה. עכ"ל הזך.

תשובה מאהבה. הנה כל דבריך וסברותיך המה טובים וישרים ונאמרים בהשכל ודעת תורה, ספר כרם שלמה, אינו עמדי לראות טעמו, והציון לשערי אפרים, הוא רק להמנהג שמי שיש לו אב ואם, יוצאין מביהכ"נ בשעת הזכרת נשמות, ולדעתי י"ל בטעם המנהג, למש"נ המעבר יבק בשפתי רננות פרק כ"ג, למנהג זכירת המתים בשבת שזכירתם ביום המנוחה מועיל להם מאוד מפני שהם נחים, וע"י הזכירה נשמתם מתחדשת שיש עליה לשם עם הנשמה כו' וכו', עד כ"ש שנשמת המתים ג"כ יקבלו מנוחה ועונג, ובפרט ע"י התעוררת המזכירים אותם כו' וכו' יעו"ש. ובכל טעמי רבותינו הראשונים אשר הבאת, הלא יוצא כי הטובה היא הזכירה והיינו טעמא דבונין נפש. היא הצבת מצבה, לתועלת החיים, למען וישתטחו על קברם, ולהשתפך נפשם שם על אדמת הקודש, ולתועלת המת לבל ישכח שמו בשכבר הימים. מלבד טעמים פנימים שיש בכל זה, המבוארים באמרי נועם במעבר יבק שם פ' מ' מ"א יעו"ש. וידועים המה דברי הלחם פנים בסי' ש"מ שהעיד כי המנהג פשוט ברוב המקומות שאין מעמידין מצבה, אלא לאחר יב"ח, וטעם אחד לשניהם, כעין מש"כ בשו"ת מבי"ט ז"ל ח"א סי' שכ"ו, לענין הזמן שיחשב אבד זכרו בין החיים, הוא יב"ח, וזכר לדבר נשכחתי כמת מלב, הייתי ככלי אובד, שהוא יב"ח יעו"ש, ולזאת לאחר יב"ח התחלת ימי שכחה – שינוי המנהג משבת ליו"ט. אולי הוא ע"י טרחא דצבורא, יעיון שו"ת מהרש"ם ז"ל ח"ג סי' רט"ז מתחילין בהקמת מצבה, ובהזכרת נשמות ביו"ט שלא ישכח זכרם, וכעין אמרם ז"ל ברישׁ פ"ב דביצה זכריהו מאחר שבא להשכיחו מנהגי להורות לנשים חלושות בטבעם וכשאני רואה, כי הכאב והצער גדול אצלם, והמרירות והבכיה יוכל להזיק לבריאתם, שיעשו כמנהגא המיבא בקש"ע ובמקום שאין חשש זה, אני מורה להזכיר גם בשנה ראשונה אשר צריכין יותר לרחמים וכפרה ע"י הזכרה ופסיקת צדקה וכמבואר באו"ח סי' רפ"א וכדבריך הברורים, ובכגון אלו הדברים, מאן דעביד הכי אין מזניחין אותו, ומאן דעביד הכי אין מזחיחין

אותו, ואלו ואלו יש בהם כדי סמיכה. – חותנך המוקירך באהבה רבה ומצפה לישועה קרובה מאבינו שבשמים לזכרון ובנין ציון וירושלים ונחמה בכפלים, לבית ישראל באור פני מלך חיים. חיים מרדכי

סימן לה

לידיד לבי המפורסם לתהלה בשלש אלה תורה חכמה ויראה כו' מו"ה יהושע נח נ"י.

נדרים ט'. אפי' תימא ר"מ כי קאמר ר"מ בנדר בנדבה לא קאמר, ופי' הנ"י ז"ל, לא מיבעיא לר"י דמיקל דיכילנא לתרוצה, אלא אפי' לר"מ דמשמע דמחמיר טפי, מתפרשא מתני' שפיר, דאיהו לא מיירי אלא בנדר, הסבר דבריו מבואר יותר לפירש"י ז"ל ביצה ב' ע"ב כחא דהתירא עדיף שהוא סומך על שמועתו, ואינו ירא להתיר אבל כח האוסרין הלא הכל יכולין להחמיר ואפי' בדבר המותר, ולזאת לר"י דמיקל, בוודאי דיכילנא לתרוצה, כי אמר ר"י בנדבה בנדר לא אמרו אשר לשינויא דא, אנו מחמירין לאמור דגם ר"י מחמיר כר"מ בנדר, ור"מ מחמיר גם בנדבה, אלא אפי' לר"מ, יכילנא לתרוצה בכחא דהתירא, ולאמור כי גם ר"מ לא מחמיר אך בנדר, ומיקל בנדבה ור"י מיקל גם בנדר, וא"ת על מה אנו סומכין לאמור כן, י"ל יען דר"מ אמר טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר, נודר דייקא ולא נדבה ובזה יש ליישב, מה דהקשה הסוגיא אח"כ והא קתני כנדביתם נדר כו' תני נדב, אשר עמדו הראשונים ז"ל דהך קושיא הוה מצי לאקשויי לה אגופא דמתני', כי דוקא לאחר שינויא דא, לדייק לישנא דר"מ דנודר דוקא, יש מקום להקשות על לישנא דמתני' דקתני כנדבותם נדר, ומשני מ"מ תני נדב יען כי נאמר אצל כנדבותם, משא"כ בלישנא דר"מ – ומה שדייק כת"ה דהלא הסוגיא קאמרה בהאי לישנא ואפי' תימא ר"י ושפיר הראה כי מתוס' ד"ה ואבע"א נראה כי לא היה בגירסתם אפי' תימא ר"י, ובתוס' שם שכ' כי קאמר ר"י בנדר כו' יש טעות הדפיס דמוכח וצ"ל כי קאמר ר"י בנדבה, אבל בנדר לא קאמר ופשוט י"ל כי איידי דאמרי' אפי' תימא ר"מ נאמר ג"כ ואפי' תימא ר"י, כאשר מצינו כן בכמ"ד וכעין זה בתוס' שם ד"ה ר"י אומר יעו"ש.

הוריות ב' ע"א גמ' א"ר אבא אף אנן נמי תנינא הורו לה ב"ד להנשא כו' שלא התירו לה אלא להנשא, אמר רבינא אף אנן נמי תנינא הורו בי"ד לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, יעיון פירש"י ז"ל, ויש לפרש דהוכחת רבינא יסודה על הוכחת ר"א הקדום, עפמש"כ בתוס' הרא"ש ז"ל וז"ל ונ"ל ליישב לשון רש"י ז"ל מדקתני רישא הורה בי"ד להנשא, ולא קתני התירוה בי"ד כדקתני בסיפא ש"מ שבכ"מ שהצריכו הוראה, הוי דווקא עד שיורו לעשות, ולהכי תני ברישא הורוה בי"ד. ובסיפא התירוה להנשא לאשמעוי' דכל הוראה במותר לעשות ע"כ ולאחר שהוכיח ר"א משינוי לשון המתני'

דמלת הוראה מורה על מותר לעשות, קאמר רבינא דלפ"ז דנתגלה הוראת לשון הורה, אף אנן נמי תנינא ממתני' דידן במקומו מדקתני הורו בי"ד דלשון הורו מורה על מותרים אתם לעשות וק"ל.

שם בפירש"י ז"ל בד"ה ר"ש בן יוסי אומר כו' ומומר לא שב מידיעתו הוא לפיכך אינו מביא קרבן על שגגתו ואמר לקמן פ"ב מומר שאכל חלב והביא קרבן על הדם א"ב כו' כוונת רש"י ז"ל בהביא כאן הא"ב דלקמן נראה ליישב דלא תקשה על קושית הסוגיא לר"י מר"ש בר"י הלא הת"ק לא אמר זאת הסברא ויסבור ר"י כת"ק, לזאת קמייתי הא"ב דלקמן בפ"ב, דפלוגתתם הוא רק דלת"ק גם בשב מידיעתו כגון במומר לחלב והביא קרבן על הדם מ"מ שם מימר עליו דאין מביא קרבן, ובאין שב מידיעתו לכ"ע אין מביא קרבן, ושפיר קמקשה הש"ס לר' יוחנן מר"ש בר"י כי גם ת"ק ס"ל כוותיה בזה, ופשוט.

שם ג' ע"ב. אמר רב יהודא אמר רב מ"ט דר"ש כו' א"ד אר"י א"ר אומר היה ר"ש כל הוראה שיצאה כו' לפי שלא ניתנה הוראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, מיתבי פר העלם דבר של צבור כו' בתחלה גובין עליהן דברי ר"ש כו' ואב"א רב כאידך תנא סבר דתניא איפכא בתחלה גובין להן דברי ר' יהודא ר"ש אומר מתרומת הלשכה הן באין ע"כ, יעיון פירש"י ז"ל, ויש מהדיוק בהא דקאמר הש"ס רב כאידך תנא סבר דמשמע דהקושיא סובב רק על טעמא דרב בדר"ש ובלא טעמא דרב היה מקום לאמור דר"ש פוטר גם בנודע לו כי הבי"ד טעו, וזה טעמא בעי, וי"ל כיון דמקודם הורו הבי"ד כן אם כי נודע לו אח"כ שטעו מ"מ נבוך בדעתו לחשוב מאן מוכח דהאמת כדס"ל לבי"ד כעת דלמא האמת כהוראתם מקודם ולא הוי ממש תולה בעצמו ובזה מובן טעמא דסומכוס דאמר תלוי ופירש"י ז"ל דגם אשם תלי אינו מביא יען כי צד חיוב שלו לא הוי חיוב מעליא, פי' כי הצד חיוב הוא ממה שנודע לו שהבי"ד חזרו מהוראתם דהוי תולה בעצמו, אולם לא הוי תולה בעצמו ממש די"ל דקסמיך על הוראת בי"ד וראשונה, באמרו דכשם ששעת חזרו הבי"ד אולי אח"כ יחזרו הבי"ד להוראתם הראשונה אם כי לא הוי תולה בבי"ד מ"מ תילה בעצמו ממש לא הוי, ויש מקום לאמור דכעין זה הוא טעמא דר"ש דפוטר ולק"מ מדר"ש אדר"ש, אך לרב דקאמר בטעמא דר"ש דפוטר הוא מפני דלא נודע לו שחזרו הבי"ד, שפיר קמקשה הש"ס מר"ש אדר"ש, ומשני דרב כאידך תנא ס"ל דר"ש ס"ל דמתרומת הלשכה הן באין ויעיון מנחות נ"ב דקשאל הסוגיא, הי מינייהו דאחריתא לידע דהוא העיקר ולא קפשיט ממתני' דיון דעיקר הוא כהברייתא דר"ש ס"ל דמתרומת הלשכה הן באין דאל"כ ק' דר"ש אדר"ש, כי מלבד דבסוגיא דידן איכא שינויי אחריני,

גם לשינויא דרב כאידך תנא סבר, הלא ממתני' גופא ליכא לאקשויי מדר"ש אדר"ש אך לטעמא דרב וכדאמרן, וק"ל.

שם ד' ע"ב, בעי רב יוסף אין חרישה בשבת מהו כו', ולא איפשטא. והרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' שגגות ה' ב' פ' בעיא זו לחיובא יע"ש בכ"מ, ולח"מ טעם פסקו, ובשם מהר"ם מטראני ז"ל הביא הלח"מ לפטור וכן היה גירסת המהר"ם ברמב"ם ז"ל יע"ש מש"כ בטעם פסקו לפטור, ויש סער לדבריו מהירושלמי בהלכה זו יע"ש, אולם לגי' מהר"ם ברמב"ם ז"ל לפטור י"ל בפשיטות בטעם פסקו למש"כ בתוס' הרא"ש ז"ל, וז"ל. בעי ר' זירא את"ל אין חרישה בשבת דכעוקר כל הגוף דמי ופטורין אמרו, אין חרישה וקצירה בשבת בשביעית מהן, עכ"ל אשר כנראה מבואר דגירסתו היתה בבעיא דר"ז בואח"ל בבעיא דר"י לפטור, וידוע שיטת הרמב"ם לפסוק כדעת הגאונים בכ"מ כואת"ל וא"ש בפשיטות טעם פסק הרמב"ם ז"ל.

ז' ע"ב, גמ' סבר אביי למימר חטא בפ"ע כו' ה"ד דיתבי בשני מקומות וקא מורו בתרי איסורי, א"ל רבא אטו שני מקומות גורמין אפי' יתבי כחד מקום כו' וסברת אביי נראה דכיון דבחד מקום יתבו ושתקו זה לזה שתיקתם כהודאה דמיא, והוו כהורו כולם בתרי האיסורים. ורבא ס"ל דבעי' דווקא הוראתם בפה כאחד, וק"ל.

י' ע"א גמי אשר נשיא יחטא יכול גזירה ת"ל כו', גזרה מהיכי תיתי אמרי אין אשכחן דכתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם בשורה הוא להם כו', ודייק בתוס' רא"ש ז"ל, וז"ל ואע"ג דלא דמי כולי האי דאותה בשורה טובה היתה, דאמרי' במדרש, דהאמורים הטמינו כו' הביא הקב"ה צרעת כדי שיסתרו הכותלים וימצא המטמון ע"כ. וי"ל לאמרם ז"ל בפ"ק דע"ז לא הי' דוד ראוי לאותה מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי כו' לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ופירש"י ז"ל גזירת מלך היתה לתן פתחון פה לשבים ושפיר מדמי הש"ס, וכמובן.

חולין ח' ע"ב תוס' ד"ה לא ליסחיף אינש כו', אבל אחר שנצטנן אין לחוש, כדכתיב ויקרא (ט') וישימו את החלבים על החזות, פי' וכיון דמבואר ההיתר בתורה, אין לומר דאסור גם מדרבנן, ויהי' מכאן סעד לכללא דט"ז ביו"ד קי"ז.

מ"ג ע"א. גמ' וושט דאכלה ביה ופעיא ביה רווח גמדא ליה ופשטה לי', זמנין דמיהנדזין בהדי הדדי. ופירש"י ז"ל, ופעיא בי', צועקת שאע"פ שהקנה מוציא קול א"א שלא יהי' הוושט מתפשט עמו, ואני שמעתי פעיא מנשמת. ופי' האחרון ניחא לי' יותר לרש"י ז"ל (יעיון יש"ש) כי צעקה אך לפרקים, משא"כ נשימה שהיא בכל הגע, ואם כי נשימה ג"כ מהקנה מ"מ מושך עמו גם הוושט, ויעיון בפרי תואר ס' ל"ג סק"ד שעמד בזה דהלא כי

פשטא לוושט פשטי ב' עורות, וכי גמדא ליה גמדו ב' עורות וכל נקב נשאר במקומו יע"ש. ונלע"ד דכיון דע"י אכילה הפעולה היא בעור פנימי מהוושט מחוץ לפנים, וע"י הנשימה מהקנה שמושך עמו את הוושט פועלת יותר בעור החיצון מהוושט. שקרוב יותר להקנה מפנים לחוץ, אשר נוכל לאמור דע"י אכילה נמשך מהעור הפנימי למטה, וע"י נשימה עיר החיצון למעלה, והוא שאמרו חז"ל דאכלה בי' ופעיא בי' כלומר ע"י שניהם ביחד זימנין דמיהנדזין בהדי הדדי וכאמור מלתא בטעמא וא"ש. ובהגהות חוות יאיר ז"ל על הרי"ף ז"ל דעתו לדינא כהפרי תואד יע"ש. ובתב"ש סק"ז ובדרכי תשובה ס"ק ל"ה בשם אחרונים להלכה כהתב"ש ז"ל.

שם ע"ב. גמ' ומ"ש משתי חתיכות כו'. יעיון תוס' ד"ה שאני התם. ויש לדייק מדוע לא פריך הש"ס מח' אחת כו' ואולי מטעם דפסקי' כמ"ד דאינו חייב אשם תלוי אך בח' אחת משתי חתיכות, וכפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' שגגות ה' ב' יען דרו"מ ורו"ב ס"ל דב"ח אחת פטור וכמש"כ שם הכ"מ ע"ש וגם מסוגיא זו יהי' כעין סעד לפסק הרמב"ם ז"ל.

מ"ו ע"ב הריאה שניקבה. רב ושמואל ור"א דאמרי קרמא עילאה, ואמרי לה קרמא תתאה וכו' אינקב תתאה ולא אינקב עילאה מגין או לא מגין פליגי בה ר"א ורבינא ח"א לא מנין וח"א מגין. והלכתא מגין כדרב יוסף דאמר ר"י האי ריאה דאוושא, וכו' ודקדקו התוס' דלמה איצטרכו הש"ס לפסוק הלכתא דמגין הלא בכל דוכתי קיי"ל כרבינא לקולא, וכדלקמן צ"ג, וכ' החת"ס בחי'. וז"ל:

נ"ל דאיצטרך לדרב יוסף דהו"א מגין כשלא ניקב כלל, אבל ניקבו שניהם זשלכ"ז טרפה דאפושי פלוגתא לא מפשינן, קמ"ל מגין כדר"י דמוכח אפי' בא זה שלא כנגד זה כשר ע"כ ודבריו הקדושים המה היפוך דעת הפוסקים דאדרבה:

המה הקשו לרשב"א וטור וכ"י ז"ל דמכשירין מריאה דאוושא דמוכח דהרוח הולך בין הקרומים, והוכרחו ליישב דלא תקשי מזה על שיטתם, וכמש"כ התב"ש סי' ל"ו סק"ג ומ"ז שם סק"א יע"ש אבל להוכיח עוד מריאה דאוושא כשיטת הרשב"א ז"ל אין זה דרך הפוסקים. ומה שכ' עוד החת"ס ז"ל, וז"ל:

ולהפוסקים דס"ל זשלכ"ז טריפה בריאה הואיל ומרחפת תמיד, צ"ל דמ"מ מהני בדיקת ר"י משום דכל שאין הרוח יוצא מזל"ז ש"מ רחוקים הם כ"כ שלא יזדמנו זה לעולם ע"כ. דבריו הולכים אך לשיטת הט"ז שם שהחזיק בטעם הג"א, אבל לשיטת רי"ו ז"ל דבזשלכ"ז טריפה מטעם דהרוח יוצא בין שני הקרומים. אין מקום לזה וכמובן – ולפ"ז לדידן דקיי"ל לאסור גם בב' רוחות מטעמא שרמז והאיר בחי' בית מאיר שם ביו"ד דסובב סובב הולך הרוח, הדק"ל דלמה הוצרך הש"ס לפסוק הלכתא דמגין שהוא לקולא,

ולכאורה נ"ל ע"פ מה דנראה לפרש הסוגיא דקאמרה פשיטא אי אינקב עילאה כו' דאודי לל"ב דאמרי לה קרמא תתאה, דיש מקום לפרש בג' פנים, או דמוסיף על ל"ק דלא מיטרף רק באינקבו תרווייהו ולקולא, או דבתתאה בלבד תלוי, או דבעילאה או בתחאה בלבד נטרף ולחומרא והוא דקבעי הסוגיא, וקאמר פשיטא אי אינקב עילאה ולא אינקב תתאה, תתאה מגין כו' לשלול הפי' דלחומרא דבכל אחד מהם לבד מיטרף ובאידך שני פנים מסתפק הש"ס וקבעי אינקב תתאה ולא אינקב עילאה מגין ולפרש דמוסיף על ל"ק ובעי' תרווייהו ולקולא, לא מגין ותלוי אך בקרמא תתאה בלבד (וראיתי אח"כ בלב ארי' ז"ל שפי' ג"כ כן הסוגיא יע"ש) ולפ"ז דר"א ורבינא פליגי בפירושא דואמרי לה קרמא תתאה, אולי לא נאמר הך כללא דבכל התורה כולה רבינא לקולא ור"א לחומרא והלכתא כרבינא, אך היכי דפליגי בסברת עצמן משא"כ הכא דפליגי בלישנא דאמרי לה היכי ס"ל רב ושמואל, לזאת איצטרך הש"ס לקבוע הלכתא דמגין מדר"י, – אולם צ"ע בכללי הש"ס אם כן הוא דלא נאמר הך כללא אך היכי דפליגי בסברת עצמן ולזאת נלע"ד די"ל למה דקיי"ל באמת דגם בנקבו זשלכ"ז טריפה, יען שהרוח סובב והולך בין הקרומים אשר זה הוכיחו הפוסקים מדר"י מריאה דאוושא כמבואר בתב"ש שם, וזה דקמ"ל הש"ס בהא דקאמר והלכתא מגין כדר"י, כלומר דרק זה דמוכח מדר"י דבאינקב תתאה בלחוד כשר בזה קיי"ל דמגין, אבל נקבו שניהם זשלכ"ז אשר זה לא מוכח מדר"י ואדרבה יש יותר פנים להוכיח להיפוך וכמש"כ הפוסקים) בזה אינו מגין וא"ש אליבא דהלכתא – ואולי יש לרמז את שיטת התב"ש דלכתחלה גם בניקב אחד צריכין לבדוק ברוק או בפושרין במקום הנקב וזה דקאמר הש"ס הלכתא מגין אך כדר"י כלומר כמו דבדינא דר"י צריכין בדיקה כן גם הכא עכ"פ לכתחלה. וזה דרך רמז דליכא מידי שיאמרו הפוסקים דלא רמיזא בדחז"ל. איה"נ החותם בברכת תורתינו הקדושה.

חיים מרדכי להמופלא

סימן לו

להמופלא בתורה ויראה, עסקן במצוות ואיש חמורות כו' מו"ה דניאל שטערנפעלד נ"י טשערנאוויץ

מכתבו קבלתי, וישמח לבי גם אני, מהתעוררת של כ"ת, בצירוף עוד אנשים חשובים, מקהלה הנכבדה, עיר טשערנאוויץ, לייסד חבורה בשם "ליגת הצדק" ותכליתה שילכו ב' חברים, בכל לילה ללון אצל חולים. ולפקח על ענייניהם, ויבקש ממני לבוא במכתב התחזקות והתעוררת לזה, הנני והנני כי חבר אני לכל אשר יראוך, ולהיות נמנה לדבר מצוה רבה כזו, הגדולה לפני ה' ואדם.

והנה פתח דבריו יאירו בלשון צדיק, גאון ישראל וקדושו החפץ חיים ז"ל, בספרו אהבת חסד, בזה"ל, ואגב אחוה לכל מה שראיתי עוד חברה קדושה, שנתייסדה מקרוב באיזה קהלות ודבר נחמד הוא מאוד. ובשם לינת צדק נקראת, והוא שיש אנשים נבחרים עפ"י הגורל מחברתם על כל לילה ולילה ללון אצל החולה, לפקח על עניניו, אם הוא צריך להושיט לו איזה רפואה, או שאר דבר הצריך לו, והוא תועלת גדול לכמה ענינים א) עושים בזה חסד עם החולה גופא, כי אנשי הבית כבר עמלו כמה ימים עבורו, והתנומה מונח על עפעפיהם ואין להם כח להיות ניעורים כל הלילה עבורו. ב.) עושים בזה רב חסד עם אנשי ביתו הבריאים שלא יחלו, כי לפעמים מרוב הדאגה ורוב העבודה יום ולילה, גם אנשי ביתו נעשים חולין עי"ז והנה מה יקר הוא החסד הגדול שנעשה ע"י חברה קדושה הזו. וכלול בה כל המדות טיבות הנמצאים בצדקה ובחסד, כי עושה בזה צדקה וחסד עם החולה וכל ביתו. וגורם להצלת נפשות רבות וכמש"כ, כי אפילו אם החולה הוא בע"ב ג"כ הוא טובה גדולה, כי לפעמים לא ימצא מלשכור איש לשרתו, ואפילו אם ימצא אחד, גם הוא מתייגע לעמוד על משמרתו יום ולילה גם כשהחולה רואה שהכל דואגים עבור בריאתו, ומשתדלים ברפואתו הוא לו למשיב נפש ממש, ואשרי להעיר שנמצא בה בעלי חסד כאלו. עכ"ל צדיק ככסף נבחר.

ובלשון חכמים מרפא. לפרש בזה הקרא (ישעיה נ"ז) בורא ניב שפתים' שלום שלום לרחוק ולקרוב:

אמר ה' ורפאתיו, אשר שלום שלום שנאמר בכפילא, וכן לרחוק ולקרוב, צריך ביאור, ודברי חז"ל בזה (ברכות ל"ד) ידועים המה. וגם לשלב את החתימה, שהוא אמר ה' ורפאתיו, שיהיה מעין הפתיחה, של בורא ניב שפתים ומאז פירשתי, כי שלשה כתות המה בבני אדם, לדין האמת והשלום, יש הטובים בלבם, וע"י יראת ה' ולבם הטוב, לא יעלה כלל על לבם הטוב, לעשות רע לשים אדם בעולם, ומכל זאת אין מעצור לרוחם לריב עם בני אדם, וכשבאים לכלל כעס יבואו לכלל טעות לאמור ולגזם. כי יעשו כך וכך. אמנם הוא אך מהשפה ולחץ, כי לבם בל עמהם כאשר ידברו, ואלו המה כשלום למרחוק ולא בקרוב, כי פנים אל פנים במריבה המה. כת השניה המדברים בשפתי חלקות בשלום וריעות עם חבריהם כל עוד שהם קרובים להם, ובעוד פסיעות אחדים שילכו מהם הלא כל רע ידברו עליהם אומרים ועושים. כל מה שביכלתם, יען כי לבם מלא רע ומרמה, ואין יראת ה' נגד פניהם, ועליהם נאמר (משלי כ"ח) כסף סוגים וגו', שפתים דולקים ולב רע, בשפתיו ינכר שונא, ובקרבו ישית מרמה, אשר אלו המדברים בלב ולב, המה רעים וחטאים לפני ה' ואדם השלם, אולם מה טוב ומה נעים. כתה השלישית האוחזת בשני

השלומות כלומר אשר כלבם המלא יראת ה', ואך טוב יחשובו לעשות לפני ה' ואדם, כן גם פיהם ולשונם בלשון חכמים, אשר בנחת נשמעים, והוא שלום של אמת, תוכו כברו. וברו כתוכו, שניהם כאחד לטובה שווים – וכעין זה שלשה המה גם בבריאת הגוף, יש אדם אשר אברים החיצונים ונראים, המה חולים, והפנימים בריאים מגביל לאיש הרע בפה וטוב בלב ויש אשר אברים חיצונים המה בריאים ואברים הפנימים שהנשמה תלויה בהם המה חולים. המגביל לטוב בפה ורע בלב שממנו תוצאות חיים, ואלו המה אשר בגוף ונפש יחשבו לחולים מסוכנים, והשלם באמת לטוב הוא, בשבת אחים אלו הפה והלב, אברים הפנימים והחיצונים כולם כאחד טובים, שלימים ובריאים וזה בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב כי א' ברא ועשה את האדם ישר תוכו וברו לטוב וחיים. שפתים עם הלשון קולמס הלב להיות בהם שלום בכפלים, בעת שרחוק מחבירו מחשבת לבו רק לטוב יהיה עליו כל היום וכן בעת שהוא עמו בקרוב, ידבר עמו בשלום ונחת והקב"ה משלם מדה כנגד מדה, כאמרם ז"ל, לזאת זה אדם השלם ישא ברכה, כי אמר ה' ורפאתיו. גם בגופניות להיות שלם בגופו, באברים:

פניעים וחיצונים. והוא האיש אשר יזכה לטובה כפולה, לגוף ונפש גם יחד.

ובדברי האי סבא קדישא החפץ חיים, פנים חדשות יבוא לביאור זה הקרא, כשנעורר קצת בראשית, בהלכה הפסוקה. בטוש"ע יו"ד סי' של"ה מצוה לבקר חולים הקרובים וחברים נכנסים מיד. והרחוקים אחר ג' ימים המבוארת במס' שמחות ובירושלמי סוף פ"ג דפאה, בזה"ל. איזה הוא שכ"מ כל שלא קפץ עליו החולי, דרך הארץ הקרובים נכנסים אצלו מיד, והרחוקים נכנסים אצלו לאחר ג' ימים כו', דלמא ר"ה ר"פ ר"ח סלקין למבקרא לר' יוסי בתר תלתא יומין, אמר לון בי בעיתון לקיימא מתניתא, וכ"ה בירושלמי פ"ו דגטין, ופי' הק"ע ופ"מ כפי' הב"י ז"ל שם ביו"ד בלשון בתמיה – יעיון בהגהות מהרל"ח ובשי"ק שם בגטין וביד שאול ביו"ד שם רוצים לקיים האי ברייתא שלא לבקר מקודם ג' ימים, ומפני שהיו חביריו – ובק"ע שם דת"ח כקרובים זה לזה – א"ל כן שדינם כדין הקרובים ומיודעים יעו"ש, והרמב"ם ז"ל בפי"ד מה"א ה' ה' כ' ארך, כי אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה, ולא חילק בין קרובים לרחוקים, והכ"מ שם עמד בז וכ' ואמרי' שם שקרובים וחברים נכנסים מיד, ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ואולי י"ל בטעם השמטת הרמב"ם ז"ל, דיצא לו זה מבלי לחלק מהא דאמרי' בברכות נ"ה ע"ב, מאן דחליש יומא קמא לא לגלי, כי היכי דלא ליתרע מזליה כו', כי הא דרבא כי הוה חליש, יומא קמא לא מגלי, מכאן ואילך א"ל לשמעיה פוק אכרז כו', לבעי עלי רחמי כו', אשר לפירוש הפשוט נראה דיומא קמא לא גלי לשום אדם גם לקרובים וחברים והירושלמי

דר"ה כו' מבקרין לר"י בתר תלתא יומין א"ל בי בעיתין מקיימין מתניתא, יפרש כדרכו בכ"מ לפרש כפשוטו דר"י א"ל דגם בי אשר אנו חברים מקיימין מתניתא לאחר ג' ימים, כי לא ס"ל לחלק בין קרובים לרחוקים והמה בתראי, ומעשה רב. לזאת פסק הרמב"ם ז"ל כוותם והטוש"ע ורובם ככולם מהפוסקים, מפרשים דברי הירושלמי בלשון בתמיה, ולישנא דגמ' ברכות יפרשו יומא קמא לא לגלי כלומר בפרסום לרחוקים כי הא דרבא כו' מכאן ואילך א"ל לשמעיה, פוק אכריז כו' הכרזה ברבים גם לרחוקים. ואך בדרך זה דהכרזה, יומא קמא לא גלי. אבל גם ביומא קמא היה מן המודיעים לקרובים וחברים, כי המה מיד נכנסים וכדאמרן.

והנה הני שלשה ימים טעמא בעי, והשבו"י בעיון יעקב ז"ל נדרים מ' עשה סמך לזה, באמרו כי זה כוונת רש"י ז"ל ריש פ' וירא לבקר את החולה אר"ח ב"ר חנינא יום שלישי למילתו היה כי אין מבקרין קודם לכן וליכא למימר שהכביד עליו החולי שהרי וירץ לקראתם יעו"ש, ובזה אקדים מה שיש מהדיוק ברמב"ם ז"ל שם ה' ב', שכ' וז"ל וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה שנאמר וירא והנה שלשה אנשים, הלא בשבת קכ"ז. ושבועות ל"ה, אמרי' כמאן אזלא הא דאמר ר"י אמר רב גדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני השכינה, כמאן כאותו זוג, וזה סובב על הנאמר שם כל שמות האמורים בתורה באברהם קודש, חוץ מזה שהוא חול, שנאמר, ויאמר אד' אם נא מצאתי חן בעיניך, חנינא בן אחי ר"י וראב"ע משום ר"א המודעי אמרו אף זה קודש ופיר"ח ז"ל וז"ל וקיי"ל כוותייהו דהא רב אמר כוותייהו, דאמר כו' שהניח השכינה, ואמר אל נא תעבור מעל עבדך והלך להכניס האורחין, פירוש לפירושו, כי סד"א דהלכה כתנא קמא שנאמר בסתם שהוא כרבים כידוע, ועוד כיון דעל החולקין שם זוג עליהם נכנס קצת תחת סוג, דאין הלכה כשיטה, אך כיון דרב יהודא בשם רב הכריע כן קיי"ל כוותם דזה השם הוא קודש וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' יסוה"ת וא"כ טעמא בעי למה לא הביא הרמב"ם ז"ל קרא זה דאל תעבור כנאמר בגמ' ולזה י"ל דדרך הרמב"ם ז"ל לנקוט טעמא או קרא דהכל מודין בו וכמש"כ הלח"מ בפ"א מה' נזירות ה' י"ג, ולזאת נקט קרא זה של וירא והנה שלשה אנשים. אשר גם לת"ק שהוא חול יש מקום לזאת הדרשה. אמנם צריך ביאור איך יש מקום לימוד מקרא דוירא וגו'. ונראה לאמרם ז"ל (יבמות ק"ה) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה. והטעם כיון ששכינה הקדושה כנגדו. אין להסתכל בשאר דברים. מבלי להסיח דעת מקבלת פני השכינה. ובכן באותה שעה אשר וירא אליו ה', בהתגלות אור גדול דפני השכינה. נאמר וירא והנה שלשה אנשים השאלה גדולה, איך אברהם אבינו, הסיב אז גם כרגע את הראיה לדבר אחר לראות שלשה אנשים. והלא

הקב"ה המליכו גם על שתי עינים (נדרים ל"ב) ועכצ"ל יען כי גדולה הכנסת אורחים. יותר מהקבלת פני השכינה. ומיושב לשון הרמב"ם ז"ל, וכתבתי דבור זה בכוונה לעורר אתכם גם על הכנסת אורחים והאריך בזה הדבור באהבת חסד, וכ' שכבר נהגו בכל ישראל, לעשות חברה הכנסת אורחים המתחזקים במצוה זו ואשרי חלקם, ועל הרבים בוודאי יש חיוב בזה שיהיה להם מקום מיוחד ללינת האורחים יעו"ש באמרי קודש. ומצוה גוררת מצוה. שיעלה בידכם לתקן מלון אורחים, וחברה לינת צדק אשר שניהם כאחד טובים וישרים לפני ה' ואדם.

גם המהרש"א ז"ל בח"א (ב"מ פ"ו) כ' כדברי העיון יעקב, בטעמא דיום השלישי למילתו היה, יען דכן אמרו דאין מבקרין את החולה עד אחר ג' ימים יעו"ש אם כי פשטות הלשון של חז"ל בירושלמי ובטוש"ע יו"ד שם לאחר ג' ימים בתר תלתא יומין, נראה לאחר שיעברו ג' ימים וביום הרביעי לבקר דעת רבותינו המהרש"א שבו"י ועוד מפרשים ז"ל, נראה דמפרשין כאן כהא שנאמר בקרא, וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר, ומכל זאת אר"ש (נדה ס"ז) אחר מעשה תטהר כיון שספרה מקצת היום של ז' תטהר ע"י טבילה מדין התורה, הרי דלשון אחר יתפרש גם במקצת היום ככולו. כן הכא לשון חכמים אחר ג' ימים יתפרש על יום השלישי דמקצת היום ככולו ובזה יש ליישב דברי הב"ח וט"ז ביו"ד שם שכ' בטעמא דאין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה, כי היכי דלא ליתרע מזליה להטיל עליו שם חולי כשיכנסו לבקרו מיד גם הרחוקים, וכהא דאמרי' בפ' אין בין המודר רבא יומא קמא דחליש, אמר לא תיגלי לאינשי, דלא ליתרע מזליה כו' יעו"ש, אשר לכאורה אינו מובן ממקום שבאת מהא דרבה הלא חזי' דלא קפיד אך על יומא קמא וביום השני אמר לשמעיה פוק אכריז כו' א"כ להאי טעמא גם הרחוקים יבואו ביום השני לבקר, ולהאמור דביום השלישי בעצמו נכנסין גם הרחוקים י"ל כמו דביום הראשון דחלש רבא אמר לא תיגלי לאינשי, מבלי להטיל שם חולה. כן יום השני שהוכרז ונודע אז גם לרחוקים דרבא חלש, אצלם זה יומא קמא. אשר עליהם מבלי להטיל ביומא קמא שלהם שם חולה והולכין ביום שני מידיעתם שהוא יום השלישי הזמן לכניסה של הרחוקים וא"ש.

ויש מקום לטעם חדש. להגבלת הזמן של ג' ימים לרחוקים לדברי החפץ חיים ז"ל באמרו בדבריו הברורים, כי הביקור חולים של לינת לילה' עושה בזה חסד עם החולה, וגם עם אנשי הבית הקרובים אשר תנומה על עפעפיהם ואין להם עו כח בלילה להיות נעורים, ואר"י (שבועות כ"ה) האומר שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו, וישן לאלתר ולזאת לאתר ג' ימים גם ביום השלישי אשר עוד מעט נראה וסמוך אור ליל רביעי וא"א עוד

לבני הבית והקרובים להיות נעורים כל כך. יבואו הרחוקים להחיותם, ולא רחוק הוא אך קרוב הדבר לרמז זה בשלום שלום לרחוק, ולקרוב ולפרש הקרא בורא ניב שפתים, בזמן אשר אנשי הבית והקרובים המה בבחינת שפתי ישנים ואינם דובבים אז בכלל המצוה מהבורא יתי"ש של והודעת להם וגו' ילכו זה ביקור חולים (ב"מ ל') יהיה גם הבריאה של ניב שפתים מאחרים אשר ילכו ויבואו שמה ללון, וגדולה היא מאוד שעושין בזה שלום בכפלים. שלום לרחוק יציין את החולה אשר הבאים יושבין קצת רחוק ממנו כאשר חכמים יגידו (שבת י"ב) בהגבלת המקומות של המבקרים ובחולי ראש ע"י ניב שפתים ודבורא קשיא ליה צריכין לישב בבית החיצון (כבנדרים ויו"ד שם) ועושין חסד להחולה שהוא לרחוק, וגם ולקרוב חסד גדול לאנשי הבית והקרובים אל החולה, וכאמרי נועם של החפץ חיים – ועוד בזה במקום אשר קודם עשיית החבורה, זמן הבקור להם, לאחר ג' ימים כרחוקים. בעשיית אגודת החבורה של לינת צדק הרחוקים נעשו קרובים, אשר הקרובים והחברים נכנסין מיד, ונשכרים הרבה גם ע"י זריזת עשיית המצוה ומדה כנגד מדה שכרם משמים אשר ישועה שנראה רחוקה נעשית קרובה לבוא, כי אמר ה' ורפאתיו, בסגנון הרופא לשבורי לב, הכולל כל הישועות, והקב"ה אומר ועושה מיד להיות מצמיח ישועות ובורא רפואות כהרף עין, לטוב להם ולבניהם כל הימים.

והנה ההתעוררת וערך פרשת גדולת זאת החבורה של לינת צדק כבר באלו הדברים נאמרים ומבוארים, ובאמת כמעט למותר יחשב, להאריך ולחזק דבר אשר אינו צריך חיזוק, כי מי הוא אשר לא ידע ויבין גודל ערבה והתועלת כי רב הוא מצוה דרבים ולעולם ולהחיות נפשית רבות אשר כל המקיים נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עולם מלא (סנהדרין ל"ז) מצוה שנאמרה בה שלום וכי טוב בכפלים לבריות ולשמים לזאת הנני אך באלו דברים האחדים לכת"ה ולכל אלו החשובים המתעסקים בהתייסדות זאת החבורה דכן בחבורה של הכנסת ומלון אורחים. גם לרבות כל אנשי העיר התורנים יראים וחסידים, נגידים ונכבדים שבתוך קהלה הנכבדה עיר טשערנאוויץ, אשר צדק ילין בה, כי איש את רעהו יעזורו, בהתחזקות וזריזות לדבר ה', לייסד החבורה בשמה הנאה לה לינת צדק' וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו משמים, לזכות לברכה המשולשת בתורת א' חיים וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה לראות במהרה בבנין ציון וירושלים ידידם המוקירם המצפה לישועה קרובה לכל בית ישראל ע"י ביאת במשיח צדקינו ובנין בית מקדשינו משמים, ונזכה להיות כולנו ביחד בארצות החיים.

ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן לז

להרה"ג כו' ר' שלמה זלמן נ"י פדייעדמאן טענקא א טראנסילוואניא

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו, לענין לבישת בגדי צבעונים, להצילה מכתמים, הנה בדבר אשר כבר האריכו בזה למעניתם, רבותינו גאוני קמאי ובתראי ז"ל אין בכחנו כלל להכריע הלא עוד חז"ל אמרו (פסחים כ"א) אין הכרעת שלישית מכרעת וכ' התוס' בשם. ר"א ז"ל שפי' דור שלישי היינו הכרעת תלמיד, ובשבת מ' כ' התוס', דלאו דווקא דור שלישי אלא ה"ה שני ובכ"מ דנקט הכרעה שלישית הוא משום ברייתא דפסחים יעו"ש ובב"ק קט"ז ולדעתי העניה יש להמתיק לשון חכמים נקטו בדיוק הכרעת שלישית למש"כ החת"ס בספר חוט המשולש באריכות לבאר, כי לאחר הסתלקות הרב, אז מוח התלמיד יעלה מעלה מעלה, ובספרי שער נפתלי בביאורי להפטרת פ' תבא כי בזה. והבאתי מר"נ ז"ל ריש סוכה דכללא דאין ה' כתלמיד נגד הרב, נאמר, אך בחיי הרב, אשר הו"ב שמע סברתו, משא"כ אחרי מותו אז ה' כבתראי יעו"ש וברמ"א ז"ל חו"מ סי' כ"ה, ולדברי החת"ס נוסף עוד טעם בזה, יען כי לאח"כ מוח התלמיד יש לו עליה ביתר מבחיי הרב, עד שיוכל להגיע למדרגת רבו ובר"ה ל"א ע"ב לדעת ר"פ קראו תלמידי ר"א לריב"ז חבריו יעו"ש ובחי' פ"י שכ' דנעשה לתלמיד חבר ור"א אז היה במדרגת ריב"ז רבו ובכגון דא, הלא יש מקום גם להכרעת תלמיד. ולאו מלתא דפסיקא לאמור כי הכרעת דור שני לאו הכרעה, כי לפרקים יציור שיהיה הכרעה, ולזאת דייקו חז"ל בלשונם המזוקק שבעתים הכרעה שלישית, כי בדור שלישי בוודאי לא יגיע עוד לעדרגת רביה דרביה וכאמרם ז"ל (שבת קי"ב) אם הראשונים כו' וא"א לאחרונים להיות כראשונים, כ' רש"י ז"ל בשלהי פ"ב דר"ה יעו"ש. ובכן אנן יתמי דיתמי בדבר אשר הרבה והרבה דורות שלפנינו, נחלקו רבותינו בזה די לנו להבין דבריהם, ולא להכריע ביניהם.

ולהלכה הלא כ"ת שפיר חזי והביא כל דברי האחרונים בזה ויעיון עוד בברכי יוסף ובספר מנחת פתים ביו"ד סי' ק"צ, והרוצה לחוש לדברי המחמירין אין מזניחין אותו, אמנם רובם ככולם מרבותינו קמאי ובתראי ז"ל, דעתם להקל בזה יען דכתמים דרבנן וכמש"כ הרמ"א ביו"ד שם סי' ק"צ סעי' י', ובני ישראל יוצא ביד פסק רבינו הרמ"א ז"ל. דברי חיים מרדכי

סימן לח

לתורני ונכבד כו' נ"י יאסי.

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו, באשה בת צורבא מרבנן בהיותה לבד בבית עבר עליה רוח רעה – ר"ל – ושתתה סה"מ וחיתה עוד כעשרים יום בבית החולים, ובאותו זמן,

פעמים רבות צעקה בדמעות ממעמקי הלב, וכה אמרה אוי אוי, בת אבי בת ת"חל תעשה זאת? איה אז דעתי ושכלי? מה עשיתי? רבש"ע הושיעני לא אמות כי אחיה, ואודה עוד הפעם, וכהנה וכהנה בדברי חרטה ותשובה ולאחר כל ההשתדלות עד מאוד ממשפחתה ע"י רופאים לא עלתה בידם, והלכה לעולמה, וצדד לאמור, כי אין בזה דינא דמאבד עצמו לדעת הנאמר בטוש"ע יו"ד סי' שמ"ה וכמש"כ בתשו' חת"ס סי' שכ"ו ואבן שהם סי' מ"ד הובא בפת"ש שם דבכל מה דאפשר לתלות, גם באפשר רחוק, להוציא נפש ישראל מכלל מאבד עצמו לדעת תלינין, וכאן כיון שהיתה אז יחידה בבית, י"ל דר"ר בלבתה ומתוך שגעון עשתה מה שעשתה ועוד כאשר היה נראה אח"כ מדבריה, לא חשבה לאבד א"ע אלא לעשות עג"נ לאחיותיה, שרצו לכופה להנשא לאיש אשר לא היה לרצונה וחשבה כי בשתיית סה"מ סאדע קליסטקע, לא תמות אך תפול למשכב, ותעמוד מחליה ע"י רופאים, ואז לא עמדו לה עלי דרך להנשא לאיש לדעתה ולזאת לא תהיה בכלל מאבר עצמו לדעת עכת"ד כ"ת.

הנה מלבד זה, הלא כ' הגליון מהרש"א ז"ל, ביו"ד שם וז"ל. ראיתי כתוב בגליון ש"ע, כי הגר"צ הירש אב"ד ברלין זצ"ל, החליט דבהפיל עצמו למים כיון שהמים מעלים ומורידים איתו שטרם יפול אל התהום וימות וודאי מתחרט טרם יפול וימות וע"כ מתעסקים עמו לכל דבר עכ"ל הרי כבר הורה זקן גאון ישראל, דמעמידין נפש הישראלי על חזקתו חזקת כשרות ואם לא מת על אתר וודאי מתחרט והרהר תשובה, אשר ש"ס ערוך הוא (קידושין מ"ט) ע"מ שאני צדיק אפי' רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו, דמבואר דאך ע"י תשובה באמת קונה עולמו בשעה אחת, לצאת מכלל רשע גמיר לשם צדיק אם כי בשו"ת ר"י מינץ סי' י"ב בשם רבינו טיבוה ז"ל פי' דאך מחומרא בעלמא חיישי', להמעיין במפרשים ופוסקים בטוש"ע אה"ע סי' ל"ח הלא יראה מבואר שאין כן דעת כל הפוסקים אך דמקודשת מספק מעיקרא דדינא, דחיישי' שמא הרהר תשובה בלבו, וידועים המה דברי מהר"מ מלובלין ז"ל, בתשובה סי' פ"א, וז"ל. א"כ לרווחא דמלתא נוכל ג"כ לצרף עוד לזה שריותא, מחמת מה שנוהגין המסדרי גיטין להזהיר העדים שיהרהרו בתשובה כו' כו' וכן בפ"ב דקידושין כו' היינו שע"י הרהור תשובה, שמקבל על עצמו לעשות תשובה שלימה, ולשוב ממעשיו הרעים, לא נחשב עוד רשע לשמים וק"ל כו' עכ"ל יעו"ש. אם כי החת"ס בחאה"א סי' קט"ו חולק בזה מבלי לצרף הווידוי גם לסניף. לא פליג רק שלא להחשיבו לגט ולעד כשר אבל גם הוא כ' שם בזה"ל. דאע"ג דלענ"ד דמעיקר הדין כל בעלי עבירה מכיון שהרהרו בתשובה, נעשו צדיקים גמורים וכשרים קמי שמיא לכל מילי, רק לב"ד אינו מבורר מחשבת אדם ותחבולותיו

ולא מתכשר עד שיבורר לפנינו תשובתו בלי רמיה עכ"ל. הרי דגם החת"ס הורה כי בדיני שמים ע"י הרהור תשובה באמת תיכף נחשב לצדיק.

ויש מקום להעמיס סברת הגאון מהר"צ מברלין במקור ההלכה שנשנית בפ"ב דמס' שמחות בזה"ל. איזהו מאבד עצמו לדעת לא שעלה על ראש האילן כו' אלא זה שאמר הריני עולה לראש הגג, או לראש האילן ואפיל עצמי ואמות ורואין אותו שעולה לראש האילן ונפל ומת הרי זה בחזקת מאבד עצמו לדעת וכל המאנד עצמו לדעת כו' מצאוהו חנוק ותלוי באילן ומושלך ע"ג הסייף ה"ז בחזקת המאבד עצמו שלא לדעת ודייק החת"ס שם וז"ל. מצאוהו חנוק ותלוי באילן כו', מה"ת ס"ד שנדון אותו כמאבד עצמו, ואנחנו לא ראינו ממנו שום דבר אשר יאמר כי הוא זה, ועוד הלשון ה"ז בחזקת שאבר עצמו שלא לדעת תמוה דהל"ל אינו בחזקת מאבד עצמו לדעת או לכה"פ ה"ל למימר ה"ז בתזקת שלא אבד עצמו לדעת אבל השתא דקאמר ה"ז בחזקת שאיבד עצמו שלא לדעת, אין לזה שחר אם כי הגר"א ז"ל בהגהותיו גורס הרי זה "שלא" בחזקת מאבד עצמו לדעת, וכן באשכול לראב"ד ז"ל ה' מו"ק ואבלות לשונו. אבל ראו אותו חנוק כו' זה בחזקת שלא אבד עצמו לדעת. ואין מקום לדיוק השני של החת"ס אמנם באו"ז הגדול ה' אבלות סי' תכ"ב וברא"ש ז"ל שלהי מו"ק ובטור יו"ד שם גירסתם זהו בחזקת המאבד עצמו שלא לדעת יעו"ש בב"ח דיוק החת"ס במקומו עומד, ומוכרחין לישוב החת"ס, ובמה שהעלה שם לאמור אלא אפי' אמר בהדיא הריני עולה ע"מ להפיל עצמי וגם ראינוהו עולה אך לא ראינוהו נופל ומת מאותו העליה ע"ג הגג אע"ג שאח"ז מצאנוהו נפול שדוד, באותו המקום ממש מ"מ כיון שלא ראינוהו נופל מאותה העליה בעצמה שאמר שיעלה להפיל עצמו, לא דייניגן ליה כמאבד עצמו לדעת והביא לזה משבועות מ"ו ע"א גבי היו מעידין אותו כו' יעו"ש ויש להביא עוד כעין דוגמא לזה ממשנה ב"מ מ"ג ע"ב החושב לשלוח יד בפקדון כו' ובה"א אינו חייב עד שישלח בו יד כו' ופירש"י ז"ל אמר בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי, ובשט"מ בשם הריטב"א ז"ל חולק בזה יעו"ש ובהגהות הרש"ש ז"ל ובספרי שו"ת ח"א סי' מ"ד יישבתי פירש"י ז"ל וביארתי כוונת פירושו לרבותא לב"ה, דהוי אמינא. כיון שהעיז פנים לאמור כן בפני עדים דישלח יד בוודאי יקיים את דבריו. מכל זאת, אמרינן דדיבור ומחשבה רעה, לא מצטרפין למעשה. וכ"ז שלא שלח יד מעמידין ליה בחזקת כשרות, דבוודאי לא יעשה עול לשלוח יד במלאכת רעהו יעו"ש. ואם אמרי' כן בעבירה פרטיות, דאם דגזים ואמר כן בפני עדים, מכל ז"ת מעשה לא יעשה, ק"ו לאבד עצמו (שאין לו חלק לעוה"ב, אשר המקור לזה אמרו שהוא מגיטין נ"ז. ומע"ז י"ח מעובדא דרחב"ת והגאון מהרש"ק ז"ל בספרו עבודת עבודה האריך בזה

יעו"ש) גם אם התחיל בעשיה ואמר ונמצא כן כמו שאמר כל עוד שלא ראינו בעינינו מוקמינין אותו בחזקת כשרות לזכותו, וכמש"כ החת"ס שם בזה בד"ה ונשוב, דגם אם ראינוהו חנוק באופן שנראה שהוא סגר בעצמו או נפול על הסייף דיש חזקה שאבד עצמו. מ"מ אמרי' שלא מדעת היה, דתלינן רוח רעה בעתתו או תונבא נקיט ליה עד שמסיק וזולת זה כלומר שלא ראינו בעינינו – לעולם אנו תולין או שלא איבד עצמו כלל או א"צ איבד עצמו מ"מ אמרי' היה שלא מדעת יעו"ש, והוא הנאמר גם בנד"ד אם דראינו אותה אח"כ בדעה, צלולה יש לתלות ולאמור דבאותה שעה תונבא נקיט לה, אם כי הוא ע"צ הרחוק הלא מ"מ תלינין וכדאמרן.

ולהמעיין בסוגיא דסנהדרין מ"ז ובמה שביאר שם החת"ס בד"ה ועוד נ"ל, יש מקום לאמור, בדינא דמאבד עצמו לדעת הוא רק כשמת לאלתר שאז הויה כמבעט בכפרת מיתתו, כיון שרצח את עצמו משא"כ במת אח"כ וסבל בזיון וצער מזה שעשה כנהרג מתוך רשעו יחשב דאמרי' שם בסנהדרין כיון דלאו כי אורחיה מיית הויא ליה כפרה – ולסברת הגאון מהר"צ דאמרי' דוודאי התחרט המבואר ממס' שמחות שנאמר האי דינא אך בראינו בעינינו יש בזה טעם נכון דדווקא בראינו בעינינו שמת מתוך רשעו מיד ולא היה בכדי שיעשה או גם יהרהר בתשובה אמנם כל עוד שלא ראינו בעינינו איך המית את עצמו, אם כי הוא בגוונא בחזקת שאבד א"ע מ"מ יצא מדינא דמאבד עצמו לדעת, יען כי מצדדין בזכותו לאמור כי קודם מיתתו הרהר או עוד נזרק ממנו דבור מחרטה ותשובה.

ועתה לאחר הוראת הגאונים גם בספק וצד דחוק, על אחת כמה וכמה בנדון זה, מלבד חזקתה חזקת כשרות וחזקה דאבהתא, בת צורבא מרבנן וירא ה' להוציאה גם בראשית העשיה מכלל מאבד עצמה לדעת וכנ"ל, הלא צערה ובזיונה שסבלה אח"כ במשך הימים ממה שעשתה, ועל כל זה הווידוי דברים וחרטה ממעמקי הלב שנחשב לתשובה גמורה אין עליה כלל וכלל דין זה דמאבד עצמו לדעת חלילה ומתה מתוך תשובה שאין לך דבר העומד בפני תשובה, וזה הוראה פשוטה וברורה ובכח התורה כי יש לה חלק לעולם הבא, ותנוח נפשה בשלום ואחתום בשלום. חיים מרדכי

סימן לט

ש"ע יו"ד סי' א' בפתיחה לפמ"ג בשורש ה' ד"ה ודע ומ"ש שם דה"ט דהולכין בספיקא להחמיר אין ראיה, דסובר כו' די"ל דהכי קאמר אי שחיטת עוף מדרבנן א"כ ליכא גביה עשה דשאינו זבוח כ"א לאו דאמ"ה כו' יש להעיר בזה ולאמור דכל דתקנו רבנן כעין

דאורייתא תקנו ואיכא איסור שא"ז מדרבנן, אמנם אין נ"מ לדינא לאחר דקיי"ל דגם שחיטת עוף מן התורה.

כ"ג סעי' ב' שהייה כיצד הרי שהתחיל לשחוט והגביה ידו כו' וכ' הש"ך דאורחא דמלתא נקט והגביה, ואולי י"ל דאתי לאשמעי' דגם בהגביה בעי' שיעור שהייה ולא כהמרדכי ז"ל.

כ"ט בפתיחה לפמ"ג, אמנם כן למאי דקיי"ל בסי' ק"י דס"ס במקום חזקה לא מהני, וא"כ חזקה עדיף מס"ס וכיון דחזקה לא מהני באיסור כרת ומיתה ה"ה ס"ס דלא מהני באיסור כרת ומיתה ע"כ. צ"ע דהרי שם הטעם יען דס"ס הוי כרובא ואמרי' סמוך מיעוטא לחזקה כו', וזה מדרבנן וכמש"כ הפמ"ג בעצמו בכמה דוכתי, אמנם רובא וחזקה הלא רובא עדיף (ב"ב כ"ד) וה"ה ס"ס דהוי כרובא או עוד עדיף מרובא דמהני בכ"מ והכי הלכתא.

ל"א מאאמ"ו הרה"ג וירא ה' זללה"ה בש"ך סק"ד האריך לענין נקיבת הוושט. אם הוה נבלה מחיים, או דלא הוה אלא טרפה מחיים, אלא דאם שחטה, אע"ג דשחט במקום שחיטה. נפסלה בשחיטה קרינן בהו, והוה נבלה לאחר שחיטה יעו"ש. ויש להביא כעין סמוכין לדעת הסוברים דלא הוה נבלה מחיים, מסוגיא דחולין י"א ע"ב, ר"א אמר אתיא משחיטה עצמה, דאמר רחמנא שחוט ואכול, וליחוש שמא במקום נקב קא שחיט, חלא לאו משום דאזלי' בתר רובא, וידוע קושית הראשונים ובכללם גם הר"ן ז"ל, על הילפותא מפרה אדומה, דאזלי' בתר רובא. דלמא שאני פרה אדומה דאית בה תרתי רובא וחזקה, משום דפרה בת שתי שנים וקיי"ל דטרפה אינה חיה י"ב חודש ותי' למש"כ התוס' שם, דחזקה שלא נתבררה לא הוי חזקה יעו"ש בר"ן אלפסי ז"ל ולפ"ז אם נימא דנקובת הוושט לא הוי נבלה מחיים איך יליף ר"א משחיטה דלמא במקום נקב קשחיט, הלא כאן איכא רובא וחזקה שבחייה לא היתה נבלה. דלשיטתם לא הוה נבלה מחיים רק בעשאה גסטרא והוי חזקה שנתבררה ועכצ"ל כדעת הרמב"ם והמחבר ז"ל דגם נקובת הוושט הוה נבלה מחים, וגם זהה הוה חזקה שלא נתבררה. די"ל שנולדה בוושט נקוב אם כי בישוב קושיא זו דהלא יש רובא וחזקה. נאמר עוד תי' אחרים וזה יהיה דעת הסוברים דס"ל דלא הוה נקובה מחיים, אמנם לישובא דא יהיה סעד לשיטת הרמב"ם והמחבר ז"ל וכמובן. כ"ב מאאמ"ו זללה"ה.

ל"ח. בפמ"ג שם ס"ק ט"ו, אלא ביתיר כיס, קשה כו', או דסובר כל יתר כנטול, אף שלא במקומו והראוי, או דימין מקומו הוא, ואף דשינתה מקומה פסולה זה לחומרא כו' יעו"ש. ולפ"ז אם נפל ב' זיתים משני בהמות שאחת היה לה ב' כיסין מימין מרוחקין ואחת משינתה מקומה א"צ לבטל אלא זית אחד מהן, דממ"נ אחת מהן כשרה, משא"כ

לטעם הראשון דכל יתר כנטול אך שלא במקומו. ויעיון בש"ך ס"ק י"ג בשם התב"ש דשינתה מקומה מקורו מתוס' ויש להחמיר בו. וצ"ע לדינוא.

ל"ט. בש"ך ס"ק ו' ח', בהאביד את הריאה במזיד, דהוי כמבטל איסור, מ"מ שרי למכור לאחרים בדמי טרפה, כמבואר בתב"ש סק"ב ובלבו"ש בביאוריו שם יעו"ש אם דקיי"ל דלא שרי בנאבדה הריאה רק במקום הפסד, ולאחריני הלא אין הפסד, מ"מ הלא עיקר האיסור הוא על קרקפתא דגברא, דאל"כ כ"א ישליך את הריאה וכמש"כ הש"ך, וא"כ על אחרים, אין שום טעם לאסור אך שלא במקום הפסד דאסור לדידיה אסור גם לאחריני, דאל"כ לא יפסיד הוא, וכסברת הר"ן ז"ל בחמץ שעבר עליו הפסח דאסור לאחרים ולזאת בהאביד את הריאה במזיד, שאינו מוכר רק בדמי טרפה הלא לבעל המבטל קנסינין, ושוב לא ישליך עוד את הריאה, ולאחרים אין שום חשש איסור, כיון דמגוף הדין הכל מודים דכשרה ושרי להו, אם שאין להם הפסד וגם לדעת החת"ס דבכ"מ דמתירין אך במקום הפסד, אחרים ישמרו את עצמם, אם בעלי נפש המה והסכימו לזה האחרונים, מ"מ בזה אין לחוש וכאמור, אמנם גם בנאבדה בשוגג דעת התב"ש ופרת"ב דמ"מ בעלי נפש יחמיר לעצמו אפי בהפ"מ, ויעיון בדרכי תשובה ס"ק נ"ח מש"כ בזה.

צ"ב. בפמ"ג ש"ד סק"י, בהשאלה, שוב ראיתי שזה ליתא חדא דטכ"ע כו' דליהוי מה"ת כו' צ"ע דממ"נ אם טכ"ע דרבנן בלא"ה שרי בנשפך גם בא"מ בספק אם היה ששים, ועכצ"ל מפני דטעם כעיקר מן התורה, והחקירה במקומה עומדת.

צ"ד. בשפתי דעת ס"ק כ"ח בשם המבי"ט ז"ל, דכל מלתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה אינו אלא מדרבנן יעו"ש ובש"ד סי' י"ח:

סק"ח, והדעת תורה בסי' י"ח ס"ק י"ד העיר על זה מלשון הירושלמי שהובא בתוס' סוכה ט' ד"ה סוכה מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר בריא הוא שלא דקדק בה. דמשמע דהוי דבר ברור יעו"ש לדעתי יש לחלק ולאמור דשאני דקדוקי דמצוה כי רבים המה והפמ"ג צדד לאמור די"ל דבאיסור דרבנן נאמן לאמור ברי לי אולם בדע"ת שם הביא מבדה"ב שבב"י יו"ד קכ"ח בדין יין של קראים וט"ז סי' ק"צ סק"מ ונה"כ שם ומאו"ח סי' תמ"ז ופמ"ג שם ס"ק כ"א בא"א. דגם בדרבנן לא מהני ברי יפרש דהוי כברור שלא דקדק, וא"כ מה"ת אינו נאמן. דזה תלי בזה וכמובן.

צ"ח. בב"י ז"ל כ' וז"ל. הרא"ש בפ' גה"נ דטכ"ע במבשא"מ דאורייתא כו', ור"ת פי' כו', ואע"פ שבשם רבינו חיים כ' הרא"ש הא דטעמו וממשו קרי ליש בו כזית בכא"פ והאוכל ממנו כזית לוקה לא נמנע רבינו מלכתבו בשם ר"ת ז"ל משום דמשמע דלענין דינא לא פליגי ר"ת ור"ח ז"ל עכ"ל. לא זכיתי להבין דברי קדשו של רבינו הב"י ז"ל דהרי לפי'

ה"א דתוס' שיחסו הרא"ש לר"ת ז"ל, לוקה גם באין כזית בכא"פ כמבואר להמעיין, וא"כ מרחק רב ביניהם בשיטתם, והב"ח נשמר מזה באמרו ורבינו כ' כפי' הב' ע"ש ר"ת, נמשך אחר סתם תוס' שהם דברי ר"ת ז"ל עכ"ל. ויעיון פרישה ס"ק י"ב וצ"ע.

צ"ט. ש"ד סק"ב. ומ"מ טעמא דא"ז לא ידענא כיון דהיתר מצטרפין להיתר, דאיסור אמאי אין מצטרפין להיתר, כיון דאין מצטרפין לאיסור. ואולי משום שלא יבוא לטעות באם בישל הנבלה תחלה ע"כ. יש לפקפק קצת, דלטעם זה היה צריך להצטרף לאיסור כמו אם בישל הנבלה תחלה ויש ליישב, ואולי י"ל בטעם האי פסקא כי יש מקום לספק בשלשה פנים, אם ה' כרמב"ן ז"ל דעצמות האיסור מצטרפין לאיסור, או כר"ש רשב"א ורא"ש ז"ל דמצטרפין להיתר, חדא ועוד אם יש להם מיחל וטעם ומ"מ לא אסרה התורה טעם זה, כמש"כ הפ"ת וכו"פ הובא במ"ז בבחינה ה"א, או אין להם מיחל כלל, ועוד בה שלישיה. אם גם מכלי אין כח במשהו לצאת, ולזאת גם באין להם מיחל יכולין לבטל האיסור, או דיש כח בבליעת משהו לצאת מכלי, ואינם מצטרפין להיתר, אם אין להם מיחל וכמבואר בפמ"ג בבחינה ה"א, ולזאת עצמות ההיתר מצטרפין להיתר מפני ס"ס, שמא יש בהן מיחל, ושמא אין יוצא בליעת משהו, יש כח לבטל גם באין מיחל, עצמות האיסור אין מצטרפין לאיסור, מפני דאיכא ס"ס להיתרא שמא אין בהם מיחל וטעם כלל, וגם אם יש. שמא לא אסרה תורה טעם כזה. אמנם להיתר אין מצטרפין דאין לעשות ס"ס שמא אין בהם מיחל ומ"מ יכול לבטל, וגם אם יש בהם מיחל שמא התורה התירה טעם זה כי לעומת זה יש ס"ס לאיסורא, שמא יש בהם מיחל והתורה אוסרתה ושמא אין בהם מיחל ואין יכול לבטל, ואיכא ס"ס נגד ס"ס, והוי ספק השקול ולזאת אין מצטרפין לעצמות היתר בא"מ דהוי ספיקא דאורייתא, למאי דקיי"ל טכ"ע מה"ת (וזה נאמר אך לדעת הפרי תואר, דגם בא"מ מצטרפין משא"כ לפר"ח גם עצמות היתר אין מצטרפין הובא בדרכי תשובה שם סק"ז יעו"ש) וגם במינו כדי שלא נבוא לטעות לצרף גם בא"מ כנלע"ד לפום רהיטא.

ק"**ב**. מ"ז סק"ב משכ"כ בשם הפרישה, יעיון תוס' ביצה י' ע"ב ד"ה איכא חד דנראה כשיטת הב"י, וכ"נ דעת החו"י שהובא בפמ"ג כאן ס"ק הקדום ומש"ך סי' ט"ז ס"ק כ"ה יעו"ש.

שם בש"ד סק"ג, ולפ"ז אפי' בס' רוטב הבלוע בביצה כו', יעיון ביאורים סי' צ"ב סק"א וצ"ע ושם בסק"י י"ל דאזלי' כאן בתר החתיכה ובעין הוא צ"ע דלפ"ז מאי הקשה הש"ך בסק"ט מכלי.

ק"ד. בחוו"ד סק"א כ' דבפחות מכשיעור ליכא למיחש גם בא"א לברר, יען דח"ש ע"י תערובות שרי לדעת החכ"צ, דאיסורא דח"ש הוא מטעם אחשביה יעו"ש, תימה כי החכ"צ לא כ' כן אך לשיטת הרא"ש ז"ל דח"ש חמץ אינו חייב בביעור אשר לא קיי"ל כן כמבואר באו"ח סי' תמ"ב וגם ח"יש בשבת, קיי"ל כמש"כ המל"מ בפי"ח מה' שבת בשם רש"י ז"ל שבת ע"ד והגה"א דאסור מה"ת וכן הלכה גם בח"ש ע"י תערובות דאסור מה"ת והדברים ארוכים וגם אני בעניי כתבתי בזה בספרי חידושי בן יאיר על ש"ס בכמ"ד ובספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ב' יעו"ש.

ק"י. בחוו"ד ס"ק ב' כ' בישוב קושית המפרשים על הא דפסקי' כרב, הלא בזבחים ע"ד מבואר דפליג אמתני' דכל הזבחים. ואנן קיי"ל כמתני' וז"ל דהא לכאורה ק' דמאי פריך כו' ואי כוונתו שיהיו רועין עד שימות אחד ממילא ג"כ ל"ק דהא מבואר ביומא ס"ו בהא דמקשה הש"ס אפר ושעיר ביוה"כ שירעו ומשני כיון דבת הקרבה היא טרוד ואתי לידי תקלה אלמא כו' ע"כ, יש לפקפק על תירוצו כי הרמב"ם ז"ל בפ"ד דפהמ"ק ה' ב' פ' כר"א ור"ש דגם פר ושעיר יוה"כ שאבדו והפריש אחרים תחתיהן דירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה, הרי דאף שאינו מסיח דעתו מהקרבה עבדי' לתקנתא דרעייה ולא חיישי' לתקלה והדק"ל. וטעם הדבר כתוב הוא עלי ספרי חב"י בח' ליומא שם יעו"ש.

קכ"א. בפת"ש הביא, לדין קדרות של ברזל המצופים בהיתוך לבן ושוע אט מועיל בהן ליבון, ולא חיישי' דלמא יפקע ההיתוך בשם החת"ס חיו"ד סי' קי"ג. ושם בחת"ס בא למסקנא וז"ל. ואי פקעי הרי קמו, שהוא כ"ח שהרי פקע ע"י האש ואמנם אי לא פקעו לא נימא דלא אסיק להו שפיר משום דחייס עליה, דכיון דאינו אלא שוע בעלמא וגם ספק אם הוא חרס מותר לסמוך ע"ז עכ"ל. לפ"ז כעת שאנו רואין כי השוע נפקע ע"י האש אין לנו לסמוך אך על הסברא דאינו אלא שוע בעלמא. ויש סעד לזאת הסברא מפסחים י"א ע"ב, ומי אמרי' לר"י אדם בהול על ממונו, והתנן ר"י אומר אין מקדרין הבהמה ביו"ט מפני שהוא עושה חבורה אבל מקרצפין כו' התם דלא שביק ליה מיית אמרי' אדם בהיל על ממונו הכא אי שביק ליה צערא בעלמא הוא לא אמרי' אדם בהול על ממונו כו', כן הכא אם כי נפקע השוע מ"מ לא חיישי' דלמא חייס ולא עביד ליבון מעליא כי זה כלל גדול דבדרבנן על המחמיר להביא ראיה ויש מקום לחלק ולאמור דלא גזרו חז"ל רק היכא דאיכא למיחש דכל הכלי יפקע דהוי רמיית גבי בכור אז דווקא בהול על ממונו, משא"כ בפקיעת השוע דהוי רק כצערא בעלמא בזה אינו בהול כ"כ ומתוס' שבת קי"ז ע"ב ד"ה הא ג"כ סעד לזאת הסברא אשר בכגון דא לא גזרו חז"ל דלא יועיל

ליבון מחששא דפקיעת השוע, ושומעין להקל בזה, אמנם לדינא יעיון בדרכי תשובה שם דעת גאוני בתראי בזה.

ר"א. בבית לחם יהודה על סעי' ל"ו האריך והעלה לאסור עשיות מקוה ע"י פלומפף ובספר מי השילוח בסופו פלפל בזה ומסיק להחמיר ובשו"ת שו"מ מהד"ג ח"ב סי' קכ"ב, ובמהד"ד ח"ג סי' ק"ב ובשו"ת הרי בשמים ח"ב סי' קל"ב העלו לאסור גם לנקות את המקוה והשו"מ שם לא התיר אלא באופן שיקבע הפלומפף למעלה משיעור מ' סאה, ושיחזקוהו שם אל דופן המקוה במסמרות דווקא שלא יבוא מכשול ע"י שכחת הבלן, לשאוב גם למטה משיעור זה:

ואין לסמוך על הבטחת הבלנים – אמנם בנחל אשכול שבאשכול סי' נ"ג הביא דיעות המקילים וגם הוא צדד להקל יעו"ש ובשו"ת מהרש"ם ז"ל ח"א סי' מ"ד ובדרכי תשובה הביא בוודאי דעת כל האחרונים המדברים בזה, ואינו עמדי ולהלכה ברורה, לא זו שאין לעשות מקוה לכתחלה. ע"י הפלומפין, גם באין בהם שליטת ידי אדם. ותנועתן הוא ע"י גלגלי המים. או בכח הקיטור, וגם ע"י המשכה, מכל זאת אסור כהכרעת רובם מגאוני בתראי ז"ל, אך גם לנקות על ידי הפלומפין מקואות אסור רק כשיעשה כעצת חכם השו"מ וכנ"ל אז ואך אז יש להתיר.

אמנם כשאירע שנעשה שלא בידיעת חכם העיר ועשרה ימים עברו עד שנודע לו, ותיכף תיקן מקוה טהרה, שתהיה כשרה גם לכתחלה, הנשים שטבלו באלו עשרה ימים, עלתה להן הטבילה, כי הכרעת האחרונים הוא דפלומפ ספק כלי, ושאובה גם בהמשיכוה כולה, מלבד מה דיש מראשונים ז"ל דפסקו כרבין (תמורה י"ב) להכשיר גם בהמשיכוה כולה, כמבואר בב"י ז"ל שם אם כי אנו אין לנו אלא פסק הרמב"ם וטוש"ע:

שם סעי' י"ד, ושיטת רובם ככולם מקמאי ובתראי דאין להכשיר אך ברבייה והמשכה, הלא גם לשיטתם, אינו אלא פסולא דרבנן, וכמבואר להמעיין. אם כי בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קמ"ו כ' עכ"פ המשכה ושאובה שהמשיכוה כולה, לרוב הפוסקים כשר מה"ת, אבל גם בזה אינו ברור דלשיטת הגהמ"ר בפ"ק דקידושין, הוי פסול תורה, כמ"ש בתשו' בית שלמה ה' מקואות הלא הגהמ"ר הוא דיעה יחידאה ולעומתו הלא יש כמה וכמה מראשונים ז"ל דס"ל בכל פסול שאובה. שאינו אלא מדרבנן, אך אנו קיי"ל כהכרעת פסק הרמ"א ז"ל שם בסעי' ב' דרוב שאובין מה"ת. וכבר ביאר זה הדיח בפתיחה אות ה' דשאובה שהמשיכיה כולה הוא רק מדרבנן וגם האמרי יושר בעצמו שם בסי' ס"ז כ' ושאובה שהמשיכוה כולה הוי רק דרבנן, וא"כ הוי ספיקא דרבנן להקל, וכ"כ הרבה אחרונים בתשובותיהם – ובכן בנדון זה שאירע דמן הפלומפף היה בהמשכה לערך

שבעים מעטיר על גבי קרקע הראוי לבלוע (יעיון בספרי שו"ת ח"א סי' ט"ז וח"ב סי' ל"א, ואולי יש עוד לצדד ולאמור דמן המים שהלכו נבלעו בקרקע, ומן הקרקע באו מים אחרים, כעין פסק הש"ע שם סעי' מ"ז, יעיון בב"י שם כשם תשו' הרא"ש ז"ל, ובתשו' מהרש"ם ז"ל ח"ג במפתחות לסי' שס"ז, שחידש דבר לענין מים שנבלעו בפפר יעו"ש) אשר ההמשכה היתה כהלכה, ופלומפף הלא הוא ספק כלי, ויש כאן ספיקא דרבנן שהיא לקולא.

גם ברבייה והמשכה שהלכו כאחד ובהם רוב כשרים ומיעוט שאובים. ולא היה בראשית לא כשרים ולא פסולים, יעיון שם ברמ"א וש"ך ז"ל ס"ק צ"ט, ובשו"ת אמרי יושר שם סי' פ"ו כ' בשם שו"ת משיב כהלכה סי' י"ז דבכה"ג אין מועיל המשכה, ובשם לקם ושמלה אות פ' דחולק על המשיב כהלכה. ויען כי בספר חיבור לטהרה, כלל ג' סעי' כ"ז פקפק בהאי פסקא. גם בהי' מקודם כ"א סאין כשרים, ולזאת עכ"פ בהיה שם רק רוב כשרים. ולא מקודם, יש להחמיר ודלא כהלחו"ש על זה יש להשיב כי לעומת פקפוק של החיבור לטהרה, יש פקפוק של המשנה ברורה בפ"ד דמקוואות מ' ד' על פסקא של רבינו הב"י רמ"א וש"ך ז"ל דבהיה מקודם פסולים שלא יועיל המשכה יעו"ש. וסמי הא מקמי הא ונשאר הדבר בקו המשוה, ולדינא העלה גם האמרי יושר שם לאמור, אך לענין דעבד שכבר טבלו, כיון דבספר מרכבת המשנה פקפק לאמור דסגי ברוב כשרים וכן בדברי חיים, ובס' גולות עליות הביא גם מדברי הצ"צ מהגה"ק מלכאוו"ץ דס"ל דרוב כשרים הוי ככ"א סאה עכ"פ בדעבד גם ברוב כשרים נגד השאובים יש להכשיר יעו"ש. ויראה כי המה אמרי יושר להלכה.

ונתבאר כי אך הנשים שטבלו בלא ידועה אין עליהם שום לעז ובדעבד עלתה להם טבילת טהרה אמנם לכתחלה חלילה ואסור לעשות מקוה ע"י פלומפ מעיקר הדין וכנ"ל וגם לנקות המקוה ע"י פלומפף אין היתר אך כשיעשה כמש"כ השו"מ ככתוב למעלה להלכה ולמעשה.

רס"ו. בש"ע סעי' ה' איפסקא להלכה כדעת רוב הפוסקים ולא כבה"ג יעיון ב"י ז"ל אמנם מצינו חבר לבה"ג ר"ח ז"ל שכל דבריו דברי קבלה בפירושו לעירובין שם שפי' כבה"ג ונתחזק דעת העיטור ללמד זכות על המנהג יעיון טוש"ע או"ח סי' ש"ז, ובש"ע סי' ער"ו ברמ"א ז"ל.

סימן מ

להרה"ג כו' ר' מתתי' יחזקאל גוטמן נ"י אבד"ק ליאובה בסרביא.

מכתבו הגיעני ובדבר שאלתו בזה"ל. באתי בזה בדבר מצוה כאשר כו' מפה מתה עליו אשתו זה יותר משנה וקודם פטירתה דרשה מאתו שיתן לה תקיעת כף שלא ישא את בת דודו אלמנה זה יותר מט"ו שנים והנה אין מזדמן לו שידוך אחר הגון כי יש לו ילדים צעירים ופרנסתו מצומצמת מאוד מאוד רק זו שהיא קרובתו וכבר ישבה זמן כזה באלמנותה ואין לה נדוניא אף פ"א ואין לה אפוא לשבת והיא צנועה וחסידה מוכרחת להסכים ונפשם בשאלתם אם מותר עפ"י דת תוה"ק כו' עכ"ל שאלתו שאלת חכם עם התשובה גם יחד כי דעתו נוטה להתיר הדבר ע"י בי"ד של ג' ובא כציונים להלכה.

יפה כוון להלכה אם כי ציונו הראשון לשיטת הרשב"א המובא בב"י ז"ל סי' רל"ט דת"כ אין בה אלא משום שארית ישראל לא יעשו עולה ואפי' התרה לא צריכה אין בזה כדי סמיכה כלל להלכה כי לעומתו הלא שיטת ר"ת ז"ל בטור שם להחמיר בת"כ שאין לה התרה אך ביש הפסד בדבר, או מכשול אז יתירו לו (יעיון בפרישה שם סק"ה) ושוב באנו לקו המשוה וחזי' דדעת הרשב"א ז"ל לא הובא בש"ע, ודעת ר"ת ז"ל להחמיר בת"כ יותר מבשבועה הובא ברמ"א ז"ל שם סעי' ב' וידוע דעת כמה מגדולי האחרונים כי דעה שאינה נזכרת בש"ע אין לעשות ממנה ספק פלוגתא הובאו בדרכי תשובה ביו"ד נ"ז סק"ט, ובתומים בקיצור תקפו כהן ס"ק קכ"ד שאין לומר קים לי נגד פסק הש"ע ורמ"א ז"ל, הובא לשונו הקדוש בספרי שו"ת ח"ב סי' ל"א, יעו"ש ובפמ"ג בש"ד סי' מ"ח ס"ק כ"ה אם כי החכ"צ בסי' מ"א כ' ובענין נודר על דעת חבירו לא אכניס ראשי במחלוקתן של ראשונים כי אנכי היום גולה ומטולטל ולבי בל עמי מה גם כי ה"ה נר"ו לא השגיח בו כי אין שבועה זו אלא ת"כ כאשר כ' ה"ה נר"ו, ואיכא מ"ד אפי' התרה אינה צריכה ואין בה אלא משום שארית ישראל לא יעשו עולה וכו'. כ"ש כשכבר התירו לו ב"ד כו' עכ"ל. מלבד ממה דחזי' כי החכם השלם ר' יוסף אלמושנינו ז"ל לא השגיח בזה שאינו אלא ת"כ, כי ס"ל דדינה ממש כשבועה או עוד יותר חמור ולא החשיב גם לצירופא דעת האומר דאפי' התרה אין צריכה גם החכ"צ הלא העיד על עצמו כי לא הכניס ראשו בפרט זה, יען שהיה גולה ומטולטל ולבו בל עמו והוי כהא דאמרי' (שבת ג') כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי, דילמא לאו אדעתיה ופירש"י ז"ל שאין לבו למס' זו כן י"ל אלמלי רבינו החכ"צ ז"ל נתן אז לבו לב הארי לפרט זה גם הוא היה בא לעמק השוה עם הר"י אלמושנינו ז"ל מבלי לעשות סניף מזאת הדעה ולהלכה לא היה צריך לזה כאשר מסיק וכ"ש כשכבר התירו לו בי"ד כו', שאין לאחר מעשה בי"ד כלום יעו"ש ואין לנו אלא פסק הש"ע דת"כ דינה כשבועה וצריכה, ויש לה התרה, במקום שמתירין שבועה מדוחק או לצורך מצוה כבסי' ר"ג ר"ל, ובש"ך סק"ב יעו"ש.

אמנם בזה קלע אל המטרה, בציונו לפסק הרמ"א ז"ל רל"ב סעי' י"ז אשה שנדרה לבעלה בחליו שלא תנשא אחרי מותו או להיפך כו' אם עשו זה משום הפצרת החולה שלא תטרף דעתו עליו הוי כנדר אונס כו' והיא הלכה פסוקה באחרונים, וגם החכמת אדם כלל ק"א אות כ"ז בכללם, ובכאן הלא היא דרשה מאתו שיתן לה הת"כ דנחשב כאונס שלא תטרוף דעתה, ובספר שלחן העזר סי' א' סעי' ז' סק"ד כ' בשם שו"ת בגדי כהונה סי' נ"ג, באשה שנתנה ת"כ לבעלה בחליו שלא תנשא לאחר מותו עד ששה שנים כו' ורוצית לישא בטענתה שלא נתנה ת"כ בלב שלם רק מחשש סכנת בעלה והעלה מכו"כ טעמים דיכול הבי"ד להתיר לה. וכן בשו"ת הר המיר סי' כ"ג ובשו"ת חתן סופר סי' ס"א בת"כ לבעלה בכה"ג להתיר והוסיפו עוד בטעמים. יען שאין לבעל שום קורת רוח ונא תועלת ממה שלא תנשא ובאשה בלא בעל איכא חשדא והוי כצורך גדול ונשואיה חשוב כדבר מצוה ומתירין לכתחלה יעו"ש ואם הורו כן הגאונים להתיר לאשה. דלכמה פוסקים גם על לשבת לא מיפקרה על אחת כמה וכמה דמתירין בכה"ג לגבי איש דאין מזדמן לו שידוך אחר, דאיכא בזה משום לשבת ולהצילו מהרהורי עבירה, והת"כ הוכרח לתן לה שלא תטרוף דעתה בוודאי דיכולין להתיר לו גם לכתחילה.

הר המור, והחתן סופר, אמרו בטעמם להתיר, יען שאין לבעל שום קורת רוח ולא תועלת ממה שלא תנשא. ואני מוסיף בנד"ד לאמור, כי עוד יהי' קורת רוח לנפשה. כשישא בעלה בת דודו האלמנה, כי מאוד הזהירה לנו תוה"ק, בלאו זה דכל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו וגו' וביאר זה באריכה הרמב"ם ז"ל בלשונו הזהב בפ"ו מה' דעות יעו"ש. (יעיון שבת נ"ה ובשו"ת מהרש"ל ז"ל סי' ס"ד, ובמש"כ בעניי בספרי שו"ת ח"א סי' ס"ז) ולאחר מיתתה אשר שמה, גם קנאתם ושנאתם אבדה, בוודאי לא ניחא לנפשה שתהיה היא גרמא בנזיקין (אשר בדיני שמים חייב גם על גרמא כמבואר בב"ק נ"ה. נ"ו.) בצער אלמנה ובני בעלה היתומים וזכות היא לה בעולם הנשמות בהתרת הת"כ מלבד פסק הרמ"א ז"ל בסי' רכ"ח סעי' כ' דאם מת שא"א להודיעו מתירין לו כך בכאן הוא עוד בסוג זכין לו לאדם שלא בפניו, וחסד להחיים והמתים' עושים בזאת ההתרה. **וידועים** המה דברי המ"מ (בפ"ב מהא"ב ה' י"ד) עמש"כ הרמב"ם ז"ל ומצות חכמים כו' וה"ה לבת אחיו שנאמר ומבשרך לא תתעלם וז"ל:

ודעת רבינו כמ"ש במדרש נשא אדם אשה מקרובותיו עליו הכתוב אומר עצם מעצמי כו' ובהתחבר שתיהן אז יהיה האוהל נכון ויהיה שלום בבית כו' ע"כ אמרו חכמים שעליהם אמר המקרא שנאמר ומבשרך לא תתעלם יעו"ש. ובאבע"ז פ שמות עה"פ וילך איש מבית לוי ובבחיי פ' חיי שרה עה"פ אשר לא תקח דבפרשה זו יש אזהרה לישא

ממשפחתו ואז השלום מתקיים ולזה צריכין עוד יותר בבנין בית שני ולשלום בית, עבור בנים היתומים מאמם (בשו"ת ד"ח ח"א בחאה"ע סי' ז' כ' וז"ל בזה שישא בת דודו כבר דשו ביה רבים, ועל זה נאמר בא וראה האיך העולם נוהג, ולכן אין שום חשש לפענ"ד.) ובכן מצוה רבה היא להרנין לב אלמנה צנועה וחסידה (יעיון בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' שמ"ט) והיתומים שתהיה להם כאם הבנים ורשאין גם לכתחלה. ועוד מצוה להתיר הת"כ ע"י בי"ד של שלשה מכל הלין טעמים הנאמרים אשר המה פשוטים וברורים, להלכה ולמעשה כי ישא את בת דודו האלמנה לאשה, ויהיה שרוי בברכה טובה ושלום. ואחתום בשלום חיים מרדכי

סימן מא

להרה"ג חו"ב כו' מו"ה משה קאפל כ"ץ נ"י אבד"ק רומינענקא, בסרביא.

בדבר הוראה הברורה, שהעליתי בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' מ' ונתבאר עוד יותר באר היטב בעזהש"י בספרי ח"ב סי' ע' ובאתי שם למסקנא בזה"ל. וזאת תורת העולה. מכל האמור בזאת התשובה, לכל בית ישראל היוצאים ביד הרמ"א ז"ל בשם הגאונים דאסור למול עכו"ם שלא לשם גירות. איסור זה נאמר ביתר שאת על בן הנולד לישראל מנכרית, מטעמים ברורים וכנים הנאמרים, וחלילה לשום על וולד שהוא גוי גמור חותם קודש, וגדולה מילה שנכרתו עליה י"ג ברית, (נדרים ל"א יעו"ש ובזוה"ק סוף לך) במספר אחד, כי הוא אך לישראל גוי אחד קדוש, וכאשר יצאה זאת ההוראה להלכה פסוקה מגאוני עולם, מהרש"ק מהר"ם שיק, מהרש"ם, ומהר"א ברש"ל, כורת הברית ומאורי אור (ובקונט' אוהל מועד סי' קס"ג, כ' כי השיג מכתבים רבים מרבנים לאיסורא) ומו"ה יוסף חיים זאנענפעלד ז"ל, ועוד כמה גאוני בתראי שהורו כן מעיקר הדין לאיסורא הלכה למעשה, והיא הלכה ברורה בתורת א' חיים,

ובזה שאל כת"ה אם נולד בן לישראל מנכרית ערבית והערביים הלא המה מבני ישמעאל אשר לדעת הרמב"ם ז"ל חייבים במילה, אם יש מקום להתיר למול בן כזה בשכר – הנה גם בזה אסור כי ז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"י מה מלכים אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם, שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל בשמיני ואין נהרגין עליה ע"כ. וכ' הכ"מ הטעם וז"ל. ואין נהרגין עליה משום דאז' מצוות אשכחן שנהרגין, וכמו שקדם אשמנה נא חשכחן ע"כ. וכ"כ שם הרדב"ז ז"ל ולכאורה תמוה דהלא בלא"ה הוי ס' נפשות להקל וכמש"כ שם המל"מ טעמא דרבינו הוא משום דנתערבו בני ישמעאל בבני קטורה, והכל חייבין מספק ואין נהרגין מספק, וי"ל למש"כ הפמ"ג בפתיחה לתערובות והנו"ב

במהד"ת חאה"ע סי' מ"ב יישב בזה קושית השאגת אריה ז"ל בסי' מ"ט דלבני נח לא נאמר אחרי רבים להטות להקל יעו"ש אשר לטעמם יש מקום לאמור דגם קרא דוהצילו העדה דמזה למדו חז"ל דס' נפשות להקל, אך לישראל נאמר ולא לבני נח ולפ"ז יתפרש קישור לשון הרמב"ם ז"ל דהקדים ונתערבו לאין נהרגין ולמל"מ א"ש דזה הטעם דאין נהרגין הואיל ונתערבו כו' יתחייב הכל בשמיני וק' הלא סנחרב בלבל את כל העולם וכקושית השאג"א, ועכצ"ל כמש"כ הנו"ב דאחרי רבים להטות לא נאמר אלא לישראל ולא לב"נ ולפ"ז ה"ה די"ל דקרא דוהצילו העדה לא נאמר לב"נ ולא אמרי' גבייהו ס"נ להקל והוי אמינא דיהיו נהרגין גם על ספק קמ"ל דמ"מ אין נהרגין עליו מטעמא שכ' הכ"מ ורדב"ז ז"ל דאך על ז' נהרגין ולא אשמנה ולפ"ז יצא לנו אם אמרי' ס"נ להקל בב"נ במחלוקת שנויה דלרדב"ז וכ"מ ז"ל לא אמרי' ולמל"מ ז"ל אמרי' וכאמור.

ועתה אשר החיוב עליהם אך מטעמא דבב"נ לא אזלי' בתר רובא הלא מובן מאליו כי לנו דאזלי' בתר רובא ולאחר שבלבל סנחרב כל העולם כולו אמרי' שאינם מבני קטורה (דמה"ט התירו ליהודא גר עמוני לבוא בקהל כברכות כ"ח. וכ"פ כל הפוסקים וגם הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהא"ב ה' כ"ה בכללם) וגם המה בכלל האיסור דאסור לישראל למול גוי שלא לשם גירות. ומצאתי כדבריי בנחל אשכול על האשכול סי' מ' בהערה לדף קכ"ו שכ' וז"ל. ונ"ל דרמב"ם בפ"י דמלכים כ' כיון שנתערבו כו'. ובימי הרמב"ם נתפשטו הישמעאלים בכל מדינות הנודעות לו לכן סתם דאמר גוי אע"פ שנעשה מצוה בהמולו כיון דמחויבי למול עצמם מספק אסור לישראל למולו אם כוונתו לרפואה כיון דיש לחוש שאינו מבני קטורה ואסיר לרפאותו אע"ג שאם ודאי מבני קטורה נעשה מצוה ואף בספק מצוה עליו ומצד הדין נכריח אותם, מ"מ אין אומרים לישראל להכניס עצמו בספק אסור רפואה בשביל שיצא נכרי מס' אסור כו' עכ"ל כי גם לרבי דסבר (עירובין ל"ב ע"ב) ניחא ליה לחבר דנעביד הוא איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה, אך לרעהו נאמר כי כל ישראל ערבים זה לזה משח"כ בנכרי בוודאי לא אמרי' לישראל דלעביד הוא גם איסורא קלילא, למען לאפרושי נכרי מאיסורא רבה. ואני מוסיף עוד על דברי הנח"א שאוסר מטעמא שאין לישראל להכניס עצמו בספק חיסור כו'. ולדידי אסור עוד מטעם וודאי כיון דלישראל נאמר אחרי רבים להטות וכמובן.

ועור יש בזה מהא דאמרי' בקידושין ס"ז ע"ב, מאי באומות הלך אחר הזכר כדתניא מנין כו' ופירש"י ז"ל לענין לא תחיה כל נשמה יעו"ש. ולכאורה יש לדייק על השאלה למאי הלכתא להרמב"ם ז"ל דבני קטירה חייבין במילה א"כ יש נ"מ אם בא אחד מבני קטורה על נכרית משאר אומות דהולד הלך אחר הזכר וחייב במילה ולמה לא אמרה הסוגיא נ"מ

זה הנוהג גם בזמן הזה, מלבד מה די"ל דהרמב"ם ז"ל הולך לשיטתו בפ"ט מה' עבדים ה' ג' דמפרש דלענין אם הולד עבד או, בן חורין אתמר הנהוג גם עתה. בלא"ה א"ש לפירש"י ז"ל שפי' דשאלת הש"ס קאי על למאי הלכתא וגם מנ"ל דבתר זכר אזלי' לזאת משני הש"ס כדתניא וכו' דמבואר התשובה על שניהם הילפותא ולמאי הלכתא וגם הנ"מ לענין עמוני שנשא מצרית אחר שנתגיירו המצרי והעמונית אשר העיר הלחם משנה שם מיושב בזה כי תלמודא קשאל בשתים הילפותא והנ"מ לזאת הביאה מהברייתא אשר שתים שמענו ממנה וזה פשוט דכיון דאמרי' דבאומות הלך אחר הזכר, אם אחד משאר חומות בא על ערבית דהוולד פטור ממילה, ולמש"כ הלח"מ שם כ"ה גם דעת הרמב"ם ז"ל מפסקו בפי"ב מהא"ב יעו"ש ובהשגות הראב"ד ז"ל, וגם לדעת הכ"מ שם בשיטת הרמב"ם ז"ל דגורס בדברי ר' יוחנן, באומות הלך אחר הנקבה, או בבן הנולד לישראל מערבית, אשר מפורש יוצא מקרא כי יסיר את בנך מאחרי, בנך מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן העכו"ם קרוי בנך רלא בנה יבמות כ"ג קידושין ס"ח וכמ"ד) אומר אני דגם להרמב"ם ז"ל וולד כזה פטור ממילה כי דווקא לבני קטורה הבאים מזכרים ס"ל לרמב"ם ז"ל דחייבין במילה משא"כ להבאים אך מבנות קטורה כיון דכתיב כאשר צוה אותו ולא אותה (קידושין כ"ט. טוש"ע יו"ד רס"א) דאין האשה חייבת למול את בנה ומה כ' בשער המלך בפ"א מה' מילה דגם על העבד אין שום חיוב מכללא דמה שאשה אין חייבת גם העבד אינו חייב יעו"ש. ובהגהות רעק"א ז"ל ביו"ד רסי' רס"ז באריכות. גם אנו נאמר כיון שאין יחוס לזה הוולד לבני קטורה אך מכח אם וכיון שהיא פטורה לא יפה כח הבן מכח האם לחייבו. אם כי יש לפקפק בזה, מ"מ כיון דכל פסק הרמב"ם ז"ל בזה חידוש הוא הבו דלא להוסיף עלה לחייב גם הבאים מבנות קטורה וכמובן.

ואין להאריך בזה, יען כי כל זה נאמר לרווחא דמלתא גם לשיטת הרמב"ם ז"ל, אמנם בעיקרא דדינא, הלא ידוע פי' ושיטת רש"י ז"ל בסנהדרין נ"ט ע"ב, על הא דאמרי'. מתקיף לה ר"א, אלא מעתה בני קטורה לא ליחייבו, אותן ששה שנולדו לאברהם הן עצמן לא ליחייבו, ונימא השתא דלא מל אברהם כל בניו שהיו לו בחייו. אם כי המהרש"א ז"ל כ' פירושו דחוק כיון דלא ליחייב למה לא נימא דלא מל אותן, אני בעניי אומר כי דברי אא"ז רבן של כל בית ישראל רש"י ז"ל מורווחין וברורין. כיון שהציווי בא לאברהם אבינו, ובן שמנת ימים וגו' יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא וכן עשה כנאמר וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו ואיך נאמר כי מקנת כסף ובן נכר מל, ובניו שנולדו לו עוד לאחר שנמול (יעיון בהגהות מלוא הרועים שם) לא מל. ולזה כוון רש"י ז"ל באמרו:

ונימא השתא דלא מל אברהם כל בניו שהיו לו בחייו אשר לא יתכן כלל לאמר שיהיו גרועים מילידי ביתו ומקנת כסף. ומש"כ עור המהרש"א לפרש כדעת הרמב"ם ז"ל דפריך הכי בפשיטות דלא ליחייבו לפי מה שאנו רואים דהרבה אומות מבני קטורה שקבלו עליהם מצוות מילה דמוכח דנתחייבו, לולי דברי רבינו המהרש"א ז"ל הייתי אומר כלשונו שאמר על פירש"י ז"ל. דלפ"ז דעיקר הקושיא מהא שאנו רואין שקבלו עליהם זאת המצוה העיקר חסר מן הספר ונא נרמז זה כלל בגמ' משא"כ לפירש"י ז"ל דהקושיא היא בפשיטות מכח סברא הברורה ודעה הישרה כי בוודאי אברהם אבינו מל כל בניו שהיה לו בחייו. והשאג"א שם הרחיב בזה הדיבור כידו הגדולה עד שבא למסקנא בזג"ל:

שכבר נתברר שהעיקר כפירש"י דאין בני קטורה נתרבו למילה אלא אותן ששה לבד ולא זרעם, א"כ ההגריים אין מצוות מילה נוהג בהן כלל עכ"ל. וכל האחרונים הסכימו לדעתו להלכה, וכן בנח"א שם כ' דכל הפוסקים חולקין בזה על הרמב"ם ז"ל. ואין מצוות מילה אלא בישראל יעו"ש.

ובכן פשוט וברור שאין מקום לחלק כלל וגם כשנולד בן לישראל מערבית, נאמרה זאת ההלכה ברורה דאסור למולו מעיקר הדין כאשר ביארתי בעזהש"י אמת לאמתו, בספרי שו"ת ח"א ח"ב שם באריכות ואין מצוות מילה בחותם קודש אלא לישראל גוי קדוש ההולכים בקדושת תורת א' חיים, ובזה אחתום. חיים מרדכי

סימן מב

להרה"ג כו' מו"ה שלמה יוסף מארקאוויטש נ"י ראש ישיבת בית אהרן יאסי.

מכתבו הגיעני ובדבר שאלתו בזה"ל:

בענין שתיית שמן הדגים, (פיש עהל) שנהגו ההמון לשתותו לרפואה אפילו בשבת, ואני נבוך מאוד בענין זה כו', והנביכות הוא מהא דאמרי' בפ' כ"מ החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת כו' ואיפסקא בר"מ ז"ל ובאו"ח סי' שכ"ח זה תוכן שאלתו. והאריך בביאור הסוגיא ובשיטת הפוסקים בדרך הפלפול בהשכל ודעת – והנה עתי בל אתי להשיב על פלפולים. אך על העיקר הנוגע להלכה ולמעשה, שאשיב בס"ד. וגם זה בקצרה אשר בגוף שאלת כת"ה אין כאן שום נבוכה כי גם על השתיה בחול כבר עמד בזה בשו"ת דבר משה מהד"ת סי' ח'. ועוד אחרונים. דמאין נצמח ההיתר שנתפשט לאדם שאיני בריא לשתות השמן דגים שהוא איסור תורה. וחתר ליישב המנהג אך לחולה אם שאב"ס, יעיון ש"ע יו"ד סי' קנ"ה ובספרי חידושי בן יאיר בחי' לע"ז ל"ט מש"כ בזה – יעו"ש. והלא כל פרטי החילוקים בדינא דלא יעלענו בשמן נאמרו אך בחושש בגרוגו

כלומר בחששא בעלמא, ובחושש פשיטא דגם בחול אסור לשתות ואין כאן שום צד היתר גם בדוחק ובאם הוא חולה אך שאב"ס דאז בדוחק מיישבין המנהג שנהגו להקל גם בחול אשר בעל נפש יחמיר לעצמו הלא בשבת שאין כאן אך גזירת חז"ל. וכיון שאין כאן אך חששא. רק שהיא חולה הלא שרי כמבואר בש"ע חו"ח שם באחרונים.

ומה שדייק ברמב"ם ז"ל פ"ז מהמ"א ה' ט"ו דלמה לא הביא זאת במקומו בדיני מליחה בפ"ו. וגם לא ביאר אם צריכין מליחה ולזאת רצה כ"ת לפרש בכוונתו לאמור דמותרין ע"י מליחה כשאר בשר ולח כחוטי דם וביצי זכר דאין מועיל להם מליחה. ע"כ ת"ד. הן מסוגיא עצמה דחולין קי"ג. אשר לדיני מליחה נסמך מימרא דר"מ מוכח כי בא לאמור דב"מ לא נאסרו בלא מליחה וכפירש"י ז"ל. וכל הפוסקים ומפרשים. אשר גם הרמב"ם ז"ל בכללם. וכמבואר בהדיא בדבריו בפ"ד ה' ח"י יעו"ש. ונרמז האי דינא גם שם במקומו ובפ"ז העתיק זאת ההלכה כלישנא דתלמודא כדרכו. ואולי קנה שם מקומו לסמכו לדינא דביצי גדי. שיהיה דבר הצמד מענינו כמו שם קודם שלשים או גם לאח"כ בלא נראו בהם חוטים האדומים מותרין גם לכתחלה בלא מליחה. כן וכל – באות ו' המוסיף על שלפניו – ב"מ שהמאכל סובבן בחללן אין מחזיקין בהם דם. כלומר וא"צ מליחה גם לכתחילה ואולי מזה יצא להמ"מ לפרש כן בשיטת הרמב"ם ז"ל דלא כפירש"י ז"ל וכמש"כ הפמ"ג במ"ז סי' ע"ה סק"ב יעו"ש.

דברי חיים מרדכי

סימן מג

להרב המופלא בתורה ויראה, עוטה מעיל הוראה כו' מו"ה דוד שעכטער נ"י מו"ץ בדאראהוי

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו בזה"ל שערורה גדולה בעירינו בנידון העמדת החופות בביהמ"ד בעזרת אנשים וגם לעשות סעודה קטנה של נשואין אחר החופה את גודל האיסור והמכשלה הזאת ידוע היטב לפי דעת החת"ם אה"ע סי' צ"ח יש בזה משום חוקות העכו"ם. שער באשה ערוה או"ח ע"ה כ"ו. ועוד נוסף לזה באו גם גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך ובמקום מקדש מעט מגלה כ"ט שעירים ירקדו שמה. בחורים ובתולות. פרועי וגילוי ראש כו'. ולמען לעמוד בפרץ ולגמור גדר בפנ' כל עושי אלה עושי עול אמרתי לבוא לכ"ק שליט"א. וכבר בנידון זביחת טלאים בעש"ק אחר חצות. מובא בספרו שו"ת באר חיים מרדכי מהד"ת סי' י"ד אשר דבריו דנפישין בהדרתא לאמתה של תורה נתקבל ע"ע לכל במחיאת כפים. כן אחנן את כת"ה כעת לעמוד לעזרתי בנידון זה. לערוך מכתב לי לשמי ולאסור איסור מהיום והלאה להעמיד עוד חופות בבית המדרש.

ואקוה בטח כי שארית ישראל לא יעשו עולה ויהיו מהמזכה את הרבים עכ"ל שאלתו שאלת חכם.

הנה תשובת שאלתו הלא כבר כתובה היא עלי ספרי גאוני בתראי ז"ל, אשר כולם כאחד אוסרי להעמיד החופות בביהמ"ד, ומהם הובא בספר ארחות חיים על אורח חיים בסי' קנ"א בשם תשו' מהר"ם אש סי' ט' י'. ותשובה מאהבה סי' רכ"ט. ומהרי"א אסאד סי' י'. ושו"מ מהד"ג ח"א סי' קפ"ב שכתבו לאסור. וכ' שם כי איש טהור השדה חמד במ"ע חתן וכלה וחופה אות א' - אינו תחת ידי - מאסף כל דברי הפוסקים המדברים מזה יעו"ש. ומלבד דברי החת"ס בחלק אה"ע סי' צ"ח גודל האיסור בזה. הלא עוד בשנת תרכ"ו יצא פסק בית דין משמנים רבנים אשר בתוכם גאונים וקדושים מצוינים ובראשם הדברי חיים ז"ל ובהסכמת כל גאוני וגדולי ארץ הקדושה עפ"י השו"ע והפוסקים על כמה ענינים, ובכללם גם פרט זה דאסור לעשות חופה בביה"כ רק תהי' תחת השמים. וכל בני ישראל יוצאים ביד הרמ"א ז"ל לעשות החופה תחת השמים לסימן טוב שיהא זרעם ככוכבי השמים (אה"ע סס"י ס"א) וימלא ד' כל משאלותם לטוב להם ולבניהם כל הימים כברכת ולשון צדיק של רבינו החתם סופר ז"ל.

ועוד באיסור חמור ומוסיף לעשות בביהמ"ד סעודה קטנה של אחר הנשואין ובחורים ובתולות פרועי וגילוי ראש ירקדו שמה וגם גוים בתוכם אשר האיסור בעשיית סעודת נשואין בביהמ"ד כבר נתבאר היטב מש"ם ופוסקים להלכה פסוקה בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' ז' וכה השיב ידי"נ הרב הגאון הגדול ר' בצלאל זאב שאפראן ז"ל בשו"ת רב"ז סי' ב' יעו"ש באריכות ומה שדייק קצת בדברייי שבתשובתי השבתי על כל כל בספרי שו"ת ח"ב סי' ס"ב אולם להלכה באנו לעמק השוה. באלו הדברים שמה בזה"ל ולהלכה באתי שם בתשובה דאיסור גמור לעשות סעודת נשואין בבית המדרש, ובפרט לעשות מחולין וריקודים מאנשים ונשים משפחה יחד, כנהוג בעו"ה בשעת סעודת נשואין אשר אוי שכך עלתה בימינו, כי עוד במקדש מעט יעשה כזאת ? שמעו זאת הזקנים ההיתה זאת ובימיכם וימי אבותיכם ? אבר נשים פרועי ראש העוברים על דת התורה ואנשים ביחד ירקדו בבית ה'? האם יש לך קלות ראש יותר מזה? ועוד ועוד... וככן כל מי שיראת ד' בלבו מחיוב להשתדל בכל עין לבטל זה שהוא נגד דת התורה ושכרו יהיה הרבה מאוד בהחזקת תורת א' חיים עכ"ל. וכזה סיים גם הגאון רב"ז ז"ל את תשובתו לאמור סוף דבר הכל נשמע שאיסור גמור וחמור הוא לעשות חתונות ומשתאות בבתי מדרשות וכל הפורש מלחלל שה שמים יפרוש ממות לחיים ויזכה לראות בנחמת ציון וירושלים. ומעתה אל ירים איש את ידו מליטוש תורת אמו וה' יסיר חרפת עמו

ויתקדש שמו בעולמו ואתם ידידיי חזקו והתחזקו להסיר מכשול ויקרא לכם גודרי גדר משובבי נתיבות ונזכה להשיב לב בנים על אבות ע"כ. ולמען אפרושי רבים מאיסורא העתקתי לשון שנינו בחתימת דברינו הנאמר בשפה ברורה להלכה עפ"י התורה עכ"ל בספרי שם. והן הן הדברים אשר גם לתשובת שאלתו נאמרים וה', עם כת"ה בתור מו"ץ וכל יראי ה' שבעיר להעמיד בזה הדת על תלה וחפץ ה' בידכם יצליח לבטל פרצה זאת הגדולה ולא אפונה כי כל אנשי העיר קהלה הנכבדה יתנו אוזן קשבת לקול התורה ובזכות זה יתברכו בברכה המשולשת בתורתינו הקדושה.

דברי לב המצפה להרמת קרן דת תורת א' חיים. ובזה אחתום חיים מרדכי

סימן מד

לבני אהובי בלבי הרה"ג בהלכה וגאון באגדה מוכתר בתורה חכמה ויראה יקר רוח ואיש תבונה כו' מו"ה מנחם מענדל ראללער שליט"א רב בעיר אקערמאנן בסרביא.

בדבר שאלתך שאלת חכם המקור למנהג ישראל רחמנים לפרנס האלמנה ויתומים של הכל קודש לאחר מותם כל ימי חייהם.

הנה ראשית דבר, גדול כח זכותה של האלמנה מכח מנהג ישראל קדושים אשר תורה היא לפרנס נשותיהן של הכלי קודש אחר מותם, כל ימי חייהן של נשותיהן וגדול כח מנהג ישראל שנתייסד עפ"י וותיקין, כבמג"א סי' תר"צ ס"ק כ"ב יעיון שבלי הלקט סי' כ"ג וכל שהמנהג כן הוי כהזתנה מתחלה וכמש"כ בספרי חידושי בן יאיר. בחי' למגילה כ"ז ובשו"ת באר חיים מרדכי ח"א ב' בכמ"ד והבאתי מיו"ד סי' קי"ט סי"ח בהג"ה ובאו"ח סי' רע"ט וחו"מ רסי' ס"ז בשם תשובת הרא"ש ז"ל ועוד מכמ"ד, דכל שהמנהג כן הוא, הוה כהותנה בפירוש בראשית העשיה והקבלה. וכה ראיתי עתה בשו"ת לידי"נ הגאון רב"ז ז"ל בסי' נ"ו שהעמיד בסיס זאת ההוראה על טעם זה, והאריך בבקיאות כידו הגדולה להביא מכמה מקומות שבש"ס ופוסקים. בגדול כח מנהגא שהיא כתורה. וציין ג"כ למקומות אלו שבש"ע כנ"ל עד שבא למסקנא דפשיטא כיון שישראל קדושים נהגו כנ"ל, הו"ל כאלו התנו אנשי הקהלה בפירוש עמהם בעת שמנו אותו עליהם לפרנס אלמנותם ויתומיהם ר"ל לאחר פטירתם שישל"ח הרי כבר הורה זקן רב האי גאון רב"ז ז"ל בתור הוראה פשוטה וברורה.

ואני מוסיף עוד בזה כאשר מורגל בפומי לפרש המקרא (תהלים ע"ה) כי אקח מועד אני משרים אשפוט. כי תוה"ק שב"כ ושבע"פ דברי א' חיים, אשר זכינו שנתנה לנו מאבינו שבשמים לא תשתנה חלילה לרוח העת והזמן. גם אות אחת מתוה"ק. וחלילה שתשתכח תורה מישראל (שנת קל"ט) שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו (דברים ל"א) ודברי תורה

שנתנה לנו ולזרעינו מפי הגבורה אשר היא ואך היא לכל בית ישראל לאורה המה חיים וקיימים בכלל ופרט גם יחד לעד ולעולמי עולמים. אמנם בדבר שבממון אשר כל תנאי שבממון קיים צריכין לתן לב למנהג המדינה והעת והזמן כי כן הוא דין התורה לדוגמא בקנין כסף ומשיכה פלוגתא דר"י ור"ל (ב"מ מ"ז ובכמ"ד) דכלל גדול הוא דה' כר"י דאין מעות קונות במטלטלין וכדאיפסקא בטוש"ע חו"מ סי' קצ"א בי דינא דדיינא הכי לא ישפוט בזה דין אמת לאמתו להמבואר דקנין סיטומתא קניא (ב"מ ע"ד) וכל דבר שנהגו התגרים לקנות בו כגון ע"י שנותן הלוקח פרוטה וכדומה נקנה המקח קנין גמור ואין אחר מהם יכול לחזור בו (חו"מ ר"א) וזהו "כי אקח מועד. לצרף מנהג המדינה ודרך התגרים בכל עת וזמן אז משרים אשפוט כי כן הוא דעת התורה ובדבר שבממון הלא קיי"ל דינא דמלכותא דינא כל עוד שאינו סותר דין תורה כמבואר בחו"מ סי' שס"ט וש"ך סי' ע"ג ס"ק ל"ט. ובדיני דמלכותא הלא אשת מורה שהיה כמה שנים במשמרתו וכן נשי שאר המשרתים את המדינה והמלכות יקבלו פנסיה כל ימי חייהם לפרנסתם אשר מדברים הטובים שבהם למדין כאמרם ז"ל (קידושין ל"א צאו וראו כו' יעו"ש) א"כ יש לדון בזה מכח דינא דמלכותא להתחייב עי"ז גם בדין תורה.

נשאלתי בכגון דא גם מחתני אהובי הרה"ג ומפורסם לתהלה כו' מהר"ל שטרנבורג שליט"א ובחכמתו העיר ג"כ באלו סברות ברורות הנאמרים ונוסף עוד היה בנדונו כי הקהל קצב לה שכירות כו' לאחר מות בעלה הוה כקבלו עליהם לזון אותה דצריכין לזון אותה כל ימי חייה וכהכרעת התומים וחת"ס המובאים בפת"ש חו"מ וסי' ס' יעו"ש. דבעני אין שום פלוגתא ולכ"ע החיוב לזון אותה כל ימי חייה יעו"ש. וביו"ד רנ"ח רנ"ט דבספק צדקה קיי"ל דהוה כספק איסורא לחומרא להוציא גם מיד המוחזק. ומקורו מש"ס חולין קל"ד וירושלמי ספ"ה דפאה ונתבאר היטב בש"ת חת"ס חיו"ד סי' ר"מ יעו"ש. ק"ו בכגון דא דנוסף עוד לאו דאלמנה ויתום לא תענון אשר תוה"ק החמירה מאוד בלאו זה בוודאי נאמר כי עי"ז שקצבה לה והקהלה שכירות הוה כאלו קבלה החיוב לזון אותה כל ימי חייה.

ועוד בה שלישיה מהא דאמרי' בגמ' ב"מ שלהי פ' השוכר דרב אמר לרבב"ח שבא לפניו עם פועלים דתברי ליה חביתא דחמרא הב להו גלימייהו ועל שאלת רבב"ח דינא הכיל השיב אין. למען תלך בדרך טובים והדר אמר ליה זיל הב להו אגרייהו א"ל דינא הכי? השיב לו אין. וארחות צדיקים תשמור אשר מפורש יוצא מתשורת רב כי לארם גדול גם לפנים משה"ד דינא הוא וכן רבים בערך כמותם המה שקולים כאיכות אדם גדול וכאמרם ז"ל נשיא כעם ועם כנשיא. וכנאמר למשה ולישראל עמו. אשר לרבים גם לפנים

משה"ד דינא הוא להם. ויש להמתיק בזה לשון הרמב"ם ז"ל (בפ"א מה' ממרים ה' ב') הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות כו' והמנהגות שיורו בהם לרבים כו' אשר גם על המנהגות של רבים נאמר עליהם עפ"י התורה אשר יורוך כי מנהג ישראל תורה היא.

ידעתי גם ידעתי כי בכל אחת מהסברות האמורות יש מקום להתעקש ולפלפל. אמנם בהצטרף כל שלש אלה יחד לא ינתק והמשכיל על דבר אמת נראה כי הדין דין אמת לאמתו לאפוקי דין מרומה לזכות האלמנה והיתומים, אשר אבינו שבשמים ית"ש הוא אבי יתומים ודיין אלמנות לריב ריבם ועפ"י התורה בראשונה ושכל אנושי באחרונה מחויבים לנהלם ברחמים גדולים. (יעיון בלשונו הזהב של הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' דיעות ובספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ס"ז) והמצערם הלא מפורש בתוה"ק גודל העונש ומרובה מדה טובה להמרחם עליהם ומכל הלין טעמים כנים וברורים הנאמרים. נתבאר כי על הקהלה החיוב עפ"י התורה לפרנס אלמנת ויתומי הכלי קודש בהרחבה ועיון בספרי שו"ת שם סי' ס"ח) כל ימי חייהם ובזכות זה אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו להם משמים וזאת היא הלכה למעשה פשוטה וברורה עפ"י התורה בס"ד.

סימן מה

בני אהובי בפסק זה הבנוי על יסוד של שמירת דרך ה' – כנאמר והלכת בדרכיו לילך בדרכי ה' הטובים והישרים (מ"ע תרי"א) – לעשות צדקה ומשפט כי גדול כחה של צדקה להעשות על ידה משפט וחובה אמרתי להאריך עמך עוד הדבור של חבה בהאי ענינא דאמרי' בפ"ק דר"ה ו ע"א ת"ר מוצא שפתיך זו מצות עשה (במשנה סוכה מ"ה ע"א מצות ערבה כיצד. מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא. ובגמ' ותנא דידן מ"ט קרי ליה מוצא כו' בדרך הצחות יש לרמז לאמרם ז"ל במדרש הובא בהג"א שם פ"ג סי' כ"ה דעלי ערבה דומה לשפתים, והוא ששנו חכמים בלשון משנה ונקרא מוצא כי תנא אקרא קרא של מוצא שפתיך) תשמור כו' בפיך זו צדקה ופי' אא"ז רש"י ז"ל קרא יתירא דריש ובתוס' דכתיב יצא מפי צדקה. אולי יש לפרש עוד לאמרם ז"ל (ב"ב ט') כל הניתן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות והוא הנרמז בקרא בפיך זו צדקה (לדעת הרא"ש ז"ל שהוא הי"א שברמ"א ז"ל יו"ד סי' רנ"ח סעי' י"ג דאם אך חשב בלבו ולא הוציא בפיו אינו כלום יל"פ בפיך דייקא זו צדקה שהוציא מפיו וגם למש"כ הרמ"א ז"ל שם דעיקר כסברא הראשונה דגם במחשבה חייב. א"ש פירושא דא למש"כ הפת"ש שם ס"ק ט"ו בשם תשובת דת אש יעו"ש.) על המפייסו בדברים שהיה צדקה הגדולה שבפה ובגמ' שם בפיך זו צדקה אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר

מ"ט דהא קיימי עניים פשיטא כו' קמ"ל התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים אבל הכא לא דהא שכיחי עניים, אמר רבא כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה. מיתבי העיד ר' יהושע ור' פפייס על וולד שלמים שיקרב שלמים. אמר ר' פפייס אני מעיד שהיתה לנו פרה של שלמים כו' כו' רב אשי אמר מאי ואכלנו ולדה שלמה בחג דקתני חג השבועות כו' יעו"ש כל הסוגיא.

הנה היה למראה עיני ספר הקדוש גאון צבי ז"ל כת"י על מס' ר"ה. וראיתי שכ' בזה"ל ו' ע"א ש"ס רב אשי אמר עצרת כו' והרמב"ם בפיה"מ בתמורה הביא דברי ר"א וכן הוא פשוט ד"ה כבתראי וגם פירש דעדות זו אמת, וזה ג"כ פשוט וכ"כ הרע"ב. אך תמהני דא"כ היכי פסק בחיבורו פ"א מה' חגיגה ה' ט'. דנדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט יעו"ש. דהא חזינן מר' פפייס דקרבין בעצרת כו' וקושיתו סובב והולך על מש"כ שם בד"ה דאל"כ כיון דר' פפייס קאמר ואכילנהו בפסח משמע שנשחטה בפסח דדוחק לומר ששחטה ערב פסח דא"כ מ"ש דנקט שאכלה בפסח ולא אכלה נמי בע"פ ובשגם דעיקר מצותו ביום ראשון כמש"כ בת"כ פ' צו פי"ב וז"ל ביום הקריבו את זבחו יאכל מצוה לאכול ממנו ביום ראשון יכול ליום אחד ת"ל וממחרת, אי ממחרת יכול מצוה לאכלו לשני ימים ת"ל והנותר אם הותיר הותיר ע"כ כו' יעו"ש. אמנם בטורי אבן כ' בישוב קושיא זו דהלא נו"ן אין קריבין ביו"ט וז"ל:

והמחוור נ"ל מדקאמר ואכלנו וולדה שלמה בחג ולא קאמר והקרבנוהו בחג ש"מ לא הקריבו ביו"ט אלא מעיו"ט הקריבו ואכלו ביו"ט דזמן אכילת שלמים לב' ימים ולילה אחד כו' יעו"ש. ולשאלת הגאון צבי מהת"כ דעיקר מצותו ביום ראשון. י"ל כי מסתימת לשון הרמב"ם ז"ל בפי' מה' מע"ק ה' ו'. נראה דאין מצוה ביום הראשון יותר מבשני יעו"ש. וטעמא בעי למה השמיט הך דת"כ ונראה דיצא לו זה מסוגיא זו דקאמרה ואכלנוה בפסח ואכלנו ולדה בעצרת אשר לשיטת הרמב"ם ז"ל דנו"ן אין קרבין ביו"ט עכצ"ל דנשחטו מעיו"ט ולמה לא אכלוה בעיו"ט בשלמא על ואכלנוה בפסח ולא בע"פ י"ל כדאמרי' בפסחים ק"ח ברב ששת ובירושלמי שם ה' א' דגם רבי היו מתענין בע"פ יען דאיסתניס הוו וכדי לאכול מצה לתיאבון כן נימי כי גם ר"י ור"פ נהגו הכי כדי לאכול פסח ומצה לתיאבון לזאת לא אכלוה בע"פ אך בפסח. אמנם על ואכלנו שלמה בחג אין מקום לזה ועכצ"ל דאגב קמ"ל דאין מעלה באכילתו ביום הראשון מביום השני ודלא כת"כ וקיי"ל כסוגיא דתלמודא נגד הת"כ והוא שהשוה הרמב"ם ז"ל בה' מע"ק שם שני הימים כאחד לענין המ"ע דאכילת שלמים וא"ש.

ובמה שפלפל הג"צ ז"ל שם לאמור כיון דנו"נ אין קרבין ביו"ט נמצא דביום א' של פסח בלא"ה אין ראוי להקריב ואפ"ה קרינין ליה כולה פסח כו' אע"ג דבציר ליה תרי יומא יו"ט כו' יעו"ש בנועם אמרותיו. יש להעיר בזה מהא דאמרי' בירושלמי מכילתן פ"א ה' א'. ובפסחים פ"ו ה' א' ר' בון ב"ר חייה בעי שלמה שנתו בעצרת אפשר לומר הוא אינו כשר ועובר כהדא כו' אר"ח אלו עבר והביא שמא אינו כשר מאחר שאלו עבר והביא כשר עובר אשר לפי' הפ"מ יוצא מן הירושלמי כיון דבדעבד כשר אם דלכתחלה אסור יש כחן משום בל תאחר אשר לפ"ז אין מקום לפלפולו בזה. וזה תשובה גם להוכחה שעשה דלענין עשה לא בעי' כולה רגל מהא דלא קיימא להקרבה ביומא קמא שנולדה מכח פסק הרמ"א ז"ל באו"ח תצ"ח סעי' ה'. או דבפנים שאני דאסור לכ"ע שמא ימצא בו ריעותא כי כ"ז לא נאמרה אך על לכתחלה. ונסתרה ההוכחה. (ומה שהוכיח ממה דלא היה ראוי להקריב ביומא קמא מכח או"ב זה קיימא. יען מח"ז לגבוה אסור גם בדעבד. אולם זה רק לשיטתו דנשחטה בפסח משא"כ למש"כ בשם הט"א דנשחטה מעיו"ט אין מקום גם להוכחה זו יעו"ש.) ונראה דקאי בשיטת הקרבן עדה שפי' הירושלמי בדרך אחר. ובשירי קרבן כ' דאין סברא לאמור דלכתחלה אין מניחין אותו להקריב ומ"מ יעבור ובזה א"ש דברי הגאון צבי ז"ל.

ובחקירת הגאון צבי אם גם לענין שיעבור בעשה בעי' כולה רגל או לאו להט"א פשיטא ליה דאם אינו ראוי יום אחד מן החג להקרבה גם בעשה אינו עובר יעו"ש. וכן במנחת חינוך מצוה תקע"ה נסתפק ג"כ בזה וכ' וצ"ע לענין עשה דובאת כו' אפשר ג"כ כולו רגל בעי' כו' שוב ראיתי דמפורש הדבר דבגמ' כו' ע"ש בד' ה' ע"ב. ור"מ ס"ל לעיל כיון דא"ר ובאת כו' ממילא עובר על ב"ת מבואר דס"ל דגם על העשה אינו עובר רק בכל הרגל ומדר"מ נשמע לרבנן עכת"ד. אמנם הג"צ מסיק דלענין עשה לא בעי' כולה רגל והכריח כן בשיטת רש"י ז"ל. ולדברי המ"ח שהוכיח מדר"מ לרבנן נתבאר התשובה בדבריו באמרו וז"ל. דע"כ לרבנן כיון דלא אתא אלא לעשה לחוד עוברים אפי' לא קחזי רק קצת הרגל כיון דמיהת בהאי שעתא קרינין ביה והבאת משא"כ לר"מ עיקר האיסור הוא הלאו דלא תאחר דכתוב ברגלים אלא דקרא דובאת שמה מגלה לן פירושו דבל תימא דלא קאי דווקא אשלשה רגלים אלא אפילו אחד מהשלשה רגלים אבל כולה רגל מיהא בעינין דלהא אי אפשר לאפקינהו קרא מפשטיה דהא פסח משמע כולה וכן סוכות עכ"ל. ובזה נסתרה הוכחת המ"ח בדברי טעם ודעת של הג"צ כי מדר"מ לא נשמע לרבנן. ולענ"ד יש סעד לזה מדיוק לשין הרמב"ם ז"ל שכ' בפי"ד מה' מע"ק ה' י"ג בזה"ל. הגיע הרגל ולא הביא הרי זה ביטל מצות עשה. עברו עליו שלשה רגלים ולא הביא כו' הרי זה עובר

בל"ת כו'. אשר יש מהדיוק בשינוי לשונו הזהב דלענין עשה אמר הגיע הרגל ולא אמר כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה כלשונו לענין ל"ת שכ' עברו עליו שלשה רגלים וכו'. ועוד יותר נתחזק הדיוק להידוע כי דרך הרמב"ם ז"ל לאמור כלשון הנאמר בגמ' ורבא הלא אמר כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה. ולזאת אם כי לראשית דבריו שם מ"ע מה"ת שיביא הכל ברגל שפגע בו תחלה כו' יבוא אחריו לשון הגיע הרגל כו' מ"מ לא היה לו לשנות מלשון רבא אם נא שנאמר כי כוון בזה כוונה מיוחדת - כדרכו לרמז הלכה שאינו מבוארת בגמ' במלות קצרים - דאך לענין בל תאחר בעי' שיעבור כל הרגל וכמבואר שם בה' י"ד ט"ו משא"כ לענין עבירת העשה לרבנן אך בהגיע הרגל אם דלח קחזי רק קצת הרגל עובר כיון דמיהת בהאי שעתא קרינין ביה והבאת ולזאת הכוונה שכל הרמב"ם ז"ל לשונו מבלי לאמור בזה עבר עליו הרגל אשר המשמעות יורה בקו המשוה לעברו עליו שלשה רגלים כי בזה לחלק יצא דגם בהגיע הרגל כלומר גם מקצת רגל ולא הביא ביטל מ"ע. ואם כנים אנחנו בזה יצא לנו כי גם הרמב"ם ז"ל ס"ל דלרבנן לענין עשה לא בעי' כל הרגל וכאשר הוכיח הגאון צבי בשיטת רש"י ז"ל.

ובצפייתי ראיתי עוד שם שכ' וז"ל:

בפירש"י ז"ל וולד שלמים שהפריש בהמה מעוברת כו'. רבים תמהו כו'. ויותר תמהני דהא וולד שלמים וכו' אך מי הכריחו לרש"י להמציא דוחק זה. ובשגם בתמורה ד' כ"ה ע"א מבואר להדיא דל"ש לקרותו וולד שלמים כו' יעו"ש. בדבריו החריפים וי"ל עוד להמבואר בתמורה שם ע"ב דרבא ס"ל בטעם דר"י מפני דאדם מתכפר בשבח הקדש. ובאמת מכח אימיה קדיש ונקרא שפיר וולד שלמים יעו"ש ובשט"מ באית טלו וכיון דבכאן עיקר קושית הסוגיא אליבא דרבא דאמר דעובר בעשה וכמש"כ גם הגאון צבי שם לזאת שפיר פירש"י ז"ל כאן אליביה דרבא שהפריש בהמה מעוברת. ויעיון בחי' הריטב"א ז"ל שפי' על וולד שלמים פי' שהקדיש בהמה לשלמים ונתעברה אצלו שהוא קרב שלמים ואצ"ל אם היתה מעוברת כשהקדישה אשר נראה דעת הראשונים בזה לפרש בדרך דאשמעי' דבכל גווני קרב שלמים - וכן מה שדייק הגאון צבי על פירש"י דבתמורה פי' שנולד בתוך הפסח ולא נקיט בגווני אחריני. ומ"ש הכא שלא פי' להדיא דנולד תוך הפסח ולא עברה עליו א' ימים כדפי' בתמורה. לפענ"ד י"ל בפשיטות כי בכל גווני דצייר הגאון צבי ז"ל לפרש דהוי מחוסר זמן יש בזה חידוש דין וא"כ מאי קא מקשה שם הג"מ אי הכי מאי אסהדותיה (יעיון בטורי אבן) לזאת שכל רש"י בקולמסו שם הציור בפשיטות דנולד תוך החג שאין כאן ז' ימים אשר אין בזה שום חידוש דין

משא"כ כאן בסוגיא דלא קפריך הש"ס הכי לזאת לא נחית רש"י ז"ל לפרושי בהדיא כי יש לפרש גם בגווני אחריני ומיושב באר היטב דיוק פי' אא"ז רש"י ז"ל.

בסוגיא זו האריכו המפרשים ועתי בל אתי לפלפולים וכתבתי אך אשר רשמתי להעיר בדברי הגאון צבי ז"ל כת"י שהיה למראה עיני ימים אחדים והנני בחתימה מעין הפתיחם של בפיך זו צדקה. לפרש עוד כי בקרבנות החיוב דעשה ברגל אחד ובל תאחר בשלשה רגלים משא"כ בצדקה כשיצא אך מפיך לאלתר החיוב עליך של בל תאחר וכדאמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים כו' והוא הלכה פסוקה ברמב"ם ז"ל ובטוש"ע יו"ד סי' רנ"ז סעי' ג' (ושלא כדעת הרשב"א ז"ל בחי' ריש נדרים הובא גם בגליון מהרש"א שם יעו"ש ובשו"ת הרדב"ז ז"ל סי' תרצ"ח) האומר הרי עלי סלע לצדקה כו' חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר עובר על בל תאחר כו'. וזה אשר אמר ברוח קדשו דוד מלך ישראל (תהלים מ') ואני עני ואביון א"ד יחשוב לי עזרתי ומפלטי אתה א' אל תאחר. ופירש"י ז"ל כל עני ואביון שבתילים אינו אלא כנגד ישראל כי המלך הוא לב כל קהל ישראל (רמב"ם ז"ל פ"ג מה' מלכים ה' ו') ובקש בשם הכלל לאמור. ואני עני ואביון וגם א"ד יחשב לי עזרתי ומפלטי אתה, ואך אתה כי אין לנו מלך גואל ומושיע בלעדיך וקיימו עניים לפניך ואחז"ל כי הקב"ה מקיים כל התורה כולה ובכן א' אל תאחר כי בצדקה מיחייב עלה לאלתר. בישועה קרובה לכל בית ישראל. ולך בני בני יקירי אהובי בכללם לאורך ימים ושנות חיים טובים. ואחתום באהבה בברכת תורתינו הקדושה אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. והיה מעשה הצדקה שלום המקרבת את הגאולה כאמרם זכרונם לברכה. דברי לב אביך ורבך המצפה למבשר טוב ומשמיע שלום ובמהרה להיות כלנו ביחד בארצות החיים. ובזה אחתום את שמי. חיים מרדכי סליק חלק יורה דעה

חלק אבן העזר

סימן מו

הנה בא לפני ר' שמואל ב"ר אברהם מעיר פאשקאן הסמוכה לפה. – אשר החת"ס באה"ע סי' ד' כ' שהרב אשר המאורע בגבולו ידו יהיה בראשונה לחקור ולדרוש הענין כי זה ראוי להתיר – ושפך מרירות לבו כי אשתו חנה בת ר' שמואל צבי משם היתה מטורפת בדעתה עוד קודם שנשאה ולא ידע מזה וגם לאחר הנשואין יצאה מדעתה פעמים אחדים וזה יותר משנה ומחצה שנשתטית ובשם צ"צ החדשות חאה"ע סי' א'. ועמק שאלה סי' ה'. ובית יצחק סי' י' כ' להתיר בעבר שנה ומחצה – והרופאים אומרים נואש למחלתה.

ובשום אופן א"א לו לדור עמה וכזה אמר לי הרה"ג כו' מוה"ר יעקב האגער נ"י הרב משם כי שני פעמים עוד קודם הנשואין היתה בביה"ח פ"א בבאקארעשט ופ"א ביאסו והבעל לא ידע כלל מזה קודם שנשא אותה ולאחר הנשואין ג"כ היתה פ"א ביאסי בביה"ח המיוחד לזה וכפי תעודת הרופא אין למחלתה תרופה. וכל זה מפורסם בעיר פאשקאן עד אשר גם אני יודע כי כן הוא האמת. - ובכן הלא הלכה רווחת בישראל בכגון דא להתיר להבעל לישא אשה אחרת לאחר שיעשה ויקיים ככל הכתוב בזה באה"ע סי' א'. קי"ט בב"ח ח"מ וב"ש ז"ל ובנו"ב מהד"ק חאה"ע סי' ג' ובח"ס סס"י י"א והפלפול בזה כמעט למותר יחשב, לאחר שכבר האריכו בזה כל גאוני בתראי ז"ל בתשובותיהם.

אך בפרט אחד אעורר קצת דאם שאין כאן כל סימני שטות המפורשים, בפ"ק דחגיגה, הלא ידועים המה דברי הפת"ש באה"ע סי א' ס"ק ט"ז, דלענין גדר שטות בזה, בוודאי יכולין לסמוך על דעת הרמב"ם ז"ל, שהובא בב"י בסי' קכ"א, דל"ד באותם הסימנים שהוזכר בש"ס, אלא ה"ה שאר דברים שעושה דרך שטות, ותלוי לפי ראות עיני הב"ד. ובשו"ת עט"ח חאה"ע סי' י"ז כ' שבדין אשה שנשחטית, אין לתלות במחלוקת שבין הרמב"ם ורבינו אביגדור ור"ש ז"ל יעו"ש. ובשו"ת תפא"צ חאה"ע סי' ל"ט ובנו"ב מהד"ת חיו"ד סי' קמ"ו ובשו"ת ד"ח ח"ב סי' מ"א כ' וז"ל:

ובאמת לפע"ד אין שום מיחוש לזה, כ"א רק שאינה ראויה לדור עם הבעל כדרך כל הארץ, והוא דבר נגד חוש בני אדם, יש כח ביד מאה רבנים להתיר וכבר העליתי מתוך ספרים דברי אמת שהרגמי"ה ז"ל בעת עשה התיקון כו' ולזה עשה תנאי בהתקנה שאם יראו מ"ר שא"א לדור עם אשתו זו יתירו החרם דכן נתייסד מעיקרו ומס הדבר לחכמי הדור עכ"ל יעו"ש. ובשו"ת שו"מ מהד"ק ח"א סי' קי"ח באשה אחת שיודעת לשמור עצמה ולשמור גיטה רק שיש לה קצת שגעון שממאסת בבעלה וצא צא אמרה לי, שהתיר ע"י מ"ר. ובשו"ת ב"ש חאה"ע סי' צ"ה כ' וגם ברור בעיני שלענין התיר חדר"ג, ל"ב שתגיע למדריגת שוטה לכל דיני תורה אלא כיון שנטרפה דעתה באופן שא"א כלל לנהוג עמה מנהג אישות מתירין לו חדר"ג כו' וגם הא אף בעתים שוטה ועתים חלומה, מתירין לו לישא אחרת כו' אף דבעת חלימותה הוא כפקחת לכל דבריה אלא כיון דאין אדם דר כו' מתירין לו כ"ש. בזה ע"כ. וכ"כ בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קס"ח ובשו"ת הרי בשמים מהד"ת סי' ע"ב הוסיף עוד לאמר דתקנת רגמ"ה ז"ל היתה בתחלתה באופן זה כשיראו חכמי הדור שא"א לדור עמה יתירו לו, וגם בסבר וקבל כ"ז שרואין הב"ד שא"א לדור עמה הרשות בידם להתיר לו יעו"ש באריכות, ויעיון בשו"ת או"ת סי' ע"ט, ק"ט, ובדבר

משה מהדו"ת סי' פ"ב שהעיד שכ"כ בספרי אחרונים כי כל שדעתה משובשת באחד מהדברים מקרי שוטה דלענין זה בוודאי יכולין לסמוך על הרמב"ם ז"ל.

וטעם זקנים בזאת ההוראה יען כי להמעיין בב"י ז"ל באה"ע סי' קכ"א ובש"ע חו"מ סי' ל"ה, ובמה שהאריכו בזה גאוני קמאי ובתראי ז"ל בספריהם הלא יראה אור ישר העולה, כי פלוגתא דרמב"ם עם הר"ש ור"א ז"ל, לספיקא דדינא יחשב ובחדר"ג בספיקא אזלי' לקולא, וכמש"כ הנו"ב שם ובחאה"ע סי' ח' דחרם אם כי חמור מאיסור דרבנן מ"מ אין דינו כשל תורה ממש אך הוא מדברי קבלה, והולכין בספיקו להקל, אם כי ע' ראייתו מהרמב"ם ז"ל פ"ו דמקואות מ"ז, ובהלכותיו פ"ח ה' ח' יש לפקפק, וכמש"כ בספרי חידושי בן יאיר על ש"ס, בחי' לב"מ קט"ז יעו"ש, הלא הנו"ב ז"ל שם לא סמך על זה בלבד. אך עד שמצא מפורש יוצא מפי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בתשו' הראב"ח ז"ל בסי' נ"ה, יראה מחילוקו שם שלא כנו"ב. אמנם פסק הנו"ב נתחזק ביתר עוז מהמבואר בחי' הרמב"ן ור"ן אלפסי ז"ל ברישׁ פ"ק דמגילה ד"ה ולענין עיירות שכ' ועוד שאפי' תאמר שהוא ספק השקול הו"ל ס' של דבריהם ולקולא, אם כי הט"א שם בחי' ד"ה חזקיה פקפק בזה ומסיק מ"מ מסתבר לי דדברי קבלה כשל תורה וספיקא להחמיר יעו"ש. ובחי' ראש יוסף להפמ"ג להלכה אין לנו אלא דברי הראשונים רמב"ן ור"ן וגם הרשב"א ז"ל עמהם שגם הוא כ' כדבריהם בחי' שם. והב"י ז"ל בסי' תרפ"ח והמל"מ בפ"א מה' מגלה ה' י"א הביאו לשונם אשר נראה כי כן גם דעתם אם כי הפמ"ג שם במ"ז סק"ד ובפתיחה כוללת לאו"ח ח"א אות ח"י כ' לאמור כי להרז"ה ז"ל שנתן הטעם לתענית אסתר שלפני פורים יען דפורים הוי דברי קבלה, וד"ק הוי כמו ד"ת שא"צ חיזוק לדבריו. שהוי כד"ת גם ספיקא להחמיר, לדעתי העניה, אין מזה הכרע די"ל כי אך לענין שא"צ חיזוק מסתבר ליה לרז"ה ז"ל דחמירא בעיני העולם כד"ת, אבל לא לענין להחמיר גם בספיקא תדע כי הר"ן ז"ל אלפסי בפ"ב דתענית דחהו טעם הרז"ה ז"ל, ולא הוסיף עוד זאת הסברא לדחותו מכח מה דפשיטא ליה דס' ד"ק להקל מזה כעין ראיה דחיזוק וספיקא המה דברים נפרדים ואינם לאחדים חדא ועוד קאמינא גם לשיטת הפמ"ג בדעת הרז"ה ז"ל. מדחזי' דרובם ככולם מראשונים ז"ל נתנו טעמים אחרים בהיתר קביעת התענית דקודם פורים. כמבואר בר"ן ז"ל שם ובטור וב"י ז"ל סי' תרפ"ו ונאדו מטעם הרז"ה ז"ל מזה נראה דלא ס"ל כסברתו ולהם שומעין כי הם הרבים.

ומהא דאמרי' בברכות ח' אר"ה בר"י כו' מאי דכא, ועוזבי ה' יכלו, זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא כו' בעי ר"פ בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו. וכ' תר"י ז"ל וסליקו בתיקו והו"ל תיקו דאורייתא ולחומרא. והכי איפסקא בטוש"ע או"ח סי' קמ"ו וביאר הלחם

חמודות שם באות ל"א אם דקריאת התורה הוי רק תקנת הנביאים מ"מ יש להחמיר בספקן כמו בס' דאוריי' יעו"ש. הנה הב"ח באו"ח שם כ' וכיון דאסיקנא בתיקו אזלי' לחומרא ולא ביאר הטעם. וי"ל דאזיל לשיטתו בסי' תרפ"ה שכ' שם כי קריאת שבת ומועדים מדאורייתא הוא מקרא דוידבר משה וגו' ואולי גם תר"י ז"ל ס"ל הכי והוא שכ' דהו"ל תיקו דאורייתא. אמנם באמת כולם חלקו בזה על הב"ח ז"ל וכמש"כ הפמ"ג בפתיחתו לסי' קל"ה דסתימת הפוסקים הוא שאינו אלא מדרבנן מתקנת נביאים יעו"ש. ותיקו בדרבנן הלא קיי"ל להקל, כמבואר ברמב"ם ז"ל פ"ב מה' חו"מ וטוש"ע או"ח סי' תמ"ב וב"י ז"ל בסי' תל"ז (יעיון כו"פ סי' י"ד סק"ה ובמש"כ על דבריו בספרי שו"ת באר חיים מרדכי סי' ל"א ד"ה אמנם) יעו"ש ועכצ"ל בטעם פסקא דהאי תיקו שהוא לחומרא כמש"כ הפמ"ג בארח שם בא"א דהוי לחומרא משום חשש דעובדי ה' יכלו, כלומר וחמירא סכנתא. (יעוין בספרי שו"ת סי' י"א) ולא רחוק הוא להעמיס בכוונת לשון תר"י זיל והוי"ל תיקו בדאורייתא כלומר בכבוד התורה כי רב הוא שנאמר ע"ז ועוזבי וגו' מהאי טעמא ולחומרא הוא וכמש"כ הפמ"ג יהיה איך שיהיה בכוונת הלשון ושיטת תר"י ז"ל, אמנם מקביעת ההלכה בטוש"ע שם האי תיקו לחומרא אין שום הכרע לאמר דס' תקנת נביאים. וד"ק הוא לחומרא וכאמור.

וכה ראיתי בספר דרכי תשובה ליו"ד סי' ק"י ס"ק ר"ו שציין לכמה ספרים ושו"ת מקמאי ובתראי שדברו בזה ואינם עמדי ובשם רובם ככולם הביא שהסכימו להלכה דגם בדברי קבלה ותקנת נביאים אזלי' בספיקן להקל יעו"ש והוא הנאמר בטעם הוראת הזקנים להקל גם בספק חדר"ג וגדולה מזו כ' הפת"ש בסי' ל"ט סק"ה בשם תשו' גליא מסכת דכל היכא דהוי רק קידושי ספק לית בזה חדר"ג אם כי בספר מנחת פתים שם כ' דמשו"ת מהרי"ל ז"ל סי' צ"ו לא נראה כן. הלא ההבדל מבואר דהתם כיון דלענין הקידושין הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא לזאת גם להמסובב ממנו לענין חדר"ג ס"ל למהרי"ל ז"ל דאזלי' לחומרא כדינא דספיקא דאורייתא וע"י גלגול נעשה דרבנן אולם היכי דהספק הוא רק לענין חדר"ג אם בכה"ג גזר רגמ"ה ז"ל גם למהרי"ל ז"ל הוא לקולא וזאת ההכרעה להקל בס' חדר"ג היא הלכה ברורה ובנד"ד ההיתר ברור ע"י מ"ר וכדאמרן.

ועוד יש בזה אשר קודם הנשואין יצאה מדעתה והבטל לא ידע מזה אשר בזה כתב הב"ש ז"ל בסי' קי"ז ס"ק כ"ד אבל אם היה בה מומין והוא לא ידע י"ל דכופין אותה כיון שעשתה שלא כהוגן כמש"כ בתשו' הרא"ש ז"ל כלל ל"ה אם הוא עשה שלא כהוגן וקידש ברמאות כופין אותו ה"ה דכופין אותה עכ"ל. אמנם ההפלאה שם בק"א אות ח"י העיר כי תשובה הלזו שהביאה גם הרמ"א ז"ל בסי' ע"ז סעי' ג' מיירי בקידושין לבד

משא"כ בנשאה ובא עליה אינו יכול לגרשה בע"כ. והניח בצ"ע יעו"ש. וכן בפת"ש בסי' נ"ט בשם הגליא מסכת שפקפק בדברי הב"ש. ובשו"ת ב"ש חאה"ע סי' ע"ח כ' ג"כ כי דברי הב"ש הם צ"ע. ומסיק ומ"מ ברור לדינא דאי בא עלי' דידע ומחיל א"י לגרשה בע"כ ואם כי במ"פ שם בסי' קי"ז פקפק לאמור דבבעל לבד ולא שהה י"ל דלא מחל מכח דברי הב"ש בסי' ל"ט ס"ק ז' דצריכא גט מספק. ובפסק הש"ע שם בסי' קי"ז סעי' י' הלא כ' ההפלאה דהעיקר כדעת הח"מ דבעל ושהה בעי' יעו"ש. ומתבאר דבבעל ושהה כבנד"ד וודאי דאין היתר לגרש בע"כ. וכמש"כ בשו"ת אמרי יושר, ח"ב סי' קי"ט. ובשו"ת שו"מ מהד"ג ח"א סי' י"ט האריך ג"כ בזה ויעוין בשו"ת חת"ס סי' ק"כ קנ"ב – ומלבד הסברות שכ' הם לחלוק על הב"ש מבלי להתיר הגירושין בע"כ. לענ"ד יש להעיר עוד כי ממקור זאת ההלכה שהביא הב"ש. שהיא תשו' הרא"ש ז"ל. הלא כ' שם דיש לנסר אם יוכלו לפייסו בריצוי כסף לא נכוף לגרש בע"כ והכפיה היא אך באין ברירה. וכעין זאת הסברא נאמר גם בהא דקיי"ל כר"א ב"ב מ"ח דבתלויה וקידש שעשה שלא כהוגן אפקעוי' רבנן לקידושין מיניה. אולם באיש שאנסוהו לקדש לדעת הרי"ף ז"ל גם בזה אינה מקודשת. ולרמב"ם ז"ל מקודשת ובאה"ע מ"ב סעי' ג' איפסקא דהוי ס' קידושין. והטעם כ' המ"מ דדוקא באשה שאנסוה להתקדש שאינה יכולה להפקיע א"ע מבעלה אז היה מוכרח לרבנן להפקיע הקידושין משא"כ באיש שיכול לגרשה בע"כ ובזה"ז דאיכא חדר"ג יעו"ש בט"ז וב"ש ז"ל, ובספרי חידושי בן יאיר בחי' לקידושין ב'. הארכתי בזה הדיבור השייך לענינינו ואכ"מ להאריך יעו"ש – וכזאת נאמר גם כאן. דהלא הרא"ש ז"ל כ' דבראשית מחויבין להשתדל לפייסו בריצוי כסף אך בא"א ואין עצה אחרת אז ההכרח מביא לכופו לגרשה. משא"כ בהיא עשתה שלא כהיגן למה לן כפיה ולגרשה בע"כ. כיון שיש עצה בהיתר ע"י מ"ר להתיר לו לשא אשה אחרת שאין כאן שום נגיעת עקירה להתקנה כי מראשית כזאת התנה רגמ"ה ז"ל שבאם יראו טעם מבורר להיתר, יתירו לו לשא אשה אחרת ועל תנאי זה נעשית התקנה. ולזאת גם בהיה לה מומין מקודם ולא ידע מזה הבעל חלילה להתיר הגירושין בע"כ – גם בראויה לקבל ולא כבנד"ד – וכמש"כ הבית שלמה וא' ועוד גדולי בתראי ז"ל שכ' כן להלכה. אבל עי"ז לישא אשה אחרת – אשר לדעת רובם ככולם הפוסקים זה קיל מגירושין בע"כ – בהיתר ע"י מ"ר יוצא מפי כולם להלכה פסוקה ונתבאר מזה לנד"ד נשתטית ועוד מקודם הנשואין ולא ידע מזה הבעל, ההיתר ע"י מ"ר לישא אשה אחרת היא פשוט וברור.

ובענין תקנת רבותינו ז"ל, בתנאי ההיתר המבואר בב"ח וב"ש ז"ל באהה"ע סי' א' ס"ק כ"ג ובסי' קי"ט דמחויב הבעל להשליש סך הכתובה ונדוניא ביד הב"ד ולייחד לה בית

לשמור אותה ממנהג הפקר ובחיוב המזונות אשר כבר דברו בזה בתשו' האחרונים וחתרו להקל על הבעל מבלי לעגנו כשאין לו להתיר גם בהשלשת כתב בטיחות על כל זה אך הכתובה דאירייתא להשליש לפחות במזומן וכאשר העליתי גם אני בעניי בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' מ"ח מ"ט. ועתה ראיתי שכוונתי בזה ב"ה לדעת הגדולים שהביאו בשם הבית יצחק מהר"ם שיק ומהרש"ם ועוד גדולים שכתבו כן להלכה אולם בנד"ד אין אנו צריכין להכניס א"ע לכל זה כי הבעל נתן סכום רב במזומן לאביה עבור הכתובה ונדוניא. וגם עבור מזונותיה ושמירתה יש בזה והתפשר עם אביה אשר הוא יקבל עליו כל אלו החיובים ואביה כן עשה שהשליש ביד בי"ד. כתב חיוב בתוקף עפ"י דת תוה"ק. וגם לחוקי המדינה כי עבור המעות שלקח מהבעל קבל עליו ועל זרעו אחריו להחזיקה בביתו לשמרה ולפרנסה כל ימי חייה הלא עשה הבעל ככל המוטל עליו בזה לעשות עפ"י התורה אם כי בירושלמי יבמות פי"ד הובא בתוס' יבמות קי"ג ע"ב. אמרי' יש לה בן ואב ואח מ"ד מפני גרירה אסור כי אין יכולין לשמרה. מלבד הבדל המבואר דבכאן עדיין לא נתגרשה וכמובן. י"ל עוד כי זה לא נאמר אך כשרוצין לסמוך על הקורבה לבד אין בזה כדי סמיכה אבל אם האב קבל מהבעל סכום רב ועבור זה התחייב א"ע בכתב חיוב ובטיחות על כל אשר מועיל גם באחר וכי כבנד"ד משום שהוא אביה וייחד לה חדר בביתו ומשגיח עליה בסיפוק כל צרכיה ושמירתה בעינא פקיחא ועין חמלה וחנינה כרחם האב על בתו ועוד יחידה היא לו והוא עשיר האם זה גרוע מאחר אדרבה ואדרבה ופשיטא שאין הבטחה טובה להאשה יותר מזה, וגדולה מזו הביא בשו"ת ב"ש סי' צ"ה עובדא באיש עני שנשתטית אשתו, והתיר הרב ע"י שיתפשר הבעל עם אביה לפניו שיתן לו איזה סך בעד כתובתה ושאביה יתחייב לפרנסה כל ימי חייה בעד סך זה, והסכימו לזה כמה רבנים גדולים, אך הב"ש פקפק בזה, דכיון שהאב לוקח לעצמו כל הסך עבור החזקה א"כ לא נתן על כתובתה כלום רק עבור המזונות וחתר למצוא עצה גם לזה יעו"ש משא"כ כאן אשר הבעל לא בא בדרך פשרה אך נתן לאביה מזומן סך מאה וחמשים אלף לעי שיש בזה כתובתה ושיהיו לקרן קימת. וגם עבור סיפוק מזונותיה, ושמירתה, אין כאן שום פקפוק כלל, ויעיון בשו"ת דבר משה תנינא סי' צ"ג שהביא ג"כ זה הירושלמי. ומ"מ כ' אם אביה ירצה לחייב בתורה חיוב. שיהיה מוטל עליו להחזיקה בביתה ושתהיה משומרת לדעתו, שפיר דמי יעו"ש. אשר גם אם האב נותן כתב חיוב, אך מרצונו מהני אולם בזה צ"ע לענ"ד – בנד"ד אשר הבעל נתן לאביה עבור זה, סך מאה וחמשים אלף לעי, ועבור זה קיים וקבל עליו אביה ועל זרעו אחריו, בכתב חיוב

המושלש ביד ב"ד. הלא כזה קיים הבעל השלשת סך הכתובה ונדוניא, וגם ליחוד בית עבורה. מזונותיה ושמירתה. עצהיו"ט ככל תקנת רבותינו ז"ל.

ועתה אשר ההיתר מבורר עפ"י התורה, הלא חובה ומצוה רבה להזדקק לזה, להתיר הבעל מכבלי העיגון ו אם בהתרת עגונה שאינה מצוה על פיו, ולכמה פוסקים גם על לשבת לא מיפקדה, כ' הב"ח ז"ל דנחשב כאלו בנה אחת מחויבות ירושלים, על אחת כמה וכמה, באיש דכולהו איתנייהו ביה, ולהצילו מהרהורי עבירה - ובזה"ז בעו"ה להצילו גם. דמצוה רבה איכא להתירו מכבלי העיגון, ולאחר שיקיים הבעל גם בהשלשת הג"פ ככל הכתוב בנו"ב ובח"ס הנ"ל. ויהיה בזה הסכמה להיתר ממאה רבנים, אשר בכללם גם לומדים מופלגי תורה, מג' ארצות, אשר גם מרומאנוה הישנה, בוקאיוינא, באסראביא או טראנסילוואניא די בזה כאשר כבר הורה זקן און ישראל וקדושו, החת"ס בסי' ד' לאחר כ"ז אנן שליחותא דקמאי עבדי', והרשות נתונה לר' שמואל ב"ר אברהם מפאשקאן, לישא אשה אחרת על אשתו חנה בת ר' שמואל צבי עפ"י דת תורתינו הקדושה. חיים מרדכי

סימן מז

להרב המאוה"ג זקן הוראה, כו' כש"ת מו"ה אלטר שפירא נ"י ראב"ד בטשערנאוויי"ץ ובעה"ח ספרים יקרים.

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו בכהן שעזב את אשתו זה שנים אחדים ופעמים רבות אשר רצה לגרשה, והיא לא נתרצית, ונסע לאיזה רב, והביא גט פטורין, וזרק לתוך חיקה הגט, אם היא מותרת להנשא לאיש אחר, וגם אם הוא מותר לשא אשה אחרת, והביא דברי הרמ"א ז"ל באה"ע סי' קי"ט, עבר וגרשה בע"כ בזה"ז ונשאת שוב אין האיש נקרא עבריין, וציין להפת"ש שם בסק"ז שהביא פלוגתא בזה, אם הגט הוי גט ויצא לחלק ולאמור דבכהן כיון שאסור להחזירה כי אפי' ריח גט פוסל בכהונה - יש מקום לצדד דבזה לא קנס אותו רגמ"ה ז"ל מבלי לשא אשה אחרת יען דלעולם יהי' מעוגן. אחרת לא ישא ואשתו הראשונה הוא אסור להחזירה. זה ת"ד כת"ה.

הנה הב"ש ז"ל שם בס"ק י"ב, כ' ואם חר"ג דמיא לתקנת חז"ל, י"ל בזה"ז אפי' אם עבר וגירש אינה מגורשת, וכל מה שהביא הפת"ש בזה הלא היה למראה עיניו, ומה שהביא הנו"ב מהד"ת בסי' קי"ט, מתשו' מהר"י מינץ ז"ל סי' כ"ב בתקנת רגמ"ה שלא לתן גט לאשה בע"כ, ואין הגט כלום. כי המה מדברי הרי"מ, הוספה על התקנה, מלבד גדולתו של המהרי"מ מעצמותו, הלא בירר בשו"ת בית שלמה חאה"ע סי' פ"ב שהוא מלשון התקנה של רגמ"ה עצמו כמפורש בתשו' מהרי"מ סי' י"ז בזה"ל:

כי מפורש בתקנת ר"ג שאם גירשה בע"כ דלא הוי גט ובטל אפי' בדיעבד יעו"ש. וז"ל המרדכי ז"ל בריש פ' האומר – הובא גם בנו"ב שם ואין שייך כאן לומר. כיון שעבר השליח על תקנת הגאונים מאירי הגולה – בהגהות מהר"ם מטיקטין שם על תקנת רגמ"ה – כל דמקדש אדעתא דרבנן קא מקדש ואפקעיי' רבנן לקדושין מיניה דהא איכא חייבי לאווין ושניות וכמה עבירות דאורייתא ודרבנן דתפסי בהן קידושין וזה הכלל נראה להר"ם ז"ל דווקא גבי אם בטלו דפ' השולח (אם דשם קיי"ל כרבי הלא הוא מטעמא המבואר בסוגיא דמשום כח ב"ד יפה לא הפקיעו כלומר לא רצו ומש"כ בכסף נבחר כלל כ"ה בשם פי' הראב"ן ז"ל לגיטין שם וז"ל:

ומדפסק ר"נ הכא ה' כרבי. ובאיסורא לא אמרי' מה כח ב"ד יפה, ואין כח בב"ד להפקיע קידושין, ש"מ מהכא דכל היכן דאמרי' בתלמודא, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעוי' לקידושין כרשב"ג הוא, ופליג רבי עליו וה' כרבי עכ"ל. לענ"ד הוא דיעה יחידאה נגד דעת כל המפרשים ופוסקים, שכ' האי כללא להלכה בכמה דוכתי, יעיון רש"י ז"ל פסחים ז' ע"א ד"ה אפי' בחטי קורדנייתא, ובאה"ע סי' כ"ח ב"ש ס"ק נ"ב, ובקידושין ו' ע"ב תוס' ד"ה לבד מאשה וברא"ש ז"ל שם, ובאה"ע כ"ט ב"ש סק"ב ובט"ז, ויעיון ר"ן ז"ל שלהי נדרים במשנה דהאומרת כו' לחד שינויא, ובקונט' באר חיים מרדכי להיתר עגינות באות כ' הראיתי כי כל מה שהקילו חז"ל להאמין בעדות אשה אם שאמרו מפני כי אשה דייקי ומנסבא, ומתוך חומר כו' ועבידא לגלויי, וכדי שלא תשארנה בנות ישראל עגונות, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בסוף ה' גירושין עיקר יסודם היה מכח כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעי' רבנן לקידושין וכמש"כ רש"י מהר"ם ב"ר ברוך, רמב"ן. רשב"א. שט"מ. ומהרי"ק ועוד פוסקים ז"ל יעו"ש) דהיינו הבא לאחר זמן שקידשה דאיכא למימר בשעת קידושין לא עבר וכאשר הוא דייניין ליה ואמרינן על תנאי כן קדשה שאם יעבור לאחר זמן אדרבנן. שיבטל הגט ששולח לה שלא יהיו הקידושין חלין כי' עכ"ל יעו"ש. והסתירה שיש לכאורה לסברת המרדכי מהא דאמרי' בש"ס ב"ב מ"ח. ואמר אמימר תליוה וקדיש קדושיו קדושין, מר בר רב אשי אמר באשה וודאי קידושין לא הוו. הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה הלא נתיישב במש"כ התוס' שם ד"ה תינח דקדיש בכספא להמעיין בדבריהם.

ובסברת המרדכי יש ליישב קושית העולם בהא דאמרי' בריש קידושין ונתני הכא האיש קונה כו', ואב"א אי תנא קונה, הוי אמינא אפי' בע"כ, תני האשה נקנית מדעתה אין שלא מדעתה לא, דהלא כ' התוס' בריש כתובות ד"ה נשאת לחד תירוצא, דלכך תני בתולה נשאת ולא תני נישאין את הבתולה, כי מנושאין הו"א דיכול לקדשה גם בע"כ תני נישאת

לאשמעי' דווקא מדעתה, ולפ"ז מוכח ממשנה דכתובות, דאין אשה נישאת בע"כ אלא מדעתה, ולמה איצטרך התנא לאשמעי' זאת גם בקידושין (ויעיון במהרש"ל ומהר"מ שיף ז"ל בכתובות שם הטעם דאיצטרך לאשמעי' התם, ולדבריהם יש ללמוד בקידושין מהתם מק"ו יעו"ש). ולהאמור י"ל דהנה הרשב"א ז"ל בחי' לקידושין כ', דזה לא היו ס"ד, שתהא אשה נקנית בע"כ, רק מתני' אתי לאפוקי מסברת אמימר דס"ל בב"ב שם דבתלייה וקדיש קדושיו קידושין, כמו בתלויה וזבין. דאגב אונסא דזוזא גמר ומקנה נפשה אך כרב אשי דאינה מקודשת יען שעשה שלא כהוגן יע"ש. ולרשב"ם ושאר מפרשים דפי' הטעם מפני דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעי' רבנן לקידושין מיניה. הרי מוכח לכאורה, דגם אם בשעת קידושין עשה שלא כהוגן אפקעי' רבנן לקידושין מיניה, ולפ"ז י"ל דממתני' דכתובות, הוי אמינא, דווקא התם דכבר קידשה, וכעת בא לכונסה לחופה בזה דווקא אמרי' דאם אנסה לחופה עד שנתרצית לא הוי נשואין, מפני דאפקעי' רבנן לקידושין מיניה, יען שקידשה כדינא מכבר אדעתא דרבנן. אבל הכא דבהתחלת הקידושין עשה שלא כהוגן. הו"א דלא אפקעי' רבנן לקידושין מיניה, וכסברת המרדכי בשם הר"ם ז"ל, קמ"ל דגם בכאן איני מקודשת בתלויה וקדיש כר"א, ומטעמא שכ' שם התוס' דאם דלא קדש אדעתא דרבנן, מ"מ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת, כיון דאפקעי' רבנן לקידושין מיניה, ואע"ג רלא קידש אדעתם יעו"ש. וא"ש.

וזאת מפורש יוצא מהמרדכי ז"ל, דבכגון דא הקידושין היו כדינא אדעתא דרבנן. אך בגירושין עבר חדר"ג בכחו של מאור הגול' לאפקועי' הקידושין וכמש"כ המהרי"מ ז"ל, אולם רבים החולקים בזה, וס"ל דכח זה היו אך ביד חז"ל חכמי התלמוד ואיפלגו בזה, רבותינו הרשב"א רי"ו ריב"ש ורשב"ץ הובאו בב"י ז"ל באה"ע כ"ח, ולהלכה הוקבע שם בש"ע סעי' כ"א ברמ"א ז"ל, דקהל שתקנו כו' מ"מ חיישי' לקידושין וצריכה גט יעו"ש ובביאור הגר"א ז"ל חדא ועוד שנית דנו בזה רבותינו משום כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני כרבא בפ"ק דתמורה – ובגירשה ע"י שליח עוד בה שלישיה. מכח אין שליח לדבר עבירה, ואין להאריך בזה, יען כי כבר האריכו בזה למעניתם רבותינו גאוני קמאי ובתראי ז"ל, בכל אלו הפרטים ויפה כ' בזה בשו"ת אבני צדק חאה"ע סי' י"ז, דמאן ספין ומאן רקיע בזה"ז להכריע בין הרים גדולים ובוודאי הוי ספיקא דדינא וצריכין גט שני, אשר המה דברי אמת וצדק להלכה.

הלא מבואר בנו"ב שם ד"ה ומעתה, שגם הוא מודה, דאם הסופר והעדים ידעו מזה, א"כ גם המה עברו על תקנת רגמ"ה ז"ל כמבואר שם בהתקנה, והמה פסולים ומש"ה הגט פסול, ובכגון דא מיירי הרי"מ, ופסק הרמ"א מיירי שהעדים לא ידעו מזה יעו"ש. ובנד"ד

לא נתברר זה, אשר קרוב יותר כי העדים ידעו מזה והגט פסול לכ"ע – ובשו"ת שו"מ מה"ד תליתאה סי' קס"ו, הוסיף עוד לאמור בזה, בזה"ל. על כל אלה אני מתמה על שו"ת נוב"י שהאריך הרבה בענין הגט בע"כ, וכולם לא העירו שהעדים צריכין לקרות הגט אחר הנתינה, וכמבואר בסי' קל"ה, וג"כ כאן לא קראוהו והוא פסול כו', וע"כ הדבר ברור שאינה מגורשת והבעל עוד אסור בכבלי חרגמ"ה עכ"ל. אם דבדעבד אם קראו אותו מקודם סגי בהכי כמבואר בש"ע שם, כוונת השו"מ כי בכגון אלו הדברים, יש מקום לחוש דלא נקרא גם קודם הנתינה, אשר בכה"ג לא הוי, אך ספק מגורשת כבש"ע שם.

ועוד אני מוסיף לאמור בכאן, דזרק הגט אך לתוך חיקה. הלא פסק הרמ"א ז"ל לפנינו בסי' קל"ט סעי' י"ד, ואפי' בדעבד אין להתירה לעלמא עד שבא הגט לידה ממש, וכדאמר שמואל בגיטין ע"ח, ואת לא תעביר עובדא עד דמטי גיטה לידה, אם כי הב"ש שם בס"ק כ"ד כ' בשם הריב"ש שאם נפל על בגדיה, הוי כמטי לידה הלא בנו"ב הד"ת סוס"י כ"ו הובא בפת"ש שם. כ' דמשמעות לשונו היינו בדעבד, שכבר ניתן הגט, ובנשאת לא תצא – ויש להעיר בזה, כיון דגם אם לא נקרא רק אחר הנתינה פסול לכתחלה, וכן בנתן לחיקה לכתחלה פסול, ובדאיכא יחד ב' פסולי לכתחלה, אז גם בדעבד אסיר לדעת הלח"מ בפ"ד מה' יבום ה' ז', אברא כי הדעת תורה בפתיחתו לה' שחיטה, אות ל"ו הביא מכמ"ק דגם ב' דעבד שרי יעו"ש אמנם איכא בזה פסולא דבדעבד לשיטת הלח"מ אמנם לכתחלה לא תנשא וכמש"כ בשו"ת שאילת שלום מהד"ת סי' ע"ג – וגם על זה הרב שסדר זה הגט אשר יצא מכלל חבר. שאיני מוציא דבר שאיני מתוקן מתחת ידו. אדרבה סייע ידי עובר עבירה, לעבור על חדר"ג, יש לחוש הרבה, אם איני בכלל מש"כ הרמ"א ז"ל, בסי' קמ"א סעי' לי דיש לחוש לכמה פסולין בגט, כיון שניכר אותן שסדרו הגט שהיו הדיוטות, וכמש"כ האחרונים בתשובותיהם, ויש להוסיף. ולאמור למש"כ הכו"פ בסי' י"ח ד"ה ויכול החכם למחול, בישוב דברי הרמב"ם ז"ל דכמו שאמרו במורה הלכה בפני רבו, דלא מסתייע מלתא להורות כהלכה, כן במעמיד סכין ולא מראה לחכם. לא אסתייע מלתא להעמיד הסכין על בירי' ולכן מנדין אותו, דהואיל דפקר יכשל בסכין שיש בו פגימה יעו"ש. כן המסדר גט כזה גם אם איני הדיוט כיון דעבר על ל"ע לת"מ מה"ת, או מדרבנן גם אם הוא בסוג חד עברי דנהרא כבפסחים כ"ב ע"ז ו' וכמש"כ התוס' רא"ש ור"ן ועוד ראשונים ז"ל, דאסור משום מסייע יע"ע, ואיפסקא הכי ביו"ד סי' קנ"א ובמג"א שמ"ז סק"ד, ונתבאר בארוכה זה בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ל"ה יעו"ש לא מסתייע מלתא לרב מסדר כזה כי יצא דבר מתוקן מתחת ידו, ויש לחוש לכמה פסולין בגט כזה וכדאמרן.

סברת כת"ה לצדד יען שהוא כהן, וא"א לו להחזירה, יעיון שו"ת שו"מ מה"ד תנינא ח"ג סי' ק"ב, לענין גרשה משום שם רע, דג"כ אסור להחזירה. מש"כ בזה, וכעין שאלתו הלא כבר כתוב הוא עלי שו"ת ד"ח ח"ב סי' כ"ז, בכהן שנשא אשה ולא איתדר עמה, מכמה טעמים. אשר לפי הנראה, שמותר לו ליקח אשה אחרת עליה. אך אעפ"כ לא מילא לב האדם להתיר זה, עד שדיין א' הורה לו שמותר לו לגרשה בע"כ, ועשה כן. אך הגט נמצא פסול וכיון שהוא כהן אסורה ג"כ לחזור לו, ונמצא קרח מכאן, ומכאן, ולאחר אשר הב"ד יתרו בהאשה שתקבל גט וכתובה ברצון ולא תשמע לדבריהם, צדד להתיר דווקא ע"י מאה רבנים. והאריך בזה כידו הגדולה, והעלה להלכה ולא למעשה, עד שיסכימו עמו שני גדולי הדור אמיתיים.

ועתה זאת תורת העולה. מן המדובר עד כה להלכה, מכל הלין טעמים הנאמרים, אשר המה כנים וברורים. כי זאת האשה היא ספק מגורשת ואסורה להנשא עפ"י התורה, עד שתקבל ג"פ ברצון כדת תוה"ק וכיון דהיא אסורה להנשא בגט זה, פשיטא דעל הבעל חדר"ג מבלי לישא אחרת וכמבואר בתשו' גאוני בתראי דכל אימתי דהוא אגודא ביה מחמתו גם הוא אגודא בה מבלי לישא אחרת, ואין עצה בזה, אך לראות שיגרשה כדת, ואז ואך אז, יצאו גם שניהם מכבלי העיגון, ובוודאי תבין את אשר לפניה, לקבל עתה גט ברצין למען לא תתעגן לעולם, ואם לאחר התראת ב"ד בה, ולא תתן אוזן קשבת לקול התירה, אז יש מקום לצדד להתיר להבעל לשא אשה אחרת, אמנם בתנאי כפול אך ורק ע"י מאה רבנים, וכמש"כ הד"ח ז"ל, אולם בראשית צריכין להשתדל בכל עוז. שתתגרש ממנו עתה ברצון, אשר היא דרך הטוב והישר לשניהם כנלע"ד בזה להלכה ברורה בס"ד.
חיים מרדכי

סימן מח

להרה"ג כו' מו"ה יחזקאל ווידמאן נ"י אבד"ק מיטשטעל.

בדבר שאלתו בענין עגונה, בשמה, שרה רבקה, מדראגמירעשט, וז"ל הגב"ע – במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא, ואתא לקדמנא הר' דוד דוב גאנז מפה"ק והגיד לפנינו בתו"ע באל"ו וניע, איך שבא לביתו ערל גיאלי גירנגארע מפה ושאלתיו מדוע קפצה עליו זקנה כ"כ והשיב כי הוא ע"י שהי' במלחמה הנוראה ושאלתי היכן היית על איזה מקום שהי' מלחמה כבדה כ"כ שהזקין אותך, והשיב בהומינא, ושאלתיו אם הי' אתך שם היימישע מענשין, והשיב כי הי' הרבה והתחיל לפרוט בשם האנשים שהי' עמו וחשב כמה ערלים, וגם חשב בשם איש יהודי ושמו שימאן וויגדער (אביגדור הי' בעלה של העגונה הנ"ל ששמו מתקריא וויגדער ושם משפחתו שימאן) וסיפר כי הי' שם אגרויסער קאמפף

שטורם והרוב מהאנשים זענען דארט פערבליבין, אין שימאן וויגדער איז אויך דארט פערבליבין, ושאלתיו מהיכן ידעת בבירור כי הי' שם שימאן וויגדער אין אז עהר איז דארט פערבליבין, והשיב כי מכירו אני יען שעבדתי עמו כמה שנים אצל המגירה זעג) וגם בשם רצו לשלחו למק"א ואני המלצתי בעדו שישאר עמי אלס היימישער מענש, ואחר שעבר הגרויסער שטורם האב איך איהם גיזעהן שטארק פערוואנדעט, אין ציא דיא פאר שעה איז עהר געשטארבין אין איך בין געווען ביים בעד ערדיגען, ואח"כ שאלתי כ"פ אם אמת הדבר כן כי הוא זה האיש שימאן וויגדער שנהרג שמה אולי טעית והשיב כי דיברתי' עמי בשעה שנפצע וידעתי כי הוא זה. עכ"ד.

עוד בא לפנינו אחיו של הר' דוד דוב הנ"ל ושמו ר' מרדכי גאנז שהי' שם בביתו של אחיו הנ"ל בעת שסיפר הערל הנ"ל לאחיו כהנ"ל ואמר כי הוא שמע שהמלחמה הי' בהומינא והערל אמר בשבועה כי יודע בבירור כי הוא זה האיש שימאן וויגדער שהייתי מכירו ומת שמה, והי' שם בשעת הקבורה, כ"ז אמר הר' מרדכי גאנז בתו"ע באל"י ונ"ע, וחתם ע"ז האבד"ק דראגמירעשט עם עוד שני ת"ח – אמנם כתב לי הגאבד"ק הנ"ל שאיזה שנים לפני הגב"ע משני יהודים הנ"ל, נגבה עדות ע"י שאלה מהערל הנ"ל שבא לבית דינו והעיד שראה שמת והי' אצל הקבורה וידועים דברי הח"מ וב"ש ופ"ת סי' י"ז ס"ק ס"ז שנסתפקו בהעיד ע"י שאלה, ואחר זמן העיד במסל"ת (כי מה שאמר לפני היהודים הנ"ל בנוסח הגב"ע בוודאי נחשב מסיל"ת הגם ששאלו אותו על בירור הדברים כמבואר ברמ"א ויעוי' בב"ש ס"ק מ"ב ובבאה"ט ס"ק מ"ז בשם הרב אשכנזי ומשפטי שמואל, וביותר ביאר בקונטרס עגונות התשו' של הרב אשכנזי סי' כ"א יעו"ש.) אמנם לעומת זה יש ג"כ תעודת מיתה מהערכאות על בעלה של העגינה הנ"ל שימאן וו גדור משם, עכ"ד הגאבד"ק דראגמירעשט יצ"ו. אח"כ הביאה העגונה הנ"ל לפני עד יהודי שמו מענדיל שטעגמאנן מפ"ק יצ"ו והעיד ג"כ בתו"ע כראוי שהי' עם אביגדור שימאן הנ"ל במלחמה אצל הומינא והי' בלילה שטורם גדול' ובבוקר כאשר עבר עם הצבא דרך מקום הנ"ל ראה דרך העברה את אביגדור שימאן הנ"ל שהי' מונח על פניו מת אך לא עמד שם להמתין את קבורתו וגם לא ראה את פניו, רק את אחוריו וצדדי ידיו הנראין יען שהי' מונח על אצילי ידיו ונראה קצת מצדדי פניו והכירו בטב"ע, ויודע בבירור שהוא הי' המת עכ"ד.

והנה בכלל, הלא היה למראה עיניו כי תשובת זאת השאלה, ככתובה היא עלי ספרי קונט' באר חיים מרדכי להיתר עגונות, גם לפרט החדש שבזה, שהעיר הגאבד"ק דראגמירמשט בגב"ע של הישראלים, עפ"י ערל מסל"ת, כי ערל זה ע"י שאלה, העיד

בזמן מקודם לפני ב"ד, על מיתתו וקבורתו, וכת"ה כ' שמח"מ וב"ש שם, נראה שנוטין להקל, יש לחזק זה מכח דברי דו"ז רבינו הבכ"ע שבשו"ת זכרון כהונה ז"ל, הובא בקונט' בח"מ שם אות ו' בזה"ל. אך הנלע"ד דבאמת לפי דחז"ל דכל הפסולים מכשרים בעדות אשה מטעם מלתא דעל"ג, ומטעם אשה דייקא ומנסבא (שכך עיקרו של דבר שב' הטעמים מצטרפים לנאמנות בעדות אשה, והאיבעיא דבעי בגמ' טעמא דע"א כו', הוא איזה טעם עיקר עיין בתוס' ובפוסקים. והוא מבואר) וא"כ גם ברשע גמור הגון הדבר להאמינו, דגם גבי רשע אפי' גבי נכרי, שייך מלתא דעל"ג לא משקרי ביה אינשי, וכי היכי דבכל הפסולים אמרי' הכי, וגם מטעם דדייקא, (שהרי גם פסיל עבדים ונשים הוא מצד שדעתן קלה, ואינן בכלל כל המצוות עיין בגמ' פי החובל ועיין בש"ך יו"ד רס"א) ה"נ גבי רשע ונכרי אלא מה שהוציא רשע מכלל כל הפסולים. הוא משום שיש בו לאו מפורש בתורתינו, אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, ואפילו אם הוא אומר אמת אסור לקבלו, ותדע שהרי עד היודע בחבירו שהוא רשע אסור להצטרף עמו משום שהוא משית ידו עם רשע וכמש"כ הרמב"ם והטור, ואע"ג שהוא יודע שהרשע מעיד אמת מ"מ עובר על ד"ת דאל תשת כו' כו' יעו"ש ובאות י' שם שכ', והנה רבינו הז"כ ז"ל בא שם למסקנא וז"ל. הדרין למלתא למאי דאנן ביה, דעיקר פסלות רשע בעדות אשה, לאו משום דהגון הדבר שלא להאמין רשע משום שהוא חשוד בעינינו, דאי משום הא כו', וגם דכיון דהוי מדעל"ג וחזקה דייקא ומנסבא, כי היכא דמהני לכל הפסולים מהני נמי לרשע, אלא דאיסור הוא מדאורייתא לקבל עדות רשע, והתורה אמרה אל תשת רשע עד כו' כו' וזה יתד שלא תמוט עכ"ל. ויעיון בחת"ס סי' מ"ג. הובא לשונו בקונט' שם אות י"ט יעו"ש ובאות כ' כ"ט באריכות יעו"ש ובספרי שו"ת בח"מ ח"ב סי' נ"א ד"ה ובאמרותיו הישרים, והן הן הדברים, אשר גם לזה נאמרים, דאם היינו חוששין שבכיוון להעיד או להתיר, שקורי קא משקרי, יש מקום לחוש גם בהגיד אח"ז במסל"ת דעביד אינש להחזיק את דבריו, אמנם להיסוד שהניח אותו צדיק וגאון הז"כ ז"ל, דגם ע"י שאלה יאמרו האמת, אך דא"א לקבל עדותם, ע"י גזירת תוה"ק דאל תשת רשע עד, ולזאת בהגיד אח"ז במסל"ת דאין כאן איסורא דאל תשת וגו', יען שלא נאמינהו בתור עד. שפיר האמינהו חז"ל מכח מסל"ת והיא סברה חזקה וברורה, בחיזוק זאת השיטה כנראה מדברי הח"מ וב"ש ז"ל להקל בזה.

אולם הפת"ש שם כ' בשם המהריב"ל ז"ל, דבבא לב"ד להעיד – כבנד"ד ולהתיר גרע טפי, אשר בכגון דא, שהעיד מתחלה ע"י שאלה, ואח"כ הגיד במסל"ת לספיקא דדינא יחשב, ובהצטרף לזה עדות יהודי מענדיל שטעגמאן, שראה אותו בעצמו שמת, אם כי

לא הזיזו דאיכא חששא דיאמר בדדמי, מלבד מה כיון דכבר עברו הרבה שנים, ונשתקע זכרו, יש לדון בזה מכח תרי רובא להיתרא אשר פרט זה ביארתי בס"ד בספרי שו"ת חלק שני סי' מ"ט נ' יעו"ש באריכות ובזה שלא ראה את פניו, שפיר כ' כת"ה, דאיכא בזה צירוף שיטת ר"ת ז"ל דבקומה שלימה לא בעי הכרת פנים, והוא מבואר בח"מ שם ס"ק מ"ו יעו"ש ובפת"ש ס"ק קי"ב הלא לדעת ראב"ד ורמב"ן ועוד מקמאי ז"ל לא בעי' קברתיו, וגם למאי דקיי"ל שם סעי' ל"ז דבעי' קברתיו הוא רק מדרבנן יען דהיא איבעיא דלא איפשטא ביבמות קט"ו, והוא ספיקא דדינא, וא"כ יש כאן ס"ס שמא הלכה לסמוך על עדות הישראלים מפי נכרי מסל"ת, אם שבזמן קדום העיד הנכרי ע"י שאלה, ושמא לסמוך על עדות יהודי האחרון, שראה את זה האיש שומאן וויגדער מת, אם דבהאי ספיקא איכא תרי חששי לחומרא, שמא אומר בדדמי, וגם רבים המה החולקים על ר"ת ז"ל, כבש"ע שם סעי' כ"ה, ואנן קיי"ל דבעי' ס"ס השקולין, הלא ידוע שיטת הפ"י ז"ל בחי' לכתובות ט', דלדעת הרמב"ם ז"ל, דס' מה"ת לקולא רק מדרבנן לחומרא, י"ל דלא החמירו רק בספק אחד, אבל לא בשני ספיקות אף דאינם שקולין יעו"ש. ובספרי חידושי בן יאיר על ש"ס בחידושיי ליומא ס"ה בד"ה אמנם, קבעתי בזה מסמורות, והראיתי שכן הוא גם שיטת הכ"מ בפ"ט מהט"מ ה' י"א י"ב יעו"ש. וא"כ בזה שע"י שאבד זכרו זה י"ד שנים, ואומדנות דמוכחא שיצאה מחזקת א"א דאורייתא, כאשר נתבאר היטב בארוכה בקונט' שם מן אות נ"ו עד ס"ד, ובספרי שו"ת ח"א סי' נ"ג וח"ב סי' מ"ט, נ' נ"א יעו"ש באריכות. ואנו דנין רק בדרבנן, שבזה גם אם אין מתירין ע"י ספק אחד, מ"מ בס"ס לא בעי' שקולין, חדא ועוי"ל, דבספק הראשון לסמוך על הגדת הנכרי מסל"ת, אם שאמר כן ע"י שאלה בזמן קדום, דעת נוטה יותר להיתר וכנ"ל, וכיון דבס' זה איכא רוב להיתר ומיעוט לאיסור, אם דבס' השני רוב לאיסור ומיעוט להיתר, בצירוף שניהם הוי ס"ס מעליא, כדמצינו כן בכמ"ד, ובשו"ת רח"כ ז"ל בחיו"ד סי' י"ט בסופו כעין זה, ובספרי חב"י לפסחים ט' הבאתי סעד לזה מדברי הראב"ד ז"ל בה' ט"מ שם יעו"ש.

אמנם למעשה, צריכין להתיישב הרבה, ואין בזה בלבד כדי סמיכה, בהיתר איסור א"א החמורה, וכל זה הוא רק לצירופא ליסוד ההיתר, אשר הכל הולך אחר החתום של דברי הה"ג שליט"א מדראגמירעשט, באמרו אמנם לעומת זה יש ג"כ תעודת מיתה מהערכאות, על בעלה של העגונה הנ"ל, שימאן וויגדער מישם. אשר זה ראשית ויסוד ההיתר, כאשר כבר יצאה זאת ההוראה להלכה למעשה, לסמוך על תעודת הערכאות, רובם ככולם מגאוני בתראי בתשובותיהם, וכמו שביארתי באריכות בס"ד באר היטב שם בקונט' ובספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' נ"ג, ולזאת ע"י עדות שני הישראלים, מפי נכרי

מסל"ת, ועדות הישראל שראה בעצמו, ואומדנא דמוכח מדלא בא, ולא כ' כארבע עשרה שנים. שלש אלה, שהמה צרופים גדולים ליסוד ההיתר של תעודת הערכאות, הרשות נתונה להתיר זאת האשה מכבלי העיגון עפ"י התורה.

אך כיון שכל זה והתעודה מהערכאות היו לפני הגאבד"ק דראגמירעשט, לזאת אני מתנה בתנאי קודם למעשה שאותו גאון שליט"א יהיה בזה העיקר, ואני הסניף כהדין גרמיזא דאתא בבתריתא. ולא בקדמיתא, וגם כת"ה יסכים לזה בתשו' רח"כ ז"ל סוס"י כ"ג בשם אביו ז"ל, שלא התיר מימיו עגונה פחות מג' וכן נהג הוא אחריו – אז גם אנא מצטריפנא עמכם לקח חבל בזאת המצוה ולאמור בכה תוה"ק בס"ד. כי האשה שרה רבקה מדראגמירעשט, אשת שימאן אביגדור, הותרה מכבלי העיגון, ומותרת להנשא, לאחר שיתירוה, ב"ד של שלשה כפסק רבינו הרמ"א ז"ל, השי"ת יצילנו משגיאות, ונזכה לכוון האמת לאמתו, וכל המתיר עגונה כדת התורה כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים העליונה. השוכן במעונה. יקומם במהרה קהל עדת מי מנה, פדוים לציון ברנה. לב המצפה לישועה קרובה משמים לקבץ כל בית ישראל לארצנו ארצות החיים. ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן מט

להרה"ג כו' נ"י בקהלה נכבדה בסרביא.

מכתבו הגיעני, ובדבר שאלתו, בזה"ל בעירנו יש בית מושב זקנים, וזקנות. חדרים מיוחדים לכל כת מהם. אבל בעת אכילה ג' פעמים ביום, אוכלים ושותים הזקנים והזקנות כולם בחדר אחד, שלחן אחד בשביל הזקנים, וג' שלחנות או יותר בשביל הזקנות, כי זקנות יש הרבה יותר מזקנים כו'. וכמה פעמים מחיתי על זה. ולדאבון לבי אין שומע, כי בעוה"ר מי המנהלים מעירנו ? הרופאים אפטייקרס אנשים חפשים, וזה ערך ששה חדשים, נבחר מהקהל, וועד חדש המנהלים, את מישב זקנים הנ"ל, אשר ביניהם נכנסו איזה אנשים מהחרדים על דבר ה' גברי דחילי חטאין. והמה מעוררים וצועקים מר על המנהג הרע הזה שאוכלים ושותים, אנשים ונשים בערבוביא, ואומרים שמכוער הדבר, ובאמת לא דבר כבד בפני הקהל, לעשות חדר מיוחד לזקנות לאכילה, ובאו לפני ושואלים, איך הוא עפ"י דת תורתנו הקדושה עכ"ל שאלתו שאלת חכם, שהיא עם התשובה יחד, לאמור כי לא זה בלבד שמכוער הדבר, אך גם איסור חמור יש בזה, והביא מב"ש אה"ע כ"א סק"ב, דהרהור אפילו בפנויה, אסור מדאורייתא, וציין לע"ז כ' ע"ב, ולשבת ס"ד, א"ל אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו, וליומא כ"ט דהרהור עבירה, קשה מעבירה, והביא מאו"ח סי' תקכ"ט, ומאה"ע כ', כ"ג, ומספר

חסידים מכמ"ד, וגם יש מהזקנים שעדיין לא הופרה אביונה, כי עדיין לא באו לימי זקנה, והמה בריאים וחזקים, ואיזהו אנשים בהם שהם יראי ה' גילו לי בסוד. שקצו בחייהם, ועולם חשך בעדם, בעת שאוכלים בערבוביא, אבל הם יראים לגלות דעתם בפומבי, לבל ידחו אותם, ועושים מחסום לפיהם, ולענ"ד מצוה רבה לבטל זה, ולהסיר המכשלה מרבים, ומחויבין לעשות זאת עפ"י התורה עכת"ד כת"ה.

הנה תשובת זאת השאלה. הלא היא מפורשת במשנה שלימה, שלהי סוכה, במוצאי יו"ט וכו' והיו מתקנין שם תיקון גדול, ובגמ', מאי תיקון גדול וכו', ת"ר בראשונה היו נשים מבפנים, ואנשים מבחוץ. והיו באין לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ, ואנשים מבפנים, ועדיין היו באין לידי קלות ראש. התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה, ואנשים מלמטה, והיכי עבדי הכי הכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל וכו', והלא דברים ק"ו, ומה לעתיד לבוא שהם עוסקים בהספד, ואין יצה"ר מתגרה בהם, אמרה תורה נשים לבד ואנשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצה"ר מתגרה בהן עאכו"כ וכו' יעו"ש במפרשי עין יעקב, אשר היה אך פעם אחת בשנה ובימים הראשונים אשר היו טובים מאלה, ובמקום המקדש שיש מורא מקדש כנאמר וממקדשי תיראו ובזמן קדושת החג, ובאים להתראות אל פני האדון ה'. על אחת כמה וכמה, בימים האלו ומה"ז אשר בעו"ה... ושלשה פעמים בכל יום, ובזמן אכילה ושתיה אשר אמרו חכמינו ז"ל כי אין יצרו של אדם מתגבר אלא מתוך אכילה ושתיה. כנאמר ויאכלו וישתו ויקומו לצחק, מובן מאליו גודל המכשלה אשר בזה, ואם כי זקנים המה, הלא כל ציוני כת"ה, לענין איסור הרהור עבירה, המה מצוינים כהלכה. וגם יש מהם אשר לא באו עוד לימי זקנה, והמה בריאים וחזקים ומלבד כל זה, הלא מפורש יוצא מגמרא ערוכה, כי גם בזמן שאין יצה"ר מתגרה בהם. אמרה תורה נשים לבד ואנשים לבד, ק"ו עתה אשר היצה"ר מתגרה, וזה הזקן כסיל מרקד גם בין הזקנים. ובן שמנים לגבורה (פ"ה דאבות) פי' המדרש שמואל, גם אם האדם הגיע לשמונים שנה. אל יתיאש מלהתגבר על יצרו באמרו כי אחר שהגיע לשמונים:

לא יסותהו היצר הרע עוד כי אין בו כח וכו', ועל כן אמר בן שמונים לגבורה, כלומר עדיין הוא צריך להתגבר על יצרו:

יעו"ש ובשלהי קידושין – ובוודאי יש במושב זקנים אנשים לבד בלא נשיהם. ונשים לבד בלא בעליהם אשר אין כאן שמירה מזה לזה, – הרי פשוט ומבואר איסור הגדול אשר יש בזה, יש להאריך ולהביא עוד ראיות מש"ס ופוסקים. אולם זה כלל גדול כי אין לפלפל, בדבר שהיא הלכה פשוטה וברורה.

ובכן החיוב על הקהלה, עפ"י התורה, לתקן זה, בעשיית חדר בודד לזקנות לאכילה, ואין כאן מקום שאלה דבכסף מנלן כי אך יחיד ועני אני כתיב, כלומר כי רק ביחיד יצוייר עני אבל ציבור גמירי דלא מיעני, אשר באמת לפני הקהלה. בעשיה הוא דבר קטן, ובתיקון הוא דבר גדול עד מאוד להסיר בזה חטאת כל הקהל (יעיון עקידה שער כ'). הלא מצוה דרבים אחז"ל כי שאני יעיון ברכות מ"ז ובתוס' שבת ד' ופסחים פ"ח גיטין מ"א גם נודע סברת הראשונים ז"ל, דבמקום שעשו חז"ל תקנה, חששו גם למיעוטא יען שהיא לעולם, ולאפרושי מאיסורא לרבים, גדול עוד יותר ממצוה דרבים, ובזה שלש אלה המה, לאפרושי מאיסור חמור, לרבים, ולעולם בכל יום ויום – הפרצה גדולה. והאיסור מבואר עפ"י התורה לזאת הנני באזהרה בכח התורה ובקריאה של חבה וכבוד לקהלה הנכבדה. לכל בני העיר ולהמנהלים, אנא שימו על לבכם ובינו את אשר לפניכם גודל פריצות גדר התורה והמוסרי שיש בזה. והוא מעוות גדול לפני ה' ואדם, אשר יוכל לתקון בעשיית חדר מיוחד לזקנות לאכילה, נשים לבד, ואנשים לבד, ובמוקדם האפשרי לתקן זאת, שלא יהיה המושב זקנים וזקנות מצוה הבאה בעבירה וכל מי שיראת בלבו, מחיוב להשתדל בכל עוז בתיקון זה הדבר הטוב והישר לפני ה' ואדם, ולא אפילה כי בוודאי תשמעו לקול התורה, וכן תעשו במהרה להיות מהזריזין לדבר מצוה, ונשכרים הרבה שכר משמים, ובהחזקת דת תורתינו הקדושה, לטוב לכם ולבניכם כל הימים, ובטוב אחתום את שמי. חיים מרדכי

סימן נ

להרה"ג כו' מו"ה יעקב חיים שעכטער נ"י מו"ץ קאנסטאצנעא.

בדבר שאלתו, בענין שמות המחותנים. הנה צוואת ריי"ח ז"ל, נאמרה גם על שמות המחותנים. ככתוב שמה, באות כ"ד, בזה"ל. שני בני אדם ששמותיהן שוים, לא יזדווגו יחד בילדיהן (ס"א לא יעשו נשואים לשני ילדיהן יחד), וזה ספק אם לזרעו או לכל אדם ע"כ. אם כי בשו"ת שם יעקב חא"ה סי' כ"ג צדד בזה, ובשם החתן והמחותן. די"ל דלא נאמרה הצוואה אך לזרעו, וכמש"כ בנו"ב מהד"ת חאה"ע סי' ע"ט יעו"ש, ובשו"ת דבר משה ח"א, אה"ע סי' ח'. אולם כבר האריכו בזה, גאוני וצדיקי בתראי, והעלו כי יש לחוש לכל זה, וכל אדם בכלל, כי חמירא סכנתא להחמיר גם בס"ס ורובא וכי בזה בספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' י"א. ובח"ב סי' י"ז יעו"ש ובספר שבעים תמרים באות כ"ח, ושלחן העזר סי' א' סעי' י"ב הובאו כל דברי הגאונים בזה בארוכה

אם כי בשלחן העזר שם סק"ג, הביא בשם שו"ת אב"צ חאה"ע סי' י', דחידש לאמור מאחר דבצוואה נקט דלא יזדווגו ילדיהם כו', ע"כ בילדיהם קטנים שאביהם מתחתנים,

אבל במדינות הללו שהחתן וכלה גדולים, והם לבדם יכולים להתחתן זה עם זה, לא איכפת אם שמות אביהן שוין, ובכגון דא יכתבו גם בהתנאים, ה"ה החתן העומד מצד עצמו, והכלה עומדת מצ"ע, ובשם רוח חיים לאה"ע סי' ל"ד, הביא דב"ב מחותנים, שאינם דרים בעיר אחת ליכא קפידא, הלא הביא שם בשם השדי חמד מערכת תתן וכלה. אות י', והדרכי תשובה, ביו"ד קט"ז ס"ק צ"ו – ואינם אתי – החולקים על האב"צ ורוח חיים. והעלו להחמיר בכל גווני יעו"ש, ובמדינות אלו מקפידין באלו הדברים. וכמש"כ בשו"ת דברי חיים ז"ל,

אמנם אם במדובר אחר יש לחוש כי אינו שומר שבת קודש, וקרקפתא דלא מנח תפילין, ובזה, בטוח כי הוא מוכתר באלו שתי אותות הקדושים, אות שבת, ואות תפילין, אשר בעו"ה יש להמליץ על זה. ישראל אשר בך אתפאר כנאמר ושמרו בני ישראל את השבת, דבשמירת שבת נקרא שמו ישראל, כי מומר לחלל שבת בפרהסיא, הלא הוא מומר לכל התורה כולה (חולין ה' וכמ"ד) ותפילין נקרא פאר (מו"ק ט"ו), וזה ישראל אשר בך אתפאר, בשמירת שבת, ותפילין בו אתפאר, ובכגון דא הלא בין יבין כת"ה איך להורות בזה עפ"י התורה, אם דשמות המחותנים שוים אך לזה משפט קדומה.

וזה ידוע, אם אך בשם אחד אין צד השתוות. אז אין קפידא כלל, כאשר מפורש יוצא זאת ההוראה, מהגאונים צ"צ החדש, השיב משה, מהרש"ק ז"ל והאריך בזה השבעים תמרים שם סי' כ"ו, כ"ז, ל"א, והביא ראיה מש"ס לזה, והעלה כן להלכה, ובשלחן העזר שם סעי' י"ג, בביאור שמלה לצבי ק"ג, הביא כזה, בשם האחים הקדושים וגאונים ר"ש והפלאה ז"ל וכ"כ בשו"ת שם אריה חאה"ע סי' ס"ה, ובית יצחק חאה"ע סי' ע"ב. ובשו"ת נטע שעשועים, דגם למאן דקפיד אין לחוש בכה"ג, גם לכתחלה להתחתן. וכן במילי דחסידותא להדעת קדושים אות כ"ד, העיד דהעולם נוהגין להקל בזה, ואומרים לדבק טוב. ואחתום בטוב את שמי חיים מרדכי

סימן נא

להתורני דייק וסביר כו' מו"ה שמואל ב"ר אברהם נ"י בעיר מיגאפאל, אמעריקא.

מכתבו הגיעני, ואשר דקדק בפירש"י ז"ל בסנהדרין נ"א ע"א ד"ה עכו"ם כו' אע"פ שאסורין לבוא בקהל יש להם קידושין, והרי היא א"א דקידושין תופסין בחייבי לאוין כו' עכו"ם איכא לאו דלא תתחתן בם כו', דהלא זה ידוע כי אין קידושין תופסין בעכו"ם, כבר עמדו בזה גאוני בתראי, ויעיון בחי' פ"י ז"ל בקידושין ע"ה, מש"כ בזה, ובהגהות הרש"ש ז"ל כ' וז"ל ניסת כו' לעו"ג כו', עפירש"י ותמוה לקרותה בעבור נשואי עו"ג זיקת בעל הלא אין כו' ע"י (יבמות מ"ה ע"ב ע"ו ע"א) ואולי ר"ל א' מז' עממין אחר שנתגייר

ע"כ ובספר טל תורה לידי"ל הגאון האמיתי מהר"מ ריק (שליט"א) ז"ל על ש"ס כ' וז"ל. ד"ה עכו"ם בסיה"ד, איכא לאו דלא תתחתן בם – ע' מנ"ח מ"ע ל', שתמה ע"ד רש"י ז"ל אלו דהא בלא"ה אין קידושין תופסין בנכרית ולק"מ, דכוונת רש"י בגירותן כמש"כ רמ"ה ז"ל להדיא עכ"ל. ויעיון בפ"ז דתרומות משנה ב' פלוגתא דר"מ וחכמים ובפיה"מ להרמב"ם ז"ל דמגלה כל הפסולים, ועכו"ם לא בא בתוכם, וכן בפ"ג מהא"ב ה' ג' יע"ש כי הוא לשיטתו בפי"ב מהא"ב, דפ' כר"ש הלאו דלא תתחתן בם אחר ז' עממין וא' שאר עכו"ם בהלל זה. ודווקא בגיותן אבל לא בגירותן. לזאת בפיה"מ וברמב"ם ז"ל השמיט בעלה עכו"ם כי לא יציור זה דבגיותן אין כאן תפיסת קידושין ובגירותן אין כאן לאו דבל תתחתן, והוא יגרוס בסוגיא זו כותי כמובא הגי' בפי' ז"ל בקידושין שם. וביאר דגם לאחר שנתגיירו איכא בהו חשש ממזרות יע"ש. ורש"י ז"ל יסבור כשיטת הסוברין דקיי"ל כמסקנת רבא ביבמות ע"ו דלאו דלא תתחתן קאי בז' אומות ובגירותן. לזאת קיים ופירש כגי' דידן עכו"ם וקאי על אחר בגירותן וכמש"כ הרמ"ה ז"ל. ומצאתי חבר לרמ"ה הר"ן אלפסי ז"ל בריש עשרה יוחסין שכ' על פירש"י ז"ל שפי' נתיני גבעונים שמלו בימי יהושע. ואמרינן ביבמות דוד גזר עליהן כו' ולפ"ז לא קיי"ל כרבא כו אבל אחרים סוברין כו' ואף רש"י ז"ל עצמו כ' בפד"מ עכו"ם (בר"ן ז"ל שלפנינו הגי' עכו"ם, ובב"י ז"ל באה"ע סי' ט"ז העתיק לשונו בגי' כותי יע"ש) בלא תתחתן בם וכן הנתין דהוא מן הגבעונים. וכ"כ בפ' אלו הן הלוקין עכ"ל. הרי מפורש יוצא מפי רבותינו הראשונים הרמ"ה ור"ן ז"ל הפי' בכוונת רש"י ז"ל בז' עממין ובגירותן והוא האמת.

ומה שתמה על פירש"י ז"ל שם מ"ד ע"ב. אביך האמורי תרח ואבותיו מכנען באו, הלא משם באו כמבואר בתורת משה. יפה דקדק וכבר עמד בזה בהגהות הרש"ש ז"ל וז"ל:

הן המה היו מבני שם ולא מורע כנען, וגם לא מצינו שגרו בארץ כנען. ועי' רש"י ז"ל בפיה"ת בפ' לך בפ' והכנעני אז בארץ ע"כ. ולחומר הדיוק נלע"ד לפרש בכוונת רש"י ז"ל באמרו מכנען באו כלומר מדרכיהם המקולקלים באו, ויען שעשו כמעשיהם המכוערים, לזאת נקראו על שמם – וכדרך זה יש ליישב גם הירושלמי שהובא בפירש"י ז"ל (שבת ק"ל ותוס' שם ובנדה ז'), כי ר' אליעזר מתלמידי שמאי היה, אשר הדיוק מבואר, הלא אמרי' (סוכה כ"ח) שמנים תלמידים היו לו להלל הזקן ומהם ריב"ז, ור"א הלא היה מתלמידי ריב"ז (אבות פ"ב) וא"כ היה מתלמיד תלמידי דהלל ובחי' הריטב"א ז"ל בשבת י"א ד"ה אמר ר"ה כ' וז"ל, ופי' תלמידי ב"ש כו' דאע"ג דר"א תלמידו של ריב"ז היה ור"י תלמידו של הלל שמא חזר ושמש את שמאי או א' מתלמידיו, או שחזר ונמנה עמהם כו' עכ"ל, הרי שתי' בדרך שמא, ונראה למאי דאמרי' ביבמות י"ד אב"א קודם בת קול וכגון

דב"ה רובא, כו' למ"ד עשו כי אזלי' בתר רובא היכי דכי הדדי נינהו הכא ב"ש מחדדי טפי, אשר מבואר שיטת ב"ש דמחדדי טפי עדיף מרובא (יע"ש בתוס' ד"ה ר"י ובטוש"ע או"ח סי' תרי"ב מש"כ בשם הרמב"ן ז"ל והב"ח פ' כוותיה יע"ש ובמג"א ז"ל סק"ד) והוא היה גם שיטת ר"א, אשר גודל חכמתו היה על כל חכמי דורו כמבואר בסנהדרין ס"ח, ורבו ריב"ז העי"ד עליו אשר הוא מכריע את כולם, בכח זה הלך נגד חכמי ישראל הרבים, בפלוגתא דתנור עכנאי (ב"מ נ"ט), אמנם ר' יהושע עמד על רגליו, ואמר אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כ' בתורה בהר סיני, (הר סיני לרמז כי סיני עדיף מעוקר הרים כבשלהי הוריות) אחרי רבים להטות גם נגד חריפי טובא, ולזאת קיי"ל כב"ה (ובמקום שרבו ב"ש על ב"ה הוקבע הלכה כמותם כמבואר בפ"ק דשבת גבי י"ח דבר), ור' אליעזר הי' עומד בדעתו כי הלכה כיחיד חריף טובא גם נגד הרבים, ורמיזא באורייתא, ושם האחד אליעזר, אשר הדיוק במלת האחד ידוע, וי"ל לאמרם ז"ל דרומז מל ר"א בן הורקיניס (ילקוט פ' יתרו) וזה ושם האחד אליעזר, הסובר דהלכה כאחד גם נגד רבים היכי דחריף טובא. ומרבם ריב"ז אשר קבל מהלל ושמאי (אבות שם) תלמידיו ר' אליעזר ור' יהושע, הקבלה והשיטה אשר קיבל ריב"ז משמאי תפס ר"א, ואשר קבל מהלל תפס ר"י, וזה כוונת הירושלמי שהיה מתלמודי שמאי כלומר דהלך בשיטתם דה' כיחיד החריף טובא גם נגד רבים, וסעד לדבריי מצאתי בשט"מ ב"מ ל"ז ד"ה מודה שכ' בישוב זה וז"ל והא דאמרי' ר"א ש' הוא שהיה נוטה אחר ב"ש לכל דבריהם עכ"ל יעו"ש.

ובזה ניחא מה שיש מהדיוק קצת דבשבת שם פירש"י ז"ל, שמותי הוא ברכוהו כדאמרי' בהזהב, ובתלמוד ירושלמי מפרש שמותי הוא מתלמודי שמאי היה ואולי בנדה לא פי' אך כפירושא קמא, יען כי בשבת שם אמרי' והיה הדבר קשה לחכמים האיך מניחין דברי חכמים ועושין כר"א חדא דר"א שמותי הוא, ועוד יחיד ורבים ה' כרבים, אשר נרמז בזה שני הפירושים, חדא דר"א שמותי הוא, כדאמרי' בהזהב פי' הא' דרש"י ז"ל, ועוד דיחיד ורבים ה' כרבים, והוא כפי' הב' בשם הירושלמי דהוא היה מתלמודי שמאי, לפסוק גם כיחיד המופלא בחכמה נגד רבים (ומזה נסתעף הן דב"מ) כשיטתם אשר לא קיי"ל הכא ולזאת היה הדבר קשה לחכמים ואין זה דוחק לפרש מלת תלמוד על ההולך בדרכו לשיטתו, כי כך שנו חכמים בלשון משנה (פ"ה דאבות) כל מי שיש בו שלשה דברים הללו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו. כו' תלמידיו של א"א עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה כו' הרי כי ההולך בשיטתו ודרכו לתלמוד נקרא בלשון חז"ל – ולעומת זה תלמידיו של בלעם הרשע, ולזאת לא רחוק הוא לפרש בכוונת לשון הזהב של רש"י ז"ל תרח ואבותיו מכנען באו. כלומר שהלכו בדרכיהם המקולקלים, וכנאמר (יהושע כ"ד)

ויאמר יהושע וגו' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. כתועבת כנען, ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וגו', ולא זו שלא למד ממעשיהם (וכפירש"י ז"ל רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם וגו' שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם) אך האיר שם ממזרח צדק לקרוא בשם ה' א' עליון קונה שמים וארץ. והוא שפירש"י ז"ל ביחזקאל ט"ז אביך ואמך אברהם ושרה משם נטלו גדולתם, ובני חת נתנו לה קבר, וכן בת"י פי' הקרא לכבודם של אברהם ושרה, אשר פירושם מקושר עם המשך פשטות המקראי קודש – ובגוף המאמר מחז"ל יש עוד דברים צפונים, שהן מהדברים דברי א' חיים. אשר אך מפה לאוזן נאמרים.

ועל שלשה אשיבנו בהא דאמרי' שם בסנהדרין ע"א, בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, כמאן כר' אלעזר בר' שמעון כו', הלא מקרא מלא הוא (ויקרא י"ד) כי תבואו אל ארץ וגו' ונתתי נגע צרעת בבית וגו' ופירש"י בשם חז"ל בויק"ר כי בשורה טובה היא להם, אשר בוודאי קיים ה' הבטחתי, יפה שאל, ויש לחזק עוד דיוקו לאמרם ז"ל (ברכות ז') דבור שיצא מפי ה' לטובה אפי' על תנאי איני חוזר ונראה די"ל כי בת"כ שם פ' ה' סי' ע"ה, תניא ונתתי נגע צרעת אמר ר' יהודא בשורה הוא להם שבאים עליהם נגעים, ר' שמעון אומר ונתתי נגע צרעת פרט לנגעי אונסים. הובא בש"ס הוריות י', הלא מבואר דר' שמעון שהוא סתם בר פלוגתא דר' יהודא, דורש ונתתי נגע צרעת פרט לנגעי אונסים, ולא לבשירה (יעיון בתוס' הרא"ש ז"ל בהוריות שם, ובפי' מלבים בתוה"מ שם בת"כ) וידוע דמסתמא תלמיד ס"ל כרבו כמבואר בשבת קכ"ח וביצה מ' יעו"ש ובנדה ט"ו ע"ב בפירש"י ותוס' ז"ל ובשו"ת יעב"ץ ח"ב סי' ה' באריכות, גם פה ראב"ש סובב והולך לשיטת אביו ורבו רשב"י דהאי ונתתי בא למעט נגעי אונסים, ולא לבשורה, וכדאמרי' בהוריות שם. לאו אר"י בשורה משמע דאך הוא אמר כן ולא ר"ש, אם כי בויק"ר פי"ז תני ר' חייא כי הוא בשורה ואמר משום רשב"י המובא בפירש"י ז"ל, הלא צ"ל דמדרשות חלוקות המה, וסוגיא דסנהדרין כסוגיא דהוריות דנראה כמבואר דבשורה נשנית אך לר"י ולא לר"ש, ואין כאן הבטחה מפי ה', ושפיר אמר ראב"ש לשיטתו דלא היה ואנן קי"ל כר"ע בנגעים פי"ב יעיון בתוספתא פי"ו דנגעים בביאור והגהות הגר"א ז"ל, כמבואר ברמב"ם ז"ל פי"ד מהט"צ ה' ז' לשיטתו אמרו ראב"צ ור' שמעון איש כפר עכו שהיה. כי האי קרא לבשורה טובה נאמר אשר דבור שיצא מפי ה' לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר כאמרם ז"ל. והנלע"ד כתבתי חיים מרדכי

סימן נב

להמצוין כתורה ויראה, איש חמודות כו' מו"ה דניאל שטערינפעלד נ"י טשערנאוויץ.

מכתבו הגיעני, ובו כתוב אלי כדברים האלו כאשר יקבל הדר"ג שליט"א ספר חדש בשם כתיב יושר דברי אמת, ושם מתיר להנשים לילך בגילוי ראש, ימחול הדר"ג שליט"א לעיין בהספר, ולילך נגד המחבר בחרב חדה כיד ה' הטובה עליו. הן מש"ס ופוסקים והן מספרי קבלה כידוע כו'. והיום נשלח לי זה הספר מהמחבר עתה זו תשובה ממעמקי הלב לכת"ה, כי ממש רעדה אחזתני ולבי נמס בקרבי כראות דברי שורש פורה ראש ולענה. המלאים רוח פקירה ומינות ולהתעטף עוד בצביעות לאמור שלום – תוה"ק שנקראת שלום – יהיה לי, כי בשרירות לבי אלך בה, בלבוש ת"ח וחסיד. לגלות פנים בתורה שלא כהלכה, בגימטריות וחסידות, ולבוא בשערים המצוינים להלכה, בדין מרומה, לעקור חלילה הלכה קבועה, הנאמרת בסתמא דתלמודא.

כתובות ע"ב ראשה פרוע דאורייתא הוא, דכתיב ופרע את ראש האשה, ותנא דבי ר' ישמעאל, אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, דאורייתא קלתה שפיר דמי, דת יהודית אפי' קלתה נמי אסור, אשר מבואר לעין כל כי זאת ההלכה לא נשנית בפלוגתא דתנאי – ולא בסתירה מת"ק דמתני' סוטה ז' – דאל"כ אין כאן מקום קושיא כלל, כשנאמר דגם סתם דמתני' דכתובות ס"ל הכי, אלא פשוט דהוי קים להו לבעלי התלמוד, שאין בזה שום חולק. והיא הלכה ברורה, הנדרשת מקרא ומסירה בתושבע"פ משמים, ואיפסקא הכי בריש"ך רמב"ם רא"ש וטוש"ע ז"ל וכל הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל.

ולא כאשר זה החובר חבר. שניכר מתוך כתבו וכזבו, כי דברי מינות אלה טמונים הם בלבו מכבר, ואולי היו רשומים אצלו גם בעט ברזל רק אחר המלחמה הנוראה, שבלבלה כל העולם. ועשתה בעו"ה שפרוריות ברוחניות בית ישראל. מצא ידו לספר מעשה לעורר לב העם ולהלבישו בהתעוררת, ולבוא במחתרת, בדברי הבאי וגניבת דעת, לשנות זאת ההלכה בפלוגתא, ולדרוש מעצמו טעמי תורה בזאת ההלכה, ולאט לאט עד אשר לבן הארמי (כאמרם ז"ל בילקוט וארא, שהיה מלובן ברשע ע"ד שנאמר כשלג ילבינו, כי הרמאות והרשע היה מעוטף עוד בלבוש לבנינות, כאשר אמר כי לא יעשה כן במקומינו וגו' שלא רצה לשנות המנהג) על הכלל כלו יצא לעקור את כולה כרוח החפשים שיאמרו כי עת כפי רוח העת כן יש לעשות לה' כי הפרו תורתך. המה פוקרים בתושב"כ ושבע"פ שהיא תורתך משמים כן גם הוא יאמר כי מנהג עוקר הלכה אשר אלמלי ראיתיו לא האמנתי כי יעוז איש להחטיא את הרבים ושירצה ח"ו להקל להם איסור חמור דאורייתא ולזלזל באיסורי דרבנן. ועוד תחת מסוה התורה. וכל לב משכיל ומאמין באמת לבבו

יבין ובעיניו יראה כי בזה לא נאמר ענה לכסיל בדברי תורה. כי אין על מה להשיב כלל, וכל דבריו המה אך דברי הבל ומעשי תעתועים, והלכה פשוטה ומבוארת בש"ס ופוסקים, א"צ חיזוק, ואין טוענין למסית אחז"ל, וכבר נתגלה קלונו ברבים, בקוטרס בית ועד לחכמים – שנת תרפ"ו חוברת ט' – בהדפסת מחאה עזה, ממני ומהרה"ג מו"ה מרדכי אריה הלוי נ"י אבד"ק באנילא – הקרוב אל החלל במקום זה החובר חבר – ובשם ידי"נ הרב הגאון ומפורסם מופ"ה מו"ה שאול בראך שליט"א מקאששוי בהודעה לעין כל שהוא מין. גמור, והבור ריק מים זכים אין בו, רק נחשים מפטיו של נחש, אפיקורסות ומינות, לעוד נפשות נקיים בחרב הכפירה, עם מאמרים. ממים המרים והמאררים לדבר סרה על תורת א' חיים. שב"כ ושבע"פ שנתנה לנו כאחד משמים, והמה חיים וקיימים לעד ולנצח נצחים.

וזאת אשר אמר לב מרדכי בענין זה, בשירת דבורה, בביאורי להפטרת שבת שירה, וז"ל שם – בפלגות ראובן גדולים חקקי לב. למה ישבת בין המשפתים לשמוע שריקת עדרים לפלגות ראובן גדולים חקרי לב, גלעד בעבר הירדן שכן ודן למה יגור אניות אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון, זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה – מלבד פשטות הכתובים הלא יש לרמז בהם, מלחמת היהודים נגד יצר לב האדם אשר רע מנעוריו, וע"ז אחז"ל (קידושין ל') בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, אשר הנצחון במלחמת היצר הוא אך ע"י קיום ולימוד התורה, וכדאמר ר' לוי ב"ר חמא אמר רשב"ל, (ברכות ה') לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב ואם לאו יפסיק בתורה, אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם, אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה, שנאמר ודומו סלה. ויש לפרש כי כל זה סובב והולך על עסק התורה, אך בחילוקי הדרגת הלימוד בראשית יעסוק בתורה, יעסוק דייקא. כמש"כ הט"ז באו"ח (סי' מז) בביאור הברכה לעסוק בדברי תורה. כי עסק מציין במשא ומתן ופלפול של תורה בדרך טורח ויגיעה. ואם לאו יקרא ק"ש. אשר מלבד קיום המצוה דק"ש ג"כ נחשב לתורה. וכדתנן (ברכות ט') הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, והוא הנאמר במדרש הנעלם (פ' חי) אר"נ כל המוסר נפשו בהאי פסוקא – בק"ש נוחל ארבע מאות עולמות לעוה"ב, אמר רב יוסף והא תנן מאתים. אר"נ מאתים על התורה, ומאתים על שמסר עצמו בכל יום על קדושת שמו. כלומר כי בק"ש אור בכפלים, קיום המ"ע דתורה (לרשב"י במנחות צ"ט) וקיום המ"ע דק"ש במס"נ על קדושת שמו ית' פעמים באהבה בכל יום, ויהיה עסקו בתורה ביתר עוז במס"נ, ובקבלת עמ"ש ועול מצוות אשר כולם נרמזים בק"ש (ברכות י"ג י"ד), ואם לאו יזכור לו יום

המיתה, כלומר ללמוד ע"ד אמרם ז"ל (ברכות ס"ג) אדם כי ימות באוהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, אשר כל הרגשותיו יתבטלו, בעת לימוד תוה"ק אשר נתנה לנו ולזרעינו משמים, וכדאיתא גבי רבא (שבת פ"ח) דקא מעיין בשמעתא, ויתבא אצבפתא דידיה תותי כרעייא וקא מייץ בהו וקא מבען אצבפתויה דמא, ולא היה מרגיש כלל מתוך עיונו ודביקתו בכל לב ונפש באור התורה, אשר אז לב הלומד נכון בטוח (משלי י"א) כי תומת ישרים תנחם.

והנה פתח דברי רבינו הקדוש, יאירו בתורה שבע"פ בסייג לתורה, כי למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה חכמים יגידו זאת. כי איזהו חכם הרואה את הנולד (תמיד פ"ד) להבין אם כי יצה"ר בתחלה דומה לחוט של בוכיא. אמנם לבסוף הוא כעבותות העגלה (סוכה נ"ב) אולם לרשעים נדמה להם כחוט השערה (שם) מה זה. הלא איני אלא איסורא דרבנן סייג וכדומה, וגם לאיסורי דאורייתא אשר קילי בעיני העולם, המסית ומדיח יטעים לו לאמור האם תוכל לילך נגד רוח העת, אוי חוט השערה, אשר חז"ל תקנו בלשון נוסח הקידושין לאמור, הרי את מקודשת לי כו' כדת משה וישראל ופי' התוס' וראשונים ז"ל בשט"מ (כתובות ג') יען כי כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, לכן אומרים בשעת קידושין כדת משה וישראל יע"ש, ויש לרמז עוד בלשון חכמים, להא דתנינן בכתובות (ע"ב) העוברת על דת משה ויהודית כו', דת יהודית וצאת וראשה פרוע כו'. ובגמ' ראשה פרוע דאורייתא היא כו', דאורייתא קלתה שפיר דמי דת יהודית אפי' קלתה נמי אסור, וזה שאומרים לבת ישראל כי לאחר קנין קידושי האישות, חלה עליה חיוב התורה, לילך כדת משה מבלי לצאת ברה"ר בראשה פרוע שהיא דת משה, וגם בקלתה על ראשה, ובחצר שהוא מדרבנן (לדעת כמה פוסקים כמבואר בטוש"ע אה"ע סי' קט"ו יע"ש בב"ש ז"ל, הזוה"ק החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה. והובא להלכה באו"ח סי' ע"ה במג"א ז"ל סק"ד יע"ש) ע"ז רומז מלת "וישראל" שהיא דת יהודית, כהילוך בנות ישראל הצנועות, אשר המה ובעליהם אבותיהם ובניהם. דבקים באמת באמונת תוה"ק שבכתב ושבע"פ משמים.

אמנם אוי אשר בעו"ה רבים ורבים, אשר עולם הפוך אצלם, הדרת פני ישראל סבא קדישא שהוא הזקן מעבירים, ועוד בתער אשר חמשה לאווי בתורת משה מבוארים ולדעת כמה פוסקים עוד יותר – בכל גילוח וגילוח עוברים ונשיהם הולכים פרוע ראש בשערות שבראשם, והיצה"ר דומה להם כחוט השערה, לאמור מה זה האיסור ומה טעם יש בה, אשר יסודי האמונה כי כל מצוות התורה, גם משפטי השכליות שנאמר בהם גם טעמים גלוים, יסודם בחוקי התורה כי כן צוה נותן התורה ית"ש, וקוצו של יוד מתוה"ק

לא תשתנה לעולם, וכדאמרי' בירושלמי פ"ב דסנהדרין. ובמדרש שמות רבה פי"ו, הה"ד (קהלת ב') ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו. הפסוק הזה נאמר על שלמה כו', על שלמה כיצד כשנתן הקב"ה תורה לישראל, נתן בה מ"ע ומצות ל"ת, ונתן למלך מצות שנאמר (דברים י"ז) לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב וגו' ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו עמד שלמה המלך והחכים על גזירתו של הקב"ה, ואמר למה אמר הקב"ה לא ירבה לו נשים לא בשביל שלא יסור לבבו, אני ארבה ולבי לא יסור, אמרו רבותינו באותה שעה עלתה יוד שבירכה ונשתטחה לפני הקב"ה, ואמרה רבש"ע לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם, הרי שלמה עומד ומבטל אותי, ושמא היום יבטל אחת ולמחר אחרת עד שתתבטל כל התורה כולה, א"ל הקב"ה כו' וקוצה ממך אינו מבטל כו' ולכך אמר שלמה על עצמו, ופניתי אני לראות חכמה ודעת הוללות וסכלות. אמר שלמה מה שהייתי מחכים על דברי תורה, והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה, אותה הבינה ואותה הדעת של הוללות וסכלות היו. למה כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו, מי הוא שיהיה רשאי להרהר אחרי מדותיו וגזרותיו של ממ"ה הקב"ה, דברים אשר הם חצובים מלפניו, שכל דבר ודבר שיוצא מלפניו. טרם הוא נמלך בפמליא של מעלה, ומודיע להם הדבר כדי שידעו ויעידו כולן כי דינו דין אמת וגזירותיו אמת וכל דבריו בהשכל וכן הוא אומר (משלי ל') כל אמרת ה' צרופה כו' ע"כ וכדברים האלו בויק"ר פי"ט שהש"ר פ"ח ותנחומא ס"ז יע"ש, ותוה"ק שב"כ ושבע"פ דברי א' חיים אשר זכינו שנתנה לנו בני ישראל מאבינו שבשמים. לא תשתנה חלילה לרוח העת והזמן גם אותה אחת מתוה"ק, ולאמור כי התירו פרושים את הדבר אשר בעו"ה גם במקום גדולים פרצה הפרצה עד מאוד – אוי לעינים שכך רואות הילוך בנות ישראל בקרית חוצות, בזרועות מגולות בידים גלוית ובעואר פתוחה עד החזה נגד דת תוה"ק וגם נגד חוקי המוסר והצנועות הבנים מדור החדש נשולחים מאבותיהם אך לבתי ספרי דעמים, ומימי אשותיהם מילדותם עוד מחללים ש"ק השקול ככל התורה כולה. ומגדלים אותם ללא תורה ומדות, ואך שם יהודי שנשאר עליהם, אוי לנו שכך עלתה בימינו, ואנו רואין בעינינו ולתקן ולמחות אין בידינו. ואין לנו להשען אך על הנותן התורה ית"ש אבינו שבשמים, לתקן העולם כהבטחתו בתורת משה, וכל יעודי הנביאים ודברי חז"ל בביאת משיח ובנין בית המקדש ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ לארצות החיים, ב חד עם תורת א' חיים וקבלת מלכות שמים ועד **אז יצליח ה' לאלו אשר נפשם בשאלתם וזאת בקישתם לגדל את בניהם על ברכי התורה והיראה באמונה תמימה ויראת ה' טהורה.**

וזה בפלגות ראובן גדולים חקקי לב, כי ע"י אשר דרך רשעים צלחה (ירמי' י"ב) דרך דייקא, כי בראות אדם את חבירו שיצא חלילה לגמרי מכלל כל התורה לא יעלה על לבו לקל בעושי עולה, אולם בראשית אך הצעדים והאורחים אשר יעקמו נתיבתם לצאת מסייגי וגדרי התורה, אשר הוא דרך הרשעים בתחלה צלחה, ולאט לאט וכאמרם ז"ל (סוכה נ"ב) יצה"ר בתחלה דומה לחוט כו' ולבסוף כעבותות העגלה כו' היום אומר לו עשה כך ולמחר כו' עד שאומר לו לך עבוד ע"ז, וחז"ל דרשו (ברכות ז) בשם ראובן ראו מה בין בני לבן חמי, אם כי בא הביאור מפורש בדבריהם שם, הלא נרמז עוד בקדושת לשונם, על גלות אדום עקב עשו, אשר עתה בעקבא דמשיחא רבים המה מהדור החדש בעו"ה אשר ההבדלה ביניהם, הוא אך שזה בן ישראל וזה בן עשו (ובעין יעקב שם בחי' גאונים הרבה לדקדק במאמרם ז"ל אשר בצרמיזתי יתיישב יע"ש) אלו אשר נפלגו מעדת היראים וחרדים לדבר ה' הלא גדולים חקקי לב. כי נכלי לבם מלאים ערמימות, ובכאן השאלה לאלו הבנים "למה ישבת בין המשפתים לשמוע שריקת עדרים" אשר זה דרך כסל למו לאלו היושבים בגבול ותחום היהדות, לראות למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה וגם בינונים כאשר יראו שלום רשעים וגבורתם בזה העולם, ולעומת זה יסורי הצדיקים וחלישתם, וזאת היא הסבה אשר לאט לאט שתו בשמים פיהם, ולשונם תהלך בארץ, לאמור הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל, הלא הם רשעים ועוברים על תורתו והרי הם שלוים בעולם, ומגדילים כח ועושר (פירש"י ז"ל תהלים ע"ג) אשר עי"ז לפלגות ראובן גדולים חקרי לב, פתח בחקקי לב וסיים בחקרי לב, כי בא חבקוק והעמידן על אחת צדיק באמונתו יחיה (שלהי מכות) והמה המושלים ביצרם לאמור, בואו חשבון בואו ונחשב חשבונו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה (ב"ב ע"ח ע"ט) לעתיד בעולם הנצחי. ולא חלילה כדברת הרשעים אשר ע"י גבהות לבם ונירם. אמר רשע אין רם, אבד חשבון אבד חשבונו של עולם. (כלומר חלילה לית דין ולית דיין פי' רשב"ם ז"ל שם) עד דיבון, אמור לו רשע המתן עד שיבא דין ונשים עד נפח עד שתבא אש שאינה צריכה ניפוח עד מידבא עד שתדאיב נשמתן, ואמרי לה עד דעביד מה דבעי, ופי' רשב"ם ז"ל עד דעביד קב"ה מאי דבעי למיעבד לרשעים לעוה"ב, דאילו בעוה"ז דרכם צלחה כדי לטרדם לעוה"ב כו' יע"ש, וכל זה בא להמתפתה ביצרו ובדברי האפיקורסים בראשית ע"י תאוות הלב, וכאשר כינה זה העקידה ז"ל הפוקר המכונה החוקר. כי עזר שעבודו לתאוותו לעשות כל חפץ לבו לרע, עבדא בהפקירא ניחא ליה, עד שיבא גם למינות רח"ל מכל זה – לפרוק ממנו כל עול מלכות שמים, וזה ע"י חקקי לב בראשית למלאות כל חפץ לבו לרע לפני ה' ואדם. יבוא מזה גם למינות

ולכנות א"ע בשם חקרי לב, ולהיות מאלו אשר שתו בשמים פיהם, ביסוד האמונה של התורה משמים ובא רמז סבה הראשונה שבאו לכלל זה. יען כמו גלעד בעבר הירדן שכן ודן למה יגור אניות אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון אשר לא באו לשדה המלחמה יען כי ראו א"ע רחוק מרגל אויב (כאשר פי' מלבים ז"ל ע"ש) כן דרך המלך זקן וכסיל הוא היצר המסית ומדיח בתחלה, לביא בחוט השערה לעשות פרצות בגדרים וסייגים של חז"ל, ומטעה את האדם כי בזה יהיה עוד רחוק מדרך רשעים, עד אשר לאט לאט מביאו לשרש פורה ראש ולענה, לאמור כי שלום יהיה ני הם כי בשרירות לבי אלך, ולפרוק מעליו חלילה כל עול התורה, אמנם זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה כי זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מ"ט) כלומר תושב"כ ושבע"פ אשר בשם ימים יקראו, הגדרים והסייגים, שהם לחוף ימים בהם ישכון למסור נפשו עליהם, וכאמרם ז"ל (ברכות כ') קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, ותניא חכמים עשו סייג לדבריהם כו' וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה (שם ד' עירובין כ"א), והוא הנרמז אשר זבולון עם חרף נפשו למות גם על סייגי וגדרי חז"ל, וצאמר (בראשית כ"ה) ויהי עשו וגו' איש שדה אשר שרו הוא הס"מ הוא השטן והוא יצה"ר (ב"ב טז) ונפתלי כמסירת נפשו בשדה המלחמה למטה, כן מסירת נפשו במלחמת התורה על מרומי שדה, אשר האותיות שלפני אותיות שדה הם אותיות גדר, כלומר כי גם על גדרי תוה"ק מסרו נפשייהו אשר באור (אור במספר גדר) התורה שהמה תבלין ליצר כבש את המלחמה לעמוד על מרומי של איש שדה, יען כי הוא הנותן אמרי שפר באור תושב"כ ושבע"פ אשר כאחד משולבים, ונצחו המלחמה למטה ולמעלה, אשר על אלו המושלים ביצרם נאמר תבנה ותכונן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב בישועה בכפלים, כן יעזור ה' לכל בית ישראל ולנו ולבנינו בכללם, לעבוד את בוראינו ית"ש מת באמונה תמימה וטהורה באור התורה. ולזכות לנחלה שני עולמים למענו ית"ש כי זה ככוד שמים.

דברי לב המצפה לישועה מהנותן התורה ית"ש לרומם ולחזק קרן תוה"ק ולשמוח בבנין ציון וירושלים. בכיאת גואל צדק בב"א. חיים מרדכי

סימן נג

להרה"ג כו', מו"ה אלטר שפירא ראב"ד טשערנאוויץ

בדבר שאלתו שאלת חכם, בגט שנשלח מעיר מאטיוועדע, במדינת איריגהאי ונכתב שם האשה בגט פעסיא רחל, אשר בעיר טשערנאוויץ מקום הנתינה לא נקראת בשם זה כלל, אך בשם פאליא, היא ממדינת רוסיא ושם היתה שמה פעסיא רחל, וזה שנים רבות שעקרה דירתה משם לכאן, ועקרה את השמות הנ"ל לגמרי, אשר שום איש איני יודע

משם פעסיא רחל כלל וכלל, רק החזיקה את שמה פאליא וכן חותמת את עצמה לזאת דעתו לפסול את הגט, כיון שנכתב אך שם העריסה אשר פה מקום הנתינה, לא נודעה כלל משם העריסה, והוא נשתקע לגמרי והשם הקריאה שבפי כל, והחתימה שהיא פאליא לא נכתב. ע"כ הגט פסול, וציין לשו"ת חת"ס סי' ל"ח. חדא ועוד כי מסדר הגט שמכנה א"ע בשם שו"ב מוהל ומסדר קידושין, וסידר את הגט בלא רב אב"ד, מתוך כתבו ניכר שהוא עם הארץ, אשר מבואר בש"ע סי' קמ"א דהיכא דהב"ד היו עמי הארצים הגט פסיל עכת"ד כת"ה בשאלתו עם התשובה גם יחד.

ויפה הורה, דהנה הב"י ז"ל בסי' קכ"ט בנכתב אך שם הנשתקע, כ' דמשמע מתיך הקונ' דאיני מגורשת כלומר הגט בטל מדאורייתא, אם כי המהר"י מינץ ז"ל כ' ריש שפסקו גם לכתחלה לכתבו בגט. ולדעת המה הרש"ל ועוד פוסקים כשר הגט בדעבד, בפרט היכי דנכתב גם שם העיקר עם שם הנשתקע אנו אי לנו אלא הכרעת רובא ככולא מהפוסקים קמאי ובתראי לפסול גם בדעבד אפילו אם נכתב גם שם העיקר עם שם הנשתקע אבל אך שם פסול בזה, כלומר מדרבנן, והרחיב בזה הדביר הג"פ שם בס"ק צ"ו יעו"ש.

ואשר אני בעניי כ' בזה, בספרי שו"ת ח"ב סי' נ"ד, הוא, כי מקור הראיה להאי פסולא, הביאו מהא דאמרי' בשבת ל"ו הני תלת מילי אישתני שמייהו כו'. אר"א אף אנו נאמר בבל בורסיף, בורסיף בבל, למאי נ"מ לגיטי נשים, ופירש"י ז"ל, ואני אומר לג"נ לענין שינה שמו ושמה ושם עירו ועירה פסול, וצריך שם של עכשיו (ובישוב קושית התוס', בראש יוסף ז"ל שם בחי' צדד לאמור דהנ"מ לבורסיף. אולם בהגהות הרש"ש ז"ל שם הביא מיומא י' דמשמע דגם בורסיף, הוא שם מדינה יעו"ש ובב"י ז"ל סי' קכ"ח ד"ה וכ' הרא"ש ז"ל, ובשו"ת מהרי"ט ז"ל ח"ב סי' י"א כ' ישוב נכון לזה יעו"ש, וממש"כ שם בזה"ל, ופירש"י ז"ל בלשון שני לכתוב שם המקום בגט, אין חוששין לשם שבתחלה, אלא לשם של עכשיו, לשונו מורה דקמ"ל אך דא"צ לכתוב שם שבתחלה, אבל לא אם נכתב שיהיה פסול עי"ז, אשר גם המהרי"ט ז"ל יהיה נמנה בין הפוסקים הסוברים הכי כנ"ל) ובג"פ שם כ', דמזה י"ל דלא נחית אלא לאפוקי שלא יכתוב שם הראשון דנשתקע לחוד, דאז הוי שינה, אבל בכותב שני השמות, אע"ג דחד מינייהו נשתקע לא חשיב שינה יעו"ש, וראיתי בשו"ת חסד לאברהם סי' ל"א שכ' ע"ז, וז"ל ולפענ"ד נ' דמפירש"י ז"ל, י"ל שפיר דגם בכה"ג פסול, מדלא פי' הנ"מ להיפוך דחז"ל הודיעו אותנו, שם העיר לראשונה בורסיף. למטן נדע להתיר אם נמצא גט כתוב שם הראשון שנשתקע לעיקר, שלא נימא דהגט פסול, משום שינה שם העיר, אשמעוי' דזה היה שם העיר בתחלה, ופי' זה יותר מקובל בפשטות לשון הסוגיא, דדמי ממש להני תלת מילי

דאישתני שמייהו דמייתי שם, דבכולם שם הנ"מ דבא להודיענו שם הראשון, וכ"כ בזה בא להודיענו שם שהיה לעיר הזאת בראשונה, ובאמת כבר תמה בשו"ת כנ"י סי' ס"ג לפירש"י ז"ל, דמה בא להשמיענו של עכשיו אטו מסדרי הגט והבעל והעדים, לא ידעו שם העיר שהם בה (יעיון שו"ת חת"ס בליקוטי סי' מ"א ד"ה והא"ש מש"כ דמיושב תמיהת הכנ"י) אבל לפירושינו הדבר מבואר היטב, דבא להשמיענו שם העיר בתחלה, דרוב ב"א אינם יודעים שם העיר שנשתקע מקדם קדמתה ומדלא ניחא ליה לרש"י ז"ל בזה, ע"כ דפשיטא ליה, דאם עשה כשם הראשון שנשתקע, הוי כשינה שם העיר שפסול עכ"ל יעו"ש באריכות.

אמנם ראה זה חדש, בפירושא דרב נסים גאון ז"ל – בש"ס דפוס ווילנא לאחר שפי' מקודם כפי' התוס' כ' וז"ל ואדונינו רב האי ז"ל אמר בבל בורסיף, ובורסיף בבל כוונת דבר זה, לאותה ששנינו במשנה שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה פסול, הרי נודע כי בבל ובורסיף עיר אחת הן, והגט כשר עכ"ל, אשר מפשטות דבריהם הקדושים, נראה דא זה משני השמות שנכתב. גם השם דמאז הגט כשר, וגם אם נדחק לפרש דלא נאמרו דבריהם, בכתב רק השם מאז, אך דנכתבו שניהם, הלא זה עכ"פ מוכרח מפירושם דאם נכתב גם השם דמאז כשר, ונתחזק בזה דעת הסוברים, שהובאו בג"פ ובאחרונים, דאם נכתב שם העיקר, אם דנכתב גם שם הנשתקע, דכשר, לאחר שנמצא, כי כן הוא דעת רבותינו הגאונים ר"ה ור"נ ז"ל (יעיון טור חו"מ סי' כ"ה, ובש"ך חו"מ מ"ב סק"א, מ"ג ס"ק מ"ז ובהג"ה חו"מ סי' כ"ה סעי' ב' יעו"ש ובר"ן אלפסי ז"ל ריש סוכה) ועוד אור חדש לנו מפי' קדמון המאירי רבו של הר"ן ז"ל, בשבת שם שפי' וז"ל, וע"י שהיה שמה מקודם בשם א' ועכשיו נשתנה השם, צריך לכתוב בגט שם העיר של עכשיו אחר שכך שמה קבוע בפי הכל, או שיכללהו בכל שום דאית ליכא ולאתריכי כמו שיתבאר במקומו, וי"מ ענין גיטין בשמועה זו לענין בפ"נ ובפ"נ וזו עיקר עכ"ל. אשר פי' בתרא הוא פי' התוס', ופירושא קמא הוא פירש"י ז"ל, דצריך לכתוב בגט שם העיר של עכשיו, או שיכללהו בכל שום כו', אשר המאירי קאים בשיטת אלו הראשונים ז"ל, דס"ל לכתוב כל שום בשמם ובשם העיר, שהוא פסק המחבר בסי' קכ"ח קכ"ט, ובכגון דא, הלא כותב שם העיר דמאז, ועל השם של עכשיו, כוללו בכל שום כו', הרי מפורש יוצא, מפי רבינו הקדמון המאירי, דבכותב שם העיר שמאז הנשתקע, והשם שמעכשיו כולל בו כל שום מ"מ כשר, ומן המבואר ילמוד על הסתום, כי כן הבין המאירי בכוונת לשון רש"י ז"ל, וצריך שם של עכשיו, כלומר דגם שם של עכשיו צריך להכתב בגט מפורש, או בהתכללות דוכל שום, או לפרש דא"צ לכתוב אך שם זה, ואין חוששין לשם שבתחלה,

וכמו שפי' המהרי"ט ז"ל, אבל היכי דנכתב גם השם דמאז, אם כי נשתקע, כיון דנכתב השם של עכשיו לא נחשב לשינה, וכמש"כ הגע פשוט (ומדבריי הלא מבואר מעצמו סתירת דברי החס"ל וכמובן) וכמפורש יוצא כן מפי רבותינו הגאונים רב האי ורב נסים גאון ומאירי ז"ל מדבריהם המאירים כספירים וכדאמרן.

אולם להלכה, חלילה לנו לזוז גם זוז כל שהו' מהחלטת פסקי כל רבותינו גאוני בתראי ז"ל אשר מפיהן אנו חיין, דבנכתב שם הנשתקע, אם כי נכתב גם השם של עכשיו מ"מ פסול הגט מדרבנן. אך בדעבד ובמקום עיגון צדדו בזה האחרונים להקל, יעיון בשו"ת נו"ב מהד"ת סי' קי"ז, ובדברי חיים שער שינוי השמות סי' ז' י"ב י"ז באריכות, ובחידושי אנשי שם בהשמטות סי' ו' ועוד בתשו' אחרונים, אשר א"א לפורטם, כי רבים המה שהאריכו בזה, ובנד"ד הלא נכתב אך שם הנשתקע ושם העיקר שבמקום הנתינה שנקראת בעי כל אך פאליא. לא נכתב כלל, וגם חזי לאיצטרופי חששא דכ"ת לב"ד של עמי הארצים כפי כתבו של המסדר ויעיון בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ר"ס ד"ה ומ"ש רו"מ דרוב המגרשים נותנים גט כשר מש"כ בזה, לזאת דעת כת"ה לפסול את הגט היא דעת תורה, ושפיר הורה.

אמנם אם הוא מקום עיגון, הלא יחקור כ"ת חולי יש גם אחד בעירו מקום הנתינה, שקורא אותה בשם פעסיא רחל, כיון שהוא שם העריסה, כבר הורה זקן הגאון מהרש"ק ז"ל בחא"ש סי' ס"ג, דבזה סגי גם קריאת אחד להוציאו משם הנשתקע – חדא ועוד כיון דשם פאליא שנקראת אינה שם העצם בפני עצמה, וידוע שכל מי שנקרא בשם זה, יש לו שם אחר מעריסה, הלא יבא לקו המשוה, עם שם אלטא או באבא, אשר לא יתחשב שם עריסה העיקר לנשתקע, וסברא זאת כתבה הרב הג' שלכם בשו"ת אבן יקרה מה"ד תליתאה סי' ע"ד, אמנם היא מוקדמת דכבר הורו כן הגאונים המצוינים מהרש"ק בחא"ש בכמ"ד ורי"ש ז"ל בשו"ת שי"מ מהד"ק ח"ב סי' נ"ה ועוד בתשו' אחרונים שעשו זה לסניף גדול – ועוד בם שלישיה. אם בכתובתה אשר עמדה אשר בוודאי נכתב שם העריסה שלה פעסיא רחל, אם דידוע דעת הט"ג בלקו"ש סעי' ל"ח ס"ק ל"ט, שאין הכתובה מעלה את השם משיקועו, וכ"כ הד"ח בשער התשו' בהשגות על חא"ש בסי' נ"ה קנ"ב, דשם הכתוב אך בכתובתה, מיחשב נשתקע, אפי' בשם האשה, ואע"פ שהכתובה בידה, ובזה החזיק גם האהלי שם בכלל ב' ס"ק. כ"ג יעו"ש, הלא לעומתם החא"ש שם בכמ"ד החליט זה להלכה, דשם הנכתב בכתובה, כיון שקראו הכתובה תחת החופה ונעשית למען יעמדו ימים רבים, ואסור להשהות אשתו בלא כתובה, לזאת ל"ה נשתקע. ובשו"ת מהרש"ם שם סי' רמ"ו כ' בשם הז"א:

ותשו' גו"ר מאמר מרדכי סי' ג'. שערי צדק חאה"ע סי' קט"ז דס"ל ג"כ דשם הנכתב בכתובה לא מיקרי נשתקע. וכ"כ המהרש"ם בח"ה סי' כ"ג דבנכתב גם בקוויטליך לצדיקים לפעמים ובצירוף הכתובה י"ל דלכ"ע אין לפסול הגט בדיעבד יעו"ש. גם לחששא דחשש כ"ת למסדר ע"ה יעוין בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קל"ב בסוף התשובה מה שהביא לזה מכמ"ק ושו"ת, ויראה כי בכגון נד"ד וביחוד במקום עגון אין לפסול בדעבד. **ובכן** אם אפשר בגט אחר בכתיבת שמה הנקראת במקום הנתינה, מחויבין לראות ולהשתדל לזה בכל האפשרות, אמנם אם אי אפשר בשום אופן. והיא מקום עיגון. הלא הראיתי פנים מסבירות מה שיש בזה לצדד להקל, וכת"ה מבפנים הלא יראה מה שלפניו, ואיך להורות בזה למעשה לאחר החקירה והדרישה, בדעת תורה.
והנלע"ד כתבתי חיים מרדכי

סימן נד

להרה"ג כו' מו"ה שלום הכהן נ"י שיין אבר"ק רינא, בסרביא.

מכתבו הגיעני ובדבר שאלתו בזה"ל. בשבוע זו מצאתי בגט אחד אשר נסדר לפני כשלשה חדשים, בתיבת יתיכי הראשונה טעה הסופר ולא כ' רגל השמאלי של הת' נמצא נכתב ודיכי, והמתגרשת אינה בכאן ומי יודע אם תרצה לקבל גט אחר וצדד בזה להכשיר למאי דקיי"ל דאם נחסר תיבה אחת מהטופס לא נפסל בכך כמבואר באה"ע ס"ס קכ"ו. ובאם היה חסר תיבת יתיכי הויא כשר הגט אך כמסתפק אולי יש לתיבת ידיכי איזה פי' אחר והוסיף לסניף לאמור יען כי זה נכפל בגט ויהיה דינו כבשטר בחו"מ סי' מ"ב סעי' ה' דלמדין מאחרון עכת"ד כת"ה.

הנה דמיונו לשטר לא בא כלל לעמק השוה, יען כי שם די בגילוי מלתא משא"כ בגט כיון שנפסל בראשונה שוב אינו חוזר לכשרותו ממה שיגיד עליו רעו בשיטה האחרונה, וכעין זה נאמר בשו"ת מהרלב"ח ז"ל סי' קל"ג על דברי המבי"ט ז"ל שם בסי' קל"ב, שצדד להכשיר בנתחלק יתיכי ליכי, לשתי תיבות, באמרו שם בד"ה הדבר השני, וז"ל. והנה כי אם היה כתוב ליכי יתיכי נפרד, לב' תיבות כל אחת, אם היינו מפרשים פי' הפך הגירושין שהוא שמגרש את עצמו ממנה, נהי דמלת יתי ומלת לי, היה מקושר במה שלפניו, שהיה מגרש א"ע ממנה, אבל מלת כי, כי, לא היה לה קשר, לא עם שלפניו, ולא עם שלפני פניו, ולא לאחריו, ולזה נהיה מוכרחים לפרש אותה במלה אחת, אם כי יהיה מעט נפרד, ויהיה מובן לשון ענין הגירושין, אבל באותן כו' עכ"ל. ועל זה השיב המהרלב"ח ז"ל שם בד"ה עוד תפס עלי בזה"ל ועל כיוצא בזה נאמר, וכי פסולו הראשון, היכן הלך שהרי כשכתב יתי הרי הגט פסול כו' לא נתקן הפסול הא', ובשביל שלא

יהיה פי' לתי' כי בפ"ע, לא נעשה אנו, מה שאיני כתוב, כאילו הוא כתוב, וקריאת יתיכי תיבה אחת הרי אינו כתוב, וזה דבר מבואר מאוד כו' ע"כ, יעו"ש בדברי שניהם. בנועם אמרותיהם, אשר גם המבי"ט ז"ל, לא אמר סברתו, אך שם דעי"ז יוכרח לפרש מלת יתיכי, בתיבה אחת, ונמצא דאין כאן שינוי בענין הגט, משא"כ כאן, אם יהיה ענין הכוונה של הגירושין משתנה ע"י תיבת ידיכי, ונפסל הגט, שוב לא יוכשר בזה שבאחרונה כתוב יתיכי כהוגן, ואין למדין משטרות לגיטין. כי המה נפרדים, ואינם לאחדים, וזה פשוט ומבואר.

אמנם מש"כ לצדד להכשיר, יען שהוא בתופס בזה יפה כוון כת"ה כי ש"ס ערוך הוא בגיטין כ"ו, פ"ה, ובטוש"ע סי' קכ"ג, דתורף, הוא אך מקום האיש והאשה והזמן, והרא"מ לכל אדם, וכן ודן לר"י, ומה דאיפסקא בסי' קכ"ו סעי' ח"י, צריך שלא יהיה בשיטה אחרונה, לא ספר תרוכין כו', והוציא הב"ש שם בס"ק כ"ז מזה דס"ת נחשב לתורף אע"ג דכ' קודם לזה פטרית ושפ"ת ופש"ת, אך על ספר ברוכי נאמר, וגם זה במחלוקת שנויה, יעו"ש בס"ק ל"ו, ובג"פ שם ס"ק צ"ו, ופר"ח סי' קכ"ה ס"ק כ' אבל שבקית פטרית ותרוכית, פשיטא וכמבואר שזה בכלל תופס, וכה ראיתי בשו"ת נחלת אבות - להגאון בעל שער המשפט סי' ל' שהוסיף עוד לאמור על זה בזה"ל. ואין לעקש ולומר דשפ"ת יתיכי ליכי, הוא תורף הגט, ושדר אם חסר אות אחד הגט בטל זה ליתא כו', ועוד דוודאי לא חשוב תורף, דהא כתיב בגט אח"כ וכדו פטרית וש"ת יתיכי ליכי. ולשון וכדו היינו ועתה כמש"כ בפ' ג"פ. וא"כ הרי נכתב עיקר הגט וגם יש בידי סדר הגט בכת"י שלוקט מהגאון מהר"א מרגליות ז"ל ושאר גדולים. והקשה שם על הא דכתבינן ושפ"ת דלמה כפלינין ליה הרי בתר הכי איכא האי לישנא וכדו פטרית וש"ת. ותי' דלשון הראשון ש"כ שפ"ת אין הפי' שעכשיו פוטר אותה אלא כאן מספר אותה שכבר מצא בה ערות דבר או שלא מצאה חן בעיניו ומש"ה עזבה ונפטר ממנה וגירשה מביתה ולכך לא כ' וכדו ולא אנת אנתתי מן קדמת דנא כמ"ש לבסוף משום דהכא לא איירי עדיין שרוצה לגרשה אלא שמספר על מה עזבה והוא עדיין אשתו ונותן טעם למה מגרשה כי לכתחלה אין לגרש אם לא עשתה שלא כהוגן אבל לבסוף רוצה לגרשה כדכתיב וכדו פטרית ושבקות אז מתחיל לומר דהוית אנתתי מן קדמת דנא אבל מעתה לא תהא אנתתי. אלו הן תורף דבריו. והאריך בזה. וא"כ לפ"ז פשיטא דשפ"ת הראשון אינו אלא תופס דהא אינה מגרשה עכשיו כלל עכ"ל. והעתקתיו יען כי הוא פי' נאה בכפילת תיקון לשון חז"ל המזוקק שבעתים, אבל בגוף הדבר א"צ לזה כי פשיטא הוא דשפ"ת לא נחשב אך לטופס ובנחסר תיבה בטופס דכשר הלא היא הלכה פסוקה.

אך דיש לתן לב אם ע"י מלת ידיכי לא יהיה שינוי הענין בכוונת הגירושין דזה פוסל גם בתופס כמבואר שם ברמ"א ז"ל. בזה אני אומר כי מלת ידיכי הלא יש לו שני משמעות, יד ממש כפשוטו או רשות כמו ואנש לא ימחא בידיכי אשר הלבוש שם באות כ"ה כ' ופירושו בכחך וברשותך כמו ויקח ארצו מידו שפירושו מרשותו ולשני המשמעות מתפרש היטב הכוונה גם לענין גירושין ובסגנון שכ' הלבוש שם באות י"ז, יתיכי ליכי תרגום של אותך יתיך, וה"פ ותריכית יתיכי גרשתי אותך ממני, ליכי פי' להיות את שלך לעצמך, ולא כמו שהיית מקודם לכן שהיית שלי כו' יעו"ש ובגפ"ס ס"ק פ"ו. וכן יש מקום לפרש גם בנכתב ידיכי לאמרם ז"ל בנדרים פ"ח וכמ"ד דיד אשה כיד בעלה ומה שקנתה אשה קנתה בעלה ואין לה רשות בפ"ע אך רשות בעלה עליה, ועתה אומר לה פטרית ושבקית ותרוכית ידיכי ליכי כלומר כי מעתה היד או הרשות שלך הוא, ולא כמו שהיית מקודם, אשר ידך ורשותך שלי היה, ושפיר מתפרש לענין כוונת הגירושין, וכיון שאין ענין הגירושין משתנה, אין כאן אלא חסרון תיבה בתופס שאיני פוסל וכדאמרן.

והנה הנחלת אבות שם השיב, לנדון שנמצא בין הגיטין שני גיטין שנחסר מהן תיבת יתיכי ליכי הראשון, ושני המגרשים לא היה יודע איה איפוא הם, אשר הוא מקום עיגון והכשירם יעו"ש. ובנד"ד הלא ידוע מקום שניהם, אולם היכי דבדעבד כשר, כיון דניתן הגט, גם באפשר בגט אחר, אף דלא נשאת עדיין, אם נחשב לדעבד כבר דברו בזה הפוסקים וגאוני בתראי בתשובותיהם ואחר אחרון אני בא, עמוד ההוראה הגאון מהרש"ם ז"ל, בח"ג סי' רצ"ט אות ז' שכ' וכבר כתבתי דאחר נתינת הגט דמי למקום עיגון, ובמפתחות שם ציין לפת"ש סי' קכ"ה ס"ק כ"ב וסי' קכ"ט ס"ק ח"י, ולתשו' רב"צ סי' כ"ג כ"ח, ולמהר"ח א"ז סי' ר"ל, וחוט השני סי' כ"ח, ולד"מ סי' קמ"ב ס"ק י"א, וכנ"ג בהגה"ט סי' קכ"ז מאות ד' עד אות י"ב, ולשד"ח מערכת גט סי' כ"ט ל', לוחא"ש סי' קי"ז יעו"ש. ושם בח"ג סי' כ"ו כ' וז"ל. אולם ענין דעבד בניתן הגט ולא נשאת עדיין ואפשר בגט אחר, יש בו מחלוקת כמ"ש בשד"ח מערכת גט סי' ל' מכמ"ק בזה ולפלא שלא הביא מדברי הב"ש סי' ק"ל סק"ד, דאם כבר ניתן מקרי דעבד, ואף שלא נישאת תנשא לכתחלה, ובשו"ת חא"ש סי' קי"ז הוכיח כן מדברי מהרי"ו ב"י וד"מ. ושגם בדאפשר בגט אחר מיקרי דעבד, ובהגהות ד"ח השיג עליו. ואני מצאתי בתשו' מהרמ"ל סי' ק"ל שפ' ג"כ להקל. ובפרט אם הבעל כבר נשא אחרת, ואם יצטרך ליתן גט אחר יהיה זילותא בב"ד ולעז, בוודאי מיקרי דיעבד, כמש"כ בח"מ סי' קכ"ו ס"ק כ"ד. ובתשו' שארית יוסף סי' ל"ו – ומ"מ הכל לפי הענין, וכדמוכח מדברי הס"ש שהובא בט"ג אות מ' סוס"ק כ"ט ע"ש ותבין – ועכ"פ בנד"ד שהיה השאלה אשר במקום וגט פטורין נכתב ואגרת פטורין,

שאין בו חשש כלל בוודאי יש להקל בדעבד אחר שניתן הגט גם באפשר בגט אחר, עכ"ל של רב האי גאון, הנאמר בהשכל ודעת תורה. ועתה הלא מבין יבין כ"ת בחכמתו את אשר לפניו. אם בניקל ליתן גט שני שפיר טפי, ולא חיישי' לזילותא דבי דינא, וכמש"כ הט"ג שם יעו"ש. אמנם אם יש לחוש אולי לא תתרצה לבא להתגרש עוד הפעם, או שאר דברים, העומדים עלי דרך לסדר גט שני, אשר הוי דיעבד וגמור בוודאי דא"צ, כי מעיקר הדין הגט שניתן כשר מטעמים הנאמרים. והנלע"ד להלכה בס"ד כתבתי. חיים מרדכי

סימן נה

לידיד נפשי השוקד על דלתי התודה יומם ולילה, וביראת ה' טהורה כו' מו"ה יהושע נח נלבר נ"י ניאמץ.

יבמות פ"ג ע"ב. א"ר חסדא לא לכל אר"א אדרוגינוס זכר מעליא הוא כו'. במוקדשין יקדש ומנלן דלא קדש דת"ר כו' ארנ"ב אף אנן נמי תנינא. ר"א אומר כו' לא קדושין ולא מקדשין. ואמר שמואל לא קדושין בתמורה ולא מקדשין כו'. יש לשאול בשתים הלא משפט קדומה למשנה על הברייתא. ולמה הובא כאן קודם מהברייתא. ועוד מימרא דשמואל למה איצטרך. ונראה כי בלא מימרא דשמואל לא היה יכיל לפשוט מגופא דמתניתן יען כי אנדרוגינוס הלא פי' הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' איסורי מזבח שאין לך מום גדול מהן. וזה כר' ישמעאל בס"פ אלו מומין. ובלחי"מ שם כ' וז"ל:

אלא ודאי צריך לומר דבלא קרא ראוי למעטינהו כו' וקרא דטומטום ואנדרוגרס גבי בקר וכאן לא איצטרך לפ' מע"ג מזבח דבלא"ה פסולים היו אלא דלא לקדשו בתמורה כבע"מ וכדכתיבנא יעו"ש. וא"כ גם אם נימי דהוא זכר מעליא מ"מ לא קדיש יען שהוא בע"מ. לזאת הביא הג"מ פירושא דשמואל לא קדושין בתמורה כו' אשר זה חייל גם על בע"מ וכפירש"י ז"ל. ועכצ"ל יען דלאו זכר מעליא הוא ולפ"ז הלא עיקר הש"מ הוא מפירושא ומימרא דשמואל שהוא אמורא לזאת משפט קדימה להברייתא. ובזה יש ליישב מה שעמד שם הלח"מ בפסק הרמב"ם ז"ל דפ' כר"י דאנדרוגינוס הוא בע"מ גדול הלא חכמים פליגו עליו ולדבריי הלא מוכח מסוגיא זו כר"י וזה כלל גדול דכסתמא דתלמודא קיי"ל להלכה.

ושם צ"א ע"ב בפירש"י ז"ל. א"ל ולא שנינהו א"ל

ואשינויי לסמוך אם זה דוחק ומתרץ לדחוק התשובה. אנן ממילא שמעינן דלא אמרינן מאי הוה לה למיעבד אשר דברי רש"י רש"י ז"ל צריכין ביאור ולזאת הגיה הב"ח ז"ל במקום לדחוק התשובה לאמור לדחות התשובה. ובקצורי לא אבין. כי התשובה היא הקושיא של ת"ש והשינויא הלא המה לדחות הקושיא ולא התשובה. ולדעתי העניה

יש לקיים גי' הישינה בלשון רש"י ז"ל לכללא הידוע דבסוגיא דיש כמה שינויים בגוונא חדא. מורה לדעת דדחיקא לתלמודא תירוץ זה. ולזאת קפריך עוד ועוד אולי יהיה תירוץ אחר אשר כן חזינן בזאת הסוגיא. תרי שינויי דאיבעי לה לאמתוני וארבעה דאיבעי לה לאקרויי גיטא. הלא בזה ידים מוכיחות איך לא היה ניחא להתלמודא אלו השינויים ולזאת באו כל אלו הת"ש. אולי יהיה ישוב אחר, כי הך שינויא נאמר ע"צ הדחק, והוא שפירש"י ז"ל לרמז בצחות לשונו הקדוש אם זה דוחק ומתרץ לדחוק התשובה, כלומר לדחוק א"ע בכל אלו התשובות, אנן ממילא שמעי' דלא אמרי' מאי הוה לה למיעבד פי' כיון דאלו השינויים נאמרו ע"צ הדחק, הלא קאים הלכתא כדעת כל אלו אמוראים דאמרו ת"ש, ת"ש, אשר כולם כאחד ס"ל דלא אמרי' מאי הוה לה למעבד וכ"ה בטוש"ע אה"ע סי' י"ז להלכה פשוטה וברורה.

שם קי"ז ע"א בתוס' ד"ה וחזרו ב"ה כו' וי"ל דב"ה לא חזרו בהם מטעם מדרש כתובה אלא מטעם ק"ו הקושיא מבוארת דהלא כבר השיבו על ק"ו זה דאחין יוכיחו וכן הקשה בהגהות הג' ר' שמחה ז"ל. וי"ל כי על קושית ב"ש. התרתם ערוה חמורה ולא נתיר ממון הקל, הלא יש להשיב דשאני ממון למאי דקיי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב וכן ע"י ס"ס אין מוציאין מיד המוחזק משא"כ בערוה דמתירין ע"י ס"ס. ויש להעמיס זאת בתשו' ב"ה. מצינו שאין האחין נכנסין לנחלה על פיו דרחמנא אמר עפ"י שני עדים דווקא להוציא ממון מיד המוחזק. אמנם התקפו כהן בסי' ק"כ העלה דבממון התלוי באיסור כיון דמתירין איסור זה ע"י ס"ס גם ממון התלוי בזה מוציאין. ובספרי חידושי בן יאיר בחי' לעירובין ז' ע"ב בררתי את זה באר היטב בס"ד והראיתי כי בפלוגתת הראשונים ז"ל הוא שנויה יעו"ש. ויש מקום לאמור דגם בכאן כיון שמספר כתובה נלמוד הוי כממון התלוי באיסור וכיון שמותרת שוב יש לה הכתובה, ולזאת לאחר תשובת ב"ש מספר כתובה שאם תנשא לאחר תטלי מה שכתוב ליכי אם כי ב"ה לא חזרו מטעם זה. אמנם עי"ז נתקיים תשובת ב"ש דאם התרתם כו' וכמובן להמתבונן בזה כי הוא נכון בסברא ברורה ואיש דברי רבותינו בעלי התוס' ז"ל.

כתובות ז' ע"ב. גמרא ברכת האירוסין מאי מברך רבין כו' ורבה כו' תרוייהו משמיה דר"י אמרי:

בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו כו' ע"י חופה וקידושין. ר"א כו' מסיים בה משמיה דר"י בא"י מקדש ישראל ע"י חיפה וקידושין מאן דלא חתים מידי דהוה אברכת פירות ואברכת מצוות ומאן דחתים מידי דהוה אקדושא. ופי' אא"ז רש"י ז"ל כיון דבלשון קדושא היא כקידוש היום חתמי' צריכין להבין סברת פלוגתתם דמר מדמי ליה לברכת

פירות ומצוות ומר לקידושא. ונראה די"ל כי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות מ' ס"ג כ' מ"ע לבעול בקידושין כו' והיא מצוות קידושין וכ"כ באבודרהם ה' ברכות קל"ה ע"א בשם הרמב"ן ז"ל בתשובה שהקידושין והחופה מצוות עשה ולפי"ז הברכה היא על מצוות הקידושין וזה טעמא מאן דלא חתים כי הוה כברכת המצות וכברכת הפירות בהשתוות דאיכא הנאת הגוף בהדי הנאת המצוה. אמנם הרא"ש ור"ן ז"ל כאן הובאו גם בב"י ז"ל סי' ל"ד האריכו לבאר דאין זה ברכת המצוה ממש אלא שתקנו לברך על קדושתן של ישראל שהקב"ה בחר בהם וקדשם בענין זיווג וכן שבת קודש זיווגו של תורה וישראל כאמרם ז"ל. ובזוה"ק (בשלח ס"ג ע"ב) ר"י אמר וכן נמי כנסת ישראל אקרי שבת בגין דאיהי בת זוגו ודא הוא כלה דכתיב ושמרתם את השבת כי קודש הוא לכם כו' יעו"ש. ונקראת כלה כבש"ס ב"ק ל"ב ולא רחוק הוא להעמיס זה בכוונת פנימיות לשון רש"י ז"ל כיון דבלשון קדושה היא כקידוש היום חתמי' וכמובן ומיושב דיוק התוס' ויעיון במהרש"א ז"ל בח"א והוא הטעם דמאן דחתים מידי דהוה אקדושא כלומר יען כי המה בקו המשוה של קדושת כנסת ישראל לאבינו שבשמים יתברך שמו ויתגדל ויתקדש.

שם קל"ט ע"ב. בפירש"י ז"ל. ד"ה היינו מתני' דאזלי גבי כל חד וחד ומצי מדחי לה כרבנן. והקשה הרש"ש בזה"ל. לכאורה לפיס"ד דר"י אתיא אפילו לאדמון דהא אמרינן לעיל בארבעה דאתו מכח חד מודה אדמון. ע"כ לק"מ דאם דרבא אמר הכי אבל במתניתן איני מבואר. וכיון דהג"מ קאמרה היינו מתני'. ובמשנה הלא נשנית אך שיטת אדמון ורבנן לזאת נקט רש"י ז"ל כרבנן. וגם נודע כי הדרך להזכיר בעל המאמר שאומר בפירוש. אם כי חבירו מודה לו ולשון צדיק אא"ז רש"י ז"ל מזוקק שבעתים.

נדרים כ"ג ע"ב. גמרא איבעיא להו פליגי רבנן עליה דראב"י או לא ואת"ל פליגי הלכתא כוותיה או לא כו'. יעיון תוס' ורא"ש ז"ל בישוב הקושיא דהלא בלא"ה קיי"ל משנת ראב"י קב, ונקי ובעיטור חלק שני אות ח' מחכמה האריך בזה הדבור יעו"ש. ובחי' רשב"א ור"ן ז"ל בשבועות מ"ב ובחי' ריטב"א ז"ל גיטין נ"א. ואני בעניי בספרי חידושי בן יאיר לבכורות ל"ט הארכתי בזה יעו"ש. ובכאן אולי י"ל עוד בישוב האי דיוקא יען דהלכה נאמרה בלישנא דצריכא תיקון וכדאמרי' חסורי מחסרא והכי קתני כו'. והאי כללא הלא נאמר אך היכי דמשנת ראב"י קב ונקי ולזאת קבעי הש"ס הכא אם הלכתא כוותיה ולפרושי דגם בזה הלכתא כראב"י כי לאחר התיקון היא בכללא דמשנת ראב"י קב ונקי.

גיטין כ"ו ע"ב. אמר רב ה' כר"א. קרי רב עליה דר"א טובינא דחכימי כו' יעוין תוס' רי"ד ז"ל שפי' וז"ל:

אר"ז כו' הלכתא כר"א. פי' אמרינן עידי מסירה כרתי. (והרב פי' ה' כר"א דגזר טופס אטו תורף וצריך שיכתוב כולו לשמה) קרי עליו דר"א כו' עכ"ל. אשר מפירושו סעד גדול למש"כ המראה פנים בירושלמי פ"ג ה"ב. ד"ה ה' כר"י בישוב פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' גירושין ה' ז' לחד גירסא דפ' כת"ק שהוא כעין פי' התוס' רי"ד ז"ל יעו"ש. אמנם באמת דחיקא טובא לפרש הכי דרב אמר ה' כר"א להאי תנא דמפרש רק לישנא דמתני' דת"ק דאתי כר"א וכמובן ולזאת באו כל הפוסקים ומפרשים קמאי ובאראי לעמק השוה לפרש ד"ה כר"א דאין לכתוב טופס מגזירה אטו תורף שהוא דעת הרי"ף ורמב"ן ורמ"ה ורשב"א ור"ן וטור סי' קל"א ועיטור בחלק ראשון מאמר ז' ח"א ואו"ז בה' גיטין בסי' תשי"ט תשכ"ב תש"ל יע"ש ורי"ו וכל הפוסקים (וגם ברמב"ם ז"ל למ"מ נ' כגי' הרי"ו ז"ל דגם הוא ס"ל הכי) והכי איפסקא בש"ע סי' קל"א (יעיון ג"פ סי' קכ"ג ס"ק י"ד ובסי' קכ"ד סק"ח לפסול גם בדעבד יע"ש) וכמבואר שם בב"ש סק"ב יעו"ש ובאחרונים וכ"ז פשוט. שם נ' ע"א תוס' ד"ה כיחידאה כו' מ"מ מסתבר ליה לאוקמי מתני' אפילו כרבנן. זה כעין סעד לסברת הלח"מ בפ"א מה' נזירות הלכה י"ג דדרך הרמב"ם ז"ל לתן הטעם שהכל מודים בו אם דלפי הלכה א"צ לטעם זה יעו"ש.

שם ל"ו ע"א תוס' ד"ה אמימר כו' דקיי"ל כוותיה בדיני ולענין דינא איתשל לענין פרעון כתובה כו'. זה כסברת הרא"ש ז"ל בב"ק, פ' שור שנגח סי' ד' בפלוגתא דרב ושמואל יעו"ש. וברא"ש ז"ל בשלהי נדה. וביו"ד סי' קפ"ט.

קידושין מ"ט ע"א ת"ר ע"מ שאני קריינא כיון שקרא שלשה פסוקים בביהכ"נ. ר"י אומר עד שיקרא ויתרגם. ופירש בתוס' ר"ו הזקן ז"ל שיקרא כל התורה. והוא כשיטת הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה"א יעוין בטור אה"ע סימן ל"ח ובדרישה שם סק"י. וצע"ק לדברי רבינו הב"י ז"ל שעל מש"כ הטור שם. אא"כ קורא ג' פסוקים בתרגום אונקלס. לא הביא כלל כי הרמב"ם ז"ל חולק בזה ובש"ע קבע בסתם כדעת הרמב"ם ז"ל ולא הביא כלל שיטת הטור – ונראה שהוציאו זה ממה דאר"י עד שיקרא ויתרגם ולא אמר עד שיתרגם בלחודא דאז היו סובב והולך על הת"ק שאמר ג' פסוקים להוסיף דבעי' עוד שיתרגם ומדקאמר עד שיקרא ויתרגם בשנים בא להוסיף לקרות כל התורה וגם לתרגם וזה שפי' ר"י הזקן ז"ל עד שיקרא כל התורה וכדאמרן.

שם ע"ב בפירש"י ז"ל חכמה. תורה. ודרך ארץ יעיון אבות דר"נ פכ"ח ובבנין יהושע שם מש"כ בזה. ובעיון יעקב כאן בפירש"י ז"ל ונ' עוד יען דלעיל פירש"י ז"ל דברי חכמה מילתא דתליא בסברא לזאת שמר לפרש כי החכמה בפנים אחרת נדרשת כאן שהיא

תורה כי אווירא דא"י מחכי וגם ד"א אשר הפרנסה מצויה כי היא ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם כפשוטו וכדרשת חז"ל שאין לחם אלא תורה.

שם ס"ב ע"ב גר צדק שלשה כו' מי יימר דמזדקק לי' הני תלתא כו' ודקדק המקנה ז"ל דהול"ל מי יימר דמזדקקו לי' תלתא ומלת הני דקמוסיף הש"ס ל"ל יעו"ש מה שתי' בנועם פלפולו ולמה שפי' בתוס' ר"י הזקן ז"ל וז"ל והעיקר דהכי פירושא גבי גר צדק שצריך ג' שיודיעוהו מצות קלות וחמורות. מאן יימר שימצא ת"ח ראוים להודיע אבל גבי עבד הלקוח מישראל אע"ג דבעי ג' הואיל ואינן צריכין חכמים וודאי ימצא ובידו הוא שכל אדם ילך שם דמצוה קעביד כו' עכ"ל יעו"ש. אשר פירושא דהאי סבא קדישא מתבאר מסוגיא דשבת מ"ו דאמרי' נשאלין לנדרים של צורך השבת בשבת ואמאי לימא מי יימר דמזדקק לי' חכם התם אי לא מזדקק לי' חכם סגיא לי' בג' הדיוטות הכא מי יימר דמזדקק לי' חכם. אשר אם בנדרים דמצוה לאיתשולי עליהן כמבואר בנדרים: נ"ט. וגם הוא לצורך שבת. מ"מ רק ג' הדיוטות דשכיח ונמצא אמרי' דבוודאי יזדקקו ליה. משא"כ חכם דאיני שכיח, ק"ו בגר דבעי' שלשה, אם דל"ב מומחין כמש"כ התוס' מ"מ ת"ח בעי', כמתבאר מסוגיא דיבמות מ"ו, (יעיון הגהות ר"צ חיות ז"ל בשבת שם) וגם איכא אמרם ז"ל לקמן ע"ד קשים גרים לישראל כו' בוודאי אמרי' מי יימר כו'. וזה דקדייק הש"ס מי יימר דמזדקקו לי' הני כלומר הני תלתא אשר הוא צריך ת"ח להודיעהו המצות לא נמצא כ"כ וכפי' ר"י הזקן ז"ל ומיושב דקדוק המקנה בפשיטות וכמובן.

מוקירו ואוה"נ חיים מרכי

סימן נו

להרה"ג ובקי טובא כו' מו"ה אלטר לנדא נ"י רב בסיווען.

מכתבו הגיעני והנה כת"ה תמה, בזה"ל. בירושלמי יבמות ראיתי חזות קשה בביאור פני משה שם שלהי פי"א שנדחק במאמרם אמו וודאי לא הספק עיין עליו ומ"ט לא צייר הספק בכשנתערב הוולדות, כדלעיל שם הג' וה"ד ובבלי דצ"ח וצ"ט א' עכ"ל. הלא קרבן העדה שם פי' כן שילדו במחבוא שתי נשים ונתערבו וולדותיהן והא דלא ניחא להפ"מ לפרש כן, מלבד מה די"ל דס"ל דבנתערבו כיון דבשעת הלידה, היתה אמו בוודאי, בזה גם ר"י מודה לרבנן, כי אפושי פלוגתא לא מפשינין, נראה עוד דלשון פשטות המאמר, דדריש ר"י אביו וודאי ולא הספק, אמו וודאי ולא הספק מורה דבחד גוונא נשנו וכן בתוספתא יבמותפי"ב, פלוגתא דר"י ורבנן, נשנית על ס' בן ט' לראשון וז' לאחרון אשר סתמא כמפורש, בהא דתניא ר"י פוטר גם בב"א, ג"כ על זה נאמר, לזאת הוכרח הפ"מ לפרש שלא כפי' הק"ע, וזה פשוט וברור.

ובדבר פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' יבום ובאה"ע קס"ט, דבחליצה גם במסירת מודעה, איני אלא חליצה פסולה ובגט איני גט כלל אשר הב"ש שם בס"ק נ"ד כ' ועיין הטעם בתשו' ריב"ש סי' תפ"ב והובא בכ"מ פ"ד, ובכ"מ שלפנינו איני וטעמא מאי, תשו' הריב"ש ז"ל איני עמדי, אך בספר אור תורה לדודו הגאון ז"ל ראיתי שהביא דברי הריב"ש ז"ל, דבגט אין בו ממש, יען דהוא מבטל שליחות הסופר והעדים, ועצם נתינת הגט, משא"כ בחליצה דאיני יכול לבטל עצם החליצה שתהיה כאלו לא נעשתה, אלא שלא מכוין להתירה לשוק א"כ תו הוי חליצה פסולה עכ"ל. ויש לחזק זה, מדינא דחליצה מוטעת (יבמות ק"ו כתובות ע"ד וטוש"ע שם) דקיי"ל דכשרה, אשר הסבירו הטעם הגהות מרדכי ריטב"א ופ"י ז"ל, יען דמעשה החליצה, כ"כ חזיק ואלים שאינו נעשה ע"י שליח, לזאת לא יוכל לבטלו בתנאי, הובא דבריהם בספרי חידושי בן יאיר בחי' לקידושין ס"א באות נ"ה יעו"ש באריכות אשר זה כעין טעם הריב"ש, אם כי לא דמי ממש, ולזאת התם החליצה כשרה, ובכאן אם שאינה בטלה, אמנם מדרבנן היא פסולה, אולם לדברי לשון הריב"ש שכ' דא"י לבטל עצם החליצה יש כעין סעד מאלו דברי הראשונים ז"ל וכמובן.

ומש"כ כ"ת עוד וז"ל. לא הבנתי תמיהת ר' יוסי שם בירושלמי ר"פ הערל וכי היכן מצינו. שהמילה צריכה כוונה עיי"ש, דלמא הגם דמסתמא מותר, מ"מ במתכוון לדבר אחר פסולה, וכעין זה בבבלי ריש זבחים, ועתר"י ברכות גבי נקט כסא דשכרא כו' ע"כ. יפה העיר וכן בבבלי ע"ז כ"ז ע"א סוגיא זו ואר"י וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה, בהגהות גליון מהרש"א ז"ל ציין להעיר ע"ז מעירובין י"ג ע"א התם דמנתקה כו' יעו"ש כדיוקו, ולענ"ד י"ל בפשיטות כי נודע מש"כ הר"ן בפ"ג דר"ה בשם הרא"ה ז"ל, דלמ"ד מצוות אצ"כ אפילו עומד וצווח שאינו רוצה לצאת אפ"ה יוצא בע"כ, והט"א שם בר"ה כ"ח הרחיב הדבור לחזק זאת השיטה, אם כי אנן קיי"ל כדעת חכמי הצרפתים, דגם אם מצאצ"כ מ"מ אם כוון שלא לצאת לא יצא, וכמבואר בב"י ז"ל או"ח סי' תע"ה תפ"ט וש"ע שם, מ"מ לאחר דחזי' שיטת תר"י ז"ל לחלק בין מידי דאמירה לעשיה (בספרי חב"י לברכות י"ג כ' בזה יעו"ש) דבעשיה ל"ב כוונה, אם כי רבים חולקים בזה, שלא לאפושי פלוגתא כ"כ יש לנו מקום מורווח לאמור. דהיכי דהמעשה גדולה מאור אין חסרון גם בהיפוך הכוונה, ובכן במצוות מילה שהיא עשיה גדולה עד מאוד. אשר עליה אריב"ל נאמר עליך הורגנו כל היום (גטין נ"ז יעו"ש במהרש"א ז"ל בח"א, ובלשון חת"ס חיו"ד סי' רמ"ח, כי כמה סכנת נפשות איכא בשעת מילה יעו"ש ובספרי שו"ת ח"ב סי' ע') וישראל מסרו נפשייהו עלה (שבת ק"ל) והיא לעד ואות קיימת לעולם בגוף האדם.

י"ל דכ"ע מודי בזה לשיטת הרא"ה ז"ל דגם אם מתכוון שלא לצאת יצא וא"ש וכמובן – וגדולה מזה קשיא דהלא ר"ש ס"ל בפסחים קי"ד דמצוות צ"כ וכבר עמדו בזה גאוני בתראי ותי' דשאני התם דכתיב המול ימול מ"מ, וא"כ גם לזה בהיפוך הכוונה שאני מטעמא דכתיב המול ימול מ"מ, ויעיון במלוא הרועים בכללא דמצ"כ באות ח'. ובנחל אשכול בה' מילה סי' מ' אות י"ט. וימצא עוד ישוב לדיוק זה.

ומה שדייק כת"ה בסוגיא דקידושין מ"ט ע"ב דבעי הש"ס מנ"ל לרבא דדברים שבלב אינם דברים הלא יש להוכיח ממה דאמרינן בשבועות כ"ו דבקדשים אמרינן דשב"ל הוי דברים ולא ילפי' משום דהוי שני כתובים הבאים כאחד והתוס' שם בקידושין ל"ה ד"ה אלא למ"ד כו' דשני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין הוי כמו מיעוטא דדווקא בהני הדין כן ולא באחריני גם לשיטת התוס' (כי לשיטת רש"י ז"ל שם ב' כתובים אך אין מלמדין אבל לא ילפינן מהם בעלמא להיפוך וכמש"כ מלוא הרועים בכללא דשני כתובים אות ט' יעו"ש) לק"מ. מלבד כי התוס' לשיטתם בקידושין ס"ה וכמ"ד. דאורחא דגמ' הוא דלא מיפשטא אלא ממשנה או מברייתא. אע"ג דמצי למיפשט מדברי אמוראי, ולזאת גם הכא ניחא להג"מ להוכיח דינא דרבא ממשניות, ולא מסוגיא דשבועות שהוא מימרות דאמוראים וגם אם נימי לחלק בכאן אשר לדברי האמוראים הלימוד הוא משני כתובים, מ"מ מעיקרא דדיוקא ליתא כי בכ"מ דרך הסוגיות לאמור הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר וכנאמר גם בשבועות שם. ואלמלא הוה מביא הגמרא בקידושין משם, יש מקום להשאלה דלמ"ד מלמדין מאי איכא למימר לזאת עדיפא מיניה הביא הסוגיא לדינא דרבא וזה פשוט ואמת. השי"ת יהיה בעזרתו לחיי מנוחה ושלום.

ואחתום בשלום. חיים מרדכי

סימן נז

להרב הנאון המפורסם כו' מו"ה משה ישראל פעל רמאנן נ"י אבד"ק דראנמירעשט מאראמארעש.

בדבר שאלת כהד"ג, בזה"ל זה איזהו שנים אשר ישבנו אני ועוד ב' כסאות למשפט בדבר הזוג שלמה ביר יוסף מרדכי ואשתו פיגא בת ר' יחיאל כהנא ממשפחת הכהנים המיוחסים בדבר דלא מיתדר להו. ויצא הפס"ד מאתנו הב"ד של שלשה שעל הבעל לסלק ק"פ אלפים חוץ דמי מזונות להאשה ואח"כ תקבל ג"פ אולם הבעל לא קיים הפס"ד ובזה החורף בא אלי הבעל בהתנצלות כי אין בכחו לסלק סכום כזה ורצונו כי נתרה בהאשה שתבוא שנית לקיום הפס"ד. ואזי נראה לפעול כי תמא מסכום הנפסק. ואנחנו

נתננו אומן אולי אין ידו משגת (הגם כי אח"כ נודעתי כי הוא עתיר נכסין). וכתבנו לאשתו שתעמוד נית לד"ת, אולם היא לא רצתה לבוא שנית לפני הב"ד, באמרה כי אין אחר מעשה ב"ד כלום, וכשגגה ושיצאה מלפני השליט כי על זה שלא נתנה האשה אוזן קשבת לבוא שנית לד"ת נתן. ליד הבעל כתב סירוב, והבעל בכתב סירוב הלך לאיזה רב המפורסם באיתריו כו' וקיבל עליו היתר מק"ר, שמותר להבעל לישא אשה על אשתו וכשנודע לי זאת כתבתי לבעל המתיר, וכ' לו כי בכרי שלא ליכנס בפלפולים, אם הסירות כדת אם לא כי ה"ז דומה למ"ש ביבמות צ"ב הורו ב"ד ששקעה חמה ולכסיף זרחה, אין זו הוראה אלא טעות, עשיתי לפנים משוה"ד והאשה חתמה לפני בכתב באו' היו"מ, כי מחויבת לעמוד לד"ת עם הבעל בכל עת שיקרא אותה, ולקיים ככל אשר יצא מפי הב"ד בלי שום מגרעת ולקבל ג"פ כדמו"י וא"כ בכה"ג בוודאי ההיתר פורח באויר, כי מסרב אינו מהדברים שאינו מועיל תשובה ח"ו, וכמ"ש בחו"מ סי' י"א, דמיד כשאומר הריני מקבל עלי ציווי ב"ד קורעין כתב הנידוי, ומכש"כ בכה"ג, ועיי' נו"ב סי' א' ומובן. כו' והלום שמעתי כי הבעל עומד במרדו ורוצה לישא אשה על אשתו, או אולי כבר עבר על חדרגמ"ה ונשא אשה על אשתו, אשר לא כדת והשערורי' במדינתינו רבה על אודות המכשול הזה ורבים כ' אלי כי אין עת לחשות, בדור פרוץ כזה, ליתן יד לפושעים ולעקור ולהרוס ח"ו ח' דר"ג, ולעשות בנות ישראל הפקר, ולאשר אני מבפנים, וידעתי את כל ונוכחתי איך נהפך הקערה על פיה, כי כל השנים היה הבעל המסרב, ועוכר הלזה הלך בערמה, ולצוד גם את הרבנים בחרמו של רגמ"ה ז"ל ח"ו, ע"כ במטותא מניה דמר הדר"נ ידי"נ, אשר יאזור כגבור אלציו, וישיבני בתשובה שלימה מיד כו' כו' עכ"ל כת"ה.

הנה פתח דברי כהד"ג יאירו להלכה הנאמרת בשפה ברורה, ביבמות צ"ב על המשנה דניסת ע"פ ב"ד תצא ופטורה מן הקרבן דאמר זעירא ליתא למתני' כו', דתני בי מדרשא הורו ב"ד ששקעה חמה, ולבסוף זרחה, אין זו הוראה אלא טעות, אם כי ר"נ חילק בדבר לאמור דהוראה היא, ולחזק הדבר מכח דמסתבר טעמיה אמר עוד ר"נ תדע דהוראה היא כו' בלשון מדע אתוון דדעת המכרעת, הלא לעומתו תפס גם רבא לשון זה, לאמור, תדע דטעית הוא כוין וכוותי' פ' הרמב"ם ז"ל בפי"ד מה"ש ה' ג', וכ' הכ"מ פלוגתא דתנאי ופ' כרבא דבתרא הוא פי' אם דפלוגתא דתנאי היא בין תנא דמתני', לברייתא וכללא הוא לפסוק כמשנה. נגד ברייתא ובפלוגתא דאמוראי הלא רבא קבל גם מר"נ, ואין הלכה כתלמוד נגד הרב מ"מ פ' כרבא דבתרא הוא אשר בכח אמורא בתרא להכריע בפלוגתא דתנאי גם נגד הכלל, ונגד ר"נ מלבד דזעירא ורבא רבים המה, הלא כללא היא דמאביי ורבא ה' כבתראי אפילו בתלמיד נגד הרב ולשיטת הרבה מראשונים ז"ל נאמר זה גם על

אבייי ורבא בעצמם – וז"ל הרמב"ם ז"ל שם הורו ב"ד שיצא השבת כו וכן אם התירו ב"ד א"א להנשא, לפי שהעידו בפניהם שמת בעלה, ואח"כ בא בעלה, אין זו הוראה אלא טעות והאשה ובעלה האחרון חייבין חטאת על שגגתן "וכן כל כיוצא בזה" ובמל"מ שם לא ידעתי למאי איצטרך טעם זה דבגמרא לא הוצרכו לזה כו' אבל לדידן דקיי"ל חייב כי נמי חשיב הוראה חייב, וכן תמה הלח"מ שם פ"ה ה' ה', והח"מ באה"ע סי' י"ז ס"ק ע"ח יעו"ש ובנו"ב מהד"ת חיו"ד סי' צ"ו מש"כ בזה – אם כי הלח"מ בפ"א מה' נזירות ה' י"ג כ' דדרכו של הרמב"ם ז"ל לתת טעם שהכל מידי בו, אם שלפי ההלכה א"צ לאותו טעם יעו"ש. ובמכות ה' מנא ה"מ אמר אביי נאמר כו' רבא אמר בעי' כאשר זמם לעשות כו'. ובפיה"מ להרמב"ם ז"ל נקיט טעמא דאביי, אם דבכ"מ קיי"ל כרבא לגבי דאביי (בפי' הר"ח ז"ל שם כ' כטעמא דרבא) ולדברי הלח"מ א"ש למש"כ שם הריטב"א ז"ל דגם רבא ס"ל הגז"ש דאביי אך דקאמר דלא צריכין לגז"ש יעו"ש, לזאת נקיט הרמב"ם ז"ל טעמא דהכל מודים בו, ונראה הטעם דלא ניחא להו בכאן ישוב זה, יען כי גם האי טעמא שאין זו הוראה אלא טעות בפלוגתא דתנאי ואמוראי היא שנויה, ומסיום לשון הרמב"ם ז"ל וכן כל כיוצא בזה, נראה כתי' הלח"מ שכוון הרמב"ם בהבאת טעם זה, ללמד על כיוצא בזה, אשר שפתי כהד"ג ברור מללו לאמור גם על נד"ד דאין זה הוראה אלא טעות, ונכלל בלשון פסק הרמב"ם ז"ל של כיוצא בזה.

ומה יפה ציונו לנו"ב מהד"ת חחו"מ סי' אי, כ' ובפרט בדורינו, שהטעות מצויה ועתה אנן מה נעני אבתריה, אם בדורו של הנו"ב דור דעה ככה, ק"ו בדורינו אשר בעו"ה. . . ואין לבן של אחרונים כלבן של ראשונים כבעירובין נ"ג, וא"א לאחרונים להיות כראשונים כפירש"י ז"ל בר"ה כ"ה ע"ב, והן הן הדברים אשר עוד בתשו' הרדב"ז ז"ל נאמרים. שבתשו' מבי"ט ז"ל סי' קע"ב (הובא גם בפת"ש חו"מ י"ט סק"ג) בזה"ל. ואע"ג דאמרי' בגמ' לא חיישי' לב"ד טועים, וב"ד בתר ב"ד לא דייקי, ה"מ בזמניהם, אבל האידנא דייקינין ודייקינין שכ"כ ריו"ו בשם הרשב"א ז"ל בתשובה, דהאידנא לא בקיאי כ"כ בדינין הלכך דייקי' בתר ב"ד, ואם בזמן הרשב"א ז"ל ככה כש"כ בזמנינו זה עכ"ל, אם כי להלכה הרדב"ז ז"ל בזה הוא יחידאה נגד דעת הב"י ז"ל שם במבי"ט סי' קע"ג, וד"מ סמ"ע וש"ך סי' י"ט שם יעי"ש ובתומים סק"ד דכולם חולקים עליו, ויעיון עוד באה"ע קס"ט סעי' נ"ו וב"ש קנ"ה ס"ק י"א, והכי קיי"ל דגם בזה"ז, ב"ד בתר ב"ד לא דייקי, אמנם במה שדן הנו"ב, הו אמת הנאמר גם בנדון זה, וכמובן להמעיין.

הן בגוף הדבר, במקום שהיא באמת מסרבת להתיר עי"ז חדר"ג במאה רבנים אם כי כל כתוב בספר יהושע ועוד בשו"ת מגאוני בתראי' לאו הלכה פסוקה היא, כי רבים המה

החולקים בזה, ומהם גם מתקיפי גאוני בתראי, בשו"ת טוטו"ד מהד"ת סי' קכ"ד, ושו"מ תליתאה ח"א סי' ש"נ, דאין דעתם דעת חכמים להתיר גם ע"י מאה רבנים יעו"ש, ואם כי איזהו גאונים. סמכו בזה, ועל זה לבד להתיר אמנם רובם ככולם מגאוני בתראי, לא עשו זה אך לצירוף וסניף, ולא לסמוך על זה בלבד, כמבואר להמעיין בתשובותיהם, והצנועין מושכין ידיהן מלהצטרף בהיתר מדר הבנוי אך על היסוד דמסרבת.

אולם בנד"ד לא באנו כלל לפרט זה, כי נהפוך הוא, אשר באמת הבעל היה המסרב. והאשה נתנה אוזן קשבת לפס"ד הראשון. דבזה שלא באתה פעם שניה. נקראת אך שוגגת, כי כאשר לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע, בלשון זה נאמר גם בכגון דא. כי משמע לאינשי, שאין דין מסרב אך בפעם הראשון. ולא לאחר מעשה ב"ד, אטו נשי דיני גמירי לידע כי גם לאחר שיש בידה פסק ב"ד, מחויבת עוד הפעם ע"י קריאת ב"ד לבוא שנית לדין, אין זה אלא כאומר מותר דמקרי שוגג. אבל חלילה לדונה בזה, כמסרבת ועוברת על דת – בפרט לאחר שהוסיף כת"ה, לעשות בזה לפנים משוה"ד, כי האשה חתמה לפניו בכתב באוהיו"מ כי מחויבת לעמוד לד"ת עם הבעל בכל עת שיקרא אותה, ולקיים ככל אשר יצא מפי ב"ד שנית בלא שום מגרעת ולקבל ג"ש כדמו"י ועתה שעשתה תשובה (דברי שו"ת מהר"מ מלובלין ז"ל בסי' פ"א ידועים המה, ובקונט' שלי באר חיים מרדכי לה"ע באות נ"ד כ' בזה יעו"ש) גם על שגגתה, פשיטא דנסלח לה, וכאשר הביא לזה כהר"ג מהלכה הברורה בש"ס ב"ק קי"ג וטוש"ע חו"מ סי' י"א, דמיד כשאמר הריני מקבל עלי ציווי ב"ד קורעין כתב הנידר, ולאחר כל אלה נמצא רב מרבנן. לדונה כמסרבת ועוברת על דת ולהתיר חדר"ג ז"ל שלא כדת, אלמלי דברי כת"ה לא האמנתי כי רב בישראל יאמר כזה ?? מאוד מאוד לבי עלי דוי על פרצה הנוראה, ושיצא עוד מרב ומורה, וידועים המה, דברי העקידה (שער כ') כי חטא גדול שנעשה שלא ברשות ב"ד, כל ישראל נקיים אבל חטא קטן ובכאן מב"ד. ועוד חטא גדול לפני ה', בהתרת חדר"ג החמור שלא כדת התורה, ואדם. בהטיית משפט האשה הנעשה ברשות ב"ד, הוא חטאת כל הקהל ובוודאי אך אשמת הבעל צייד הרמאי בזה, שהלך בערמה. להטעות ולצד. גם את הרבנים חלילה בחרמו של רגמ"ה ז"ל. אמנם לא יחרוך רמיה צידו. כי ההיתר פורח באויר הטעות, ונעקר מעיקרו וחדר"ג החמור אקרקפתא דבעל הוא, שאסור עפ"י התורה לישני אשה על אשתו, ואם עבר ונשא אסור לו לדור עם השניה עד שיגרש את השניה כפסק הרמ"א ז"ל בסי' א' (יעיון מש"כ בזה בספרי שו"ת בח"מ ח"ב סי' מ"ח) וגדול כחו של חדר"ג ז"ל, אשר כל אלו העוברים עליו מלבד אשר בעולם הבא גדול עונשם, גם בזה העולם, רואין כי מרה אחריתם, והבעל יתן אל לבו מה שלפניו,

ולחזור בתשובה לאמור מעתה נעשה ונשמע לקול התורה, ואז ואך אז טוב יהיה לו כי אין לך. דבר שעומד בפני התשובה. ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן נח

בש"ע סי' קכ"ט סעי' כ"ב בשם אליהו שנודע לנו ע"י הרב ממקום אבי האשה שחתם אליהו מלא ומעלייתו לא הודיע לנו, והיה גט ע"י שליח ושעת הדחק והסכמנו אני וידי"נ הרב הגאון מו"ה שבתי ז"ל מבאהאשי בעהמ"ח שו"ת הרשבי"ד שדי בגט אחד בשם אליהו מלא. וטעמינו הוא כי בחתימתו מלא הלא גם למהרי"ט ז"ל צריכין לכתוב רק גט אחד בשם אלי' מלא כנראה מלשון הב"ש. ומבואר בשו"ת רח"כ ז"ל סי' י"ב יע"ש. ואין לחוש דשמא לס"ת עולה בשם אלי' חסר והוי עלי' וחתימה סותרין זל"ז. דלדעת הג"פ בס"ק קי"ז צריכין ב' גיטין. ובדברי חיים אות א' ס"ק י"ד כ' דקריאת עולם מכריע, כי זה דווקא בידעי' בוודאי דסותרין אבל בסתמא אמרי' דכחתימתו כך הוא עלייתו כמבואר בג"פ שם יע"ש ובט"ג ס"ק ל"ג. ואין לומר דהג"פ מיירי בא"א לברר. אבל בנדון דידן צריכין לכתוב להרב ממקום אבי האשה לחקור אחר עלייתו לס"ת, ז"א, מכמה טעמי, דכיון דכ' לנו הרב דהוא איש פשוט, א"כ בוודאי לא דקדק לצוות להחזן לקרותו מלא או חסר וגם למה נחוש דיצוה לקרותו חסר היפוך חתימתו. ואם החזן קורא אותו אלי' חסר, בוודאי מדעתי' דנפשי' קעביד כדרכם, וידוע דברת הנו"ב במהד"ק סי' צ' והסכים לזה הט"ג (יעיון אות ג' ס"ק ל"ו אות י' ס"ק כ"ו) בכמה מקומות דבכגון דא אין ראי' מקריאת החזנים, ואף אם נאמר כמש"כ השם עולם, דלהחמיר יש לחוש גם לקריאת החזנים מדעתם, מ"מ ראינו דהבירור בזה לא יועיל, כי לומר דכשיתברר לנו דהעליה סותר להחתימה, אז קריאת העולם יכריע לכתוב חסר כדעת הד"ח ז"א דמלבד סברת אה"ש באות א' ס"ק נ"ז, דהכרעת העולם לאו הכרעה הוא, יען דכ"ע ידעו דכל מי ששמו אלי', מלא קורין אותו אלי' חסר לקצר, וכסברא זאת כ' גם הט"ג בלק"ש ס"ק כ' גבי שם שמעי' יע"ש. הלא הד"ח בעצמו שם כ' דבמדינת פולין דקורין אלי' או עליא אין הקריאה הכרעה לא למלא ולא לחסר הובא לשונו באה"ש שם ס"ק ס"ב והסכים עמו, וכ' דדבריו מסתברין יע"ש וא"כ אין לנו מהכרעת העולם כלום (ולכתוב אליהו דמתקרי אלי' כדעת הסוברין כן א"א כיון שקורין אלי' או עליא, כמבואר באה"ש שם ס"ק נ"ז) להכריע עי"ז לכתוב חסר וכאמור.

ומעתה אין לנו אך סתירת העליה להחתימה ויש לחוש בזה לדעת הג"פ דס"ל דצריכין לתן ב' גיטין, א"כ מלבד דלא כן דעת המג"ש, דס"ל דכה"ג הו"ל כלא נודע, דכותבים בסתם אליהו מלא כמבואר בט"ג ס"ק ל"א, הלא גם להג"פ בדעבד כשר בגט אחד בשם

אלי' מלא, וכנראה מט"ג שם ס"ק ל"ג יעו"ש, אם כי באה"ש ס"ק נ"ז פקפק בזה הלא כל פלפולם אינו סובב והולך רק בשם המגרש, בעצמו דסתרי החתימה והעלי' הדדי, אולם בנדון דידן הלא הוא בשם אבי האשה דידוע פסק הש"ע סעי' ט' בשם הרא"ש ז"ל דאם לא הזכיר שם אבי האשה אלא כיניו כשר, ופי' כיניו הלא מוכרח פירושו כפי' הב"ח דגם באינו ידוע וניכר בכ"מ כשר, הרי דגם בשם טפל באבי האשה כשר בדעבד, וכמש"כ בפת"ש בס"ק ה', כ"ח בשם החמדת שלמה ומהרי"ם מבריסק ז"ל א"כ כש"כ היכי דכ' שם חתימתו אם דסותר לשם עלייתי, אשר לדעת קצת פוסקים שם חתימתו הוא עיקר וגם להחולקים הלא מודים המה דלשם טפל יחשב, וכשר באבי האשה כי לא גרע מלא כ' כלי, (אם כי ע"י שליח החמיר הנו"ב הלא במקום עיגון גם הוא מודה והט"ג בלק"ש אות י' התיר בשעת הדחק יעו"ש בס"ק י"א א"כ בכתב שם הטפל דלדעת הרמ"א ז"ל גם במגרש עצמו כשר בדעבד, ונהי דלא קיי"ל הכי, אבל באבי האשה י"ל דגם ע"י שליח מודים הם דכשר בדעבד) וא"כ פשיטא דבדעבד היכי דעליה והחתימה סותרין הדדי, וכ' אליהו מלא כחתימתו בשם אבי האשה כשר לכ"ע, ובנדון דידן דהיה ע"י שליח, וממדינת אמעריקא, שעת הדחק גדול, גם כשיתברר לנו דהעליה סותר לחתימתו, הלא נאמר לכתוב רק גט אחד, (ולא ב' גיטין ע"י שליח) בשם אליהו מלא כחתימתו, מכל הני טעמים הנאמרים, ולמה לנו הבירור, הלא טוב לנו יותר בלא הבירור, שאנו אומרים מסתמא כחתימתו כך עלייתו ואיכא ספיקי טובי (יעיון ש"ך יו"ד בכללי ס"ס אות ל"ה ובאחרונים אשר בכה"ג בס"ס א"צ לברורי) שמא עלייתו כחתימתו. ואת"ל דסותר שמא כדעת המג"ש דמ"מ כותבין מלא, ואת"ל כהג"פ שמא לא צוה הוא להחזן ואין ראי' מהקריאה, וגם יש לצרף לספק דעת הגאונים מו"ה לעמיל ומו"ה שכנא ז"ל שהובא בד"מ דגם כשעולה לס"ת חסר צריכין לכתוב מלא, וכאשר צרפו לספק הרא"כ ז"ל בתשו' שם, וגם איני רק באבי האשה, לזאת הסכמנו להלכה וגם למעשה לכתוב גט אחד בשם אליהו מלא, וכ"ז פשוט להלכה.

דברי חיים מרדכי

סימן נט

לחתני אהובי בלבי המוכתר בחסידות תורה ויראה. איש תבונה כו' מו"ה אברהם צוויבעל שליט"א. שאץ באקאווינא.

אשר שאלתני ליישב לך בהא דאמרינן בפ"ב דר"ה. ראש ב"ד אומר מקודש כו' ויליף לה הגמ' מן וידבר משה את מועדי ה'. הלא מזה הקרא דרשי' בשלהי מגלה, כי משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום כו'. ואיך מקרא אחד

יוצא לשני דרשות. שאלתך שאלת חכם וכיונת לדעת הגאון טורי אבן שהקשה כן ולמען להאריך עמך בני יקירי, הדבור של חבה בחבת תוה"ק, אבאר לך כל הסוגיא בעזהש"י **בראש השנה** (כ"ד ע"א) ראש ב"ד אומר מקודש, וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש כו'. במשנה ובגמרא כל הסוגיא ועשרה דיוקים המה בשקל הקדש. א הטעם דלראש ב"ד די באמירת פ"א מקודש, והעם מקודש מקודש פי שנים. (ובקדושת לוי ז"ל על פרשת שקלים. ובסוף הלקוטים כ' ליישב זה יעיון שם בנעימת אמרי קודש). ב). בפי' אא"ז רש"י ז"ל ציין. אך ראש ב"ד אומר מקודש כו'. ובגליון הש"ס נרשם כי הוא מיותר אשר בלשון צדיק שהיא ככסף נבחר של רבינו רש"י ז"ל בוודאי יש להעמיס בזה כוונה מיוחדת. ג). בגמ' ראש ב"ד וכו'. מנה"מ ארחב"ר גמדא אריב"ש אמר רבי א"ק וידבר משה את מועדי ה' מכאן שראב"ד אומר מקודש. הקשה הטורי אבן דהלא קרא זה איצטרך לדרשה דשלהי מגלה וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וכו'. ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בעניני של יום הלכות פסח בפסח וכו'. ד). וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש. מנלן אר"פ א"ק אשר תקראו אותם קרי ביה אתם. והקשה הט"א דהכא דריש ר"פ דהאי אתם אכל העם קאי ולקמן בס"פ דריש מג"פ אתם דאפי' שוגגים מזידים ומוטעים אתא ואב"ד קאי הני תלתא אתם יעו"ש. ה). רנב"י אמר אלה הם מועדי הם יאמרו מועדי, טעמא בעי. דר"פ יליף מאתם, ורנב"י מאלה וגו'. ועוד יש מהדיוק קצת בלישנא דגמ'. מקודש מקודש תרי זימני למה לי. דכתיב מקראי קודש. למה מקודם נאמר מנה"מ. מנלן, וכאן למה לי (פי' הפשוט הוא דל"ל תרי זימני מקודש אמנם כיון דיליף גם זה מקרא שייך לישנא דמנלן) ושינוי הלשון בעי הסבר. ו). אר"י אמר שמואל. ה' כר' אלעזר בר צדוק, הטעם דפסק כיחידאה ולא כחכמים הרבים ויצא זה מהכלל דיחיד ורבים ה' כרבים. זא. בפי' הרמב"ם ורע"ב ז"ל שכ' בטעמא דר"א ב"צ. כי אין חייבין בקידוש החודש, על כל פנים. שנאמר וקדשתם את שנת החמישים שנה. שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים ענינו שאין קידש החודש חובה. והלכה כראב"צ, תמה בהגהות רש"ש. דהלא כן ס"ל אך לראב"ש בגמי דבין כך ובין כך א"מ אותו, אבל ראב"צ ע"כ ס"ל דמצוה לקדש חדשים, רק דבשל"ב כבר קדשוהו שמים, ובהגהות חשק שלמה כ' ליישב זה, ולדבריו מה"ת לכ"ע א"צ לקדש, אך בזמנו בעי קידוש מדרבנן משום חיזוק יעו"ש, אשר דבר כזה, בוודאי לקחו הרמב"ם ורע"ב ז"ל מסוגיא דתלמודא. ומנין ח.) בגמ' תניא פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו, שלא בזמנו מקדשין אותו, ראב"ש אומר בין כך ובין כך אין מקדשין אותו, שנאמר וקדשתם את שנת החמשים, שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים, א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' אלעזר ב"ר צדוק

לפרש המשך הדברים, כי דברי פלימו, המה כהקדמה וטעמא להא דהלכה כראב"צ ט) בירושלמי כאן סוף ה' ה', ר' בא בשם ר' זבדא בשם רב טעמא דראב"צ כיון שב"ד של מעלן רואין שאין ב"ד שלמטן מקדשין אותו, הן מקדשין אותו, ודקדק היפה עינים בלשון הירושלמי, ויש להבין מה חידש עמ"ש במתני' ואולי משמיע, דב"ד שלמעלה ממתינין קצת עכ"ל. תירוצו ופירושו דממתינין קצת צריך הסבר. י.) בלשון הירושלמי הן מקדשין אותו ופי' קרבן העדה את יום ל"א מיד בתחלת הלילה, הלא אין מקדשין בלילה כבפ"ק דסנהדרין, ועמד בזה בהגהות הרש"ש ז"ל יעו"ש.

והנלע"ד בישוב כל זה בס"ד, דהנה לקושית הב"י וב"ח ז"ל באו"ח סי' תכ"ט, בהא דבפ"ק דפסחים אמרי' שואלין ודורשין כו' שלשים יום, ובשלהי מגילה משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום כו' יישבתי (ככתוב לעיל בסי' י"ג) כי העיקר של שלשים יום נאמר לראש העם, ולכל אחד מישראל לפחות ה' חג בחג, ולפ"ז עיקר הלימוד דשלהי מגלה הוא מן וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל דייקא לכל אחד ואחד מישראל. אמנם וידבר משה בעצמו, א"א לכלול בדרוש זה, כי אליו עיקר הזמן עוד משלשים יום קודם לחג, ובכן נשאר זה לדרוש וידבר משה' את מועדי ה' להא דראש ב"ד אומר מקודש, ומיושב דיוקך חתני יקירי שהיא דיוק ג'.

ובמשנה דרפפ"ג, ולא הספיקו לומר מקודש כו', כ' הטורי אבן וז"ל. נ"ל הא דלא תנן מקודש מקודש ב' פעמים, כדתני מציעתא וסיפא, ה"ט דתנן בפ"ב, ראש ב"ד אומר מקודש, וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש ונ"ל בג"מ מדכתיב מקראי קודש מש"ה ברישא דתני ה"ז מעובר הואיל ולא הספיק לומר ביום מקודש, אינו מעכב לקידוש, אלא אמירת ראב"ד בלבד שאומר מקודש פעם אחת ואמירת כל העם שעונים אחריו מקודש בפ' אינו מעכב שהרי גמ"ד כו' באמירת מקודש שאמר ראב"ד נגמר הדין ולא תליא באמירת העם, דלא שייך אמירת העם לגמ"ד, ואין אמירתם אלא גזה"כ בלבד כו' כו' עכ"ל יעו"ש, אם כי בהגהות הרש"ש ז"ל העיר בזה מלשון הגמ' כ"ה ע"ב ומקודש מקודש כגמ"ד, דנאמר ב"פ, דמשמע דקאי גם על העם, אמנם יש סעד לדברי הט"א מלשון הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' קה"ח ה' ח', ואפילו ראוהו ב"ד וכל ישראל, ולא אמרו ב"ד מקודש כו', שהוסיף על לשון המשנה מלת ב"ד לאשמעוי' דהעיקר תלוי אך באמירתם, וכמש"כ הטורי אבן, והוא הנרמז גם בלשון צדיק רש"י ז"ל בציונו ראש ב"ד אומר מקודש כלומר דעיקר קידוש החודש, תלוי באמירת מקודש של הראש ב"ד, וכו' שהיא עניית העם מקודש מקודש אחריו, אך למצוה מגזה"כ, אבל לא לעיכובא, ובאמירת מקודש שאומר ראב"ד, נתקדש החודש – ונראה דזה דווקא לילפותא דרב פפא דנלמד מן הקרא,

ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם, אשר קדום מועדי ה', לאשר תקראו אותם הלא יתפרש הקרא, ואמרת אליהם מועדי ה' המה, עוד בראשית תיכף לאחר אמירת מקודש של הראב"ד, הנלמד מידבר משה, ולמצוה אשר תקראו אותם גם אתם מקראי קודש, לאמור לכתחלה למצוה מקודש מקודש אמנם לרנב"י דיליף מן אלה הם מועדי הם יאמרו מועדי, אשר הם קדום למועדי פשטות דרשת הקרא מורה דדווקא לאחר שיאמרו גם הם מועדי באמירת מקודש מקודש אז ואך אז המה יהיו מועדי, ונ"מ רבתי להלכה בין הילפותות, ולהלכה קיי"ל כר"פ נגד רנב"י (יעיון תוס' ע"ז נ"ט ע"ב ד"ה אמר ר"פ וברא"ש ז"ל שם ס"ס י"ב) ונתיישב דיוק ב'. ה'. ונתברר להלכה כמש"כ הט"א כאשר מפורש יוצא מדיוק לשון הרמב"ם ז"ל.

והנה י"ל הטעם בעניית העם שני פעמים מקודש – אשר אמרת אתה אברהם אהובי כי העם על אמירת ראב"ד מקודש עונים שהמקודש מראב"ד הוא גם מאתנו מקודש. יפה אמרת בפירוש הפשוט וקרוב לאמת – למאי דאמרי' לקמן כ"ה אתם ג"פ. אתם אפי' שוגגין. אתם אפי' מזידין. אתם אפי' מוטעין. וברמב"ם ז"ל שם אתם אפי' מוטעין, שוגגין, אנוסין ובמפרש שם שכן הי' גירסתו בגמ' וכ"ה הגי' בת"כ הובא ביפה עינים יעוין בהגהות יעב"ץ ומהרצ"ח ז"ל. ויש לאחד הגירסאות ולפרש מזידים מסיבת אנוסים, שידעו כי לא כן האמת אך ע"י אונס הוכרחו לעשות כן ובכגון דא אשר לעם נראה כי הב"ד אומרים על שמאל ימין. וכמעשה שהיה לר' יהושע עם ר"ג. מכל זאת אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם. בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו, והוא שעונים העם ב"פ מקודש. בין כשמבינים העם שצריכין לקדש בין כשהב"ד הם בבחי' אתם אפי' שוגגין כו' העם עונים ג"כ מקודש. ולפ"ז ע"י הדרש של אתם אפי' שוגגים וכו' בא הדרש שעונים העם שני פעמים מקודש ומובן בזה דיוק לשון הגמ' מקודש מקודש תרי זימני למה לי. ושניהם הם כאחד משולבים וכמובן. ונתיישב דיוק א, ד.

לדעת החשק שלמה בהגהותיו דראב"צ דמתני' ס"ל ג"כ דמה"ת א"צ קידוש ואך מדרבנן וי"ל דגם חכמים מודים לזה. ולפ"ז פלוגתתם הוא רק בדרבנן אשר אמרי' בנדה ט'. כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק. וכמבואר בכללי הוראה ביו"ד רמ"ו דבדרבנן קיי"ל גם כיחיד נגד רבים ולזאת אחר שהביא הסוגיא הדרש דבין כך ובין כך אין מקדשין אותו, שנאמר וקדשתם את שנת הנ'. שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים (בדרך הצחות יש לרמז סמך להמנהג שאין מברכין את חודש תשרי וכמש"כ הגאון הלבוש בסי' תי"ז ובסי' תקפ"ו דכתיב בכסא ליום חגנו וזה שנים אתה מקדש בעת אשר אתה מקדש שנים תשרי ראשית השנה אי אתה מקדש חדשים. לברך בשבת שלפניו את החודש

ויעוין ירושלמי פ"ה דסנהדרין ה"ג סמך להמנהג שמברכין החודש) אשר לדעת הרמב"ם ורע"ב ז"ל זה לכ"ע. והקידוש דבעי' הוא רק מדרבנן וכמש"כ החשק שלמה לזאת אר"י א"ש ה' כראב"צ כי בדרבנן נקטי' לפרקים גם כיחיד נגד רבים. ונאמר כי מרהיטת סדר לשון הסוגיא נקטו הרמב"ם ורע"ב ז"ל שיטתם. וגם למה שבאמת נראה דגם לרמב"ם ורע"ב ז"ל לחכמים מן התורה בעי' קידוש גם לחדשים לאחר שהביא הגמ' דראב"ש ס"ל דחדשים אין מקדשין אותו, וא"כ ראב"צ בשלא בזמנו לאו יחידאה הוא כי בזה בא לעמק השוה עם ראב"ש. לזאת אר"י א"ש ה' כראב"צ דמתני' ומיושב דיוקי ו'. ז'. ח'. וכמובן.

הלא נודע שיטת הסמ"ע בחו"מ סי' ה' כי צידד לאמור דבהדלקת נרות, לילה כיום יאיר לדון גם בתחלת דין. הש"ך שם ושבו"י כנס"י ועוד שהבאו בפת"ש שם כולם כאחד חלקו עליו והברכי יוסף שם האריך בזה לסייע ולסתור והביא גם מסוגיא זו שם בד"ה ועוד נ' קצת ראיה דלא כסמ"ע מהא דתנן התם ראוהו ב"ד. אמאי משהינין לקדש החודש, כיון דהדבר מסור לב"ד, אין לגזור שיבואו לקדשו בלילה בלא נרות, אלא וודאי כו' יעו"ש אם דלא קיי"ל כסמ"ע. מ"מ נוכל לאמור דבשמים אשר לילה כיום יאיר – אך דבלילה תושבע"פ וביום תושב"כ כאמרם ז"ל, אשר שניהם כאחד תורה אור ואין כאן מקום גזירה כלל, שמא יבוא לדון ולקדש גם בלא הדלקת נרות, לכ"ע רשאין לקדש גם בלילה, דוגמא לדבר בנין בית המקדש (אשר בפנימיות הדברים, המה משולבים, קידוש החודש, שיהיה אור הלבנה כאור החמה, היא בנין בית המקדש כמש"כ בכתבי האר"י ז"ל) אשר אמר אביי בשבועות ט"ו ע"ב, שאין בנין ביהמ"ק בלילה, שנאמר וביום הקים את המשכן, מ"מ בנין העתיד לבוא בידי שמים הוא גם בלילה וביו"ט וכמש"כ רש"י ז"ל לקמן ל' סוכה מ"א ותוס' בשבועות שם, כן נאמר דלמעלה בשמים מקדשין גם בלילה, יען כי לילה כיום יאיר באור שבעתים ומיושב דיוק י'.

חז"ל אמרו כי השי"ת אומר. שובו אלי ואשיבה אליכם שבתחילה יעשו ישראל תשובה ואח"כ ואשיבה אליכם וכנסת ישראל אומרים השיבנו ה' אליך ונשובה שבתחלה השיבנו, ואח"כ נעשה תשובה שלימה, וידוע הטעם אשר ישראל מונים ללבנה כי כנ"י נמשלים לה והוא שאמר רבי לר' חייא שלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים. ופירש"י ז"ל. נמשל כלבנה שנאמר בו כסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם ועד. וזה יש לרמז שלא בזמנו כאמרם ז"ל (ע"ז ט') שני אלפים ימות המשיח בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן והשי"ת יאמר ותושע לי ימינו. למעני ולמעני אעשה, ועל זה שנו חכמים בלשון המשנה כבר קדשוהו משמים, ושלא תאמר דכן הרצון לקדש בשמים, בא הירושלמי לבאר, כיון שב"ד שלמעלן רואין שאין ב"ד שלמטן מקדשין אותו, אז ואך אז הן מקדשין

אותו וממתינין קצת כי יותר ניחא למעלה שיתקדש בראשית ע"י ב"ד שלמטה, בדרך שובו אלי ואשיבה אליכם, ומיושב דיוק ט' וא"ש בעזהש"י.

ואחתום באמרם ז"ל (ב"ב י') גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר (ישעי' נ"ו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (מש"כ בזה על הקרא רני ושמחי בת ציון להפטרת שבת חנוכה יעו"ש) ולפרש כי המקנה בהקדמתו (אות ו') כ' כי למאי דאר"י (יומא פ"ו) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, שנאמר הן ישלח איש את אשתו, והלכה מאתו, והיתה לאיש אחר וגו' עד ושוב אלי נאום ה', וקיי"ל דבדחיית עשה לל"ת בעי' בעדנא דמיעקר לאו מקיים עשה, א"כ איך ישיב אותנו קודם התשובה, דבעידן דמיעקר לאו עדיין לא נתקיים העשה, ולזאת אומר השי"ת שובו אלי עמר בתשובה ואח"כ ואשיבה אליכם יעו"ש. ואני בעניי אומר כי אין זה עומד עלי דרך בקשת כנ"י. השיבנו ה' אליך ונשובה. כי בעשה דגדול השלום דחמור ל"ב בעידנא (יעיון תוס' זבחים ל"ג ע"ב, וגם בעשה דרבים ל"ב בעידנא וכמש"כ ש"ל בשם ר"ת ז"ל ויעיון מג"א תמ"ו סק"ב, ובכגון דא, דכל ישראל תלוין בזאת הישועה. בוודאי הוי כעשה דרבים, וכמו שנתבאר בספרי חב"י בחי' לר"ה י"ג יעו"ש) ותשובה מאחד השלום, בין כנסת ישראל לאבינו שבשמים ית"ש. והוא שבא בפתיחה וחתימה של תפלת ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, אשר עי"ז הוי כעשה דרבים, קומה ה' למנוחתך וגו' עד החתימה, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, אשר ע"י שתי אלה של עשה דרבים ושלום, ל"ב בעדנא דמיעקר לאו מקיים עשה ובכן הצדק עמנו, כי בראשית השיבנו ה' אליך ואח"כ נוכל לקיים ונשובה אליך באמת ובלב שלם, ונאמר ישעיה ל"ב) והיה מעשה הצדקה שלום, ולזאת גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, עוד קודם שיעשו ישראל תשובה, ולהתקדש מלמטה, ונאום ה' ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא (וצדקה וחסד לאברהם, וכנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, וכמו שביארתי לך חתני יקירי בספרי שו"ת ח"ב סי' ס' יעו"ש) להתקדש בקדושה של מעלה כי מצוה לשנות, הכלל של בעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה, מפני גדול השלום. שהיא מעשה הצדקה אשר מרבה צדקה מרבה שלום (אבות פ"ב) ובכח זה. צדקה כנסת ישראל בבקשתה לאמור, השיבנו ה' אליך ונשובה – וזאת הברכה של והיה מעשה הצדקה שלום, וגדול כחה בברכה המשולשת של בני חיי, מזוני, בי, כאמרם ז"ל (נדה ל"א) בא זכר בעולם בא שלום בעולם, וכתיב ורב שלום בניך, ונאמר וראה בנים לבניך שלום על ישראל, ואריב"ל (ב"ב ט') כל הרגיל לעשות צדקה זוכה לבנים (יעיון בעיון יעקב שם) ומראש צורים אראנו, כי במצוות צדקה של הכנסת

אורחים, אז נתבשר אברהם אבינו, כעת חיה ולשרה בן, ולאחר ההבטחה של כה יהיה זרעך, נאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, פי' החשיב אברהם, שבזכות הצדקה זכה לזה, חיי. כנאמר בריתו היתה אתו החיים והשלום, מזוני רוויחא כדכתיב. השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך אשר בשלש אלה אברכך. חתני יקירי עם ביתך ביחד וכאמרם ז"ל, דברי לב חותנך אוה"נ המצפה בכל יום למבשר טוב ומשמיע שלום מן חי החיים ואור הלבנה יהיה כאור שבעתים ושנהיה כלנו ביחד כל בית ישראל בארצות החיים.
ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי
סליק חלק אה"ע

חלק חושן משפט

סימן ס

להרב הגאון המפורסם כו' מו"ה פנחס עפשטיין נ"י בירושלים עה"ק תובב"א.
אשר העיר לספרי שו"ת באר חיים מרדכי ח"ב. בסי' ס"ג. לעיין במנחת חינוך מצוה ד' עיינתי וראיתי, כי בכלל באנו לעמק השוה אך בפרט זה אשר אני כתבתי דאין מקום לזאת החקירה. המ"ח מצייר דיש מקום להסתפק, אם בעת קבלת העדות של עדים הכשירים נודע כי יהיו נערים שיתמלא להם היום ע"י קידוש החודש יג"ש. להזים או לפסול אותם. אם רשאין לקבל העדות לכתחלה אחר שיודע כי אך בדיעבד יהיו כשרים, ולאחר שהאריך להסביר בנועם אמרותיו וגם הביא דברי הר"ן ז"ל מכתובות פ' הכותב בא למסקנא בזה"ל:
א"כ גם כאן לכתחלה מצד הסברא וודאי מצוה לקבל, כיון שהם עדים כשרים. אך לאחר שיקבלו נעשו פסולים, מ"מ בדיעבד החודש מקודש ואין שום מכשול כלל. ע"כ עושים מצד הסברא שהוא עתה מצוה ומקבלין עדותן מקה"ח והוא מקודש בדיעבד לכ"ע:
כנלע"ד וא"א להטעים יותר בהקולמס. וד' נכונים בה' הפוך וכו'. וד' הר"ן הבאתי אך לדוגמא ולעורר עכ"ל. יעיין כהד"ג בב"י או"ח סימן רמ"ד בשם הר"מ ז"ל לענין מכס וברמב"ם ז"ל פ"ה מה' מלכים ה"ח וב"ב י"ז ע"ב התם דבעידנא דקא נטע ליתניהו לשרשיה דמזקי לה לבור אם כי בוודאי יבא אח"כ, אנו דנין אך כאשר הוא עתה. ובדעת תורה סי' י"ז ס"ק כ"ד שהביא עוד מכמ"ק כעין זה אשר בחכמתו כי רב הוא. הלא יראה כי מכ"ז לדוגמא וסעד למה שהעלה המ"ח והדין דין אמת לאמתו.
ובסימן י"ד שכ' בדרך רמז באמרם ז"ל מעשה באחד משום דמומר לחלל שבת קודש לא נקרא אדם אשר העיר דלהרבה אחרונים בדרבנן, כרכיבת הסוס לא נעשה מומר.

אתפלא הלא לעומת זה רבים הסוברים דגם באיסור דרבנן נעשה מומר הובא בדרכי תשובה ביו"ד סי' ב' ס"ק ס"ח. ולדרבנן לכ"ע הוי מומר וכן מה שאחז"ל הובא גם בחי' הרי"ף ז"ל ביבמות ס"א שדווקא בעת אשר ישראל עושין רצונו של מקים נקראים אדם. זה אך מדרבנן ולא אחז"ל להקל על דבר תורה. ולזאת קבר מומר לכ"ע מטמא, כי אע"פ שחטא ישראל הוא כפסק הרמ"א בשם הרשב"א ז"ל אולם בלשון חכמים הבנוי על דינא דדבריהם. וכמ"ש הבכור שור בחי' לריש קידושין. ובספרי חי' בן יאיר על ש"ס שם ובחי' יומא כ"ה כ' בזה יעו"ש. שפיר יש מקום לדבריי בדרך רמז בלשון חז"ל המזוקק שבעתים, דברי לב המצפה לישועה קרובה באור שבעתיים, ונהיה כולנו יחד בארצות החיים.
ובזה אחתום את שמי חיים מרדכי

סימן סא

להתורנים יראים ונכבדים, ולכל בני העיר שלום וברכה, בעיר סאעליצא.

מכתבם עם שאלתם הגיעני, ועתה זו תשובה לשאלתם, בדבר חזקת השו"ב מהמופלא בתו"י ר' אהרן שו"ב ע"ה, אשר עמד על משמרתו בעירכם, לערך ארבעים שנה, וזה כשמנה חדשים אשר של"ח, ונשאר ממנו בתולה יתומה בלא אב ואם, ובאתה בקשר החיתון, עם אברך אחד הראוי למלאות מקום חמיו, אך אז עדיין לא למד מלאכת השו"ב ועתה כבר נמצא למד ובא בטענת חזקה, אך הרה"ג כו' נ"י מרא דאתרא, מרע חזקתה מכח דברי האשל אברהם באו"ח סי' נ"ג, לזאת בקשתכם לחוות לכם דעתי דעת תורה.

הנה למען דמעת בת צורבא מרבנן וריב יתומה לא אחשה עד יצא כנגה צדקה בס"ד ובראשית, אמר מרדכי לבוא בלשון צדיק דברי א' חיים. אשר מפורש יוצא, מפי רבינו הקדוש המהרש"ל ז"ל, בסי' ס"ד מתשובותיו, אשר כל בית ישראל ישימו כל הגה ואומר שיצא מפיו הקדוש ליסוד מוסד, בזה"ל. נשאלתי מאחרים בענין האי איתתא שמסרה מודעה כו', ובתחלת המחשבה עלה על רעיוני שלא להשיב. אפי' במאי דמעיל תעלי מבי כרבי', כי שאל אביך ויגדך וגו', מהם אתבינן, כי מי הוא גדול בדורו מקרוב כה"ה מהרא"י ז"ל, שכ' שאין דרכו להשיב בדיני ממונות, אפילו דרך משא ומתן. אם לא שהוברר מ"ב הצדדים, ושמע כל טענותיהם וכו', וגם מצאתי וכו', מ"מ אמרתי בלבי אלמנה ויתום ברית כרותה להם, א"כ עדיפא לאו דידהו להא מלתא, להיות להן למליץ, אשר אין בו משום לא תשא שמע ש"א, או שמוע בין אחיכם וכו', אבל בנידון זה שכבר נתמנה על הדין מרצון שניהם, שארי. וכו' מוה"ר יוסף כהן מורה צדק נושא אפוד וכו', ואף שיש להשיב וכו', א"כ ק"ו מי דוחק אותי להכנס בעובי הקורה, בפרט מאחר שאנו מסולקים מהאי פסקא, וכבר נמסר לדייו, אשר בידו כלי חמדה ותושיה, בסיעת תריסין

מלומדה, א"כ מה לי ולצרה הזאת, אפ"ה אמינא מצוה רבה להפוך בזכותם ע"י הדת האמיתי, אפי' כשיש ממונה, וראי' מהא דאמרי, בפ' במה בהמה, ר' יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל, אתא האי איתתא קצוחה קמיה, ולא אשגח בה, א"ל רב יהודה לא סבר מר אועם אזנו מזעקת דל וגו', א"ל שיננא רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי, הא יתיב מר עוקבא אב"ד, דכתיב בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט וגו', פירש"י ז"ל, רישך בקרירי, שאני רבך, איני נכוה, אבל מר עוקבא שהוא ראש לי ולך יכוה בחמין. דכתיב וכו', וק' מה הוה צריך לומר רישך בקרירי, והיו לו לומר רישא דרישא בחמימי וכו', אלא הכי פירושו, אע"פ שאני ג"כ נענש בדבר, אבל איני נכוה, אלא מעט מזעיר אקבל עונש, בדומה מי שהוא רך ואסטניס, ושופכים על ראשו קרירי, ודרך משל ודמיון. הוא לרוב מיעוט הצער וכו' (ובחכמת שלמה שם בגמ' סובב והולך לפירושו שבתשובה יעו"ש) וא"כ למה היו לו ליענש, אפי' מעט מזעיר, מאחר שהיה מסולק מן הדין, שהרי באתריה דמר עוקבא היה, ואסור לו להורות. במקום רבו, וחייב מיתה, ומשמע שהיה רבו, מדאמר רישא דרישך וכו', וגם האי איתתא דצוחה קמיה, אמאי לא צוחה קמיה דמר עוקבא, ודוחק לומר שלא ידעה, וא"כ היה לו להשיב לה, לכי למר עוקבא דהוא אב"ד, גם קשה למה לא אמר אותו התנצלות לפניה ולאמור מה אעשה לך. מאחר שמר עוקבא אינו משגיח בך, כדי לקיים והייתם נקיים מה' ומישראל אלא בע"כ נראה לפרש דהאי איתתא דצוחה קמיה, היינו כדי שייגע עצמו בעבורה להקדימה לדין, ולהפוך בזכותה, לפני מר עוקבא, והוא היה ממאן מפני שהיה מתיירא שלא יקפיד מ"ע בדבר, ויאמר וכי אני צריך זירוז ולהקדימה בדין, ולהסוך בזכותה ? וכי אין אני יודע איך להנהיג צאן יוסף ? ומספק הקפדת רבו היה מונע, ועי"ז היתה האי איתתא צווחת לפניו. ולא אשגח בה, והקפיד ר"י ע"ז, עד ששמואל קצת הודה לדבריו והיה מדמה עצמו לקצת עון (וסעד לפי' המהרש"ל ז"ל דגם לשמואל היה נחשב לקצת עון, הלא מבואר ממש"כ התוס', ב"ב י' ע"ב ד"ה עליונים בשם הגאונים ז"ל יעו"ש) שהיה לו להכניס בעובי הקורה, ולעשות את שלו, ומסתמא האי איתתא אלמנה הויא דהא כל כבודה בת מלך פנימה וכו', וא"כ מאחר ששמואל תלמוד דמ"ע היה מסתפי במה שלא היה מייגע עצמו להקדימה, ולהפוך בזכותה לפני רבו, ק"ו לכל מי אשר חננו הבורא מחכמת התורה, כפי השפע והשגת שכלו, להפוך בזכות אלמנה ויתומים וכו' ואומר אני כפי אשר יראוני מן השמים, וה' יצולנו משגיאות עכ"ל.

ויעיון שו"ת שבו"י ח"ג סי' צ"ט. ואם כי זאת התשובה הובאה להלכה בתומים חו"מ סי' ט"ו סק"ו ובאחרונים, יעיון פת"ש שם סקי"א, בשם כמה גדולים בתשובותיהם,

דהיכא דאיכא דררא דמצוה ואפרושי מאיסורא, משיבים גם לאחד מן הצדדים מכל זאת הארכתי העתקתי כל לשון צדיק של רבינו המהרש"ל ז"ל, יען כי אנו רואין מתוכה. איך הכניס א"ע בעובי הקורה להפוך בזכות האלמנה וכן ליתום - יעיון פת"ש שם סק"ה - במקום אשר משפטה היו מוכן לצאת מב"ד הגדול. השארית יוסף ז"ל.

הוא אשר הביאני לזאת התשובה, אם כי זה דרכי מבלי להשיב בדבר הלכה, אך אם הרב שבעיר הוא השואל, אמנם בכגון דא הנוגע לעינוי יתומה יצא מן הכלל, כי מאוד הזהירה לנו תוה"ק בלאו זה דכל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו וגו', והרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' דיעות ביאר לנו זה בלשונו הזהב, חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות, מפני שנפשן שפלה למאוד. ורוחם נמוכה, אע"פ שהן בעלי ממון, אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו, מוזהרים אנו עליהם שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון, והאיך נוהגין עמהן, לא ידבר אליהם אלא רכות, ולא ינהוג בהן אלא מנהג כבוד, ולא יכאיב גופם בעבודה, ולבם בדברים קשים. ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו, כל המקניטן או מכעוסן או הכאיב לבן, או רדה בהן, או אבד ממונן ה"ז עובר בל"ת, וכ"ש כו', ולאו זה אעפ"י שאין לוקין עליו, הרי עונשו מפורש בתורה, כו, שנאמר כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו עכ"ל, ואם לאו זה ד"א ויתום ל"ת נמנה באחד או שתים, הלא נתבאר בספרי שו"ת באר חיים מרדכי סי' ס"ז. והבאתי שם לשון המכילתא ופסיקתא זוטרתא, אם ענה תענה אחד עינוי. מרובה ואחד ענוי מיעוט כו', וזה מקור לשון הזהב של הרמב"ם הנ"ל, וכל המקניטן או מכעיסן כו', שזה בכלל עינוי מיעוט. ה"ז כו' וכש"כ המכה אותן או המקללן, שזה בכלל עינוי מרובה יעו"ש באריכות והדבק במדותיו ית"ש, אחז"ל אשר ה' יריב ריבם, כן החיוב עלינו עפ"י התורה, ודין יתום קודם לדין ת"ח - חו"מ סי' ט"ו יעו"ש - למשפט קדומה, וגם לתשובה.

ועוד אני אומר בזה להידוע מדברי זוה"ק פ' בלק ד"ה פתח האי ינוקא ואמר אבינו מת במדבר כו' וכי אחרנין לא מיתו במדברא כו' ובגין דחב במדבר במלולא לגבי משה, חשיבו כוי ובגין כך קריבו לקמיה דמשה ואלעזר כו', מכאן מאן דחייש מן דינא כו' ואינהו לא ידעי דהא משה עניו מאוד מכל האדם וגו' כיון דחמא משה כך כו', אתפרש משה מן דינא הה"ד ויקרב משה את משפטן לפני ה', אמר משה לא אתחזי לי דינא דא ענותנותא דמשה אקריב את משפטן לפני ה', דיינין אחרנין. אורחא דא לא נטלין דאע"ג דכנופיא:

סגי עליהון אינון דייני אקרון עזי פנים. לית בהו מענותנותא דמשה כלל, זכאה חולקיה דמשה רבינו יעו"ש הובא בקצרה בפת"ש סי' ז' ס"ק י"ז, ומעתה כיון שהיו מחלוקת

בין הרב מרא דאתרא נ"י עם הר"א שו"ב ע"ה אשר כפי דברי הרב שכ' אז אלי שלחתי אזהרה – ולא חלילה איסור, והאומר איסור בשמי טועה הוא – לר"א, והמחלוקת ביניהם הלוך וגדול עד שהכריז איסור על זביחתו, וכבר הורה זקן הלכה למעשה ידי"נ הרב הגאון המפורסם כו' מו"ה בצלאל זאב שאפראן ז"ל, שלא היה כלל חלות לאיסור הרב על ר"א, גם למהדרין מן המהדרין. כאשר כתוב הוא עלי ספרו שו"ת הרב"ז סי' קט"ז יעו"ש באריכות, ונתברר וידוע לשונא לאביה אשר צדקה היתומה בטענתה, לאמור כי אסור לדון את דינה, ולפני רב אחר יבוא משפטה, ועל הרב החיוב לאמור. כי איננו אדון בדבר זה, ויהיה לו לכבוד ולתפארת, וכנאמר בזוה"ק דברי א' חיים.

ועתה נבוא בס"ד לתשובת השאלה, ולאמור בזאת השמועה כך אמר אבא מארי הרב הגאון וירא ה' זללה"ה, בקונט' באר יצחק לאי"ח סי' נ"ג בזה"ל. בהגהות אשל אברהם ז"ל, שוחט שהחזיק במלאכתו ומת, והניח בנים קטנים, והחזיק אחר בה, וכשהגדילו תובעים חזקת אביהם, אין טענתם טענה, וראיה מת"כ פ' צו, והכהן המשיח תחתיו מבניו, שבנו קודם לכל אדם, יכול אע"פ שאינו ממלא מקום אבותיו, ת"ל ואשר ימלא את ידו בזמן שממלא מקומו אין, וא"ל יבוא אחר וישמש, ולא אמר ישמש תחתיו עד שיהא בנו ראוי משמע להדיא כיון דאידחי אידחי ע"כ יע"ש, אמנם קדוש אחד מדבר בספר דעת קדושים סי' א' סעי' ו' בפיסקא המתחלת הנהגת החכם, באמצע הפיסקא שכ' בזה"ל. והבא בכתב כנ"ל, למלאות מקום אביו, אשר עד שבנו נתלמד היטב נתמנה שם שו"ב אחר, ומשהבן ראוי חוזר לעבודתו במקום אביו עכ"ל. שהוא היפך מפסק הא"א, ואם כי הרב המגי' כתב שם במוסגר ס"ל להרב זצ"ל, דאף דאפסקיה אחר, מפני שהבן לא היה ראוי עדיין, לא הפסיד הבן חזקת אביו, ולא מצאתיו כעת מפורש עכ"ל. לא מצאתי איני ראיה, אם הוא לא מצא בוודאי כגאון הקדוש שהיה יחיד בדורו. היו לו ראיות חזקות בזה. שנראה מדבריו עוד ביתר שאת, שגם אם השו"ב השני שנתמנה עדיין בחיים חיותו, מ"מ כשנעשה הבן ראוי, יורד השו"ב שנתמנה מאומנתו, ובן השו"ב הראשון ממלא מקום אביו וא"כ קי"ח כו', לזאת השבתי כן להלכה למעשה, בשאלה שנשאלתי כו', כדין תוה"ק לו ולזרעו אחריו. ויש אחר שהוא לאחר זמן, כלומר כי גם לאחר זמן שנעשה ראוי חוזר לחזקת אבותיו וכאשר יצא מפי הגאון הגדול הדעת קדושים אשר הוראה שלו היה בקדושה וטהרה, ויעיון במס' מכות י"ג ע"א בעבד עברי ורוצח. דת"ר ושב אל משפחתו, ואל אחוזת אבותיו ישוב. למשפחתו הוא שב. ואינו שב למה שהחזיקו דברי ר"י, ר"מ אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו אל אחוזת אבותיו כאבותיו כו' יע"ש בסוגיא, והנה אם דקיי"ל ר"י ור"מ ה' כר"י כבעירובין מ"ו וכפ' הרמב"ם ז"ל כר"י, הלא כ'

הריטב"א ז"ל בחי' דגם ר"י לא פליג אלא בשפיכת דמים וכדומה, שהם דברים חמורים מאוד. אבל בשאר עבירות דעלמא, כל שחזר בתשובה, גם ר"י מודה דחוזר יע"ש ולא אמרי' כיון דאידחי אידחי. קו"ח היכי דאין כאן עבירה כלל, דלא אמרי' כיון דאידחי אידחי (ובחי' ריטב"א ז"ל שם כ' דבברייתא אשמעוי' רבותא לר"מ, דגם לחזקת אבותיו חוזר, אע"פ שלא הוחזק הוא בעצמו יע"ש) וכן הורה בשו"ת ד"ח חיו"ד סי' נ"ג כו' וכן הביא בספר ארחות חיים בשם כמה גאוני בתראי יע"ש, וכנלע"ד הלכה למעשה. עכ"ל של אמו"ו זללה"ה.

אשר תשובת שאלתכם הלא נמצא בדעת קדושים ובמשמרת הקודש שם הובא גם בדרכי תשובה ס"ק רי"ב. הראה פנים כי דברי האשל אברהם ודעת קדושים המה לאחדים לאחר שביאר בתשובה דלא קאמר הכי הא"א, אלא מפני שהיה הבנים קטנים. במות אביהם ויעברו שנים רבות עד שיהיו ראוים להיות שו"ב. וגם מי יודע אם לעת כזאת שיגדלו יהיו ראוים לזה. ויבחרו במלאכה זו ע"כ הוי היסח הדעת לדידהו. וגם השו"ב המחזיק דעתו להשתקע אבל הד"ק מבואר בלשונו דמיירי דבמת האב כבר היה הבן גדול ומתלמד במלאכת אביו, רק שלא גמר עדיין לימודו. וא"כ לא אסח דעת מחזקת אביו וגם השו"ב האחר לא עלה על דעתו שיחזיק לעד וכרך דפ"ק דיומא כ"ו ע"כ יעו"ש. ואני מוסיף על דבריו כי גם בנשאר בן גדול, יש להסתפק אם יצליח בלימודו, ויהיה ראוי למלאות מקום אביו – יעיון בשו"ת הרי בשמים מהד"ת סי' ט"ו במפתחות שם, ולסברתי גם הוא יודה בזה, וכמובן להמעיין שם – אשר לא כן בנשאר יתומה, ומחפשין בעולם, הלא מסתמא ימצאו הרבה לבוא בקשר החיתון, שיהיה ראוי למלאכת השו"ב – וכעין סברא זו בתוס' ריש יומא ד"ה וחכ"א ובכמ"ד – ולמלאות מקום חמיו בכל, ואין כאן שום היסח הדעת מהחזקה, ובכן בנד"ד סמוך ונראה לפטירת הר"א ע"ה, חפשו ומצאו אברך עבור היתומה, וראו בו כי בזמן מיעוט יוכל לבוא על חזקת חמיו בכל הפרטים, במלוא המלה לטוב. והשו"ב שנתקבל הלא כתב וחתם, כי קבלתו הוא אך עד שיגמור החתן את לימודו. ובתנאי קודם למעשה הקבלה, כי חזקת החתן תעמוד על מקומה, בלא שום מגרעת. לדברי משמרת הקודש, אשר המה דברים ברורים וגם זה כלל גדול, שלא לאפושי פלוגתא עדיף – וישרים, החזקה בתוקפה גם לשיטת האשל אברהם ז"ל.

והנה ידועים המה דברי הגאון מהר"ש בסוף תשו' הרמ"א ז"ל לענין חזקה במינוי חתנו, דגם חתנו כבנו. ואם כי יש מפקפקים בזה אולם רובם ככולם אשר מהם הובא גם בדרכי תשובה וארחות חיים שם מגאוני קמאי ובתראי בתשובותיהם הסכימו לפסק זה דחתנו כבנו – וכן על מה שמסתפק הד"ק שם בס"ק ב' אם השו"ב מוריש חזקתו לבנו הלא

היטב אשר דבר בזה הגה"ק דזה מיירי רק בבא מאליו, ומלבד דברי הבית יצחק ודעת תורה שהובאו בדרכי תשובה שם שהעלו בראיות מוכיחות דגם בשו"ב יש השגת גבול. ויכול להוריש להבאים אחריו. וכן בכל תשו' בתראי הכריעו כן להלכה, והאריכו בזה למעניתם. ואך למותר להאריך בפרט כזה שהיא הלכה רווחת בישראל. - אמנם זה פשוט כי אך בחזקת חמיו לשו"ב זכה. אולם חלילה לו להורות הוראה. כי גם במה שנוגע אך לכבוד רב העיר, ידוע שיש בזה. משום השגת גבול, והיא הלכה ברורה דאסור במקום שיש רב ומורה. ועי"ז לא מסתייע מילתא להורות כהלכה וכמש"כ הכו"פ ביו"ד סי' ח"י יעו"ש.

כה ראיתי, כי דברי אמו"ו זללה"ה, המה דעת תורה לכוון למש"כ הדע"ת שם, בסי' א' ס"ק פ"ג, להביא מסיגיא דמכות ומדברי הריטב"א ז"ל שם, והעלה דלא כא"א, ואם כי כ' שם, דבשו"ב דכל החזקה הוא רק מכח מנהג, בכה"ג שלא היה ראוי באותה שעה, הרשות ביד הקהל לקבל שו"ב אחר, וגם אחר שיהיה הראשון ראוי לזה, אין לו זכות בזה, ברמיזתי להמפתחות מהשו"ת הרי בשמים, שכ' שם הטעם בכגון דא, כיון דאידחי אידחי יען דשו"ב צריך. אומן ידים, ואינו ברור שכשילמוד יהיה ראוי להיות שו"ב, אולי לא יוכל לאמן ידיו כראוי משא"כ בבן חכם כו' לכשייגע א"ע, וילמוד בוודאי דיעלה בידו להורות כהלכה כאמרם ז"ל, יגעתי ולא מצאתי אל תאמין יעו"ש, לסברתי דבעולם בוודאי יש ברירה למצוא, ואין כאן דחיה כלל, אשר גם ההרי בשמים יודה, הן הן הדברים. אשר גם בדעת תורה נאמרים וכמובן - חדא ועוד קאמינא, דהלא הד"ת איירי בהפסיק אחר ע"מ להשתקע, וכנ"ל בשם משמה"ק, משא"כ בנד"ד שנתן כתב על קבלתו, אך עד שיהיה היורש ראוי מבלי לנגוע בחזקתו, פשיטא דזכות החזקה - יעיון בשו"ת דרכי שלום סי' ז' ד"ה ומ"ש, שנראה גם דעתו כן יעו"ש - לא זז ממקומה אפי' זוז כ"ש. ובמקומה עומדת, ודעת תורה עם דעת קדושים, המה לאחדים.

ועוד אעורר בזה, גם למי שירצה להתעקש ולעשות בזה ספיקא דדינא - אשר באמת לא כן הוא - הלא חזקת ממון עדיפא מכל החזקות, אשר גם ע"י ס"ס קיי"ל דאין מוציאין כאשר ביארתי בס"ד בספרי חידושי בן יאיר בחי' לערכין ז' יעו"ש באריכות, מכל זאת בספק צדקה קיי"ל דהוי כספק איסורא להחמיר. להוציא גם מיד המוחזק, כמבואר ביו"ד רנ"ח רנ"ט, מש"ס חולין קל"ד וירושלמי סוף פ"ד דפאה, ונתבאר היטב בארוכה, בשו"ת חתם סופר סי' ר"מ יעו"ש, ק"ו בלאו דאלמנה ויתום לא תענון, אשר תוה"ק החמירה מאוד בלאו זה, אם כי זה פשוט, דהאי כללא דהממע"ה נאמר גם ביתום ואלמנה, מ"מ שאני נדון זה, דכח המנהג וזכותה בנוי על שהיא יתומה, ולא אאריך להסביר ולחזק

זאת הסברא, כי לא כתבתי אך בדרך הערה בעלמא, דהוי כספיקא דאיסורא ולחומרא, וחלילה חולין הוא לפני ה' ואדם, להחליש כח חזקת היתומה, ופוק חזי המנהג שנתפשט בכל בית ישראל, בנשאר יתומה, אשר בני העיר משתדלין בכל עוז, לראות שתתקשר עם אחד הראוי לבוא על חזקת אביו, וגדול כח מנהג ישראל שנתייסד עפ"י וותיקין לקבוע הלכה כיחיד נגד רבים, כבמג"א סי' תר"צ ס"ק כ"ב יעיון שבלי לקט סי' כ"ג ומבואר ביו"ד סי' קס"ט סי"ח בהג"ה ובאו"ח סי' רע"ט ובחו"מ רסי' ס"ז. ובשם תשו' הרא"ש ז"ל, ועוד בכמה מקומות, דכל שהמנהג כן הוי כהותנה יעו"ש.

ועתה אשר ר' אהרן שו"ב ע"ה נתקבל בעירכם ועבד אתכם במלאכת הקודש לערך ארבעים שנים. והיה מוכתר בתורה וירא שמים מרבים. ומפורסם לטוב לבריות ולשמים. על הרב וכל אנשי העיר לעשות עבור בתו היתומה כדת התורה. וגם לקיים מנהג ישראל שהיא כתורה. וכנאמר למען תלך בדרך טובים וגו' אשר לאדם גדול ולרבים גם לפנים משה"ד דינא היא. כדמוכח מתשו' רב לרבב"ח בשלהי השוכר את האומנין יעו"ש הלא בן ארבעים שהיה אצליכם לבינה. לתן לב ולהבין מה שלפניכם. כי אבינו שבשמים ית"ש הוא אבי יתומים. לרוב ריבם ומחויבם לנהלם ברחמים גדולים, והמצערם הלא מפורש בתורה גודל העונש, ומרובה מדה טובה, להמרחם עליהם. אשר מרחמין עליו משמים, ואחת מתרי"ג מצוות היא, להדמות בדרכי השם הטובים והישרים, שנצטוינו לעשות כל מעשינו, בדרך היושר והטוב (מצוה תר"ח) ולהדבק במדותיו ית"ש, מקור הטוב והחיים מעולם ועד עולם.

ובכן תורת העולה להלכה – לא באתי בפלפולים, אך בסברות ברורות והלכות קבועות – מהמדובר עד כה, לשלש אלה.

ראשית קבלת שו"ב השני שנתקבל, הוא קבלה אך לשעה, ואזדי ליה הקבלה מכל וכל, לאחר אשר האברך החתן בא ותלמודו בידו.

שנית כי גם זה האברך אך על חזקת חמיו, חזקת השחיטה יבוא אחריו. אבל אין לו רשות עפ"י התורה, להורות במקום שיש רב ומורה.

ועוד בה שלישיה, אשר ע"ז באתי, וסובב והולך נקודה המרכזית בזאת התשובה ובחתימה מעין הפתיחה, להוציא לאור אמת, משפט היתומה, כי חזקת המופלא בתו"י ר' אהרן שו"ב ע"ה, במקומה עומדת, להורישה להמילה"ח הממלא מקומו במלאכת השו"ב, וכפי התעודה שבידו, ימלא מקומו גם בתורה ויראה, ואין בכח שום אדם לערער על חזקתו, שהיא חזקה בהלכה פשוטה וברורה עפ"י דת תוה"ק, וזה ברור להלכה דין אמת לאמתו בס"ד.

ועתה אחתום בקריאה של חבה ושלום להרב מרא דאתרא ולכל בני העיר שימו אל לבכם הלנצח תאכל חרב המחלוקת, עד מתי? עד מתי? בבקשה מכם וגם אפקוד עליכם בכח תורתינו הקדושה לעזוב את הנצחון ולתווך השלום כי שנוי המחלוקת עד מאוד לפני ה' ואדם. ולעומת זה גדול השלום אשר חז"ל (במדבר רבה פי"א) מנו בזה כ"ה מעלות ובס"ד הראיתי פנים מסבירות כי המה נרמזים מבחודש השלישי עד עשרת הדברות שהם כ"ה פסוקים, וזה כ"ה תיבות שבברכת כהנים החותם בשלום אשר כ"ה תברכו (הדברים ארוכים בדרוש ואכ"מ). ותתברכו כלכם בברכה המשולשת בתוה"ק. ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. ובזה אחתום לב הדורש אך טוב ודובר שלום. חיים מרדכי.

סימן סב

להתורני כו' מר משה יהודא פאללאק נ"י בסאטמאר.

מכתבך הגיעני ובדבר דקדוקך בהא דאמרי' בסנהדרין פ"ד ע"ב. דאי כ' רחמנא מכה איש ומת הו"א איש דבר מצוה אין קטן לא. וכ' בתוס' ד"ה איש יש ספרים שכתוב בהן אשה לא, ואע"ג דהשוה הכתוב אשה לאיש כו' דאיך יוכל היות גם בס"ד דאשה לא, הלא מקרא מלא הוא וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תח"י נקום ינקם. דגם על הריגת אשה חייבה התורה מיתה לק"מ דאי מהתם הו"א לדון באשה בדין יום או יומים ולאמור דון מינה ומינה, או בתור דיו כו' לזאת איצטריך הקרא דכל מכה נפש דדינה שות להריגת איש ישראל. ואשר שאלת דמה ענין השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה שנאמר לחייב גם האשה שעברה אבל לענין אם הרגו אותה מי אמרי' השוה הכתוב, הלא ש"ס ערוך הוא בב"ק ט"ו ע"א השוה הכתוב אשה לאיש כו', וריה"ג תנא אמר קרא והמית איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה, ויע"ש בתוס' ד"ה לכל מיתות, ובפי' הגאון ר"ח ז"ל שם. וז"ל. ופשטי' דמדאורייתא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ולכל דינין שבתורה, ולכל מיתות שבתורה, וצריכין כו' הרי דבחדא מחתא מחתינהו, ויעיון בחי' הר"ן ז"ל בסנהדרין שם, ובין תבין כוונת רבותינו בעלי התוס' ז"ל. דגרי חיים מרדכי

סימן סג

להרב המופלא בתו"י כו' מו"ה יצחק נ"י מו"ץ בלעספיץ.

מכתבו הגיעני ובדבר שאלתו בזה"ל:

איש אחד בשמו ר' ישראל סג"ל, אשר של"ח ולא הניח זרע. ולא נשאר ממנו ממון רק בית וחנות והסחורה שבחנות, לאחר שינתן להסוחר שהסחורה שלו לא ישולם כל החוב.

ואשתו האלמנה נשארת אך בגדיה תכשיטיה, ועוד יש חפצי כלי בית. ולו אחים יורשים. וקודם מותו צוה מחמת מיתה ואמר בזה"ל:

האלבע שטיעב איז איהרע. זיא האט געהאריוויט גלאך מיט מיר. זה אמר כשהיו שומעין גם אחרים. אך כשאני לבדי הייתי עמו. הוסיף עוד ואמר לי גם השטיעב זאכען האלדינג וואס עס געפינט זיך איז האלב איהרעס" התו"כ שלה נשרפת, אך הר' דוב שמש דפה אמר כי הוא זוכר שאביה נתן לו שלשים אדומים נדן ונתן לה תו"כ עם שליש כנהוג. והיורשים תובעים כל החפיצים ותכשיטיה. ואך חצי הבית שצוה השכ"מ שיהיה שלה מסכימים. אך על כל ימי חייה. בטענותם כי מסתמא כן הים כוונת השכ"מ רק על י"ח. ואח"כ יוחזר להיורשים. והיא תובעת את כל להיפוך מטענתם. עכ"ל השאלה.

הלא ידוע כי ש"ס ערוך הוא בב"ב קמ"ז קמ"ח דבעינן בצוואת שכ"מ לשון מתנה ואיפסקא בטוש"ע רו"מ סימן רנ"ג. ואשר כ"ת רצה להשוות זה למש"כ שם הש"ך בסק"ב בשם המבי"ט ז"ל דאם אמר יהיה דבר זה לפלוני הוי לשון מתנה. ז"א כי הדמיון היה עולה יפה, אם היה אומר:

א האלבע שטיעב זאל זיין איהרע. אשר זה כאומר יהיה לה. אבל כיון שאמר א האלבע שטיע איז איהרע. זה היא כדפסק שם הרמ"א בשם המהרי"ק ז"ל. דאם אמר כך וכך לפלוני בנכסי לאו כלום היא. אולם הטו"ז שם חולק על האי פסקא, מטעמא דהוי קנין הודאה יע"ש. - ובני החתן החריף כמר מענדל יחי' בטוב, פקפק כי בהוספתו שהוסיף. זיא האט געהאריווט גלאך מיט מיר. י"ל דמגרע עוד זכותה כיון דקיי"ל כדאמרינן בש"ס ב"ב קל"ח דדרשינן לישנא יתירא לטפויי. וה"נ אמרינן גם להיפוך - ועיין פת"ש שם סק"ד בשם הכנ"י ז"ל - ובהוספת לשונו גילה דעתו הטעם דלזאת שייך לה חצי הבית יען שגם היא נשאה ונתנה כמותו. ובאמת מכח זה לא זכתה, רק אם נתן לה במתנה. וזה אך נתינת טעם להמתנה. אבל אין כאן לשון מתנה. ולא קנתה לפסק הרמ"א ז"ל עכ"ד ויפה כוון. וגם לשיטת הטו"ז למש"כ שם בשם הרשב"א ז"ל דבקנין הודאה אם שניהם מודים שלא היה לו בידו, אלא שבא להקנותה בלשון הודאה זו לא קנה יע"ש. ה"נ דכוותה. אולם צ"ע כי הד"מ בסי' ר"נ סק"ד ובפרישה שם סק"ג בשם התוס' (דב"ב קמ"ט ע"א ד"ה ש"מ ומ"ד ע"ב ד"ה דלא יע"ש) רא"ש ורשב"א ז"ל דאע"ג דידעי' דהנכסים אינם של פלוני אפ"ה קנה ע"י הודאה זו יע"ש, ובב"י וסמ"ע סק"ח. ובב"י ז"ל בסי' רנ"ב בשם הרשב"א ז"ל כ' וז"ל:

אלא עיקר שאלה באומר נכסים אלו לשמעון. או שאמר יש לשמעון בידי שהוא לשון הודאה. ואע"פ שאנו מוחזקים בו שאינו חייב לו כלום ובענין זה פי' התוס' האי דאיסר

(ב"ב קמ"ט) וקיי"ל דקנו בין בשכ"מ בין בבריא. והלכך בנדון שלפניך אם בריא הוא ואמר מטלטלין אלו של פלוני צ"ל עדים אתם עלי. ואם שניהם מודים שלא היו של שמעון אלא שראובן בא להקנותם בהודאה זו לא קנה עכ"ל. אשר בתכ"ד דהסכים לפי' התו' דגם במוחזקים בו שאיני חייב לו כלום מ"מ מועיל הודאה. מסיק דבשניהם מודים לא נקנה בהודאה. ואולי י"ל למש"כ הטעם דמועיל גם בידוע שלא היה של זה מעולם דאמרינן שהוציא מתנתו בלשון הודאה למען שלא יוכל לחזור. וזה י"ל רק בשכ"מ אבל לא בבריא. ובשכ"מ יודה הרשב"א ז"ל. דמועיל גם בשניהם מודים, אבל לא נראה כן בכוונת פשטות לשון הרשב"א ז"ל ויעיון בש"ך סי' מ' סק"א וקצות ונתיבות שם ובשו"ת חכ"צ ז"ל סי' ט"ז דגם בידעי' בוודאי דמשקר וגם בבריא מ"מ מהני קנין הודאה יע"ש ובפת"ש סי' ר"ג סק"ג, וחזי' דהרמ"א ז"ל בסי' ר"נ סעי' ג', שהעתיק האי דינא דרשב"א ז"ל השמיט סיומא דבשניהם מודים לא תועיל ההודאה, נראה יען דלא ס"ל הכי, וצ"ע לי בכ"ז כי אני כותב לפום רהיטא, ובנד"ד נ' גם אם נימא דסיום לשונו העיד עליו, שהודאתו על חצר הבית, דשלה היא, אתי אך מכח דנו"נ כוותיה, וא"כ הוי כהודה כי לולי זאת לא היה לה מאומה, מ"מ תועיל מתורת קנין הודאה להט"ז, אמנם אין כן דעת הרמ"א ז"ל ומסתימת מפרשי הש"ע נראה דהסכימו לפסק הרמ"א ז"ל.

ובדבר הכתובה ותו"כ, אם כי אין תח"י שנשרפה, מלבד מה דשיטת רוב הפוסקים מקמאי ובתראי לפסוק כר"י, דגם במקום דכותבין כתובה, ואין כתובתה בידה, מ"מ גובית את הכתובה וגם תו"כ, יען דהטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום. כמבואר בטוש"ע אה"ע סי' ק', ובכנה"ג שם על הטור בס"ק מ"ג בא למנין, כי כן דעת תוס' מרדכי רשב"א ומהר"ח ור"י ב"ר מנוח ז"ל והעידו שכן דנו הלכה למעשה כל גדולי אשכנז וצרפת, וכ"ד הבה"ג ור"י בן מגש עיטור וגאון ראב"ד ור"י ב"ר ראובן ומהרי"ק ז"ל והרמ"א ז"ל העיד שכ"נ סברת האחרונים, אך דסיים אבל לא נהגו במדינות אלו לגבות בלא כתובה, מלבד מה דהמהרש"ל ז"ל לא כ"כ, ובח"מ ב"ש שם בשם הב"ח לחלק בין עיקר כתובה לתו"כ, הלא סיים שם הב"ח בז"הל. ול"נ שיש לדון בזה לפי ראות עיני הדיין, כי באמת בזה"ז ל"ש לפרוע הכתובה, או לפרוע בלא ידיעת ב"ד עכ"ל. ובזה"ז לא נוכל לאמור בזה, איך נוהגין, יען כי הוא דבר דלא שכיח שיבוא הדבר לפני ב"ד מישראל, כי בעו"ה הכל נעשה בערכותיהם יען שאין כח ב"ד יפה, אולם האם שמענו בימינו, כי האיש ישים על לב לפרוע לה כתובתה בחייו, או היא שתמחול לו, לזאת דעת הברור נותן כי לא פרעה בחייו, והאמת כטענתה שנשרפה – אמנם משבועה לא תמלט כדינא דמתני' בכתובות פ"ז, ומבואר כל הפרטים בטוש"ע אה"ע סי' צ"ו איך נוהגין האידנא

בשבועתה יע"ש – ומה שיש ע"א המסייע לה כמה שהיה התו"כ, יעיון חו"מ סי' פ"ז סעי' ו' וברמ"א ז"ל שם ובסי' ע"ה ובאחרונים ויען כי בכל אלו הפרטים, צריכין עוד דרישה וחקירה בטענותיהם מפיהם, ואנשי כנה"ג הזהירו הוו מתונים בדין, ואני כותב עתה בחפזון. לזאת אינני אומר בעניי הכרעה ברורה בכ"ז להלכה.

אמנם הלא קיי"ל כריב"ק (סנהדרין ו') דמצוה לבצוע את הדין, כמבואר בש"ע חו"מ סי' י"ב, וגם לאחר שיודע להיכן הדין נוטה, מצוה בפשרה וכמו שביארתי בס"ד להלכה. בספרי שו"ת בח"מ ח"ב סי' ס' יעו"ש, בפרט בנד"ד אשר הדין לא נגמר בבירור, ועוד יש בזה חיוב שבועה, אשר בכגון דא, גם לאחר שנגמר הדין רשאין וצריכין לעשות פשרה, גם להשמועה ששמעתי, כי אם יתחייב אחד מהצדדים לגמרי, לא יתן אוזן קשבת ויביא הדבר בערכותיהם (יעיון שו"ת ברכת יוסף ז"ל חחו"מ סי' כ"ב) החכם עיניו בראשו, לתווך השלום ביניהם בדרך פשרה קרוב לדין תורה, כאשר יבין כת"ה לקרב את הרחוקים, והיה בזה מעשה הפשרה שלום, ואחתום בשלום. חיים מרדכי

סימן סד

להרב הגאון ומפורסם כו' מו"ה דוד שפערבער נ"י אבד"ק בראשוי, טראנסילוואניא.

מכתבו הגיעני, ובדבר קושיתו, בזה"ל. אציע בקיצור, מה שנתקשיתי כעת בתשו' רדב"ז ח"א סי' י"ח, לענין מירשה, אם מתחייב משלחו, במה שקיבל המורשה בשבועה לעשות איזה דבר, דשלוחו שא"כ, והביא ראיה משבועת הנשואים לגבעונים יעו"ש, ואני בער ולא אדע מה ראיה מנשיאים לשליח סתם, הרי בנשיאים וב"ד שאני, כמבואר בקידושין מ"ב, ובמקנה שם עפ"ד השט"מ כתובות ד' ט' יעו"ש ובשו"ת אבן יקרה חאו"ח סי' מ"ג עכ"ל כהד"ג.

הנה שו"ת אבן יקרה ח"א שציין איני עמדי, וישוב קושיתו, הלא יוצא מבואר ממקום שבא, מהמקנה שתי' לקושית הרשב"א ז"ל, עפ"י דברי השט"מ כתובות ט' (ט"ס וצ"ל י"א) ומדחזי' להרשב"א וכל הראשונים ז"ל, שהוציאו מסוגיא דקידושין שם דזכיה לאו מדין שליחות, ולשיטת האומרים שהוא מדין שליחות, דרכים אחרים עמהם בישוב קושיא זו. ולא כמקנה בשם שט"מ וכן בשט"מ שם הלא מבואר, שכ' זה אך להעמיס כן בלשון רש"י ז"ל, שפי' והן נעשין לו אב. דעדיפא הך זכיה דנעשין לו כאב, ולא הויא מטעם שליחות, אמנם לא כן שיטת שאר ראשונים ז"ל שהובאו שם יעו"ש, אשר מפורש יוצא דעת רובם ככולם מראשונים ז"ל, מבלי לחלק בין ב"ד לסתם שליחות, ובכן אין מקום כלל להקשות על דברי הרדב"ז, אשר המה כשיטת רובם ככולם מראשונים ז"ל.

ושאלתו שאלת חכם. הנה במקור האי מנהגא לילך בעניני הקהלה אחר רוב פורעי המס המבואר בש"ע חו"מ סי' קס"ג. ובמש"כ שם הרמ"א נ"ל בסעי' ג' כל מה שגובין לפי הממון הולכין אחר רוב הממון. והעשירים שהם מיעוט נפשות הם חשובים רוב בענין זה. הלא ביאר שם הסמ"ע כי לא כי כן הרא"ש ז"ל בתשובה, אך שאין העניים הרוב יכולים לגזור על העשירים שלא מדעתם. אבל לא כי העשירים יהיו נחשבים כרוב לגזור על רוב הקהל אך דשקולין המה יעו"ש. ובש"ת צ"צ סי' ב' המובא בפת"ש שם והמהרשד"ם ז"ל בחאו"ח סי' ל"ה שהכריע דרוב בנין עיקר ומכריע רוב מנין מכח סוגיא דיבמות י"ד. תמה עליו המנחת פתים וביארתי זה בתשובה (היא לעיל סי' י"ד יעו"ש) והמעיין בכ"ז הלא יראה, כי אם אחד משלם המס עבור הרבה, אשר אחר דעתו נגררו כולם. וגם שפיר הביא כת"ה מחת"ס, ואלמלי היה נותן לכל אחד ואחד, לבוא בעצמו ולשלם חלקו, אולי היה מקום לדון בזה, אבל לאחר שהוא בעצמו נתן, ועוד למי שאיני על זה ממונה, שהיא ערמה גלויה למען יוכל לקחו בחזרה, ובצירוף שאר סברות שכ' כת"ת כח הבחירה בטלה עפ"י התורה, והוראת כהד"ג בזה ה"א הלכה ברורה. ידידו המוקירו באהבה חיים מרדכי

סימן סה

להרבני התורני כו' נ"י

בדבר שאלתו. הנה בגוף דינא דמכירת ספרים אם כי דעת הרא"ש ז"ל, ואיפסקא הכי בטוש"ע י"ד סי' ע"ר. דגם שאר ספרים לא ימכרם אם לאו ללמוד תורה ולישא אשה, הלא ביאר שם בברכי יוסף ז"ל וז"ל:

כלומר דאין ראוי למוכרם, אבל לא חמירי כס"ת. וכ"כ מרן בב"י חו"מ סי' רמ"ח, וכ' שם דמעשים בכל יום, שאדם מוכר ספריו והוו בכלל נכסיו כו' עכ"ל יעו"ש ובב"ח ובאו"ח רסי' קנ"ג בט"ז ובספר משנת אברהם שער מכירת ס"ת סי' ג' כ' נהגו העולם למכור ספרים לכל דבר שירצו, אף דלהרא"ש וסייעתו אסור למכרם, רק אנן סמכי' דסתמא דמלתא דמתחלה אדעת כן קנאם למכרם אימתי שירצו ויעיין בסספרי חידושי בן יאיר בחי' מגלה כ"ז דכל שהמנהג כן הוה כהתנו, ויעיון בירושלמי שקלים פ"ז ה' ג' ובק"ע שם, ולעיל (סי' מ"ד) הבאתי לזה מכמה מקומות שבטוש"ע, דכל שהמנהג כן הוו כהותנה בפירוש, ובכן אם כי מובן מאליו, בכגון שאלתו, מכירת הספרים, אינו טוב ויפה לפני ה' ואדם, אבל מעיקר הדין כיון שעפ"י דת תוה"ק בת במקום בן אינה יורשת יכול למכרם. **אמנם** לגיסו אדם הגדול, יש משפט קדומה בקניית הספרים מכח דינא דבר מצרא יעיון חו"מ סי' קע"ה סעי' ל"ז בש"ך ס"ק ל', אם כי שם נאמר לבן, הלא כבר ביאר בשו"ת

חת"ס החו"מ סי' י"א (הובא גם בפת"ש שם) דברתא נמי הוי כבן לענין זה, דנוח לה בנחלת אביה, ולענין גאולת קרובי לא מצינו חילוק בין קרוב זכר או נקבה, ומסתמא הוי לענין טוב וישר, כך לי בת כמו בן יעו"ש, ובכתובות ע"ט רשב"ג אומר לא תמכור, מפני שהן שבח אביה, וכן הוא הסכמת גאוני בתראי ז"ל להלכה.

ויש להביא עוד לזה מירושלמי פ"ג דסנהדרין ה' ט', ולא עוד דשבק ספרים כתב ר"א לירתוי ספרים שזכה בהן ארץ ישראל אין מוציאין אותם חו"ל (הרדב"ז ז"ל בתשובה ח"ב סי' תרמ"ד, דן דאין להוציא ספרים מירושלים תובב"א לצפת דמעלין בקודש ולא מורידין יעו"ש, וצ"ע במה שלא הביא מירושלמי זה לפסקו) שהוא דוגמא לנד"ד:

לאחר שנודע כי לאותו צדיק וקדוש ז"ל, אוצר הספרים היה יקר לו מכל כלי חמדה שבעולם, אומדנא דמוכח כי נוח לו לאותו צדיק שלא יבואו לידי זרים. אך לזרעו אחריו, שהוא כעין כתב לירתוי שבירושלמי – ובנחלת שבעה סי' כ"א, כתב בטעם המנהג שכותבין בשטר חצי זכר חוץ מספרים וקרקעות שהוא דבר מסיום ביותר, ואיכא עג"נ טפי אם יאבדו מתוך משפחתו, מלמשפחותיו לבית אבותיו יעו"ש ובחת"ס ח"ב חאה"ע סי' קס"ח הובא בפת"ש חו"מ סי' רפ"א ס"ק י"ב יעו"ש ובהגהות הגאון מהרש"ם ז"ל למשפט שלום, ציין לערכין כ"ה בת מהו שתעמיד כו', ולתוס' ב"ב קל"ט ע"א סוד"ה כיון, והביא בשם תשו' הב"ח דחתנו ובנו שוים לדינא דבר מצרא, יעו"ש אם כי למטלטלין אין דינא דבר מצרא כבחו"מ שם סעי' כ"ג, מלבד מש"כ בעטרת צבי שם, דהמנהג לדון גם במטלטלין דינא דבר מצרא, להמבואר שם ברמ"א ז"ל, דלפרקים תלוי בשודא. דדיינא ה"נ בנד"ד ברור משודא דדיינא, ע"י טעמים הנאמרים, דיש בזה דינא דבמ"צ מכח ועשית הישר והטוב ואחתום בטוב את שמי חיים מרדכי

סימן סו

לכבוד חמי המפורסם לתהלה, בתורה חכמה ויראה כו' מו"ה אברהם חיים (נ"י) **ז"ל.**

בדבר דיוק כת"ה בפירש"י ז"ל פ' מטות בדבר (ל"א פסוק ג') החלצו מאתכם אנשים צדיקים. וכן בחר לנו אנשים וכו'. ושם (פ' י"א) ויקחו את כל השלל וגו'. מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל כו' כפיית הראיה שהביא רש"י ז"ל שהיו צדיקים טעמא בעי למה איצטרך לזה. גם מה שסיים. ועליהם מפורש בקבלה, שניך כעדר הרחלים וגו', אף אנשי המלחמה שביך כולם צדיקים. מלת אף המורה לרבותא. כי גם אנשי מלחמה צדיקים היו. צריך ישוב. דהלא אדרבה למלחמה אינם יוצאים רק אנשים צדיקים ע"כ. הנה במשנה (סוטה מ"ד) ר' עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה כו'. ריה"ג אומר. הירא ורך הלבב, זה המתיירא

מן העבירות שבידו כו'. אם כי הלכה כר"ע וכדאיפסקא ברמב"ם ז"ל בפ"ג מה' מלכים. נראה די"ל כי גם רע"ק מודה בהא דריה"ג בירא ורך הלבב. שמסובב מעבירות שבידו אך שהוסיף עוד דגם ביראה שלא מחמת חטא, אך מסיבת קשרי המלחמה ג"כ ישוב לביתו. ובספרי (דברים כ') נאמרו דברי רע"ק לבתר דברי ריה"ג דיש לפרש דברי רע"ק בדרך היספה ולפי' מלבים שם בטעם פלגתתן יש סעד לדבריי יעו"ש. ומה דבמשנה שם קדמו דברי רע"ק. י"ל הטעם כדי להסמיך דברי ריה"ג לר' יוסי דקיימו בשיטתא חדא. ואך עבירה דרבנן איכא בינייהו כבגמ' שם (אם כי בגיר ארי' ז"ל שם ד"ה ולפיכך כ' להיפוך הלא יעוין ברמב"ם ז"ל ובמפרשים שם וצע"ק בזה) אמנם לכ"ע היוצאים למלחמה המה היה מהמובחרים וצדיקים וכאמרם ז"ל כל היוצא למלחמת בית דוד והוא הנאמר בפירש"י ז"ל (בפ ג'). על ראשית היציאה למלחמה אמנם בנצחם את המלחמה החיצונה הלא אז תתגבר ביתר שאת מלחמה הפנימיות של יצה"ר. ולזאת התירה התורה יפ"ת בשעת מלחמה שלא דברה תורה רק כנגד יצה"ר (קידושין כ"א) ולאחר כי השי"ת היה בעזרתם לאמר ולא נפקד ממנו איש לעבירה. מכל זאת אמרו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו (שבת ס"ד) ועל זה הקריבו את קרבן ה'. ושערי היתר בבזה הלא פתוחים היה לאמור כי בדמי נפשם קנו את הדמים כאשר באמת כן צוה ה' לתן חצי מהמלקוח לתופשי המלחמה. והמה גם בשלהם לא שלחו את ידם שלא ברשות. וזה שהעידה תוה"ק עליהם כי לא זו שכשרים וצדיקים היו בשעת יציאתם למלחמה אך גם לאחר נצחונם, ובאו לכל אלו הנסיונות, עמדו בכשרותם וצדקתם להביא את כל השלל וכפירש"י ז"ל וא"ש.

ומה שדייק כ"ת בהא דאמרי' בגיטין (מ"ה ע"א) אביי אירכס ליה חמרא כו' אי לאו דנחמיני את כו', ופירש"י ז"ל, כלומר מכירין אנו בך שחסיד אתה ולא תשקר. הלא אביי לא היה שם, ולא ראה את החמור, ומה מקום לחסידות בזה, הלא יוכל היות החמור של אחר, כמו שנאבד ממנו, נאבד מאחר, ג"כ בחיוורא כריסיה והסימן הלא הוא מסימנים הגרועים עכת"ד. נלע"ד דאביי ע"י סבה ידע בבירור שחמורו אירכס בבי כותאי ואצלם הוא, ודבר הלמד מענינו הוא, כעובדא דרב חסדא שם דערק ליה עבדא לבי כותאי, אשר אגב זה הובא גם עובדא זאת דאביי, וזה דשלח להו שדרוהו לי, דהלשון מורה על ידועה ברורה, ולזאת לא איצטרך לשלוח להם סימן אך המה דרשו ממנו סימנא ולאחר ששלח להם הסימן דחיוורא כריסיה השיבו אטו כולי חמרי לאו כריסייהו חיוורין נינהו ואין כדי סמיכה כלל על סימן גרוע כזה, אך יען דנחמיני את אנו סומכין על ראשית דבריך ששלחת אצלינו בתור ידועה ברורה כי חמורך אצלינו הוא, ועל אמונתך אנו סומכין כי

חסיד אתה, ולא תשקר כפירש"י ז"ל, ויל"פ בזה הקרא (תהלים פ"ו) שמרה נפשי כי חסיד אני כי השומר צריך לשים עינו על הנשמר, ועין ה' על יראיו. בהשגחה פרטיות לשמרם, אמנם הלא נאמר (שם) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וזה שבקש מלך החסיד שמרה נפשי כי חסיד אני, ולא אשקר אך דבר אמת בפי, ובכן שמרה נפשי, בעינא טבא עלאה, (זוה"ק נשא קכ"ט) וכנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, וטוב עין הוא יבורך, ואחתום בברכה חתנו המכבדו חיים מרדכי

סימן סז

לגיסי התורני וירא ה' כו' מו"ה מנחם מענדיל מאריף (נ"י) ז"ל פאריז.

לתשובת שאלתך, הנני בקצרה. שעבודא דר"נ מונתן את אשר לו. בכתובות נ"ט ובכמ"ד, היא הלכה פסוקה בטוש"ע חו"מ סי' פ"ו. ובירור החוב צריך להתברר ע"י בי"ד או כששניהם מודים וכמבואר שם יעו"ש. אם דהמוכר חייב עוד לאחרים ואיכא בזה משום תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים דלא קנה. כמבואר בב"מ י'. ואיפסקא בטוש"ע חו"מ סי' ק"ה יעו"ש כל פרטים הנאמרים בדין זה הלא כי הלוה בעצמו תפיסתו לא מהני. מ"מ כל עוד שלא נעשה אצלו שעבודא מאחרים התובעים. יכול לתן את שתחת ידו לכל מי שירצה כבחו"מ שם סעי' ג' ובסמ"ע סק"א. ובכן הרשות בידך עפ"י התורה ליתן את מה שתחת ידך לידידך – נוסף על זה שיש לך טוה"נ בזה אשר כשכר שליחות יחשב דבזה יכול לתפוס גם עבור אחרים. וכמש"כ השיך שם בסק"א יעו"ש ובפת"ש סק"ד בשם הק"י ותבין.

אך יען כיון שבא להפרע שלא בפני בע"ח שים עיניך בחו"מ סי' ק"ו, לראות כל התנאים הנאמרים בזה, וגם יוכל היות כי לאחר שיצא ממאסר יבוא עמך במשפט בערכותיהם, הוא או אחרים, לזאת לדעתי שב ואל תעשה עדיף, והמעות יהיה מונח תחת ידך עד אשר תדע בבירור איך לעשות בזה שיהיה לטוב לך ואחחום בטוב את שמי חיים מרדכי

סימן סח

לחתני היקר אהובי בלבי הרה"ג בהלכה וגאון באגדה, מוכתר בתורה חכמה ויראה מפורסם בעולם לתהלה כו' כש"ת מו"ה לוי שליט"א שטערנבורג אבד"ק דומכרבני בסרביא.

בדבר שאלתך שאלת חכם יחד עם התשובה, הנאמרת בשפה ברורה, בזה"ל. גופא דעובדא הכי הוה, שני סוחרים עשו ביניהם בכדי לדעת למי אני מתכוון, נכנה אחד בשם "ונוסע" כי הכניס סכום קטן, והוא המוציא והמביא, ואת השני נכנה בשם "יושב בית" ועשה אנאליזים לתבואה, ועבודה בעיר, והניח בשותפות סכום יותר גדול

מהנוסע, בבית היושב בית' היו מונחים שני פנקסים באחד כ' הנוסע הקניות והמכירות הרוח ואת ההפסד, ובשני כתב היושב בית את ההוצאות וההכנסות להשותף הנוסע, ושאר החשבונות עם הקונים והמוכרים, וביחוד את החשבון של נתינת כסף להשותף וחשבונם שבינם.

ביום 3 מארט היה השותף בבלצי, ומכר הרבה חטים ופ"ש, לסוחרים שונים בתוכם מכר גם 87 פוד חטים, דרכו של הנוסע היה לעשות רשימה מכל הפדיונות שפדה, ולהמציא להשותף היושב בית, ביום זה, אין הפדיון של ה87 פוד חטים, עכשיו טוען היושב בית, שאת הפדיון בעד ה87 פוד חטים לא הביא לו אלא עכבו לעצמו, והא ראיה שאין פדיון זה ברשימת הפדיונות מיום 3/3. הנוסע טוען שאמנם הביא לו בחזרה את הכסף, ומבאר את הסבה של אי רשימת הפדיון הזה, בתוך שאר הפדיונות, כי קנית ה87 פוד חטים. היתה קניה מיוחדת, שלא היתה לה שום שייכות להפדיונות מחטים שמכרו מרכבות ע"כ החזיר לו, הסך שבעת אלפים לעי בעדם במזומנים, ומשום זה, לא הציג אותם ברשימתו, ומביא ראיה לדבריו, שהתחשב עם השותף היושב בית שע"ג של ה87 פוד וגם התחלקו עם הרוח שלהם, והרוח כתוב בפנקסו של היושברבית בעצם ידו, וכבר עברו שני חדשים. והתחשבו כמה פעמים וזה לא תבע אותו כלום, אך עכשיו מכיון שמגיע מהיושב בית כספו שהניח בעסק, תפס לו את כל כספו, באמרו שיש לו דין ודברים עמו, ואגב נכה לו מכספו גם את ה - 7000 לעי בעד ה - 87 פוד חטים, וכל זה עלילה הוא היושב בית טוען שאמנם תבע אותו במשך שני החדשים את התמורה של ה87 פוד חטים. אבל הנוסע דחה אותו בתירוצים שונים.

כשבדקתי את הפונקס של היושב בית מצאתי שהיושב בית כ' בעצם ידו "ביום 30 מארט (כ"ז ימים אחר המכירה) התחשבנו ומגיע להנוסע מן השותפות כך וכך" שאלתיו אם תבעת אותו 7000 לעי למה כתבת שמגיע לו כך אחר נכיון סכומים שוניה שנתת לו ושנתן לך. ומדוע לא נכית גם את ה - 7000 לעי ? השיב מפני שהנוסע דחה אותו ואמר לו שעוד ימציא לו חשבון מן ה 7000 לעי לאן נחנם. אח"כ מצאתי עוד חשבון בפונקס ההמשך של הקודם ששם רשומים נתינות ולקיחות במשך חודש בערך. שעוד הפעם כ' היושברבית בעצם ידו התחשבנו דמגיע להנוסע סך 23 אלפים לעי' הרשימה היתה בעת שנתפרדה החבילה והחליטו לבלי לסחור עוד בשותפות והרי הוא "חשבון גמר" ושאלתי את היושב בית אם אמנם היה מגיע לך, 7000 לעי מדוע לא נכית אותם עכ"פ בחשבון השני שהיה גמר החשבון, השיב אותו התירוץ דלעיל, ושאלתיו איך מחכים כשני חדשים, ומסתפקים בתירוצים כאלה של חבירו, ואינם דורשים במפגיע ממנו או

להחזירם, או להראות חשבון לאן הוציא את הכסף ? ולא די הצער הזה, אלא שרשם עוד בעצם ידו, בגמר החשבון שמגיע לו כך וכך, ולא רשם לו כי ע"ח זה מגיע לו עוד 7000 לעי השיב, "אולי היתה זאת שגיאה מצדו".

והנה לולא תפס את כספו של הנוסע והיו באים לפני עם הכחשה זו, היה הדין פשוט שהנוסע פטור אפילו משבועת היסת, לכאורה אפשר לומר, שהיה חייב שבועה ולא היסת כדין שותף שנשבע אפילו על טענת שמא, כמבואר בחו"מ סי' צ"ג, אבל יעיון בנתיבות, דבטענת ברי דיש להנתבע חזקה, דאין אדם מעיז אינו יכול להשביעו שבועה חמורה אלא היסת, אמנם במרדכי פ' כל הנשבעין משמע דס"ל דאף בטענת ברי חייב שבועת השותפין "וז"ל" תשובת מור"ם ז"ל, ומה שטען ראובן שהלוה ממעות השותפין מ' ליטרא ולא פרעו עדיין ושמעון משיבו שפרעו ויפטר וכו', דשותפין נשבעין אפילו שלא בטענת ברי כדתנן וכו' כ"ש הכא שכל אחד טוען טענת ברי עכ"ל. הרי להדיא דכש"כ בטענת ברי נשבעין ש"ח, יעו"ש ובש"ך סי' ע"ב ס"ק קט"ו, שכ' גבי שבועות השומרים דבטוען ברי ליכא ש"ש משום דחזקה אין אדם מעיז, ובבית יצחק מביא ראיה מירושלמי להרמב"ם וטוש"ע דעל טענת ברי ליכא שבועת השותפין רק ע"י ג"ש ומסיק דהעיקר לדינא כן הוא) כמבואר בחו"מ סי' פ"ז סעי' ו' ברמ"א ז"ל, דהוא הדין, כשכתיבת יד התובע מסייע לנתבע, שפטור משבועה ובנדון דידן הלא החשבון שכ' היושב בית בפנקס השותפים ביום 30/3 ובערך כעבור עוד חודש, כ' בעצם ידו עוד הפעם התחשבנו ומגיע להנוסע כך וכך, ועל פנקס זה סמכו שניהם, הרי זה כמסייע ממש לדברי הנוסע (האמתלאות והתירוצים, שהיושב בית משיב שמשום זה, לא נכה את הסך חד לעי מפני שהבטיח הנוסע להראות לו איפה הוציא סך זה, אינם עומדים בפני הבקורת, כי מכיון שדרים בעיר אתת, ובכל יום ויום התראו והתחשבו, והנוסע לקח ונתן במשך העת הזאת כמה פעמים, והכל כתוב בפונקסו של היושב בית, וגם עסקו בחליקת הרוח של הדם פוף, וכתוב שנתקבל מחצית רוח, וגם בפעם החשבון השני בזמן ההתפרדות, כ' בעצם ידו שמגיע לו כך וכך, במצא שכל התירוצים, אינם מתקבלים כלל על הלב) שמגיע לו כך וכך.

ויעוין בסי' צ"א סעי' ה' דיש לדון עפ"י פונקס של אדם אפילו להוציא מיתומים. ויעוין בפליטת ב"י סי' י"ח ובמהר"א ששון סי' קל"ד מובאים בב"ה שם ס"ק י"ט דבב' שותפים ובפונקס ששניהם סומכים עליו. הנה כל מה שנמצא בפונקס מהני אפי' לחוב שותפו. – אבל מכיון שהשותף תפס את הכסף של הנוסע. אפשר לומר שהיושב בית נשבע ונפטר, כמבואר בחו"מ סי' פ"ז סעי' ל' דהיכא שתפס נאמן במגו שלא תפסתי משלך

כלום ונשבע היסת ונפטר. ויעוין בתשו' עה ג סי' ק' ובשבו"י ח"א סי' קנ"א. מובאים גם בפת"ש שם ס"ק ל"ג דהיכא שפטרוהו הבי"ד משבועה ע"י עד המסייע ואח"כ תפס התובע שלא בעדים. דהדין עם התובע ונשבט ש"ד להכחיש את העד.

אמנם בראשונה יש לדון אם תפיסתו זו נקראת תפיסה שלא בעדים מכיון שהכל יודעים ששותפים הם. ומכיון שבפונקסים מבוארים כל החשבונות שלהם באופן שאין לו האפשרות להסתירם אין זה נקרא תפיסה שלא בעדים. חוץ לזה הלא תפס את כל כספו, דבר שהכל יודעים שיש אצל זה כספו גם הפנקסים יצאו מרשותו ונכנסו לרשות הבוררים והם ידעו עפ"י הודאתו שמגיע לו 23 אלפים אך הוא מעכב אותם. הרי זו תפיסה בעדים דלא מהני לכ"ע.

ואפילו לו היתה תפיסה זו שלא בעדים. בכל זאת סמכינן אנן על הפנקס אפי' להוציא אם שני השותפים סמכו עליו כמבואר לעיל.

ואפילו אם נניח שהפנקס הרי הוא כעד א' המסייע להנוסע. והיושב בית הלא מחויב שבועה דאורייתא להכחישו, מחויב ג"כ לשלם כי בעד מסייע האמינה התורה להכחישו בשבועה דאורייתא. אבל בנ"ד הלא העד הוא בעצמו והוה כמחויב שבועה ואינו יכול לשבע דמשלם. ויעוין בסמ"ע בחו"מ סי' ע"ה ס"ק כ"ז דאף אם חזר התובע ואמר טעיתי בחשבוני, ועתה דקדקתי ומצאתי שנ"ח לי, לא מהימן, וכ"כ בנ"ד, מכיון שכ' בעצם ידו אחר פדיון החטים שתי פעמים בשני זמנים, התחשבתי עם השותף, ומגיע לו כך וכך הרי כאלו מחל לו אפילו בוודאי שהוא חייב לו, ומה גם שזה טוען ברי, שאינו חייב לו כלום, ושהחזיר לו את הפדיון בשלימות אלא שמעליל עליו עלילה.

מכל הלין טעמי נראה לי, דאין תפיסתו של היושב בית תפיסה והנוסע הנתבע פטור אפי' משבועה, כי הפינקס מסייע לו, וליתר שאת צריכין רק להטיל חרם ולא יותר.

מעניני מאד חות דרעתו הגדולה וברורה להלכה כי למעשה זה דרכי להתרחק מדין תורה כבחו"מ סי' י"ב סעי' כ', אך בדרך פשרה, עשיתי גם בנדון זה, עכ"ל שאלתך שאלת חכם, ביחד עם תשובה ברורה.

הנה פתח דבריך יאירו בציונך, לחו"מ סי' פ"ז, ובעיוני בסי' זה נתחדש לי בדרך אגב חידוש מה להלכה, אמרתי להודיעך חתני יקירי לידע בזה דעתך הרחבה

הטור שמה הביא דעת הרמב"ם ז"ל ולשונו דפ"א מה' טוען וז"ל. כל הטוען לחבירו טענה, שאפילו אם הודה לו, לא יתחייב לו ממון, אע"פ שכפר אין מחייבין אותו היסת כיצד כו' אין משביעים אותו לא היסת ולא חרם כו', אתה קללת אותי, אתה הוצאת עלי שם רע, וזה כופר אין מחרימים על כיוצא בזה, ע"כ. ומסתברא שמחרימים על זה, שהרי

אם יתברר שהוא אמת קונסין אותו, אתה כו', אתה ביישתני, וזה אמר להד"ם, אם הוא במקום שגובין קנס, נשבע היסת, שהרי אילו הודה, היה חייב לו הבושת ע"כ. וההבדל שבין אתה הוצאת עלי ש"ר, לבין אתה ביישתני, לדברי הפרישה שם סק"מ, הוא דאתה ביישתני מיירי מבושת הבא ע"י מעשה, דחמור לזאת במקום שגובין קנס נשבע היסת, משא"כ באתה ק' או הוצאת ש"ר, דאין כאן אך ביוש דברים, לזאת אין כאן לא שבועה ולא חרם, גם במקום שגובין קנס, לשיטת הרמב"ם ז"ל, והטור חולק בזה, ולפ"ז באומר, אתה הוצאת עלי ש"ר בקריאת מלשין וכדומה, בפלוגתא שנויה בין הרמב"ם וטור ז"ל.

ולביאור הב"ח שם הוא. דבבא דרישא בהוצאת ש"ר הוא בסתם כל המקומות שאין קונסין. ומאתה בוישתני הוא במקום שגובין בו קנס. והטור חולק מטעמא דעכשיו קונסין בכל המקומות ועיקר החילוק בזה הוא בין ספק לוודאי יעו"ש. ובש"ך סי' ת"כ סעי' ז' ואני בעניי לא אבין דא"כ למה לו לרמב"ם ז"ל לחלק בין הוצאת ש"ר לביישתני ולעשות מזה שני בבות היה לו לכוללם בחדא מחתא ולבאר אך עיקר ההבדל שהוא בביוש דברים בין מקום שגובין בוודאי קנס עבור זה. או לא. אשר זה העיקר לשיטת הב"ח. ולפום רהיטא לענ"ד צ"ע להבין דבריו הקדושים. אמנם זאת העולה מדבריו. כי במקום כגון במדינתי אשר בקריאת שם מלשון וכדומה קרוב לוודאי שאין קונסין על זה ממון. ומכלל ספק בוודאי דלא יצא. אז לשיטת הב"ח גם להטור אין מחרימין על זה וכאמור.

ולדינא בפלוגתא דרמב"ם וטור ז"ל. הב"ח שם בשם מהרי"ו ז"ל כ' דעיקר כדעת הרמב"ם ז"ל גם נגד ע"א, והמהרי"ק ז"ל ס"ל כדעת הטור, ובש"ע שם סעי' כ"ה, הב"י ז"ל פ' כדעת הרמב"ם ז"ל, והרמ"א ז"ל כ' וי"א דמחרימין ע"ז דהרי אם יתברר שהוא אמת קונסין אותו, שהוא דעת הטור, ולא סיים וכן עיקר וכדומה, אשר לדעת השואל בשו"ת מהר"ם זיסקינד ז"ל סי' ד'. הובא בפמ"ג יו"ד, בהוראת או"ה בכללים סי' ג', בכה"ג דיעה א' עיקר, אפי' דיעה א' במחבר וי"א בהרב, ולהפמ"ג שם ובכמ"ד שיטת הרמ"א ז"ל בהבאת דיעה החולקת על המחבר בשם וי"א שהוא ספיקא דדינא יעו"ש, ולזאת נלע"ד די"ל דבתלמוד חכם, דאמרי' בשבועות נ"ח ואיפסקא בש"ע שם סעי' ט"ו, ט"ז, דבשבועה בנק"ח שצריכין ס"ת ומעומד, בת"ח גם לכתחלה די בתפילין ומיושב ובמקום שבועת היסת בת"ח די בקב"ח, וכמש"כ בשו"ת כנ"י סי' צ"ה הובא בפת"ש שם ס"ק י"ט ושכן נוהגין יעו"ש. הרי דבת"ח אמרי' חות דרגא, בהאי דינא דכפירה בביוש דברים, אשר לדעת רוב הפוסקים אין מחרימין ועכ"פ מידי ספיקא דדינא לא יצא, בת"ח לכ"ע אין מחרימין כי ת"ח לא משקר, ונאמן אך בדבורו ידעתי דיש לפקפק בזה, אבל זה ברור, היכי דהתובע

אומר שמא ביישתני, ואמרת עלי מלשין וכדומה, והנתבע בא בטענת ברי לאמור כי נא בוישתיך, בזה גם להטור אין כאן חרם כלל ונלמד בק"ו מתביעת ממון אשר בטענת ברי משביעין שבועה דאורייתא או היסת על טענת שמא אין משביעין כבחו"מ סי' ע"ה סעי' י"ז. בדינא דמחרימין בכפירת תביעת ביוש דברים. שהוא במחלוקת שנויה. הוא רק בברי וברי, אבל בשמא וברי, ככללא הידוע דאפושי פלוגתא לא מפשינין בוודאי דגם הטור מודה בזה, דאין מחרימין, ובפרט היכא דאיכא תרתי למעליותא ת"ח, (הפלוגתא אם דנין בזה"ז דין ת"ח ל"ש לזה וכמובן) וטענת שמא וברי, בוודאי דאין כאן קב"ח לכ"ע, ולענ"ד הוא פשוט ואמת להלכה.

ותשובת שאלתך הוא, כי כל דבריך המה כנים וברורים. והדין דין אמת גם להלכה ולמעשה. מכל זאת, יפה עשית כי היית כחכם היודע פשר, דקיי"ל דמצוה לבצוע את הדין (סנהדרין ו' חו"מ סי' י"ב) אם שיודע להיכן הדין נוטה. כאשר ביארתי בספרי שו"ת ח"ב (סי' ס' יעו"ש באריכות). ויש לזה סמך גם מהקרא. אמת ומשפט ושלום וגו' דפתח באמת המורה על הדין. לרמז דגם לאחר שאתה יודע את האמת להיכן הדין נוטה מכל זאת שפטו בשעריכם דרך פשרה, שהוא משפט שיש בו שלום, כלי המחזיק ברכה ואסיים בשלום וברכה, חותנך המוקירך וחותם באה"ר בכל חותמי ברכות שבתוה"ק.

חיים מרדכי

סימן סט

לנכרי אהובי בלבי, המושלם במעלות ומדות, ורב תבוונות, גמיר וסביר כו' ר' שלום נפתלי שליט"א.

בספרי שו"ת בח"מ ח"ב (סי' ע') ויחדתי עמך הדבור של חבה, בביאור דברים אחדים בריש פ"ק דסנהדרין, ועתה הנני אליך פעמים באהבה בזאת המסכת בדברים אשר מפי אליך נאמרים, להיות בספרי זה בכתובים והוא.

ט' ע"א תוס' ד"ה בזמן שהתרו בהן כו' ועוד נ' לר"י לדקדק דלא אמרי' אין עד נעשה דיין אלא עד המעיד, דאלת"ה ק' דר"י אדר"י כו' פ' ר"י ה' כר' יוסי דבראיה בעלמא נעשה עד, אע"פ שאיני מכוין להעיד, ורב יהודה קאמר גבי ג' שנכנסו לבקר את החולה כו' רצו עושין דין ואמאי הא בראיה בעלמא נעשה עד כו' ע"כ. וי"ל בשיטת רשב"ם ז"ל דסובב והולך לשיטתו המובא בתר"י ז"ל פ"ק דברכות, דאם דמצוות א"צ כוונה ה"מ בסתם, אמנם אם כוון כוונה אחרת, לכ"ע לא יצא יע"ש, גם הכי ס"ל לרשב"ם ז"ל דאם דבראייה נעשה עד ה"מ בסתם, אבל אם היסב כוונתו לכוונה אחרת גם לר' יוסי איני נעשה עד,

ובכן כיון שנכנס לבקר את החולה, ולזאת המצוה היה כוונתם, ולא לראות ולשמוע גם לר"י לא נעשים עדים, ולכך רצו עושין דין, וצ"ע בזאת הסברא.

שם ט"ז ע"ב, ת"ר מנין שמעמידין שופטין לישראל כו', לכל שבט ושבט כו' לכל עיר ועיר כו', והרמב"ם ז"ל בפ"א מה' סנהדרין ה' א' מ"ע של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה. ובכל פלך ופלך (יעיון לקמן נ"ו ע"ב, מכות ז', דהוזכר אך שם פלך ועיר ולא שבט ויע"ש בלח"מ) שנאמר כו' והשמיט לכל שבט ושבט יע"ש בר"מ ובאור החיים פ' שופטים מש"כ בישוב זה. ואולי כי הרמב"ם ז"ל הלך בגירסת הר"ח ז"ל, שכ' וז"ל. ת"ר מנין שמעמידין שופטים על ישראל שנאמר שופטים תתן, ומנין שמעמידין כך בכל עיר ועיר ת"ל בכל שעריך ע"כ ולא גרס בכל שבט ושבט, ויעיון ברמב"ם ז"ל שם פ"ה ה' א' ובלח"מ שם בפ"א וצ"ע בזה.

שם י"ח ע"א רבי אומר מאתים ושבעים ושבעה כו', תנו רבנן ושמת עליהם שרי אלפים כו' נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא כו'. סמיכות הברייתא לדרכי י"ל כי בא להורות. דכחושבנא דרבי, אשר ר"ל שכנגד שרי עשרות כר"נ, הסנהדרין של כ"ג מכלל המאתים ושלשים. ה"נ דייני ישראל היו מכלל הששים רבוא, וכפי' הי"מ שבתוס'.

שם י"ח ע"ב תוס' ד"ה והא אין מושיבין מלך בסנהדרין. תימה כו'. ועוד מאי קמ"ל מתני' היא מלך לא דן כי'. והקשה מהרש"א ז"ל וז"ל:

ק"ק דהא טובא שמעי' מהך דאין מושיבין כו'. דאפילו מלכי בית דוד אין מושיבין בד"נ, משום לא תענה על רב כמ"ש התוס' לקמן. דממתני' לא שמעי' אלא מלכי ישראל משום מעשה דינאי כדאמרינן לקמן. וק"ל עכ"ל. ונ"ל דלא ניחא להתוס' לאמור דהתוספתא אתי לאשמעי', דגם מלכי ב"ד אין מושיבין בסנהדרין דא"כ העיקר חסר. האם מוכח יותר מתוספתא דקאמר אין מושיבין מלך בסנהדרין. ממה שנאמר במתני' מלך לא דן. והוכחת התוס' הוא רק מטעמא דקאמר הפ"ס דלכך אין מושיבין משים לא תענה על ריב לא תענה על רב. דמזה מוכח דבד"נ גם מלכי ב"ד אין מושיבין, וכמבואר בתוס' ולקמן י"ט ד"ה אבל מלכי ב"ד יע"ש, וזה הטעם איני מבואר בתוספתא, לזאת ניחא להו להתוס' ליישב דהתוספתא אתי לאשמעוי' דגם עם אחרים מושיבין. או דאפי' ישב וידום ג"כ אין מושיבין, דזה מוכח מתוספתא גופא מהלשון דאין מושיבין, דמשמע ישיבה בעלמא. וכן גם עם אחרים אין מושיבין וא"ש.

שם י"ט ע"א, בפירש"י ז"ל ד"ה מקדושת לא יצא, כלומר יעשה חיזוק לדבריו שלא יגרום לצאת מקדושה וליטמא, ע"כ. יעיון בהגהות הג' מהר"ש הכהן ז"ל מווילנא, דמפירש"י ז"ל פ' אמור נראה דס"ל דדרשה גמורה הוא, והוא מה"ת, וכשיטת הרמב"ם ז"ל בפ"ה

מה' כלי המקדש ה' ה', הרי מבואר דגם תוה"ק עשתה חיזוק וסייג לדבריה, שלא יצא הכה"ג כדי שלא יבוא לגרום טומאה. וסעד למש"כ הכמ"ג באו"ח בפתיחה כוללת ח"א אות ס"ז יעו"ש. ובט"ז יו"ד סי' קי"ז וכ"מ בפ"א מה' ט"מ ה' ב' יע"ש. אמנם בחי' הר"ן ז"ל כאן הסכים לרמב"ן ז"ל דאיני אלא מדרבנן וז"ל. וכ"נ דעת רש"י ז"ל שכ' מקדושתו לא יצא שיעשה חיזוק לדבריו כו' ע"כ נ' דס"ל דבדאורייתא ל"ש לאמור חיזוק, ואולי יש לחלק בין לשון חיזוק, לסייג, וצ"ע.

שם מ' ע"ב כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבא מהדדי ילפי כו' ופירש"י ז"ל כיון דכולהו לחד ענינא לדרישה קאתי, וכן פיר"ח ז"ל, אמנם בחי' ר"ן ז"ל גרם, כיון דכולהו בהדדי כתיבן מהדדי ילפי', ופירש כיון שכולן כתובים בלשון אחד כו' יע"ש, ונראה דהבדל פירושיהם נובע מהבדל הגי' שביניהם, דרש"י ז"ל גרס בהדי הדדי, אשר מוכרח לפרש כלומר בהדי חד ענינא ור"ן ז"ל גרס אך בהדדי אשר יש מקום לפירושו בלישנא חדא, ואולי עוד גרס כהדדי אשר אז מבואר כפירושו. ויעוין בהגהות רש"ש. אולם האמת הוא כפי' הראשונים ז"ל.

שם ע"ו ע"א בפירש"י ז"ל ד"ה ואוקמוה אדינא. והא קיי"ל השוה הכ' אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. פי' וכן הוקשה איש לאשה. כי אין היקש למחצה. ומזה סעד למה שצדד מלוא הרועים באות ה' ס"ק י"ב. דבכלל אין היקש למחצה הוא דגם להיפוך מקשי'. והביא לזה מקידושין ה' ופסחים כ"ה ולא כמש"כ הצל"ח בפסחים כ"ח יעו"ש. והמלוא הרועים הניח זה בצ"ע ומפירש"י ז"ל כאן נראה ג"כ הכי. ובספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ס' הבאתי כן גם מהתומים ועו"ש.

שם ל"ד ע"א כדבעא מיני' ר"א מר' יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו. א"ל אין מונין להן אלא אחד כו' מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. יעיון בחידושי גאונים בעין יעקב שהקשה על הסוגיא דלעיל י"ז דעפ"י שנים לרעה איך משכחת לה דהלא משכחת בעשרה מזכין וי"ג מחייבין ושנים מהמחייבין אומרים טעם אחד משני מקראות, דאין מונין להם אלא אחד יע"ש בישובו הנעים, אמנם לדעתי כיון דקיי"ל דלא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, וחד מינייהו בוודאי מטעא טעי וכפירש"י ז"ל זה גרע עוד יותר מאומר איני יודע, וגם בכה"ג מוסיפין ואין מקום כלל לקושיא, וצ"ע בזה.

וז"ל הרמב"ם ז"ל בפי' מה"ס ה' ה' שנים שאמרו טעם אחד אפילו משני מקראות אין נמנין אלא כאחד ועל ביאור הכ"מ בתיבת אפילו תמה הש"ך בחו"מ סי' כ"ה אות י"ט סק"ב ומסיק וז"ל. אלא הדבר פשוט דתיבת אפי' ברמב"ם הוא ט"ס וכך צ"ל שנים שאמרו טעם

אחד משני מקראות כו' (יעיון ברכי יוסף שם בס"ק ל"ד מש"כ בשם חי' הגרשוני בישוב דברי מרן הכ"מ) יע"ש, ואולי י"ל בשנדייק עוד. כי בסוגיא נאמר הלשון אמרו שנים והרמב"ם ז"ל שינה, באמרו שנים שאמרו, לזאת נראה להקדים מלת אפילו ולאמור כי צ"ל אפי' שנים שאמרו טעם אחד משני מקראות אין נמנין אלא כאחד דזה מסתבר יותר מלמחקו לגמרי כנלע"ד בישוב לשון הזהב של הרמב"ם ז"ל.

ואחתום לך נכדי היקר באהבה ובברכה בכח התורה, כי תזכה להתדבק אך בעץ החיים, שהיא תוה"ק הנתונה לנו משמים ואשריך וטוב לך (כאמרם ז"ל) בנחלת שני עולמים כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום וכל טוב לך לפני ה' ואדם כחפץ לב זקנך חיים מרדכי

סימן ע

להחתן היקר אהובי, בר אכהן ובר אוריין יאה ויאה, בתירה ויראה כו' ר' אלעזר צבי שליט"א גאטלייעב.

הנה חידושי תורה, אשר ערכת לפני. חדאי נפשאי בפלפולא דאורייתא. יהי ה' בעזרתך לעלות מעלה מעלה בתורה עושר ויראה. השי"ת יהי' בעזרתי להוציא לאור עולם שו"ת ח"ד. שמה אי"ה יבואו דבריך עם התשובה. ועתה דבר בעתו מה טוב לבאר לך הסוגיא דשלהי תענית (וב"ב קכ"א) בדרך פרד"ס בעזהש"י.

שני חכמים בלשון המשנה (שלהי תענית) אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים (ופי' הריטב"א ז"ל ללמד כי יצה"ר מסולק מהם ושהם נקיים מחטא. כמה דכתיב בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ובמדרש אמרו דראוי ללבוש לבנים ביוה"כ על שם כך, וזהו שהיו בנות ישראל אומרות בחיר שא נא עיניך וגו', ולא היו חוששין ליצה"ר, עכ"ל הקדוש והטהור) כו' וכה"א צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ובגמ' שם (ל' ב"ב קכ"א) בשלמא יוה"כ משום דאית בה סליחה ומחילה, יום שנתנו בו לוחות האחרונות, אלא ט"ו באב מאי הוא, אמר רב יהודה אמר שמואל, יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה כו' כו' כל הסוגיא, עד. מכאן ואילך מאן דמוסיף יוסיף, דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה, ימים ושנות חיים יוסיפו לך (פירש"י ורשב"ם ז"ל שם) ויש מהדיוק בסוגיא דחמשה עשר באב, חמשה עשר דיוקים.

א.) המהרש"א ז"ל בח"א בתענית, כ' וכה"א צאינה וראינה הו', פירש"י ז"ל כו' והוסיף הרע"ב ז"ל, וביום שמחת לבו זה בנין ביהמק"ד שנתחנך ביוה"כ עכ"ל. ולא ידענא חנוכו בי"כ, ולפי ענינו נראה דאט"ו באב קאי, שטעמי שמחתו אמרי' בגמ' תלוים בבנין ביהמ"ק, ובהגהות אוצר בלום יישב דברי הרע"ב מסוגיא דמ"ק ט, וכ' על דברי המהרש"א דצריכין ביאור, דמאי שייכות הטעמים שהותרו השבטים. או שבט בנימין, וכלו מתי מדבר, לבנין ביהמ"ק יעו"ש ובכן ט"ו באב, שיתאחד עם יוה"כ, שהיה מתן תורה בלוחות שניות וחינוך ביהמ"ק גם שניהם להמציאם ביו"ט של ט"ו באב צריך ביאור.

ב.) בהא דאר"י א"ש יום שהותרו שבטים לבוא זב"ז, מאי דרוש, זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו, דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה, אשר הדיוק מבואר, כי בקרא זה, הלא נאמר זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמור, לטוב בעיניהם תהיינה לנשים ור"י אמר שמואל בעצמו דרש מזה (ב"ב ק"כ) כי בנות צלפחד היתרו להנשא לכל השבטים, שנאמר לטוב בעיניהן תהיינה לנשים, אלא מה אני מקיים, אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים. עצה טובה השיאן הכתוב. שלא ינשאו אלא להגון להן, וכיון דבקרא זה, מבואר ההיתר לבנות צלפחד, איך יתפרש בכאן הדרשה, מדבר זה של איסור שלא יהיה נוהג אלא בדור זה, ורש"י ז"ל לתקן זה פי' שם בתענית שלא יהיה זה נוהג אלא בדור זה. בדור של בנות צלפחד. ויתפרש לבנות צלפחד לדורם. ולרשב"ם ז"ל נ' דלא ניחא ליה לפרש כן ולזאת הוכרח לפרש. זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' ולא תסוב נחלה, ועל כרחך האי זה לאו אבנות צלפחד קאי, אלא אוכל בת יורשת נחלה דכתיב בתריה, ולא תסוב נחלה, אשר גם לפירושי הדיוק במקומו עומד כיון דדרש של זה הדבר, סובב והולך אך על הקרא, של וכל בת יורשת וגו', שני פסוקים לאחריו, הלא שם מקומו ולא כאן. ג.) בסוגיא דב"ב שם, א"ל רבה זוטי לר"א כו' זה הדבר דשחוטי חוץ הני נמי דלא יהא נוהג אלא בדור זה, שאני התם דכתיב לדורותם, זה הדבר דראשי המטות ה"נ כו', א"ל האי יליף זה זה מהתם האי נמי לילף זה זה מהתם, האי מאי כו' לשתוק קרא מיניה, ואנא ידענא דלדורות הוא, כו', ופי' רגמ"ה ז"ל, ומקשי' האי נמי, הפרת נדרים ליגמר זה הדבר, מזה הדבר דבנות צלפחד, דאזהרה דבנות צלפחד, אינה נוהגת אלא ההוא דור ואף הכא הפרת נדרים לא יהא נוהג אלא בדור זה, ולא לדורות, ומא חזית דמקשת ליה הכי, אקיש ליה הכי, כו' יעו"ש, פי' לפירושו לכללא, דכל היכא דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא, לחומרא מקשינין, כן הכא נקיש לחומרא דלא יהיה הפרת נדרים נוהג לדורות, ומבואר מפירושו שכי לישתוק קרא מיניה ואנא ידענא דלדורות הוא

לא היה בגירסתו (וידוע כי רגמ"ה ז"ל קבל מרב האי גאון ז"ל וכמש"כ בתשו' מהרש"ל ז"ל סי' כ"ט, ופירושו וגירסתו הוא כגי' הגאונים ז"ל) אמנם לגרסתינו א"א לפרש אך כפי' הרשב"ם זיל, ופרי' ה"נ לענין הסבת נחלה, נילף זה דידיה מזה דשחוטי חוץ לדורות, הרי דס"ד דגמ' הוה לילף זה הדבר דבנות צלפחד. מזה הדבר דשחוטי חוץ לדורות, ולפרקים מצינו, אם דמסקנא לא קיימא כס"ד, מ"מ יש בצד מה לקיים גם סברת הס"ד. ד.) למה לכל דור המדבר נאמר באזהרה של ל"ת ועשה (שם קי"ב) ולבנות צלפחד הותר מכללם, ולא נאמר להם אך לעצה טובה, זה טעמא בעי. ה.) תוה"ק הזהירה לנו. ולא תתורו אתרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו. ולהם לשון הקרא (יעיון בספי שו"ת בח"מ ח"א סי' נ"ח משכ"כ בזה) לטוב בעיניהם תהיינה לנשים, אשר זה צריך ביאור. ו.) רבב"ח אר"י, יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, דכתיב ואיש ישראל נשבע במצפה לאמור, איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה מאי דרוש ממנו ולא מבנינו, הלא אם בשעת השבועה, לא עלה זה על דעתם לחשוב ממנו ולא מבנינו, וסתם. נדרים ושבועות קיי"ל להחמיר (נדרים י"ח טוש"ע יו"ד סי' ר"פ יעו"ש ובסי' רל"ו בש"ך סק"א), וגם צריכין להבין. הלא אמרי' בשבת (קל"ט ע"ב) הערמה בדרבנן היא, ופירש"י ז"ל הך הערמה לאו באיסורא דאורייתא הוא, אלא באיסורא דרבנן כו', אשר ידועים המה דברי התב"ש (בחי' פסחים כ"א) להוציא מכאן דבדאורייתא לא שרינן הערמה יעו"ש באריכות והשבועה היה בארור כנאמר שם (שופטים כ"א) ארור נותן אשה לבנימין ועוד יותר שבועה בשם החמורה, (כבטוש"ע חו"מ סי' פ"ז סעי' י"ט) כדכתיב ואנחנו נשבענו בה' לבלתי תת להם מבנותינו לנשים. ופתה עפ"י הלכה (יעיון בפי' מלבי"ם שם) איך ויצוו את בני בנימין וגו' וחטפתם לכם איש אשתו וגו', שנעשה ברצון חכמים הסנהדרין וראשי בני ישראל, בנוי על התשובה לאמור כי לא אתם נתתם להם, שהיא כעין הערמה דלא שרי בדאורייתא בפרט בשבועה החמורה (יעיון בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ס"ו) וצריכין ליישב זה, שיהיה כהלכה. ז.) רב דימי בר יוסף אר"נ יום שכלו בו מתי מדבר, דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו וגו', וסמיך ליה וידבר ה' אלי לאמור אלי היה הדבור, ופי' הרשב"ם ז"ל ולכך עשו ימי משתה ושמחה, על הדיבור שחזר למשה, ובתוס' שם כ' שלא היתה שמחה מפני הדיבור שחזר' אלא שאז כי איתמלי סיהרא ידעו שפסקו גזירה מעליהם. אשר מפתיחה למדרש איכה וירושלמי שלהי תענית, נראה ג"כ עיקר השמחה ממה שפסקו למות, וצריכין לאחד הטעמים גם שניהם. ח.) הקשו הראשונים דהלא גם מקמי הכי כתיבי בהו וידבר, וכ' ליישב זה, רש"י ורשב"ם וריטב"א וכן רבינו בחיי ובאר שבע ז"ל הובאו בעץ יוסף יעוי"ש. ט.) בסנהדרין י"א ע"א פעם אחת כו' יש

כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו, אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן. אם כי הרש"ל ז"ל תיבות חלו "כמשה רבינו" מטעם הידוע מחקו, וסעד לדבריו מגי' ר"ח ז"ל דלא גרס הכא אך שראוי שתשרה שכינה עליו, הלא בגליון שם הביא מאבות דר' נתן, ילקוט ורמב"ם ז"ל בספ"ז לשמנה פרקים כ' הנוסחא כדאיתא לפנינו, וגם ר"ח ז"ל גירסתו בלפנינו בסוכה כ"ח. יע"ש ובמהרש"א ז"ל בח"א מש"כ לפרש בזה, ולענ"ד ליישב עוד י') חז"ל אמרו (קידושין מ') מאי ולחושבי שמו אר"א אפילו חשב אדם מצוה וננאס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ולפ"ז מי שהוא ראוי ליחוד הדבור של חבה והשראת השכינה אלא שאין דורו זכאי לכך. הלא נחשב לו כאלו השיג, כל מה שהיה בכוחו להשיג, ביראתו חכמתו וקדושתו, ובכן צריכין להבין ולהסביר יותר. גודל השמחה של החזרת הדבור למשה רבינו. י"א,) עולא אומר יום שביטל בו הישע בן אלה, פרדסאות שהושיב ירבעם על הדרכים, שלא יטלו ישראל לרגל והקשה המהרש"א ז"ל בח"א ב"ב שם ק"ק דמאי שמחה איכא, דהא מתוך זה נענשו ישראל שגלו, כדאמרי' פ"ב דגיטין כתוב כו'. ואפפ"כ לא עלו לרגל כו' ויש ליישב, לבוא אל הישיב בזה, י"ב) רב מתנה אמר יום שניתנו הרוגי ביחר לקבורה:

דאמר רב מתנה אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. מלבד פי' הפשוט. צריכין להסביר יותר זה הטעם, לשמחת היום. י"ג) רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו, יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה, ופירשב"ם ז"ל, ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת, דיש להקשות מהא דאמר"י במכות (ח' ע"א) מה חטבת עצים רשות כו', א"ל ההוא מרבנן לרבא ממאי דמחטבת עצים דרשות דלמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה כו' א"ל כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה כו' אשר משם נראה דחטבת עצים למערכה לאו מצוה ולשמחה מה זו עושה שפירשב"ם ז"ל שהיו משלימין מצוה גדולה כזו. י"ד.) אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגלא מכאן ואילך מאן דמוסיף יוסיף. מאי אשמעוי' בזה דקרו ליה יום תבר מגל, והמהרש"א ז"ל שם כ' שהיו משמיחין על שגמרו מצוה גדולה כזאת, ולכך קראו לו יום תבר מגל. כלומר שכבר נגמרה המצוה, ואין צריכין עוד אף למכשירי מצה שהיא מגל. אשר גם דבריו צריכין ביאור. ט"ו.) יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה, הלא היה אחר היום שכלו מתי מדבר, ולמה בא טעם זה, ומשבט בנימין בראשונה. וכן הרוגי ביתר היה לאחר חורבן בית שני, והפסיקה להכרתת עצי מערכה, הלא בזמן שביהמ"ק ראשון ושני היה, ולמה טעם זה בא באחרונה, ולשלב אלו הטעמים בסדרם זה אחר זה,

הלא תראה בעץ חיים (בדרוש למהרח"ו ז"ל על סוד ט"ו באב וט"ו בשבט) אור חדש בגודל מעלת יום זה, (והרבות בתפלות) ומונה אחת לאחת, עד שבעה מעלות טובות (כי נאמר שם עוד טעם כי כל הנטיעות של אותו יום פסקה ערלה שלהם לזמן מיעוט שהוא ב' שנים ומחצה דווקא והוא שיעור תיכון הזמן. שנחלקו ב"ש וב"ה פ"ג דעירובין אם נוח לאדם שנברא וכו') והאריך בנועם אמרי קודש, בדברים העומדים ברומו של עולם, הצפונים בכל אלו דברים המאירים כספירים. וצריכים לתן לב גם לסדר הטעמים של חז"ל המזוקקים באור שבעתים. כי כל דבריהם המה דברי א' חיים.

והנלע"ד בעזהש"י בישוב כל זה. הנה אהרן כהן הגדול הראוי לעבודת המקדש דרנו בקודש היה, במדת החסד של אוהב שלום ורודף שלום. אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (פ"א דאבות ויעיון באדר"נ). אשר הן המה עמודי קיום בית המקדש. כי רורבן בית ראשון הלא נאמר (ירמיה ט' יעו"ש בפי' האלשי"ך) על מה אבדה הארץ וגו'. ויאמר ה' על עזבם את תורתי וגו' ואחז"ל (ילקוט שם) מצינו שויתר הקב"ה כו' ולא ויתר על מאסה של תורה, על מה אבדה הארץ. על עכו"ם ועל ג"ע ועל ש"ד אין כתיב אלא על עזבם את תורתי ובית שני הלא אחז"ל (יומא ט') שהיו עוסקים בתורה ובמצות ובגמ"ח. מפני מה חרב. מפני שנאת חנם שהיה ביניהם. והוא הנרמז יען כי אחד באב מת אהרן. כלומר כי מדתו לקרב לתורה, ואהבת שלום. נסתלק מישראל בראשן ביטול תורה, ובשני שנאת חנם. לזאת משנכנס אב ממעטין בשמחה. ולתקן זה בא יו"ט של חמשה עשר באב בקו המשוה ליוה"כ שיש בו מתן תורה וגם לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו. וכמש"כ בטור או"ח (סי' חר"ו בשם פרקי דר"א פט"ו) כי הקטיגור נעשה לסניגור ביוה"כ. לאמור יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת כו' מה מה"ש שלום ביניהם. כך ישראל ביוה"כ. כן גם שניהם. המה ביום טו"ב של חמשה עשר באב אשר בראשונה באו הטעמים שהותרו השבטים לבוא זה בזה ושבט בנימין בקהל המורה על האחדות ויצאו בכלי לבן שאולין מלבד טעם המבואר במשנה כדי שלא לבייש את מי שאין לו, יש בזה אהבה יריעות והטעם שבא באחרונה, שפסקו לכרות עצי המערכה, פי' רגמ"ה ז"ל, ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה, היו מתבטלין בתלמוד תורה, אבל אותו יום פסקו, ועשאוהו יו"ט שמכן ואילך היו עוסקין בתורה עכ"ל. כי תלמוד תורה נגד כולם, ולפירושו מה יפה הסמיכות לטעם זה, מכאן ואילך דמוסיף יוסיף בלימוד התורה, נמצא כי ביוה"כ, וט"ו באב, בשניהם יש אהבת תורה ושלום, המביאים קיו ובנין ביהמק"ד שיבנה במהרה בימינו, ונתיישב דיוק א'.

הרמב"ם ז"ל (בפ"ב מהא"ב ה' י"ד) כ' ומצות חכמים שישא אדם בת אחותו וה"ה לבת אחיו שנאמר ומבשרך לא תתעלם, ובמ"מ שם, ודעת רבינו כמ"ש במדרש נשא אדם מקרובותיו עליו הכתוב אומר, עצם מעצמי ובשר מבשרי כו' אז יהיה האוהל נכון ושלום יהיה בבית יעו"ש. וז"ל רבינו בחיי (בפ' חיי שרה) ועוד יש בפרשה זו אזהרה לאדם שישא אשה מבנות משפחתו ושידבק בקרובותיו, כי כן עשה אברהם. שנאמר כי וגו' ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק, וכן עמרם כו' כי כשהבריות מזדווגות כל אחד ואחד, אל מינו, השלום מתקיים ומתרבה בעולם עכ"ל. וליכא מידי דאחז"ל, דרמיזא גם באורייתא אשר עצה טובה שהשיא הכתוב, לבנות צלפחד, אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים, עצה טובה זו לקחת ממשפחה, הלא גם לדורות נאמרה, ובפרט זה, יש צד השתוות זה הדבר דבנות צלפחד לזה הדבר דשחוטי חוץ כסברת הס"ד, כי עצה טובה זו נאמרה לשעה ולדורות והלא ידוע דדבר שהותר מכללו הוא קיל, ודרשי' ביה לקולא לאמור כשם זכו', כדמצינו כן בכמ"ד בש"ס, וכיון דבזה הדבר יש מקום גם להחמיר, ללמדו מזה הדבר דשחוטי חוץ לדורות כס"ד דגמ', לזאת בא זה הדבר בקרא, שנאמר ההיתר לבנות צלפחד להנשא לכל השבטים שיהיה נלמד מענינא דקרא, כשם שהותר מכללו לבנות צלפחד גם בדור המדבר, כן זה הדבר נדרש לקולא, ועל הכלל כולו יצא, שלא נאמרה אזהרה זו לדורות אך לדור זה – אברהם אבינו קיים כל התורה כולה עד שלא נתנה, (שלהי קידושין יומא כ"ח) וכן כל האבות הקדושים כאמרם ז"ל, אשר ידוע הטעם, כי בגודל קדושתם, השיגו התורה מעצמם, ולא היו צריכין לאזהרה:

כן מה שהוצרך להדור באזהרה, היה די לבנות צלפחד בעצה טובה, וזה. כאשר צוה ה' את משה, לכל הדור באזהרה, כן עשו בנות צלפחד לקיים העצה טובה (יעיון באוה"ח הק' שם) ושומע לעצה חכם, כי כולם חכמניות הן דרשניות הן, צדקניות הן (שם קי"ט) וזכו שנכתבה פרשה על ידן, והשי"ת אמר, כן בנות צלפחד דוברות אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו (פירש"י ז"ל פינחס בשם ספרי) ולזאת, כאשר נאמר ברות (רות ב') עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן וגו', ופי' בזוה"ק (הקהל ריי"ז ע"ב) מאי והלכת אחריהן אלא בגין עינהא קאמר כו', ועל דא והלכת אחריהן בתר עיניך כל שאר בני עלמא לית להו רשו למיהך בתר עינוי, ואנת לבתר עיניך דמיניך גרמין ברכאן סגיאין, כן לבנות צלפחד חכמניות וצדקניות להם נאמר, לטוב בעיניהם תהיינה לנשים. כי כגודל קדושתן וחכמתן כן גם עיניהם אך לטוב שאין טוב אלא תורה. ומיושב דיוקי ב'. ג'. ד'. ה'. וכמובן.

הלכה פסוקה היא בטוש"ע יו"ד (רי"ד סעי' ב') קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם. מהא דאמרי' בפסחים (נ' ע"ב) בני ביישן נהוג כו' אתו בנייהו קמיה דר' יוחנן כו' אמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תט"ש תורת אמך. וכ' בתשו' חו"י (סי' קכ"ו) ונלע"ד דוודאי קרא דשמע בני מוסר אביך וגו'. היא אסמכתא בעלמא ותדע דאל"כ הו"ל מקרא דשאל אביך ויגדך דבתורה, וביאר שם דאין בכח האבות להטיל שבועה על בניהם מן התורה. ואך מדרבנן חלה על זרעם. יעוין שם בנעימת דבריו הברורים. ובזה יש מקום לפרש מאי דרוש ממנו ולא מבנינו, וקבלותינו החלה גם על בנינו היא רק מדברי קבלה שנדון להלכה כדרבנן, אשר בכגון דא לא אמרי' סתם שבועה להחמיר, כי בדרבנן שומעין להקל, ושוב יכולין אנו לפרש דברינו ממנו ולא מבנינו ובדרבנן (מלבד מה אשר הוראת שעה היתה להעמיד שבט מישראל) שרי גם הערמה, וכל מה שעשו נעשה כדין וכהלכה, ולגלויי מלתא, אשר למדי' דברי קבלה מדברי תורה כדרשה דזה הדבר שלא יהא נוהג אלא בדור זה, כן ממנו ולא מבנינו למען אחדות ושלום בית ישראל. ומיושב דיוק ו'.

פרשת גדולת הדור דעה של מתי מדבר גם בעולם הבא הלא יראה עין רואה ולב מבין, בזוה"ק שלח (מן קס"ב עד קע"ד) במדבר הזה יתמו, הא באתר אחרא לא, ושם ימותו הא באתר אחרא לא, וכנאמר באברהם תמים תהיה עם ה' א', ויעקב איש תם, כן אמר ר' אילאי (שם קס"ג ע"ב) כל אלין דהכא כגוונא דא מתקנן למהוי כל חד תמים עם ה', ועל רזא דא במדבר הזה יתמו. ואך המה היו דורו של משה כפני חמה, ובאי הארץ דורו של יהושע כפני לבנה (ב"ב ל"ה) ובמשה ונאמר וישמע את הקול מדבר אליו כי מדרגת הקול ודבור אך אליו, (דבור קול במספר משה טס האותיות, שהוא שמח, וזה ישמח משה במתנת חלקו, שזכה לכל זה) ועבור דורו דור דעה, ולאחר כי תמו כל הדור, ונעשו תמימים וצרורים בצרור החיים, ודעת משה רבינו רבם קשורה עמהם, ובעוה"ז נשאר אך דורו של יהושע, ובמקום שהדבור יהיה אך במדרגת יהושע פני לבנה, נתייחד הדבור של חבה עם משה פני חמה, וזה וידבר ה' אלי לאמור, אלי היה הדבור כמקדם אשר הקול והדבור אך אליו (וכפירש"י ז"ל בשם ת"כ ריש ויקרא) היה בזה שמחה כפולה, בראשית כי נעשה אות לטובה לדור המדבר בהתגלות לעין כל, כי לאחר שקבלו ענשם והגזירה מאהבה, ופסקו למות בזה העולם ואך במדבר תמו ומתו ובאתר אחרא לא והמה בעולם הבא חיים ודלא כר"ע בסנהדרין ק"ח ק"י יעו"ש בגמ') ומאירים כאור שבעתיים, ובכח זה של משה ובני ישראל דורו שבשמים, נתייחד עמו הדבור (יעיון בלשון רבינו בחיי ז"ל פ' דברים שם) של חבה כמאז פנים אל פנים. שנית כאשר בדורו של יהושע

היה הדבור ע"י משה, כן התפשטותא דמשה בכל דור ודור כאמרם ז"ל בזוה"ק (בכמ"ד), אשר גם לאחר הסתלקותו, במדבר שיהיה ביחד עם דורו כאמרם ז"ל רוח קדשו שופע על נביאים וחכמי הדור, כידוע מפ' האר"י ז"ל, על משה שפיר קאמרת (בכמ"ד בגמ') כי בחכמי התורה, וביחוד על ראשי הדור יש ניצוץ ממשה רבינו, ובכח זה שפיר קאמרת, ובכן מלבד מה שיש לפרש, יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו, אלא שאין דורו זכאי לכך, כלומר דצד השתוות הוא בזה. כמו למשה לא היה הדבור אליו ל"ח שנים ע"י הדור, כן להלל, שלא היה הדור זכאי לכך. ומלות כמשה רבינו משולב עם של אחריו שאין דורו זכאי לכך, וכמובן. להאמור מתפרש יפה גם כפשוטו, כי לא קם נביא בישראל כמשה וגו', הלא נאמר על עצמותו. אמנם אור פני משה שיש בכל דור ודור, הלא הוא אך התפשטותא, אשר בכלל הבדל רב יש בין השורש להתפשטות ועל זה אמרו שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו כלומר כהתפשטות דמשה שיש בדור, אך שאין דורו זכאי לכך, וזה יש להעמיס בלשונו הזהב של הרמב"ם ז"ל בספ"ז מפרקיו, ולא יעלם ממך ענין הדמיון שהם דמו אותו בו, ולא שישווהו אליו חלילה כו', כלומר שהשווהו אך להתפשטות ולא לעצמותו והמשכיל בכל זה יבין. ונתיישב דיוקי ז'. ח'. ט'.

והנה נודע פלוגתא דר"י ור"ל בירושלמי פ' מי שאחזו ובפ"ג דקידושין. דלר' יוחנן אונסא כמאן דלא עביד דמי, וקיי"ל כוותיה. ובקידושין שם פי' הר"ן ז"ל בקצרה. ונתבאר בארוכה בש"ך חו"מ סי' כ"ה הטעם דאך אונסא רחמנא פטריה אמרינן. אבל אונסא רחמנא חייביה לא אמרי' ואם כי הגאון מהרש"ק ז"ל בהקדמתו לטוטו"ד. מכח אמרם ז"ל, דאפילו חשב אדם לעשות. מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. הוציא לאמור דבדיני שמים אמרי' אונסא כמאן דעביד דמי. הלא ביארתי בספרי שו"ת ח"א (סי' כ') דמדחזי' דבעבירה בפועל באונס, וכן במחשבה רעה אם דנאנס ולא עשאה מ"מ לא נענש הרי דגם בד"ש לא אמרינן אונסא רחמנא חייביה לעונש אך לטוב הוא לפנים משה"ד בחסד א' כרחמי האב על הבן. ומקרא נדרש לאחריו. דנאמר בתר ולחושבי שמו. והיו לי אמר ה' צבאות וגו' וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו. להורות בא כי המעלה כאלו עשה ולחושבי שמו הוא רק מסבת מדת החמלה והחנינה כרחמי האב על הבן לישראל שנקרא בנים למקום ולפ"ז לצדיקים אשר המה בזרוע באו אליך בוודאי שמחה גדולה להם בעת אשר גם על פי' הדין נחשב להם כי עשו רצון הבורא ב"ה וב"ש. ובכן מתבאר הטעם של גודל השמחה בהחזרת הדבור למשה רבינו. כי מקודם היה נחשב כאלו השיג אך למדת החסד והרחמים. ובזה

מובן הטעם של היו"ט שבו ביום ביטל הושע אותן פרדסאות, למען ההצדיקים שבדור שלא היה די להם העליה ברגל אך במחשבה שחשבו לעלות ונאנסו שלא יכלו לעלות אשר נחשבו כאלו עלו. בכף הדמיון. אך בפועל לעלות וכמש"כ העיון יעקב ז"ל (בגיטין פ"ה) בישוב קושית המהרש"א ז"ל דאע"ג דלפי סוגיא דשם היה זה רעה לישראל, מ"מ הצדיקים וחכמי הדור שלא נתעכבו לעלות לרגל קבעו ליו"ט אף שרשעי בני עמינו לא עלו ונחשב להם לרעה מ"מ נקבע ליו"ט עכ"ל יעו"ש. ומרובה מדה טובה להשגיח על טובת הצדיקים אם כי יש. בזה רעה לרשעים ויש עוד להסביר זה. לאמרם ז"ל (נדה י"ג) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר (ישעיה נ"ז) כי רוח מלפני יעטיף ונשמות אני עשיתי, דיש לפרש המשך הקרא עם שלפניו, כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף, כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי, דהנה גם זה אחת מטעמי אריכת הגלות, כדי שכל הנשמות יקנו שלימותם בימי הבחירה. לפני השנים שנאמר עליהם (קהלת י"ב) והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, אלו ימי המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה (שבת קנ"א) אולם יש מקום לשאול על טעם של אריכת הגלות, שיולדו כל הנשמות לקנות השלימות, דהלא לעומת זה בכל יום ויום. כמה ניצוצות קדושים נשבים, וכמה נפשות נלכדו ברוח העת. וא"כ יש לרחם על הנשמות הנמצאות, ומאי חזית. וחשובת שאלה זו כי גבר חסדי ה' וקץ שם לחושך להעונש, וסוף כל סוף לא ידח ממנו נדח ויוציא בלעם מפיהם, להציל את כל השביה של חלקי הקדושה משא"כ עונג ושכר הרוחני שהיא קיימת לעד, וזה יען "כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף" הוא הטעם של "כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. כי מה שיקולקל באריכת הזמן, סוף כל סוף יתוקן, ומה שיזכו הלא יהיה לקנין עד ולנצח נצחים. והוא הטעם גם כאן בביטול הפרוסאות שנתנו חכמים עיניהם אך להטוב שבא מזה להצדיקים שבדור וקבעו אותו ליו"ט. ומיושב דיוקי י'. י"א. וכמובן.

הצל"ח בברכות (מ"ח ע"ב) ד"ה אותו יום כ' וז"ל וראה שתקנו הטוב והמטיב כו' כו', הראה אותנו הקב"ה מופת זה בהרוגי ביתר, כי האדם בחייו הנפש אשר בקרבו משמרו שלא יסריח הבשר, והרי בהרוגים הללו, אף שנסתלקה הנפש מן הגוף, אעפ"כ היתה חופפת מבחוץ להחזיק הבלי דגרמי הנשאר אחר המיתה, ולהשפיע בהבל הזה, שיגן על הגוף שלא יסריח כן אנחנו אף שאנחנו חוץ למשכן שכינה, והשכינה לא זזה מכותל מערבי משם משפעת עלינו לסייע להבא להטהר שיוכל לשמור עצמו מסרחון העבירות ולהתקדש בקדושת התורה עכ"ל יעו"ש באריכות בנועם אמרי קודש אשר בזה יש עוד

טעם לשבח במעלה שיש לו לעושה בפועל על מחשבת המצוה ולא עשאה ע"י אונס אם כי מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, כי נאמר (ישעיה מ"ט) הן על כפים חקתיך חומותיך נגדי תמיד כלומר במצוות מעשיות של הידים וכפ"ס. וע"י עשיה תזכה כי גם "חומותיך" אשר יכונה בו הגופים, יען כי המה שומרים ולבושים להנפש כחומה לעיר "נגדי תמיד" בתמידיות הנצחיות כקיום הנפשות, ולזאת בחשב אך לעשות מצוה, אם כי מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, מ"מ עיקר השלימות בזה אך להנשמה שורש המחשבה, ולא להגוף שלא עשה, משא"כ בעושה בפועל שיש בזה הזדככות גם לגוף העושה ובספרי באר חיים מרדכי לברכי נפשי (קפי' קכ"ז) בביאורי להשיר של מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, כ' בזה"ל "אליך ה' אקרא ואל א' אתחנן" כי האדם צריך להשלים נפשו וגם לזכך גופו, אשר הוא לבוש נפש הפנימי, ובצלם א' עשה את האדם אשר שם הויה ב"ה. וב"ש, הוא נשמת וחיות כל השמות, ושם אדני הוא הלבוש (וכאמרם ז"ל קידושין ע"א זה שמי וגו' וזה זכרי וגו' יעו"ש במהרש"א ז"ל בח"א) וזה "אליך ה' אקרא" לשלימות נפשי הפנימי, "ואל ה' אתחנן" לזכך גם הגוף, כי הוא ית"ש ברא הנפש, וגה הגוף ופעולותיו ית"ש המה נצחיים, וכמו שנפש הישראלי היא נצחי, כי קב"ה אורייתא וישראל חדא הוא (כבזוה"ק בכמ"ד) כן נתן השי"ת כח באדם אם שהוא חומר להפך החומרי לרוחני עד כי מדם החיוני נתהפך לשכל נבדל, והולכת עם הנשמה, ויותר שהאיש צדיק יותר גופו זך ונהפך לרוחני, עד מעט שבמותו נבלע ונרקב בקבר, ויתר נסע עם נפש לחיי נצחי (יערות דבש בח"א ד"א יעו"ש באריכות) והוא אשר אל א' אתחנן, לזרך גם גופי, כי בלא זה, "מה בצע בדמי ברדתי אל שחת" בדמי דייקא שהיא דם החיוני, אם גם הוא תתבלע ותרקב בקבר, הלא אז אשר כל הגוף תתהפך לעפר "היודך עפר היגיד אמיתך" הלא אמת מורה על נצחיות הדבר וכנאמר אמת לעד קיימת, ואחז"ל חותמו של הקב"ה אמת, אותיות, ראש, תוך, סוף המורה על היה הוה ויהיה (פירש"י ז"ל שבת נ"ה) והלא גם הגוף פעלך, ואם הוא יתבלע כולו בעפר איה נצחיות פעולתך בהגוף, ובכן נפשי בשאלתי וגופי בבקשתי, ושמע ה' וחנני ה' היה עוזר לי' וכאמרם ז"ל (סוכה נ"ב) אלמלי הקב"ה עזרו כו', לעזרני לנצח את היצר, ולחוס על עמלך כי גם הגוף יזדכך, אשר הנשמה וגם מהגוף יתדבקו באור החיים אשר אז הפכת מספדי למחול לי כי ביום ההספד שהוא יום המות הלא תחשב להלולא ומחול לי יען כי פתחת שקו שהוא הגוף לבוש הנפש, הלא אז ותעזרני שמחה להוציא ממסגר נפשי' ולשמוח בשמחה נצחיות בהתדבקות בצרור החיים "למען יזמרך כבוד ולא ידום" הנשמה שנקראת כבוד (ר"ח שער הקדושה פט"ו) לאחר התפרדה מהגוף שתעלה מעלה באין הפסק מפני אי מניעת החומריות

(יעיון בשו"ת השיב משה סי' א' בזה באריכות ותבין ותתענג נפשך) תשמח ותזמר לה' ולא ידום כלל אך "ה' אלקי לעולם אודך" כי נפשי וגם חלק גופי, שתתהפך ותהיה לנפש חיה. אותך ה' א' אודך מעולם ועד עולם עכ"ל שם וכאשר נראה עין בעין כח זה של הזדככות הגוף שלא יסריח ולא ירקב בהרוגי ביתר תקנו חז"ל הטוב והמטיב כי בכח לימוד וקיום תוה"ק שנקראת לקח טוב (מנחות נ"ג) הוכפל בו כי טוב להנשמה והגוף גם יחדיו באור הנצחי ונתבאר ונתיישב דיוק י"ב.

והנה ז"ל הגמ' (במכות ח') א"ל ההוא מרבנן לרבא כו'. א"ל כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה. איתביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו כו' הדר אמר רבא לאו מלתא היא דאמרי. ואשר יבא את רעהו ביער. מה יער דאי בעי עייל, ואי בעי לא עייל. ואי ס"ד מצוה מי סגיא דלא עייל. ופירש"י ז"ל, לאו מלתא היא דאמרי. ראיה טובה מזו היה לי להשיבו מן המקרא עצמו דלאו בחטבה דמצוה איירי כלומר דמעיקר הדבר דחטבת עצים:

דסוכה ומערכה לאו מצוה היא לא הדר רבא וכמבואר בחי' הריטב"א ז"ל שם, לאו מלתא היא דאמרי פירש"י ז"ל אע"ג דקושטא קאמינא דחטבת עצים דסוכה לא מיקרי מצוה כו' מ"מ תשובת נצחת יותר, הייתי יוכל להשיב דעל כרחין קרא לא מיירי אלא בחטבת עצים דרשות. ויפה כיון ז"ל דודאי טעמא דלעיל טעמא תריצא הוא בין מאי דקאמר דחטיבת עצים דסוכה לא חשיבא מצוה כו' עכ"ל יעו"ש. אמנם מפיר"ח ז"ל שם בזה"ל: והדר אמר רבא לאו מלתא היא דאמרי, דאפילו חטבת מצוה היא. ומשום דאי מצא חטובין לאו מצוה כו'. (לשונו הקדוש צריך תיקון והגה קצת כמובן) אשר נראה כי פירש דרבא הדר גם מזה דאמר כיון דאם מצא חטוב כו'. ולמסקנא ס"ל לרבא (גם מהריטב"א נראה קצת כי זה אך שיטת ופי' רש"י ז"ל והסכים לשיטתו לאמור כי יפה כיון:

אבל יש בזה שיטה אחרת בפי' הגמ') דחטבת עצים דסוכה ומערכה הוי מצוה. וי"ל דגם הרשב"ם ז"ל קאים בשיטת ופי' הר"ח ז"ל. ולזאת פירש דהיו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת של חטבת עצים למערכה. כי למסקנא הדר רבא וס"ל דמצוה היא. אמנם רגמ"ה ז"ל רביה דרביה דרש"י ז"ל קאים בשיטת תלמידו (לכלל הידוע דמסתמא דעת הרב ותלמיד שווין המה) דגם למסקנא קיימא הא דחטבת עצים דסוכה ומערכה. לא נחשב למצוה, לזאת נאיד מהאי פירושא, ופי' יען כי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה, אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יו"ט שמכאן ואילך היו עוסקין בתורה:

ויש מקום לפרש כפי' הרשב"ם ז"ל גם לשיטת זקנו ורבו רש"י ז"ל, למש"כ הריטב"א ז"ל שם בחי' בד"ה כיון דאם מצא חטוב כו' לזאת גם כשלא מצא חטוב, שהוא צריך לחטוב ולא סגיא בלאו הכי אין החטיבה ההוא חשובה מצוה, מ"מ להכשר מצוה יחשב (בזה יש לחזק מנהג המדקדקין דעושין הדפנות ועצי הסכך קודם יוה"כ, ומניחין הסכך במוצאי יוה"כ אם לאו כולו מקצתו, הובא בברכי יוסף או"ח סי' תרכ"ה. אשר בספר ארחות חיים שם בהגהות הגאון מהרש"ם, העיר על זה מגמ' דמכות ופירש"י ותוס' דליכא מצוה בחטיבת עץ לצורך עשיית סוכה ורק בהעשיה עצמה עושה מצוה יעו"ש, ולהמבואר בחי' הריטב"א דמ"מ מכשירי מצוה יש בזה, והלא קיי"ל דמכשירי מצוה כמצוה, א"כ המנהג כהלכה) אשר מכשירי מצוה כמצוה היא והיה שמחה של מצוה, בהשלמת המצוה דמכשירי מצוה. (ומתאחד גם עם טעם הסמוך לד של הרוגי ביתר, שראו עין בעין כי הגוף נעשה צורה, שהגף שהיא כמכשירי מצוה לשלימות הטוב של הנשמה נעשית כנשמה כי מכשירי מצוה כמצוה, ומצילין תיק הספר עם הספר (שבת קט"ז פ"ב, ויעיון בסידור האר"י ז"ל במש"כ על לבד הנשמה הטהורה) ולהמתבונן בדבריי שכתבתי בענייי יראה כי משולבים המה כל הטעמים זה בזה, וגם הטעם שכ' האר"י הק' ז"ל בענין שיעור תיקון הזמן (אשר כנראה היה גירסתו כן בגמ') שנחלקו ב"ש וב"ה לענין נוח לו לאדם כו', להמעיין לעיל בס"ס י"ד, ובמש"כ באריכות בשירת דבורה בהפטרה לשבת חנוכה ד"ה ויראני את יהושע וגו', בפלוגתת ב"ש וב"ה דאזדי לשיטתם ושורשם, הלא עין חכם יראה כי אלו השבעה טעמים הולכים למקום אחד בפנימיות הדברים כולם כאחד מאירים כספירים. והמשכיל יבין) ובזה יש להמתיק טעם קריאת השם של תבר מגל, בהקדם דבריי שכ' בספרי באר חיים מרדכי על ברכי נפשי (קפי' קכ"ב) בזה"ל:

שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. אם האדם מעורר את הרבים לדבר טוב ועושה בשמחה יוכל היות כי יתעורר בזה שמחה זרה מסבת הכבוד שהוא המאסף מאגד ומעורר את הרבים. אילם אם הוא יתעורר מאחרים אשר אז אין בזה שום כבוד מדומה ומכל זאת יעשה בשמחת הלב, זה לאות כי היא שמחה של מצוה, נקיה מכל פניה, אך הנובעת מלב טהור לעשות רצונו ית"ש באהבה ובשמחה, וזה שאמר נעים זמירות ישראל שמחתי גם באומרים לי אחרים בית ה' נלך והמה הקוראים ג"כ ישמח לבי, כי אך בה' אעלוזה, ולבית ה' אלך ברגשי שמחה ובאהבה רבה, וזה שעמד לי אשר גם בעת כי בית ה' נלך היה נחשב לי כאלו עומדות היה רגלינו בשעריך ירושלים, וביאור הדבר הוא כי הזמנה לגוף המצוה לדבר שבקדושה לכ"ע מלתא הוא (סנהדרין מ"ח ובנ"י ז"ל שם ובטוש"ע או"ת סי' מ"ב) ואר"י אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אעפ"י

שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים נ' ובכמ"ד) ולפ"ז העשיה שלא לשמה הוי הכנה לשמה והזמנה לזה נחשב אך הזמנה למשמשי מצוה אשר במחלוקת שנויה, אם בזה הזמנה מלתא הוא או לא, ובזה יש לפרש הנאמר (בשמות י"ב) וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו, ופירש"י ז"ל אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה, יען כי כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו, אך לקיים מצות ה', ולזאת גם ההליכה שהיא הזמנה לגוף המצוה, כעשיית המצוה נחשבת והוא הנאמר (תהלים א') כ"א בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה, ואמר רבא (ע"ז י"ט) בתחלה נקראת ע"ש של הקב"ה, ולבסוף נקראת ע"ש, שנאמר בתורת ה' חפצו. ובתורתו יהגה יומם ולילה, כי לקיים הגיית התורה יומם ולילה כפשוטו הלא א"א, כי איכא זמני דמיכל ומשתי ושינה ועסק מו"מ (יעיון ר"ש ז"ל ריש פאה בשם הירושלמי) אך בקיימו פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה, שהוא בכל דרכיך דעהו (ברכות ס"ג) וכיון שכל פעולותיו הגופניות, מוגבלים להזמנה לעבוד את השי"ת, אשר מי שנוהג כן נמצא עובד את בוראו ית"ש תמיד כמבואר בטוש"ע או"ח סי' רל"א והוא הנרצה בדרשת רבא. בתחלה כלומר שעוסק בתו"מ שלא לשמה נקראת על שם של הקב"ה, שנאמר בתורת ה' חפצו, ולבסוף כלומר שעוסק בתורה לשמה נקראת על' שמו שנאמר ובתורתו ואז, כשהוא תורתו יוכל לקיים יהגה יומם ולילה, כי כל פעולות הגופניות אשר המה להזמנות ללימוד התורה ועשיית המצוות, כעשיית המצוות יחשב, ונמצא עוסק בעבודת מלכנו מלכו של עולם בכל עת. וזה שנאמר (תהלים קי"ט) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי. כי ע"י אשר אהבת לבי ונפשי אל תורתך. תורה הקדושה בעצם. יען שהיא תורת ה' ולא לשם סבה אחרת. היא שהביאני כי כל היום היא שיחתי כי כל מה שאעשה בהזמנה לזה כאהגה בתורת ה' יחשב. וזאת הכוונה יש להעמיס גם כאן יען כי שמחתו היה נקיה ברורה וזכה. אך לשם מצוות הליכת בית ה'. לזאת גם בהזמנת שדרך בעת כי בית ה' נלך, חשב לי ה' כאלו עומדת היה רגלינו בשעריך ירושלים ובשעה הזאת מצוות ראיה נתקיים. להתראות באור פני מלך חיים עכ"ל שם. ונתבאר כי פקידי ה' גם במכשירי מצוה משמחי לב. וזה היום שגמרו המצוה של חטיבת עצים למערכה היו שמחים. אמנם המגל היה אך מכשירים להחטיבה שגם הוא רק מכשירי מצוה וכנ"ל בשם הריטב"א ז"ל וא"כ המגל הוי אך הזמנה למשמשי מצוה אשר במחלוקת שנויה. אם גם בזה הזמנה מלתא היא. והוא דאמר רב מנשה דקרו ליה יום תבר מגל דייקא ופי' המהרש"א ז"ל ואין צריכין עוד אף למכשירי מצוה שהיא מגל כלומר להמגל שהיא אך מכשירי דמכשירי להחטיבה וא"ש ונתיישב דיוקי י"ג י"ד.

לעולם פותחין ומסיימין בכי טוב כאמרם ז"ל לזאת הסוגיא בכוונה שינתה הסדר שלא יבא מתי מדבר בראשונה, והרוגי ביתר באחרונה. אך פיה פתחה בשמחה שהותרו השבטים לבוא זב"ז. ושבט בנימין לבוא בקהל בשמחת מצוה של זיווגים והכנסת כלה כבמשנה ובחתימה מעין הפתיחה שפסקו מלכרות עצים למערכה ג"כ בשמחה של מצוה. והתחלת כריתת העצים למערכה, היה בחמשה עשר בשבט כמש"כ המהרש"א ז"ל בח"א (נ"ב שם יעו"ש) כי ט"ו בשבט ט"ו באב שניהם כאחד שוים. אשר פירות האילן מבין שניהם (כמש"כ. בדרושי מהרח"ו ז"ל בעץ חיים שם) תתחנט לטוב. תורה שנקראת טוב ועץ חיים ומיושב גם דיוק ט"ו וא"ש כל בעזהש"י

ויום טוב של חמשה עשר באב, הלא ידוע (כאשר ביאר הבני ישששכר ז"ל במאמריו ליום זה) כי הוא ראשית והתחדשות הטוב לשנה החדשה, והוא הנאמר בלשון חכמים ז"ל, לא היו ימים טובים לישראל, כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, כי בחמשה עשר הפתיחה, וביום הכפורים גמר החתימה לטובה ובזה אחתום המילה"ח באהבה, ובברכה, בכח התורה לכל טוב לך מעולם ועד עולם. חיים מרדכי

סימן עא

לרחומאי דנפשאי, בר אבהן. ובר אירייו, יאה ויאה בתורה חכמה ויראה כו' מו"ה יהושע נח נ"י גלבר ניאמץ.

ב"ק כ"ז ע"א, בפירש"י ז"ל ד"ה בעל החבית חייב, מפרש בגמ' יעיון בחי' פ"ה ז"ל מש"כ בזה, ובפשיטות נ' כוונת רש"י ז"ל דמפרש בגמ' טעמא דפתח בכד ומסיים בחבית, ויעיון בפירי"ח ז"ל למאי נ"מ כלומר מה צריך לדקדק בזה, ובשט"מ מש"כ בכוונת דברי הגאון ר"ח ז"ל.

שם ע"ב בתוס' ד"ה ושמואל אמר כו' אונס גמור לא רבי רחמנא. דהא בירושלמי פוטר אותו שישן ראשון כו', וכן בהגוזל בתרא גבי הניח להם אביהם כו'. אבל מם שהזיקו לא דאנוסין הן, ובמתני' נמי תנן כו'. רבותינו בעלי התוס' דייקו בלשונם הזהב, להביא עיקר ראייתם מירושלמי ולקמן קי"ב שהיא ראיה שאין עליה תשובה, דבאונס גמור פטור. ואח"כ כ' ובמתני' נמי תנן כו', כלומר דלפ"ז כיון דמבואר דאונס גמור פטור, ניחא לאמור דג"כ היינו טעמא דמתני' אבל לא להביא ראי' ממתני', ובזה מיושב מש"כ בשט"מ וז"ל תימה מה ראי' מביאים דאנוס גמור פטור, שאני החם שבעל החבית פשע שעמד ולא הודיע לבעל הקורה, ולכך פטור ע"כ, והניח בתימה ולפירושי א"ש ומדויק היטב לשון התוס' וכמובן.

גמ' שלח לי' ר"ח לר"נ כו' שלח לי' חסדא שם חסדא כלומר כיון דבבבל לא היו מוסמכים בשם רבי כבא"י איך קנסא קמגבית בבבל.
שם גמ' אלא שבור את שיניו פירש"י ז"ל כלומר קח בחזקה, אבל לא כפשוטו, והמליצו חז"ל זה בלשון שבור את שיניו כלומר לסתור טענותיו שאומר בפיו ומלבין דבריו בשיניו.
ט"ו ע"ב, גמ' לאחר ז' שנים נעשה עטלף עטלף לאחר ז' שנים נעשה ערפד כו' יעיון פירש"י ז"ל בעין יעקב שהביא תרגום ירושלמי על את העטלף ית ערפדא וכיון דערפד הוא עטלף א"כ מה הוא השינוי בכפלים לעטלף ואח"כ לערפד, ובערוך גריס כגי' זו, וגם הביא תי' יע"ש אמנם ר"ח ז"ל גורס צבוע זכר לאחר ז' שנים נעשה ערפד, ערפד לאחר ז' שנים נעשה קימוש כו' ואולי מטעם זה, וא"ש, ולגירסתינו צע"ק.
כ"ה ע"א בגמ' א"ה ואמור לו ואומרים. לו מבע"ל כו' קשיא, וידוע הכלל כי היכי דסליק בקשיא יש לה פירוקא אך ע"צ הדחק כי יש לפרש ואמור לו שיאמר לו כן בפני ב"ד, אך שהוא בדוחק מטעמא שכ' הפ"י ז"ל יע"ש.
שם ע"ב א"ל אביי מכלל דמחייב ר"מ אפי' נפשרה א"ל אין כו' כי בלישנא דרבה דמוקי במתכוין להורידה למטה מכתיפו, יש לפרש דנשמטה מידו, ונשבר בלא נתקל, וכמש"כ בשט"מ, ור"מ מחייב גם בנתקל, או כמש"כ התוס' די"ל דמתכוין להורידה הוי פושע טפי. אבל בנפשרה דהוי באמת אונס גם ר"מ פוטר, לזאת שאל בראשית אביי לרבה מכלל דמחייב ר"מ כו' לעמוד על דעת ושיטת רבו ולאחר שהשיב לו דס"ל דר"מ מחייב אפי' אזנה בידו אז הקשה אמאי אנוס הוא וק"ל.
שם צ"ד ע"ב ושאין מכירין יעשה בהן צרכי צבור. ואר"ח בורות שיחין ומערות כו' ואיפסקא הכי בטוש"ע חו"מ סי' שס"ו. אמנם הרמב"ם ז"ל השמיט זאת וצ"ע למה ומצאתי להגאון צבי ז"ל שם בחי' לחו"מ שעמד בזה, וכ' וז"ל:
והנה הרמב"ם באמת השמיט דין זה וצ"ל משום דמלתא דלא שכיח הוא בגזילת רבים שיהיו הגזילות קיימים. ותשובה מעלייתא לא נזכר בש"ס. ולא הביאה הרמב"ם כלל עכ"ל יע"ש. ובמש"כ בחי' לחו"מ סי' ל"ד סעי' כ"ט. אולם למש"כ בחי' הרשב"א ז"ל כאן בשם הראב"ד ז"ל ובשט"מ בשם המאירי דגם בחליפי גזילה הוי כגזילה קיימת יע"ש. אשר זה הלא שכיח הוא אין מקום לישוב זה וכמובן וצ"ל דהרמב"ם ז"ל לא ס"ל כסברתם. ויעיון בש"ס ב"ב ל"ה ע"ב ובתוס' שם ד"ה דתני ושם כ"ח ע"ב ובתוס' ד"ה התם. דהקשו דהלא אפשר בתשובה לעשות בהן צרכי רבים כדאמרי' כאן ובביצה כ"ט ותי' דלאו השבה ותשובה מעלייתא הוא יע"ש. ובסמ"ע סי' רל"א ס"ק לי"ד. והרמב"ם ז"ל בפ"ז מה"ג ובפט"ו מה' טוען ונטען פסק כהני פסקי דב"ב. ואולי לא ס"ל כתי' התוס'

ודחה סוגיא זאת מקמי סוגיא דב"ב. אמנם יותר נראה כי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' תשובה ה' י"א כ' וז"ל:

ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היו יודע לו יורשין יניחנו שבית דין ויתוודה ע"כ. אשר מפרשי הרמב"ם ז"ל לא הראו את המקור לדבריו שכ' יניחנו בבי"ד וגם מה יועיל בהנחתו בבי"ד לזאת נראה לפרש כוונתו שיניחנו בבי"ד, והמה יעשו בזה כדעת התורה לחפצי שמים לצרכי רבים. אשר מקור לשון חכמים מרפא. נובעת מזאת הסוגיא ומביצה כ"ט כדרכו בקודש. נרמז לפרקים על הלכה במלות קצרות בלשון צדיק ככסף נבחר. ולפום ריהטא נראה זה לנכון בדברי הרמב"ם ז"ל.

ב"מ כ"ב ע"ב. בפירש"י ז"ל בד"ה ה"ג אי דלית בהו סימן ברה"י מאי מכריז. כלומר כו' ובד"ה מכריז מקום. ואינו מכריז כו' אלא שם המקום כו' יעיון תוס' ד"ה אי ובשט"מ כאן בשם כמה ראשונים בביאור שיטת פי' רש"י ז"ל. ובפ"י זיל שכ' כי אך לשנא דמכריז מקום הכי דייקי ליה לרש"י ז"ל לפרש כן. אולם בשאר מקומות בסימן אי הוי מקום מתפריש כפשטא שהמוציא נותן סימן במקום דהא אמרי' לקמן בהדיא מ"ט דמ"ד כו' דא"ל כי היכא דאיתרמי לדידך האי מקום כו'. ולא אמרי כי היכא דלדידך מתרמי האי חפץ כו' והא דקמייתי הכא בגמ' ורבה אמר מקום לא הוי סימן אינו מדוקדק. עכת"ד הפ"י ז"ל יעו"ש בשט"מ בשם ראשונים בישוב דקדוק זה ומה שיישבו פירש"י ז"ל וכלל דבריהם כי רש"י ז"ל פי' מאי מכריז כפשוטו. וזאת הכריחו לפרש התשובה מכריז מקום, כי שם המקום מכריז. והתוס' פי' מאי למה מכריז כיון דליכא שום נתינת סימן וא"כ מתפרש התשובה מכריז מקום כלומר מכריז כיון דאיכא סי' המקום וכאשר ביאר בארוכה בהגהות חכמת מנוח דברי התוס' יע"ש ולאחר כ"ז הלא תבין מש"כ רש"י ז"ל ה"ג אי דלית כו' מאי מכריז אשר בכ"מ שכ' ה"ג שולל גי' אחרת והוא כי הגאון ר"ח ז"ל בפירושו כ' וז"ל וברה"י אמאי מכריז מכריז מקום, שהמקום הוא הסימן ע"כ ולשלול אותה גי' כ' רש"י ז"ל דה"ג מאי ולא אמאי שזה הקדמה לפירושו דמכריז המקום. אמנם הר"ח ז"ל גורס אמאי אשר הפי' הוא למה. לזאת פיר"ת. כתוס' ושאר ראשונים ז"ל וק"ל.

שם פ"ג ע"ב. שלח ליה ריב"ק כו'. עד מתי אתה מוסר עמו של א' להריגה. שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם. שלח ליה יבוא בעל הכרם ויכלה את קוציו כו' וכו' ואף ר"י ב"ר יוסי מטא כי האי מעשה לידיה. פגע בו אליהו. א"ל עד מתי כו'. הא דלא א"ל אליהו לראב"ש י"ל יען דראב"ש היה סובר כי לכלות קוצים מהכרם שרי להלכה. גם אם היה אומר אליהו, כתשובות ר"י נגד הבת קול. גם ראב"ש היה משיב לא בשמים הוא. אמנם אחר ששלח לו ריב"ק דחכמי ישראל הכריזו, יבא בעל הכרם ויכלה את הקוצים

אשר גם ראג"ש חזר מדעתו, והכי קיי"ל וכמבואר בטוש"ע חו"מ סי' שפ"ח. לזאת אח"כ א"ל אליהו לריב"ק לא בדרך הוראה וקביעת הלכה אך בדרך שאלה ועצה איך להנצל מזה וק"ל.

שם צ"ה ע"א. גמ' מסוגיא זו דשאלה ושכירות יצא פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' טוען שבש"ע חו"מ סי' פ"ח סעי' י"ט. מנה לי בידך הלוואה. להד"ם כו' "אבל חמשים דינרים יש לך בידי פקדון, ורוצח בו הרי זה מודה מקצת כו'. כמבואר במ"מ וב"י ז"ל שם ובבד"ה שם כ' בזה"ל:

ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחד הכי נקטינן כ"ש הכא שהרמב"ן השיב על הראב"ד. והה"מ ר' שדברי הראב"ד תמוהין עכ"ל. ומביאו הב"ח והש"ך שם בס"ק ל"ט כ' דדבריהן תמוהין דהרי הרמב"ן לא השיב על הראב"ד אלא במ"ש בטענו מנה מלוה ומנה פקדון כו' וכן ע"ז תמה ה"ה כו' אבל בהך דינא שהביא הטור והמחבר בשם הרמב"ם ז"ל כו' ס"ל להרמב"ן להדיא כהראב"ד כו' יעו"ש. ולגודל הפליאה על הב"י ז"ל שבתוך כ"ד שהביא דברי הרא"ש ז"ל בב"מ ודברי המ"מ. לכתוב בשמם והיפוך. נלע"ד כי אך טעור הדפיס יש כאן וכן צ"ל וכ"ש "היכא" שהרמב"ן ז"ל השיב כו' (ונתחלף בדפוס מן "היכא" "והכא" ואות י' פרחה באוויר ע"י אשמת המדפיסים). והפירוש הלא פשוט דאם בטענו מלוה והודה בפקדון. כיון דדעת הרמב"ם ורא"ש ז"ל כחדא קיי"ל הכי, כש"כ היכא שגם הרמב"ם ומ"מ חולקים חל הראב"ד ז"ל, כגון בטענו שניהם מלוה ופקדון והודה לו באחד מהם דפשיטא דקיי"ל דחייב. ולע"ד הוא האמת בישוב דברי רבינו הגדול הב"י ז"ל. והוא שלא הביא בש"ע דין השני בטענו שניהם כי זה נלמד מק"ו מדינא דטענו מלוה והודה לו בפקדון וכדאמרן.

שם ק"ט ע"ב בתוס' ד"ה מקרי דרדקי. פי' בקונט' משום דשבשתא כיון דעל על. לכך חשיב פסידא דלא הדרי, וליתא דרבא דגופיה אית לי' בפ' לא יחפור כ"א. דשבשתא ממילא נפקא כו'. וכן הקשו בב"ב שם יע"ש. וי"ל בישוב פירש"י ז"ל למש"כ התוס' בכריתות י"ד בשם הירושלמי בפ"ג דר"ה דד"ת עניים במקומם ועשירים במקום אחר. וע"י מה שלומד האדם הרבה עי"ז יבוא אל האמת והוא שאמר רבא בב"ב שם דמותבינן האי דגריס ולא דייק שבשתא ממילא נפקא. ע"י מה דיגרום טובא. אמנם היכי דאין זה דגמיר טובא. גם רבא ס"ל שבשתא כיון דעל על. ויעיון תוס' פסחים קי"ב ד"ה שבשתא. ויש סעד מדברי רבא דשם. כי גם הוא ס"ל האי סברא כנלע"ד פשוט ואמת בישוב דברי אא"ז רש"י ז"ל,

סנהדרין ד' ע"א. תוס' ד"ה כולהו ס"ל כו' ובפ' דם שחיטה כו' יעיון בספרי חידושי בי יאיר במש"כ בביאור כוונתם. ועתה ראיתי בהגהות מצפה איתן שעמד בזה. וציין לסוגיא דנזיר כ"ג שהיא מציון כהלכה יע"ש.

שם ע"ב ע"ב. יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש ואמאי רודף היא קארדפי לה לאמיה, וכפירש"י ז"ל והרדיפות משמים הוא. כדאמרי' בשבת ל"ב. שלשה בדקי מיתה כשעת לידתן שהוא שעת סכנה. וכמבואר שמה כמה טעמי על זאת השעה יע"ש ובירושלמי ס"פ בן סורר ובפ"ב דע"ז ובפי"ד בשבת ה' ד' מפני שאין אתה יודע מי הורג חת מי כלומר דשניהם רודפין זא"ז. לזאת שיא"ת עדיף. ובעודו במעי אמו אשר מחתכין אותו מפני חיי האם אין שייך לאמור דמשמיא רדפי אך לאמו כי הוולד מיית ברישא וכמבואר בנדה מ"ד וספ"ק דעירוכין. ויע"ש בתוס' ופירש"י ז"ל ובמג"א סי' ש"ל סק"ו דגם בישבה על המשבר אך מיעוטא דמיעוטא דיכול לחיות. ולזאת לא חלקו הפוסקים לענין נחלה יעו"ש. משא"כ בינא ראשו דאז י"ל דמשמיא רדפי אך לאמו. ויעיון פירש"י ז"ל כאן וברמב"ם ז"ל פ"א מה רוצח ה' ט' דנתן טעם גם ברישא מפני דהוי כרודף, אשר כבר עמדו בזה דמ"ש רישא מסיפא. שכ' שאם הוציא ראשו שאין דוחין נפש מפני נפש. וזהו טבעו של עולם. יעיון שו"ת גאוני בתראי סי' מ"ה ובנו"ב מהד"ת סי' נ"ט ובפת"ש חו"מ סי' תכ"ה סק"א שציין להחו"י סי' ל"א שכ' בישוב זה ובשושנת יעקב על חו"מ שם האריך בדברי הנו"ב ומהר"י פיק ז"ל יע"ש.

תמורה כ"ט ע"ב. גמ' והא מחוסר משיכה. בזונה עכו"ם דלא קניא במשיכה יעיון בפי רגמ"ה ושט"מ ז"ל דל"א הגי' דבמעות קניא דלגירסא זו מכוון לשון הרמב"ם ז"ל שבפ"ד מ"ה איסורי מזבח ה' י"ג עם לשון הגמרא ומיושב דקדוק רבינו הכ"מ יעו"ש.

שבועות י"ז ע"ב והא קמ"ל דכל קרובי עבודה עבודה. הדרשה דחז"ל במכילתא על ושמרתם את המצות אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה דזריזין מקדימין למצות, כ' הרדב"ז בח"א סי' תקכ"ט דאינו אלא אסמכתא. והאחרונים חלקו והוכיחו מתוס' מגלה ו' ע"ב וכמ"ד דא"מ עה"מ הוא מה"ת וכ"כ בפשיטות הפמ"ג באו"ח בסי' כ"ה במ"ז סק"א ה' יע"ש, ומזאת ההלכה דזר שהפך בצנורא חייב מיתה, אשר אי לא הפך בהו מיעכלי בתרתי שעי, והשתא מיעכלי בחד שעתא, מוכח ג"כ שהוא מה"ת, כי אין כאן אלא זריזות, אשר המצוה נתקיימה מקודם חד שעתא וקרובי עבודה עבודה גמורה היא מן התורה, ולזאת מצוה דזריזין עדיף ממצות ברוב עם הדרת מלך, כדאיתא בר"ה ל"ב ע"ב בהא דהשני מתקיע יעו"ש.

שם כ"ו ע"ב, גמ' אלא מצטער. בספר טל תורה תמה לפי' הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה"ש הי"א היינו שסובר שמותר לאכול אם מצטער הלא אומר מותר בכה"ת חייב קרבן. וע"כ דזה שב מידיעתו מקרי, וציין להוריות ב' לפלוגתא דרב ור"י, ולדברי המל"מ פ"ב משגגות והניח בצע"ג יעו"ש, עיי' בפיר"ח ז"ל שפי' וי"א כיון שמצטער עלי' אע"ג שאתה מודיעו לא פריש אפי' אם אכלו בשוגג כמו מזיד חשיב. וא"כ האי אומר מותר שאני משאר אומר מותר כי לא יפרוש גם לאחר הידיעה, כיון שמצטער והוי כמו מזיד, וכפי' הגאון ר"ח ז"ל וא"ש.

שם ט"ז ע"א גמ' כל שלא נעשית בכל אלו כו'. אתמר ר"ה אמר בכי אלו תנן, ר"ל אמר באחת מכל אלו תנן. ר"ה אומר וכו'. קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. איתבי' רבא לר"נ כל שלא נעשית בכל אלו תני באחת מכל אלו ובתוס' ד"ה תני באחת מכל אלו. תימה דמה דחקו להגי' וכו'. יש מהדיוק קצת דלמה לא כתבו התוס' זה בראשית על הא דאמר ר"נ באחת מכל אלו תנן דלמה צריך להגיה, אם די"ל דלאחר שכ' הגמ' דפלוגתתם בקדושה ראשונה וכו', מצאו מקום לתמיהתם ויותר נראה, בשנדייק עוד בקושית רבא לר"נ, כל שלא נעשית בכל אלו. והשיבו תני באחת מכל אלו, הלא זה אמר ר"ל בראשית באחת מכל אלו תנן, ונראה כמו דמצינו רבות פעמים. דמחולקים בגירסת המשנה, כן יש מקום לפרש גם הכא, דלפני ר"ה הי' הגי' בכל אלו, ולפני ר"נ הגי' באחת מכל אלו, ולא הגיה כלל במתני, ואין מקום לתמיהת התוס', אך מקושית רבא לר"נ כל שלא נעשית בכל אלו, כלומר דהלא הגי' במתני' בכל אלו. והוא לא השיב לו דהוא גרס באחת מכל אלו במתני' אך תני באחת מכל אלו. כלומר כי כוונתו באמרו באחת מכל אלו תנן, לא שכן גירסת המשנה לפני, אך להגיה באחת מכל אלו, לזאת יש בכאן מקום לתמיהת התוס'. ויעיון בהגהות הרש"ש מש"כ בזה, ולדברי א"א לומר כפירושו, ופי' התוס' מוכרח ושפיר יש מקום לתמיהתם מהא דאשכחן בכמה סתמי משניות דאית להו קדושה לעתיד לבוא.

ויצאו דברינו בקדושה ואחתום באהבה חיים מרדכי

סימן עב חסד

מעשר שני פרק ה' משנה ב'.

כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד. ואי זה היא תחומה אילת מן הדרום. ועקרבה מן הצפון. לוד מן המערב והירדן מן המזרח. ומשרבו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה. ותנאי היה הדבר שאימתי שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה. ר' יוסי אומר משחרב ביהמק"ד היה התנאי הזה, ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש

יחזור הדבר לכמות שהיה רעיון בפי' הרע"ב ותוי"ט ז"ל. וזאת המשנה נשנית בר"ה ל"א ע"ב. ביצה ה' ע"א. ובמשנה וגמרא יש להתבונן וליישב ח"י קושיית ודיוקים.

א) לשון חכמים ככסף נבחר. לקצר גם במלה אחת ובמהלך יום די. וכ"ה לשון הרמב"ם ז"ל בפ"ט מה' מע"ש והוספת מלת אחד. ששנו חכמים בלשון משנה. טעמא בעי. ב.) בציון המקומות שבמשנה, אילת מן הדרום, ועקרבה מן הצפון, ובגמ' שם הגי' אילת מן הצפון, ועקרבה מן הדרום, אם כי יש שהגיהו בגמ' כבמשנה, לא כן דעת הפ"י, וצל"ח ז"ל שם, והפ"י כ' ליישב שהוא מחלוקת דתנאי ואמוראי, וע"ז כ' הצל"ח, ואני תמה איך שייך בזה מחלוקת, ואיך אחד מהתנאים יאמר על דרום צפון ועל צפון דרום, ולאחר ישובו של הצל"ח, מסיק בעצמו לאמור, וידעתי שהוא דוחק קצת ומוטב לסבול דוחק זה, מלומר שיחלוקו בדבר, שהוא נראה בחוש, ושיאמר אחד מהם על ימין שהוא שמאל. ג.) גירסתינו שלפנינו בגמ' שם, דתניא במקום שהוא משנה, אם כי הט"א ועוד ממפרשים הגיהו דתנן במקום דתניא, ויש סעד לדבריהם מגי' הגאון ר"ח ז"ל בר"ה שם דתנן בפ' האחרון במע"ש כו', אמנם הפ"י וצל"ח חתרו ליישב הגי' של דתניא יעו"ש. ד.) בכ"מ אנו רואין כי קדום מזרח למערב. וגם בקרא ממזרח ועד מערב ולמה כאן במשנה הסדר, לוד מן המערב והירדן מן המזרח. ה.) הקשה הצל"ח למה תקנו תקנה זו ברבעי, ולא תקנו במע"ש ג"כ שיהיה עולה לירושלים מהלך יום, יעיון צל"ח ביצה שם, וכאן במשנה ראשונה מש"כ בישוב זה. ו.) התקינו שיהא נפדה ו' ודקדק התוי"ט בלשון התקינו, הא לא הוה אלא בטול ועקירת תקנה הראשונה. ז.) הקשה התוי"ט על פסק ולשון הרמב"ם ז"ל בפ"ט מה' מע"ש ה' ה' ענבים כו' לעטר כו', ומשחרב בית המקדש נפדה אפי' סמוך לחומה, שפסק כר' יוסי ולא כת"ק הלא קיי"ל ה' כר' יוסי מחברו, ולא מחביריו. ח.) באיזהו סברא פליגי ת"ק ור"י, יעיון תוי"ט מש"כ בישוב אלו שני הדיוקים. ט.) ומשרבו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה, שפירשו הרמב"ם ורע"ב ז"ל, אפילו כרם סמוך לחומה ולמה במשנה נחסר לשון אפילו י.) בלשון הרע"ב ז"ל, מתוך שיאכל כל אדם נטע רבעי שלו, יתמלא השוק שאר פירות, שעמדו על הלשון של שאר פירות, ובמלאכת שלמה במשנה בשם ר' יהוסף ז"ל כ' בזה יעו"ש. ובירושלמי הלשון אפי', דבר קל היה מעטר את השוק. אשר זה הלשון צריך ביאור. י"א.) הקשה הצל"ח בביצה שם ד"ה ואר"י מ"ט כדי לעטר וכו', וז"ל הא דהוצרך להביא מימרא דר"י היינו משום דאי לאו מימרא, כו' כו', שעכשיו שידענו טעם התקנה כו' כי נתבטל הטעם, אפ"ה הוצרך ריב"ז להתיר בפירוש, ש"מ שצריך מנין אחר להתירו, ואמנם במס' ר"ה ד' ל"א שהביא ג"כ הך דר"י לא ידעתי למה, וכן ק' לי מה דמסיים כאן מאן חבירך ריב"ז כו' וכאן בסוגיין

מאי איכפת לן, אם היה ריב"ז המתיר, אחד מחביריו של ר"א כו. וצ"ל שאגב שיטפא של הסוגיות השוה אותן עכ"ל. אם כי בגי' הר"ח ז"נ וא"ל תלמידיו לר"א כבר נמנו חבירך והתירו לפדותן בכ"מ, טעמא דנמנו כו' נראה דלא גרס בביצה מאן חבירך כוי, אולם גירסתינו צריכין ליישבה מקושית הצל"ח. י"ב.) הלא חזי' לב"ש בפ"ק דיבמות, י"ד למ"ד עשו, דס"ל דמחדדי טפי עדיף מרובא, וזה היה גם שיטת ר"א בפלוגתא דתנור עכנאי (ב"מ נ"ט) עם חכמי ישראל, והוא הנאמר בירושלמי (הובא ברש"י ז"ל שבת ק"ל ובתוס' נדה ז' ע"ב) דר"א מתלמודי שמאי היה כלומר לילך בשיטתם, כאשר ביארתי בספרי שירת דבורה בהפטרה לשבת חנוכה יעו"ש באריכות. וא"כ כיון דדעת ר"א היה דלא יתבטל התקנה גם השתא, ולזאת בקש להפקירו, מה זה שא"ל תלמידיו כבר נמנו חבריך עליו והתירוהו. הלא ר"א לשיטתו בכחו לחלוק גם על רבים. י"ג בגמ' ר"ה שם רנב"י מ"ט לא אמר כר"פ, א"ל אי ס"ד כוי רבו הוה, ואידך כיון דתלמידים הוו, לאו אורח ארעא למימרא ליה לרביה רבך, צריך הסבר, איך מפי לשון חז"ל יצא שם חבר במקום רב. י"ד. היום תרועה בר"ה שם בענין לשון של זהורית כ' וז"ל. תניא בראשונה כו' התקינו כו' יש לחקור מהו הטעם של התקנה אם מפני שלא יהיו שמחים כשהלבין כו' שיהיו ישראל נכנעים וחרדים שמא לא נתכפרו או טעם התקנה שלא יהיו עצבים כו' שלא יתר מזלייהו, או הטעם משום שניהם, ויש פנים לכאן ולכרן, ולא מצאתי הכרע מספיק לזה, גם לא ראיתי ברמב"ם ז"ל פ"ג דעבודת יוה"כ דהזכיר תקנה זו, וצ"ע עכ"ל. חקירתו לפשוט. ט"ו.) בירושלמי (כאן ר"פ) זונא שאל לרבי, מה נתני כרם או נטע רבעי, אמר לון פיקון שאלון לר' יצחק רובא דבחנת ליה כל מתניתא נפקין ושאלין ליה, א"ל קדמיא כרם רבעי, ותנינא נטע כו', והקשה התוי"ט. אמאי השיב רבי לזונא, שישאל לר' יצחק שהמשניות בחונות ומצורפות אצלו, והרי רבי חברם, ואם הוא לא ידע ר' יצחק מנא ליה, יעו"ש. ובירושלמי שם מסיים ר"ז מקבל לסבייא דהוון ביומא דר' יצחק רובא, דלא בחנון ליה כל מתנייתא מיניה טעם הקפדתו של ר"ז צריכין להבין. ט"ז כ' עוד התוי"ט דקשיא למה קתני פעם כרם. ופעם נטע, גם לתן טעם למה, דקדמיא כרם ותנינא נטע. טו"ב ר"י אומר משחרב ביהמ"ק היה התנאי הזה, כ' התוי"ט ק"ק דהיתה התקנה הזאת הוה ליה למימר. י"ח.) בירושלמי אמר ר' אחא, זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. דכתיב ודם ענב תשתה חמר, ואת אמרת הכין, להבין איך נלמד זה מהקרא דדם ענב וגו' יעיון בפני משה, גם לפרש הדברים של ואת אמרת הכין. בדר להשוות דברי הירושלמי עם כל דברי חז"ל הנאמרים בבבלי, מדרשים, וזוהר

ות"ז הקדושים, כי ביהמק"ד וירושלים שלעתיד יבוא לנו משמים. אשר כל דבריהם המה דברי א' חיים.

לתקן כל חי בעזהש"י. בדרך פרד"ס נלע"ד דהנה ידוע כללא דחדית לן הט"ז באו"ח סי' תקפ"ח יו"ד קי"ז. דדבר המפורש בתורה, אין כח ביד חז"ל לאסור. אך כשאינם עוקרים כל הדבר. ולזאת בשופר ולולב ביו"ט לא גזרו שלא לעקור כל המצוה אך בחל בשבת וכן מילה בשבת אשר דרשו חז"ל (שבת קל"ב) וביום אפי' בשבת יעו"ש. ובכן במעשר שני שמפורש בקרא (זבחים י"ד) וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו וגו'. ונתת בכסף וגו' לפדותו. ואפי' סמוך לחומה פודאהו כבמשנה לעיל (פ"ג ז' ח') ותקנתם במהלך יום, אך להעלותו ולא לפדותו. לא רצו לעקור זה במע"ש. דמפורש ההיתר של לפדותו בקרא. וכן משרבו הפירות דהתקינו שיהה נפדה דווקא אפילו סמוך לחומה מבלי להעלותו כלל. וקרא הלא מפורש ואכלת לפני ה' א' וגו' לא ראו בזה לתקן נגד המפורש בקרא, משא"כ בכרם ונטע רבעי, שאיני מפורש בקרא. אך דנלמד בגז"ש קודש קודש ממע"ש (כבקידושין נ"ד ע"ב) מקרא של (ויקרא י"ט). ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש וגו'. כמעשר שני שכתוב בו (שם כ"ז) וכל מעשר הארץ וגו' הוא קודש לה' מה מע"ש אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה כן (לשון פירש"י שם) וגם החולקים בזה על הט"ז (אשר המה רבים והדברים עתיקין. וגם ני בעניי בספריי כ' בזה בכמ"ד) מ"מ גם המה מודים דדבר המפורש בקרא חמיר מהנלמד בגז"ש וכמש"כ הרמב"ם ז"ל לענין דרוסה הובא בט"ז יו"ד סי' כ"ט יעו"ש. וכיון דלהתקנה של לעטר שוקי ירושלים בפירות היה די בכרם רבעי ונטע רבעי לא רצו לעקור גם במע"ש המפורש בקרא להעלותו או לפדותו. וכמובן ומיושב קושית הצל"ח (ולקמן עוד ישוב לזה) שהיא דיוק ה'.

הד ככללא דיחיד ורבים ה' כרבים. כן כלל ידוע דאין הלכה כתלמיד נגד הרב ובכן י"ל דגם ושם האחד ר' אליעזר, דס"ל כב"ש דבמחדדי טפי עדיף גם יחיד מרובא, בהצטרף לזה, אשר בין הרבים. המה גם מרבותיו, בזה גם ר"א מודה דאין בכח יחיד לחלוק, והוא שאמרו לו תלמידיו, רבי כבר נמנו עליך חבריך והתירוהו, וכ"ת בכחך לחלוק גם על הרבים. מאן חבריך ריב"ז, אשר היה רבך ובכגון דא רבים, ורבו גם אתה מודה וכן באמת עשה כדבריהם, ולזאת הוכרח ומאן חבירך ריב"ז לבוא גם בסוגיא דביצה – ובהא דר"א בקש להפקירו לעניים. כ' הט"א, דגם בזה סובב והולך לשיטתו לפסוק כב"ש בפ"ו דפאה, דהפקר לעניים הפקר, ובהגהות מצפה איתן בר"ה שם פקפק בזה, דר"א כב"ש, אך היכי דמחמירין ולא לקולא יעו"ש. אולם י"ל דזה דווקא בדאורייתא, וכיון שהולך בשיטתם לחומרא בדאורייתא, דמשוה רובא וחריפי כשווין (כאשר נתבאר

בתשו' לעיל סי' י"ד) וספיקא דאורייתא לחומרא, ממילא בדרבנן אזלי' לקולא ומהטעם שאמר ר"י כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, מפורש עוד יוצא שהוא רק מדרבנן וגם אין לו עיקר מה"ת (ולזאת אין כאן מקים גזירה, של הטעם מהרה יבנה המקדש, כנאמר בביצה שחמיר כעין דאורייתא יעיון בצל"ח שם בביצה ד"ה ר"א וריש כו' מש"כ בזה ותבין) וכפירש"י ז"ל בד"ה היה עולה, רבנן גזור בכל מהלך של יום כו', כדי לעטר שוקי ירושלים יעו"ש והוא שהובא טעמא דר"י גם בר"ה, בתור הקדמה, למה שבקש ר"א להפקירו אך לעניים כב"ש, יען כי היא אך תקנת דרבנן, שאין לו עיקר מה"ת וכמובן – בספר חוט המשולש הובא דברי החת"ס שהאריך לבאר, כי לאחר הסתלקות הרב, אז מוח התלמוד יעלה מעלה עד שיוכל להגיע למדרגת רבו, ובספרי שער נפתלי בהפטרה לפ' תבא, כתבתי בזה והבאתי מר"ן ז"ל ריש סוכה דאין ה' כתלמיד נגד הרב, נאמר אך בחייו. אשר הרב שמת דעתו, משא"כ אח"כ ה' כבתראי יעו"ש (ובחו"מ סי' כ"ה ברמ"א ז"ל) ולדברי החת"ס יש עוד טעם נוסף לזה, כי לאח"כ מוח התלמוד יש לו עניה ביותר מבחיי הרב ומגיע למדרגת רבו. וכ"כ בתי' פ"י ז"ל בר"ה שם דנעשה אז לתלמוד חבר (מ"מ בזה אשר ריב"ז רבו מאז, עם הרבים, גם ר"א בכגון דא לא יחלוק, ועוד כי כבר נמנו חבריו עליו והתירוהו אשר אז לא היה ר"א במדרגת רבו ריב"ז, וכיון שהותר הותר והבן) וכיון דלאו אורח ארעא למימרא ליה לרביה רבך, קראו לריב"ז חבירו, ודבר אמת בפיהם, כי ר"א עתה היה במדרגת ריב"ז שבחייו בזה העולם וכביאור החת"ס בדברי טעם. ומיושב דיוקי י"א. י"ב. י"ג.

בירושלמי פ"ט דשבת ה' ג' וביומא פ"ו ה' ה' אמרי' בראשונה היו קושרין אותו בחלונותיהם, ויש מהן שהיה מלבין ויש מהן שהיה מאדים והיה מתביישין אלו מאנו, חזרו להיות קושרים כו' ומדלא אמרו בירושלמי כשהיה מלבין היו שמחים, אך דכשהיה מאדים היה מתביישין אלו מאלו. מבואר בעיקר טעם התקנה היה, שלא יהיה עצבים כשוא הלבין שלא ליתרע מזלייהו, ושלא יתביישו, ונפשט מקירתו של היום תרועה, כי מירושלמי דשלא לאפושי פליגתא עדיף) יש הכרע ונשמע לפרש גם בדעת הבבלי כן, ומש"כ הי"ת שלא ראה ברמב"ם פ"ג דעבודת יוה"כ דהזכיר תקנה זו, לא הבנתי, דהרי שם ה' ז' כיצד היה עושה חולק לשון של זהורית שבקרניו, חציו קושר בסלע, וחציו קושר בין שתי קרניו כו' שהיא תקנה האחרונה, אך שלא ביאר טעם התקנה כדרכו בקודש להעתיק אך את ההלכה בקצרה. ונתבאר דיוק י"ד.

והנה דורשי נוטריקון אמרו כי ר"ת של אלו ד' מקומות אילת, עקרבה, לוד, הירדן, המה נרמזים בקרא של אעלה אל ירושלים ולדבריהם יש לרמז שיהיו משולבים, עם ר"ת

של אתרוג ערבה לולב הדס, אשר גם המה מוליך ומביא לארבע רוחות, לעצור רוחות רעות, ולמי שארבע רוחות שלו (סוכה ל"ז) ומנהג ישראל תורה היא, בסדר הרוחות דרום, צפון, מזרח, מעלה מטה מערב (כדעת האר"י הקדוש ז"ל הובא במג"א בה"ט סי' תרנ"א) אשר ידוע הנרמז בהם, דרום חסד לאברהם, צפון פחד יצחק מזרח תפארת יעקב, מערב יוסף הצדיק, וחז"ל על ויבא יעקב שלם אמרו (שבת ל"ג ובילקוט שם) שלם בגוף בממון, בבנים בתורה, אם כי בכלל אלו הדברים היו בכל אבות הקדושים אמנם בפרט היו מצוינים אברהם שלם בתורה, כמפורש עליו בקרא (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' מצותי ותורותי, כי קיים אברהם אבינו כל התורה כולה (משנה שלהי קידושין) וקיים אפי' ע"ת, שנאמר תורתי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה (יומא כ"ח) ובראשית הבריאה נאמר ויאמר א' יהי אור ואחז"ל (מד"ר שם) זה אורו של אברהם, כי נר מצוה רמ"ח מ"ע במספר אברהם, ותורה אור אשר ה' ברך את אברהם בכל, בהיותו בן נ"ב (במספר בכל) שנים האיר זריחת שני אלפים תורה כאמרם ז"ל (ע"ז ט') שלם בגופו זה יצחק, שנאמר בעקידה ואל תעש לו מאומה, אל תעש בו מום (ב"ר ופירש"י ז"ל שם) ויצא מעקידתו שלם בגופו, שלם בבנים זה יעקב שהיה מטתו שלימה עם י"ב שבטי י', שלם בממון זה יוסף כנאמר וילקט יוסף את כל הכסף וגו' (כסף במספר יוסף עם האותיות) ועי"ז ויכלכל יוסף וגו' (בראשית מ"ז) ובתוס' זוה"ק (לספר במדבר קנ"א) שבעה יומין עילאין ברא קב"ה בעלמא, ועלייהו שתיל ובני עלמין, הה"ד כי ששת ימים עשה ה' וכו' ברא קב"ה בארעא שבעה זכאי קשוט, לקיימא לין ולאנהרא לון כל חד וחד לקבל יומיה כו' ואינון אבהן דעלמא אברהם יצחק יעקב יוסף משה אהרן דוד כו' יעו"ש בנועם אמרי קודש. וימי השבוע א' ב' ג' ד' המה משולבים עם מדות הקדושות של אברהם יצחק יעקב ויוסף ולכל מדה ומדה מיוחד יום אחד, והמה כרם בית ישראל אבית שלשה לכל בית ישראל שנקראו על שמם, בני אברהם יצחק ויעקב, ובכלנותם גם יוסף עמהם, כנאמר (תהלים פ') נהג הנחן יוסף ופירש"י ז"ל כל ישראל נקראים על שם יוסף כי', וכולם נכללים במלכות בית דוד הנרמז בשם ירושלים עיר הקודש, וכאמרם ז"ל (ברכות מ"ח) דוד תחן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, כי ישראל ירושלים ודוד המה לאחדים כאשר ביארתי לעיל בסי' א' יעו"ש. וזה אור הצפון בלשון חכמים ששנו בלשון המשנה. כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום "אחד"' דייקא כדרשתם ז"ל אחד המיוחד (יומא ל"ד) כן לכל אחד ואחד מאלו ארבעה, יום אחד המיוחד במדתו לכל צד, ומונה והולך אותם אחת לאחת, אילת מן הדרום, לשון נופל על לשון של אילת אהבים, שהוא אברהם אוהבי (ישעיה מ"א) חסד לאברהם, שהוא חסד א' כל היום, ועקרבה מן

הצפון, כי פחד יצחק גבורה דקדושה, בשורשה, היא מקור השירה ושמחה, אמנם מצפון זהב יאתה, אשר דינים מתערין מינה ובאתפשטותא מטה מטה, ספסופא דדהבא הידוע, שהיא בחי' עקרבה, לוד מן המערב הרומז ליוסף, כי נאמר וישראל אהב את יוסף וגו' כי בן זקונים הוא לו, ופירש"י בשם חז"ל, שהיה זיו איקונין שלו דומה לו אשר יש להמתיק זה עוד יותר, להנאמר בזוה"ק (וישלח קע"ו) ועל דא שכינתא מתקטרא באברהם יצחק יעקב ויוסף, כחדא אינון ודיוקנא חדא להו הדא הוא דכ' אלה תולדות יעקב יוסף ואחז"ל וכ"ה בתוס' לזוהר (בראשית ט' ע"א) על האבות דכלהו אקרון זקן ואברהם זקן, ויהי כי זקן יצחק, ועיני ישראל כבדו מזוקן, וזה כי בן זקונים הוא לו כי באור פני יוסף הצדיק, ראה דיוקנא קדישא של כל הזקנים כי דיוקנא חדא להו, ולזאת מערב שהוא לשון עירוב, רומז ליוסף כי בדיוקנו עירוב, כל דיוקני אבות הקדושים, וידוע אות ו' רומז לסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, להקים מעפר דל, וזה הנרמז בשם לו"ד אתוון של דל, עם אות ו' באמצע המחלקת ביניהם לעשות מן דל שני פעמים טיב (אמרו ליוסף הצדיק כי טוב בכפלים, "טוב" שנים פעמים, שהיה ביחד עם אביו ישראל סבא קדישא), והירדן מן המזרח, זה יעקב שנאמר בו ויזרח לו השמש, וכן המזרח עם ד' אתוון של מזרח, במספר ירדן והוא אשר אמר כי במקלי עברתי את הירדן, והרוקח ברמזי שה"ש כ' על נרדי נתן ריחו, שהוא אתוון של נדרי, ונאמר וידר יעקב נדר, אשר ירדן בו נדרי, ובו נרדי נתן ריחו, זה יעקב שנאמר בו ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ובפשיטות יש מקום לפרש חילוף הגירסא הנאמר בברייתא אילת מן הצפון, כי באמת היתה בדרומה של ירושלים, כבמשנה אילת מן הדרום אך כנגד דרומה של ירושלים, אילת לצפונה, ולפרש בברייתא אילת מן הצפון, כלומר מאילת לירושלים, היא מצפין לדרום. וכן ועקרבה מן הדרום, מעקרבה לירושלים היא מדרום לצפון, אמנם זה טעמא בעי לחילוף הלשון שבברייתא מהמשנה. דייקא באלו שני הקצוות, ויונעם להאמור, ולהודיע כי למעלה בפנימיות כולו חסד ורחמים אשר נשירה ונזמרה גבורתך, שמה גם המה אך שירה וזמרה, אמנם למטה ובלבושים צריכין לכוללם יחד שמאל בימין וימין בשמאל, ולזאת בברייתא שהוא בתי בראי הוחלף מלשון המשנה, אתוון דנשמה בתי גוואי, באלו שני הקצוות דרום וצפון, ימין ושמאל, להורות ולרמז על התכללם, גם יחד, ומה עמקו מחשבת חז"ל ברמיזת לשונם (וברמב"ם ז"ל לא הובא שמות התחומין שבמשנה, אך ההלכה של מהלך יום, כי בנגלה ומה דהוה, אין נ"מ מזה להלכה, ובמשנה נאמרים ונרמזים אך לפנימיות הדברים, כידוע ממהרי"ק ז"ל, דצריך לדקדק בדברי התוס', יותר מבדברי הגמ' מהאי טעמא כי יסוד לשונם ודבריהם, על פנימיות התורה המה בנוים) ודבריהם אשר המה דברי א' חיים

וכאשר נאמר בזוה"ק (פנחס) ויעקב אתער וחמי לאברהם מתתקן בגיסא אחרא, כדין אחידן תרווייהו ביה ביצחק, דא מהאי סטרא ודא מהאי סטרא, ולא יכלין תוקפוי לנפקא לבר כו' יעו"ש. כן הכא רבינו הקדוש שנה בלשון המשנה, דרום שהוא חסד לאברהם בראשית, ומזרח שהיא רחמים ליעקב באחרית וצפון, ומערב. הרומזים לחשכת הדין ביניהם, להפכם ולהמתיקם, ושיתכלל גם המה בחסד ורחמים. והמשכיל בכל זה יבין. ומיושב דיוקי א'. ב'. ג'. ד'. וכמובן.

הט"ז באו"ח סי' תר"ע) כ' דמצינו בספר הזוהר על פסוק מה יש ליכי בבית שאין הוא ית' עושה נס ליתן ברכה, אלא במה שיש כבר בעולם. ואפילו היא דבר מיעוט ואז הוא י"ת נתן ברכה להרבות המעט עכ"ל. והוא שתקנו חז"ל לעטר שוקי ירושלים בפירות. כי בציון וירושלים, שם צוה ה' את הברכה לכל בית ישראל ולעולם. וירושלים של מטה מכוון נגד ירושלים של מעלה וכאמרם ז"ל (תענית ה') על ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו. וכשמעטרין בפירות שוקי ירושלים שלמטה בזה ממשיכין השפע וברכה מירושלים של מעלה, לפירות שבעולם הזה. והוא הנרמז בלשון הירושלמי, אפילו דבר קל היה מעטר את השוק. כדברי הזוהר שיש על מה לחול ברכה העליונה וזה יש להעמיס גם בלשון הרע"ב ז"ל (ע"ד שכ' התומים בכללי תקפו כהן ס"ק קכ"ד כי לחכמים וקדושים מהשי"ת לשונם. גם בלא כוונת הכותב שיהיה מקום לפרשם בפירושים רבים וברמזים) על כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות. מתוך שיאכל כל אדם נטע רבעי שלו יתמלא השוק שאר פירות כלומר כי יתמלא השוק משפע העליונה עם שאר פירות שאדם אוכל בעולם הזה. וזאת הברכה עוד יותר כחה, בכרם ונטע רבעי שנאמר בו (ויקרא י"ט) יהיה כל פריו קודש הלולים לה'. אשר בזה מקור הלימוד לברכה לפניהם ולאחריהם (ברכות מ"ה). ונאמר עוד ובשנה החמישית וגו' להוסיף לכם תבואתו. ופירש"י ז"ל שבשכרה אני מברך לכם. פירות הנטיעה הרי שנאמר בזאת המצוה (ובזה יש לנו טעם נכון שתקנו חז"ל זה אך בכרם ונטע רבעי ולא במע"ש ומיושב קושית הצנ"ח שבדיוק ה') כי גדול כחה להוסיף שפע וברכה וסמוכין מן התורה. יברכך ה' וישמרך. כי להברכה מוכרחין גם לשמירה. שילך אך למקום קדושה ולא חלילה... ועל אמרם ז"ל (בכמ"ד) היינו טעמא, דשופר לולב ומגלה, שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר אשר לפשוטו נאמר בזה קושיות הרבה. (בפרט להסוברים, וקיי"ל כוותייהו באו"ח סי' ש"מ דאין רה"ר דאורייתא, אך בששים רבוא בוקעים בה. ועיירות כאלו מועטים המה בעולם) וישובים. ובפנימיות הדברים כ' האר"י הקדוש ודו"ד הברית כהנת עולם ועוד בספרים קדושים ז"ל, כי עיקר חששת חז"ל היה, כי ע"י קדושת שבת אשר רב הוא עד מאוד. ובהצטרפות אלו המצות

דתקי"ש לולב ומגלה, המסוגלים לאור גדול והשפעה רבה שלא יעבירנו ד"א ברה"ר כלומר חוץ ממקום הקדושת לס"א שנקראת רה"ר אחיזת האומות. אך בב"ד ביבנה וכדומה, וביחוד בעיר הקדושה ירושלים. שהיו דלתותיה נעילות (עירובין) כלומר כח בי"ד הגדול וחומת ירושלים, כי רב הוא להגביל השפעתם, אך למקום קדושה וזה אך במצות רוחניות שופר לולב מגלה (ר"ת של"ם. לבוא כל הטוב שלם אך ליעקב) אשר לא כן במצות גופניות של אכילת כרם רבעי נטע רבעי, אשר בזה יש יותר אחיזה לסט"א גם בירושלים, החכמים עינם בראשם לראות כי משרבו הפירות למטה ונתרבה בזה השפע גם מלמעלה, עד שגם לעשו ושאר כחות מסט"א שנקראו רב יש יניקה (כאשר אמר עשו יש לי רב וכידוע). לשמור את זה התקינו, ועשו בזה תקנה גדולה כי אך על בית ישראל יבוא ברכת ציון וירושלים שיהא נפדה סמוך לחומה כפי' הפשוט אפילו סמוך לחומה ונחסר מלת אפילו שיהיה גם מקום לרמז הטעם. למען כי השפע מירושלים של מעלה יהיה מוגבל אך תוך וסמוך לחומה. ותנא אקרא קאי שנאמר והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. כי בקצוות ימין ושמאל שיש אחיזה לעשו וישמעאל (יעיון שבת קמ"ו, ובזוהר מבואר זה בכמ"ד. ובביאורי לשירת הים כ' כי הים רומז לאבות הקדושים. ה' זה אברהם שניתוסף בו אות זה לקריאת שם אברהם מימין מ' זה יצחק בן ארבעים שנים אשר בן ארבעים לבינה מדת יצחק משמאל יעקב ישראל, אות י' שבאמצע הים). מאוד מאוד צריכין חומה ושמירה לשפע וקדושה העליונה. לאמור אך עד פה תבוא. ויבאו בני ישראל דייקא הנרמז באות י' של בתוך הים. שהוא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה. מראשית ועד אחרית לקדושה.

ר' יוסי אומר משחרב ביהמ"ק היה התנאי הזה. ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה. בטעם התנאי שהיה בדבר שאימתי שירצו יחזור כו'. כ' התוי"ט וז"ל דחששו המתקנים שמא אותו המנין שיבוא אחריהם לא יהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין. ותנן בפ"ק דעדיות אין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין לפיכך המתקנים עצמן הטילו תנאי בדבר, להחזיר לכמות שהיה לכשיתבטל הטעם, דהשתא המתקנים עצמם, הם המבטלים התקנה בהתבטל הטעם עכ"ל ולפ"ז י"ל דר' יוסי ס"ל, דבזמן שביהמ"ק היה קיים, לא פסיקא, דלא יהיה ב"ד אחריהם, גדול להם בחכמה ובמנין, ויש בזה ספק וגם ס"ס. שמא לא יתרבו הפירות ושמא יהיה אז הב"ד גדול מהם בחכמה ובמנין, וס' או ס"ס ובתקנתא דרבנן (אשר בכגון דא גם לכתחלה א"צ לברר ולתקן כמבואר ביו"ד ק"י בכללי ס"ס ובאחרונים יעו"ש) לא איצטרכו לתנאי אך לאחר שחרב ביהמ"ק בעו"ה אשר ר"א הגדול אומר (בשלהי סוטה)

מיום שחרב ביהמ"ק שרו חכימיא למהוי כספריא כו', וא"א לאחרונים להיות כראשונים (פירש"י ז"ל שלהי פ"ב דר"ה) אז היה מקום להתנאי כשיבנה בית המקדש יחזור לכמות שהיה אם כי אז באפשרות שיהיה ב"ד גדול מהם בחכמה ובמנין, מלבד מש"כ התפארת ישראל דהוצרכו לתנאי, שלא יהיו נראים כמבטלי דברי ב"ד הקדמונים, י"ל עוד בטעם התנאי, לחזק האמונה הטהורה - כדמצינו כן לפרקים בטעם תקנת חז"ל - כי תומ"י לבחורבן הבית היה התנאי על הזמן שיבנה ביהמ"ק, להאמין ולחכות בכל יום ויום, לביאת משיח צדקינו ובנין בית מקדשינו משמים - ובטעם פלוגתא דת"ק ור"י מלבד מש"כ בזה התוי"ט, י"ל עוד להאמור דכשרבו הפירות חשש הת"ק, כי עי"ז שתתרבה השפע, ילך גם חוץ לחומת ירושלים, להאומות, ויש בזה משום לא תחנם, אשר לדעת ר' יהודה (בע"ז כ' וכן פ' הרמב"ם ז"ל) אסור לתן להם מתנת חנם, ואם דאין בזה אך גרמא, י"ל דת"ק ס"ל כר"ש (פסחים כ"ט וכמ"ד) דדבר הגורם לממון כממון דמי, אמנם רבנן דר"ש, אשר סתם ב"פ דר"ש בזה המה ר' יהודא ור' יוסי (יעיון רש"י ז"ל תמורה ל"ג ע"א) כי ר"מ ס"ל בהא כר"ש (ב"ק ע"ב) אשר פליגי על ר"ש וס"ל דגורם לאו כממון דמי, ולזאת ר' יוסי שפיר לשיטתו לא חייש בזמן שביהמ"ק היה קיים להא שרבו הפירות ואך משחרב ביהמ"ק היה התנאי, והרמב"ם ז"ל הלא פסק דגורם לממון לאו כממון דמי, וכמש"כ הש"ך בחו"מ סי' שפ"ח סק"י יעו"ש לזאת פסק גם כאן כר' יוסי, וא"ש ומיושב דיוקי ו'. ז'. ח'. ט'. י'. טו"ב.

בגמ' סנהדרין (ע') ר"מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה, ר' נחמיה אומר תאנה היה, שבדבר שקלקלו בו נתקנו, שנאמר ויתפרו עלה תאנה, ולתיקון שניהם באו כרם רבעי ונטע רבעי להידוע כי חטא אדה"ר היה, שלא המתין עד שבת קודש, דאז היה בא גם להשגת עץ הדעת כי ע"י קדושת שבת, עץ הדעת עולה לעץ החיים ובכרם ונטע רבעי הלא ישראל עם קדוש, מבניו המה מתונים ד' שנים עד אשר כל פריו קודש לה', וההסבר בזה, כי יין רומז להשגה כאמרם ז"ל (עירובין ס"ה) יין במספר סוד וחקירה, ובזה מקום אזהרה הגדולה במופלא ממך אל תחקור, ובמכוסה ממך אל תדרוש, אך במה שהורשת התבונן (חגיגה י"ג) ועל זה המליצו חז"ל (במדרש) כי על בים סחטתו לו כלומר לחקור במה שאין בכח אנושי להבן. וכאמרם ז"ל (שם י"ד) ארבעה נכנסו לפרדס וכו', ולתקן זה נאמר זכרהו על היין (נזיר ז') בכניסת שבת קודש יסוד ועמוד אמונה הטהורה, השקול ככל התורה, שבכח זה. האדם על היין, ולא היין עליו אך שיהיה מתפתה ביינו, מדעת קונו (עירובין שם) בהשגת דעת תורה המכרעת את האדם, להתדבק בעץ חיים - ותאנה רומז לתאוה, כי רתיחת הדם שורש התאוה, תאוה דם, במספר השוה עם תאנה,

ואחז"ל (במדרש) תאנה בלשון תואנה. אשר במלת תואנה אתוון של תאוה, ולזאת לאחר שידעו כי עירומים הם ונתעורר בהם ע"י החטא תאוה הפחותה, לקחו עלה תאנה. להלבשה מדת. התאוה הנמוכה, להעלותה לתאוה הקדושה, ונרמז בלשון עלה תאנה, אל תקרי עלה אלא עלה, וכאמרם ז"ל בדבר שקלקלו בו נתקנו ולא כן במינות ודעות כוזבות, אשר כל באיה לא ישיבון ולא ישיגון ארחות חיים (אך ע"י תשובה מאהבה מצא המרפא לשון גם להם תקנה) ועל שניהם הזהירה לנו תוה"ק, ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות, ואחרי עיניכם זה הרהור עבירה:

(ברכות י"ב) ולתיקון החטא של גפן בא כרם רבעי והאבות הקדושים כרם בית ישראל המה באו בראשונה, לתקן חטא אדם הראשון (כמש"כ בזוה"ק בכמ"ד) והוא שמצינו באברהם אבינו נאמר הוציא לחם ויין, וביצחק אבינו ויבא לו יין, ויוסף הצדיק שלח לאבינו ישראל יין ישן שדעת זקנים האבות שנקראו כולם זקנים, נוחים ממנו (מגלה ט"ז) ולאחריהם בא לכל בית ישראל המצוה של כרם רבעי שהיא גפן לתקן זה, ולתיקון החטא של תאנה (ודברי ר"מ, ור"נ, גם שניהם דברי א' חיים) המצוה של נטע רבעי, כאשר בסדר ז' מינים שנשתבחה בהן הארץ, לאחר גפן יבא תאנה, גם שניהם בכרם ונטע רבעי הרומזים להציל את האדם ממינות, והרהורי עבירה של זנות, ולהכשירו להיות צדיק וטוב בעינא ולבא טבא, והוא ששנה רבינו הקדוש, פעם כרם רבעי ופעם נטע דבעי, כי לב ועין שניהם כאחד טובים וכנאמר (משלי) תנה בני לבי ועיניך, ואז ואך אז בני אתה, ואחז"ל (בירושלמי) כי העין הולך אחר הלב, ובכל מקום בתורה ונביאים קדום לב לעין והוא שהשיב להם ר' יצחק קדמיא כרם רבעי ותנינא:

נטע רבעי, כי תנא אקרא קאי שבאזהרה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם בראשית ואחרי עיניכם באחרית, כן התיקון להם, נשנה במשלם כרם רבעי בראשונה, ונטע רבעי באחרונה, ורבינו הקדוש מסר את רמיזות וסוד פנימיות הדברים, ששנה בלשון משנה לר' יצחק רובא, וכאמרם ז"ל (חגיגה י"א) שאין מוסרין אלא לחכם ומבין מדעתו והוא היה מקבל הראשון ממנו באלו הדברים ומה שיבין, יגלה הוא ואך הוא לדורו להחכמים וזקנים שבהם. ומיושב דיוקי טלו. ט"ז.

והנה גמרא ערוכה, (ר"ה ל' סוכה מ"א) לפנינו, לא נצרכה דאיבני בחמיסר סמוך לשקיעת החמה, א"נ דאיבני בלילא, וכ' רבותינו רש"י ותוס' ז"ל שם וא"ת היכי משכחת לה דאיבני בחמיסר בי"ט ודאיבני בליליא, והא קיי"ל במס' שבועות, (ט"ו ע"ב) דאין בנין ביהמ"ק לא בי"ט ולא בלילה, הני מילי בנין בידי אדם אבל בנין העתיד לבוא בידי שמים הוא, ובסוכה שם לשון רש"י ותוס' ז"ל, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל

הוא יגלה ויבא משמים שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך, וכ"כ בתוס' שבועות ט"ז בשם תנחומא. ובכמ"ד בזוה"ק ובתיקוני זוהר, ומהם בזוהר בראשית (כ"ח ע"א) אתבני בי מקדשא ע"י דקב"ה יהא קיימא לדרי דרין, ובמדרש הנעלם וירא (קי"ד ע"א) דאר"י עתיד הקב"ה לחדש עולמו ולבנות ירושלים ולהורידה בנויה מלמעלה בגין שלא יהרס, וכן בתיקוני זוהר תקונא תנינאה, ובגין דבנינא בתראה, יהא על ידא דקב"ה, יתקיים, וזאת היתה בקשת משה רבינו מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך, שארז"ל מרום מראשון מקום מקדשינו, בהמ"ק קדמה לבריאת עולם, וזהו אותו שכוננו ידיך כשיבנה זה, אז ה' ימלוך לעולם ועד (כסא מלך שם אות ג') והוא הנרמז בלשון צדיק, אשר פי שנים, פשטות ופנימיות, ברוח קדשו של פי רבן של כל ישראל אא"ז רש"י ז"ל שם, מכון לשבתך, מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה, אשר פעלת כו', ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים (כלומר בלא סיוע יד אדם אך בידי שמים, וזה בקשתינו בבהמ"ז, רחם לא וגו' ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, כי בית ראשון נקרא בנין שלמה, ובית שני נבנה ע"י עזרא הסופר אבל מקדש שלישי העתיד שאנו מצפין אשר אך ה' יבנה את הבית שנקרא אך שמך עליו בנין ה' שיבוא לנו משמים) בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לע"ל שכל המלוכה שלו, ויובן באר היטב הלשון, לאמרם ז"ל בזוה"ק (פ' תולדות קמ"ג) ובהאי זמנא כתיב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, והיתה לה' המלוכה כו', וכי השתא לאו הוא מלכו מקוב"ה, אלא אע"ג דשליט קב"ה לעילא ותתא, הא יהב לון לשאר עמין כו' ובההיא זמנא יטיל מכלא מלכותא, ותהא דיליה בלא דכתיב והיתה לה' המלוכה ליה בלחידוהי דכתיב (זכריה י"ד) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, והוא הנרמז בלשון קדשו של רש"י ז"ל, לע"ל שכל המלוכה שלו ועל בנין זה שיבוא לנו משמים נתפלל (בתפלת מוסף של יו"ט) בנה ביתך כבתחלה, וכונן מקדשך על מכונו והראינו בבנינו ושמחנו בתקונו, "בנה ביתך" דייקא שנקרא שמך עליו בלא שום סיוע מידי אדם אך בשתי ידים משמים, כבתחלה שנבנה אך על ידך עוד קודם הבריאה, כאמרם ז"ל על מרום מראשון מקום מקדשינו כי בהמ"ק קדמה לבריאת עולם, וכונן מקדשך על מכונו הנאמר עליו מקדש אדני כוננו ידיך דייקא ולא בנין ידי אדם, אך והראנו בבנינו שיבוא בנוי ומשוכלל מלמעלה, ושמחנו בתקונו. לתקן עולם במלכות שדי שיהיה הבנין לתיקון עדי עד (ובפירוש זה האמיתי יתיישב כל מה שדייק בזה הגאון מהרש"ק ז"ל בפי' יריעות שלמה וז"ל. והנה לכאורה כפול לשון, ובפרט מ"ש בנה ביתך כבתחלה, הרי לא יהיה כבתחלה רק יהיה של אש לפירושי כבתחלה סובב והולך על הבנין שבתחלה שקדמה להבריאה, של אש – וגם

מ"ש וכונן מקדשך הו"ל וכונן אותו כבתחלה – כלשון התורה, של מקדש ה' כוננו ידיך נאמר גם בלשון התפלה וכונן מקדשך, כידוע כי זה דרך מתקני התפלה – אך נראה דכאן מרמז מ"ש התוי"ט במס' מע"ש דתחלה יהיה נבנה הביהמ"ק ע"י מלכות ואח"כ יהיה בנין שלו ית' באש, ולכך מדיוק זה היטב, בנוסח התפלה דתחלה אנו מבקשים בנה ביתך כבתחלה ע"י אדם, ואח"כ וכולן מקדשך שיהיה על ידו ית' על מכונו, והראינו בבנינו עכ"ל. ופי' האמיתי, וישוב לכל דיוקיו בלשון התפלה, הלא נתבאר, ומש"כ דתחלה יהיה הבנין בידי אדם ואח"כ בידי. שמים, זה הוסיף מדיליה, ואיני כתוב בתוי"ט. וכנראה כוון אותו גאון, ליישב בזה שלא יסתור אמרם ז"ל, כי ביהמ"ק יבוא לנו משמים, אמנם מה יענה להסוגיא דר"ה וסוכה הנ"ל, אשר מפורש יוצא כי גם מתחלה יהיה הבנין אך בידי שמים דאל"כ הדרא קושית רש"י ותוס' ז"ל לדוכתא וכמובן ולאחר המחילה מכת"ה כי רב הוא של אותו גאון וצדיק מהרש"ק ז"ל, אין בזה אלא פליטת הקולמס באלו הדברים, ואין לזוז גם זוז כ"ש מדברי חז"ל אשר מפורש יוצא מדבריהם, כי המקדש שאנו מצפין, אך אחד יהיה ומראשית ועד אחרית יהיה הבנין אך בידי שמים, וכל דברי חז"ל הלא המה דברי א' חיים) ואז ה' ימלוך לעולם ועד.

ועתה נבוא לדברי הירושלמי על משנתינו האמורים בזה"ל. אמר ר' אתא זאת אומרת שב"ה עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד, דכתיב ודם ענב תשתה חמר, ואת אמרית הכין, ופי' הפ"מ, ואת אמרית הכין בתמיה, ועל ר"י דמתני' הוא דמתמה כו', אימתי שיבנה ביהמק"ד, הרי זאת אומרת מהמקרא הזה, דבנין ביהמק"ד לעתיד יהיה קודם שיתפשט מלכות בי"ד בירושלים, ואת אמרת שכשיבנה ביה"מ יחזור הדבר לכמות שהיה, לעטר שווקי ירושלים, וכי מה איכפת לעטר שווקי ירושלים עד שלא תוחזר להיות בשלוה וזה לא יהיה, אלא עד שיכבוש מלך המשיח את האומות ותחזור בי"ד למקומה בירושלים יעו"ש ובפי' הרידב"ז מש"כ בזה בשם תלמידי הגר"א ז"ל, וברוח זקנים (בירושלמי דפוס ווילנא) מש"כ בזה בפי דברי הירושלמי – בזה אני אומר, מלבד מה דכללא הוא, כי הלכה כבבלי נגד ירושלמי וגם סמי חדא מה דאמר ר' אחא מפני, הנאמר בש"ס בבלי, זוהר, ת"ז, תנחומא, ועוד במקומות בדברי חז"ל אשר המה רבים, וא"א לפורטם, וגם בירושלמי הלא ר' אחא אך בדרך תמיה וקושיא על ר' יוסי, וידוע הוא שיטת הגאונים ופסקי הרמב"ם, והראשונים (לבד מרשב"ם ב"ב נ"ב, וכ' בזה בכמ"ד בספרי שו"ת בח"מ) ז"ל דבקושיא קיי"ל קשיא והלכתא – לבד מתיובתא – כי לכל קושיא יש פירוקא, וגם הכא הלא קיי"ל כר' יוסי כאשר פסק הרמב"ם ז"ל וכנ"ל, וקאים

הלכתא כרבים ככל אלו דברי חז"ל שבכל אלו המקומות, כי ביהמק"ד העתיד יבוא לנו אך משמים.

ועוד אני אומר בעניי, אם כי גם רבינו התוי"ט ז"ל כ' בזה"ל. שיבנה ביהמ"ק ב"ב, ולא יהיה אותו ב"ד שבאותו דור רשאין לבטל כי אולי לא יהיו גדולים מזה הבי"ד. כי בנין ביהמק"ד קודם למלכות בי"ד, כדאיתא בירושלמי אמתני', וכש"כ קודם לתחה"מ כו', יש לי להמליץ בעדו מזה הירושלמי, שביהמ"ק עתיד להבנות קודם מלכות בי"ד, ונמצא שעד מלכות בית דוד, יהיו לאויבים קצת ממשלה עלינו, וכמו שהיה בתחלת בית שני עכ"ל. הנה במש"כ כי בנין ביהמ"ק כו' וכש"כ קודם לתחה"מ, כבר העירו על דבריו שם בתוס' שם וביש סדר למשנה, מגמ' ערוכה יומא ה', כיצד מלבישין כו' לכשיבא אהרן ובניו ומשה עמהם, וגם מדברי התוי"ט עצמו ממש"כ ביומא פ"ה סוף ד"ה מקרן מזרחית כו' והדבר ידוע כו', כשיבנה ביהמק"ד במהרה כבר בא אליהו והתיר כל הספיקות יעו"ש ודברי הירושלמי יש להשוותם עם כל דברי חז"ל הנ"ל, ומתפרשין יפה בדרך זה, אמר ר' אחא זאת אומרת שב"ה עתיד להבנות, כלומר להבנות דייקא מעצמו ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו כנאמר מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך וכנ"ל. ולזאת יהיה קודם למלכות בית דוד, דכתיב ודם ענב תשתה חמר (במ"פ שם כ' להגיה ולהביא הקרא דבדם ענבים סותה, ומפרש בדרך רמז יעו"ש. ולענ"ד בדרך רמז יש לפרש גם גירסתינו, לפי' הידוע מהקדוש מהר"ש אסטרופליער ז"ל על והימים ימי בכורו ענבים לרמז על הימים דשולט בהם כח ס"מ כו' שהמה אתוון. שלפני ענבים כן גם הכא לפרש. ודם ענב דם הנפש של ענב אותיות הקדומות (אשר ידוע כי אותיות הקדומים לאותיות שלאחריהן המה בבחי' נפש) שהמה סמ"א במספר ומיכאל (כידוע כי אז גם הס"מ יתהפך לסניגור על ישראל) שר וסניגור ישראל. ואחז"ל בזבחים (ס"ב ובשילהי מנחות) כי מזבח בנוי למעלה ומיכאל שר הגדול (במדת חסד לאברהם שנקרא גדול) וזה הנרמז. כי ודם ענב הרומז למזבח שבביהמ"ק כפי' המפרשים יהיה קדום ולאחריו תשתה חמר הרומז למלכות בי"ד וזכר לדבר ויין מלכות, ולזאת ליהודה שורש מלכות בית דוד נאמר אוסרי לגפן וגו' וכאמרם ז"ל) ואת ר' יוסי אמרת הכי, לא בלשון בתמיה, אך יתפרש בניחותא, כלומר כי גם ר' יוסי אומר כן, ומלת ואת תתפרש היטב, ואת ר"י לשיטתך. אשר אומר ר"י (ביבמות פ"ב) קדושה שלישית כו', דס"ל קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא (אם דממכות י"ט ועוד דוכתי לא נראה הכי, כבר האריכו התוס' שם ובזבחים ס"א וכמ"ד, ליישב ולאמור הא דידיה והא דרביה, או לחלק בין קדושת ביהמ"ק, לקדושת ארץ וחומה, והדברים ארוכים ואכ"מ) והלא אמרי' במגלה יש

מקריבין אע"פ שאין בית כו', מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, וא"כ תומ"י שיוחזר מלכות בית דוד, ולא יהיה עוד שעבוד עמים, צריכה התקנה לחזור למקומה לעטר שוקי ירושלים הצל"ח בביצה שם ה' ד"ה ודע. חקר אם גם בזה"ז יכולין לאכול כרם רבעי בירושלים בלא פדיון והראה פנים לזה, אך דהרמב"ם ז"ל פ' לחומרא יעו"ש) והוא שאמר ר' אחא, את ר"י לשיטתך דקדושה ראשונה קדשה לעת"ל, א"כ קשיא למה תלית התנאי, לכשיבנה ביהמק"ד היה לך לתלות התנאי במלכות בי"ד, (ובפרט לאותה גירסא שבסנהדרין (כ"א) בשלשה מצוות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ לר"י הסדר מלכות בי"ד. מחיית עמלק, ואח"כ בנין בית הבחירה) שהוא ראשונה, ומזה מוכרח בי ואת – ר"י – אמרת ג"כ הכין, דבנין בית המקדש לעתיד אשר יבוא לנו בנוי ומשוכלל משמים. יהיה הוא קדום למלכות בית דוד, ואז כל אלו שלשה מצוות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ. הלא הקב"ה מקיים כל התורה כולה כאמרם ז"ל, הוא בכבודו ובעצמו ית"ש יקיימם, ובסדר אשר בפ' בשלח נאמרים בראשית מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדוני כוננו ידיך בשתי ידים (כפירש"י ז"ל וכנ"ל) כלומר בלא סיוע יד אדם אך בידי שמים, ולאחריו והיתה לה' המלוכה, על כל העולם כולו מלכות שמים, ואח"כ, כי מחה אמחה את זכר עמלק. הקב"ה בכבודו ובעצמו, וכנאמר. ראו עתה כי אני אני הוא, ואין אלקים עמדי, ואז יהיה השם, והכסא, שלם לעולם, ונתבאר בעזהש"י אמת לאמתו, כי גם דברי הירושלמי המה לאחדים, עם כל דברי חכמינו זכרונם לברכה, שבגמרא. תנחומא זוה"ק, ת"ז, כי בית המקדש זה בית שלישי, אשר אנו מצפים ומקוים בכל יום ויום לישועה, ולראות בבנינה, יבוא לנו בנוי ומשוכלל משמים, במהרה בימינו עם משיח צדקינו. כי אין לנו להשען אך על אבינו שבשמים. ונשב לבטח בציון וירושלים, ובכל ארצות החיים ואז ה' ימלוך לעולם ועד והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אמן, סלה.

דברי לב ונפש

באר חיים מרדכי תם ונשלם חלק שלישי. הלל ותודה. לא' חי וישעי במהרה נזכה לבנין בית שלישי וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וימלא ככודו את כל הארץ אמן ואמן